

74/2

გეოგრაფია

114/2

11

1974

გეოტოპი

საქართველოს მწერთა კავშირის გამომცემლობა
და სასოფლისმშენებლის კავშირის გამომცემლობა

წელიწადი 50-ე

№ 11

ნოემბერი, 1974 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ნარკვევები ხუთწლედის დღეებზე

ლადო სულაბერიძე — მომავალი ზღვის ფსაირო	3
შალვა ღაღინი — გვირაბი, რომანი	20
სანდრო შანთიაშვილი — პოეტი, ლექსი	27
გიორგი კალანდიაძე — მოლოდინი, ლექსი	28
ნიალთაძე ბიძინაძე — ალ. ჯაფარიძის ღამე, მოთხრობა, თარგმნი ვიორგე ნატროშვილმა	29
გიორგილ აბაშიძე — ცოტნი ანუ მართებულთა ღაცემა და ავადღობა, რომანი გაგრძელება	38
კოლაშ ნადირაძე — ლექსები	75
გიორგი კახანიძე — ლექსები	78
გურამ დონაშვილი — სამოქალაქო პირობები, რომანი, გაგრძელება	82
მურმან ჯგერაძე — ლექსები	109
სულხან მთებულაძე — მფრინავი ცისარტყალში, რომანი, გაგრძელება	114

კრიტიკა და კუბლიცისტიკა

შალვა ღაღინი — ალექსანდრო ჟაბბაძის ფავაზები	140
ვალერიან მთიანეთი — ალ. ჟაბბაძის მთიანეთის მწერთა კავშირი	145
ეთარ ავაგუანიანი — ალ. ჟაბბაძის უცნობი ლექსები	150
კვიციანი ვიქტორია — სიკეთისა და სინანულის საფაო	154
ვლადიმერ მამადაძე — ისტორიის მანუა-გარბანი	165
მარკ შავთიაშვილი — ოცნება „მარაგულ მშვიდობაზე“	170
ალექსანდრო მამადაძე — სამანუალოები პერსონის ზეგზე, დამატებითი	175

საქართველოს კ. ცენტრალური კომიტეტის გამომცემლობა

ს. კ. მარჯანიძის ხელ. ნიჭი
საქ. მწერთა კავშირი
საქართველოს მწერთა კავშირი

განთავსების — კარგი წიგნი	განთავსების	185
ალექსანდრე გეგაშვილი — ლიტერატურულ-მეთოდური ნაშრომი	ნაშრომი	187
საზღვარგარეთ		190

მთავარი რედაქტორი გიორგი ნატროშვილი

საკრებლად კომისია:

- მ. აბაშიძე, რ. აბაშაძე (პ/მგ შიგინი), დ. ბინაშვილი, დ. გავაჩაიაშვილი, მ. ლიბა-ნიძე, მ. მალაია, ზ. შლენგი, ა. სულავერაძე, ა. თათაძე, ს. შანშიაშვილი, დ. ში-გელაია, ვ. წულუაბიძე, ო. ვილაძე, რ. ჯაფარიძე, ზ. ჯიბლაძე.

ტიპოგრაფიული რ. ნაპევაძე

რედაქციის მისამართი:

თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი № 12.

ტელეფონები: რედაქტორის — 98-55-11.

პ/მგ შიგინის — 98-55-13, განყოფილებების — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20.

გადაეცა ასაწეობად 17/IX-74 წ., ხელმოწერილია დასაბეჭდად 10/XI-74 წ., ასაწეობის ზომა 7 $\frac{1}{4}$ ×12, ქაღალდის ფორმატი 70×108 $\frac{1}{16}$, ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 13, პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 16,8. სააღ-საგამომცემლო თაბახი 12.

№ 00154. ტირაჟი 13.000. შეკვ. № 3421.

საქ. კ. ც.ის გამომცემლობის სტამბა თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

მომავალი ზღვის ფსკერზე

მინვალის სიღრმე

შალვა მჭედის კარგა ხანია ვიცნობ. როცა დუშეთის რაიონული საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარე იყო, მაშინ ვაიცანი. ქართველ მწერლებს სტუმრობა ახარებდა ძალიან. უფროსს პოეზია შალვას, ფსიქო და ზეესურეთი ლექსების ბუდეა, შალვამ ფეხი ამ მთებზე აიღვა და პოეზია რომ უფროდეს, აბა, რა გასაკვირია. არ ამხელს თორემ, ასე ზგონია, ზემ-ჩემად შინ თვითონაც წერს ლექსებს.

პარტიის დუშეთის რაიონის პირველმა მდივანმა არჩილ შადურმა დაურტყა, თქვენთან შენი მეგობარი მწერალი მოდის და აბა, შენ იცი, და როცა მივედი, მისთვის ჩვეული გულითადობით შემომხედა, კაბინეტში შემეყვანა და ნაცნობი მწერლები მოიცილა უპარველხად. უთხოვლობა, მხარბებს, დიდ საქმეებს შევებით ჩვეული მგონებარებით, და ღმერთმა ხელი მოვიმარათო.

არ ვიცი, ახლა ვინაღობს მიდროტქნიცური კომპლექსის უფროსის მოადგილე თუ იყო შალვა და რაჟი აქ ქერ აჩაიის ვიცნობდი, გამგზარდა მასთან შეხვედრა. როცა ვუთხარი, ერთი თვით თქვენთან მინდა უოფნი, ეგებ რაზე დავეწრო-მეთქი, მაშინვე დაფაცურდა, განკარგულება ვასცა, ახალ დასახლებაში ოთახი გააშინა და მეც მე მომმარტა, ჩვენი უფროსი, ვივი ჭურია ახლა აქ არ არის, უნებზეა გასული, ჩვენს არემარტეს თვალი მოვაუღლო და მეც ვაგაცნობო, მანქანაში ჩავსხედით და ვინაღობსაც ვაგემარტეთ.

სოფელ არაგვისპირის შერე, ვინაღობდ, სულ შეცვლილა არაგვის ზეობის პეიზაჟი. არაგვის ვადმა, სოფელ ჩინთის შესახველთან,

გზის ორივე მხარეს ამაჟად დგას კლდეტან მწერდელი ციხე და ორიგინალური კოშკი, აგებული მერეიღმეტე თუ მეთერთმეტე საუკუნეში. ეს ციხე და კოშკი უარყოლობდა და იცავდა თიანეთის გავლით აღმოსავლეთ საქართველოსაკენ მიმავალ გზას. აქვე, არაგვზე ახალი ხილია ვადებულა. სოფელ არაგვისპირიდან ადამა აუღლებით აღმართულია ახალი ნაგებობანი — შახტების ცილინდრული კოშკები, ბეტონის ქარხანა, ვარუები და სხვადასხვა სახის საწარმოები; საქართველოს სამხედრო გზის განწყობი, მაღალ ვორზე შეფენილ სოფელ არაგვისის მახლობლად ვაუშენებიათ ახალი ოთხსართულიანი საცხოვრებელი სახლები, კოტეჯები, დიდი სკოლა, კვლავ დგას მაღალი აშენები, ვაუშენებენ ტრაქტორები და ბულდოზერები და უოველდღიურად ახალი სართულები ეპატება ამ დასახლებას, რომლისთვისაც ქერ სახელიც არ დაურქმევიათ, ვინაღობს მიდროტქნიცურად საპროგრამო ოქანმა უყვე მიიღო ბინები ახალ დასახლებაზე, ხოლო იმ სოფლების მცხოვრებთათვის, რომლებიც ზედბინად დაბორვის ზონაში აუნდა ღამაზი კოტეჯები. ამ კოტეჯებთანვე აგებულა საშუალო სკოლის დიდი შენობა ცხრააოროცო მონწილეისათვის. წელს პირველ სექტემბერს დაიკვრა აქ პირველი ზარი. დასახლებაზე აშენებულა უნივერსალი, ზავუთა ზავა-ზალი ასორმოცა ზავუთისათვის, წელს დაშთარდება ოცდაათი კოტეჯი, პურის საცხობი, საავადმუყოფი, კაფე-სასადილო, ადმინისტრაციული და სხვა საცხოვრებელი სახლები.

ახალ დასახლებას ვაცდები და იქვე, არაგვის პირზე ვაუშენილა ვინაღობს მიდროტქნიცური კომპლექსის სამმართველოს ადმინისტრაცია

ციული და საცხოვრებელი დროებითი ნაგებობანი, — ვრძელი ბარაკები, ამ ბარაკებში დაიწყო სამი წლის წინ ახალი ცხოვრება, ამ ბარაკებში ნახაზღებულმა მშენებლებმა დაბაკებს ამ ბარაკულად წერაქვი, ამ ულამაზეს ხეობას მათ შეუცვალეს თავისი პირველყოფილი სახე და ახლა მაგრად ფენოკადემუდონი შეუბოვრად განაგრძობენ ბრძოლას ზეობის კლდესა და ღრეხისა.

სწორედ ამ ადგილიდან ეცვლება მიმართულება საქართველოს სამხედრო გზას, იგი უფრო მაღლა, შიის ჩამოქანებულ ფერდს აყვება, ახანურის ციხე-კოშკს ზემოდან გადაუღვლის. ვეებერთელა წილსაყავის, რესპუბლიკაში უფიდეპი ხელოვნური ზღვის უღამაზეს ნაპირს ვაუღვლის და მერე გაიქრება კალაძ ქველუბურად უზაზღვსაყენ. ახლა ტრაქტორები და ბულდოზერები დაოლოავენ მაღლა და შიის ნაპირქმედარი თეთრ-ყვითელ ზოლად ვაზღვეს მწვანით დაუარულ მაღალი შიის ფერდს.

ენვალს მივუახლოვდით თუ არა, არაგვის, ვალში, მაღალი კლდიდან ორმა დიდმა გვირაბმა გამოყო თავი, ენვალლიდან ამ გვირაბებით უნდა გადმოადგონ არაგვი, რათა შიის ქველი კლამპოტი ერთმანეთთან ახლოს მისულ კლდე-დან შიის შორის მშენებლებმა თიხითა და სარეშით ამოკესონ და ასე ააგონ წილსაყავის უდიდესი კამეზალი.

ენვალთან შალვამ მანქანა შეაჩერა. აქ, ენვრო, ზეობაში არაგვერ ვადებული სიდიით სამხედრო გზიდან ერთი გზა ფშავისა და ხევსურეთისაკენ არის განტოტებული, მეორე — თიანეთისაკენ. ამიტომაც არის ამ ადგილს მუდამ ხალხმრავლობა. ახლა-მახლო სოფლებიდან სახურავლებითთვის ჩამოდიან, ზოგი თიხლის მიემგზავრება, ზოგი — დღუშეთს, ზოგი — ფანანურს, ვინ — სად და ვინ — სად, ბევრი კიდევ შინ ბრუნდება და აქ, ამ გზაგახაურთან ელოდებიან ავტომანქანებს. ზედეზიან ერთმანეთს ნაცნობ-მეგობარები, დიდი ხნის უნახავი მოუვრები, არის სჯა-ბაასი, ფუხუღსი, შიამტრევა-მოპატრევა, ორი არაგვის, მთიულეთისა და ფშავის არაგვის თავშესაყართან ბევრი ხასიუვარული კვანძი აყვრება ხოლმე ქაღვა-ყვთა შორის. ერთი სიტუეთი, ამ ხილის ახლო მუდამ სიკოცხლე ჩქეფს.

ეს ცხოვრება დღეს ენვალთან უხსოვარი დროიდან, მაგრამ მეორხებრე საუკუნის ძეგლებში უფრო თვალსაჩინოდ შემორჩენია ენივალს. ამ ადგილს საქართველოსათვის დიდი სტრატეგიული მნიშვნელობა ჰქონდა. აქ, მაღალი შიების ეიწრო ვახსავლეთთან, მთიულეთისა და ფშავის არაგვის ფართო ზეობები ერთდებიან, აქედან ეს ორი მქვეყარე არაგვი ერთ არსებად განსხუტულება და ერთი კლამპოტი მიმქვეტარობს მცხეთამდე. ამიტომაც ვაშენეს ჩვენმა წინაპრებმა აქ ქალაქი. ახლა ის ძველ-

თა-ძველი ნაქალაქარი მიწის დაუტარავს თამარის ციხის ქვემო კალთებზე. **მარტოველი** ინტორიული წყაროების ტრეპეპეპეპეპე მუდის ბრძანებით „ქიამერსა მანდატურატუხუცესსა მოუმატეს და უბოძეს ენივალს, ქალაქი და ციხე, მრავლითა მთიულეთითა“.

ამიტომაც აქ ბევრი ციხე-კოშკია, ერთი ციხე ხიდთან ახლოს, სამხედრო გზისა და მთიულეთის არაგვის შუა დაუკებულ ადგილზეა აღმართული. ალაგ-ალაგ კოშკის ვარშეში ვაღვანი არის შემორჩენილი. ციხესთან ერთი ზურგისანი კოშკი და პატარა ეკლესია დვას, გაღმა, არაგვის მეორე მხარეს მაღალ კონუსისებურ შიის წვერზე დანგრეული თამარის ციხე მოსჩანს. ფშავის არაგვის აუკლებზე, ენივალლიდან ერთი კალიმეტრის დაშორებით, ხევში მოქცეული ერთი კოშკი დვას, რომელიც ქალაქის მისაგლომებს ოცავდა ფშავ-ხევსურეთიდან მომავალ გზაზე.

აქვე, არაგვის პირველ პატარა ეკლესიის ნანგრევი წინს, სადაც ახლა არქეოლოგები მუშაობენ. მათ უცვე ვეარიაანად გადაუცლიათ მიწის ფენა და შიის სინათლეზე გამოუჩენიათ ძველთა-ძველი თეთრი ქვის ოთხკუთხა ფილებით ნაგები სამაროვნები. არქეოლოგები ნელ-ნელა აგლიან მიწის ფენას ამ ქვეებს და ეძებენ ძეგრებას ნივთებს, მეთორმეტე საუკუნის საქართველოს მატერიალურ და კულტურული ცხოვრების ცოცხალ მოწმეებს. ზუთი-ეჭვისი წლის მერე ეს ადგილები ვეებერთელა ზღვის ფსკერად იქცევა და მერე შეუძლებელი იქნება ჩიხიდო ამ მიწის სიღრმეში, რომელშიაც საიდუმლოდ იხსენება ჩვენი სახელოვანი ისტორიის ნაკვალევი. ამიტომაც ასე მონდომებითა და გულითადად იღწვიან ახლა ჩვენი არქეოლოგები, უნდა მოასწრონ მიწის სიღრმეში ჩახედევა.

ატმის ბალში

1971 წლიდან ამ სამუშაოებს აქ აწარმოებს ი. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ენივალის არქეოლოგიური კომპლექსური ექსპედიცია. ექსპედიციაში ოცდაორი ძირითადი თანამშრომელია, მათ შორის რვა მეცნიერ-მუშაკი, ლამპრანტები, მხატვრები, არქიტექტორები, საეფუღ ფოტო-ლაბორატორიის ფოტოგრაფები. ექსპედიციას ხელმძღვანელობს ფუროსი მეცნიერ-თანამშრომელი რამინ რამიშვილი.

რამინი გამოცდილი არქეოლოგია. ჯერ კიდევ სტუდენტობის დროს დაიწყო ეს საქმიანობა და აგერ ოცდაოთხი წელია დაუღალავად ეძებს მიწის ფენებში ჩვენი ისტორიის ნაკვალევის, მრავალი საინტერესო გათხრების აქტიური მონაწილეა ის უჯარმაში, მცხეთაში, ბიქ-

ენითაში, ენდურტე. ერქო-თაანეთში, სიონში, კვეტრაში, აუღლოში. პირნაბუჭში.

ჩქარობს რამინი, მაქსიმალურად უნდა მო-
ასწროს ამ ხეობების მიწის ქვეშ ჩახედვა მა-
ნამ, სანამ მათ ზღვა ამოავსებდეს. ოდნახუთ-
მეტ კალამეტრზეა საშუალო ფრონტი გაქიმუ-
ლი, ექსპლდციას საუთარი ტრანსპორტი არა
აქვს, ფეხით, ან გზაზე შეხვედარი მანქანით
ხან ერთ უბანზეა, ხან მეორეზე. საცა არ შედუ-
დი, ახლა წყვიდარ, და პოლის მოვიხელოთ
ენვალის ციხე-კოშკთან. რამლისთვისაც არ-
ქელოვებს „დედაციხე“ დაურქმევიათ.

— კარგია, რომ გვიანხელეთ, — მითხრა მან
გახარებულმა, — ამას წინათ მწერალთა კავში-
რში ვიყავი, იოსებ წონეშვილს ვეღაპარავე-
ურადღება არ გავკლია არც დღეშეთს ჩაიო-
ნისა და არც ამ შენებლობის ზეღმძღვანელე-
ბისაგან, მაგრამ მწერალთა კავშირი თუ ჩვენს
შეფობას აქსერებდა, ეს დიდათ შეუწყობდა
ხელს საქაროდ შესასწავლ ენვალის უბანს.

როგორც რამინმა გვაცნობა, ენვალისა და მის
მიდამოებში აღმოაჩენილია ენვოლითიდან მო-
კიდებული ვეან ფეოდალურ ხანამდე თითქმის
ყველა ეპოქის ძეგლი. მაგრამ ვანსკუთარებით
უხედავია მოპოვებული არმაზული და შუაეუო-
დალური ხანის მასალები.

წერილობით ძეგლებში ენვალის, როგორც
ქალაქი და პოლიტიკურ-ეკონომიური ცენტრი,
მოხსენება მეთორმეტე საუკუნიდან. მაგრამ
არქეოლოგიურმა გათხრებმა გვიჩვენეს, რომ
ენვალს ვაცილებით მეტი მნიშვნელობა მქონ-
და, ვიდრე ამას ვვარაუდობდით. ამიტომაც წი-
ნისწარ ადგილმოდ საშუაშათა ფარგლები ახლა
უფრო ფართოვდება.

ქალაქი, როგორც ჩანს დიდ ტერიტორიაზე
იყო გაფენილი. ისტორიული ქალაქის ძირი-
თად სურათს ვეიხატავს თაბარის ციხის მთის
ქვემო კალთებზე მიკვლეული ძველი ნაქალა-
ქარი და მის ახლოს, არაგვის პირას მდებარე
ეკლესია და სამაროვნები, საცა ახლა ვაცხოვე-
ლებული მუშაობა მიმდინარეობს. ძალზე სა-
ინტერესო შედეგებო მოგვცა ძველი ქალაქის
ერთ-ერთი უბნის — ზერთვისის გათხრებმა.

ვარდა ამისა, არქეოლოგები სწავლობენ
ქალაქის ვარშეთი პიკრო რაიონებს. ამ რაი-
ონებში სადაზვერეო ჭრუფმა, რომელმაც
დიდი საქმე ვაკეთა ძირითადი სამუშაოების
დაწყებამდე და რომელმაც ენტრვიულიად ზე-
ღმძღვანელობს მეცნიერ-მუშაკი, ეონოგრაფი
ივანე წიკლარძი, შეისწავლა ახლო მდებარე
მთის სოფლების ტოპონიმიკა, სახლის წესე-
ჩვეულებანი.

ყველაერთი ეს, არქეოლოგიურა მონაპო-
ვითან ერთად, ვვარწმუნებს, რომ ისტორი-
ულად მთის სოფლების სოციალურ-ეკონო-
მიური ცხოვრება ვაცილებით მაღალ დონეზე
ყოფილია, ვიდრე ეს ჩვენ დღემდე ვვკონდა-
წარმოდგენილი. სოფლის მეურნეობის ის-

ტორიისათვის შესასწავლი მასალებია პოპო-
ვებულო.

დღეშეთში დეას გვიანყოფაღმდურად
კარვად, შემონახული მასალები — მილანგრანთ
კარა, რომელიც მინისტრთა საბჭოს დადგენი-
ლებით გადევცა ენვალის ექსპდციისა, რო-
გორც საქარფელის არქეოლოგიურა მუშა-
ვათხრების შედეგად მოპოვებული ყველა
ნივთი, ვარდა ოქროს ნივთებისა, თავს იუ-
რის ამ მასალებში. ეს იქნება ძველი-მუშეუმი.
სასაბლეს აქვს საქმარ ეზო, სადაც ვანსრა-
ხელაა ვადატანილი იქნას ცალკეული ძეგ-
ლები მომავალი ზღვის დატბორვის ადგილ-
მიდან: ზერთვისის პოლიანი კომპლექსი, ზო-
გი ციხე, ეკლესია, ზურგანი კოშკი, მარანი,
რამდენიმე ტიპური სამარხი, ერთი საერთო-
თარო ავღდამა ეს იქნება საშვილიშვილო საქ-
მე, მომავალი თაობები ზღვის ტსკერამდე
ეკლარ ჩახედუ-ვენ, მაგრამ მათ თვალსაჩინოდ
შედეგებას ნახონ ის ძვარფასი ძეგლები, რო-
მელნიც მოწმენა არიან ზვენი უძველესი ის-
ტორიისა.

რესპუბლიკის ყველა ორგანიზაციამ და
უწყებამ, რომელთაც ოდნავ მაინც ეხება ეს
საეითი, არაფერია არ უნდა დაიშვარნ ამ
საშეღმძღვანელო საქმეს სანქაროდ მოვარეზი-
სათვის. საჩქაროა ეს იმეტომ, რომ ენვალის
მიდროტექნიკურა კომპლექსის კაშხალის მშე-
ნებლობა მალე დაიწყება, ეს მოითხოვს ამ
უბანზე მრავალ აფეთქებას და სხვა ნგრევითა
საშეშეობისა და მანამ ექვე ვვიანი იქნება.

რესტავრაცია და კონსტრუაცია უნდა ვაუ-
კეთდეს თამარის, წმინდა ნიკოლოზისა და
ფოტავის ციხეებს, რომლებიც, ანანურის კო-
მპლექსთან ერთად, მომავალი ზღვის ვრცელ
ფონზე ზღაპრულ სანასობად იქცევიან. ეს
ყო ხელს მუშეუობს ამ რაიონში ტურიზმის
მშლავარ გაქანებას.

მოპოვებულმა მდიდარმა მასალამ არქეო-
ლოგიურა ექსპდციია რიგ პრობლემის წი-
ნაშე დააუენა: პარფულია მთისა და ბარის ურ-
თიერთობა და მეორე — ჩრდილოეთ კავკა-
სიის ხალხებთან ურთიერთობა. ამ რიგ პრო-
ბლემის გარკვევით მნიშვნელოვანი ფურც-
ლები შეემატება ჩვენს ისტორიულ მეცნიე-
რებას.

„დედაციხეაღან“ გამოცემით, სხაარგო მან-
ქანაში შოფრის გვერდით დავსხედით და არა-
ვეისპარისკენ ვავემართეთ. რამინმა შოფერი
ვამაცნო — აღექსი ვარხამაშვილი.

— ააშენა დმერთა, — თქვა რამინმა, — ეს
ერთი მანქანა ვვყავს დაქორავებული. ოცდა-
ექვს ადგილზე ვაწარმოებთ ვათხრებს. აღექ-
სი დიდი გულიწმეირებით გვემსახურება.
ტრანსპორტით თუ არ უზრუნველვავყვეს, მო-
მავალში აშოდნა ტერიტორიაზე ასე საჩქარო
საქმიანობაში დიდად დადარკოლდებო.

სხვა საწესბარც ვამანდო რამინში სოფელ

ფინჯალიდან რამდენიმე კომლია სასწრაფოდ გადასახლებული. მათთვის კოტეჯები მზად არის. მეორედ გაუგზავნიან მოთხოვნა და ჭერ სასიყვოთ არაფერი ისმის, არა და, აქ მალე კასხლის სამუშაოთა ფონტი გაეშლება და მერე იმ ადგილების გათხრა შეუძლებელი იქნება. იქ კი საინტერესო მასალებს ვარაუდობენ: ექსპედიციის სამუშაოთა წარმოება დაფინანსებულია 1975 წლის ჩათვლით. ეს თანხები იწერება. ჭერჭერობით კი ძველების ათი-ასობითი პროცენტია შესწავლილი. ამიტომ საჭიროა დროულად დაიწინადეს მოწვეული წლების სამუშაოები; დღეში არქეოლოგიური მასა (მოდერნიზაციის სასახლე) საჭიროებს რემონტსა და კეთილმოწყობას. ამ საკითხების დროულად გადაწყვეტა დიდად შეუწყობს ხელს ექსპედიციის ნაყოფიერ მუშაობას.

სოფელ არაგვისპირის ხეხილის ბაღში ვაძირებს რომ მივუბლოვდით, თხრილიში მდგარმა მოხუცმა, ტანბრტყ ახლანაჲ კაცმა რამის შეხედა და ზემოდა თვისწამდვარ ახალგაზრდა კაცზე მიუთითა:

— წამოხდგომია აქ თავზე და შეუბნება, მიდი, ატევი დაკრიფე და ქაეყო.

— ბერე რა, ძია არსენ, — სიტყვა შეაწყვეტინა, თხრილიში მდგარ მოხუცს ახალგაზრდა კაცმა. — აქა მუშაობთ, ხანდახან პირი გაიხვევით-მეთქი ატეითა.

— ეგ რა, ჩემი ბაღია? — ახლა თავწამომდვარ ახალგაზრდას მიანერდა მოხუცი.

— აქა მუშაობთ, ძია არსენ, შენ ვინ რას გეტყვის?

— შენც ამ ბაღში არ მუშაობ? მე რომ აქ ვმუშაობ, რა, ახლა ამ თხრილიში რომ ოქრო ამოიკვავდეს, გითხრა, მიდი და აკრიფე?

— ეგ სხვა საქმეა, ძია არსენ, — ვაუღიმა ახალგაზრდას.

— სხვა კი არა, ბრიგადირო, ის არი, რასაც ვეუბნები. — დადინდა მოხუცი. — ხალხის ქონება რომ ყველაშ ცალ-ცალკე უწიდოთ, ქვეყანას გაუღატაკებთ. ჩვენ აქ რამდენიმე კაცი ვმუშაობთ, შენს ბაღს რო უფველდდე დაუერიოთ, კაი შემოგვომა დაგადგება! განა მცხეთაში ატეი არ მოხვდა ენოში, თუ შინდა, დაეკრე და თან წამოვალდებ. მომიპებს კიდევსა ხანდახან, მაგრამ რო შევქამ, კურკებს მიწაში ვმარხავ, არავინ დაინახოს, აქ დაკრიფელი არ ეგონოს. სამოცდათექვსმეტე წლის კაცი ვარ, ჩემ სიცოცხლეში სხვისი ერთი მიხხალიც არა ამიღია რა, ესლა თავს შეფარცხვენ?

— ე რა ამაჲვი მოაუოლე ამ ატამსა, ძია არსენ!

— მოვაუოლე და კიდევაც მოვაუოლებ. ახალგაზრდა კაცი ხარ და რჩევა-დაკრიფება არ ვაწუენს. შე კაი კაცო, ორმოცე წელია არქეოლოგებს დაუდევ. მიწას ნელ-ნელა ვთხრი, უოველ ბელტს ვჩიქნი, იქნებ სადმე თამარ დე-

დაოფლის ბეჭებს წააწუდე, შენ კიდენა ატამი!

საქონებში

— ე, რატო ეგ ენა არი განახმა? სული ჩაქნია ახალგაზრდა ბრიგადირო და ადგილ-ზევე უხერხულად აწრიალებულმა ჩვენ ვამოვლეთა.

— მოდა, ენას უთავბოლოდ ნუ ატარტალებ, — სიტყვებს ღიმილი შეურია ძია არსენამ, — შენი სათქმელი ჭერ კარგად უნდა მოიფიქრო, მერე სიტყვები შეარჩიო მის გამოსათქმელად...

— კარგა თუა, ძია არსენი — ბრიგადირო ვეღარ გაუძლო არსენას შეგონებებს, მით უმეტეს ჩვენს წინაშე და ნელ-ნელა ატმის ხეივანს გაქვა.

— შენ რომ კაი გული გქონდეს, შენს ატამს თეთონ დაკრიფდე და კეთილად გვეფუქვა-სებდი! — შიამბა თხრილიდან ძია არსენამ.

ბრიგადირომა ერხებლ გამახედა, გაიღიმა, თავი გაქნია და ხეივანში შეიშალა.

არსენა ვარსევანიშვილი მცხეთელი გლეხია. 1937 წელს ივანე ჭავჭავაძის მცხეთის გათხრებს რომ შეუდგა, ჭერ კიდევ ახალგაზრდა არსენამ მასთან დაიწყო მუშაობა. მას მერე არ შეუტოვებია არქეოლოგიური ექსპედიციები. არმაზში პიტაბოშის სამარხი რომ გახსნა და შეე გახედა, მეცნიერებმა რომ ამდენი ზნაური ასტეხეს ძვირფასი ნაწიის გამო, თეთონაც სიამაჲე იგრძნო, ამ საქვეურო საქმეში ჩემი ზელოც ურცვიანო. მორჩა და გათავდა. სხვა საქმე მისთვის აღარ არსებობდა, მიწის ქვეშ სამაროვნებისა და ნახაზარების ძებნა ვახდა არსენას მოწოდება. მთელი თავისი ალაღი და პატაოსანი გულით დაუღა არქეოლოგების გვერდით.

ბევრი რამ აქვს ახლა არსენას მოსაგონარი. განაკუთრებით სიამოვნებით იგონებს ის სიმომ წანწამას, რა ღვთისნიერი კაცი იყო, მაგასთან სიკვდილს ხელი როგორ მიუწვდომო! ბევრი მცხეთელი ჭველი მუშაობდა არსენასთან ერთად. ზოგი თურმე ამახდა, ოქროს ვეძებთო. არსენა დატუქსავდა ხოლმე მათ, შე რევერო, ოქროს კი არა, ისეთ ნივთებს ვეძებთო. რომლებიც ჩვენი ძველთა-ძველი ცხოვრების ამხავს მოგვიუყვებო.

— არმაზში რომ ახანო აღმოვაჩინეთ, ერთმა ჩვენთან მომუშავე ქალმა თქვა, როდის მოეწუება, ამაში როდის ვინანავებთო, — გვითხრა არსენამ და ჩაიხიხიხა, — მერმე სიმონს ვუთხარი, ამათ არა ესმით რა და ერთი სტუდენტი მაინც მიოწინე, აუხსნას, რას აკეთებენ-მეთქი. სიმონს ჰქუაში დაუჭდა და ნუცა უზარხებლმებს მიანდო ეს საქმე.

ჰო, მოსაგონარი ბევრი დავუტროვდა არსენას. არმაზი, ბაგინეთი, ბიჭვინთა, ახლა არაგვის ხეობა. რა არ უნახავს, ვის არ შეხვედრია, ამ საქმეში სინდისი და პატაოსნება მთავარია, და არსენას სახელი არსად შეურცხვენია. ეს დიდი

საუფროსო და პატივსაცემი ხსენებებს მის ვერადი მდგარ მუშებს — სანდრო მამულაშვილს, პეტრე მრეველშვილს, იოსებ მაჩხაველას და ვიორჯი გარსევანიშვილს. ესენიც მასავით ხანდაზმულები არიან და ათეული წლები ამ საქმეს შეაღებს.

— ჩველი ვიყავ. ცოცხალი სწავლი-ვანათლება რომ მქონოდა. ორმოცი წლის განმავლობაში იმდენი რამ ვნახე ამ მიწაშია, ერთ დისტრიქტის მეტ დაჯერადი. — თვალს ჩაუჭრა მან რამისა, აქაო და, გუბერატორიო.

ერთი გულმტკიცებით ვაპაჩო დია არსენამ. მე იგი საჩაროდ უნდა ვაპაჩოლო, რადგან საპარტილანად მამჩნია. აი, რა შიხარა მან!

— ჩვენში ყველა მშრომელს ღირსებულად აუგებენ, ორდენებო, მედლებიო, ქების სიკვდილიო, რაც მე მიწა ამომიხორცია, ამ კანხელს ამოაგებდა. ჩვენ რა, ამუშები არა ვართ? ისე არ გამოგო, მე რამეს მოვითხოვდე, მე მალე წავალ ამ ქვეყნიდან, მაგრამ ეს ახალგაზრდები, ჩემთან რომ მუშაობენ, რაიმე უნდა წახალისდნენ. რამისა მადლობის გარდა სხვას ვერ-ფერს ხედავენ. ჩვენ დაებრადით, ჩვენს მერე ჩვენი საქმე რომ უნდა განაგრძონ ახალგაზრდებმა? მოდა, ჩვენს პატრონს შრომასაც დაუტებია უნდა.

დია არსენას გულმტკიცებითი საჩაროდ ინიტომ გაეაშხლდა. ეგებს მეტწილურებათა აუადგიობის, კულტურის სამინისტროს, სხვა შესაფერისი უწყებების შესვერთ მისწვდეთ. ფიქრობს, დიხს არქეოლოგიურ სამუშაოებზე ამ თავდადამკვიდარი კაცის გულმტკიცებულ დაუჭრება.

დია არსენას გამოეწეშეობებ და ატმის ხეივანიდან რომ გამოვიდა, კვლავ გამაბხენდა ბრიგადირის მიმართ ნათქვამი მისი გულმტკიცული სიტყვები:

— შე კიი კაცო, ორმოცი წელია არქეოლოგებს დავუბე, მიწას ნელ-ნელა ფობრი, ყოველ ზეგს გიჩიქნე, იქნებ აადმე თამარ დედოფლის ბეჭებს წაეჭყუებ, შენ კიდენა, ატამიო!

ახალი სკოლა და მართი გულმტკიცებითი

შეღებს ერთი ზორბა. ფართო მხარბეუანი, ორმოციოდ წლის კაცი მოუახლოვდა, ხელი ჩამოართვა. ჩვენი მომარაგების დარგის მუშაკიო, ვამკენო შეღება. ჩემი ვინაობა რომ უთხრა, ვიცნობ, ბევრი რამ წამიციხხავსო, ჩიარობრობა და ხალისანად ჩამომართვა ხელი. შერე შეღებს მიმართა:

— დინაობის ცხელ-ცხელი ხინკალი შინაც გავასინქო სტუმარს.

— ბიჭო, რაც ამ შენ ხინკალი მიგიბრთხევი, ყველა რომ ამ ერთად ჩავეყარა, ეს კანხალიც ამომენდებოდა. ახლა არა გვცალია, არქეოლოგებთან მავეჩქარება.

— კარგი, ბატონო შეღება, რაიე მწერალებს

შეხედო, ერთი გულმტკიცებითი მინდა გავუზიარო.

სიამოვნებით მოგისმენთ — მტკიცებითი

— აი, ვალბა, ექსკავატორთან რომ ბავშვი მუშაობს, ხედავთ?

— ხედავ.

— მაგისი მამის საცოდაობამ მომკლა, მაგ ბავშვისა და მაგისი მამისა.

— რა იყო, ასეთი რა მოხდა? — ჩაეციხხა შეღება.

— ეგ ბიჭი სოფელში თითოთ საჩვენებელი ბიჭია. ისეთი დედ-მამის შეილია, სხვაანობრივად შეიძლება იყოს. წელს დაამთარა საშუალო სკოლა. გულმტკიცებულმა მიიტანა შინ და მათარბების მოწმობა, ყველა საგანში რომ სამიანი უწერია, ეს არც თვითონ და არც მამამისს არ გაევირვებიათ. მაგრამ გულმტკიცებულნი არიან იმის გამო, რომ უოფაქტევიან და მკამუფილებული უწერია. რათაო, წესრიგი არ დამირღვევიო, გაუფთოლები არ გამოცდენია, რა ექნა, რომ უყუო ვერ ვისწავლებ. ვერ მოვერგებ, ვერ შეძებია, ვანა უოფაქტევიც ამ დონეზე მქონდაო, გულმტკიცებულთა ბავშვი. წელს ამ დაიწყო მუშაობა და აქაც თითოთ საჩვენებელი ბავშვიო. მწერლის სტუვეას ძალია აქვს. იქნებ ამის შესახებ ხმა მიაწვდნოთ იქ, საცა ჭერ არს. რამდენი ამხანაგი მუყავს, სამიანებზე და მამთარბის საშუალო სკოლა, მაგრამ ახლა ზოგი ექიმიო, ზოგი ინჟინერი, ზოგიც მასწავლებლებული. სამიანებზე სწავლა ჭერ კიდევ არ ნიშნავს საშუალო დონის უოფაქტევიან. ჩვენი სკოლებს უშველებული პროგრამის მადლ დონეზე დადებდა ყველა ბავშვი ერთნაირად არ შეუძლია. უოფაქტევი კი, ზოგი გამოწყალებისა გარდა, ჩვენს ბავშვებს ღინებული აქუო და როცა სიმწიფის მოწმობას ვაძლევთ, ნუ შეუფლობავთ ამ წარჩინებას. ფოქვათ, „მერანის“ რომ ატარავთ ვერ გავგო ბავშვმა, ეს მის უოფაქტევიანზე კი არ არის დამოკიდებული, — მის ნიჭსა და გონებრივ შესაძლებლობაზე. და როცა მან „მერანის“ შესახებ დამამუოფთობებელი მასუბა მოგვცა, მის წარჩინებულ უოფაქტევიას ამით ნუ დაეამტობებთ.

მე უფრადლებით მოვეხსინე ამ კაცის გულმტკიცული საუბარს. ის როცა ღმარაკობდა, ვალბა ექსკავატორთან მომუშავე იმ უმარწილს შევეფრებო. წარჩინებული ზნეობისა და უოფაქტევის გარეშე ამ გავანია შეადლის მზის ქვეშ ახალგაზრდა კაცი არ დადგებოდა და შეუბლზე ოფელს არ მოიდენდა. მამამისი რომ სკოლაში მისულა და მანწავლებლებლისათვის უთქვამს, ბავშვი გულმტკიცებულია ამისა და ამის გამო, მათ უმასუხნით, ძალიან გვირეყარს, მართლაც სამიწეო უოფაქტევის ბიჭიო, მაგრამ ეს ზემდგომი ორგანოების მიერ არის დაწესებული. ვისაც სამიანები აქვს, უოფაქტევიანშიც სამიანი უნდა დაუწერებო.

— მოდა, მეც სავანგებოდ ამის გამო იმიტომ

შეგნერდა ჩემს ნარკვევში, იქნებ იმ ზემდგომი რაგანობის უტრამდე მიწვდეს ამ მშრომელსა და პატიოსანი ადამიანების გულსტკივილი, იმ სამოსანი ბიჭის გულისტკივლი, რომელიც ავტო, არაგვის პირზე ვეებერთელე საქვედო საქმეს ზებნია. ჩენს საკულო ცხოვრებაში ბევრმა მტარვედელმა პარობელმა წაპოყო თავი და ეგებ სწობდეს, ამ პარობლებს დროზე მივხედოთ, კვლავ გულისტკივით ვაღებუდეთ ზოგ რამეს, თუნდაც, ერთი შეხედვით, იმ წვრილმან, მაგრამ მტაჯე მნიშვნელოვან საყიბს, რის შესახებაც უკვე მოკახსენეთ.

ვინაღან მიდრატქნიეუტო კომპლექსის უდიდესი მშენებლობა ახლა იდგამს ფეხს. აქ უკვე ერთი ახალი საშუალო სკოლა აშენდა, რომელიც პირველ სექტემბერს საფიზიოდ გაიხსნა და მუშაობას შეუდგა. როცა ეს მშენებლობა სრული ფრონტით ვაშლება, აქ უნდა იმუშაოს ოთხი ათასამდე მუშა. ეს იმახ სიშნავს, რომ აქ უნდა დასახლდეს ოთხი ათასი ოჯახი. მაშინ ერთი სკოლა საყმარისი არ იქნება. თუ ვაერთიანებინებთ ახლო მედებარე სოფლებსაც, რამდენიმე სკოლა აშენდება აქ.

ზოდა, დროზე დაუფიარდეთ ამ კეთილმოწყობილი სკოლების ქერქვეშ შესულ ბავშვებს.

**შალვაშაიის მუდგინი
თანამშგზაპრი**

არაგვის ზეობის ეს ვიწრო უღლი ვინაღან მშოიგებთა ახალი მეტრი სიმაღლის კახსაღლით. აქ შეჩერდება მთიულეთისა და ფშავის არაგვის მშფოთვარე დინება, ამოავსებს ორივე ზეობის ფართო უბეებს და შეიქმნება ის ვეებერთელა წულის აუზი, რომლის ზედაპირი თერთმეტბანეკვარი კვადრატული კილომეტრის ფართობისა იქნება. ეს ადგილი, საცა ახლა ჩვენ ვდგევართ; საცა ვანუწყებტელი ფრიამუღლი ისპის ვინაღლფოთა და ამ გზაგასაყართან ვამედელე-გამომედელი ბაღისხა. საცა ასეთი გუღისტკივილით გვეპაუტრა ვინაღლელი ახოღანი კაცო ჩვენი მომადელი თაობის ბედზე, ამო მეტრი სიღრმის ანკარა ზღვის ფსკერი იქნება.

— და ზღვის ფსკერზე სილა და ხრეში დაღეპავს იმ მდელვარე ცხოვრების ნაკადლებს, რომელიც აქ ჩქეფს უზნოვარი დროიდან მოყოლებულთ, — სედანარტუი კილოთი ამბობს ლეღა.

— რას იშამ, ჩემო შალვა, — ვფოხარი მას. — ასე, ვრამდოზული საქმეები ყოველფოის პატარ-პატარა მსხვერპლს იხოვვენ.

— პატარა თქვი შენ, — კვლავ რადიციარი სეღდით ვანაგრძობს შალვა, — კაცს ახოუღლი წლების მანძილზე თავის ეტო-კარმიდამოში უფოინია, სახლობს საძირკველი ჩაუტრია, ბადვენახი ვაუხარებია, ყოველი ზე შეიღვით ვა-

ურჭრია, საღებ რამ წასულა, ვერც უღლიაღ უღამათოდ უღუნა ვასჭირებოც, ახლა მდელ და შეიღვით ვაზრდილი ხის ერთი რტო ჩამოუტებტე... ნახე, რას იშამს...

შალვის უჩრბის ნახევარუნბელი ვავახსენე. ჩვენ ზომ ქერჩში ერთად ვიყავით. შეგნერდა ცოტახნით თვალები ვაღმა შობს შიამურო. შეიძლება ამ ორიოდე წუთის ვარინდე-შისას იმ შობს ფერდობზე, როგორც ვერანზე, კანო-კადრბივით ჩაუქროლა თავისი ცოვრებისა და ომის მძიმე დღეების სურათებმა. შამამისი ვაბრიელი დუშეთის რაიონში ერთ-ერთი პირველი რევოლუციონერი იყო. მენემე-ეაუებმა დავბოტიტს. ბევრ ლეგენდისნარჩ ამბებს უფებთან ახლაც მის შესახებ დუშეთლები, თითონ შალვა მგზნებარე კომპავშირელი იყო; ოცდაათიან წლებში, ჯერ კიდევ ქაბუცი, მაღაროსკარის შეიღწიანი სკოლის დირექტორად მუშაობდა. ის იმ ენთუზიასტ ახალვარდა ინტელიგენტების რიგში იდგა, რომელიც ვანათლების ლამპარი პირველად შეიტანეს ხევისურეთში. მერე დუშეთის კომპავშირის რაიკომის კიდევანი იყო. მერე ომი დაიწყო და შალვა მწიოთრმა ვაიარა ქარ-ტყეხლიან გზებში ქერჩის ნახევარუნბელიდან ზერდინამდე. 1945 წელს, ბერლინის მისაღვოშებთან მძიმედ დაიჭრა და ტრილობამოშუშებული შინ; მშობლიურ დუშეთში რომ დაბრუნდა, შთავარბის უმარავი ქილდო ჩამოიტანა. ბერლინის-ნარჯის შამაცურა ბარობების გეო მთავრობამ ის სხამულლო ომის პირველი ხარისხის ორდენით დააჯილდოვა; მაგრამ მძიმედ დაქრილმა შალვამ ამის შესახებ არაფერი იცოდა. ეს ორდენი შინ ავერ ახლა, ოცდახუთი წლის მერე მიიღო. ჩვიდმეტი წლის ვანაღვლოშია შალვა უცვლელი თამქდომარე იყო დუშეთის მშრომელთა დებუტატების რაიონული საბჭოს აღმასკომისა. ამ-ორიოდე წლის წინ, როგორც მშობლებმა, უღიდებსი ტრავმა ვადიიტანა. — დაოქახებულა მისი კალიშეილი მაქანის ავა. რამ იმსხვერპლა, მაგრამ ამის ნუღარ ვავახსენებთ ახლა სამოცი წლის ჯერ კიდევ ქანღონით ხაუნე ქაეს, რომელიც ვერ მოღრეცა ცხოვრების ოპსინარჩმა დეოდარამან და ახლაც მისთვის ჩვეული გუღისხხიერებოთ ამ ვებერთელა მშენებლობის ერთ-ერთი სელმძღვანელია.

შალვამ შობს ფერდობს დავლი მისწყეობა, ახლა იმ სოფლებს შემოვექროლოთ, რომლებიც დაბობორჯის ზონაშო, მიოხრა, მაქანაში დუჭეკით და თითქმის შეწევტებით ჟიქრს ვავარქილოთ, თქვა:

— შო, ჩემო კარგო, ომი ოშია და ახა, უმსხვერპლოდ სად ვავოინდა. მე იმას ვამბობ, რომ, მშობლიური კერა, საცა შენი ოფლია ჩაღვლილი, ტყბილად მოსანარტი და მისავგონარია. აქედან ვაღასახლებულთ ოჯახებს ახალი დასახლების რაიონში მშვენიერ კოტეჯებს ვუშენებო.

დინჯაღიდან გავედით თუ არა, მანქანამ ძველი გზიდან არაგვის კალაპოტისკენ ჩაუბრია და არაგვის ნაპირ-ნაპირ ახალ მოსახლეთებულ გზას გასვდა. ანანურში მოსვლამდე იგი კვლავ შეურთოდა სამხედრო გზატკეცილს. არაგვის ხევის მიღიდან შემოთ ხევზე გადებული ახალი ხიდის ბურჯები გამოჩნდა.

— ამ ხიდზე გადვა ის ახალი გზა, რომელიც ახლა მალე იჭრება და ანანურის ციხეს ზემო მხრიდან გავედის, — მოხრა შედეგად. ანანურის ციხეს ცოტა გავედით და გზის კიდულე მანქანა შეჩერდა. გამოკვდილი მანქანადან.

— აი, აქამდე მოაღწევს ზღვის კიდე, — თქვა შედეგად, — ანანურის ციხის ქვემო კალთების მოსახლეობა აიყრება, ამას შემოთ კი მოსახლეობა დარჩება. ციხის კალთებს მისწვდება ზღვა.

— რა დიდებულად გამოჩნდება მერე ზღვის ფრთზე ანანური, — გზიდან ციხემდე. შიის ფერდზე ერთმანეთზე მიქრულ სახლებს თვლი აყავოდა და თვალწინ დაშლიდა, ევაბერთვლა ზღვებზე გადახდარა, ქარ კოლევ გარიანად შემოსახული მეფთოშებთ-შეთრამებთ სავუნ-ეების ულამაზესი არქიტექტურული ანსამბლი — ანანურის სიმაგრე. მის წინ უვაგემოდ და უგამოყვარად გაშენებული, ერთმანეთზე მიქრული პატარა-პატარა სახლები მართლაც ხელს ფშვიან კაცს, სრულყოფილად აღიქვას მშვენიერება ზედა და ქვედა ციხისა. ცოტადე-ლის შუა მდგარი კოშკისა და ზედა და ქვედა გალავნის შორის მოგვიანებით აშენებული ეკლესიისა.

ამ ეკლესიისათვის ხალხს „მურწანა“ შეურქმევია. ალბათ აქ ოდესღაც დარდობილთა და სწულთთა თავშესაფარი სახლიც იყო მოწყობილი.

თვლი მოშტაცა შეადის მზეზე ქალხნდარი ფარი ალვარებულმა ლაღურის, კვირის, პოდავისა და დგანალის ტყით დაბურულმა მალაღმა მოებმა. ამ მოებს შორის მოქცევა ზღვა.

შეღვას ქალია კაცო მოუხლოვდა, ხელი ჩამოართვა, მოიკოხა.

— როგორა ხარ, ალექსი, სიბერე ხომ არ შემოგვარა? — მიუხალისა შედეგა ხმელ-ხმელ კაცს.

— ჩვენ ხომ ტოლები ვართ, ჩემო შედეგა, ახა. საშოცო წელი რა სიბერეა, შე კაი კაცო, ზედ არ გეტყობას! — იმედიანი სიტყვა შეაგება შედეგას ალექსიმ და ახლა შე ჩამოართვა ზედა.

— ალექსი ზედუკაც, — გამაყნო ის შედეგად, — აგარ, ვაღმა პატარა სოფელი რომ მოსჩანს, — ავენისი, — იქაურია.

— იქაური გახლავარს ქერქერობით, შემომიღია ალექსიმ, — იქ დაიბადე გავიწარდე

და იქ მოვყარე საშოცო წლიხა, ახლა კი ახალი კერა უნდა გავარალო და იქ შევაფაროთ თავი. ახა ამოდენა ზღვის ქვეშ ხომ არ მოგვწყევს ჩემს სიბერესა.

— არ გენანებათ მშობლიური სოფლის, სახლ-კარის მიტოვება? — ვკითხე ალექსის.

— ბარემაც ჩემ შენანება, შავრამ, ახა ამოდენა საკვეყნო საქმეს წინ ვინ გადავდობებება, — ალექსიმ არაგვის ვაღმა თვლი გააწვლია, მერე ჩვენ შემოგახედა და განაგრძო, — ისე, კაცო რომ თქვას, ჩვენებურებზე, სულ თერთმეტი კოშლი ვართ, მანქანადამინც ჭეიფი გული არ გავწვის. მიგზნული ვართ არაგვავაღმა, პატარა სოფელია და ხიდისთვის ვერაფერ მოიძალა, დიდ გზასთან მოსვლა გვიკვირს. მოდა ახლა რომ დიდ გზასთან დავსახლდებით, ჩვენს შეილება და შეილაშვილებს მაინც გაუხალვათდება ცხოვრება.

— აგრა, ჩემო ალექსი, — შეეშველა შედეგა, — მერე იქაც, იმ ახალ კერასთან ბავშვების თაობები განდებთან და მშობლიური კერაც ის იქნება მათი. ხანდახან ზღვის კიდე მოადგებთან და ქიწმე უცხოს ეტყვიან, ჩვენ რა მამა-პაპანი უხსოვარი ღრთოდან ამის ფსკერზე ცხოვრობდნენო.

— და შეიქმნება ახალი ხალხური ლექსები და ლეგენდები, — ეთქვა მკ. ალექსიმ კარდა თვალდებით შემომხედა.

— ჩემო ვარგო, ხანამ გვიან არ არის, ვაგებინეთ ტალევიზიისა და კინოს მუშაებებს, მოვადენ, გადართონ ეს ყველაფერი. რაც არ უნდა იყოს, პატარა ჩვენს სოფელი თუ დიდი, იქ ცხოვრება დულს, თავისი ბიოგრაფია აქვს ამას, ჩვენს ისტორიას ამ სოფლის გულზეც გაუვლია. მერე წყლის ხიდ-რბეში ჩახედვა შეუძლებელი იქნება, ეს ყველაფერი აღარ გამოჩნდება. მათი ფოტოსურათები მაინც დავუტოვოთ მომავალ თაობებს.

— რაღა გამოჩნდება, — ჩაუროთ შედეგად, — ეს ადგილები, რაც წყლით უნდა დიტიბროსი, პარწმინდად მოხუფთოაებული იქნება. ზღვის ფსკერზე ზე და ბურჯი კი არა, ბაღახიც აღარ უნდა დარჩეს. ეს ხომ თბილისელების სასწული წყალი იქნება, ამიტომ ზღვის ფსკერი სუფთა უნდა იყოს, რომ წყალი მუდამ აწყარა დარჩეს.

— მოდა, შე ეგ უფრო მცლავს გულს, — ალექსიმ ზედა გაიშვირა ხეობის მადალი მოების ფერდებისკენ, — ეს ასწლოვანი ხეები უნდა გაიწეოს, კაცო ჩვენ რომ გადავსახლდებით, ეგ, არაფერი, საცო ექნებით იქ გავნალები ცხოვრებას. შავრამ ეს ამოდენა ზეები რომ უნდა ამოთხაროს ძირფესვიანად, შერედა ამოდენა ფართობზე, ეს მართალი ვითხრათ, ვერ მომიჩნდება.

— ასეა, ალექსი, დიდი საქმეები პატარა მსხვერპლს მოითხოვენ ბოლმე, — შედეგად

დამოკიდებული ვერაფერზე, თითქოს ნიშნისმოგებები
მე შევიტოვებოდა, ასე არ არისო?

— პატარა თქვი შენ — ზუსტად ისე გაიმე-
ორა ალექსი, როგორც ცოტახნის წინ, ენ-
ვალთან შე მოხბრა შალვამ, — ბევრი ამ ხე-
თაგანი არაგვის ერისთავების შფოთიანი დღე-
ების მომხმარებელია. მერღვა, რომ გავეყვიროთ
და ვაყვირობო, ტყუილებს ვანადგურებთ და ვა-
ჩანაგებობო?!

— ხამგირი, დედიაქალაქის გარშემო ორ-
მოცი ათასი ჰექტარი ხროცი მთები და ე-
ლები მოარწყვება და ასევე ამაზე მეტი ტყე
იზრიალებს, — დამშვიდა შალვამ ალექსი.

— ეს იზრიალებს, კაცო, და ეს კიდევ ასე-
ული წლებია შრიალებს, — სიყლის უნახუბა
ალექსიმ, — მო, ჩემო შალვა, ეცი, განა არ
ეცი, ათასჯერ უფრო მეტი სიყუთე რომ მო-
აქვს ამ ზღვას, ვიდრე მის მიერ დატბორილი
ტყეა: მამადეიყო, შევინახა, მახათა და თბი-
ლისის გარშემო ტყით დაიფარება, ამაზე
დადებულ საქმეს მომავალ თაობებს რას გა-
უყოფებს კაცი, მო, ამას იქნება ჩვენი მოვეს-
წროთ. ნუთუ მე და შენ ასე წლისანი არ
მოყოფრებთ?! მოდა, შე ეთ კაცო, განა არ
ეცი, ეს ზღვა ათასჯერ უფრო მეტ სიყუთეს
რომ მოკვებანს. შე სამოცი წელია ამ ტყეებს
შეუფლებულხარ გაეფიქრებ ზოდზე, ნეტა ამ
ხეების გადარგვა შეიძლებოდადეს სადმე
თბილისის ახლო-შეთი.

— ეს რა ფიქრი შეგაძლება, ალექსი, — გაუ-
ღიმა შალვამ, — შენ გეტყობა, ლექსებსაც
სწერ.

— ლექსებისა რა მოგახსენო, — ოდნავ და-
ცხრა ალექსი, — ჩემი ყოველდღიური საზ-
რუნავი სოფლის ჰირ-ვარამია, ფიქრი და ოც-
ნება კი, ჩემო შალვა, ოღითგანვე გლესჯა-
ვის ერთგული და მუდამეი თანამგზავრია.

ჰერ სომ დგას!

ალექსის ადგიმშვიდობით, მანქანაში ჩავს-
ხელი და ენივალისკენ შემოვბრუნდით, ხი-
დი გადავიქროლეთ და მანქანა ბარისახოს
გზაზე გაიქრა.

ეს ის გზაა, რომელზეც ვეფ-ფშაველის უ-
ღლია ხან ცხენით, ხან ფეხით ქალაქს მამავალ-
სა, თუ ქალაქიდან ჩარგალისკენ შემო-
ბრუნებულს. ამ გზით მიქონდა ვეფს, თავისი
ახლა-ახლო შედევრები საქართველოს დედა-
ქალაქისკენ უფრო სწორად. ეს ვეფს დრო-
ინდელია გზა არ არის, მაშინ იგი უფრო ბი-
ლიეს ჰკავდა, ოცდაათიან წლებში პირველად
ჩააწყეს ლადუშები ამ ბილიის გაყოფებით
კლდეებში და აფეთქებათა გრიალ-გრიალით
დაწყეო ფშავ-ხევსურეთისკენ გზის გაყენა.

შალვა მწიფურს კარგად ახსოვს ეს ცუდა-
დური, იმ ხანებში ოცდამეცხრე წლის შალვა

მადაროსკარის შეიღწევისას კლდე-
დარი იყო. ახალი ცხვრები მისი მხარე
ამ გზამ შეიტანა ფშავ-ხევსურეთში, ამ გზამ
შეუფრია მთის მიწვადი ბილიები საქარ-
ველოს სამხედრო გზას.

ახლა ენივალთან დაწვეული სოფელ გუ-
დრუხამდე ეს გზა ზღვის ფსკერზე მოქ-
ცდებოდა, ამის ხანდაცლოდ გზა ახლა ანაწი-
რდამ, აგერ, იმ მაღალ მთაზე გაშავეთო, მოხბრა
შალვამ და ხელი არაგვის გაღმა გაიშვარა
მთის ფერდობზე ერთმანეთთან კარგა მო-
მორგებული რამდენიმე მოსახლე მოსახანს,
ეს სოფელია ნდისია, გზის მშენებლობა უკვე
დაწვეულია და მწვანე ფერდს შირის ნათხრა
წილითა გახლდება.

— ზუღა, განაპირის ცალკე მოსახლე რომ
ჩანს, — თქვა შალვამ, — კაცი იქ დასახლდა
და მერე ნაწილდა, ეს რა მომივიდა, უმე-
რობოდ გამივირდო. ახლა გზა მის უცხო-
სთან გაიფრის, ქვემოდაც ერთი მთიანი იქ
გადასახლდა, მეწილელიც გაჩნდა და გახა-
ლისდა კაცი, აღბათ, იმ გზის გასწვრივ კი-
დედ ბევრი მეწილელი გაურჩებდა მას. მანამ-
დე იქ შეიფი მოსახლეები გუდრუხამამ
გზაზე არაგვზე დაიღებულნი საქალაქებო
ხელით გადმოვიდოდნენ.

ქრ-ჭერობით ანაწრიდან ხევსურეთის
სკენ მომავალი გზის გაყენა დროებით შე-
ჩერდა, ეს გზა ორმოცი კილომეტრით აშო-
რებს სამხედრო გზამდე მანძილს. ამგვარად შე-
ორტ, უფრო მოკლე გზა გადასავალი გუდრუ-
ხადან შარახეთის სოფელ ჩინთამდე.

გზის კიდევ კაკლებს პატარა-ხეივანში
რამდენამე კაცს მუხლუხამოცილებულ ტრაქ-
ტორთან საქმიანობდა. მანქანა გაჩაჩერეთ
და მათთან მივიდით.

— რა გაჭირვებით, ზღვისფსკერებო?
მეხანისა მათ შალვა.

— ტრაქტორი გაყოფულდა, ეჭარობთ, მა-
ლუ გაყოფეთო, ეგაც ზღვის ფსკერზე არ
დაეგრნებს, — შეაგბა სიტყვა შალვას შავად
დალაქულ ბრუნდის შარავალ-ხალათიანმა
ახალგაზრდა კაცმა.

— ხანამ იქ არაგვი დაიტბორებოდეს, ჩვენს
ტრაქტორს ამ არე-მარტში კიდევ ბევრი
საქმე აქვს გასაყოფებელი, — მთუშვალა შეგო-
ბარს მეორე ტრაქტორისტი.

— მამა, მამა, — დაუდასტურა შალვამ, —
ახლა კი არა, მერეც, ხაცა გადასახლდებით,
იქ გადაალოფებთ მგ ტრაქტორებსა და
ჩემს საქმეს გაყოფებთ.

გუდრუხამელი ტრაქტორისტები კაკლების
წრიდელში ავტოფეთ და ჩვენ ენივალისა-
კენ შემოვიბრუნდით.

— ამ ზეობაში აქამდე მოადწევს ზღვა, —
მოხბრა შალვამ და კარგა ხნის მერე შოფერს
მიმართა, ენივალისში გადავიდეთო. მანქანამ
გზიდან არაგვის კალაპოტისკენ გადაუხვია,

არავის პატარა ტოტი ვადასწრა და ვაუდეთ
არავის ტოტებს შორის მოქცეულ პატარა
კუნძულზე, რომელიც დაფარულია ზეზილის
გვარაინად მოწარმელი ბაღით. ახლა ეს ბაღი
მწენებლობის განკარგულებაში ყოფილა. სა-
უცხოოდ ასხია ვაშლის ხეებს.

ამ სიმწვანეში ორიდ ორი სახლი დგას.
მანქანა გაჩერდა და ჩვენ ლამაზი, მწვანე
მოდით მოცინელი ხეივანი მივაღვეით ტინ-
ვალმისის პატარა შენობას.

თედო გელიაშვილი, რომელიც კიბეთთან
შემოგვხვდა, მადალი, ზმელმდელი, ხანში შე-
სული კაცია. მის თვალწინ აშენდა ეს პესი
და მას შერე არ მოშორებია მას. აქვე ცხო-
ვრობს, ბევრი რამ უნახავს და ვაუგონია ამ
ხეობაში, სამაოწნებია და ხალისით უყვება
ხალხმე ახალგაზრდებს ნახელსა და ვაგონილს.
თედო პაპო, ჩივილებზე თუ არა ხელში ახა-
ლგაზრდები, კითხვებს მიჰყრია. პატარა
ქესთან მუშაობას ისე შეგუვბია, ძნელად
ელევა, უჭირს მასთან განშორება. ახსოვს
თედო პაპს, როგორც ზარ-ზეიმით შეხვედ-
ნენ აქაურებს ამ პატარა აგრევატების პი-
რველ ავტობუსებს.

1951 წელს დამთავრდა ელსადგურის მშე-
ნებლობა, ორი თინური აგრევატი იმდენ
ელდებს ძლივდა, ამ არე-მარეს ყოფნიდა;
ახლა ეს დენი ზაქისის სისტემაშია ჩართული.

— აქადა, აწი აღარ გვიპირდებაო, — უცე-
რად ოდნავ გაგულსებულად მოგვმართა
თედომ, — და აღარავინ აქცევს უურაღლებს
ამ ელსადგურს. კარგა ხანი ერთი აგრევატი
გაფუჭებული იყო, აყუფოს, აყუფოს და ახლაც
დგას, არ ეშველა არაფერი არხის სათაფის
გამაგრებას. წყალი აღარ ყოფნის ელსად-
გურს.

ელსადგურის კარი გაიღო და იქიდან კაცი
გამოვიდა, მოგვიახლოვდა და ხელი ჩამოგ-
ვართვა.

— ეგ იოსებ ყანაშვილი გახლავთ, — გაკვი-
ცნო ის თედომ, — ელსადგურის ოსტატის
მოვალეობას ასრულებს, დღეს მორიგეა.

გვარი მომეწონა, ასეთი გვარი ჭერ არ
გამოგონია-მეთქი და იოსებმა დინჯად მიმასუ-
ხა:

— ანაწურში ცეცხვრობთ ერთი ოქაზი.
ყანაშვილები ვერც მე მოვიძიე ვერსად. უფრი
მოვყარი, თბილისის რომელიღაც ფაბრიკა-
ში მუშაობს ერთიო.

— მოდა, იმას გეუბნებოდით, — განაგ-
რობ თედომ თავისი გულისტკივილი, —
აო, შემობრძანდით, ერთი აგრევატი დგას და
დგას.

შევაღიო ელსადგურში.

— არხის სათავეა მორღვეული, — თქვა
იოსებმა, — ვერა და ვერ შეეცადა და ორივე
აგრევატს წყალი არ ყოფნის.

— მერე რა, რომ აღარ გვიპირდებაო,
მაღე უნდა დინჯარესო, — ამ უცხვრულად
თედო პაპა, — დინჯარეს, შე კაცო, მუცელს
მა ჭერ ხომ დგას. ჭერ ხომ არ დინჯარულია,
ჭერ ხომ შეუძლია ელდენის მოცემა. რა ისე-
თი მიღირები ვართ რომ, რაგინდ მცირე
იყოს, ელექტრონი არ გვიპირდებაო. ამო-
დენა ზღვა უნდა დაგუბდეს ამ ხეობაში,
ეგ უნდა დინჯარეს, მავ რა, მაგარამა ერთი-
ორი წელი ხომ კიდევ უნდა იდგავს აქ, რადა
კვარავთ ამ ელექტრონს, არხის სათაფის გა-
ეთება რა ასეთი უსამუდლო შეიქმნა!

როგორც ვაივით, ზაქისის მესვეურები უნ-
და პატარაობდნენ ამ ელსადგურს. დავემ-
შვიდობეთ თედო პაპას და თან გამოგვევა
მისი გულისტკივილი:
დაინჯარეს, შე კაცო, მაგარამა ჭერ ხომ
დგას!

უფროსის კაბინებში

მწენებლობის უფროსი გივი ჭყონია კაბი-
ნეტში დამხვდა. მადალი, მხარბუქიანი, ფარ-
თო სახეზე ოდნავ ვარდისფერგადაქრული,
ორმოც წელს გადაცილებული გივი აღრე
ენგურაქსზეც შემხვედრია, მაშინ, როცა ის
იქ კაშხალის მწენებლობის ხელმძღვანელო-
ბდა.

სიტყვამ მოიტანა და აქვე უნდა აღვნიშნო,
რომ ეინვლის ამ გრანდიოზულ მწენებლო-
ბაზე ამჟამად ენგურაქსის უამრავი მწენე-
ბელია, ინიერატქნიური პერსონალიცა და
მუშეებიც — გვირბანაშვილები, ტექნიკოსები,
შოფრები და მრავალი სხვა სპეციალისების ადა-
მიანებო. მათ საუბრებში ხშირად გაიგონებო
ხალხმე: ჭვარზე რომ ვცხოვრობდითო, ერის-
წყალობას და ეს რა შეგვემოხევაო, გაღიბ
კაშხალი და პესი ჩემი აშენებულიო. ხშირად
იგონებენ ენგურთან გატარებულ დღეებს. ასე-
რომ ეინვლის მიღროტქნიკური კომპლექსის
კადრის ძირითადი ზირთვი ენგურაქსის მშე-
ნებლობაზეა გამობრძმედილო.

გივი ტექნიკურ მეცნიერებათა კანდიდატია
და სულ ორიოდე წელია, რაც ამ მწენებლობას
ხელმძღვანელობს. შარშანდელი წლის უმაღუ-
რანი არ არიან მწენებლები, გვარაინად ვაი-
რთვს თავი დაკისრებულ მოვალეობას.

წელს ცოტა გაძნელდა საქმე, რაც მოვარია,
დამხარე ვიკარბების მწენებლობა ვაქანარდა,
დროზე ვერ ამთავრებენ. ეს ის ვიკარბებია,
რომლითაც არავით უნდა ვადმოვადონ, რა-
თა კაშხალის მწენებლობის ფრონტი გაიხ-
სნას.

დამბარკლებული მიწები პარტიის დუშე
თის რაიკოსს საფუძვლიანად შეუხწყაღია, რა-
იკომის ბიუროს განუხლებავს. მწენებლობის
შემოწმების შედეგები და საგანგებო დადგენი-
ლებაც მიუღია.

დღეს საღამოს მშენებლობის სამმართველოს მართული ორგანიზაციის ღია ხხლმაზე სწორედ ეს დადგენილება უნდა განიხილო. ელოდებიან ზღმძღვანელ ამხანაგებს და ემზადებიან თვითონაც.

კაბინეტში მშით დამწვარი მუშა შემოვიდა. გვიან რაღაც ქაღალდი გადასცა. გვიან ქაღალდის დახედა და მაშინვე ტელეფონით დაურეკებ. აიღო ყურმილი, ვისმენდა და თან ქაღალდს დასწერებო. ცოტა ხანს უსმინა ტელეფონით მოხაუბრეს და მერე ქაღალდს თვლით მოსწავთა და ოდნავ ადგზნებულმა ყურმილში ჩასძახა:

— შე კაცო, რომ დამიწრო, ორშაბათს მოვრჩებიო, ა, შუადღე გადავიდა უკვე და ორშაბათიც იწურება.

ტელეფონით კვლავ ახსნა-განმარტება დაწვეს ალბათ. უსმინა ტრთხანს.

— მოვმარტება ერთი-ორი რეღსი: ეს რა ძნელი იყო?

კიდევ რაღაც უნახუნა ტელეფონით მოსაუბრებ.

— კი ერთი, თუ ძმა ხარ, ახლა რაღაც მოასრუტე. ეს როგორ შეიძლება. პირობა პირობა, ესე იგი, ახლა შენ ბეტონს ვერ მიიღებ? — ალბათ, ვერაო, უნახუნეს და გვიან კვლავ განაგრძო, — კაცო, ზედა პოპოვის ბრიგადა უნდა დაეყენოს გვირაბში. იცოდებ, ზეღისთენის მოგვარებულნი იყოს ყველაფერი, ოორუმე პოპოვი, ხომ იცი, ჩემსავით არ დაგაწყებებს ღოღლაობას. მაგახ მუშაობის პროცესში რომ რაიმე მიკვლდებ, აიყარი მაშინვე გუღანაბადი და გაუყვითი სამხედრო ზღას ხაოცე განება.

გვიან ყურმილი დაღო, სიგარეტს მოუკიდა, გააბოღა და კვლავ მაგიღაზე დადებულ ქაღალდს დააწერდა. მერე მშით დამწვარ მუშას შეხებდა და უთხრა:

— პირველი სექტემბრიდან მოგვემ შებუღლებას.

— ნუ მაზამ მაგას, პატრვეჭულნი გივი, — ცოტა არ იყოს, დაგრტხილი რუსულით უნახუნა მუშამ, — ბავშვი უნდა წავაყვანო წადუში, გღანდებო უნდა ამოსტყრან.

მუშა წაღველი ბერძენი ყოფილა. მშენებლობაზე ისინი ბერძენი არიან თურმე.

— ავეისტო, კაცო, ამ სიტხუნი არ ვარგა გღანდების ამოტრა.

— წაღუაში გრილა, უფროსო, მერე ვეღარ მოვსწრებ.

— აბა, ახლა შენ მაგიერად ვინ გავუშვა სამუშაოზე, — ვაცხარდა გივი, — ხომ იცი, რა გაჭურებულნი მუშაობაა. დროზე ვერ ვასწრებთ გვირაბს. სექტემბერში მუშები ჩამოიღველნ და მაშინ წადი.

— დაშეღუტება ბავშვი, — არ მოეშეა მუ-

შა, — შევბუღების ფულს არა ვბოგ ახლა. დაგბრუნდები და მერე მოტევი.

— ფული რა შეუშა, კაცო, ფული არ მიტყირს შე. საქმის გამოეებუნა მინდა, შენისთანა ახლა სად ვეძიო.

— ცოლა ბავშვი, უფროსო, — აწრიაღდა მუშა, თვალბში ისეთი მუღარის შექიჩაღდა, ძნელად გაშდებდა კაცო, — ჩენი ცოლი აქ ბავშვებთან უნდა დარჩეს, მე უნდა წავიყვანო ეს ბავშვი, ექიმი მელოდება.

— ექიბს შე გიშოვი, ბიჭო, სექტემბერში, — ებლაუტებოდა მუშას გივი.

— არ მინდა სკოლას მოვაცდინო ბავშვი. ისედაც უტყირს სწავლა. ძღვერი რომ იყოს, ჩანდაბას, ათი დღე რი გააცდინოს, მერეც წამოეწეოდა. ეს ვეღარ წამოეწევა და დათიღუტები კაცო.

გივის კიდევ ვიღაცა ელაპარკა ტელეფონით. ღაპარაკის დროს განცხადებას დაწერებოდა. ყურმილი დაღო და თავის ბოხი ხმით წერვიულად შეუძახა თავზე წამოშდგარ, მშით დამწვარ მუშას:

— რა გამოიჭრებ, ბიჭო, საქმე არ გეღმის, რა ვასაუბრებ ვარ?!

— კი, უფროსო, მაგარამ ბავშვს რა ვუტყო?

გატება გივი მუშის მუღარამ.

— ქანდაბას შენი თავი, ათი დღით გაგიშვებ, — განცხადებას მაშინვე რაღაცა წააწერა მუშას გაუწოდა და თანაც დაამაღებულნი სიტყვა მოაუღდა: — რათ უნდა ათი დღე გღანდების ოპერაციას?!

გავიდა თუ არა მუშა კაბინეტიდან, მაშინვე შემოვიდა საშუალო ტანის ძეღაღმხედილი, ჩაფსყნალო, ორმოციოღე წღის შავგარემანი ზურაბ გვენტაბე. ზურაბი მესაშე შაბტის სამუშაოთა უფროსოა. მას თან შემოიყვანა დაახლოებოთ მისივე ხნის, მაგარამ ხმელ-ხმელი, ტირა კაცი.

— ბაქოდან რომ ეველოდო, კი, ეს კაცი.

სტუმრის ღიმილიან საღამს გივიმ მუხივე მოავება:

— ოცი კაცი მოედღვართო და მარტო ჩამოხვედი?

— ზღაღუგ ისინიც ჩამოეღვენ, ბიღეოები ხეღთ აჭეთ, ჩამოეღვენ. კარგი სანტეაღლისტიბე არიან. გამოეენქარებ, რომ შეეღშაღლოთ შათ დაახვედრად.

— ეტკა, იცოდებ შენ აგებ პახუბს მაგ ხალხზე, — მიმართა მას ზურაბმა, — ხომ იცი, წვეთი დღესტი სავმარისია ერთი კას. რი თაღღის მოახშაბად. ღოთი და ზარბაცი ერთი კაციც რომ გამოეტიოს მაგათში, შენი წამოეყვანაღდა და შენ მოგბოგ პახუბს. ენგუარესზე გამოთარი ჩენი ნაცნობობა, იცოდებ, გავრადღება მაშინ.

— აბხენიდა იყავი, ზურაბ, — ეტყობა

ლილი მუდმივი თანამგზავრია ვიკასი, — მე მაგნარ კაცს არ წამოვიყვანი იქიდან.

— მხ უკვე ცოლითა ჩამოსული, გვი, ბარგი კონტინერით მოდისო, ორ ოთახს ვაძლევთ დროებით აქ, ბარაკში. ცოლი ფეხს იორებს, ქოკოშანობს.

- ხალ არის?
- მოსაცდელშია ავერ.
- აბა, დაუბნებ.

შემოვიდა თუ არა ქალი, გვიმ დაუფრავს.

— მალე ახალ სახლს დავამთავრებთ და მაშინვე იქ გადავიყვანო.

— ორი ბავშვი გვაყავს, — აწუწუნდა ქალი, — ბარაკში ძალიან გამჭირდება.

- გაირიგებ, მალე გადავიყვანო.
- ვიცო შე, დაპირებულს სამ წელს ელოდებოდა იქ, აზერბაიჯანში ისეთი ბინა გქონდა...

— კი, ბატონო, ერთ თვეში ჩვენც მოგვემო, — შეაწყვებინა სიტყვა გვიმ. — ხატრანტიო ქალადს მოგვემო ახლავე.

ქალმა კარგხანს იპირვეულა, ხანდახან ქმარს შეაშტერებდა თვალდებს, წამომეშველა, რამე თქვაო, მაგრამ ქმარი იღიმებოდა მხოლოდ, მო, მო, ვარჯი, ვარჯიო, ჩაურთავდა ცოლს ხაუბარში, ცოტა მოელოწინეთ, მალე მოგვამყვანო, უთხრა ბოლოს ცოლს და ღმილ-ღმილით გაიყვანა, შეუძლულ კაბი-ნტიდან.

გომგვალმეხსერი ბრძიბად და მარინი

გაუჩუქო, თორემ აქ ასეთი ამბები არ გათავებოთ, თქვა გვიმ და ჩვენც ვამოყვდომ კაბინეტოდაშ. სოფელ არანისის აღმართი აფიარეთ და ორ ახალ შენობას მზადდქით. ჭერ დაუშაგრებულან შესაშე შენობას ხა-ხურავზე რამდენიმე კაცი მუშაობდა.

— გაბედე, — მოთხრა გვიმ და ათვლი გა-აყოლა შენობის კედელს, — როგორი ჩაშენ-ბია, ოქროს ხელის მქონე კაცის გაკეთებუ-ლია. ეცენი საწყობებია, კოშკის ბრიგადის ნახელავია. ერთი დამთავრებულთა, მეორეში შიგა სამუშაოები მომდინარეობს ახლა.

შევიდათ ამ მეორე შენობაში.

— აქ გვექნება კარტოფლისა და სხვა ამ-გვარი მოსტყურელის ხაწყობი, — მოთხრა გვიმ და ჩვენთან მოახლოებულ, ხაშულო კანის, ათლტური აღმავობის, ქილარპირ-რულ კაცს ხელი ჩამოარბოვა.

— ეს გაბლავო გარკოდ პოპოვა, — გამაც-ნო და მაშინვე მომართა მის, — გრიშა, ხე-ლიდან გვირბოთან უნდა დავეწრო შენი კაცებო, ორ კვლად, არამტურაა დასაქმარე-ბელი. ხალხი ხომ გვაყავს?

— შეებულბაშია რამდენიმე, — არც თუ

იხე გამართული რუსულით უმარტუნს გრი-შამ, — ორი ათად არის. ომბიტელს მხედ-ბერბებ როგორზე.

— მოდა, თუ კაცი ხარ, ხვალედან შეუ-დქვი მთა საქმეს. მირტყავენ და მირტყა-შენ გვირბაბს გამო, — ახლა მე მომმართა გი-ვიმ, — იხე საქმეს ყელზე ჩამოკიდებული, წელში გამდრია კაცი, აღბოთ დღესაც კრე-ბაზე ტყავს გამძრობენ. მართალიც არის. დროზე ვერ დავამოავრთო. სექტემბერში მზად უნდა გვემონოდა და ჭერ კიდევ ბერძი აკლია არა და, მაგ გვირბაბებით თუ არაგვი არ გადმოვაგდეთო, კაშხალის მშენებლობას ვერ დავეჩვენებო. აბა, შენ იცი, გრიშა—კიდევ ერთბელ შეასენა გრიშას ჯივლ და შენო-ბიდან გასახველად შებარუნდა.

მე აქ დავარნებო-შეთქი, ვუთხარი გვიმს, ის მანქანაში ჩაიდა და წავიდა.

გრიშა წალკელი ბერძენია. მამაისი დურვა-ლი ყოფილა და ეს ხელოვან მისგან უსწავ-ლია მართლაც, ოქროს ხელი დაეყოლია.

საშუალო სკოლის დამთავრებისთანავე, ხა-შიდდრო სამხატვროში გაიწვიეს. სამი წლის მერე დაბრუნდა ვარიდან და მუშაობა დაიწყო წალკის ავერის კაბინეტში. ჭერ კიდევ უმა-წვილმა კარგი ონტაბის სახელი მოაპოვა-როცა ენგურბესის მშენებლობის ამბავი გა-იგო გაზეთებიდან. გადაწყვიტა, უფრო დიდ ასაარეზე გამოეყვანა თავის მარტყენა და გეგმურა კიდევ ენგურის ნაპირებისაკენ.

წერდა აქ, ამ დიდ მშენებლობაზე გამომ-ვლავნა მთელი მისი შესაძლებლობანი. რა საქ-მეს არ შიანდეს, ყველაფერი ჩინებულად გა-აყვია, თანდათან სხვა პროდუქციებსაც დაუფუ-ლა, როდელი მშენებლობა მრავალნაირი სპე-ციალობის ოსტატებს მოიხოვდა. გრიშა არა-ფერს შეუშინა, დააკვირდა, შეისწავლა, ჩქა-რა ეფულებოდა სხვადასხვა ხელობის, რანაირი სიძნელეს არ უნდა დახვედროდა წინ, უკან არ დაიხვედა, გაბედულად ეპიებოდა.

ერთბელ გვირბაო ჩამოიწვრა. შეჭერდა გვი-რბაბს გათხრა. გრიშა უკვე ბრძაღირი იყო. ვერავინ იყინრა გვირბაბის გაწმენდა. მაშინვე ამოკუნს მივარდენენ, არიქა, შენ უნდა გვიშვე-ლოო. გრიშამ მოაყენა თავისი ბიჭები, ჭერ მტერანხვევარი სავრძისა და ოთხბოლი ხანტი-მეტრა სიგანას ხერდლის გამკრა. დაიწყო ჩა-მოწვრულ ქვა-ღორღში, თავდაპირველად მუ-ქა-მუქო გამოზიდებს, მერე, როცა ოდნავ მხრე-ბა გამოდეს ბერძეში, რელ-წელა, მაგრამ წინ-წინ წიფებს ნაბიჭები ბიჭებმა. პირადად გრიშამ უმძიბები და ურთულდის სამუშაო მტერბულა მამონ- გულისხანკალით შეჭურებდნენ მას უფროსებიც და თავიბი ბიჭებაც. ასე გაწმინ-დეს ოცდაათმეტრზე ჩამოზავებულთი გვირბაბი. ამ გაბედულმა ნაბიჭმა გრიშამ ოსტატობა კი-დევ ახალ უქეთი ვაწათა. რა თქმა უნდა, მას პირადად ფულადი ჭილღო ხუთასი მანეთი მის-

ცეს მის ზეგებს კი — ერთ-ერთი მხრით. მაგრამ ეს კი არ იყო მთავარი, მშენებლობის ყველა უბანზე რომ გახშირდა მოსახლეობა და მისი ბრიგადის სახელი, მთავარი ეს იყო.

გრიშა ზავშეობიდანვე არ იყო ცუდლუბრი და ზარბაზი. თანდაყოლილი ეს თვისება ამ დღე მშენებლობაზე უფრო მკაფიოდ გამოიხატა მის ხასიათში — ვერ ურიგდებოდა ზარბაზსა და ცუდლუბს.

ერთხელ, შეადამისას თავს წაადგა ბრიგადის წინა, თორმეტი კაცა მუშაობდა. ერთი არსად ჩანდა არ შეიძინა. არსად იქცა, თვალთვალ-მოვალთვალ აქაურობას და შეიძინა, რომ ერთი მძალი ამწის კაბინაში შესულა და მძინავს. წაივდა გრიშა. გაშენიისას კვლავ მოკითხა ბრიგადის. უკვე ცამეტი კაცა მუშაობდა, როცა შეეკითხა ბიჭებს, ყველა თუ მუშაობდით, ყველაო, უნაუხუცეს. შენ კი ხუთ საათამდე კაბინაში გეძინავო, უთხრა მძინარას და მეორე დღიდან ბრიგადის აღარ გაუკარა ის. კინ არ მოუგზავნა, ვის არ ათხოვინა, მამაკიტე მეთად აღარ ვიზამ ამისო, მაგრამ არც ერთი შეუთავალი ახლოს არ გაიკარა.

ამიტომაც გრიშას ბრიგადა ყოველთვის ერთსულოვანი და მინდობილი საქმის ერთგული იყო. ენგურსესზე გამოიწრათ ის, როგორც მძალიადაც უნდა იქნებოდა და ბრიგადისა. სამოქალაქოთმშენებელი კაცო მუდამ ბრიგადისა, როცა ვალის ვეღადგურისა და კამხალის მშენებლობაზე მუშაობდა, აქ ის შრომის წითელი დროშის ორდენით დააჩილოდოცენ. ამას გარდა მძღებელი აჭვს მრავალი ქების ხაველი.

დაიბრუნა თუ არა ენგურსესზე სამშენებლო საქმეები, ვარსკვლავის მშენებლობაზე უფროებდნენ თავისი ბრიგადით გადმოყვანას, მაგრამ გრიშამ ეინგურსე წამოსვლა არჩია და როცა წაშლიდა, ბრიგადის წევრთა ნაწილი თან წამოაყვანა.

ამასობაში გრიშა დაკოლმუალდა კიდეც და ხანა შეიღას მანა.

ახლ მშენებლობაზე ახალი მეთოდი — საბუნებრივ ცნობილი ზღობინის მეთოდით დაიწყო მუშაობა. თავა მოუყარა თითქმის ყველა ბეღლობის ბიჭებს და მთავარ შეადგინა კომპლექსური ბრიგადა. საშეერნეო აგარიშივე მეთოთისის ბრიგადა მთელი სამშენებლო პროცესის ბატონ-პატრონა. იგი უმუშაოდ აგებს პასუხს მშენებლობის თითქმის ყველა პროცესზე — ვადებს, ხარისხზე, ტექნიკის გამოყენებაზე, ბეღლსის ფონდზე, შრომის ორგანიზაციაზე და ხალოფიერებაზე. ასრულებს ბევრ ისეთ ფუნქციას, რომელიც ადრე დაკეთებან სამშრომელის ვეღებოდა. მოსოვის ბრიგადაში ოცდახუთი სხვადასხვა პროფესიის და ტრენინგის მუშა და ოსტატა. მაგრამ თითოეულ მათგანს ახლა მშენებლობის ყველა პროცესის შესრულება ვეღლება. ამიტომაც ისინი ხან დურგლები, ხან კი კალატორები არიან —

ერთნაირი პროფესიული მონტაჟებით მუშაობენ კეღლებს, ახურავენ სახურავს, აგებენ იატაკს, ღვსავენ და ასრულებენ ყველა დანარჩენ საქმეს.

ნიკოლოზ რაბრახაძე კონსტანტინე კვიციანი, ავთანდილ კვიციანი, სტეფანე ქვიციანი, შალვა ბურჯუყარი, ალექსანდრე კარაყეხოვი, ვალერიანი პეტრიაშვილი. — ამ ზოგადი წევრის ბრიგადისა, რომლებიც ერთსულოვნად დგანან გრიშას გვერდით: საქარკელიდან დაწყებული მათ აგებს ახალი დასახლებების ობსტრუქციანი საცხოვრებელი სახლები, უნივერსიტეტი, ზაგბაზი, ბეტონის ქარხანა, გარაჟი, საწყობები. ერთი ნაწილი ამ ბრიგადისა ახლა გვირახის გაყვანასაც მუშაობდა.

გრიშა უთქმელი კაცოა. ბევრი ღამარაკი არ უყვარს. როცა ვკითხვ, რამე მიაშვე-მეთქი შენი ცხოვრებიდან, ნამუშევარი, დასჯარალი ზეღები გამოიშვირა, რა გიამბო, აი, ჩემი ცხოვრება, შენ იშვიათად მზედავენ, მტეწილად ხამუშაო ობიექტებზე ვარო.

ჭერ კიდეც დაუშთარებელ საწყობის შენობას მიუღახლოდით. სახურავზე ერთი კაცი დგას, თოკით ძირს ედგრო ჩამოუშვია. და მეორე ნიშნით სილით ასვებს ვედროს.

— სახურავზე რომ დგას, ნიკოლოზ რაბრახაძე, — მითხრა გრიშამ, — ქვემოთ შალვა ბურჯუყარა, მჭებო არ გავცვლო, რა საქმეც არ უნდა მიანდო, ამოთგან ღალატი არ იქნება. ნიკოლოზი ანაწრთან ახლო სოფელ ზოტიკანთ კარდან ყოფილა, შალვა — სოფელ დგნალოდან. ყოველდღე სოფლიდან დადიან სამუშაოდ.

ჭერ კიდეც სახურავდაუშთარებელ შენობაში შევადით. ერთი თხელა, ორმოცამდე წლის განავადი, კუთხდასა ქალი ნიშნით ცემენტის ხანარს აკეთებდა. შარველი და წინსაფარი ცემენტით მქონდა მოთხვრილი, ისე ჩქარ-ჩქარა იქნედა ნიშნის, ოცო წლის ქანაგარი ჰაბუკი გავრნებოდა მუშაობა არც მიუტოვებია, ისე მიასხუხა საღაშზე, დამილითა და ომანიანად.

ქალებიც გყავს-მეთქი, ვკითხე გრიშას.

— ქალია ეს, შალვა? — კითხა ამ დროს გრიგოლმა კიბეზე ამოსულ შალვას.

— რა ვიცი, კაცო, — უპასუხა შალვამ, — ამოდენა საქმეს ერთი კაი ვაძულებ ვერ მოეცეოდა.

ქალმა აღმაცერად გადმოგვხედა, გაიცინა, შალვას მოტანილი ვედრო ხანარით აავსო და გაგვიღებია.

— როგორ გაიგებს ეს, — შალვაზე მითითა, — შე კაცო ვარ თუ ქალი. ხა... ხა... — გულიანად ვადიხანარა მარია.

ერთი თვე ვუყავი ამ პარტიკულზე. მერე ბევრ-ჭერ დამინახეს მარია, ხან ხად მირბოდა, ხან ხად. კი არ დადის, დარბის მარია, ოდნევი წინ წაბრალი ისე მიეჩქარება იქითკენ, საათაც გრი-

შეი გაგზავნა, თითქოს დააგვიანდა, ქარი ეღობება და გულდაგულ მობრუნდებო ქარის ტალღებს.

თვითმცოდნემა საბარგო მანქანამ ხრეში მოიტანა. ახალგაზრდა შოფერი გრივსთან მოიქრა და უთხრა, მამაშენი ცუდად გამხდარა, შენი ძმა ამოვიდა და შინ გელოდებოდა.

— გუშინ უნდა ჩავსულიყავი, — მითხრა გრივს, — ობერსაცა ვაუციტებს მამანემს, გუშინ ვეღარ მოვიცადე, უნდა მენახა, თბილისში წევს საავადმყოფოში.

შე ბოდიში მომიხდა, ამ საღამოსვე დავბრუნდებო და შოფერმა მანქანიდან ხრეში ჩამოცალა თუ არა, ჩაუღდა და წავიდა. მანქანის კაბინიდან თავი გამოყო და მარიას გადასძახა:

— მარია, ახლავე წადი გვირახთან, იქ ჩვენი ორი კაცი მუშაობს და იმით მიეშველე.

ბერძენი მარია ბორცვზე დაქანდულ ბილიეს გაუყვა და წინ წახრილი გაქანდა.

■ ნაძალადევი ღვინო

გზა ახალ ხილზე გადადის, გაივლის სოფელ ჩინოს, მარჯვნივ ვენახებია, საკანაფის ზევს გადაქრის და შიდადგება მთავარი მექანიკოსის უბანს. რელსებზე მორჩილიტალური ძელით შეერთებული ორი მაღალი რკინის ბოძი დგას. ეს მოძრავი ამწეა. ქვემოთ ასწორებენ შოკდანს, რომ რელსები გვირახამდე მოიყვანონ. ამ გზით იმობრავებს ეს ვებერთელა ამწე და მიწაწოდებს მიწისქვეშა ელსადგურის მშენებლებს ლითონის დიდ კონსტრუქციებს. ამწის გარშემო ახლაღ აწეული უამრავი ლითონის წყვეთილი ცალინდრები. ეს მომავალი ელსადგურის ტურბინებია, რომლებიც ჩაიდგმება ვერტიკალურ გვირახში კაშხლის ფსკერიდან ელსადგურამდე. ამ ტურბინებით ჩაქანება ზღვის წყალი და მძლავრად აამობრავებს მესის აგრეგატებს.

შიდა-შიდიან ცარიელი და მიწით დატვირთული ბელაზები. გუგუნებენ ტრაქტორები და ბულდოზერები.

მექანიკურ საამქროს ვრძელ შენობასთან დგას პატარა ვაგონი. აქ ენახე უშანგი მალრატე. ამ ვაგონშია მთავარი მექანიკოსის ოთახი და კანცელარია.

უშანგი წუხელით გავიცანი გვიე კუნიას ბინაში.

სამმართველოს დასახლების განაძირას, არაგვის გასწვრავ ჩამწკრივებულია საცხოვრებელი კოტეჯები, პატარ-პატარა ბაღრებით. ერთ-ერთ კოტეჯში ცხოვრობს გვიე.

საღამოს, მოგვიანებით შევიარე მასთან. იმ დროს მივაღდექო, როცა აივნიდან შეუბრუნდა კოტეჯის უბოში მდგარ ხმელ-ხმელ, შიით დამწვარ-საშუალო ტანის კაცს გადასძახა:

— უშანგი!

შეუბრუნდა გამოხედა.

— თუ კაცი ხარ, პურის არ შექნია შენი ფუკა ერთი ნატები ვადმოშობატენ.

გვიის ცოლ-შვილი თბილისში მყავს. აქ მარტო ცხოვრობს. სად არის იმის დრო, სოველდღე თბილისიდან იარსოს. შინ შევედიო.

— უშანგი მალრატე მშენებლობის მთავარი მექანიკოსია. ახლა ისიც ჩემსავით მარტოა შინ, — ცოლ-შვილი პიატიგორსკო ისვენებს. საინტერესო კაცია ძალიან. ძნელი გზა აქვს გაველიო.

უშანგი შემოვიდა. თითქოს დიდი ხნის ნაცნობები ვყოფილიყავით, ისე შინაურულად მომხილავდა, პურის ნატები და რამდენიმე ცალი პამიდორი მაგიადაზე დააწყო. მერე ზელი ჩამომართვა.

გვიამ საშინაო პერანგი გადაიცვა და უშანგის მიმართა:

— ვინდა, ქადრაკი ვითამაშოთ?

— ვითამაშოთ.

გვიამ მაცვიტრიდან ორი ბოთლი ღვინო გამოიღო, ეს შემობრჩენიაო, თქვა და მაგიადაზე დადო. ცოტა სველიც მქონია, ისიც გამოიტანა. მაგიადაზე ქადრაკის დაფა ვაშლია და ორადე მოქდა დაფას. დაიწყეს ფაგურების დალაგება: გვიე უცებ შეჩერდა, უშანგის თვალღმში ჩახედა და უთხრა:

— იყოღე, ტყუილა არ გეთამაშები. ვითამაშოთ სანამღლეოზე.

— რაზე? — უშანგი ფაგურების დაწყობას განაგრძობდა.

— წაგებულმა ერთი ჩაის კიჭა ღვინო დოლაოს, — შესთავაზა სანამღლეო გვიამ.

უშანგი შეჩერდა, გვიის შეხედა, გაიღმა და თქვა:

— მოვიდა!

— რის იმედით, ბეჭო? — თავისთვის ჩაილაპარაკა გვიამ და თანაც განაგრძო ფაგურების დალაგება, — ვიცი, ღვინო გულავს, ფიშერი შენ არ ხარ, რომ მე მომიგო. რა დაგაღვეთნებს ორ ბოთლ ღვინოს?

— ენახოთ ვინ დაღვეს ამ მიერ კეჭზე! — თქვა უშანგიმ და მუფის წინა თეთრი პაკი წინ გასწია.

შუა თამაშში დაფაზე თეთრებისა და შავი ფაგურების მდგომარეობა კარგად გამოიყენა. უშანგიმ სოკარტი გააბოლა. გვიე თავდახრალი კარგა ხანს დასცქეროდა დაფას. ცოტა ხნის მერე გვიამ ფაგურა დაქარგა და თეთრებმა გაბედულად შეუტოეს. პარტიის დასახრულს გვიამ თავისებური შიამიტი დიმილით შემოხედა და თქვა:

— არ მომიგო, ამ ღვინოს გლახამ!

უშანგიმ ბოთლს წააღლო ზელი, კიჭაში ღვინო ჩაასხა, გვიის წინ დაუდგა და უთხრა:

— იმეხეთ!

გვიამ დალია და დუქმან მიატანა.

ბოთლებში ჩარჩენილი ღვინის დაღვევა კი წილად უშანგის ერგო.
 გვიმ სარკვევებელი თითო აჩვენა უშანგის და ნიშნისმოკვებით შეეკოხა:
 — რამდენია, უშანგი?
 — შეიღოთ ერთი, — გაიღმა შეზარბოშებულმა უშანგმა, წამოღდა, დაგვეშვიდობა და თან წაიღო შველა ჩაის კიკა ნაძალადევი ღვინო.

მთავარი მქანნიოსი

ასე გავიყვანი უშანგი.

მაგიდაზე გაშლილ ნახაზს დასცქეროდა. შევედი თუ არა, შეომხებდა და წამოღდა:

— კი ყოფილა, თურმე, წაგებულ კაცს რომ ღვინოს დააღვევებენ ძალით, მშვენიერ ხასიათზე ვიყავი წუთელ და დღესაც ჩანებულადა ვერანაშ თავს, — უტეებთან ოდნავი ნაოკები დიმილმა შეურხია მოგრო სახეზე.

მაგიდაზე გადაშლილ ნახაზს გადახედა.

— რა გოცოქ იქნა დაეპოაერე.

— რა ნახაზია? — ვკითხე მე.

— საბურღი დაწადგარია, როცა გვირაბის გახობას ვიწყებდით, გვერდმა ორნაქუჩიანი საბურღი დანადგარი, სამ ფუნად უნდა გათხრილყო ფართო და მაღალი გვირაბი, ეს დიდ დროს მოითხოვდა. ვიფიქრე და ამ დასცვამდე მივედი, რომ შეიძლება ორა ჩაქუჩის მიმტებად, დანადგარს მივაშაგრე გვირაბის სიმაღლეზე ორა მაღალი მილი და ზედ გავმართო ორი ბურღი. მშვენიერი შედეგი მოგვეცა, დანადგარს ორი კაცი ემსახურებოდა, გვირაბი აბურღებოდა ოთხი ჩაქუჩით. ამ დანადგარს ჰქვია „თეთრმავალი საბურღი დანადგარი“. იმ ნახაზები გავკეთე და ახლა ჩავახარებ.

უშანგის რაციონალიზატორულ წინადადებათაგან ბევრი განხორციელდა, განსაუფრებით ენგურძესას მშენებლობაზე, თორმეტი თასი მანეთი აქვს მიღებული ამ წინადადებისათვის. გვირაბის დაბეტონებისათვის ავტომატური მიწოდებელი კი იყო, მაგრამ მაქანა რომ ბეტონის მოტანდა, ძირს დაერია და მერე ნახტობს ორ კაცს უნდა დაეყარა მიწოდებელი დანადგარებისათვის. უშანგი ამ ორი კაცის შემსკვლელი მოწყობილობა გააკეთა და ამის შემდეგ მანქანადან ჩამოყლილი ბეტონი მთლიანად ავტომატურად მიდიოდა სამუშაო ადგილამდე. ამანაც ძალიან კარგი შედეგი გამოიღო. ენგურძესზე ათი წლის მუშაობის განმავლობაში უშანგის ბევრი ამაგარი გამოგონება დაიწერა. იქვე, ახლოს ღვინიერა კრუჩის ერთი ღაურეატი მუშაობდა, ხოლო უშანგის ხეშრობით, მისი მეგობრები „არაოციკალური ღაურეატის“ ექმანენ.

უშანგი ადრე თბილისის ფოტო-ტექნიკურ ფაბრიკის პარხანაში მუშაობდა მექანიკოსად და თან დაუწერებლად პუშკინის სა-

ხელობის ინსტიტუტის ზოგად ტექნიკურ ფაკულტეტზე სწავლობდა. მერსხე კურსზე რომ იყო, ერთ დღეს, მისმა შეგონებამ კარლ სტრამევი უხარა, ხვალ ზუგდიდში ზიგდიდარ, ენგურძესზე უნდა დაეწყო მუშაობაო. წავიდა კარლო, ვეღარ მოსიყვანა უშანგამ.

უშანგი ბავშვობიდან სპორტით იყო გატაცებული, კარგი ფეხბურთელიც იყო, მაგრამ მერე მანაც მსაჯობა არჩია და ახლა ის რესპუბლიკური კატეგორიის მსაჯია. სწორედ იმ დღეებში, ერთ კვირა დღეს ვალში მოუხდა წასვლა ერთ-ერთი შევიბრების მსაჯად. ღალით ჩავიდა ვალში. ფეხბურთის დაწყებაზე დაუკრავს ფეხი და ენგურძესის მშენებლობის სამმართველოში გაქცეულა.

გვირაბმშენის სამმართველოს უფროსთან, გიორგი წულუისკერთან შეხვდა და უთქვამს: მქანნიკოს ვარ და მინდა თქვენთან ვამუშაოო:

— გიორგი გულიანობიერად შეხვდა, — იგონებს უშანგი, — გამოვისუბრა. მერე თავის მანქანაში ჩაშვა, მშენებლობა დამათავლიერებინა. იმ დღეს თამაში დამთავრდა თუ არა, მანინედ თბილისში დავბრუნდა, ცოლ-შვილი წამოვიყვანე. ენგურძესზე დამაბინავებს, უბნის მქანნიკოსად დამაშენს, ჩემს მეუღლეს კი ბავშვთა ბაგის გაჩვენა მანადღეს.

ასე დიწყო უშანგის მოღვაწეობა ენგურძესზე.

უეცრად აიღდა ენგური, დრო და დრო იცის ენგურმა გადაიყვანა და გახვლება. მთების ღვირთქალები ნაწირტება ერთხანად მის კლამოტში და შორადევებს ნაპირებს, აიფოფრება და თავისი კალაშნიკი აღარ შეუფრნის.

მანუდა ვადარებელი ენგურის ქერ დაუმთავრებელ გვირაბს, წყალში მოექცა საბურღი და სხვა მანქანები, კიდევ კარგი, ცვლის მბურღავენმა გამოტკობს და გამოასწრეს... ატდა განცემა.

როგორც კი დაცხრა ენგური, ხაჟიროს გახდა გვირაბიდან წყლის გამოტუმბვა.

უშანგიმ აცხრა ეს ძნელი საქმე თავის ბიჭებთან ერთად. ესდა მოიფიქრა — გვირაბის ფსკერზე სავერტკალიო მილი იყო. ის უნდა ამოვიღოთ, გაეჭრაო და იქიდან გამოეტუმბოთ წყალი.

გვირაბის ყელთან, რამდენიმე მეტრზე, თანამედ არ იყო წყალი ჩაგუბებული. ბიჭები სახელდაბულოდ შეერული წავით შეცურდნენ შიგ უშანგი და ერთი ტრაქტორისტი კი ტრაქტორით მიადგნენ წყალს. ნავიდან მყვინთავი ჩახტა ვენტრალაციის შიღს რკინის მარცვტი მონღო და ასე ამოზადეს მილი წყლის ზედაპირზე.

შემდეგებელი მიღს გადასატრლად შეეხოთ თუ არა, ელექტრო იარაღს ნაებწყლები გასცვიდა და მანინედ თავარბანდებში ამბავი

მოხდა წყლის ზედამირს ცეცხლის აღი მოედო.

დაფრთხენ ბიჭები.

გვირაბში დაჩინული მანქანებთან ბენზინი და ზეთი გამოდგარიყო და წყლის ზედამირზე მოქცეულიყო. სიბნელეში ეს ვერ შეამჩნევს.

აღი ეღვებ სისწრაფით მოედო წყალს.

ჩაცვივდნენ ბიჭები წყალში. უშანგიმ ძლივს გამოადგინა ტრაქტორის კაბინიდან, ბრუნდნის ხალათი შემოიხვია სახურზე, რის ვაივაგლიანი გვირაბიდან გამოვიდა. ბიჭებმაც, როგორც იქნა, ახსნეს თავი. მხოლოდ ერთს დავწვა სახე-აღი მალე ჩაქრა.

მიიხედ-მოიხედეს და ერთი ამხანაგი აუღდათ. შეცვივდნენ მაშინვე ნათი გვირაბში. ის ვენტრილაციის დიდ მილში შემძვარიყო და ცეცხლისაგან ასე ეხსნა თავი.

ამ მოულოდნელი შემთხვევისგან დრობა-ქებულმა ბიჭებმა უშანგის მეთაურობით მარცხაგარტეს მუშაობა და შეტლეს გვირაბიდან წყლის გამოტოვება.

ათი წელი დაყო ენგურზე და, როგორც კი არაგვის ნაპირებთან დაწყო მიდროტქნიეური კომპლექსის მშენებლობა. უშანგიც აქეთ წამოვიდა.

— არაგვის არანაკლები ჭანყი სცოდნია. — მოთბრა უშანგიმ, — მავრამ ჭრჭერობით ენგურისთანა ცეცხლიანი წილები აქ არ შემხვედრია.

ოთახიდან ვარტო გამოვიდით. ხეობაში შეაღდის მზე ბუდრაობა. გუგუნებდა ტრაქტორი. შიხს ცხელი სხივები არაგვის ტალღებში იმსხვრეოდნენ.

უშანგი გვირაბისაქენ გავართა, სადაც ახლა გვირაბის ბეტონით ობოქუთხად მომარტეთებელ მანქანას დგამენ. ეს მანქანაც მისი მორიგი გამოკონება.

სოციალური მბივიწეული პროვლემა

აქედან, სადა ახლა მოვარია შექანიკოსის უბანია, ფართო მინდორი იშლება არაგვის ორივე მხარეს. ამ მიწების ერთი კიდე საყინაფის ხეებს წყდება და სოფელ ჩინობამდე აღწევს, მეორე სამხედრო გზის გასწვრივ არის გაყოლებული და ახლანდელ სამმარტოვლის დასახლებას შემოფარგლავს. ფანჯლის მსოფრელები ბღესაც ამ ადგილს წობენის მინდორის ედხიან. წობენის მინდორი ქართლისა და მოთუღეთის საზღვარზე დგეს.

ვარაუდობენ, ეს ის ადგილი უნდა იყოს, სადაც წმინდა ნინომ მოიღუბეს, ფხოველებს და გუდამაყრელებს ქრისტიანობა უქადაგა.

მემატიანე წერს: „წარვიდა წმინდა ნინო და 2 „მნათობი“, № 11.

ეპისკოპოსი იოანე და მათ თანა წამოიყვანა შეფემან ერთთავი ერთი და მოვიდნენ და... აეს წობენს და მოუწოდებს... ქარაღვლესა, ფხოველითა; გუდამაყრელთა და უქადაგეს მათ ჭურბო ქრისტიანეთა ტემპარტი მოხუცანებულთ ცხოვრებად საუფროოდ“.

ქველთაგანვე ამ მიდამოებში მძლავრი მშენებლობა ყოფილა განადგურელი. ამას შეტყველებენ დღემდე შემორჩენილი ციხე-კოშუკები და საყდრები.

ღუშეთის მხარეთმცოდნეობის მუშეების დირექტორმა, მამამად ყოფილდორად ტინკალის არქეოლოგიურ ექსპედიციისა მყოფმა ირაკლი ბედუაქემ მუზეუმში დაცული ასეთი ხალხური ლექსი მომარტა ამ ციხის შესახებ, რომელიც კონუსისებურ მაღალ მთაზე დგას (ამ ციხეს ყელის ციხე ჰქვია და ეწინააღმდეგება თამარის ციხეს უწოდებენ).

თამარ მეფემ ამაშენა
სისხლის წვიმის წინა წელსა.
არაგვიდან ქვა ვეზიღე,
ხელი მაწვდიდა ხელსა.
ათი საყიერ მომინდა,
თერთმეტი მიზამდა ყელსა.

ციხის გვებერათელა ქვება მუვერუღის მკვეთრად დაქანებულ ფერაზე ისე აუტანიათ, „ხელი მაწვდიდა ხელსა“, გვეუბნება ხალხური ლექსი.

ახლა აქ განადგურელია რესპუბლიკისა ერთერთი ფუდიღობა მშენებლობა, რომელზეც უნდა დაახაროს ასორმოცდაათი მილიონი მანეთი. წყალსაცავში უნდა დაგვებდეს ზუთას ოცი მილიონი კუბომეტრი წყალი.

წელს ოდნავ შეფერხდა მშენებლობა. პარტის დეშეთის რაიკომის დადგენილებაში კომისხელობით:

„სამშენებლო სამონტაჟო სამუშაოების გებების შეფარულებლობა გამოწვეულია სამშენებლო მასალითა და სამშენებლო კონსტრუქციებით არადამაკმარებელი. მომარტებთ, შრომბანა და სახელმწიფო დასცაბლინის დაბალი ღონით.“

ექვს თვეში მშენებლობამ მიიღო 5000 ტონი ცემენტი, რაც შეიღვენს მოთხოვნლის მხოლოდ 15 პროცენტს.

ხუტების მისამა 750 კუბომეტრის წაცვლად მიღებული 204 კუბომეტრი, ასეთივე არანორმალური მდგომარეობაა ლიონკონსტრუქციების, საყედე ბლოკის და წოკიერთი სხვა სამშენებლო მასალებს მიწოდების მხრივ.

მირითადე სამშენებლო მასალების უქონლობამ გამოიწვია მუშების გაყდენები, ექმენტის უქონლობით წლურულ 62 სამუშაო დღის განმავლობაში არ უმუშავნია ბეტონის ქარხანას“.

რა თქმა უნდა, სხვა ბევრე მიზეზიც არის...

418

საბჭოთაო...
საბჭოთაო...

არის გამოც გეგმა ვერ შესრულდა. უველა ეს მიზეზი საფუძვლიანად შეუსწავლია პარტიის წარმომადგენლებს, რომელთა შესახებაც დაწერილებით მოუთხოვებს თავის დადგენილებასში. მასში დასახულია სათანადო ღონისძიებებიც.

არის კიდევ ერთი სერიოზული ხელის შეშლის მიზეზი. მშენებლობის შიშვენი ინჟინერთან, ბორის ვოგუასთან საუბარში გამოიჩინა, რომ მშენებლობის სისტემა ვერ არის რაციონალური მოწყობილობის. მთავარმა ინჟინერმა პირდაპირ განაცხადა, ამჟამად მთელი მიდროტექნიკური კომპლექსის მშენებლობის სისტემა დარღვეულია. გენერალური მოიჭარადრის სამმართველოს ფუნქციები ფაქტურად „საკმიდროტექნიკური“ ტრესტის ხელთ უყოფლა. საინჟინრო ნაგებობაშია მშენებლობის, სამოქალაქო მშენებლობის, ვანის სამმართველოები, შექანიზებული სამუშაოების უბანი და სხვები ხშირ შემთხვევაში გვერდს უდრიან ენველის მიდროტექნიკური კომპლექსის სამმართველოს ხელშეწყობას და ნებისმიერად აკეთებენ მინდობილ საქმეს. პასუხისმგებლობა კი უველა სამუშაოთა უბანზე ენველის სამმართველოს ეცხება.

მართვის ასეთი სისტემა არა მარტო შიშვენი ინჟინერს აწუხებს. ერთმანეთს შორის შეუთანხმებლობის მავალითები აქ უველადღიურად შემოიწვევა. ხანდახან იტყობენ კიდევ კაცი, მაშ, რატომ არსებობს ენველის მიდროტექნიკური კომპლექსის სამმართველო? ნოვო მხოლოდ იმიტომ, რომ შესრულებულ სამუშაოთა აღრიცხვა აწარმოოს და მოიჭარადეებს ფული უბადოს?!

კომპლექსის სამმართველო ტერიტორიულად უშუალოდ აქ იმყოფება, სადაც ამ მშენებლობის საქმიანობა წარმოებს. მისთვის ჩინებული ორსართულიანი ადმინისტრაციული შენობაც აქაა. ხომ არ აქვთებდა საკმიდროტექნიკურ მშენის ტრესტში სამუშაოთა უველა მჭარბოებული გენერალური მოიჭარადრის სამმართველოს დაუქმებულობას, რათა უფრო შეთანხმებულად და რეკონსტრუქციულად წარმართოს მშენებლობის საქმე?

ციცინოს ბეჰედი

— ციცინო, მათხვე ცოტა ხნით შენა ბეჰედი, — არ მოეშვა მცხეთელი ბიჭი ციცინოს. მაღალი, ბეჭებზე შეთამაშებული ციცინო უნებურსიტეტის ისტორიის ფაქტების მესამე კურსის სტუდენტი, აქაურია აქ ბეზია და პანა მუავს და ამ ზაფხულს არქილოლოგიურ ექსპედიციაში მუშაობა დაუწყია. ირაკლი ბედუაძის ჩვეულება, რომელიც დედაციხის ზურგანზე კოშკის გათხრას აწარმოებს.

კოშკში ძალზე საყურადღებო ნივთები აღ-

მოჩნდა. მკენის ფენები დაღებდნენ, რაოდენ დადი ქარ-ციცხლის გადაშენება ცხვე. კოშკში მკენის სხვი ძნელად ატანს შავ მოწყობილია მკენის გამოტანი ექსკალატორი. ნელ-ნელა გამოაქვს მკენა და შესახველის წინ მკენის, ნაყარი მკენა პატარა გორაკით არის აღმართული.

წერაქითი მკენის ჩინკის ორი ახალგაზრდა კაცი. ირაკლი გაფართოებული თვლებით დასკვირვის მუქა-მუქა გამოთხრილ ნესტიან მკენას, თხოვრებთივე წლის მცხეთელი ბიჭი გასჩქელ მკენს ნიჩბით ვედროში ურის და კოშკის შუა წელში ხარბივე შემდგარ ციცინოს აწვდის, რომელიც ექსკალატორზე ცლივს ვედროს.

გული გაუწეა მცხეთელმა ბიჭმა ციცინოს. მათხვე შენი ბეჭედიო. შესვენების დროს კვლავ ცოლვე გაიბოძო კოშკის უკროს, ირაკლი სხადაც წავიდა. მუშები მორღვეულ გაღაანზე ჩამოსხდნენ და სადილობის თადარიგს შეუდგნენ.

ეკლესიის ნანგრევის ახლოს ქვაზე ჩამოქვდა ციცინოს მცხეთელმა ბიჭმა ურში რადაც ჩასწორდა, ციცინომ გაიცინა, თითქმის ბეჭედი წაიძრო და ბიქს მისცა.

ბიჭი ნელ-ნელა კოშკისაკენ გაემართა, შექვდა შავ ცოტა ხნის მერე გამოვიდა კოშკიდან. ეიწრო კიბოთ რომ ჩამოდიოდა, მუშებმაც დაიძახეს, მოდიო, ბეჭედიო, წავიხეშოთო.

ისადილეს.

კოშკის კედელზე, რივის ქვით მიშენებულ დაბალ გორბიდან, ახალგაზრდა მომზადდა ქალი გამოვიდა ხალათი ეცვა და წინადასარიცეთა. სარტყლა გამოიტანა და გაუენას შეუდგა მცხეთელმა ბიჭმა დაუძახა.

— დედა ირმა, გათხვევის წაშალი გაქვს? ხელდაწველი ირმა ოცხვე ბაწარს ფენდა, ბიქსივე გამოიხვედა და დილილი უბანესა:

— ვისთვის ვინდა?

ბიჭი გაიქვანა და ციცინოს მიათითა:

— ა, ამ შინაბერასთვის მინდა.

— მსეთი წაშალი რომ მქონდეს. — შეებანლისა ირმა ბიქს. — ჭერ ზემოთანა შინაბერას უფრო გამოადგებოდა.

ირმა მარსავიშვილი ენველის აფთიაქის გამგეა სამედიცინო ინსტიტუტის ფარმაცევტული ფაქულტეტი დაამთავრა თუ არა. მამინვე აქ გამოაწესეს. კოშკთან დაბალი ოდასახლი ღვას. ამ სახლშია მოთავსებული აფთიაქი. რვა წელია დევ აქ მუშაობს ირმა. ამ სახლშივე ერთ ციცინო ოთახში ცხოვრობს თვითონაც. ბევრ სოფელს ემსახურება აფთიაქი, უწამლოდ რომ ვინვე გაუშვას, გული მოუყვებდა ირმას და ამიტომ უკუდევთის ცლილობს, უველა საჭირო წაშალი მქონდეს აფთიაქში. ასეც არის მუდამ. გარდა ამისა მხოლოდ-ნელად, სოფელში რომ ავადმუფის შეველა და-

სკარდებო, რა დროც არ უნდა იყოს, ირმა დაუხარებლად მიუშვრება ბოლმე.

შეაქვარა ირმაშ ათე ხალხს.

პატარა ოდა-სახლი აფთიაქსაც არ უოფნის. ეაზბევის რაიონის სოფელ კარკუჩიდან მოხუცი დედაც ჩამოიყვანა თავისთან და ერთ ციციქნა ოთახში ცხოვრობენ ორივე. თავის ზელით რიუს ქვებით მიაშენა კოშკს პატარა გომურა და ამას იყენებს საოქაბო საქმეებისთვის.

სოფლის თავიყებება დაპირებას ბოლო არ უჩანს. კარგი, მაგრამ რომ დაქრას უები და წავიდეს სოფლიდან? მიდი შერე და ეჭვე პროვიზორი. სადღა მონახავ ირმასთანს?!

— ღვიდა ირმა, — ისევ შესძახა მცხეთელმა ბიჭმა, რომელმაც კარგად იცის მისი გასპირი, — შინაბუჩასი რა გატყუოა, ანგულოსიყოი ქალი ზარ. კოი სახლყარი რომ აქვს, ისეთ ბიჭს გასუევი და მავ გომურშიც აღარ იწვალავ შერე. მცხეთაში თუ წამოხვალ, შე ვიცნობ ასეთ ბიჭს.

— ისე არ წახულა ქერ ჩემი საქმე. შენს გარეგებულ ბიჭს გავუევი. — ირმაშ შავი თვალები დამილით შეანათა მცხეთელ ბიჭს. წინააფარა ჩამოიფერთხა და ისევ გომურში შერგო თავი.

მეშები, ციციწო და მცხეთელი ბიჭი კოშკში შევიდნენ. ბიჭმა, ქველიდან ამომხედა ხარანოზე ჩაცმულ ციციწოს, თვალი ჩაუყრა და ასძახა:

- ციციწო, გინდა ლექსი ვთხარა?
- რა ლექსი?
- შენზე.
- ჩემზე?! — გაიცინა ციციწომ.
- ჰო.
- აბ, თქვი.

ბიჭი ნაზის ტარს დაეყრდნო, მალღა აიხედა და წარმოთქვა:

მავ ხარანოზე შემდგარო,
თამარის ვშხით ციციწომბ.
შეპოგსვამ ლექსის ფრთაზედა,
სიხმრად ნახულ ციციწომ.
შენი ზეციდან ეგება
სნიეები ჩამომციციწომ.

- ვინ დაწერა. ბიჭო, ეგ ლექსი?
  - ერთმა ბიჭმა დაწერა, ზეპირად დამხწყალღ. ციციწოს უთხარო.
- უცებ მუშა ბელტს დასწვდა, ზღლისგულზე დაუშენა, ჰერე ზედ დააშტერდა და აფერა:
- სად არას ძია არაკლი? აი, რა ვიპოვე?
- მიწა შეპოაცალა ნაპოვს. ზღლის კალთით გაწმინდა და ოქროსტრად იღღვა ფართო თალიანმა ბეჭედმ.

მცხეთელი ბიჭი შიყარდა. თამარ მეფის იქნება, თამარ მეფისაო, შეაქვარა იმანაც და როცა მეშები კოშკიდან გაასკელულს მიკოვ-

დნენ, რათა არქვილოვებთან მიტანათ სარქარულ. ციციწომ სიცილი ევღარ შეეცინე მუშა ვარდა მამ, შეიერა და ხელიდამ წავლესტავეს ბეჭედო.

— ჩემი ბეჭედია. ამ ლაწირაკის ონია, არ მომასვენა, თითღან წამაცალი და მანღ ჩაუღღ.

მუშები სახტად დარჩნენ, ერთმანეთს შეხედეს, შერე ხარანოვიდან დააბრდნენ ქვემოთ მღგარ მცხეთელ ბიჭს. გაიღივს, ალბათ გულის სიღრმეში ეაშთ კიდევ ამ უძველესი კოშკის ნეტიან ატმოსფეროში თანამედროვე მცხეთელი ბიჭის უმარულიური ხუმრობა, შე მართღა ლაწირაკო, შენაო, ჩამახებს და ნელღ ჩამკენენ კიხებს.

დაქრებს წერაქვი და აქერად მართღად ამოხევა შავ ბელტს მეთორმეტე საუყუნის დროინდელი ფაფურის ძვირფასი თასის ფერადი ნაბტერევი, ალღა ნამდვიღღ სიხარულით განაგრძებს ღანარჩენი ნაბტერევის კებნა.

ბიჭმა ნინბით ვედრო აავსო, თოცი ჩამოქანა, მიწით სავსე ვედრო ზე აცოცღა და როცა ციციწომ ბეჭეღანი თითები ვედროს სახელღრს წააღლო, მცხეთელმა ბიჭმა კვღავ ასძახა:

- გინდა, კიდევ წავგიოთავ ემ ლექსს?!

ათი წლის შემდეგ

გაყელის ათოფვე წელი, ციციწომ და მცხეთელი ბიჭი მოადგებიან ამ ხეობებში ჩავლებულღ უღამაზესი ზღვის ნაპირს. ეს კოშკი ზღვის ფსკერზე დარჩება. არ ზერხლებღ მისი დამღღა და გადატანა. ჩამხედვეენ ისინი ანყარა ზღვის სიღრმეს, მაგრამ თვალს ვედარ ჩამკენდნენ კოშკამდე.

შეცურდებიან ნავით ზღვაში. გულისტყვიღღით მოიგონებენ ზღვის ფსკერზე გატარებულ ღღეებს. შეაღღება ციციწომ გუღღიწომ და უთხრას, შენ მაშინ ლაწირაკი იყავო. ნეტავ მცხეთელი ბიჭო თუ გაახსენებს ციციწოს იმ ლექსს? საღ იქნება იმ ლექსის ატორი მაშინ? მათთან თუ საღმე შორს?

ზღვის ფსკერის ძვეღღოაძვეღღი და დღევანდელი ღღის ცხოვრებაზე კი მიღღაბერაანთ კარის მუწეუწეში შენახული ექსპონატები იღღღადმეენ მხოლოდ.

და იღღენ ანყარა ზღვის წყალი თბიღისსა და რუსთავიანკენ. ღღეღაქალქის გარშემო ამრიაღღება ტყეები, აბიბინღება ბაღღა-ბაღღები.

გაიხარებენ ამ ტყეებსა და ბაღღა-ბაღღებში ციციწოსა და მცხეთელი ბიჭის, მათი შვიღღების მომაველი თაობები. ამაღ იღღწვიან ალღა აგრე თავღადებულღღ მათი მამები მომაველი ზღვის ფსკერზე.

შალვა ღვინძე

გმირები

რომანი

1

ჯუარღმულში

ღამის თერთმეტი საათი იყო. თბილისის განაპირა ადგილები უკვე ძილს მისცემოდა.

იანვრის შმაფრ ყინვას ჰაერი შეეკედა და ასეთ გვიან ღროს, ასეთ სუსხში ვინმე დაგვიანებულ მგზავრს, ან ეტლში ჩამყდარ მოქეიფე ძმა-ბიჭებს თუ წააწყდებოდი, თორემ ისე სრული მყუდროება გამეფებულყო იმ ისედაც მიყრუებულ და ბნელ ქუჩებში.

ალაგ-ალაგ რომელიმე სახაშედან თუ გამოკრთებოდა ყვითელი შუქი ნავთის ლამპრისა, თორემ ირგვლივ არც ერთ საბლს არ ეტყობოდა სიცოცხლის ნიშანი.

ძლიერ შორი-შორს ოდნავ ბეჭბავდნენ საცოდავ ბოძებზე წამოღულული კიდეე უფრო საცოდავი ფანრები და ზეცაშიაც ბნელ ღრუბლებს ზოგჯერ თუ გამოუხსლტებოდა მეტად მიმჭრალებული, თითქო აღმაცერად გამოიყურე მთვარე.

ეს იყო და ეს, რაც, ცოტაოდნად ამ სიბნელეში კაცს ვააგნებინებდა.

და აი, ასეთ ღრო-ღროთი გაშუქებულ

ქუჩაში ორი ადამიანი განჭარებული ნაბიჯით მიემართებოდა.

კარგა ხანს შიდიოდნენ ჩუმაღ, ბოლოს ერთმა მათგანმა დაარღვია სიჩუმე:

— ბევრი იქნებიან?

— აქი ვითხარი, რომ არა, ჩვენ ჩვეუ-ჩვეუდად ვიკრიბებით, ისიც სხვადასხვა ღროს და სხვადასხვა ალაგას.

— აჰა.

— რა იყო? — ჰკითხა მეორემ ცოტა სიჩუმის შემდეგ. — გეტყობა აღელვებელი ხარ, როგორც უჩვევი კაცი.

— არა, აღელვებული რათ ვიქნები...

— ჰო... ესე იგი, როგორც უცნობი კაცი, შემჭრთალი ხარ. მაგრამ ახ ნახავ, თუ ყველანი მეტად მარტივი და უბრალო ადამიანები არ გამოდგნენ.

— დარწმუნებული ვარ. მეტადრე თუ კი შენა გჯვანან... მე იმისი შეშინია. — მე არ დავაფრთხო, თორემ ისინი, რომ მომეწონებინა, ამის თავმღები თვით შენა ხარ...

— ჰო, და მამ შე იმის თავმღებიც

გაფხვლები, რომ შენც მოეწონებოდა: ყერ უფრო ახლო გაგიცნონ!

— მე უფრო ის მაფრთხობს, რომ თავი ვარ...

— კარგი ერთი, რას ამოიყენე! იმათ კარგად იციან, რომ თავადებშიც ურეკიან აღამიანები.

— ეგ ხომ, მაგრამ...

— მო, კარგი, ნუ ფანტაზირობ!

ამასობაში იმათ კარგა ძალი მანძილი გაიარეს. გასცდნენ ბლომად, ორივე გვერდზე ჩამორიგებულ ჩაფაქულ სახლებს, შემდეგ გადაიარეს დიდი მოედანი, ან უკეთ მინდორი, ჩაუხვიეს ვიწრო ქუჩისაკენ და მიადგნენ ერთ დიდ, სამსართულიან სახლს, რომელმაც მზნე-დარაჩივით, განმარტოებით უღგა იმ არე-მარეს.

ჩვენი მგზავრები შევიდნენ ამ სახლის ეზოში და კუთხის სარდაფის პირს შედგნენ.

სარდაფს ზემოდან დარაბა ნახევრად ჰქონდა წახურული და იქიდან ოდნავ სინათლის შუქი გამოქრთოდა.

შისულეებმა დარაბაზე დაუქაკუნეს: შიგნიდან ეტყობოდა კარი გაიღო, ვიღაც წამოვიდა კიბისაკენ.

— რა გინდათ? — მოისმა შიგნიდან.

— ერთობა — იყო პასუხი.

დარაბები გაიღო და მისულეები ჩაეფლენ ჰვესენელში.

დარაბებმა გაძღები ქალი იყო: მისულეების შესვლაზე დაეტყო, რომ ცოტა შეკრთა.

— ამხანაგია, — წარმოთქვა ერთმა მისულთაგანმა; თითქო ქალის შეკრთომის პასუხად და თავი მომყოლისაკენ გაღიქნია.

სამნივე გაემართნენ.

ქალს პაწია კრაქი ეპყრა ხელთ და ისე მიუძღოდა სტუმრებს სველთალებიან, ჩაბნელებულ სარდაფში.

ბოლოს მიადგნენ სარდაფის ერთ გამარტოებულ კუთხეს. სადაც ორ პაწია ლამპრის შუქზე რამდენიმე აღამიანის ნაკვით გამოჩნდა.

შორიდან ხმაურობაზე ეტყობოდათ გაცხარებული ლამპარაკი ჰქონდათ, მაგ-

რამ როგორც კი ახლები მიემატნენ, უეცრად შესწყვიტეს და სიჩუმეშიმყოფი ვარდა.

მოსულეებში ერთმა, რომელიც უფრო დაბალი ტანისა და ჩასკვნილი იყო, სალაში მისცა შეკრებილებს და თან მიმყოლიც წარუდგინა.

— ახალი ამხანაგია, თავმდეები ვარ, თავადი ვაზიანი... რასაკვირველია, მაგის თავადობა არ შეგაშინებსთ, — და ლობიერად ჩაიციან.

ყველამ თავლები თავადს გაუშტერა. ერთ წუთს ყველა სინჯავდა, როგორც საზოგადოდ პირველ გაცნობისას მოხდება ხოლმე.

— აბა გაცნაით, ამხანაგებო, — წარმოსთქვა ტან-დაბალმა, — და შემდეგ განეაგრძოთ ჩვენგანო შეწყვეტილი სხდომა. ბოდიში რომ დავიგვიანე, მაგრამ ამისათვის საპატიო მონებებიც გვაქვს, რომელსაც თუ ვნებავთ, შემდეგ მოგახსენებთ.

— გენდობით, გენდობით! ვაისმა აქაიქ ამხანაგურ სიცილჩაყოლებული შემახილა, ოო, როგორც გმირს კი, ნდობას გიცხადებთ?

— ხა, ხა, ხა! — შეიქმნა ხარხარი, მაგრამ თავმჯდომარემ, რაკი ზარი არა ჰქონდა, ხელი დაჰკრა მაგიდას და წესიერება მოსთხოვა შეკრებილთ.

სიტყვა ერთ ახალგაზრდას ეკუთვნოდა, წარმოღვა და თავისი განაგრძობ:

— მო და ესრე, ამხანაგებო! როდესაც თვითმწყობელობას რეკოლუციის დიაღმა ტალღამ მირი გამოუწვრია, როდესაც გავოტრებული ბიუროკრატია ყალბი თამასუქებით ცდილობს კვლავ კრედიტის მოპოვებას და, როგორც შინ, ეგრე ვარეთაც, ამ ახლანდელის ომით თავრეტლასხმული უკანასკნელ ხავესს ეჭიდება წყალწოდებულვივით. შინ ხან ნდობას გვიცხადებს და ხან საბელწიფო სათათბიროს გვპირდება: ვარეთ კი თავისი ფუყე სიმძლავრე უნდა გამოიჩინოს, როგორც ფიზიკური — ქარისა და ფლოტის სიძლიერე, ეგრე ნავთიერი, მოღით, მოღით და ნახეთ რამდენი

ოქრო მიწყვია კიღობანშიო, მაშინ ჩვენ რას ვაკეთებთ და რა უნდა გავაკეთოთ? ნულარაფერს ვიტყვით, რომ ამ უკვე ცოცხალმკვდარ მთავრობას აღარც შინ და აღარც გარეთ აღარავენ ენდობა: ნულარას ვიტყვით მის გულწრფელობასა და დანდობაზე. ეს თითოეულმა ჩვენგანმა ათასის მაგალითებით კარგად უწყის, მხოლოდ მე აქ მინდა წარმოვიდგინოთ რამდენიმე ნუსხა იმისა, თუ სად და როგორ მუშაობდნენ ჩვენი ამხანაგები, ან როგორ შეიძლება იმეშაონ მათ დღეს-დღეობით. ჩვენი პარტიის ერთი ამხანაგი იუწყება გურიიდან...

მაგრამ გარშემო მსმენელებში ახლად მოსული თავადი ვაზიანი აღარ უგდებდა ყურს ორატორს.

შეკრებილებს ათვალერებდა.

თითქოს უნდა კარგად ჩაბეჭდოს მათი სახე მახსოვრობაშიო.

დიდხანს უცქეროდა თავმჯდომარეს, სწორედ მის პირდაპირ იჭდა და ამიტომაც ყოველი მისი სახის მოხაზულობა, ისიც იქვე მაგიდაზე მდგარი ლამპის შემწეობით ცხადი დასანახი იყო.

თავმჯდომარე გამხდარი, თხელი კაცი იყო. მეტის-მეტე ნაზი და სუსტი აგებულების პატრონი. ხელები ქალივით გამოკვართული და ნაზი ჰქონდა, პირისახეც ფერ-მიხილილი, ტუჩებიც თხელი. თითქო მთრთოლვარე, ცხვირი კი მაღალი და სურათა. თმა ქერა, კისრამდის დაყრილი, აქა-იქ შეხუპუპებული და წვერი და უღვაშიც პატარა და თხელი. რომელიც ამ საკვირველ სახეს სიხალგაზრდის ელფერს აძლევდა. ისე-ი, იტყოდით, რომ ძალიან მოტეხილი და კარგა ხნის უნდა იყოსო, რადგან უღვაშს ზემოთ, ცხვირთან ერთი დიდი ნაოჭი და შუბლზედაც რამდენიმე ღარი სევდისა და გონების მუშაობის ბეჭედს აჭდევდა. მხოლოდ სათვალეგაკეთებული თვალები ენერგიითა და სულიერის მოურევნელ ძალ-ღონით აღსავსე ჰქონდა.

ძალუნებურად ეს სახე გიპყრობდათ და გიზიდავდათ. ვაზიანმაც ვერ წაართვა თავი ამ გავლენას. გულში კი გაიფიქრა:

— ნუთუ ტანჯვა ამდენად აკეთროს ბილებს ადამიანსო... ეს ხომ ვეცო, რომ ეს კაცი ბევრს ცეცხლსა და წყალშია გამრვლილი, ბევრი შიმშილ-წყურვილი მოუთმენია, ბევრჯერ დიდიხნობითაც მჭდარა ციხეში, დიდი ხანიც არ არის, რაც იქიდან გამოუშვეს, მაგრამ ის იერი სულიერად მაღალი ადამიანისა, რაც ესე ასხვავებს უბრალო მომავკვდავს რჩეულებთან, მაინც შერჩენია, შერჩენია კი არა, შეიძლება მეტი წარმტაცი შარავანიც შემოსილაო.

ამ ფიქრებში თვალი სხვებზე გადაუცურდა.

ბევრი არ იყვნენ აქ მყოფნი, სულ თხუთმეტეოდე კაცი თუ იქნებოდა. მაგრამ მაინც რა სხვადასხვაობა ემჩნეოდათ სახესა და შინაგანს აერზე.

მხოლოდ ერთი იყო კი ყველას ნიშნობივი ბეჭედი: ყველას თვალებში მოურევნელი სურვილი და სიცოცხლე ეხატებოდა, მაგრამ აი ერთი ქალი, ჩასქელებული, ნაყვავილარი, ეშხ-თვალეზიანი... გულს თითქო რალაცამ რეჩხი უყოფო.

ვაზიანს არ მოეწონა ეს ქალი. არც მისი გარეგნობა და არც მისი ოდნავ შესამჩნევი, მოჩვენებელი, ძალდატანებული საქციელი.

თითქოს ეს ქალი ყველაზე მეტს ყვიროდა, როდესაც ვაშაზე მიდგებოდა საქმე. თითქო ყველაზე მეტად ხმამაღლა და ფართოდაც იცინოდა, როდესაც რომელიმე ორატორი მოსწრებულ რაიმე სიტყვას ჩაურთავდა თავის ლაპარაკში. მაგრამ ვაზიანს სწორედ ეს „გარდამეტულობა“ ყველაფერში“ არ მოეწონა. გადაწყვიტა კიდევ, რომ როგორც კი მოხერხებულ დროს ჩაიგდებდა, გამოეკითხა მისი მომყვანი ამხანაგისათვის დაწვრილებით იმ ქალის ვინაობა და თანაც თავისი ეჭვი გაეზიარებინა.

მაგრამ ეს რა ამბავია!

აგერ გაისმა მშვენიერი გულიდან ამოხეტყილი, ნაზი, ნარნარი, ცოტა ბოხი, მაგრამ ტყბილი, ვით წყაროს უმანკო ჩხრიალი, ქალის ხმა.

ვინ უნდა იყოს?

სანამ ვაზიანი თავის დაკვირვებებსა და ფიქრს უნდებოდა აქ, კრებაში ორატორი ორატორმა გამოსცვალა თურმე და ეხლა ლაპარაკობდა ერთი ზომიერი ტანის ახალგაზრდა ქალი.

ვაზიანი მიაშტერდა.

ასეთი სახე ძვირად ენახა.

— ნუთუ ქართველია?... მაგრამ ეს წითელი, თითქოს ცეცხლი უკიდიაო, ეგეთი თმა! ეს შავი თვალ-წარბი? რა შეხამებულობაა! ეს თითქოს ინგლისური სახე! არა, ქართველი უნდა იყოს ისე წმინდათ და მკაფიოდ ლაპარაკობს. ეტყობა იმერეთიდანაა, იმერულად უქცევს ცოტა. მაგრამ რა ხმა აქვს, რა ხმა! უუპ, როგორ მეტყობა რომ თავადურ სიწვრილმანეს ჭერ კიდევ ვერ გავიქეცი! პატომ იმას არ ვუგდებ ყურს, რომ ლაპარაკობს...

მაგრამ არ იქმნა, თითქოს მოაჯადოვესო. მას თითქოს ამ მშვენიერი ხმის ბგერა ესმოდა, მისი კილოვნება, ყოველი მისი მიზგრა-მოხერა, ეს გულს ჩამწვდომი ძღერა, რომელიც რაღაც უცნაურის ძალით, გონებით სმენას უხშობდა. ამ ხმის მორთოლვარებას მიჰყვებოდა თან მისი სულს და გული.

ვერ მოითმინა, შეეკითხა იქვე მჯდომ მუხრბეღს.

— ვინ არის ეს ქალი?

— ელიკოა.

— ელიკო? რა გვარი?

მუხრბეღმა თვალეზში ჩახედა ვაზიანს.

— ასე ურთია, ელიკო! — უპასუხა მან.

— აჰა! — წაიდუღუნა ვაზიანმა და შერცხვა. გაახსენდა, რომ აქ ზოგერთი გვარებს არ ამკლავებს. აკი წინეთ აუხსნა კიდევ ამხანაგმა.

ქალი დაჯდა.

— ყველას სახეზე სიხარული და აღფრთოვანება ეწერა.

მხოლოდ ვაზიანისათვის თითქოს ჩამოხრწებოდა, თითქო დადუმდა მისი გული. თესო რამ ხმოვანება ქვეყნად.

არ იცოდა რა დაემართა. თითქოს იქ არ იყო, სადაც იყო, გარინდებამ მოიცვა.

მხოლოდ მაშინ გამოერკვა, როდესაც ელიკამ მისი გვარი კარგა მალა ახსენა:

— ვაზიანს მიეანდოთო!

როგორც მერე გაიგო, კრებაზე ბევრი რამ დაედგინათ, მთელი პროგრამა შეემუშავებინათ მოქმედებისა და სხვათა შორის ვაზიანისათვის მიენდოთ, რომ ელიკო ქართლის ერთ-ერთ სოფელში წაეყვანა ხალხის მოსამზადებლად.

ეს რომ გაიგო, კინალამ არ შეხტა!

როგორ? ელიკო წაეყვანა მას? ყოფილიყო მასთან ვაზიანი, სოფელში რამოდენიმე დღე, შეიძლება კვირაც! მოესმინა მისი წარმტაცი, სანეტარო ხმა? არა, ეს დაუჭრებელი ამბავი იყო!

რათ აუტოკდა გული ასე ძლიერ, რამ შეერყია სულის მშვიდობა? — ამის უპასუხს თვითონაც ვერ მოგვემდათ, რომ რაღაც ძლიერმა ძალამ მაგრად წასჭიდა ხელი.

კრება დაიშალა.

ელიკამ წამოიძახა, რომ ჩვეულებებისამებრ ცალ-ცალკე, თითო-ორილა გასულიყვნენ სარდაფიდან, რომ არავის ყურადღება არ მიექციათ.

და ბოლოს ვაზიანი, მისი მომყვანი, თავმჯდომარე და ელიკო დარჩნენ.

თავმჯდომარე ინსტრუქციას აძლევდა, თუ როგორ უნდა ემოქმედნათ ელიკოსა და ვაზიანს, რისთვის უფრო მიექციათ ყურადღება და სხვ. ბოლოს კი, როდესაც საკმაოდ გამოარკვეეს სამოქმედო გეგმა, ოთხივე სიფრთხილით გამოვიდნენ ქუჩაში.

მაგრამ ამ დროს დამის წყვილიდნითა თლად გაისმა შემდეგი რუსული ფრაზა:

— იმენემ ზაკონა! სლეღლიტე ზა ნა-

მი! — და, თითქოს მიწიდან ამოძვრენ-
ნი, ჟანდარმის ოფიცერი და ხიშტებიანი.
საღმრთოები მათ წინ გაჩნდნენ.

დატესტებულებს ხმაყრისმშველელი,
ისე მორჩილებით გააყენეს და მტრულ-
ბლებს.

შ ა ნ ი შ კ ნ ა ბ ი

1906 წელს თბილისში გამოვიდა ქართული
ბეჭდვითი სიტყვის ახალი ორგანო „პატარა
გაზეთის“ სახელწოდებით. გაზეთის რედაქ-
ტორ-გამომცემელი იყო ცნობილი მხანობი
და საზოგადო მოღვაწე კოტე მესხი. ყოველ
ნომერში, გაზეთის სათაურის ქვეშ წარწერილი
იყო ხაზი სიტყვა: „თავისუფლება! ერთობა!
ძმობა!“

„პატარა გაზეთის“ პირველ ნომერში და-
ბეჭდა მსოფლიო მშენათა კლასის კიშინი „ინ-
ტერნაციონალი“, თარგმნილი აკაკი წერეთლის
მიერ. მეფის ცნებურამ ამის გამო გაზეთი და-
ხურა და პირველი და მეორე ნომერი აკრძალა.
მაგრამ ქალაქ თბილისის გენერალ-გუბერნატორ
ტიმოფეევს კოტე მესხისათვის შემდგომში
ისეუ მიუცა გაზეთის გამოსცემის ნებართვა.

1906 წელს „პატარა გაზეთში“ (№ 2) დაი-
ბეჭდა შალვა დადიანის ზემოთ დაბეჭდილი
თხზულება: „გმირები“, რომანი; პირველი თავი
— „ქურდულში“. შალვა დადიანის რომანის
დასაწყისის დაბეჭდვის გამო კოტე მესხის გა-
ზეთი ისევ დაუხურავთ. ამ რას ვითხოვლობთ
„პატარა გაზეთი“ მე-4 ნომერში:
„ტფილისის (გუბერნიის) მაზრების დროე-
ბით გენერალ-გუბერნატორის განკარგულება-
ნი.

1.

მე, ქალაქ ტფილისის, ტფილისისა და ბორ-
ჩალოს მაზრების დროებით გენერალ-გუ-
ბერნატორმა, „პატარა გაზეთის“ რედაქტორ-
გამომცემლის კ. ს. მესხის შუამდგომლობა შე-
ვიწყნარე და მე თებერვალს დაუდგინე: ნება
მიცეს კ. ს. მესხს გამოსცეს ზემოთ დასაბუ-
ღებული გაზეთი, რომელიც 5 იანვრის დადგე-
ნილებით შეჩერებული იყო.

ხელს აწერს გენერალ-მაიორი ტიმოფეევი.
„4 თებერვალი, 1906 წ. ქ. ტფილისი“.
ამის შემდეგ გაზეთი (№4) ისეო განცხადე-
ბას ათავსებს თავის ფურცლებზე:
„რედაქციისაგან: 5 იანვარი, 5 სათ-
ზე, ნაშუადღევს, ჩვენი გაზეთის რედაქციის
ეწვეა პოლიცემისტერი მარტინოვი, ჟანდარმის
ოფიცერი, ბოქაული და ქარი. გენერალ-გუ-

ბერნატორის აღმასწავლებლის განკარგულებით გა-
მოცემა „მეცნე მიმართულებისათვის“ შეჩერე-
ბულ იქნა სამხედრო წესების მოხსნამდე. ყვე-
ლა დასტამბული გაზეთი მოაგროვეს და გაგ-
ზავენს საცენზურო კომიტეტში, ამის შემდეგ
მოვიდნენ სტამბაში, სადაც მეოთხე ნომერი
იბეჭდებოდა. მოსესს ბეჭდვა, წოდებს აწყობილი
მასალა და უკვე დასტამბული მეოთხე ნომერი.

მე თებერვალს გენერალ-გუბერნატორმა
ტიმოფეევმა დაგვითო ნება ზედახლა გამოცე-
მით „პატარა გაზეთი“. დადიანის ნომრებს
წოდურ ბუღის მომწერთ შემდეგ წელს შევე-
სებთ.

„პატარა გაზეთის“ მე-3 ნომერში დაბეჭდილ
შალვა დადიანის რომანს ქვემოთ აწერია —
„გაგრძელება იქნებაო“ ამ გაზეთის სულ მე
ნომერი გამოვიდა ჩვენ ყველა ნომერი გადა-
ვითავადიერეთ, მაგრამ გაგრძელებას ვერსად
წავაწყდით.

შალვა დადიანმა თავის სიცოცხლეში მრავ-
ალჯერ გამოსცა მოთხრობებისა და ნოვე-
ლების კრებულები, მაგრამ მას ამ რომანის
არც გაზეთში დაბეჭდილი ფრაგმენტი და არც
მისი გაგრძელება, არც ერთ კრებულში არ
შეუტანია.

აქვე ორიოდ სიტყვა ჩვენი ბიბლიოგრა-
ფების მიერ დღემდე შეუსწავლელი „პატარა
გაზეთის“ შესახებ: არ არის გაზეთის არც ერ-
თი ნომერი, სადაც დაბეჭდილი არ იყოს მეფის
ხელისუფლების წინააღმდეგ მოთხრობა იქნე-
ბა ეს, წერილი, პატარა კორესპონდენცია, თუ
იჯავ-არაკი კოტე მესხის გაზეთის „პატარა გა-
ზეთი“ ექვეა, მაგრამ დიდ ტროვრულ საქმეს
აქეთებდა ქართველი ერის მეოხის დასაცავად,
რევოლუციის იდეების გასაღვივებლად. გაზე-
თის დედაზრის კარგად გამოხატავს მასშივე
დაბეჭდილი ლექსი:

„ღსრუდღო! უკვე შეძენ ქარიშხალში,
მტარვალმა ზღუდღე შეატრიალა!
და განითავღე, რველის რიგებზე,
მავრეტლთა დროშა საფრთხელა.

• • •

შეიძებელი ზემოთ უკვე გაიგნო შალვა და-
დიანის პირველი რომანის პირველ თავსა და

ცხადია, ამით გაეცნო მის ჩანაფიქრსაც. ამ პირველი რომანის დაუმთავრებლობა, ანუ ის ამავე, რომ ავტორს ენადაჩვენებია იგი ძალიან შეაწუხებინებს. თავისთავად შეტყვევლებს მწერლის მოზიკაზე, შეტყვევებს იმაზე, რომ იგი ლიტერატურაში გამოვიდა როგორც შეგრძობილი ხალხის თავისუფლებისათვის, მისი უკეთესი მოწვევასათვის.

მთელი თავისი საცოცხლის მანძილზე შალვა დადიანს ამ გზისთვის არასოდეს უღალატია.

მთელი მისი ცხოვრება — დაუცხრომელი შრომა და პრძოლა იყო ქართული ლიტერატურისა და ქართული თეატრის, საერთოდ ჩვენი კულტურის აღორძინებისა და წინსვლისათვის.

* * *

შალვა დადიანი სალიტერატურო ასპარეზზე გამოვიდა გასული საუკუნის 90-იან წლებში, იმ ხანებში კუთარისძე მან გამოსცა ლექსთა ძაძარა კრებული: „ნაბერწყალი“. ახალგაზრდა მწერლის ამ პირველ წიგნს დიდმა აჯაყმ მალაღი შეუასუსა მისცა და ავტორს გამაჩვენება მიუღო.

ამის შემდეგ შალვა დადიანი ქართულ ფურცელ-ვაჭურებზე, სისტემატურად აქვეყნებდა ესკიზებს, ნოველებს, ეტიუდებსა და მინიატურებს. მისი ნოველები და ესკიზები ცხოვრების უაღრესად მტიკინეულ საკითხებს აღძრავდნენ, მშრომელ ხალხს პრძოლისაყენ, აჯანყებისაყენ მოუწოდებდნენ.

1898 წელს შალვა დადიანმა „ფერისის“ ფურცლებზე გამოაქვეყნა ესკიზი „წმინდა ცრემლები“ ახალგაზრდა მწერალი კარგად გრძნობდა პირველი რევილუციის ქარიშხლის შოახლოებას და აღორძინებისათვის წერდა:

„...ქალაქში? გესმით რა სრიალი? არა, ეს არ გავს მოთქმა-კენესას. ეს უფინია, შორი კი, მაგრამ შეარი, ძლიერი, თითქოს შედუღდა ძალია ძალი და პე, მჭეზარებს... ავტ სინათლე... ღმერთო ჩემო, ეს სიზმარია? ხომ არ ვგონებები? თუ პავლეტ ფერიათ წარმოცაყენ და უნდათ სიზმარში სამოთხის კარს მიმავდონ, რომ კვლავ ვუღო უფრო მომიჯან...“

არა, ხმა შესმის სიძულდო, გვირული ხმები: წელი გავმართე, აჟ შევიმართე, ირვირავაო! აღსდგე, შორავ, შორავ, აჟ შეიანვე — ბნელში აღარ ხარ, რადათ ეშობი ამა პირველ, თამაშად წინ... წინ...

ცრემლები მახრჩობს, მხოლოდ... სიხარულის არის ცრემლები“.

1904 წელს მწერალმა გამოაქვეყნა მინიატურა „მიდინარე“. მასში კვათხულობთ:

„...ლაშქარი მოდის, ბერი დაშავდა ამ გზაზე; ბერი გაქარჩა გზის ეკალინარმა; ბერის ამ მძაფრი მინიარის ზეარტებში გადაიჩნება. მაგრამ მაინც წინ მიუვიდვართ.“

უკვე ვეღარაფერი შეგვაკავებს, მხოლოდ თუ

ვინეე ჩამოგვრჩა უკან და კვლავ მიზნეს შევლებურად სხვაგან დაეტებს, ის საუკუნისაგა მოგლოვლია, ის ვერც არას ჩვენ დაგვკლებს და ვერც არას თაეს შეშატებს, ის ციების მსხვერპლია.

მხოლოდ ეს კი სამინელი აქნება: მოულოდნელი ციება, ასე იცოდა უკველთვის ამ სენმა!

საბარლონი არიან, მაგრამ ამ საბარლოებს ჩვენ ვერას გაუყუეთებთ.

ჩვენ წინ მავდივართ“

თი რა მძაფრი, მკაფიო გამოხატულება პოვა პირველმა რევილუციამ შალვა დადიანის შემოკმედებაში. თამაშად შეიძლება თქვას, რომ პირველმა რევილუციამ, დიდმა სახალხო მღელვარებამ შექმნა იგი როგორც მწერალი, განსწავლა მთელი მისი მომავალი გზა; დიდი მოქალაქეობრივი პათოსი, მის ნაწარმოებებში რომ იგრძნობოდა, იყო გამოძახილი რევილუციისა, და იმავე დროს, იყო გაგრძელება ილიასა და აჯაყის სახელგანთი ტრადიციებისა, ეს იყო გზა რეალიზმისა, ხალხურობისა — უფლავე წმინდა და უფლავე კეთილშობილური ტრადიციისა ქართული ლიტერატურისა მისი ისტორიის მთელ მანძილზე.

პირველი რევილუციის დამარცხებამ და რეპრესიის თარეშმა მწერალს გული ვერ გაუტება, მან კარგად იცოდა, რომ ერთბაშად დამრულ ტალღას ვეღარაფერი შეაჩერებდა; მწერლის ამ ნათელ რწმენას და დიდ ოპტიმიზმს ნათლად გამოხატავენ მისი პიესები „მღვიმეში“, „როს დაიშობდნენ“, „ბეჭეჭკორი“ და სხვ. უფლავე მის ნაწარმოებამ — აღსავსე იყო საბრძოლო მოწოდებებთან: „დაამტე ტორანია, მოსპეთ და განადგურეთ ის და მხოლოდ ამის შემდეგ მოვეცემათ შუება და ბედნიერება“, „ჩვენ მზე ვინდია... გამოვალთ ჩვენ, შვიე ხალხი, შეშველ-ტიტუელნი, მაგრამ თავისუფალნი და ჩვენი გაშლილის თითებით დავღებთ ის ბუნადებს, სადაც ჩვენი დამლუპველნი ჩაბუდებულნი, დავანგრეთ იმ მუარ კედლებს, სულის შემზუთებელს. ჩამოთხაბულთ კედლებს გამმავრებელს, — ამ ხავს და ჩვენვე დავანგრეთ თაღს... ჩამოვშლით მას, შეშოუშვეთ მწესს, რომელიც უფლავს აგრე ენატრება. ვაუმარჯოს მუშა ხალხს!“ ეს მწუნებარე სიტყვები ესმოდა სტენიდან და ახალ ძალს პატებდა, საბრძოლოდ აღსთებდა რევილუციის ქარისაყებს, მთელ ხალხს.

შალვა დადიანმა მთელი ეპოქა შექმნა: ქართული დრამატურგიისა და თეატრის ისტორიისი. ლადო მესხიშვილთან, ვახო აბაშიძესთან, კობე მარჩანიშვილთან, ვალერიან ვუნისთან და სხვებთან ერთად მან ფერფლიდან აღადგინა ძველი ქართული თეატრი, წინსვლის უმძღარესი სტიმული მისცა ახალ ქართულ სასცენო ბედლოვნებს. თუ რაოდენ დიდად აჯა-

სებდენ მას, როგორც დრამატურგს, ამის სა-
 ილუტრაციოდ ჩვენ მხოლოდ ერთ ფაქტს ვა-
 ვხსენებთ, სახელოვანმა მსახიობმა და დრა-
 მატურგმა, ალ. სუმბათაშვილი-იფლიამ 1928
 წელს სცენაზე ნახა შალვა დადიანის „გუშინ-
 დელისი“ და ავტორს ასეთი პარათი გაუწვავინა:
 „დრამად პატრიცულუ და ძვირფასო შალვა
 ნაყოლოზის ძე! გერ რამდენიმე სტრიქონს
 ამ შთაბეჭდილებით, რომელიც მივიღე საუც-
 ხოვო ტალანტით დაწერილი კომედიის „გუშინ-
 დელისი“ ნახვით ბათუმის სცენაზე, იშვიათია
 საღამო, რომელიდანაც ესოდენ ნეტარება მი-
 მდოს. უოველი მოქმედი პირი ცხოველა გან-
 სახიერებაა, უდავო ქეშარტივანა. საუბრო
 თუმორი, კვანძი, დიალოგი და სიუჟეტი, საკ-
 ვარცხელი მხატვრული შეგანძნება, სიუჟე ტი-
 პებისა, პირდაპირ საოცარია, მე ვხარხარებდი
 შემოდილივით“.

უკვე ჩვენს დროში შალვა დადიანმა დაწერა
 მწვენიერი პიესები — „ნაერწყლიდან“, „თეთ-
 ნულდი“, „კაკალ ვულში“ და სხვები, ეს პიე-
 სები განაპირობებდნენ ქართული საბჭოთა თე-
 ატრის წარებასა და წინვლას.

შალვა დადიანის ლიტერატული ქმნილებე-
 ბი მუდამ მოიხსენება ჩვენი ლიტერატურის
 უველაზე საუკეთესო ნაწარმოებთა შორის, აქ
 პირველ რიგში მისი „გიორგი რუსი“ უნდა ვა-
 ვხსენიოთ. ამ რომანზე ბევრს რამ დაწერილა,
 მაგრამ ჩვენ დავკმაყოფილებით მარტო ერთი
 ფაქტის ვახსენებთ. აი, რა მისწერა აკად. ივა-
 ნე ჭავჭავაძემ რამაინს ავტორს:

„დიდად პატრიცულუო შალვა! უდიდეს მად-
 ლობას მოგახსენებთ თქვენი თხზულების „გი-
 ორგი რუსისათვის“... მოხარული ვარ, რომ სა-
 ინტერესო თემას მოჰკიდეთ ზედი. მხატვრული
 მწერლობა საზოგადოებაზე ისტორიულზე უფ-
 რო ძლიერ შთაბეჭდილებას ახდენს და ამ პირობ
 მას ჩვენი ეროვნული შეგნების განმტკიცებ-
 სათვის მცენიერებაზე ნაკლები მნიშვნელობა
 არა აქვს. სამწუხაროდ, შინაური უოლა-ცხოვ-
 რება და ნიეთერი კულტურის, წინეველუე-
 ბათა, ტანისამოსისა, თავსახურებისა და სხვა
 ბევრი ანგვარის ისტორია ჭერ შესწავლილი არა
 ვაქვს და ეს გარემოება თანამედროვე ქართ-
 ველ მწერალს საქმეს უძნელებს ეპოქის მხატვ-
 რულად განსახიერებაში. სახელმწიფოსა, სოცია-
 ლურწი წესწრობილებისა და ნიეთერი კულტუ-
 რის ჭეროვანი ცოდნის ვარეშე, რა თქმა უნდა,

ასეთი განსახიერება შეტად მწელია, მაგრამ
 თანდათან უძველია ეს ნაქლიე შეგნება, მაგ-
 რამ მანამდე ხომ შემოქმედებმა უფრ დადუნდო-
 ბა: ამიტომ გულით ვისურვეთ კიდევ არა ერ-
 თი ისტორიული რომანი თუ დრამა დავეწეროთ.
 საქართველოს წარსული მხატვრის მდიდარსა და
 გულას სიღრმემდე აზიდვებულ თემებს აწე-
 დის და აქ ფართო ასპარეზი აქვს შემოქმედე-
 მას ვადაშლილი, კვლავ დიდად ვადალოპს
 წიენისათვის და ვისურვებთ ხანგრძლივ გან-
 მართელ და ბედნიერ სიცოცხლეს უხვი და სა-
 უოფიერი შემოქმედებითურთ“.

ამ რომანში გამოჩნდა დიდი თამარის სხე,
 აქვე მკითხველის თვალწინ გადაიშალა მთელი
 იმდროინდელი საქართველო — ძლიერი, აუვა-
 ჯებული, უადრესად მშაალი კულტურის ქვეყა-
 ნა.

„გვორგილიანების ოჯახი“ — შალვა დადი-
 ანის უყანასენელი რომანი იყო. ეს იყო ვრცელი
 სოციალური ტილო, რომელმაც თვალწინ წარ-
 მოვიდვინა რევოლუციამდელი საქართველო.

შალვა დადიანი ფართო დიაპაზონის შემოქმ-
 ედი და საზოგადო მოღაწე იყო. რომანისტი,
 დრამატურგი, მკვლევარი, თეატრალური კრი-
 ტიკოსი, რეჟისორი, მსახიობი, მოძრავი დახე-
 მის შემქმნელი და ხელმძღვანელი, დამარსებე-
 დი და მოთავე მრავალი სახელოვანი კულტუ-
 რისა თუ დაწესებულებისა — აი, როგორ წარ-
 მოვედებება ჩვენ შალვა დადიანის ღვაწლი
 ქართველი ხალხის წინაშე.

შალვა დადიანმა შორივებით, მაგრამ უვე-
 ლაზე უკეთ თვითონ თქვა თავის ლიტერატუ-
 რულ ღვაწლზე ჩანაწერებში, რომელსაც „რაც
 გაახსენდა“ უწოდა:

„აი, ეს არის სულ ჩემი ცხოვრების საწა-
 დი მწერლობაში, რომელიც მე შგონია ურცხ-
 ვენლად მიმიყვანს საფლავამდე და მეც ჩემი
 აღსაბრუნის დროს ღოცვა-კურთხევას მემო-
 ვუთვლი ჩემ სათაყვანი სამშობლოს, მის წი-
 ჳერსა და გონიერ ხალხს, გარეგნულდაც სა-
 ნიმუშო სიღამაზით შემეყლეს, ცხოვრების სი-
 ხალით აღსავსეს, გამრჩესა და მოწინავეს“.

დღეს, მისი დაბადების ასი წლის თვეზე
 ქართველი ხალხი სიყვარულით იხსენებს თავის
 სახელოვან მწერალს, დაუცხრომელ შემოქმედს,
 ქართული კულტურის დიდ ოსტატსა და მთა-
 მაცს.

ალექსანდრე სიგუა.

სკანდრო შანშიაშვილი

პოეზი

აღ. პუშკინი

შენს პოემებს და ლექსებში ხარ ჩამარხული.
გვალეღვებს შენი განცდები და თვალით ნახული!
დარდით შეპყრობილთ ამ ლექსებით გვესაუბრები
და ხევდა ჰქრება, როგორც ცაზე თეთრი ღრუბლები!

ხან თუ ხარ წყნარი
და გაისმის ხმა იაენანის,
ხან მრისხანე ხარ და გვაფხიზლებს
გუგუნი ზარის!

შენ გიყვარს ლექსი გაჩაჩხული, მოკლე, მკაფიო,
რომ ალტაცების ნაპერწკლები უხვად აფრქვით!
შენ თქვი პირველმა გრძნობიერი სიტყვა უთქმელი,
ალიგე ძეგლი, მტკიცე ძეგლი და ხელთუქმნელის!
და დღეს შენ გამო ხარწმუნო და დასაჯერია,
შენებრ პოეტი კაცთა სულის ინტინერია!

დაემხო ტახტი, საიდანაც ტყვია გესროლეს,
დღეს საბჭოეთი შენთან არის — ქვეყანა ვრცელი!
წარმართს და ვერაგს ახლა მაინც უნდა ესმოდეს,
რომ გაიმარჯვებს სინათლე და გაქრება ბნელი!

დიდება შენდა, დიდო პუშკინ, სიბრძნით მნათობელს!
დიდება შენდა და რუსის ხალხს, შენს წარმომშობელს!
საქართველოში იყავ და ხარ იმერ-ამიერ...
და ქართველობა კვლავ გიმღერას მრავალგამიერს!

1974 წ.

მითრში კალანდკაშ

მოლოინი

რაც დამრჩა, ვერ ვთქვი, მეწადა
მეთქვა ურცლად, თავი მეცადა, —
ვერა ვთქვი, მოცლას ვუცდილი,
ნეტამცა არა მეცადა.
დავით გურამიშვილი

რამდენი რამე მაქვს მე სათქმელი,
რაც ჯერ არვისგან ქვეყნად არ თქმულა,
რამდენი გრძნობა, აზრი ნათელი, —
ვაფრუნილა და მნელში დანთქმულა.

რამდენი სიტყვა — განძი კეთილი —
დრომ მდუმარების შლაშში გარია,
ჩემი ვალია, გამოკეტილი,
რად სდუმს, როს ირგვლივ მძლავრი ქარია?!

მეკონა ლექსით დავძლევ სიბერეს
და ფრთას შევასხამ დროის ჰანგს მალალს
— მცირეა, რაც ვთქვი, რაც დავიმღერე,
მით რა შეეჭმატე ქართულ ლექსს ასალს!..

და ისევ ვლავს სხივი ცხოველი,
ის შთაგონება სულში კვლავ ბრწყინავს
და დიდ სიმღერას ისე მოვევლი,
როგორც გვალვის დროს ელიან წვიმას.

მშობლიურ მთების მადგას ნათელი
და ყოველ რიტრაქს ოცნებით ვმგდები,
დროო, ამინთუ სულის სანთელი
და გამინათუ სიმღერის გზები!

ალ-ყადრის ღამე

მოთხრობა

იმ დღეს, საბჭოთა პროფესორი პირველად კოსტოლოვს ლექციას ბეირუთში არაბულ ენაზე. განათლების სამინისტროს კონფერენც-დარბაზში ისხდნენ შვილები, მეცნიერები, ფილოსოფოსები, პოეტები და მწერლები, საზოგადო მოღვაწენი, ლიბანის ნაციონალური უნივერსიტეტის პროფესორები, ლიბანის ფილოსოფიათა აკადემიის სწავლულნი, ამერიკული უნივერსიტეტის წარმომადგენელნი, წმ. იოსების უნივერსიტეტის თეოლოგები, არქეოლოგიის ფრანგული ინსტიტუტის სიძველეთა მოყვარულნი, მწუხურის მუშაკები, პოლიტიკურ მეცნიერებათა ასოციაციის წევრები, „სენაჯის“ განმანათლებელი საზოგადოების ლექტორები, სტუდენტები, უბრალოდ ცნობისმოყვარენიც და, რა თქმა უნდა, — ეურნალისტები და რეპორტიორები.

სხვადასხვანაირად უსმენდნენ ქართ-

ველ პროფესორს: ვინ ღრმად ჩაფიქრებული იჭდა, ვინ გამჭრიახი მზერით აკვირდებოდა მომსახურებლის სახესა და დიგურას. ზოგი უსმენდა ყურებადაც-ვეტილი, ერთი სიტყვაც არ გამომჩრჩესო, ზოგიც — ოდნავ უნდობელი ღიმილით. სანდახან ვინმე ველარ გაუძლებდა მოწოლილ გრძობას, ადგილიდან წამოხტებოდა, ხმამაღლა უკრავდა ტაშს და სხვებიც აჟუყებოდნენ.

თავდაპირველად ღელავდა ფიქრმოყრებილი, ხმელ-ხმელი, სათვალაიანი პროფესორი — ნაღდი ბედუინივით მალალი იყო, მაგრამ ვიწრო მხრები ჰქონდა და პირისაბის ნატიფი ნაცვთები. მისი მღელვარება შესამჩნევი იყო და ხმაც წყნარი ჰქონდა, ჩახრინწული. ჩქარობდა, მაგრამ თანდათანობით, როდესაც იგრძნო, დარბაზის დიდი და მეგობრული ყურადღება, უფრო დინჯად დაიწყო ლაპარაკი, უფრო თამამი გაუხდა სიტყვა, მსმენელნი უკვე აშკარა კმაყოფილებითა და დაუფარავი აღტაცებითაც კი უყურებდნენ თავის სწავლულ მეგობარს, რომელიც ლაპარაკობდა არაბულ კულტურის მსოფლიო მნიშვნელობაზე, ლაპარაკობდა იმ ლეგენდარულ დრო-ყამზე, როდესაც ეს კულტურა წარმოადგენდა მეცნიერულ აღმოჩენათა მთარველს, წინ მიჰყავდა მრავალი

* ეს მოთხრობა აღებულია ნ. ტახტაძის წიგნიდან „ვესი სვეტი“, რომელშიც მწერალს ლენინური პრემია მიენიჭა 1970 წელს. სხენებული წიგნი შეიქმნა ნ. ტახტაძის მოზაერობათა შედეგად მახლობელი აღმოსავლეთისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთის აზიის ქვეყნებში 1949-1962 წწ. მანძილზე, როდესაც აზიის ხალხებმა გადაიკვეს კოლონიზატორთა ელელი და დამოუკიდებელი ტანთათარების გზას დაადგნენ.

მეცნიერება და ხელს უწყობდა მსოფლიო ცოდნის გავრცელებას და აყვავებას. იგი ლაპარაკობდა დიდი არაბ სწავლულებსა და მწერლებზე, ძველი რუსეთის სახელოვან არაბისტებზე, შესანიშნავ საბჭოთა აღმოსავლეთმცოდნეებზე, რომლებმაც ღრმად შეისწავლეს არაბული კულტურა, ბოლო დროის ახალგაზრდა არაბისტებზე. შეუბოძრად რომ ესწრაფოდნენ აღმოსავლეთის სიბრძნეთა სიბრძნის დაუფლებას.

თვითონ მან დიდი შრომა გასწია საყვარელი მეცნიერების შესასწავლად.

დამსწრეთათვის სასიამოვნო იყო იმის გაგება, რომ საბჭოთა კავშირში ესოდენ დიდ ყურადღებას აქცევენ არაბული ენის შესწავლას და ისეთი მასალებიც ეიციან, რომლებიც უცნობია არაბ მეცნიერთათვის. თვით მომხსენებელი არაერთხელ ყოფილა შუა აზიაში მცხოვრებ არაბებთან, ბუხარასა და კაშგა-ღარიის ოლქში, სადაც მან აღმოაჩინა და გამოიკვლია არაბული ზმნის შოგიერთ ფორმათა წარმოქმნის თავისებურებანი.

იგი დაწვრილებით ლაპარაკობდა არაბულ ხელნაწერებზე, საბჭოთა ინსტიტუტებსა და მუზეუმებში რომ ინახება. დიდი ხელოვნებით მოუთხრო მსმენელთ ძველი დროის არაბ მოგზაურებსა და ზღვაოსნებზე და სახელგანთქმულ მეზღვაურ აჰმედ იბნ მაჯიდზე. ვინც ერთ-ერთი იყო ზღვის ოთხ ლომთაგან, ვისი უნიკალური და უცნობი სამი ლოცია სულ ახლახან, მრავალწლიანი მეცადინეობის შემდეგ, ამოიკითხა ერთმა ნიკიერმა მეცნიერმა, თვით იგნატი იულიანის ძე კრაჩკოვსკის მოწაფემ.

ეს საოცარი ლექციები შეიცავდა აღწერას საზღვაო მარშრუტებისა მეწამულ ზღვაზე, ინდოეთის ოკეანეში და აღმოსავლეთ აფრიკის ნავსადგურებიდან აღმოსავლეთით, დაწვრილი იყო ლექსად და ეკუთვნოდა ზღვის დაბელოვნებულ ლომს, შთამომავლობით ლოცმანს, რომელმაც ინდოეთისაკენ

მეგზურობა გაუწია. ზღაპრულ მატერიკის მაძიებელ ვასკო დე გამაშისა.

მომხსენებელი წარმტაცად ჰყვებოდა, თუ როგორ შეხედნენ ერთმანეთს პატიმოყვარე-პორტუგალიელი დამპყრობელი და სამხრეთის ზღვათა გამოცდილი-მესაიდუმლე-აფრიკის ქალაქ მალინდში, როგორ მიცურავდნენ ხომალდები ოცდაექვსი დღე და ღამე, აჩქარებულნი ზურგის მუსონით და ბოლოს გამოჩნდა ხმელეთი, მაჯიდმა ხელი გაიშვირა იქით და თქვა: „აგერ ინდოეთი, საითაც თქვენ მიისწრაფოდით“.

და მერე მანვე, მაჯიდმა, როდესაც შეიტყო, რომ უმანკო კრავებდალ-თავმოკატუნებული მომხდურნი იქაურობას მოველინენ მძვინვარე მძარცველებად, რომლებიც ეძებდნენ ზღვისგაღმა მიწებს, რათა მოექციათ ისინი თავისი-სასტრეო ბატონობის ქვეშ და გაეჩინებინათ, უკანასკნელი პერანგით ყრ წორომით მცხოვრებთათვის და მთნებად გადაექციათ, აღწერა ყოველივე ეს თავის პოეტურ ურჯულებში: „ო, რომ მცოდნოდა, რა ჰქონდათ ვულში“ — წარმოთქვამდა სასოწარკვეთილი მაჯიდი.

ბევრი რამ, რასაც ლაპარაკობდა პროფესორი, დარბაზში მსსდომთ პირველად ესმოდათ თავის სიციცხლეში. და როდესაც დაასრულა თავისი არაჩვეულებრივი მოხსენება, გაისმა საერთო ტაშისცემა. მას შემოეხვივნენ მოხუცი პროფესორებიცა და ახალგაზრდა სტუდენტებიც, და ყველა ცდილობდა გამოეთქვა თავისი აღტაცება, გარკება, მეგობრული მადლიერება. სწავლულთაგან მრავალნი ულოცავდნენ პროფესორს დიდ წარმატებას და ამბობდნენ, წარმოდგენა არა გვქონდა იმ უზარმაზარ მუშაობაზე არაბისტის დარგში, საბჭოთა აღმოსავლეთმცოდნე მეცნიერებს რომ გაუწევიათო. პოეტები ვანსაკუთრებით შეძრა თნობამ შთაგონებულ ლოცმან აჰმედ იბნ მაჯიდზე, ვინაც დღემდე წმინდანად თვლიან სირიელები, მის სახელზე აღავლუნენ ლოცვას

არაბი მეზღვაურები მეწამულ ზღვაზე ნაოსნობის წიხ.

მოსხენებამ გააღვიძა ახალგაზრდა პოეტების მგზნებარე წარმოსახვა. თვალწინ ესახებოდათ ინდოეთის ოკეანის აჟორილი ზვირთები, პორტუგალიელთა ხომალდები იდუმალი ინდოეთის ნაპირებთან, ამაყი არაბი ლოცმანი, პოეტი და ფილოსოფოსი, ლოცმანთა ფიცს რომ სდებდა: „ჩვენი სიცოცხლე და ბედი განუყოფელია ხომალდისაგან. თუ ის გადაჩნა, ჩვენც გადავჩნებით. თუ დიდიუპა, ჩვენც მასთან ერთად ვკვდებით“. თვალწინ წარმოუდგათ სახეწითური, მხარბუქიანი, უღმობელი და პირქუში ვასკო და გამა, თავზე — ხავერდის ბერეტი, ხელში — დროშით, რომელზეც ქრისტეს ორდენის დიდი აღისფერი ჭვარი იყო გამოსახული.

მაგრამ ყველას უხაროდა, რომ მოიხსინეს ამბავი საოცარ მაჯიდსა და მის ლოცებზე. რომელთაც, დაბადებულთ საუკუნეთა სიღრმეში, ხელახლა მიანიჭა სიცოცხლე საბჭოთა მეცნიერმა თეოდორ შუმოვსკიმ შორეულ ლენინგრადში. პროფესორ გიორგი წერეთელსაც ძალზე უხაროდა, რომ მისი მოხსენება ახლს მიიტანეს გულთან ამ სწავლულ ბემა. ისინი კარგად იცნობდნენ მშობლიურ წარსულს და უზომოდ მკაცრი იყვნენ ყველას მიმართ, ვინც მოისურვებდა გაეცნო მათთვის ის, რაც არ იცოდნენ და თანაც — მათსავე მშობლიურ ენაზე, მაგრამ დღეს იმდენი ახალი რამ გაიგეს, რომ ყველაზე სკეპტიკურად განწყობილებსაც კი მოუხდათ აღიარება — ძლიერ უნდა გიყვარდეს მეცნიერება და დიდი პატივისცემით უნდა იყო გამსჭვაველი არაბებისადმი, ასე თბილად რომ ილაპარაკო არაბულ კულტურაზე.

პროფესორს. მიუახლოვდა მიხეილ ნუაიმე და მაგრად ჩამოართვა ხელი, — მიხეილ ნუაიმე, მსცოვანი კლასიკოსი არაბული ლიტერატურისა...

აგერ გუშინწინ იყო, ღამით რომ ეზმანა პოლტავის დიდებული ალვის ხეები, ფრთოსანი კენწეროებით ავარდ-

ნილი ვარსკვლავთა მსხვილი ზურმუხტებით მოკვდილ უძირო ცაში ეზმანა სამდელი უკრაინული ღამე გულს ჩაქმდა ხედება, სწორედ ისეთი. ღამის სიღრმიდან სწვდებოდა სმენას ნაზი სიმღერა, ხან მზიარული, ხან სევდიანი. თვითონაც მოუნდა ამღერებელიყო, როგორც იყო და ზოლმე. და მესხიერებაში სიმღერით ცოცხლდებოდა ხან „ტეჩე რიჩა ნეველიჩა“, ხან „ოი კაზალა მენი მატე“, ანდა კიდევ რაღაც დავიწყებული, „კოზზარიდან“. მიაბიჯებდა მდელოზე და მდელოებს გადაღმა მდებარე შარავნიდან ესმოდა ურმების ჭრიალი. მერე ეზმანა მხურვალე იასამნის სავაზაფხულო ღრუბლებში გახვეული კიევი, ფეხქვეშ გაიელვა დნეპრის ზოლმა, ზღვასავით განიერმა. რაღაც მტკივნეული სიხარულითა და ბუნდოვანი განგაშით ავსებულს გაელვიდა.

გუშინ იყო, რომ ჩამოვიდა მთებიდან, თავისი პატარა, რომანტიკული, წითელსახურავიანი ბისკინტიდან, რომელსაც დაპყრებს უზარმაზარ საინის მთაზე ჭერ კიდევ შემორჩენილი მოცისფრო თოვლი. ჩამოვიდა და შეხედა სტუმრებს საბჭოთა კავშირიდან, შეხედა დიდ, ზნაურიან თბილის-ქალაქში მცხოვრებ პროფესორს.

მეგობართაგან უკვე სმენოდა მის შესახებ, ამიტომაც ფრთხილად ჰკითხა: — თქვენ მგონი არაბული ლიტერატურა ვაინტერესებთ?

— დიახ, — თავმდაბლად მიეგო პროფესორმა.

— მგონი კითხულობთ კიდევ არაბულად? — განაგრძობდა ნუაიმე.

— ვკითხულობ და ვლაპარაკობ კიდევ. — და სტუმარი არაბულზე გადავიდა. ეს იყო პირველი მოულოდნელობა. მაგიდაზე კი იღო ცისფერყდინი წიგნი და ზედ ეწერა: „აკადემიკოსი ი. ი. კრაჩკოვსკი. რჩეული თხზულებანი“. ეს უკვე მეორე მოულოდნელობა იყო.

— შეიძლება ენახო? — თქვა ნუაიმემ. თვალბს არ უჯერებდა.

— ინებეთ, ნახეთ. ზოგი რამ განსაკუ-

თრებიტ საინტერესო უნდა იყოს თქვენთვის...

სუაიმემ ჩახედა სარჩევს. თვალში მოსვდა წერილი „არაბი მწერლები და რუსი არაბისტი“. რაღაცამ შეათრთოლა. ნელ-ნელა შეუდგა წიგნის ფურცელას, თითქოს რაღაც უნდა აღმოეთქვა ისეთი, რასაც თვითონ არაფრით ელოდა, რაც არ უფიქრია. და მართლაც, უცერად ორმოცდამეათეწესმეტე გვერდს იჭით წააწყდა თავის პორტრეტს, მხატვარ ჯებრანის დახატულს.

წიგნიდან უყურებდა ლამაზი ახალგაზრდა, ნაღვლიან და ფიქრიანი თვალებით, ცოცხალი და შთავგონებული სახით. ასეთი იყო იგი მრავალი წლის წინათ. თავის ახალგაზრდობასთან შეხვედრამ კიდევაც შეაერთო. უნებურად დაიწყო წერილის კითხვა, მაგრამ გაიფიქრა, რომ ცოტა არ იყოს უხერხული და საჩოთიროა მაშინვე ის წაიკითხო, რაც შენზე დაუწერიათ, თანაც აცდენ წიგნს. ზერელედ განაგრძო ფურცლა.

— ერთი დღით მათხოვებთ ამ წიგნს?

— შეგიძლიათ სულ წაიღოთ, წიგნი თქვენია, — თქვა პროფესორმა წერეთელმა.

— თქვენ რომ უწიგნოდ დარჩებით, განა არ დავკირდებათ?

— სხვა ვგზემპლარებიც გვაქვს. ინებეთ გეთაყვა, ჩვენი შეხვედრის სახსოვრად გქონდეთ!..

და სუაიმემ იმავე საღამოს წაიკითხა თავი, რომელსაც ერქვა „პოლტაველი სემინარისტი“. უურადლებით ჩერდებოდა ყოველ აბზაცზე. მის თვალწინ საოცარი სიტყვებით ჩაიქრთლა. წარსულმა წინაზე ნახული სიზმარივით. ძველი, მფის რუსეთი, ამწვანებული კიდეი, პოლტავის მტერიანი ქუჩები, სემინარია, მეგობრები და ამხანაგები. ხშირად ესიზმრებოდა ხოლმე სამშობლოს უდაბური მთები და ბისკინტა. ხარბად ნათქავედა ცოდნას. ზედიზედ წაიკითხა კლასიკოსები. იზებირებდა ლექსებს და სიმღერებს. გულში ჩაუსახლდნენ პეშკინი, შევჩენკო. თავისი ცეცხლოვანი

მწერ-მეტყველებით განაცვიფრა ბელისკიმ. სადაც შოოს, მრთქონდა სხვა ცხოვრებაში, დარჩა მხატვრობა სანაკადოების პატარა რუსული სკოლა ბისკინტაში. უკრაინა ხდებოდა მისი მეოცე სამშობლო. მაგრამ გაიტაცა რევოლუციის ქარიშხალმა და, ბოლოს და ბოლოს, მოუხდა შიტოვება იმ ქვეყნისა, ასე ძალიან რომ შეუყვარდა. მაგრამ იმ დიდმა წლებმა თავისი წარუშლელი კვალი დატოვეს.

მერე ბევრი ქვეყნები და ადამიანები გაიცნო, შორი გზები გამოიარა, დაბრუნდა მშობლიურ ბისკინტაში, უკვე მოწიფულ მწერალს ორმოცი წლის სიცოცხლე ჰქონდა მოტოვებული. ენატრებოდა შორეული ქვეყანა, სადაც იშოვა გულითადი ადამიანები და თვალი შეავლო მომავლის უზარმაზარ სივრცეებს.

წიგნი დახურა, ტკბილი ვრძნობით იყო შეპყრობილი, თითქოს შეაღო კარი სახლისა, სადაც დიდი ხანია ელოდნენ და ყოველთვის იხსენებდნენ. ცოცხალი მეგობრებივით ესაუბრებოდნენ წიგნის ფურცლები, ორჯერ გადაიკითხა ის სტრიქონები, რომლებმაც იგი მოწუნეს. კრაჩკოვსკი წერდა:

„სუაიმე მართალია, როდესაც ამბობს, რომ ყოველთვის როდია ჩვენთვის ნათელი ის ფაქტორები, რომლებიც ავეიხსნიან ადამიანის შიერ თავისი ცხოვრების გზის არჩევას: ყოველთვის როდია ჩვენთვის დეტალურად ნათელი ის გზებიც, რომელთაც მიჰყვება სიმპათიების ჩასახვა ადამიანებსა და ხალხებს შორის...“

დიახ, აი ისინი — რუსი და არაბი, შეგნებულად რომ დაირქვეს „მიშა არაბი“ და „განტუს რუსი“. მთელი სიცოცხლე შერჩათ ეს სახელები. და რაოდენ გულითადი მეგობრობა ჰქონდათ, რამხელა ვაგება, რამხელა სიმპათია! „აქ კი ძალზე მართალი ხარ მეგობარო!“ — თავისთვის თქვა სუაიმემ. წერილი თავდებოდა საოცარი სიტყვებით: „საფიქრებელია, რომ კაცობრიობის მომავალი დიდად არის დამოკიდებული უნა-

რისაგან — მოძიოს ასეთი სიმპათიის გზები“.

„რუსეთი მომენტარა, უკრაინა, — თავისთვის თქვა მან, — ნეტავი ჩამასუნთქა პაერი უკრაინისა, ჩემი მეორე საშობლოსი ნეტავი ახლა დნეპრის პირას ვიდგე კიევში, ნეტავი კიდევ ერთხელ მაჩვენა პოლტავა — ჩემი სიკაბუკის ქალაქი!“

ამის შემდეგ იგი მოვიდა პროფესორ წერეთლის ლექციაზე და ნასიამოვნები დარჩა, რომ ეს კაცი, დიდი მეცნიერი, ელაპარაკება არაბებს მათსავე ენაზე და უამბობს ამბებს, რომლებიც უცნობია მათთვის, მაგრამ ეკუთვნის მათს ისტორიას, მათს სულიერ სამყაროს. ეს კაცი მადლობის ღირსია. და თანაც იგი ხომ მოწაფეა დაუფიწყარი „რუსი განტუსისა“.

მიუხალოვდა და ხელი ჩამოართვა, როგორც ძველსა და კეთილ მეგობარს. და მეცნიერიც, რომელსაც სენტიმენტალობას ვერ დასწამებდი, მიუხვდა წუთიმეს. იმ საღამოს ისიც აღელვებულ იყო და რიგიანად ვერ შეძლებდა აეხსნა, თუ რატომ იყო აღელვებული...

მადამ კურის ქუჩაზე, ოტელ „პროსტოლში“, დიდ, თითქმის კვადრატულ ოთახში, სადაც ევიდა ხალიჩები, სურათები და სარკეები, მრგვალი მაგიდის გარშემო ხმაური იყო, დროდადრო უზომო ხმაურიც, რადგან დამსწრეთა შორის იყვნენ ახალგაზრდა პოეტები; მიჩვეულნი ხმამალა ლაპარაკსა და თავისი ლექსების რაც შეიძლება ხმამალა კითხვას. ქრისტიანები და მამადიანები მეგობრულად საუბრობდნენ სუფრაზე. ჭიჭიბნი ესხა თეთრი და წითელი მიუზარი. ლიბანში თხუტმეუზე მეთი რელივია და სექტა არსებობს და დიდხანია ყველა შეეჩვია ამას.

ათას რამეზე საუბრობდნენ. სასხვათაშორისო შეკითხვები, შეცბუნება, სატქმელის არდაბოლოება, ენათა სიმრავლე, მეგობრული ღიმილი, მჭევრმეტყველების უეცარი აფეთქება, სიმკვახლე თუ სინაზე — ყოველივე ეს იმდენად უშუალო და მოულოდნელი იყო, რომ

ყველანი თავისუფლად და ძალდაუტანებლად გრძნობდნენ თავს.

ლაპარაკობდნენ ყველაფერზე, რაც მოსდიოდათ თავში. პოლოს და ბოლოს, ეს ხომ დისპუტი არ იყო და არც ჩაციებული დაკითხვა. პოეტებმა მოგვყარეს შეკითხვები საბჭოთა კავშირში ცხოვრების შესახებ. ეს შეკითხვები იმას მეტყველებდა, რომ ისინი სულ არ გვიცნობდნენ ჩვენ, არ იცნობდნენ ჩვენი ცხოვრების პირობებს, ჩვენი ლიტერატურის ვითარებას. თუმცა ეს იყო ცხრა წლის წინათ და ეპატუბოდათ.

— შეიძლება თუ არა საბჭოთა კავშირში წერო ლექსები სიყვარულზე და სატრფოს სილამაზეზე?

— შეიძლება თუ არა უმღერო ბუნებას ისე ფერუხვად, როგორც არაბულ პოეზიაში?

— რა განსხვავებაა თქვენს პოეზიასა და პროზას შორის?

— ლიბანში, სირიასა და პალესტინაში ასცამეტი რუსული სკოლა იყო რევოლუციამდე, ახლა კი ერთიც რატომ აღარაა?

— შეიძლება თუ არა საბჭოთა კავშირის დასმარებით ლიბანში გაიხსნას ათუნდაც ერთი სახელოსნო სასწავლებელი?

ყველა კმაყოფილი დარჩა, როდესაც შეიტყვეს, რომ საბჭოთა კავშირში შეილება წერო სიყვარულზე, სილამაზეზე, ყველაფერი, რაცა გასურს, ფერების დაუზოგავად და დახატო ლექსში ყველაზე ფანტასტიკური, ყველაზე დახლართული, ყველაზე ფორმალისტური პეიზაჟები, რომ ზოგიერთი პოეტის ლექსებსა და პროზას შორის ძნელია აღმოაჩინო განსხვავება... რაც შეეხება რუსულ სკოლებს, ძველ დროს ისინი დაარსებული იყო ევრეთწოდებული ბიბლიური საზოგადოების მიერ, ახლა კი ასეთი რამ აღარ არის, ხოლო სახელოსნო სასწავლებლის გახსნა თვითონ არაბებსაც არ გაუჭირდებათ...

ახალგაზრდა საბჭოთა არაბისტებმა, რომელმაც საყოველთაო ყურადღება

მიიპყრო (არ გვატყუებენ, ხედავთ მაგათი ახალგაზრდობაც სწავლობს არაბულს), რუსულად წაიკითხა მიხეილ ნუაიმეს ლექსი, დაწერილი ახალგაზრდობისას, პოლტავაში. ლექსს ერქვა „გაყინული მდინარე“.

მან ჯერ არაბულად გააეცნო მსმენელთ ლექსის შინაარსი; ნუაიმე აღწერს მდინარეს ზამთარში. მდინარე ყინულს დაუფარავს. მკვდარივით გახევებულა მდინარე, გაყინულა, „ნეტავ თუ ახმაურდება მზიარული ცხოვრება მის ნაპირებზე“. ეს იყო რეაქციის წლებში და პოეტი ლაპარაკობდა მომავალ რევოლუციამზე. ლექსის დასასრულს იგი მცმართავდა უკვე მთელს ქვეყანას, ამ მდინარესავით გაყინულს:

ჩვენ გვქამს, რუსეთო,
სული და გულით,
რომ დაიდეგება
შენც გაზაფხული.
თქვი: როდის მოვა
დღე ოცნებისა?
სდუმნარ ძვირფასო!
ძილი ნებისა!

უცნაურად აელერდა ამ ოთახში რუსული სიტყვები არაბული სტროფების შემდეგ, მთელი საღამო რომ იფრქვეოდა წერიალით.

— რა ერქვა იმ მდინარეს, რომელიც აღწერილია ლექსში? — იკითხა ერთერთმა დამსწრემ.

— სულა!

— მე კი მეგონა, ვოლგა! სულაც ისეთი დიდი მდინარეა, როგორც ვოლგა?

— არა, სულა პატარა მდინარეა, მაგრამ პოეტი მხატვრულ სახედ იყენებს მას. იმ მდინარის პირას ცხოვრობდა, სოფელში, თავის უკრაინელ მეგობართან...

მეორე პოეტმა თქვა:

— ჩვენი ნუაიმე მაგონებს ძველი პოეტის ალ-მუთანაბის სტრიქონებს, ლომზე რომ არის ნათქვამი: „ის მედიდურად და რბილად დააბიჯებს მიწაზე, როგორც ექიმი, სნეულს რომ სინჯავს. უკან გადაგდებული ფაფარი წააგავს

თავზე დადგმულ გვირგვინს და გგონია: უცებ თუ განრისხდა და ბრძღღვინება მოართო, ეს გვირგვინი ძირს ჩამოუვარდებოდა“. მე კი ამ თასით ვადლეგრძელებ ნუაიმეს პოეზიას და საერთოდ პოეზიას! მახსოვს ვილაყის სტრიქონებს, უპრიონია ახლა ითქვას:

ო, მერიქიფეც, ღვინის ცეცხლით აანთე
ჩვენი ქალები,
შენ კი მეგონაო, იმდურე, რამეთუ ვველა
სურვილი ამქვეყნიური
ამაჟამად ჩვენს ხელთ არა!

ჩვენ დავლიეთ პოეზიის სადღეგრძელო. ერთმანეთს არ აცლიდნენ ლაპარაკს. მუდამეკამს ასე ისხდნენ და საუბრობდნენ პოეტები და მეცნიერები. წამოდგა საუბრით აღგზნებული ერთი პოეტი. ის უკვე ბედუინს გვაგონებდა, საცაა აქლემს რომ უნდა მრახტეს, გააქროლოს და შუბი შეათამაშოს ზელში.

— დახეთ ძმებო, ეს უსამართლობაა! ჩვენი ნუაიმე, რომელსაც ავრე უყვარს რუსეთი, არაბულად და რუსულად წერდა ლექსებს რუსეთის ბრძოლაზე თავისუფლებისათვის, წერდა რუსებზე, თუმცა თვითონ არაბი იყო. აბა წაგვიკითხოთ ლექსი, სადაც რუსი პოეტი ლაპარაკობდეს არაბთა ბრძოლაზე თავისუფლებისათვის! არაბ პოეტს სწამდა რევოლუციის გამარჯვება რუსეთში. აჯერ ახლა მოვისმინეთ ეს. აბა თუ არიან რუს პოეტთა შორის ისეთნი, რომ დაეწერათ არაბებზე, მათ ბრძოლაზე თავისუფლებისათვის?

წარმოთქვა ეს მრავალმნიშვნელოვანი სიტყვები და დაჭდა. ერთგვარი დამნეულობა ჩამოვარდა. გავიხსენეთ სხვადასხვა ლექსები, მაგრამ ყველა ისინი ეკუთვნოდათ კლასიკოსებს, ბრწყინვალე ლექსები იყო, როგორც ლერმონტოვის „სამი პალმა“, მაგრამ შორს იდგნენ საბრძოლო მოწოდებისაგან.

რამდენი არ ვეცადეთ, მაინც ვერ გავიხსენეთ რუსი პოეტის ლექსები ამ თემაზე. მაგრამ ჩვენი მეგობრის შეკითხვას უპასუხოვდ ვერ დავტოვებდით. სხვა გამოსავალი აღარ იყო და იძულებულ

ბული გავხდი მეტყვა: გამასენდა, მე მაქვს ერთი ასეთი ლექსი. ოღონდ ცოტა მოითმინეთ. ჯერ-ერთი, მთელი ლექსი ზეპირად არ მახსოვს. მეორეც — საჭიროა მცირე განმარტება. ეს იყო დიდი ხნის წინათ, ოციან წლებში, ერთ უძილო ღამეს ჩემს მშობლიურ ქალაქში, ნევაზე, როდესაც მას ჯერ კიდევ პეტროგრადი ერქვა. იმ ღამეს განსაკუთრებული კაშკაში გაქონდათ ვარსკვლავებს და იფიქრებდი, ისინი კიბესავით აგიყვანენ ცაშით. იმ ღამეს ვეითხულობდი ყურანს და გადავშალე ერთ გვერდზე, სადაც ნათქვამია: „ეინ გეტყვის შენ, თუ რა არის ალ-ყადრის ღამე? ალ-ყადრის ღამე ათას თვეზე უკეთესია. ამ ღამეს ანგელოზები გადმოდიან ციდან, რათა წარმართონ ყოველი არსებული. და ამ ღამეს ცისკრის ამოსვლამდე სუფევს მშვიდობა“.

შენიშვნაში წაიკითხავთ, რომ ალ-ყადრის ღამეს მტკიცდება და გარდაწყდება სამყაროს საქმენი მთელი წლით. ახალგაზრდა ვიყავი, ძილი გამირბოდა, ღამე კი ისეთი მშვენიერი იყო, და ვფიქრობდი მსოფლიო რევოლუციებზე და იმაზე, თუ როგორ უნდა გადაგვეწყვიტა რევოლუციურად სამყაროს საქმენი, თუნდაც უახლოესი ერთი წლით, ანგელოზთა დაუხმარებლად. აი თუნდაც არაბებიდან დავიწყეთ. კალამი ავიღე, რვეული გადავშალე და ლექსით მიემართე ადამიანებს, ღრუბლებსა და უდაბნოს მხეცებს. ვლაპარაკობდი არაბთა დამცირებაზე, იმაზე, თუ როგორ ჩაგრავენ ამყამად არაბებს, თუ როგორ აიძულებენ სამსახურს იმპერიალისტთა ჯარებში და კიდევ იმაზე, რომ ისინი უნდა გამოფხიზლდნენ და აღსდგნენ საბრძოლველად. მე მოვუწოდებდი არაბებს ბრძოლისკენ. წაგიკითხავთ იმას, რაც მახსოვს. აი ეს ლექსი:

იმინე:

ტყვე მწვანე არის ალ-ყადრის ღამე,
 ვინ აჯაყუნებს ჩემს გულში და ხახლის
 კარებზე?

დაცე ალ-ყადრის ვით ვაუკაცო და ვით
 მხედარი,

ალ-ყადრის ვით ძმა,
 ამბორს ამბორით შევყავებ,
 მახვილს — მახვილით.

— ეს არაბის დაწერილია! — წამოიძახეს მსმენელებმა, როდესაც პროფესორმა წერეთელმა გადაუთარგმნა ჩემი სტრიქონები. მე განვაგრძე:

ახლო ვამი...
 დაღლილი ძალმა, თავს რომ აქნევს
 აღმოსაუღლით,
 ბალახთა ღოცვა. ღოცებია აღარ მოდიან
 წუაღზე,
 ასი არ კმარა, კემშარიტად სამჯერ ასი
 უნდა გაკოცო,
 როცა ზეცაში პირველივე ვარსკვლავა
 შევხვდეთ,
 რათა ამ ღამეს, ალ-ყადრის ღამეს
 ჩემი ცხოვრება დაბრუნდეს ჩემთან,
 ვუთხარი იმ კაცს, ღრო არის-მეთქი,
 იმას, უვლელაზე უდიდესსა და უძლიერესს...

— ეს არაბული ლექსია! ნაღდზე ნაღდი! — იყვირეს მსმენელებმა.
 მე განვაგრძობდი:

ბავენი ჩემი — სიპართღეა, ბავენი ჩემი —
 სამჯავროსა
 ხვალღიდან ძალზე გრძელი გზა მელის.
 შეაქლემეც ვარ, აქლემიც მე ვარ,
 ქვეითი მიწა ვარ და ზევით — ზეცა...
 ხვალღიდან — ხვალღი.
 ახლა იძინე ჩემო ყვავილო.
 დაღეს მშვიდობაა — წუაღზე და ხმელზე,
 დაღეს კი, ალ-ყადრის უძლიერეს ღამეს
 კაცსა მოდგამადან უბედურულესიც
 მოცაქულთ შეგუაეთ სამოთხეში...

— ჩვენ გადავთარგმნით ამ ლექსს და დავბეჭდავთ ბერიუთში! — თქვეს არაბებმა.

მე ვუპასუხე:

— მაინც უნდა ავიხსნათ რაღაც. აზრთა სირთულემ და სისხლსავეს სახეებმა დამძლიეს მაშინ. მე კი მხოლოდ იმის თქმა მინდოდა, რომ არაბები აიძლებენ ხმალს და იბრძოლებენ თავისუფლებისათვის. ყველა ხალხი უნდა ეძმოს ერთმანეთს და უნდა იყოს თანაბრად დიდი თავისი წარმატებებით! არ ვიცი, იმ ღამეს, რატომ მომხვდა ხელ-

ში ყურანი და რატომ ვფიქრობდი არა-
ბთა ბედზე. ერთხელ ჩვენმა დიდმა პუ-
შკინმა დაწერა „მიზაძვა ყურანისა“,
არ ვიცი რატომ დაწერა. გულს უნდა
წასვლა მეგობრობის ბილიკით იმ ხალ-
ხისკენ, საითაც გული მიგვიწევს. მაგ-
რამ რაღა მაინცდამაინც ერთ მოულო-
დნელ ღამეს შეგიპყრობს ეს გრძნობა,
ვერაფინ იტყვის. მაცდუნა სურვილით,
ჩემებურად გადამეწერა ყურანის სუ-
რები, რადგან ჩვენს დროში ადამიანე-
ბი ღმერთების თანასწორნი არიან, ხო-
ლო ანგელოზებს ადამიანთაგან ვეღარ
გაარჩევ, იმ ღამეს კი უჩვეულოდ კაშ-
კაშებდნენ ვარსკვლავები...

— ჩვენც საუკუნეთა მანძილზე მხო-
ლოდ ანგელოზებს და ალ-ყადრის ღა-
მეს ველოდით, — თქვა ერთმა პოეტ-
მა, — მერე კი ჩვენ ღვითონ შევუტიე
ზეცას და ახლა კიბე ჩვენს ხელთ არის,
ჩვენი ცა თავისუფალია, ანგელოზები
ჩვენთან არიან, მაგრამ ძნელია მშვი-
დობის დაცვა დედამიწაზე. მტერი ძა-
ლზე ბევრი გვყავს. ჩვენ კი ყველასთ-
ვის მშვიდობა გვინდა!

— შენ კარგად ამბობ, — უთხრა
მეზობელმა, — როგორც თვით ვიქტორ
ჰიუგო. გასსოვს მისი სიტყვები: პოეტს
არ ძალუძს მარტოდმარტომ იაროს წინ.
უნდა გაჰყვეს ადამიანიც. ასე რომ,
კაცობრიობის ნაბიჯები — ხელოვნე-
ბის ნაბიჯებია და ჩვენც ვესურს ვი-
აროთ ყველასთან ერთად!..

— აჰ! წამოიძახა ერთმა პოეტმა, აქა-
მდე ჩემად რომ იქდა, და მის ხმაში
მრისხანების ნაპერწკლები აზრიალდა,
— მე ... — ის იღგა და მუშტებს იქ-
ნევდა: — მე, მაჯიდი, მშვიდობის ნავ-
სადგურში მივუძღვი ყაჩაღთა ფლოტს,
რომლებმაც მომატყუეს და ვეუბნები
მათ: „ავგერ, ქვეყანა, სადაც მშვიდო-
ბით უნდა მივედწიათ“. მათ კი, რა
ჩაიღინეს მათი მე მასსოვს ეს პორტუ-
გალიენი, მოტყუებითა და მზაკრო-
ბით რომ დაიპყრეს ყველაფერი. ბალა-
ხი ამოვიდა მაშინ ბაღდათის ქუჩებში,
ალარაფერი იყო აქლებებით გადასაზი-
დი. მათ მოსაპეს ჩვენი ხომალდები და

კიბე-სიმაგრენი! მათ ჩავეტეს ჩვენი
მშვიდობიანი საზღვაო გზა, მათ მოს-
პეს ჩვენი კულტურა. მე, მაჯიდი, ვამ-
ბობ ახლა: ისინი დღესაც ტანჯავენ შავ
აფრიკას, როგორც ჩვენ გვტანჯავენ
ოღესლაც! ტანჯავენ, როგორც ჩვენ
ოღესლაც! დიახ, დიახ, აგრეა!

იგი ისე ხმამაღლა აყვირდა, რომ
თანჯარასთან დასვეს და დააშოშმინეს.

სალამო აშკარად დასასრულს უახ-
ლოვდებოდა. დაიწყო განათლების სა-
მინისტროს კონფერენცია-დარბაზში და
თავდებოდა ჩინებული სასტუმრო „ბრი-
სტოლის“ კვადრატულ ნომერში. სტუ-
მრები ჯგუფ-ჯგუფად გეტოვებდნენ.
ოთახი დაკარიელდა. გადავწყვიტეთ
გასეირნება ძილის წინ. მე და ახალ-
გაზრდა საბჭოთა არაბისტი უკანასკ-
ნელ სტუმრებთან ერთად გარეთ გა-
ვედით. მაღამ კიურის ქუჩაზე კაცის
კაპანება არ იყო. ზღვის თბილი ნი-
ვი მეგობრულად ელაშენებოდა ჩვენს
გახურებულ ლოყებს. ძლივს გაიგონე-
ბდი, ისე შრიალებდნენ ფოთლები პა-
ლებებზე.

შორიახლოს ორ კაცს მოვკარით თვა-
ლი, მოგვეჩვენა, რომ ერთი მხარში
უდგებოდა მეორეს. ჩვენს სტუმრებს
მივამსგავსეთ. მიუახლოვდით.

ჰო, ორი შეგობარი იყო, ერთი მათ-
განი სწორედ ის, რომ ყვიროდა, მა-
ჯიდი ვარო. ახლა კი ბარბაცებდა პალ-
მას მიყუდებულნი.

— რა დამართა? ცუდად არის? გვე-
ჩვენება, თუ მართლა ტირის? არა, ნა-
მდვილად ტირის. რა ატირებს?

არაშემა, მეგობარს რომ პატრონობდა,
შემოგვხედა, გვიცნო და ნაჩქარევად
გვიპასუხა:

— ჯავრი ატირებს?

— ვინ გააჯავრა?

— ამბობს: მაჯიდი რატომ უჩვე-
ნაო გზა პორტუგალიელებს! რატომ
მიაყენაო მათი ხომალდები ინდოეთს;
ეს ვერ უპატიებია მაჯიდისათვის! თვით
მაჯიდი მოინანიო და უკვე გვიანი
იყო. მაჯიდი საშინელო რამ ჩაიღინაო.

ქოდა, ვერ უპატიებია... კარგი, ამატიე ვეთავაჯა!

— არა! არასოდეს არ ვაპატიებ! — დაიყვირა პალმას მრყულდებულმა, თვალებში დახუჭული ჭკონდა და ბარბაცებდა. — ვერ მიპატიებია!

მისი მეგობარი გველაპარაკებოდა, რათა აესხნა ჩვენთვის სექმის... ვითარებანი.

— ვერ დამშვიდებულა ტირის, ძალიან მგრძნობიარეა. ვუტუნები: დაივიწყე-მეთქი მაჯიდი. ამის გამოსწორება უკვე მწელია მინც ტირის და ამბობს: ეს იყო კოლონიალიზმის დასაწყისიო. შენ ამბობ-მეთქი, კოლონიალიზმის დასაწყისიო, მაგრამ მისმინე, კოლონიალიზმი, უკვე სჭლხ დაფავს. არა; თქვენ გესმით, მინც თავისას გაიძახის: სულერთია — კოლონიალიზმიო! წყევლიმც იყოს იგი! არაფერია, გაუვლის. უბრალოდ პოეტია, ძალიან მგრძნობიარე. დღეს კი იმდენი ლექსები ითქვა და იმდენი ვილაპარაკეთ ლექსებზე. თანაც დალია, არ უნდა დაეღლია ამდენი წითელი ღვინო. მძიმე ღვინოა!

პალმან შიყვდებული ანაზდად წყლში გახწორდა და მიაჩერდა სინათლის მძივებს, რომლებიც შემორტყმოდნენ ქუჩებს და სახლებს, ზევით და ქვევით იმ ადგილიდან, სადაც ვიდექით. მერე დატრიალდა მოცეკვავე დერევიშვით და გზას გაუდგა, ხელები წინ ჭკონდა გაწვდილი, თათქოს დროშა უქირავსო, და ალაპარაკდა ხრინწიანი სმით, თან ცრემლებს ულაპავდა:

— ბეირუთი მარგალიტია აღმოსავლეთისა, ჩასმული დასავლურ სპილენძის ბუდეში. მარგალიტია ტალახში და თავზე დაჰგუგუნებს ელექტრობა. მარჯანი-ნაპირზე, სადაც ოქროს მხელილა ქვიშაში, ვერცხლი — ლამში...

— ამინ რეიჰანისას ამბობს, თქვა ახალგაზრდა საბჭოთა მკვრივმა მაგრამ ამასობაში თრი მეგობარი მოსახვევს იქით გაუჩინარდა, თვითონაც არ ვიცი, რატომ ვიმეორებდი რეიჰანის სიტყვებს, შევეჯერებდი ლამელ ბეირუთს და უველაფერი მეგონა სიხმარი.

რა სწორად თქვა კრაჩოვსკიამ, უცვდავ სიტყვათა ბრძენმა შეიხმა, „რუსმა-განტუსმა“, აღამიანმა, რომელიც აქ გადამერთებს მეგობრობის ნიშნად: „ყოველთვის როდია ჩვენთან ნათელი ის გზები, რომელთაც მიჰყვება სიმპათიების ჩახახვა აღაპრანებსა და ნალხებს შორის“...

მომწონდა ეს ქალაქი, ეს გვიანი ეამი, ეს აღამიანები, ცხოვრებამ გააფლო ხასი და შეაერთა ერთიმეორესთან ლამე ნევის ნაპირებზე და ლამე ხმელთაშუა ზღვის, პირას, ბეირუთში. ექნებ, რიდაცისათვის იყო საჭირო, რომ ლექსს დაწერილს ოცდათხუთმეტი წლის წინათ, ეპოვა ესინი, ვისი მისამართთაც დაიწერა. ეპოვა მარტის ისეთსავე ღამეს, როდესაც იწერებოდა.

ან იქნებ, ეს სენტიმენტალური პოეტი ტიროდა ასლა აღალი ცრემლებით იმაზე, რაც მოხდა ოთხას ორმოცდათხე მეტი წლის წინათ, ზნდოეთის ნაპირებზე; როდესაც ჭეშმარიტად უმდიდრეს აკვანში, ნაპარცე აბრეშუმსა და აღმასებზე, უხვად რომ იყო მორწყული სისხლით, დაიბადა ურჩხული კოლონიალიზმისა და მისი პირველი მაცნე იყო გულცივი, ულმობელი, სიმდიდრესა და პატივის დახარბებელი, განუმეტრებელი ვასკო და გამა; რომელმაც მოიხვეჭა უკვდავება და წყევლა-კრულვა დედი ლოცმანისა, ზღვის მეთოზე ლომისა, პოეტისა და ბრძენის — მაჯიდისა!

თარგმანი გიორგი ნახროშვილმა

გრიგოლ აბაშიძე

ცოტნე ანუ ქართულია დაცემა და ამაღლება

რ მ მ ა ნ ი

პალიატომის ნავსადგურსა და გემსაშენზე გახურებული მუშაობა იყო. წელიწადიც აღარ უნდოდა ნავსადგურის მოთავებას, რიონის შესართავთან უდიდესი ნავსადგომი აღიმართებოდა და სამხედრო ხომალდებს ფართოდ გაუღებდა კარს.

მეფე ჩქარობდა. ვენეციელ და გენუელ ელჩებთან ცალ-ცალკე საიდუმლოდ მართავდა მოლაპარაკებას, უფრო ხელსაყრელი პირობით ხომალდების შექმნისა და საქართველოს სანაპიროზე ნავსადგურების აშენების თაობაზე. ბოლოს, არჩევანი მაინც ვენეციაზე შეაჩერა. ზღვათა მფლობელის ელჩი, დოქის სახელით, საქართველოს ხელშეწყვეს შედავებით აღუთქვამდა საომარი ხომალდების მიყიდვასა და ნავსადგურების გამართვას.

მეფემ ელჩიონი შეადგინა ოდიშის მთავრის მეთაურობით. საქართველოს საამირობაროს გამგებელს ვენეციის დოქთან საბოლოო მოლაპარაკება და ხელშეკრულების დადება დაევალა.

ამას გარდა ცოტნეს თან ქართველი მეზღვაურების და გემშენებლების ჯგუფი უნდა წაეყვანა და მათთან ერთად ვენეციის გემსაშენებში ნახევარი წლის განმავლობაში ხომალდების აგების ხელოვნებას უნდა დაუფლებოდა.

ელჩიონის გასამგზავრებლად დიდხანს ემზადებოდნენ; რამდენიმე გემი დატვირთეს საგზლითა და ვენეციის გამგებელთათვის განკუთვნილი ძვირფასი საქონელით.

— იცოდე, საქართველოს მომავალი ძლიერება ბევრად იქნება დამოკიდებული შენი ელჩობის წარმატებაზე, — ერთხელ კიდევ გაუმეორა მეფემ ცოტნეს გამოშვებობებისას.

ოდიშის მთავარს უამისოდაც კარგად ესმოდა მისთვის დაკისრებული დიდი სახელმწიფო დავალების მნიშვნელობა. მოლაპარაკებების პირობებს ბეჯითად სწავლობდა, საზღვაო საქმეს, ხომალდშენებლობისა და ზღვაზე ომის მეცნიერებას უღრმავდებოდა და თავისი მომავალი ნაბიჯების წინასწარ აწონვასა და გათვალისწინებას აქედანვე ცდილობდა. ლაშასაგან გადაღებული აღფრთოვანება

კოტნესაც ფრთებს ასხამდა, შავ ზღვაზე გაბატონებულ საქართველოს რომ წარმოიდგენდა, სიამაყე აესებდა და თავისი მოწოდება და ადგილი ამ საქმის განხორციელებაში დიდად სპატიოდ ესახებოდა.

გრძელი, ხიფათებითა და ფათერაკებით სავსე გზა ელოდა საქართველოს ელჩიონს. შავ ზღვაში ფრანგი და ბერძენი, ვენეციელი და გენუელი მეგობრები ტაუსჯელად დაშლივირობდნენ. მშვიდობიან მგზავრებასა და ვაჭრებს ძარცვავდნენ და ზოცავდნენ.

მოგზაურობა სამიშარი იყო, მაგრამ მთელი საქართველოსა და თვითონ კოტნეს მომავლისათვის ესოდენ მნიშვნელოვანი დავალებით გამგზავრებას დღესასწაულღვით ელოდა ოდიშის მთავარი.

მხოლოდ ერთხელ ჩაწყდა გული და კინალამ თავათაც იტირა, ბრმა მამა და დაუძღვრებული დედა რომ მოეხვივნენ ტირილითა და ვიშვიშით.

— მე აღბათ შეს დარბუნებას ვეღარ მოვესწრები, შვილო, — შესტირა შერგილმა, — ღმერთსა ვთხოვ, გამარჯვებით წარვიმართოს მეფისა და ქვეყნის სამსახურში.

— ცოლსა და შვილს მაინც მიტოვებდე — უნდა გვატოვლოს უშენოდ, შვილო! — ამოუჭდა გული ნაფელას და წამით წახდა კოტნე, მუხლებში მოშვება იგრძნო, და ყელში ბურთო მოაწვა.

დღის მკლავებიდან ნახად დაიხსნა თავი, გემზე ავიდა და ცრემლიანი თვალი სიყვარულით მოავლო საქართველოს მთავორებს.

ზღვაშივე გამოეგზენნ ქართველ მთავარს, სამი სამხედრო ზომალდი მიესალმა მხედრული წესით.

მერე მეწინავე ზომალდი სულ ახლო მივიდა, გემიდან ქალაქის მოურავი ვინჩენცო გადავიდა კოტნეს ნავზე აშლის თანხლებით, საქართველოს სამეფოს დიდებულ მთავარს წარუდგა, დოყისა და ვენეციის მოქალაქეთა სახელით სა-

ლამი მიართვა და სატახტოს გზა დაულოცა.

მთავარმა მეფისა და ქართველ ხალხის საუკეთესო სურვილები გადასცა და ორი ქვეყნის მეგობრობის განმტკიცების სარგებლიანობა აღნიშნა.

ცერემონიალი დამთავრებული არ იყო, რომ ზომალდი მთავარი არხით ქალაქში შევიდა.

კოტნე გაოცებული უუუერბდა წყალში ჩადგმულ ქვის სასახლებს. არხებით დაქსელილ ქალაქსა და წყალში უცხო ფრინველებივით მოსრიალე გონდოლებს.

წმინდა მარკოზის მოედანთან გაჩერდნენ. მთავარი ნახულით აღტაცებას ვეღარ ფარავდა — აქ ყველაფერი მართლაც ზღაპრულად ლამაზი იყო, მაღალი კოშკებიც და უცხო სასახლეებიც, ტაძრებიცა და მარმარილ დაფენილი მოედნებიც.

ქალაქის მოურავი სტუმარს დაემშვიდობა:

— დღეს დაღლილი ბრძანდებით და მოსვენება გჭირდებათ. თქვენს განკარგულებაში სასახლე იქნება მსახურებითა და მოახლეებით. ხვალ თავთ ვენეციის დოყი გიწვევთ სასახლეში დარბაზობაზე. დანიშნულ დროს მე თვითონ მოგაკითხავთ და სადარბაზოდ წავიძღვებით, — თავაზიანად უთხრა ვინჩენცომ. ერთიმეორეს დიდხინის ნაცნობევივით გამოეთხოვნენ; კოტნეს ნავი უკანვე შებრუნდა, მერე ვიწრო არხში შეუხვია და წყალში ჩასულ ფერადი ქვის კიბესთან გაჩერდა. იმ კიბეზე აუძღნენ და სამსართულიანი შენობის სადარბაზოში შევიდნენ. უიმისოდაც ნათელი სასახლე ჰაღვებით იყო გაჩახჩახებული. სტუმრებს მსახურები შეეგებნენ, ბარგი მოართვეს და დააბინავეს.

მეორე დღეს დოყების სასახლეში იწვეეს ქართველი მთავარი. დარბაზობის მოკლე ცერემონიანი მალე დასრულდა და მხარეები მრგვალ მაგიდას მიუხედნენ მოლაპარაკების დასაწყებად.

ვენეციის დოყმა პირდაპირ დაიწყო:

— ჩვენს მეგობარს, ქართველთა მე-

ფეს კარგად უნებებია, რომ ჩვენი კეთილი ურთიერთობის განმტკიცება ახალი ხელშეკრულებით განუზრახავს. ქართველმა მთავარმა და მთელმა ქვეყანამ იცის, ვენეციის ზომალდებს გენუისა და პიზისა ვერ შეედრებიან, ვერც თავიანთი საომარი თვისებებით, ვერც სისწრაფითა და გამძლეობით.

ამასთან, ვენეცია შეღავათსაც ავრცელებს თავის მეგობრებზე და თუ ჩვენ საქართველოს სანაპიროს ზოგიერთი ნავსადგურის გადმოცემაზე შეეთანხმდებით, ზომალდების საფასურის გადახდასაც გადროვებთ. ჩვენი შეთანხმება, რომ ორმხრივ სარგებლიანი იყოს, სჯობს ახლავე გაირკვეს თქვენი და ჩვენი საწადელი: რამდენი ზომალდის შექმნას ფიქრობს ქართველთა შეფე და რაგვარის ზომალდებით სურს მის უდიდებულესობას თავისი საზღვაოსნოს აღჭურვა. ამას მნიშვნელობა აქვს, რადგან, როგორც ჩვენ გადმოგვცეს, თქვენს სამეფოს ჯერჯერობით დიდი სამხედრო ნავსადგური არ გააჩნია და დიდი საომარი ზომალდების მისაღებად და მოსავლელად სათანადოდ მოწყობილი ნავსადგომები ჯერჯერობით არა გაქვთ.

სიტყვა „ჯერჯერობით“ ორჯერ იხმარა დოქმა და ორივეჯერ ნახვასმულად. ცოტნეს უკვმა გაპყრა, ვენეციელებმა ფაშისის მშენებლობა ზომ არსათდან შეიტყესო.

— დიდი ნავმისადგომები, როგორიც ზღვათა მბრძანებლებს აქვთ, ჩვენ არც გაგვაჩნია და არც გვჭირდება. ჩვენ მხოლოდ ჩვენი სანაპიროს დაცვა და გამაგრება გვინდა. ჩვენ ამჟამად რამდენიმე გალერის შექმნის გარდა, თქვენი გემსაშენების გაცნობაც გვაქვს მეფისაგან დავალბებელი. მე, პირადად, მინდა შევისწავლო გემთმშენებლობის ხელობა და ამ მიზნით კიდევ თან რამდენიმე ქართველი ჭაბუკიც მახლავს. ჩვენმა მეფემ იმის რწმუნებაც მოგვცა, ერთი დიდი გემსაშენის აგებაზე შეეთანხმდეთ თქვენთან, თქვენი პირობები შევიტყოთ და, თუ ჩვენთვის ხელსაყრელად მივიჩ-

ნევთ, ასეთი გემსაშენის ერთობლივი ძალით აგებაზე დავდეთ ხელშეკრულებას.

დოქმა ქართველთა ყველა სურვილი შეიწყნარა და ქართველ მთავარს თხოვა. ყველა ეს წინადადება ჯერ დოქისა და ელჩის მრჩევლებს დაემუშავებინათ და მოემზადებინათ.

— ხელშეკრულებათა პირობების საბოლოოდ დადგენამდე ჩვენ კიდევ შევხედეთ და მოლაპარაკება განვაგრძოთ. ამ ხნის განმავლობაში, ქართველ მთავარსა და მის ნაოსნებს ვენეციის საუკეთესო გემსაშენების კარს ფართოდ გავუღებთ და საშუალებას მივცემთ საფუძვლიანად გაეცნონ და შეისწავლონ გემთმშენებლობის ჩვენი ხელოვნება.

მოლაპარაკების დასასრულს ფეხზე წამოდგომას რომ აპირებდნენ, დოქმა ცოტნეს მიმართა:

— ხვალ ჩვენი უდიდესი დღესასწაული, ქრისტეს ამაღლების დღეა. ამ ორასიოდე წლის წინათ, როცა დოქმა, პიეტრო ორეოლომ დაღმაცია დაიპყრო, მაშინ გადაწყდა ამაღლების დღე ყოველ წელს ზარზეიმით გვეუქმნა. რომის პაპმა მაშინ გადასცა დოქს ოქროს ბეჭედი და უფლის სახელით ვენეცია საუკუნოდ ზღვაზე დაწინდულად გამოაცხადა. მას შემდეგ ზღვის დაწინდვის ეს ზეიმი სახალხო დღესასწაულად იქცა. საქართველოს საზღვაოსნოს ამირბარი სწორედ კარგ დროს ჩამობრძანებულა. დილას ვინჩენცო გეახლებათ ჩემი გონდოლით და, თუ ინებებთ, ზღვაზე დაწინდვის ზეიმს ნებაეთ. ზეიმზეც და ნადიმზეც ჩვენი საპატიო სტუმრები იქნებით.

ცოტნემ მადლობა გადაუხადა და აღუთქვა, რომ სიამოვნებით ისარგებლებდა მისი თავაზიანი წვევით.

სალამოს თავის ამაღლსთან ერთად სანაპიროზე გაისეირნა, სენმარკოს შოედანსა და რიალტოზეც გაიარა და შინ დაბრუნდა.

ქართველი მთავრისათვის განკუთვნილი სასახლე მდიდრულად იყო მოწყო-

ბილი. წითელი ხის ავეჯი და ხავერდი, ფარჩა-აბრკეშუმის ფარდები და ქათქათა ლოგინები, მაგიდებზე და თაროებზე ძვირფასი ბროლის ქურჭელი, კედლებზე ვენციცილი და უცხო დიდოსტატების ფუნჯით დახატული სურათები — ყველაფერი სასახლის პატრონების შეძლებასა და გემოვნებაზე მეტყველებდა.

ვიწრო ფანჯარაში გადაიხედა ცოტნემ.

ვენციციაში ღამე იყო და ვარსკვლავებით მოჭედბილი ცა, თითქო ზღვას ავრძელებდა, წყალზე გადაადვარი სახლების უამრავი სარკმლებიდან გამოსული შუქი ზღვაზე ირეკლებოდა და არხებში ფანრებანთებული გონდოლები დასრი-ალბდნენ.

ზღვის შავი ღრმად შეისუნთქა მთავარმა. ეამა, ოდიშის ნესტივით რაღაც შეწვეული და ახლობელი შეიგრძნო. სარკმელს მოშორდა, ტანთ ვიხადა, პირფარა გადაიწერა და საწოლზე დაეშვა.

ღლის შთაბეჭდილებით გაბრუნებულმა ცოტახანს ფიქრით კიდევ იზორიალა დოქის სასახლესა და წმინდა მარკოზის ტაძარში. ერთხელ კიდევ ვიხსენა ოქროთი და პატროსანი თვლებით მოჭედბილი სვეტები და თალები, ნატიფი მოზაიკითა და მხატვრობით დაფარული ჭერი და კედლები. დაღლილობა ისე მოერიო, თვალის დახუჭვა და დაძინება ერთი იყო.

ერთი პირი ძილი გათავებული ექნებოდა, სიმღერა რომ ჩაესმა და ვაეღვიბა. ყური მიუვლო ნაცნობ მანკს. ერთხანს სმენას არ დაუჯერა, თავი სიზმარში ეგონა.

ეოუ ნანა, დიდავიო ნანა... მღეროდა ვიღაც საწყალად, გულის-მოძველულად. ცოტნეს ტანს ბუბგებო დაჟერა. გოგნებული ყურს უგდებდა და ვერაფერი მოეფიქრებინა. მარტო სიმღერა კი არა, ხმაც ნაცნობი იყო. სულში ნაღვლიანად ეღვრებოდა, აბობობდა და ეალერსებოდა.

სიმღერა თანდათან შორეულად მოეს-

მოდა და თითქმის რომ მისწყდა, მხოლოდ მაშინ გამოერკვა ცოტნე. ფეხზე წამოიჭრა, სარკმელი გააღო, მორიდებისა და ყოველგვარი პირობითობის ბოროტი წაძრით მოეხსნა და ღამეში გასძახა:

— რომელი ხარ მანდ, მეგრულად რომ მღერი... ხმა ვამეცი, მეც მეგრული ვარ.

სადღაც შორს ფანრით განათებული გონდოლა ობლად მიიწვევოდა. ეტყობოდა, ცოტნემ ხმა ეერ მიაწვდინა.

— ეპე-ჰევიეიი... — კიდევ გასძახა მთელი ხმით ცოტნემ და რომ არავინ გამოეხმაურა, ხელი ჩაიქნია, სარკმელს მოშორდა და ცრემლოდგარი ლოგინს დაუბრუნდა.

ვინ უნდა ყოფილიყო ასე გულშიამწვდომად, ასე სევდიანად რომ მღეროდა ნაცნობ სიმღერას? თითქოს ხმაც ნაცნობი იყო და, სიმღერაც ასევე და ათასევე მოსმენილი. გონებას ძაბავდა ცოტნე, ფიქრით ისევ და ისევ ოდიშის ჰელებს უბრუნდებოდა, მაგრამ ამოდ. ვერც იმას იხსენებდა, სად გაეგონა ის სიმღერა, ვერც იმას სწვდებოდა, ვისა იყო ის ნაცნობი ხმა.

დილას უგუნებოდ ადგა ოდიშის მთავარი. საუზმეზე მზღებლებს ჰკითხა:

— წუხელ დაღლილებს ალბათ დაბანგულებივით გეძინათ.

— მვეღრბივით გვეძინა, მთავარო.

— ერთხმად მოახსენეს მზღებლებმა.

— სიმღერა რამ ზომ არ გაგიგონიათ?

— სიმღერა აქ სულ ისმის, მთავარო.

მენავეები თავიანთ გონდოლებს სიმღერით მიაცურებენ ამ ვიწრო არხებში.

— იტალიელები სიმღერებისთვის გაჩენილები არიან ნამდვილად, რა საქმესაც არ უნდა აკეთებდნენ და სადაც არ უნდა იყვნენ, ქუჩაში თუ მოედანზე, ფუნდუქსა თუ აბანოში, ყველგან მღერიან. მაგათი უნაც სასიმღეროდ არის მოგონილი და დიდი თუ პატარა, ყველა მღერის.

— შე მაგათი სიმღერა როდი მოვიკრს.

წუხელ ძილში ჩვენებური სიმღერა ჩამესმა. ვოუნანას მღეროდა ვიღაც ჩვენებური.

— ჩვენებური? — გაოცდნენ ცოტენის მხლებლები.

— ნამდვილად ჩვენებური, ოდიშარი უნდა ყოფილიყო, ისე გულშიჩამწვდომად მღეროდა, გულღვიძლი ამოპიტრიალა, ჭერ თავი სიზმარში შეგონა და ყურს არ დაეუჭერე. გონს რომ მოვედი, დავუძახე, მაგრამ, შორს წასული იყო და ხმა ველარ მივაწვდინე.

— ნუთუ მართლა ჩვენებური ვინმე იყო?

— აქ ვინ უნდა იყოს ჩვენებური?

— ვენეციაში მიღეთის ხალხი ცხოვრობს და რა გასაკვირია, რომ ერთი ქართველიც ერიოს. გავიკითხოთ, ეგებ ვინმემ იცოდეს და შეგვახვედროს, აქაურობის მცოდნე ქართველის პოვნა ჩვენთვის დიდი სიკეთე იქნებოდა.

— საგანგებოდ გამოვიძიებთ...

— მიწის ქვეშ რომ იყოს, იქ ვიპოვით — ერთპირად აღუთქვეს მხლებლებმა.

— მე ამაღამ, თუ მთავრის ნება იქნება, თქვენს ოთახში გავათენებ, ძილფხიზლად ვიქნები და ის ოდიშარი, თუ კიდევ სადმე გამოჩნდა, უთუოდ ვნახავ, — ხეწნით თქვა ანთიამ.

— ღამის თევა რა საჭიროა; თუ კიდევ გამოიარა, მე თვითონ გაგაღვიძებთ, მაგრამ, ვაი თუ აღარ გამოჩნდეს! — დანაზებით თქვა ცოტნემ.

კართან მსახური მოდგა და მთავარს ვინჩენცოს მოსვლა აუწყა.

საუზმედ მსხდარნი წამოიშალნენ, ვინჩენცოს შეეგებნენ და სუფრაზე მოიპატიყეს.

ელჩმა ბოდინი მოიხადა, დღესასწაულზე დოქი გვიცდის, დავიგვიანებთო. ქართული ღვინის ეშხმა მაინც წასძლია, საესე თასი დაუქდომლად დაცალა, ზედ ლუქმა დააყოლა და მთავარს მიმართა:

— ჩემი გონდოლა უკვე მზად არის!

— წავიდეთ! — თქვა ცოტნემ, ხმალი გადაიკიდა, სარკეში ჩაიხედა, თმა-წვერ-

ზე ხელი დაისვა და ელჩს კარსკენ ანიშნა.

მოჩარდახულ გონდოლაში მართავდნენ რბილ სავარძლებზე, გრძელ ნავში ძვირფასი ხალიჩა ეფინა, მცირე ტახალზე სასმელ-საქმელი ეწყო.

ერთხანს ნელა მისცურავდნენ. ვიწრო არხები სადღესასწაულოდ მორთული გონდოლებით იყო გაკმედილი, ქუჩებში ათასფრად მოკაზმული ვენეციელების კრიაპული იდგა. ყველანი ხმელთაშუაზღვის იმ ნაპირისაკენ მიიჩქაროდნენ, სადაც დოქს ერთხელ კიდევ უნდა ესროლა რომის პაპისაგან ნაკურთხი ოქროს ბეჭედი და, ერთხელ კიდევ ზარზეიმით უნდა აღნიშნულიყო ზღვაზე ვენეციის დაწინდვის ცერემონიალი.

— მოწყენილი მეჩვენება ჩვენი მენავე, რატომ არ მღერის? — იკითხა ცოტნემ.

— ამ აურზაურში სიმღერას რა გემო აქვს, მთავარო, სიმღერას მყუდროება და საყუთარ დარდთან ან სიხარულთან მარტო დარჩენა უნდა. ამიტომ მღერიან ხოლმე მიმწუხრის ეამს გონდოლიერები, როცა ქალაქის შფოთი დამცხრალია და დამფასებელს სიმღერის გაგონება შეუძლია.

— წუხელ გულისძილში წასული გამომაღვიძა საამო სიმღერამ.

— ჩვენს სატახტოში, გვიან ღამე, ფანრები რომ ქრება, მერე სიმღერა აკრძალულია და, თუ ვინმე ბედავს, სასტიკად ისჯება. — წარბშეკვრით თქვა ვინჩენცომ, — ეგებ ბინის გამოცვლას ინებებდა მთავარი, ან საძინებლის შეცვლას?

— არა, რა სათქმელია, გუშინ, დაღლილს ადრე დამეძინა, თორემ არც ისე გვიან იყო, სიმღერა რომ ჩამესმა, ქუჩებში ჭერ კიდევ ფანრები ენთო, — შეარბილა პირველად თქმული ცოტნემ და სიტყვა ბანზე აავლო, — ღორს რა უნდა პიაცაზე?! — ტუჩაბზუებით თქვა და ხელი წმინდა მარკოზის მოედნისაკენ გაიშვირა.

მოედანზე პატარა ბიჭი სახრით მსუქან ღორს მიერეკებოდა. ღორი ჭირვეულობდა, გეზს იცვლიდა, უკანვე მორ-

ბოდა. გაბეზრებული ბიჭუნა ბაწრით უკან ექაჩებოდა ურჩ ტახს და თან ხმამალა იგინებოდა.

ვინჩენცოს გაეციდა.

— მაგ მოედნის მარმარილოზე კაციც არ უნდა ადგამდეს ფეხს, თორემ ღორი რა მანდ გასატარებელია?! — გაბრაზება ველარ დამალა ცობანემ.

— ღორს ვენეციელები ადამიანზე ნაკლებ პატივს როდი ცემენ და ეგ სულ იმ წმინდანის გამო, რომლის სახელსაც პიაცე ატარებს.

— ეგ როგორ მოხდა? — იკითხა ცობანემ.

— წმინდა მარკოზი რომ ქრისტეს სარწმუნოების საქადაგებლად ეგვიპტეს გამგზავრებულა, ანგელოსი მიგებებია და უწინასწარმეტყველებია, რომ მისა სხეულის სამუდამო განსასვენებელი ვენეცია იქნებოდა. წმინდა მარკოზი ეგვიპტეში ურწმუნოებს მოუკლავთ, მის სხეულს თურმე ალექსანდრიაში საგანგებო გუშაგი დარაჯობდა, რათა ქრისტეს აღმასრულებლებს არ მოეპარათ. ეს ამბავი ალექსანდრიაში ჩასულ მამაც ვენეციელ მეზღვაურებს შეუტყვიათ და მარკოზ მახარებლის სხეულის გატაცება განუზრახავთ. დიდხანს უტრიალნიათ წმინდანის ნეშტის მცველისათვის და ბოლოს თავიანთი სურვილი გაუნდევიათ. ურწმუნო გუშაგს შორს დაუქერია.

— რა გაეწყობა, დავიციდით, სანამ წმინდანი თვითონ არ გიბრძანებს ვენეციას წასვენებას და საქმეზე კრინტსაც აღარავისთან დაეძრავთო, — განუცხადებიათ მეზღვაურებს.

გამოხდა ხანი და, ღვთის მიერ ჩაგონებულმა გუშაგმა თვითონ მიაკითხა ვენეციელთ:

— როგორ მოვახერხოთ წმინდანის წასვენება ისე, რომ უსჯულოებმა არ გაიგონ?

— ეგ ჩვენზე იყოსო, უთხრეს მეზღვაურებმა.

წმინდანის წასასვენებლად ყველადერი მოამზადეს, მარკოზის ნეშტი კალათში გადაასვენეს, ზემოდან კომბოსტონ ფოთლები დააფარეს და ფოთ-

ლებზე ღორის ხორცი დააწყვეს. წმინდანის კუბოში სხვა მიცვალებულნი ჩააწყვინეს, წმინდანის ტანსაცმელით შემოსეს და კუბო ისევ ისე დაბეჭდეს, როგორც იყო. შემდეგ კალათით ნეშტი გეშვებ გადაასვენეს და ანძაზე დაჰკიდეს, რომ არავინ მისწვდომოდა. აგარიანებმა მაინც ეჭვი აიღეს და ვენეციელთა გემზე ავიდნენ გასაჩხრეკად. ხომალდის ყველა კუნძული რომ გაჩხრეკეს და ვერაფერი იპოვეს, ბოლოს, ანძაზე დაკიდებულ კალათსაც წაეტანენ. მაგრამ დახედეს და იყნოსეს, თუ არა, ღორის ხორცი, ცხვირში ხელი იტაცეს, „ხანზირ, ხანზირო,“ აყვირდნენ და, ზისლით იქაურობა დასტოვეს. ამის შემდეგ ხომალდი ზღვაში გავიდა და ძვირფასი ნეშტი ვენეციას ჩამოასვენა. წმინდა მარკოზის ნეშტის ეს თავგადასავალი მისივე სახელობის ტაძრის ფასადზე დაწვრილებითაა აღწერილი. ვინც იმ ტაძარს მოინახულებს, წმინდა მოციქული შვიდი წლით ანთავისუფლებს ცოდვათგან, ისე რომ, თუ საამისოდ ღროს იშოვის, ქართველ მთავარს ვურჩევდით. ტაძარი მოენახულებინა და ცოდვათა შენდობა მიეღო.

— წმინდა მარკოზის ტაძრის უნახავი როგორ დავდგებო, ბატონო ჩემო. ოღონდ ეს მითხარი, წმინდანის ხატთან ერთად მისი ნეშტის გადამარჩენელ ღორის ქანდაკსაც ხომ არ უნდა ვცე თაყვანი?

— არა! ღორს საერთოდ ვენეციაში დიდ პატივს სცემენ, მაგრამ ღორთაყვანისმცემლობამდე, როდი მივსულვართ. ქრისტეს სარწმუნოების წინაშე ღორის დამსახურებაზე თვალს ვხუტავთ, ყელში დანას ვწყურით ხოლმე და, მერე მის მწვადებს არხეინად შეგვექცევით.

ვინჩენცოს გონდოლა უხარამზარ ბარკას გაუსწორდა. სადღესასწაულოდ გამოწყობილი დოკი და მისი ამაღლა ბარკაში ჩასხდნენ და ბარკა დაიძრა.

— ნიჩბის მომსმელებს ხედავ? — ხელით ანიშნა ვინჩენცომ, — სულ დიდებულთა შვილები არიან.

ცობანე აღტაცებით შეჰყურებდა მდი-

დრულად მოყაზმულ რჩეულ ვაჟაკებს. წესრიგის დამცველთა მოწოდებით ვინჩენოს გონდოლა პირველი მიჰყავლიდოსაყენ მიმავალ ბარკას.

ლიდოზე ეპისკოპოსი შეეგება დოქს, სინით დარჩეული წაბლი, წითელი ღვინო და ვარდები მიართვა: ქვეყნის მეთაურმა ღვინო და წაბლი იგემა, ვარდებს დაყნოსა და ეპისკოპოსს უკვე ნაყურთხი ოქროს ბეჭედი ჩამოარჯთა. ეპისკოპოსმა ლოცვა აღავლინა, დოქმა ხელი აღმართა და ვიდრე ბეჭედს ისროდა, ლათინურად წარმოთქვა:

«Desponsamus te, mare, in Signum veri perper=tuigue dominii Serenissimae Republicae Venetae».

რაც ძალი და ღონე ჰქონდა დოქმა მარჯვენა მორქნია და ბეჭედი ზღვისკენ გასტყორცნა. ოქროს მცირე რკოლმა ჰაერში წამით გაიფლვა და შორს, ზღვის სიღრმეში ჩაიკარგა.

— უფალო, გვედღრებით, დაგვიშვეილო ჩვენი ზღვა და გარდმოუღვინოთ მშვიდობა ყველას, ვინც ზღვაზე დასცურავს!

იტალიურად აღავლინა ლოცვა დოქმა, მერე ფსალმუნს იგალობა, ეპისკოპოსს ჯვარზე ემთხვია და თხრენით მიმართა:

— მასხურე ნაყურთხი წყალი, ყოველად სამღვდლოო, რათა გავიწმინდო! ეპისკოპოსმა წყალი ასხურა დოქსა და მის მხლებლებს და ყველანი წირვაზე შევიდნენ.

წირვა რომ დასრულდა, წმინდა მარკოზის ტაძარში მყოფთ ცოდვათა განტეგება მიიღეს.

დოქი მოედანზე გამოვიდა და მის წინაშე დღესასწაულს მისალოცად რიგრიგობით წარსდგნენ ვენეციის წარჩინებულნი, საპატიო სტუმრები და დიდვაჟრები.

ცოტნეს მამობრივად მოეხვია დოქი, მრიკითხა და გააფრთხილა, საღამოს სადღესასწაულო ნაღიმზე მეწვიეო. დოქი და წარჩინებულნი საგანგებოდ გამართულ კვარცხლებეზე შედგნენ და დაიწყო აღლუმი.

ჯერ სამხედრო გალერებმა გაიარეს მწყობრად. მეზღვაურებმა ვენეციის მფარველის სადიდებელს გალერებზე შემდგ ვენეციის ხელქვეითი კონძულების ხომალდები მიჰყვნენ თავთავიანთი დროშებით და ამით მეზღვაურთა აღლუმი დასრულდა.

მოედანზე ვენეციელი მოქალაქენი შემოვიდნენ. ხელოსნები თავთავიანთი ამქრის დროშებით მოაბიჯებდნენ აღლუშზე და ის დროშები ამქრის უხუცეს ოსტატს მოჰქონდათ.

პირველად მკვდლები შემოვიდნენ მოედანზე, მაღლა ამართული ჩაქურები და ლითონისაგან გაქედილი საკრავებით.

მკვდლებს ქურჭებისა და ბეწვეულის მოხელეები მოჰყვნენ. ტანთ ყარყუმს და სისამური ეცვათ და თავზეც ძვირფასი ბეწვის ქუდები ეხურათ.

ფეიქრებს აფრიანი ხომალდების ოსტატები მოუძლოდნენ ქათქათა თეთრ სამოსში გამოწყობილნი.

მქსოველებმა და მკერავებმა სიმღერითა და ცეკვით გაიარეს და მაყურებლებს ათასგვარი ქსოვილისა და ძვირფასი ნაქარგის ხელოვნება აჩვენეს.

ოქრომკერდის მქსოველებს თავს მარკალიტებით შემეწული ოქროს გვირგვინები ეხურათ და წინ ძვირფასი ქსოვილებით შემოსილი ბავშვები მიუძღოდნენ.

ფესხაცმლის მკერავთა ამქარს ბბრეშუმისა და ხვეერდის, სანოვავისა და ყველის, ფრინველისა და თევზის ვაჭრები მოჰყვნენ. მდიდრულად მორთულ მოკაზმული ზარაფებს, დალაქებს და შუშის ოსტატებს ფანრებისა და სავარცხლების მზებლეები მიჰყვნენ. ამ უკანასკნელთა ფანრებში თურმე უამრავი ფრთოსანი ჰყავდათ, დოქს რომ გაუსწორდნენ, ფრინველებს კარები გაუღეს, ჰაერში ათასგვარი ჩიტი დატრიალდა ფერადფერადი ფრთების ფარფარით და მაყურებლებს სიხარულის შეძახილები აღმოხდათ.

ხელოსანთა მსვლელობას ოქრომკედელთა ამქარი აგვირგვინებდა. ოქრომკედლებს ფასდაუდებელი სიმდიდრის

ტანსაცმელი ემოსათ, თავს ოქროს გვირგვინები ედგათ. ოქროს ყელსაბამები და გულქანდები ეკიდათ და სამოსიცა და სამკაულებიც თვალსმომპკრელად ჰქონდათ გაწყობილი ყოველგვარი პატიოსანი თვალით.

ცოტნე გოცებელი იყო, არა იმდენად სამხედრო აღღუმით. ვენეციის სამხედრო ძლიერებაზე მანამდეც ბევრი სმენოდა და, აღღუმზე გამოსული ხომალდების რიცხვი და აღქურვილობაც გაგონილთან შედარებით მოკრძალებულიც ეჩვენა.

მას უფრო მეტად ვენეციელი ხელოსნების სიმდიდრე ანცეიფრებდა, ესოდენ ძვირფასი ტანსაცმელით, ოქროთი და პატიოსანი თვლებით რომ იყვნენ მორთულ-მოკაზმულნი.

ქართველმა მთავარმა თავის აღტაცება ვერ დამალა და ვინჩენცოს გადაულაპარაკა:

— თუ ოსტატები და უბრალო ხელოსნებიც ეგზომ მდიდრები არიან, ჩანს, ვენეციაში ღარიბი აღარავინ ყოფილა.

— არც არავინ არი, მთავარო. ან კი რად უნდა იყვნენ ღარიბები, როცა მთელი ქვეყნის სიმდიდრე და ქონება უწყვეტ ნაკადად მოედინება ზღვათა მფლობელი ვენეციისაკენ, — თავმომწონედ თქვა მოურავმა და ხელით ნაპირისკენ აჩვენა, — ჩვენი ნავსადგურები ქვეყნის ყოველი კუთხიდან შემოსული გემების დაცლას ვერ აუდიან, თუ სადმე ან დიდებული სასახლეა, ან ხელოვნების რაიმე ძვირფასი ნიმუში, ჩვენს გემებს ვენეციისაკენ მოაქვთ და ოსტატები მათთვის ადგილის შერჩევას, მათ აღმართვასა და ქალაქის კუთვნილებად ქცევას ვერ ასწრებენ.

ცოტნემ აღრეც შენიშნა სანაპიროს გაყოლებით დახვევებული მარმარილოს ფერადფერადი სვეტები და თაღები. ბრინჯაოს ძეგლები, ხისა და ლითონის ძვირფასი ნაკეთობანი ერთ დროს მსოფლიოს სხვადასხვა სატახტოების ტაძართა და სასახლეთა მშვენიებად ცნობილი ეს ძეგლები ახლა ვენეციელებს სამხედრო ნადავლად შემოეზიდათ ასე

უანგარიშოდ, ან ოქროთი ეყიდნათ და ხელოსნებითა და ოსტატების სიმრავლით განთქმულ რესპუბლიკას ღარი და ხელი აღარ ყოფნიდა შესაფერის ადგილზე ღირსი ბრწყინვალეობით მათ დასაბინავებლად.

დღესასწაული დიდი ნაღიმით დასრულდა და ცოტნე რომ შინ დაბრუნდა, მზე ჩასული იყო.

წმინდა მარკოზის მოედანზე სადღესასწაულო ბაზრობა გაემართნათ. საღაური და რა საქონელი უნდა გენატრათ, იქ რომ არ ყოფილიყო. ღვინო, ლუდი და არაყი ყოველ კუთხეში იყიდებოდა. იქვე სვამდნენ და სკამდნენ, ყიდნენ და ყიდულობდნენ და, იტალიურს გარდა, კიდევ მრავალ ენაზე ურიგდებოდნენ ერთმანეთს. ისეთი ყაყანი და ღრიანცეული იდგა. ყურთა სმენა აღარ იყო.

— ეს ბაზრობა ყოველ წელიწადს იმართება სენსას დღესასწაულის შემდეგ და თითო კვირას გრძელდება. დღეის-სწორამდე ვენეციელები ასე იტრიალებენ ბაზარ-ბაზარ. ამ ერთ კვირას ყიდვასა და გაყიდვას მონადომებენ და სხვა საქმისთვის თითქმის აღაოჯის ეცლება.

— მთელი კვირა რა უნდა ივაკრონი! — გაუკვირდა ცოტნეს.

— რა უნდა ივაკრონი? — დედაშიწის ზურგზე თუ რამ ნაყოფი; და ნახელავია, ამ დღეებში ყველაფერი აქ იყრის თავს. და, რომ იტყვიან, ჩიტის რძესაც კი იშოვი. რაც ქვეყანაზე ვაჭარი და საქონელია, ყველა აქით მოედინება, ერთიმეორეს ასწრებენ მუშტრის მიზიდვას და არნახული სიიაფეც არის.

ლამაზ სადღესასწაულო ტანსაცმელში გამოწყობილი ვენეციელები სასმელსა და სამორინოებს ეტანებოდნენ, უწყვეტად იგინებოდნენ და ხამაძლა მღეროდნენ.

სანაპიროს გაცდენენ, ვიწრო-ვიწრო ქუჩები და არხები თითქოს ერთი მიმართულებით მიედინებოდნენ, რომ უცებ რიალტოზე ამოეყოთ თავი.

რიალტო ვენეციის სული და გული იყო. ერთიმეორეზე გადაბმულ ფარდუ-

ლებთან ხალხი ბუზივით ირეოდა. ადგილობრივი ვაჭრები და შორით მოსული მექარაგენნი, დალალები და მოგზაურები მთელი ქვეყნის ამპებს ჰყვებოდნენ, თავთავიანთ საქონელს ხმამაღლა აქებდნენ და ერთიმეორეს ხელიდან გლეჯდნენ მუშტრებს.

ლამაზად გამოწყობილი, გულმკერდ-მოლიაგებელი სიძვის დიაციები ურცხვად ეკიდებოდნენ მამაკაცებს.

მდიდრულად გამოწყობილ ცოტნეს აედევნენ, ხან მხარი გაჰკრეს, ხან წინ გადაელობნენ.

— სასტუმრო სახლთან ყოველ საღამოს ბუზივით ირევიან. ლამის კარი შემოგვიტევიან მე და ჩემს მხლებლებს.

— საღამოს, მას შემდეგ, რაც წმინდა მარკოზის მწუხრის ზარი დაჰკრავს, კახპები ვალდებულნი არიან, მათთვის საგანგებოდ მიჩენილ უბანში — კასტალეტოში მოიყარონ თავი და ქალაქში არ იხეტიალონ. მაგრამ როსკიპები კი არა, პატოისნებიც აღარ დაგიდევენ კანონს და, აქედან თუ არ გაეასწართ, ამდენ მთვრალ ხალხში რამე უსიამოვნებას გადაეყვრებით, — ღიმილითა თქვა ვინჩენცომ, ცოტნეს მკლავში ხელი ჩაჰკიდა და რიალტოდან ეავიდნენ.

* * *

შინ რომ დაბრუნდა, ორი უცნობი ელოდა.

— მთავარს ალბათ აღარ ვახსოვარ, — დაიწყო მათგან უფრო ხანშესულმა, — ნიკოლო ბოლონჩინი გახლავართ, ამ ორი წლის წინათ ვიყავი ქართველთა მეფის კარზე გენუის პოდესტას დესპანად.

— აა! მახსოვხართ, როგორ არა! — მუბლი გაეხსნა ცოტნეს, — დაბრძანდით... დაბრძანდით.

სტუმრები სავარძელში დასხდნენ ცოტნეს პირისპირ.

— ახლა, ვენეციაში გზად გამოვლილმა გავიგე თქვენი აქ ყოფნა და გადავწყვიტე მომენახულებინეთ, თან მცირე ძღვენიც მოგართვიოთ — ჩვენებური ღვინო და შალეული, აღმოსავლეთის

შორეული ქვეყნებიდან ჩვენი მამაცი მებღვაურების მიერ ჩამოტანილი სპილოს ძვლისა და ოქრო-ვეცხლის ნაკეთობანი, — ნიკოლომ ანიშნა და მეორე გენუელმა მასპინძელს ძღვენი მოართვა.

— რათ წუხდებოდით, რა საქირო იყო! — ეუხერხულა მთავარს ესოდენ ძვირფასი ძღვენის მიღება.

— რა შეწუხებაა! შემთხვევით, გზად გამოვლილს რომ არ შემეტყო თქვენი მობრძანება და საგანგებოდ თქვენს სახანავად ჩამოვსულიყავი, ასე მცირე მოსაკითხს არ დავეკრდებოდი.

სტუმარი ენაწყლიანი აღმოჩნდა, ერთი რომ დაიწყო, აღარ გაჩერდა, ცისას და ბარისას მოჰყვა და ბოლოს ცოტნეს მთავარი სათქმელი შეაპარა:

— თუ საქართველოს ხელმწიფე ხომალდების შექმნას აპირებს, გენუაზე იაფსა და ხარისხოვანს ვერსად იპოვის. აქაური ფასი გაიგეთ, ჩვენ იმ ფასზე ერთი წილით ნაკლებად უკეთ გამართულ გემებს მოგცემთ. ჩვენ ახლა ვენეციაზე ბოროტი მტერი აღარავინა გყავს, თუ ნავსადგომის, ან გემსაშენის გამართვას აპირებთ, მაგას ჩვენც ვიყარებთ სხვაზე შეღავათიანად. ესეც იცოდეს ქართველმა მთავარმა, გენუა ვერ მოითმენს, რომ შავი ზღვის ნაპირებზე, სადმე კიდევ მოიდგას ფეხი ვენეციაში. ჩვენ მათ ყირიმისა და ვერცხლებით და საქართველოს ნავსადგურებში არამც და არამც არ შევუსვებთ. ისე კი არ გამოვიტოვებთ ვითომ ვისმე ვემუქრებით. საქართველოს ხელმწიფე თვითმპყრობელია და თავის წილ ხმელეთსა და ზღვას, როგორც სურს ისე განაგებს. მე მხოლოდ იმის თქმა მსურდა, ვენეციას ახალ ნავსადგომებში ფეხს არ ჩავადგმევინებთ და სადაც უკვე ფეხი უდგას, იქიდანაც ამოვაცვეთინებთ.

ცოტნემ პირდაპირი პასუხი არაფერზე გასცა გენუელ ელჩს, საქმეზე ლაპარაკს მოერიდა და საუბარი სანახევროდ ხუმრობით წარმართა.

ბოლონჩინიმ იმ საუბრიდან სარგებელი ვერა გამოიტანა რა, საქმეზე და-

გვიანება მოიპიზნება, მასპინძელს ძილი ნებისა უსურვა და ფეხზე წამოდგა.

— ერთხელ კიდევ მოგინახულებ, მთავარო. როცა დოქთან მოლაპარაკებას დაასრულებთ. მანამ გენუის მმართველებსაც მოვეთათობილები და, ვინ იცის, ეგებ ჩვენს რესპუბლიკასაც ეწვიოთ უკეთეს პირობებზე ხელშეკრულების დასადებად.

— ვნახოთ, ბატონო ელჩო, ჯერ კიდევ დროა და, როგორც ჩემი ხელშეწყობის ბრძანება იქნება, ისე მოვიქცევი.

წასვლისას ცოტნემ სამაგიერო საჩუქრები უძღვნა გენუელ სტუმარს, მისი რესპუბლიკის მიმართ ქართველთა კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება ერთხელ კიდევ დაუმოწმა და მეგობრულად დაემშვიდობა.

* * *

ის იყო, დასაწოლად ტანზე გახდას შეუდგა ცოტნე, რომ კარზე ვიღაცამ დააკაჟუნა.

— რომელი ხარ? — იკითხა ცოტნემ და, ხალათს ხელი წამოავლო გადასაცემლად.

კარი გაიღო და, ოთახში გაფითრებული ანთია შემოვიდა.

— მამატიე, მთავარო, უდროო დროს რომ შემოგვეკერი, — ქლოშინით თქვა ანთიამ, სული ყელში მოებჯინა და სატყვა გაუწყდა.

— რა ამბავია, უჩა? დაჯექი, სული მოითქვი, წყალი დალიე. — ცოტნემ ბროლის სურა მიაწოდა. ანთიამ ჩამოართვა, წყალი მოსვა.

— დაჯექი, დაჯექი.. — ძალით დასვა ცოტნემ. — ახლა დამშვიდებით მიამბე, რა მოხდა.

— წმინდა მარკოზის მოედანზე შევრჩი და უბედურებას შევესწარი.

— რა უბედურებას, ვაჟო?

— ვიღაც დამნაშავე წელამდე გაეშვივლებინათ, ხელფეხგაბაწრული გრძელ ნავში ჩაესვათ და გავრვარებულნი მარწუხებით ხორცს გლუჯდნენ.

— რას ამბობ, კაცო! — შეწუხდა

ცოტნე.

— წამებული საცოდავად დაგვრჩებოქა და, კვენსოდა, ტროდა და მეგრულად ეძახდა მშველელს.

— მეგრულად?

— ჰო, ბატონო! ჩვენებურად გაჰყვიროდა: ნანა მიშველეო. ჯიჯარი დამეწვა მისი საცოდაობით.

— მერე... მერე...

— მერე ნაპირზე ვადმოათრიეს უბედური და ხის გალიაში ჩასმა დაუპირეს. აქ ასე ცოდნიათ, დანაშაულისათვის, თურმე ხის გალიაში სვამენ დამნაშავეს. წმინდა მარკოზის კამპანალის წვერზე ჰკიდებენ ხალხის საფურთხებლად და დასაციინად და, მხოლოდ წყალსა და პურის მცირე ნატებს აძლევენ, რომ შიმშილით არ მოკვდეს. გალიისკენ რომ მიათრევენ, კიდევ უფრო საბრალოდ აყვირდა, სულ მეგრულად მოთქვამდა და, ღმერთსა და ნანას უხმობდა საშველად. გულზე ცეცხლო მომეკიდა, მწვანელებლებს მივვარდი და გამოგლუჯა მინდოდა, მაგრამ არ მიმიშვეს და, კინაღამ მეც გამოთოკეს. რაკი იმათთან ვერაფერს გავხდი, წამებულის პატრონს შევევედრე, დამნაშავე ჩემთვის მოეცა და რამდენიც უღირდა, ორი იმდენად მოეყიდა. ჯერ შორს დაიჭირა, მერე თანდათან მოლბა და თავის მოძულებულ ყმას ფასი დაადო. ახლა, შენსკენ გამოვიქციე, მთავარო, გვეედრები, უშველო ჩვენს სისხლხორცს... შენი ჰირიმე, უარს ნუ მეტყვი, წამომყვიე და გამოისყიდე... — ანთია იატაკზე დაემხო და ცოტნეს მუხლებზე მოეხვია.

— რა ვედრება გინდა, აღეკი, ახლავე წავიდეთ.

უჩამ ფეხები დაუკოცნა მთავარს, თვალცრემლიანი წამოდგა.

ცოტნე ტანზე სწრაფად იცვამდა. დილები შეიკრა, ქამარ-ხანჯალს ხელი დაავლო და ისე გავარდა გარეთ.

— ვიჩქაროთ, დროზე მივუსწროთ.

— დამიციდიან, ფიცით აღვუთქვი, რომ ერთ საათში მივეტანდი დათქმულ საფასურს.

— ნეტავ, მართლა ჩვენებურია?

— ეი, ნამდვილად ჩვენებურია, გონ-
დოლიერად ჰყოლია პატრონს.

— იქნებ ის არი, წუხელ რომ მღე-
როდა?

— შეიძლება ის იყოს... პატრონს
კონსტანტინოპოლის ბაზარზე ჰყოლია
ნაყილი.

წმინდა მარკოზის მოედანზე სირბი-
ლით მივიდნენ. მეგრული ყმის პატრონს
მუხლი მუხლზე გადაედო, ბრწყინვალედ
ჩაცმულ-აღკაზმული უცხოელის დანახ-
ვით, ცოტა არ იყოს, შეერთა, ფეხზე
წამოდგა და თავის დაკვრით მიესალმა.

— რამდენად მორიგდით? — ჰკითხა
ცოტნემ.

— თვითონ გეტყვოდა. — ღიმილით
თქვა ვენეციელმა.

ცოტნემ ქისა ამოიღო, ოქრო გადა-
უთვალა.

— მშვიდობაში მოგახმაროს, — და-
ლოცა პატრონმა, — ღონიერი, ამტანი
ვაჟაკია და ჭერ კიდევ დიდხანს გაგი-
წევს სამსახურს, ოღონ, ერთს გირჩევ,
ცოლი ან ქალიშვილი თუ გყავს, მათ
ახლოს არ გააყარო.

სასჯელისაგან დახსნილი მეგრული სა-
კაცეზე დაწვივნეს და ისე წამოიყვანეს.
ცოტნემ მკურნალი ახმოზინა. ექიმმა
მარწუხებით ნაძიგნი სხეული დაუზი-
ლა, მალამო დაადო და ნაწამებმა, რო-
გორც იყო, დაიძინა.

ნაშუალამევს გაეღვიძა. თვალი უნ-
დოდ მოავლო საწოლთან ჩამომსხდარ
უცნობებს.

— სად ვარ? — იკითხა იტალიურად.

— შენიახებთან ხარ, ნუ გეშინია, —
მეგრულად უთხრა ცოტნემ და დაუყვან-
ვა, — აწი ნულარაფრისა გეფიქრება,
შენი პატრონისაგან თავდახსნილი ხარ
და აუგად თითხაც ვერავინ დაგაკარებს.

— ნუთუ მართლა ჩვენიანებთან ვარ,
ოდიშში?

— ნამდვილად შენიახებთან ხარ და
ნულარაფრისა გეშინია.

— გალია? გალიაში აღარ ჩამსკე-
მენ? — წამოიწია აღგზნებული და სიცი-
ხიანი თვალეები იქ მყოფთ მიამტკრა.

— ველარც გალიაში ჩავსვამენ და

ველარც გაწამებენ, დღეიდან შენ უკვე
ქართველი მთავრის მსახურში ხარ და
ეგლახად ხელს ვერავინ გაწლებს.

— მადლობა უფალს! — ოხერა აღ-
მოხდა ნაწამებს და ლოგინზე დაეშვა.
ანთია საწოლზე დაიხარა და ჩაჰკითხ-
ნა:

— სადაური ხარ, ან აქ რამ მოგიყვა-
ნა, ძმობილო?

— მე ოდიშარი ვარ, შერვილ დადიან-
ის ყმა. — დაიწყო თვალმხიშტულმა
და, იქ მყოფებმა ერთიმეორეს გადახე-
დეს.

— დედაჩემი მთავრის შვილების ძი-
ძა იყო და, მეც მათთან ერთად ბატონ-
ის სასახლეში ვიზრდებოდი: ბატონი-
შვილებზე ცოტა უფროსი გახლდით,
მაგრამ დღე და ღამე ერთად ვიყავით
და ორივე თავზე მეტად მიყვარდა. მე-
რე მთავრის სასახლეში უბედურება და-
ტრიალდა, მე დარდისაგან გაოგნებულმა
თავის დახრჩობა მოვიწოდებ და, მდინა-
რეში გადავხტი. წყალწაღებელი, გზად
გამოვიღო სომეხი. მექარაველებს დავუ-
ნახივარ და დახრჩობას გადავურჩინი-
ვარ. რაკი სიკვდილს გადამარჩინა, ქა-
რავანმა თავის საკუთრებად ჩამთვალა,
თან წამოყვანა და ცოტახანს შემდეგ
კონსტანტინოპოლის ბაზარზე გამყიდა.
ღარბმა ფრანგმა ჯვაროსანმა მიყიდა.
თავათე ბეგერი არაფერი ჰქონდა და
მეც სანახევროდ მამიმშლილებდა. მერე
ის იყო, ბელგარეხში სალაშქროდ წა-
ვიდა და მეც თან წამიტანა. იქ სახადი
დამემართა და სიკვდილს ძლივს გადა-
ვერჩი. საიქიოს გზიდან მობრუნებული,
დასუსტებული და გაძვალტყავებული,
იქვე გამყიდა ჩაღან ფასად. ჩემი ახა-
ლი პატრონი — ვენეციელი ვაჭარი, შე-
ძლებული, კეთილი კაცი აღმოჩნდა. მეც,
რაც შემეძლო თავდადებულად ვემსახუ-
რე, ჩემს ერთგულებას რომ ხედავდა,
დამიასლოვა და მომენდო, ჩემგან და-
ფარული და საიდუმლო აღარა ჰქონდა
რა და, აღბოთ, ესე შევაბერდებოდი
ერთმანეთს, რომ ჩვენს შტრის მისა
ცოლი არ ჩამდგარიყო: ამ ერთი წლის
წინათ ჩემმა პატრონმა ახალგაზრდა ცო-

ლი მოიყვანა, ჯვარდაუწერლად, როგორც ვენეციაში იცოან. ეს უკვე მისი მესამე ცოლი იყო. ვენეციელი ქალები ბუნებით ავბორცები არიან და ეს ახალგაზრდა ცოლიც არ დაჯერდა თავის ხანშესულ ქმარს. ამ დაწყვეტილ ვენეციაში, ალბათ გეცოდინებათ, საცვლები არ იცოან და ღამე შიშვლებს ძინავთ. ტანს იშვიათად იბანენ, მაგრამ, როცა აბანოში მიდიან, ქალი და კაცი ერთად შიშვლდება და იბანს, ერთმანეთისა არ რცხვენიათ და, პირიქით, ერთიმეორეს ქუჭყის ვაცლაში ეხმარებიან. ჰოდა, მე უბედურს ტანის ბანის დროს დამადგა თვალი ჩემი პატრონის ცოლმა, ჩემი ნდომით განიშვავლა, შემოინდა და იმ დღიდან მოსვენება აღარ მომცა. პატრონის ღალატი და თავის მოჭრა არ ვიკადრე, დედაკაცის ვნებას არ აყუევო, როგორც შემეძლო ვეკრძალებოდი, მასთან მარტო არ ვრჩებოდი და კეთროვანსავით გავფრბოდი. ბოლო დროს, სირცხვილი და მორიდება სულ დაკარგა, პირდაპირ იერშივე გადმოვიდა და გზა აღარ მომცა, ვატყობდი, ამ საქმეს ცუდი ბოლო მოჰყვებოდა, უამისოდაც სულ იმას ვოცნებობოდი, როგორმე ჩემს ქვეყანაში დაებრუნებულყავი და განსაცდელში ჩავარდნილმა გადავწყვიტე, რადაც არ უნდა დამქდომოდა, საქართველოში გავპარულიყავი. თუ რამ ნაშოვარი მქონდა ოქროდ ვაქციე, ერთ ბერძენ ვაჭარს მოვურიგდი, ტრაპიზონს უნდა ჩავყვანე. ფული წინასწარ გადავუხადე და დათქმულ დღეს, გასაპარავად რომ ვეშაადებოდი, ჩემი პატრონის გადასაცემად წერილი დაეწერე, წერილში მადლობას ვუხდელი ამაგისათვის, ჩემზე გაწეულ ხარჯს ფულად ვუბრუნებდი და პატიებას ვთხოვდი, ჩემს მისანდო კაცს ვუბრაზე, იმ წერილს და ფულს მაშინ გადასცემდა, მე რომ ვენეციიდან მიუწდომლად შორს ვიქნებოდი.

ყველაფერი რომ მზად მქონდა, სწორედ იმ დღეს დამიშარტოხელა ჩემმა ქალბატონმა, მე თავს ვუშველე და, დათქმულ დროზე აღრე მივაშურე ბერძენ-

ნი ვაჭრის ხომალდს. გაწბილებულმა დედაკაცმა, ალბათ იფიქრა, მარტოვლთა დასმენა არ მომასწროსო და, თუითონ შემასმინა, ძალით ნამუსის ახდა მომინდომაო. ჩემი უმადურობითა და გაუტანლობით აღშფოთებულ პატრონს თმაწვერი დაუგლეჯია, მღვერები ფეხზე დაუყენებია და მაშინვე ნავსადგურში გასამგზავრებელ გემებს მისტანებთან. ალბათ გამცემიც გამოჩნდა და, ჩემს, სამალავში მომაგნეს. გაჩხრეკისას პატრონისათვის დასატოვებელი წერილი მიპოვეს და, იმ წერილით საბოლოოდ ირწმუნეს ჩემი ღალატი. განჩისხებულ პატრონს იქვე უნდოდა მოვეყალი, მაგრამ ხელისუფლებმა ჩემი თავი არ დაანებეს და წმინდა მარკოზის მოედნისაკენ წამიყვანეს, რათა საჯაროდ მძიმე სატანჯველით დავესაჯეთ. დანარჩენი თქვენ უკეთ იცით... მე უგონოდ ვიყავი და აღარაფერი მახსოვს.

— ახლა ვისთანა ხარ, არ იკითხავ? იცი ვინ არი შენი მხსნელი და გამომსუიღველი?

— მე საიდან მეცოდინება, ბატონო? — საწყულად მიაჩერდა ცოტნეს მისი ახალი მონა.

— შენ თუ მართლა ოდიშის მთავრის ოჯახში ხარ ნამყოფი, კი უნდა ცნობდე ჩვენს ბატონს.

ცოტნე და მისი ახალი ყმა დაკინებით მიაშტერდნენ ერთმანეთს.

— მე პატარა წამოვედი ოდიშიდან და იქაურებს ვეღარავის ვიცნობ ალბათ... ეს ბატონი ჩვენს მთავარს კი გავს, მარა შერგილ ბატონი უსინათლო იყო და ახლა უფრო ხნეირიც იქნებოდა.

— გუგუტა ხომ არა ხარ, ბოში? — ხმისკანკალით იკითხა ცოტნემ.

— ჰო, ბატონო! გუგუტა ვარ, მე თვალ დასავსები, მარა შენ...

— მე ცოტნე ვარ, გუგუტა, ცოტნე... — ამოიღუღლულა ცრემლმომძალეულმა მთავარმა და გულში ბავშვივით ჩაეკრა ამდენი ხნის გამოტირებულ ძიძვიშვილს.

* * *

ერთ თვეს გრძელდებოდა ხოლმე ვენეციის სადღესასწაულო ბაზრობა. ქართველ მთავარს ვინჩენცოს პირით აცნობეს, იმ ერთ კვირას ვენეციის ხელისუფლებსაც, აღებმციემისა და ვაჭრობის გარდა, სწვისთვის არაფრისთვის ეცალათ და დადიანსაც თავაზიანად ურჩიეს, თვითონაც ესარგებლა ვენეციის ბაზრის საზღაპრო სიუხვითა და სიიაფით.

თავის მხრივ, ცოტნეც არ ჩქარობდა დიდად, ხომალდების შესყიდვის გარდა, მას ვენეციის სახელმწიფოს საიდუმლო საგარეო გეგმების შეტყობაც ჰქონდა დავალებული. ქართველ მთავარს განსაკუთრებით იმის მიკვლევა სურდა, თუ რა აღგბილი ჰქონდა იმ გეგმებში საქართველოს სახელმწიფოსთან მომავალ ურთიერთობას, ნამდვილად ქართველთა მეფის მოკავშირეობა სურდა ვენეციის დოჯეს უსჯულოთა წინააღმდეგ ჯვაროსნულ ომში, თუ საქართველოს მიმართაც ისეთივე მტაცებლური ზრახვები ამოქმედებდა, როგორც ერთმორწმუნე ბერძნების დარბევისას გამოამჟღავნა.

გუგუტას პოვნამ არა მარტო ვენეციის ყველა კუნძულში შეღწევა გაუადვილა ცოტნეს. მთავრის ძიძიშვილს იტალიური მშობლიურ ენაზე მეტად ემარჯვებოდა, ზღვათამაჰრობელ სატახტოშიც კარგი ნაცნობობა ჰქონდა და საქართველოს საზღვაოსნოს მეთაურს საჭირო ხალხთან დაახლოებას უადვილებდა.

უქმად ჯდომას უქმად სიარული არჩია ცოტნემ. მთელი დღე ვენეციის ქუჩებში დაეხეტებოდა, ახალ-ახალ უბნებს ეცნობოდა, ყველაფერს მუშტრის თვალთ სინჯავდა, აკვირდებოდა და, სალამოს, შინ მობრუნებული დღის შთაბეჭდილებას დაწვრილებით იწერდა.

სახელოსნოები ღია ცის ქვეშ მუშაობდნენ. მაყურებლების თვალწინ ქსოვდნენ ძვირფას ფარჩასა და აბრეშუმს ვენეციელი ფეიქრები. ვერცხლითა და ოქრომკედლით ნაქსოვი ტილო და ხავერდი თვალის მომპრელი ბრწყინვალეობით გადმოდიოდა დაზვებიდან, ხოლო საქ-

ვეყნოდ განთქმული ნაქარგე ვენეციური ქსოვილები დაუსრულებლად ემოუთხრობდნენ მაყურებლებს ნადირობასა და ნადიმებზე, წმინდანების ცხოვრებასა და ქვეყნის საოცრებებზე, სიყვარულის ძალასა და სიკვდილის გარდუვალობაზე.

საქართველოში მომრავლებულ ქართველ და სომეხ, სპარსელ და ბერძენ ოქრომკედლების მშვენიერ ნახელავზე თვალგაჩვეულ ცოტნეს მაინც აოცებდა ვენეციელი ხელოსნების უცხო ოსტატობა, მათი ნამუშევრის სინატიფე, მინაქრების სინაზე და ოქრო-ვერცხლის ქურჭლის იშვიათი ნაირნაირობა.

საათობით იღვა ცოტნე სამქედურებთან და ლიბონის სადნობ ბრძმედებთან.

მის თვალწინ ყიდულობდნენ რჩეული იარაღსა და საომარ აბჯარს მოხეტიალე დასავლელი რაინდები და იერუსალიმს ცოდვათა მოსანანიებლად მიმავალი მორწმუნენი, თავათაც იმ იარაღთაგან საუკეთესოს არჩევადა და საქართველოში ნიმუშად წასაღებად ყიდულობდა.

ხელოსანთაგან ყველაზე გასაოცრად შუშის მკეთებლები ეჩვენებოდა. გრძელი მილის ბოლოს გავარჯარებულ, გადამდნარ სითხეში ჰყოფდნენ ეს ჯადოქარი ხელოსნები, იმ ბოლოზე დაკიდებულ გამდნარი შინის ბუშტს უცნაურად აქანავებდნენ ჰაერში და მილის ბოლოზე სითხის მატებით, მაშებიტა და მაკრატლებით ათასგვარი ქურჭლისა თუ საგნის სახეს აძლევდნენ იმ პატარა ბუშტს, რომელიც ასე მორჩილად ჰყვებოდა ოსტატის ხელსა და სურვილს.

მხოლოდ ეს იყო საგულისხმო, რომ სხვა სახელოსნოთაგან განსხვავებით შუშისა და ბროლის საწარმოებთან ახლო მისვლა არ შეიძლებოდა, მათი სამუშაო მოედანი ლიბონის ღობით იყო მოზღუდული, ხოლო თიხისა და ქვიშის სითხედ ქვევის მთელი მსვლელობა შინგით, კედლებს იქით ხდებოდა, რათა ვენეციელი ოსტატების ეს საქმიანობა გარეშეთაგან არავის დაენახა და მათი ნახელავის საიდუმლოება არავის გაეგო.

* * *

ლასენას კვირეულიც მიიწურა.

ორშაბათ დილას ვინჩენცომ მოაკითხა ცოტნეს, ერთად ისაუბრეს და გონდოლოთ გამსაშენისკენ წავიდნენ.

— დღეს არაუშავს, მთავარო, ალბათ არ იმეშავებთ და მხოლოდ დათვალიერებას მოუწოდებთ, ხვალისთვის კი ამ ძვირფასი ტანისამოსით ნულარ მოიკაზმებით. გამსაშენში თქვენივე სურვილით რაკი სამუშაოდ მიდიხართ, ტანსაცმელიც სამუშაოს შესაფერისი უნდა გეცვათ... მართლა! — ხმდაბლა დაიწყო მკირე პაუზის შემდეგ ვინჩენცომ, — მაილება დღეს ვერაფერი სტუმარი გყოლია. საიდან მოგაგნო იმ ბებერმა მელამ?

ცოტნე გაშრა. იცოდა რომ ვენეციელები სულ უმეტადად არ გაუშვებდნენ, მაგრამ თუ დღედაღამ უთვალთვალელებდნენ ეს კი არ ეგონა.

— ასე დაძრწის ქალაქ-ქალაქ და ქვეყნის ამბებს ტყობილობს. რაო, ხომალდების მოყიდვა და გამსაშენის აგება შემოფთავება, არა?

— შაგის ნათქვამს რა ძალა აქვს, ან ყურს ვინ უჯდება! — სცადა ცოტნემ ბოლონინის სტუმრობა უმნიშვნელო ამბად წარმოედგინა.

— ყველგან აგრე გვეჩრებიან. ახლა, ეს ერთი ხანია, შავ ზღვაშიც შემოპყვეს ცხვირი და ყირიმს გვეცილებიან თავიანთი მოკლე ჰკუთით. მაგრამ ვენეციის ლომს ჯერ კიდევ მაგარი კლანჭები აქვს და, გენუასაც მალე დააჩოქებს, როგორც სხვა მისთანები დაუჩოქებია.

გონდოლა ნაპირზე გაჩერდა. ერთხანს ქვეითად იარეს და როგორც იქნა გამსაშენს მიადგნენ. ცოტნემ შორიდანვე იყნოსა ფისისა და საღებავების, ხისა და ბურბუშელის სუნია.

ალაყაფის რკინის კართან გამოეგებნენ გამსაშენის გამგებლები. ვინჩენცომ სტუმარ-მასპინძლები ერთმანეთს გააცნო და გამსაშენის ეზოში შევიდნენ. კიდევ სამი ჰიშკარი გაიარეს და ცოტნეს თვალწინ უზარმაზარ სივრცეზე მოჭა-

რული გემების ანძათა ტყე აღიმართა. იმ გემთაგან ზოგი უკვე მთავრდებოდა, ზოგი ზღვაში ჩასაშვებად იყო გამზადებული და ზოგის შენებაც ახლა, მათ თვალწინ იწყებოდა. ვინჩენცომ სწორედ ახლად წამოწყებულ ხომალდის ჩონჩხთან შეაჩერა სტუმარი.

— რამდენ საათს მოვუწნებთ დათვალიერებას? — ჰკითხა გამსაშენის გამგებელს.

— სულ ცოტა სამი საათი, თუ გულდადებით დაათვალიერებთ.

— ქართველ მთავარს თუ სურს რაიმე ქართული ნიშნით დანიშნოს ეს ახლად დაწყებული ხომალდი, ჩვენი გამოცლისათვის გემი ალბათ მზად იქნება, ხომ მოესწრება, ხომ არ შემარცხვენთ?

— არ შეგარცხვენთ, ბატონო, მოესწრება, — დაუდასტურა გამგებელმა.

ცოტნეს ფუნჯი და საღებავი მოართვეს და ქართველმა მთავარმა ხომალდის ფიცარს ქართულად წააწერა თავისი სახელი.

სამი საათის განმავლობაში ათვალიერებდნენ გამსაშენს.

ცოტნეს ხელიდან თვითონ უნდა აეღო ხელში ცული და შალაშინი, გემის მშენებელ მუშების გვერდით უნდა დამდგარიყო და ხომალდების აგების ვენეციელთა მაღალი ხელოვნების შესწავლა უნდა დაეწყო. გამსაშენის სიდიდითა და სიახლეებით მოხიბულული მთავარი მუშტრის თვალით აკვირდებოდა ყველაფერს და, როცა აღფრთოვანება ვერ მალავდა თავის მხლებლებს ქართულად უზიარებდა შთაბეჭდილებას.

— ხედავთ, ბიჭებო? ამისთანა ჩვენ არც დაგვიზმრებია.

დაღლილებმა დაასრულეს გამსაშენის დავლა და დათვალიერება. უკან შემობრუნებულებმა თვალს არ დაუჭერეს: მათ წინ გრძელი, ყვალყვლა გაღერა იდგა. ოცზე მეტი მოსასმელი ნიჩბით ცალ მხარეზე. საღებავი აშრებოდა. ქართველი მთავრის ხელით წარწყერილი საკუთარი სახელი დაღვივით შერჩენოდა ყველაზე თვალსაჩინო ადგილას. ცოტნე გაოცებასა და აღტაცებას ვერ ფარავდა.

— თუ მთავარს მოსწონს, ამ გემსაც საქართველოში გასაგზავნი ხომალდების სიაში შევიტანთ. — ხმამაღლა თქვა ვინჩენცომ და ცოტნემ თავისდახრით მისცა დასტურა.

გუგუტას ვენეციაში ნაცნობები ბლომად ჰყავდა. იტალიურადაც კარგად ლაპარაკობდა და ყოველ საღამოს მოჰქონდა ცოტნესთან ამბები.

— დოგარებს უთქვამს ქართველი მთავარი ბარბაროსი, გაუთლელი მთიელი მეგონა და, თურმე როგორ ვცდებოდით. მის გვერდით ჩვენი ნაჭები პატრიციები გამოჩნდნენ ბარბაროსებად. გარეგნობით ხომ მომხიბვლელია და გონების წამლები, მაგრამ ქცევაც და სიტყვა-პასუხიც გამორჩეული და საოცრად ნატიფი ჰქონიაო.

— მაგათი პატრიციები გუშინ გამდიდრებული ვაჭრები, ან ზღვის მეკობრეები არიან და, მათ წინაპარს ჩემი მამაპაპა სუფრასზე არ დაისვამდა. იმ თქვენს დოგარესას ცოტა ისტორია და გეოგრაფია რომ სცოდნოდა, კოლხი მთავრის ბარბაროსობას ვერ წარმოიდგენდა, მაგრამ რას იზამ, გუგუტა, ძალა და სიმდიდრე ხალხს აქედმალლებს; თავიანთი თავის უპირატესობის გრძნობას უნერგავს და მაღლიდან ცქერას აჩვენებს.

— მიინც რა უზომოდ მდიდრები არიან ეს ოხრები!

— მდიდრები როგორ არ იქნებიან, მთელი ქვეყნის ქონება აქ შემოუზიდავთ. მარტო, რაც კონსტანტინეპოლიდან ნაძარცვი გამოიტაცეს ერთ სამეფოს ის ეყოფოდა გასამდიდრებლად და გასალაღებლად! დანდოლოსთანა დოჯი ვენეციას არ ჰყოლია და ალბათ არც ეყოლება, რადგან ჯერ ხმელეთზე მაგოდენა ყაჩაღი არსად დაბადებულა და ზღვაზე მაგის ტოლი მეკობრე არსად გამოჩენილა.

— მართლა ორთავე თვლით ბრმა იყო, მთავარო, დანდოლო, როცა კონსტანტინეპოლის იერიშზე ვენეციელ მეზღვაურებს წაძლოლია და გალაგანზე მიდგმული კიბით პირველი აჭრილა?

— არა მარტო ბრმა, კოტხმოცდაათ წელს გადაცილებულ დოჯი ვენეციელ ალბათ სიყვდილი აღარაფრათ უღირდა და, იქნებ ამანაც შეჰმატა გამბედაობა, ისრის წვიმაში, რომ საიერიშო კიბეზე ასულა: იმ ისრების წვიმას თვალით ვერ ხედავდა და სიცოცხლემოყირკებულს სიყვდილის შიში ხომ არ ექნებოდა და არა.

— ახლანდელი დოჯი როგორილა, მთავარო, ისიც ეგრე ვაეკაცი და ბრძენი მმართველია?

— ვერ გეტყვი, გუგუტა, ერთი და ორი ნახვით ქვეყნის მეთაურის ძალას და ხასიათს ძნელად გაიგებ კაცი. ეს კია, დიდი წინაპრის მემკვიდრეობა თავისთავად არის დიდი ტვირთი და ვალდებულება. დანდოლოს დიდ სახელს ძნელადლა ვინმე მოხვეჭავს, რადგანაც ქვეყნად სხვა კონსტანტინეპოლი აღარ არი და დანდოლოსავით გაბედული ნაბიჯის გადადგმის შემთხვევა იშვიათად თუ ვისმე მიეცემა!

— ალბათ ეგრეა, მთავარო. ყველას თავისი დრო აქვს. ახლა გენუელები სდებენ თავს პირველობაზე, ვენეციის მზე ჩადის და ჩვენი მაღლებაო.

— ვინ იცის, ეგებ ეგრეც მოხდეს, მაგრამ მაგასაც დრო უნდა, დრო კი ხელად გადის, როცა გეჩქარება. საუკუნე მგონია, რაც აქ ვართ და ჯერ კი წელიწადიც არ გასულა! ძალიან მომენტარა სამშობლო, გუგუტა...

— სამშობლოს მონატრება ჩემსავით ვის განუცდია, მთავარო. შენ ექვსი თვე ვაგიძნელდა უცხოებაში. მე კი აგგუ, თბუთმეტ წელზე მეტია. კოლხეთის ღრუბლის დანახვა მენატრება... ნეტავ დედა და მამა თელა არიან ცოცხლები.

— ცოცხლები არიან, რამდენჯერ უნდა ვითხრა! უღუ გადია ისევე ჩვენთან გადმოვიდა, სასახლეში და დედაჩემს არ შორდება.

— მამაჩემი ალბათ ძალიან დაბერდებოდა და მოტყდებოდა. ხომ მწარე ხელი ჰქონდა, რამდენჯერ მინატრია, ნეტავ სამშობლოდან არ გადმოვხვეჭილი-

ყავი და, თუგინდ, ყოველღე ვეცემე-
თქო!

შელამე გადასულა.

ოღისის მთავრის სასახლეში, დიდი
ქალბატონის ოთახში სინათლე ანთია.

ბუნახში ჯირკი წელწელა იწვის და
ნაკვერცხლებს ფერფლი ბრკესავით
მოსდებია.

მთლადერთიანად გათეთრებული ნა-
თელა ლოგინზე მიწოლილა და ფსალ-
მუნს კითხულობს. კერძასთან მიმჯდარ-
ულღ თავჩახრილი ქსოვს.

— ნეტავ ტანთ გაგახადათ და მოგეს-
ვენებიათ, ქალბატონო, — თავულებ-
ლად ეუბნება უღუ.

— მაინც არ დაშეძინება, უღუ, დიდი
ღამე მოდის და, სულ ერთია, ფიქრი
გამაღვიძებს.

— როდის გათავდება ეგ საფიქრალი,
როდის მრვა ცოტნე-ბატონიშვილი.

უღუ დაჩვეული იყო ცოტნეს ბატო-
ნიშვილად ხსენებას.

— ცოტნე ბატონი, — გაუსწორა ნა-
თელამ და ფსალმუნი გადადო, — მალე
უნდა მოვიდეს, მთავრის ელჩობა ექვს
თვეს უნდო გაგარქელებულიყო... უკვე
რვა თვე იწურება და აღარა ვიცი, რა
ვიფიქრო. ნეტავ მისი უნახავი არ მოგ-
კვდებოდე და შვილიშვილებს ხომ, აღ-
ბათ ველარ მოვესწრები და, ველარ, —
ოხვართ თქვა ქალბატონმა და თავლები
მოუწყლიანდა.

— შვილიშვილს კი არა, შვილიშვი-
ლის შვილებსაც მოვასწრებს ღმერთი,
ქალბატონო! მარხვას შენ არ სტებ და,
ლოცვას არ აკლებ, შენი სიწმინდის ამე-
დით მარტო შენი სახლი კი არა, ჩვენ
ცოცხლობთ. შენ თუ არ იცოცხლებ,
შენი შვილის პატრონი, აბა, სხვა ვინ

უნდა იცოცხლოს! ჩემი კაცი სულ უმცა-
რე მეუბნებოდა, ღმერთმა ბედღ შვილღრში
არ მოგვცა. მაგრამ სამაგიერო აღზრდი-
ლის სახელოვნებითა და ბედნიერებით
მოგვიზღო.

— ღმერთმა გაანათლოს მისი სული,
იმასაც შენსავით უზომოდ უყვარდა ჩე-
მი ცოტნე და თამარი.

— უყვარდაო? უყვარდა კი არა,
თავს ერჩია ორივე! თამარის დაღუპვა
რომ იმ ეშმაკის მოგონლ ყურღენს
დაბრალდა, გაგოედა უბედური, გუგუ-
ტა სასიკვდილოდ გაიმეტა და ნამდვი-
ლად მოჰკლავდა, მეზობლებს, რომ ხე-
ლიდან არ გამოეცლიათ.

— გუგუტას რას ემართლებოდა.
უცოდინარობით და გულკეთილობით
მოუვიდა საცოდავს.

— მაგას მერე თვითონაც მიხვდა და
სულ იმას მოთქვამდა, რატომ ის ხელი
არ გამიხმა, რომლითაც შვილი დაღუპ-
ვამდე მივიყვანეო.

ცოტა წაიტირეს და ერთხანს კიდევ
იკრუსუნეს.

ნამტირალევი თვალთ ველარც წიგ-
ნის კითხვას მიუბრუნდნენ და ველარც
ხელსაქმეს. მერე გამოშტერებამდე
ილოცეს. ქალბატონმა საწოლზე მოიწ-
ვენა, უღუ ჰილოფზე მიწვა. შუქი ჩაქ-
რა, ჯირკი დაიფრფლა და სიჩუმეში
ორი მოხუცი ქალის ხმაშეწყობილი
ფშვინვა გაისმა.

მეზობელ ოთახში შერგილს არ ეძი-
ნა. უსინათლო თვალები ფართოდ გაე-
ლო და გაუვალი წყვილიადისთვის მიეშ-
ტერებინა. მოხუცი მთავარი თავის წარ-
მოსახვაში ვარსკვლავებით მოქედნილ
ცას შეჰყურებდა, მეშვეიდრე შვილისა
და მთელი საქართველოს ბედის ამო-
კითხვასა და გარკვევას ცდილობდა.

ეგარსლან ბაკურციხელი

კობტასთავს შერკულ შეთქმულთა ნა-
მოთვლას მემბატინე ეგარსლან ბაკურ-
ციხელით იწყებს: „...ამა შფოთთა ში-
ნია შერკბეს ყოველნი მთავარნი საქარ-

თველოსანი კობტასთავსა; იმერნი და
ამერნი; ეგარსლან, ცოტნე დადიანი,
ვარამ გაგელი“...

ეგარსლან ბაკურციხელი საქართვე-
ლში...

ლოს მეფის, ლაშა-გიორგის თაობის კაცი უნდა ყოფილიყო. მართალია, იგი მონგოლთა ბატონობის დამყარებამდე არ ჩანს, მაგრამ რაკი უმეფობის ხანაში სამშობლოს ბედზე მზრუნველ უწარჩინებულეს ქართველთა შორის პირველი იხსენიება, საფიქრებელია, რომ ეს პატივი ლაშასა და რუსუდანის დროინდელ ომებში ჩადენილი გმირობისა და სახელმწიფო მოღვაწეობის ასპარეზზე გამოჩენილი ნიჭის გამო უნდა რგებოდა.

ეტყობა, ბაკურციხელი გვართა და წარმომობით თავის თანამოღვაწეებზე დაბლა უნდა მდგარიყო და სწორედ ამან დაღუპა კიდევ საბოლოოდ.

ცნობილია, რომ არისტოკრატები საერთოდ ეერ იტანენ ნიჭისა და პირადი ღირსების გამო დაწინაურებული ადამიანების გატოლებას და მით უფრო მათზე გაბატონებას. ქვეყნისათვის რაგინდ სასარგებლო საქმესაც არ უნდა აკეთებდნენ ახლად აღზევებული უგვაროები, დიდგვარიანი წარმომავლობის ადამიანებში მხოლოდ შერსა და ზიზღს იწვევენ და მეტწილად მათი მტრობის მსხვერპლნი ხდებიან.

შერმა და მტრობამ დაამხო ეგარსლან ბაკურციხელიც.

მემატინე პირდაპირ მიუთითებს: „მამინ შეკრებს დიდებულნი ამის სამეფოსანი, რამეთუ ეგულებოდა მთავარყოფა მათზედა ეგარსლანისა, არა მათგან უგვარიანესისა კაცისა“.

მემატინე იმ ღირსებებსაც ჩამოთვლის, რომელთა წყალობითაც ეგარსლანი დაწინაურებულა და არა მარტო გასტოლებია თავისზე უგვარიანეს მთავრებს, არამედ „კინიდა სახელიცა მეფისა“ მიუთვისებია და თურმე „ვითარცა მეფესა მორჩილებდეს ყოველნი წარჩინებულნი საქართველოსი“.

„ეგარსლან ბაკურციხელი კაც ღრმად მოუბარი“, „ეგარსლან, კაცი საკვირველი და მხედრობისა და ცოდნითა აღსავსე“ — აღტაცებით ამბობს ეამთაღმწერელი ბაკურციხელის დახასიათებისას და თუმცა მის მიმართ განსა-

კუთრებულ სიმპათიას არ იჩენს, მის ღირსებებზე თვალს არ ხუჭავს და სიტყვათუნწად, მაგრამ მიუდგომლად გადმოგვეცემს იმ ძლიერი ადამიანის თავგადასავალს.

ბაკურციხელი რთული პიროვნებაა და ზოგჯერ გაორებულ მოღვაწედ გვეჩვენება: იგი ჭერ თავგამოდებით იბრძვის მონგოლთა წინააღმდეგ, სხვა მთავრებზე გვიან ურიგდება დამპყრობთ და მათი ბატონობის დასამზობად მოწყობილი შეთქმულების სული და გული ჩანს.

მაგრამ, როცა ეს შეთქმულება მარცხდება და ქართველები განთავისუფლებიან უკანასკნელ იმედსაც კარგავენ, ეგარსლან ბაკურციხელი მონგოლებთან თანამშრომლობის გზას ადგება და ამ გზაზე მეფურ დიდებას აღწევს. მონგოლებთან შერიგებამ და მეგობრობამ, როგორც ჩანს, ბევრი სარგებელი მოუტანა პირადად ეგარსლანსაც და მის ქვეყანასაც, მაგრამ სამშობლოს მტერთან, დამპყრობელთან თანამშრომლობა საერთოდ უმადური საქმეა და რაგინდ კეთილშობილი განზრახვითაც არ უნდა იყოს იგი ნაკარნახევი, შთამომავლობისაგან მხოლოდ გამობასა და გაეციხვას იმსახურებს.

ბაკურციხელს მისი ცხოვრების შუაგზაზე შეგვახვედრა მემატინემ, მამინ, როცა ამ გამოჩენილ მამულიშვილს თავისუფალი და ძლიერი სამშობლოს სამსახური მოთავებული ჰქონდა და საქართველოს დამონებლებთან თანამშრომლობით იწყებდა ახალ ცხოვრებას.

მონგოლთა ბანაკს ცხენოსანთა რაზმი უახლოვდებოდა. წინ თეთრ რაშზე ამხედრებულნი ტანბრგვეთკაცი მოუძლოდათ. მოკლედ შეკრებილი შავი თმაწვერი და მოუსვენრად მოძრავი შავი თვალეები გასაოცრად ცოცხალ იერს აჩვენებდნენ ცხენოსანს. თეთრონზე ამხედრებულ ბუმბერაზს შორიახლო ქვეითად მოსდევდა ორი ახალგაზრდა. ქაბუკებს ჭილაგში ჩაეცლოთ ხელი და ფრთხილად გზის რჩევით მოჰყავდათ ოქროსფერი კვიცი.

მწვეარივით გრძელი, ტანწვრილი ულავი კველუსად მოდიოდა, მაგრამ დალა მასაც ემჩნეოდა: ჩამოქნილ მალალ ფეხებზე ტალახი და მტკერი მიჰკვროდა და ოფლთან ერთად შეხმობოდა. შორი გზის გამოვლა ყველას დატყობოდა, ცხენებსაც და ცხენოსნებსაც.

რახმს დატვირთული აქლემები და ურშები მოჰყვებოდა უკან.

აქლემები და ხარები დინჯად მოიზღაზნებოდნენ, გზის დაუსრულებლობას შერიგებოდნენ და აუჩქარებლად, ზომიერი ნაბიჯით მოჰყვებოდნენ ცხენთა ფეხის მტკერს.

შორს, ტრიალ მინდორზე, რიყესავით გაბნეული თეთრი კარგები გამოჩნდა.

— მულალთა ბანაკი მოჩანს... ხედავთ? — ცხენი შეაჩერა წინ მიმავალმა ბუმბერაზმა და თვალზე ხელი მოიჩრდილა.

— ვხედავთ, ეგარსლან ბატონო! — დაუფოქმეს დანარჩენებმა, მხარი გაუსწორეს, ცხენებს აღვირი მოსწიეს და ბანაკს მიაჩერდნენ.

— მზე შუბის ტარზეა დასული, — თქვა ეგარსლანმა და უნაგირზე სანახევროდ შემობრუნებულმა დასავლეთს გახედა, — მზის ჩასვლამდე ურდოში ვიქნებით, ღმერთო, შეგვეწიე! — მთავარმა პირჩვარი გადაიწერა და ცხენი დაძრა.

გატრუნულნი მიდიოდნენ და ბანაკს თვალს არ აშორებდნენ. იურტების მწკრივი, წელან რომ თეთრ რიყედ ეჩვენათ, ახლა ყოველ ნაბიჯზე დიდდებოდა და გასაფრენად გამზადებული უზარმაზარი თეთრი ფრინველების გუნდს ემსგავსებოდა.

მანძილი მოკლდებოდა. ცხენოსნების გულში ამდენ ხანს მიძინებული საფრთხის შიში ილღობდა და იზრდებოდა, მონგოლთა ურდოსკენ მიმავალი ბევრი უნახავთ, მაგრამ უკან დაბრუნებული — ცოტა. მართალია, ნებით დამორჩილებულ ქართველ მთავართა უმრავლესობა კეთილად შეწყყნარებული და პატივით ამაღლებული გამოისტუმრეს მონ-

გოლთა ნოინებმა, მაგრამ მათ სისასტანა კესა და უღმობელობაზე იმდენს ჰყუებოდნენ, რომ იმედი ურდოდან ცოცხალი თავით დაბრუნებისა მათგანაც ცოტას ჰქონდა, ვინც მტერს თავიდანვე, წინააღმდეგობის გაუწევლად დამორჩილდა.

კახელებმა, მათი მთავრის, ეგარსლან ბაქურციხელის მეთაურობით არა თუ მოსვლისთანავე დაუკრეს თავი მონგოლებს, გზები შეუკრეს და მიუდგომელ ციხეებში გამაგრებულებმა ცხარე ბრძოლებიც გაუმართეს.

ეგარსლანმა მხოლოდ მაშინ გადაწყვიტა ქედის მოხრა, როცა ბრძოლის გაგრძელების უახრობა საბოლოოდ დაიჭრა და ქუთაისში გახიზნული რუსუდან მეფისაგან მტრის დანაწევრის დასტური მიიღო.

მონგოლებმა შეამავლების პირით ბაქურციხელს უკნებლობა კი აღუთქვეს, მაგრამ ის არაფერ იცოდა, ურდოში მოსულ მთავარს რა გუნებაზე შეხედებოდნენ უცხო მბრძანებლები. ეგარსლანს თვითონაც არ სჯეროდა მონგოლთა გულწრფელობა. თავის გადარჩენის იმედი მაინცდამაინც არ ჰქონდა და ამიტომ მხოლოდ ორიოდ მსხლელებით აპირებდა ჩორმაღონის კარზე მისვლას.

მარტო როგორ გაგიშვებთო, შეიცხადეს ახლობლებმა და თანაზრდილებმა, მთავრის სურვილს არ დამორჩილდნენ და შორეული მგზავრობისთვის სამზადისს შეუდგნენ.

— კახეთის ერისთავს ამაღაც ღირსეული უნდა ახლდეს, მეფეთა შესაფერისი. თუ სიკვდილია, შენთან ერთად მოკვდებით, ხოლო თუ სიცოცხლე გვიწერია, შენი სამსახურის ბედნიერებით ვიცოცხლებთ, — გადაპკრით განუცხადეს მთავარს და გულაჩუყებულ ეგარსლანს ისლა დარჩენოდა, მსხლელების გამოწყობასა და ძვირფასი ძღვენის გამზადებაზე ეზრუნა.

იმ ძღვენში პატიოსანი თვლებიცა და ოქრო-ვერცხლიც ბლომად იყო, ცხენების რემაცა და საუკეთესო ღვინოც.

საქმე თუ ღვინომდე მივიდოდა, კა-

ხეთის ერისთავი დარწმუნებული იყო, რომ მონგოლ ნოინთა გულს მოინადირებდა.

მაგრამ მთავარი საზრუნავი პირველი შთაბეჭდილება იყო. ეს შთაბეჭდილება კახელებს თავიანთი გარეგნობითა და ქცევით, წარმოსადგეგობითა და ალკაზმულობით, მიხვრა-მოხვრითა და თავის დაქვრით უნდა მოეხდინათ.

ეგარსლანს სულ რჩეული ვაჟკაცები გაჰყვინენ, თავით ფეხამდე საგანგებოდ ჩატყულ-დაბურულნი იყვნენ და მათი შეხედვა მართლა ერთ რაწედ-ღირდა.

თუ პირველი შთაბეჭდილება იღბლიანი იქნებოდა და მონგოლები ცოტა ხნით მაინც ახლო მიუშვებდნენ ქართველ მთავარს, მერე კახეთის დიდებულებს არაფრისა ეფიქრებოდათ.

ბაკურციხელისათვის კაცთან ერთი შეხვედრა კმაროდა, მაშინვე გასაოცარი მომხიბლაობით მიიზიდავდა. მთელი თავისი არსებიდან გამოფრქვეულ სითბოსა და შექში გახვევდა და ახლად გაცნობილისათვის ძველი მეგობარივით გულში ჩასახუტებელი ხდებოდა.

ერთი დაბრკოლება იყო ხელის შემშლელი: ეგარსლან ბაკურციხელმა მონგოლური არ იცოდა და მის „ღრმად მოუბრობას“ უშუალო გავლენის ძალა ეცარგებოდა.

მაგრამ ბაკურციხელი თადარიგისანი კაცი ვახლდათ, სანამ შუამავლები მონგოლ ნოინებთან მისი დამორჩილების პირობებს არკვევდნენ, ეგარსლანის კაცებმა თარჯიმნების გაცნობა, საჩუქრებით მათი ავსება და მოსყიდვა მოახერხეს და ეს ვარემოება ცოტას როდი ნიშნავდა!

მზე უკვე ჩასული იყო. ქართველები რომ მონგოლთა ბანაკს მიადგნენ.

მონგოლთა უფროსი ნოინი ჩორმაღონი ბოლო დროს თურმე უღონობას უჩიოდა და აღრე წვებოდა. იმ დღეს ქართველთა ხლება არ იწება და შორი გზით დაღლილებს ღამის გასათევი მიუჩინეს.

მეორე დღეს ქართველები კარგად

მოსვენებულნი ადგნენ და ნოინების წინაშე წარსადგომად მომზადება მოასწარეს. ოთხივ ნოინი საჩრდილობლებქვეშ იჯდა შემალელებულზე. ეგარსლანი მათკენ წელგამართული გაეშურა. წამით შედგა და იქ მყოფთ ღამილი მიაფრქვია. მერე ეს მოსავით კაცი მუხლებზე დაფარდა და მოფარდაგულზე ჩოქვით წავიდა.

უფროსი ნოინის კაბის კალთას სამგზის ემთხვია; დანარჩენ ნოინებსაც თავიანი სცა და ჩორმაღონს პატიოსანი თვლებით სავსე ლანგარი მოართო.

ჩორმაღონმა ლანგარში ხელი ჩაჰყო, ძვირფას თვლებს ხარბად დააშტურდა, მოწონების ნიშნად თავი გადააქნია და ლანგარი დანარჩენ ნოინებს გადააწოდა.

ეგარსლანმა შორიახლო მღვარ თავის მხლებლებს ანიშნა. ფარჩა და აბრეშუმი შემოიტანეს და ნოინთა ფეხებთან დაახვევეს.

— ძღვეამოსილი მულალების ცხენთა ფლოქვებმა მთელი დედამიწის ზურგი გათელეს, მაგრამ მაინც გავებდე ქართული ჭიშის ცხენთა მცირე რემა მეახლებინა სვებედნიერი ნოინებისათვის; — წარმოსთქვა ეგარსლანმა და მინდორს გახედა.

უნიშნად თეთრი ცხენების რემა გაიქარლა და მინდორი წამით თითქოს თოვლმა დაჰფარა. ცხენთა ჭიხვინზე და ფრუტუნზე ნოინები წამოიწივნენ. რემა შორიდან შეათვალიერეს. ეტყობოდათ, ცხენზე გაზრდილ მონგოლებს მოეწონათ თეთრი რაშები, ერთიმეორეს რაღაც გადაულაპარაკეს და თავადაც იმ ცხენებივით აჭიხვინდნენ.

თეთრი რემა თვალს მიეფარა და ორმა ქაბუკმა ოქროსფერი კვიცი შემოიყვანა.

თამაშ-თამაშით მოდიოდა კაცმა, დაფეხებულ თვალებს აცეცებდა და ნესტოებს ბერავდა.

ღამაში ქალის ცქერით გაუმაძღარი კაცივით მიშტერებოდა ჩორმაღონი ოქროსფერ ულაყს. თავადაც ვერ გაიგო, ფეხზე რამ წამოაყენა. კვიციან მივიდა აღტაცებული რაღაცას ბურღლუნებდა,

თაზე და კისერზე ხელს უთათუნებდა და ალურსად დნებოდა. დანარჩენმა ნოინებმაც უფროსს მიბაძეს, კვიცს შემოეხვივნენ, მუშტრის თვალით გაუსინჯეს ყოველი ნაკეთი, მოწონება ვერ დაფარეს და ხმამალა აუყანდნენ. ჩამოქნილი ფეხები და წვრილი ტანი, წაქცეტილი ყურები და დაბერილი ნესტოები, ჰკვიანი თვალები და გრძელი ძუაფაფარი ცხეზე ჰქიმოწყვეტილი ნოინების საერთო აღტაცებას იწვევდა.

ჩორმადონი ტახტისკენ დაბრუნდა, დანარჩენი სამივე ნოინიც თავ-თავის ადგილას დაჯდა. ორმა ვაჟკაცმა ოჭროსფერი კვიცი გაიყვანა.

ნოინებმა თვალი გააყოლეს და ჩორმადონმა ხეიხვინით თქვა:

— ჯიშინი ცხენები ჰყოლია ქართველ მთავარს, მაგრამ არც ვაჟკაცებს ჰკლებიათ თვალტანადობა!

თარჯიმანმა ხმამალა თარგმნა ჩორმადონის ნათქვამი.

— მოახსენე მბრძანებელს, რომ ამიერიდან ჩვენი ცხენიცა და კაციც ყველანი უკლებლად მონგოლთა სამსახურად არიან გამზადებულნი და ჩვენი ხმალიცა და ცხენიც მათი ძლევამოსილი ლაშქრის საკუთრებაა ისევე, როგორც ჩვენი სიცოცხლე და ქონება.

თარჯიმანმა თარგმნა.

ჩორმადონს ქართველი მთავრის ენაწყლიანობა ეამა და ეგარსლანს მოწყალებულ გაუღიმა.

კიდევ წუთი და მინდორზე ცხენოსნები გამოვიდნენ. ჰაერში ბურთი ავირდა და კახელები ცხენდაცხენ მიეტივნენ. ხელმარჯვედ სცემდნენ ჩოგანს. ცხენიდან ზტებოდნენ, უზანგებზე ეკიდებოდნენ.

ცხენოსანთა სიკისკასით მოხიბლული მონგოლები აღტაცებით შეჰყურებდნენ მობურთალებს.

— შენც მათებრ ცხენოსანი და მობურთალი ხარ, მთავართ? — მოუბრუნდა ჩორმადონი ბაჟურციხელს.

ეგარსლანი ამდენ ხანს მხოლოდ მონგოლ ნოინებს უყურებდა. მის თვალს

როდი გამოჰპარვია ნოინების სახეებზე გადარბენილი ჩრდილის კვალი.

ადამიანები საერთოდ აღტაცების დროს მტრისადმი ზიზღისა და შურის გამოვლენას ერიდებიან, გულში ჩნახავენ და მხოლოდ უნებური, დაუძლეველი თავშეუქცევლობა თუ გამოამედავენებს ხოლმე იმ ფარული გრძნობის აფეთქებას.

მთელი ჭეყნის დაპყრობითა და თავიანთი უძლეველობით გალადებულ მონგოლ ნოინებს ხელს არაფერი უშლიდა, გულში ფარულად აღძრული შური თუ სიძულვილი აშკარად გამოეხატათ, მაგრამ ცხენოსნობისა და გაეჟაკობისადმი თანდაყოლილი პატივისცემა და ამპარტავენება აკაეებდათ და აიძულებდათ თვითონაც საერთო აღტაცებას შეერთებოდნენ და დამორჩილებული მტრის სიკისკასით აღძრული შური საჯაროდ არ გამოემედავენებინათ.

ეგარსლანი მიხვდა: მონგოლების წინაშე მეტისმეტი თავგამოდება დამპყრობელთა პატივმოყვარეობას აღიზიანებდა და შეიძლებოდა ქართველებისათვის საზიანოდ შემობრუნებულყო. ბაჟურციხელს კარგად ახსოვდა მონგოლების წესისა და ზნის მცოდნეთა შეგონება და გაფრთხილება: ეცადე, არც გარეგნობით, არც ქცევით მეტისმეტად თავი არ მოიწონო, შური არ აღუძრა, თორემ ეგენი თავისზე უკეთესს ქვეყანაზე ვერავის იტანენ. საეშაოა, მცირედი რამ შენი შეეხარბოთ, რომ მაშინვე რისხვით აინთონ და სასიკვდილოდ გაგწირონ. ეგარსლანმა შეატყო, რომ მისმა მოყმებმა თავის გამოჩენაში შორს შესტოპეს, ორად მოიხარა და ჩორმადონს შეჰხვდა:

— თუ მბრძანებლები ისურვებენ, მეც ჩავერგვი ბურთის თამაშში! ჩორმადონმა თვალით ანიშნა, გადადიო, და ეგარსლანი დიწი ნაბიჯით დაეშვა მინდვრისაკენ.

შავ ძუაფაფარიანი ქურანი მოჰგვარეს ეგარსლანს, ამხედრდა თუ არა, მობურთალთა წრეში შეიჭრა, ჩოგანი ქარბორბალასავეით დაატრიალა. ცხენოს-

ნები მირეგვ-მორეგვა, ბურთი გაიტაცა და შორს გასტყორცნა.

ბურთს დადევნებულებს რალაც გადასძახა, მაშინვე ერთმა მხედარმა ძირს ზღართანი მოიღო და უცებ ჩამოვარდა ყინული — უმაღლე ჩაქრა ყივინა და ალტყინება. ცხენიდან გადმოვარდნილს მისცვივდნენ და მინდვრიდან გაიყვანეს. თამაში დაიშალა.

შუბლშეკრული ეგარსლანი ნოინებისკენ შემოიქცა, შემაღლებულთან დაიქვეითა და ნირწამხდარი მიეახლა.

— შევერცხვით მბრძანებლების წინაშე, — სინანულით თქვა და მუხლზე დეცა.

— არაფერია, ცხენოსნობას ფათერაკიც მუდამ თანა სდევს, — გაიღრიჭა ჩორმალონი, — ქართველ მთავარს ჩოგნისცემა კარგად სცოდნია. თუ ხმალსაც ეგრე მარჯვედ იქნევს, ჩვენგან დიდი წყალობა მოელის.

— თმში მიახლონ მბრძანებლებმა და თავად გამოსცადონ ჩემი ნიჭი და ერთგულება, — წარმოსთქვა ბაკურციხელმა და მონგოლ ნოინს იმედმოცემული თვალთ შეხედა.

სუფრა მოიღეს.

ჩორმალონი სუფრის თავს დაჯდა.

ნოინები იქით-აქეთ მოუსხდნენ.

ქართველი მთავარი პირისპირ დაისვა და თარჯიმანი თავს დააყენა.

მონგოლები დამშეულებივით ეცნენ მორთმეულ ხორცს. სულმოუთქმელად გლეჯდნენ ოთხფეხის უშველებელ ნაჭრებს, დროდადრო მათ უკან მდგარი მწდების გულმკერდზე იშვენდნენ გაქონილ ხელებს და გალომპრილ ძვლებს ხელუქუღმა ისროდნენ.

ეგარსლანი საერთოდ არ იყო მკამელი კაცი. ამოდენა გოლიათი მუდამ მცირეს სჯერდებოდა, ცოტა-ცოტას ყველა კერძიდან მოიღებდა, დანაყრდებოდა და ჰამას ეხსნებოდა. კახეთის ერისთავს სუფრა ნაირნაირი უხვი საჭმლით არასოდეს იზიდავდა. უფრო კარგი ღვინის სმა და შექცევა, ზომიერი სადღეგრძელო, მოსწრებელი სიტყვა-პასუხი და სმენის დამატებობელი სიმღერა უყვარ-

და. ერთი სიტყვით, ეგარსლანი სუფრაზე მოსალხენად ჯდებოდა და არა მუცლის ამოსავსებდა.

უკვირდით, ამოდენა მთა კაცი ასე ცოტა საზრდოს რომ სჯერდებოდა.

ერთთავად სულ ცხენზე ჯდომასა, ლაშქრობასა და მობურთალობასთან ერთად ეგარსლანი ცოტაჰამეულობასაც უმადლოდა, რომ ამ სიმაღლე კაცს, უკვე ხანშიშესულსა და ხცემორეულს, თუმცა წელი ძველებურად ჰიანჯველასავით გაწყვიტაზე აღარ ჰქონდა, მაგრამ მუცელი სხვებსავით არ ეტყობოდა.

ყველსა და პურს მისწვდა ეგარსლანი. ორიოდე ლუქმა გადაყლაბა. ქვეშქვეშ გასცქეროდა მადამშებულ ნოინებს, პირში რომ პეშვით იყრიდნენ საჭმელს და ნადირებივით ნთქავდნენ წინ დახეავებულ ხორავს. ხედებოდა მათი მოუპირაუბობის მაკცერალი, რატომაც ეკიდათ ამოდენა ფამვები ჯერ კიდევ არც ისე ხნირ ნოინებს. მათ არც ღამის თევა და გრძელი გზების კეცვა აკლდათ, არც ხმლის ქნევა და ისრის ტყორცნა. ცხენზე ხომ არ იზადებოდნენ, თორემ მთელ სიცოცხლეს უნაგირზე ჯდომაში ლევდნენ და მაინც მუცლებს ძლივს დაათრევდნენ.

მთავარი მათი გაუშამღრობა ყოფილა და ამ გაუშამღრობაში თურმე მონგოლის თვალი და კუჭი ერთიმეორეს ეჯიბრებიან. მუცელს აქორებ — ქორია და აღორებ — ღორიაო, გაახსენდა ეგარსლანს ქართული ანდაზა. ის იყო, ტუჩთან ღიმილი შეეპარა, რომ ჩორმალონმა წამით კერძიდან თავისი უშველებელი თავი აიღო, კახეთის ერისთავს გახედა და გაოცდა.

— რატომ საჭმელს არ სჭამს ჩვენი სტუმარი? მოწამელისა თუ ეშინია, უთხარი, მონგოლთა მტრები მხოლოდ ბრძოლის ველზე იღუპებიან და ლოგინში ჯერ ერთიც არ გამოსალმებია წუთისოფელს.

სანამ თარჯიმანი ნოინის ნათქვამს თარგმნიდა, ჩორმალონმა თავის კერძად

მორთმეულ ხბოს ბეკი აავლიჯა და ბაკურციხელს წინ დაუდო.

— ჭამოს, ახალი დაკლული ხბოა. პირში ძვლიანხორციანა დნება.

ნოინთა შორის უხუცესმა მუცელს ბოძი შეუყენა, ცოტა სული მოითქვა და მწდეს შეუძახა:

— რას დგახართ, კუმისი დაასხით!

მწდებმა მაშინვე ტიკებს თავი მოხსნეს და შესუნა კუმისით სასმისებრ აავსეს.

ეგარსლანი გაოცებული უყურებდა: მონგოლებმა არც ღმერთი ახსენეს, არც თავიანთი მბრძანებელი ხელმწიფე, სასმისები პირზე მოიყუდეს და სულმოუთქმელად დაცალეს.

ჩორმალონმა ცარიელი სასმისი სუფრაზე ისროლა და ქართველ მთავარს მიაჩერდა.

— უძლეველი მონგოლები არც სასამელში ურევენ საწამლავს, ქართველო! დალიე, კუმისი ჩანისათვის მარგებელია და კარგ გუნებაზეც აყენებს. აბა, ჭალი-შვილივით ნუ ენაზები... შესვი... შესვი...

დავლევ, რაც უნდა მომივიდესო, გადასწყვიტა ეგარსლანმა და სასმისზე დაიხარა. ტუჩის შეხებაზევე გული კინალამ აერია, მაგრამ თვალი დახუჭა და ყელში ისე მიუშვა ამკვებელი რძე, პირში არ შეუყოვნებია.

როგორც იყო დაცალა. გული არ არევია.

ეს კუმისი არც ისე ცუდი უნდა იყოს, ყველაფერი შეჩვევაზეაო, გაიფიქრა და ტუჩები მოიწმინდა.

— როგორია, ა? თქვენი ღვინო სჯობს? — იკითხა ჩაღატა ნოინმა და ეშმაკური ღმილით დაწკარული თვალები მიანათა.

— ჩვენ უფრო ღვინოს ვართ ნაჩეევები... ნოინებს საუკეთესო ქართული ღვინო მოვართვი. თუ ინებებთ, მოვატანინებ... — თქვა ეგარსლანმა, ჩორმალონს შეაჩერდა და ფეხზე წამოდგა.

— მოიტა... მოიტა... ვნახოთ! — თავი დაუქნია ჩორმალონმა და თავისიანებს თვალი ჩაუჯრა.

ეგარსლანმა მის უკან, მოშორებით მდგარ მსახურთუხუცესს გახედს და სურთუხუცესი ადგილს მსწრედ და ცოტა ხნის შემდეგ ოთხმა კახელმა ვაკაცმა ღვინით სავსე რუმბი შემოიტანა. თავი მოხსნეს და რუმბის ყელიდან წითელი ღვინო სისხლივით წამოვიდა. ირანისა და ადარბადაგანის გზებზე ნატარებმა მონგოლმა ნოინებმა შარბათის გემო უკვე იცოდნენ, მაგრამ მაინც გაშტერებულნი შეპყურებდნენ რუმბიდან მოჩუხჩუხე უცხო სასმელს.

პირველი სასმისი ჩორმალონს მიართვა ბაკურციხელმა. სავსე ჯამს შებლ-შეკრული დასცქეროდა ნოინი.

— კაცის სისხლია თუ საქონლის? — გულმოსულად იკითხა ჩორმალონმა.

— ქართველები კაცისა და საქონლის სისხლს არ სვამენ, დიდებულო ნოინო! ეს ჩვენებური ვაზის ნაყოფის წვენია და შიგ წვეთი არაფრისა ურევია, სხეულში სისხლად შედის, კაცს ღონეს მატებს და დარდს ავიწყებს.

— ხი-ხი-ხი... — ჩაიხითხითა ჩორმალონმა, ჯამი პირთან მიიტანა, ღვინის სუნმა მიიზიდა და ნდომით ნესტოები აუთამაშდა.

ის იყო, უნდა დაწაფებოდა, რომ ბიჩუ ნოინმა შესძახა:

— ჯერ ნუ დალევ, იქნებ მოწამლულია!

— ჰო-ჰო! — შესძახეს ჩაღატამ და სირმონმა, — ჯერ თავად ქართველებმა დალიონ!

— მართალია — გაწყრა თავის თავზე და ქართველებზე ჩორმალონი, — ჯერ შენ დალიე და ყველა შენს მხლებლსაც დალიევიწე! — შკაცრად თქვა ჩორმალონმა, მერე იქ მყოფთ თვალი მოავლო და ჩაიხითხითა, — მერე ჩვენც გავსინჯავთ, არა?

— დიას! დიას! — დაუმოწმეს იქ მყოფებმა და თვალი ყველამ ბაკურციხელს მიაპყრო.

ეგარსლანმა თავისი ამაღა იხმო. მთავრის ზურგს უკან რამდენიმე რიგად დადგნენ კახელი დიდებულები, ერთიმეორეზე თვალ-ტანადი, რჩეული

ვაფეცებთ. ეგარსლანმა ღვინით საფეცე ჯამი ასწია:

— ქართველებს ერთი ჩვეულება გვაქვს: ღვინოში ღვინოს ისე არ დავლევთ, თუ სადღეგრძელო ყველას გასაგონად არ ვთქვით. პირველი სადღეგრძელო უფლისა და ხელმწიფისაა. ღმერთმა იმდენი წელიწადი მისცეს მონგოლთა მბრძანებელსა და მთელი ქვეყნის დამპყრობს, თქვენს დიდსა და უძლეველ ყაენს, რამდენი ჯარისკაციც მის ძლევაშისილ ლაშქარში იბრძვის, რამდენი ცხენიც მის მიერ დაპყრობილი ქვეყნის მინდვრებზე ძოვს, რამდენი ფოთოლიც მის თვალწვდენელ საბრძანებელში გადაჭიმულ ტყეებში შრიალებს, რამდენი წვეთი ღვინოც ამ ჯამსა და რუმუმშია, იდღეგრძელოს სწორუპოვარმა ბრძენმა და სარდალმა, ღვთიერგვირგვინოსანმა ყაენმა! ვაჰ! — შესძახა ბაკურციხელმა და თითქო ზეცამ იქუნათ, ერთხმად იგრილა კახელი დიდებულების ვაჰამ.

ბაკურციხელმა და მისმა მსლებლებმა ჯამები სულმოუთქმელად დაცალეს და ჰაერში დააბრჭყავეს.

თარჯიმანმა ეგარსლანის ნათქვამი თარგმნა. ნოინებს ეამათ.

— ყოჩაღ! ყოჩაღ! ქართველო! — მოუწონეს აქეთ-იქიდან.

ეგარსლანმა ტუჩი მოიწმინდა, სასმისი ღვინით აავსო და ჩორმალონასკენ წაფიდა, უფროს ნოინს მიეახლა, მუხლზე ჩაიხოჭა და ჯამი გაუწოდა.

— ინებეთ, მბრძანებელო!

— ესეც უნდა დავლიო? — იკითხა და თავის საფეცე ჯამზე მიუთითა.

— არა, მბრძანებელო, მხოლოდ მოწოდებული სასმისით უნდა შესვათ, — შეჰკლიმა ეგარსლანმა.

— რაკი ყველამ დალია, ჩვენც დავლიოთ, — თქვა ჩორმალონმა, ნოინებს ანიშნა და ღვინოს დაეწაფა.

ჯამში ნახევრამდე დაიყვანა ღვინო. სახე ემყაფილებით გაეხადრა, თავი ოდნავ ასწია; ტუჩები ენით მოილოკა და აღტაცებით თქვა:

— ოო! ეს მართლმ შარბათი ყოფი-

ლა! — ისეც მოიყუდა ჯამი და ახლა სვენებ-სვენებით ვემოსწინებულებით განაგრძო სმა.

ჯამები დაცალეს და საჭმელს მიუბრუნდნენ.

ერთხანს ხმამაღლა, ხლაქა-ხლუქით ჭამდნენ.

— კიდევ დავლიოთ? — იკითხა ჩორმალონმა და ეგარსლანს მიაჩერდა.

— მიირთვიო! ღმერთმა შეგარგოთ! — დაილოცა ეგარსლანი და მწუდებს ჩორმალონის ჯამი გაუწოდა.

— ხომ არ დავათრობს? — იკითხა ჩალატა ნოინმა, ეშმაკურად გაიცინა და ხმადაბლა დაუმატა, — დიდებული ჩინგიზყაენის იასა დათრობას თელის მონგოლი ვაფეცისათვის ყველაფერზე სამარცხვინოდ.

თარჯიმანმა ჩალატას ნათქვამის პირველი ნაწილი თარგმნა მხოლოდ.

— რა ბრძანებაა ჯერ რა მიირთვიო, რომ დავათროთ! თქვენისთანა ვაფეცებს ღვინის დაღვევა როგორ შეეცყოება! — გაამხნევა ბაკურციხელმა ნოინმა. ნოინებმა ჯამები ისეც უსიტყვოდ მოიყუდეს. დაცალეს ენის წლაყენითა და ტუჩების ლოკვით, ერთხელ კიდევ მოიწონეს მოტბო, საამო სასმელი.

ჩორმალონი ისეც საჭმელს მოუბრუნდა და ეგარსლანს შეუქაბა:

— დალიე, დალიე, კარგად კი ლაპარაკობ, მაგრამ როცა ასეთი სასმელ-საკმელია, ლაპარაკისთვის ვის სცალია!

ეგარსლანმა მანც თქვა ორიოდ სიტყვა:

— ახლა თქვენ გავიმარკოთ, მონგოლთა უძლეველი ყაენის სახელოვან ნოინებს, ღმერთმა ძლევა და მტერზე გამარჯვება ნუ მოგიშალათ! — კეთილი ყოფილიყოს საქართველოში, თქვენი მოსვლა. თქვენი ერთგული სამსახური შეგვძალეობინოს და ჩვენი ქვეყანა ჩვენი ხალხი ბედნიერი ყოფილიყოს თქვენი დროშის ქვეშ!

ბაკურციხელი მიხვდა, მის ენამხეობას ყურს აღარავინ უგდებდა და ტყუილად იხარჯებოდა. ჯამი მოიყუდა, მავ-

რამ ბოლომდე როდი დალია. ჩორმა-
ლონს არ გამოჰრავია.

— დაცალე, მთავარო! ღვინოს იზო-
გავ, თუ საწამლავს ერიდები! — თავაუ-
ლებლად გასძახა და მწედს ცარიელი ჯა-
მი გაუწოდა.

ბაქურციხელმა ჯამი ისევ მოიყუდა
და ახლა ბოლომდე დასცალა.

ნოინებმა ისევ უსიტყვოდ შესვეს და
მწედებმა ისევ პირამდე აუესეს ჯამები.
ერთიმეორეს აღარავინ უყურებდა, ჯა-
მები უწესრიგოდ, თითქმის შეუსვენებ-
ლად იესებოდა და იცლებოდა. ნელ-
ნელა ხმაურმა იმატა და ბოლოს სუფ-
რაზე ყურისწამლები ღრიალცილი ატყდა.

სხვაზე აღრე ჩორმალონი დათვრა.
ერთხანს რალაც იცხყანა, თვალები დაეზ-
რიცა და პირზე დორბლი მოადგა, უწ-
მაწურ ლანძღვა-გინებას მოჰყვა; დანარ-
ჩენი ნოინებიც აჰყუნენ, ერთიმეორეს
დედმამის სულს სიცილითა და მხრებზე
ხელის ტყავუნით უტრიალებდნენ და
გინებას ისე ირგებდნენ, თითქო ერთმა-
ნეთისთვის ქათინაური ეთქვათ.

თარჯიმნები წითლდებოდნენ და აღარ
თარგმნიდნენ. მერე ის იყო, ჩორმალონს
უზარმაზარი თავი ერთბაშად მოსწყდა,
სუფრაზე დასდო და დაეძინა.

დანარჩენმა ნოინებმა ერთხანს კი-
დეც სვეს და იხითხითეს, ეტყობოდათ,
თავიანთ უფროსს დასცინოდნენ. მერე
ერთიმეორეს შეუტყის და ერთმანეთზე
კინალამ სახებურად მიიწიეს.

ეგარსლანი ენაჩავარდნილი შეჰყუ-
რებდა გონდაკარგულ ნოინებს, უნდო-
და გაეგო, რა აჩხუბებდათ, მაგრამ მისი
თარჯიმანი კარგა ხნის მიღებული ჰყავ-
და უფალს და ამხსნელ-მთარგმნელი
აღარავინ იყო. როგორც იქნა, ჩხუბის
გუნებაზე დამდგარი ნოინები დაცხრნენ
და მათაც იქვე, სუფრაზე დაიძინეს.

ეგარსლანს თავითფხამდე იარაღს-
ხმული მონგოლი დაადგა თავს. მძინარ
თარჯიმანს ხელი წამოარტყა და თვალი
რომ გაახელობა, მკაცრად უთხრა:

— გააგებინე ქართველ მთავარს... მე
ნოინების მცველი რაზმის უფროსი ვარ,
იცოდეს, რომ თუ ამ ღვინოში საწამლა-

ვი ურევია და ჩვენს მბრძანებლებს რა-
მე ატკივდებათ, არა მარტო აქ მოსულ
ქართველთაგან ვერავინ გადურჩება
სიკვდილს, მთელ ქართველობას ამოვ-
ხოცავთ და თქვენს ქვეყანაში ქვას ქვა-
ზე აღარ დაეტოვებთ!

— მაგის ფიქრი ნუ ექნება ნოინების
მცველს. დღეს გულმშვიდად დაიძინოს
და პასუხი ხვალ მომთხოვოს, — არხეი-
ნად განუცხადა ეგარსლანმა და სუფრი-
დან წამოდგა.

იმ ღამეს გვიანამდე თვალი ვერ მო-
ხუჭა ეგარსლანმა. იმის ფიქრი არ აძი-
ნებდა, ხვალ რა გუნებაზე ადგებოდნენ
ნოინები.

ეგარსლანს წითელი ღვინოსა არ ეფიქ-
რებოდა ბაქურციხელს. მის დამლევს
ქვეყნის გაჩენის დღიდან თავიც არ წა-
მოტყენია, მაგრამ ღვინოს შეუჩვეველმა
მონგოლებმა ბევრი რომ სვეს და კიდევ
უფრო მეტი სკამეს, ვინ იცის, რომელს
რა ატკივდება და, მათაც მეტი არა უნ-
დათ რა, ეგარსლანის ღვინოს დააბრა-
ლებენ.

როგორც იყო, თვალი წაატყუა ეგარ-
სლანმა, მაგრამ ძილი არ აცალეს, მსა-
ხურთუხუცესმა გააღვიძა, ბიჩუ ნოინი
გიხმობსო.

ეგარსლანი სწრაფად წამოდგა.

თავში ათასი ფიქრი უტრიალებდა.
შეუღამისას ბიჩუ უბრალოდ არ დაიბა-
რებდა. ალბათ, რალაც არაჩვეულებრი-
ვი და ეგებ მოულოდნელი რამეც მოხ-
და.

მონგოლი ნუქერი კართან უცდიდა.
შეშფოთებულ თავისიანებს თვალი მო-
ავლო ბაქურციხელმა.

— წაგვიტანე... მარტო ნუ წახვალ! —
შევეედრა მსახურთუხუცესი.

— რა აზრი აქვს! — ხელი ჩაიქნია
ბაქურციხელმა და ნუქერს ანიშნა, წა-
ვიდეთო.

ჩანებლებული ქურენები უხმოდ გაი-
არეს, ბოლოს უთვალავ კარავს შუა ამ-
ართულ დიდ იურტასთან შეჩერდნენ.
ნუქერმა კარვის კალთა გადასწია და

ქართველ შთავარს განათებულ იურტაში შეუძღვა.

ბიჩუ ნოინი მხარეთმოზე იწვა, წინ პატარა ტაბლაზე ხილი და საუხზე ეწყო.

— შემოდი, მთავარო! ხომ არ გეწყინა, უდროო დროს რომ მოგხმეთ.

— რა ბრძანებაა, დიდებულო ნოინო! თქვენი სამსახურისთვის მუდამ მზადა ვართ, — მიუგო გაღიმებულმა ეგარსლანმა და ცოტა არ იყოს შეება იგრძნო, რაკი ნოინის ნათქვამი ცუდის მომასწავებლად არ ეჩვენა.

— ძალიან მომეწონა თქვენი სასმელი. ბევრი ვსვი, მაგრამ ცოტა რომ წავიძინებ და გაშომეღვიძა, ისე ვარ, თითქოს წვეთიც არ დამელიოს, არც თავის ტკივილი მაწუხებს, არც უგუნებობა. თუ გსურს. ცოტა კიდევ გელიოთ ერთად, ერთიმეორეს უკეთ გავიცნობთ და ქვეყნის ავკარგზეც ვისაუბრებთ.

— მავას რა სჯობია, თუ კი თქვენთან საუბრისა და ლხინის ღირსად გამხდით! — თავი დაუკრა გახარებულმა ეგარსლანმა და ღვინის მოსატანად გაქანდა.

იმ ღამეს ხვეწენა-კოცნითა და ერთგულების ფიცით გაიყარნენ მონგოლი ნოინი და კახეთის ერისთავი.

შეორე დღეს, როცა კახეთის დამორჩილებისა და ეგარსლანის შეწყნარების წიგნი დაიწერა, კახეთი გაათავისუფლეს ზოგიერთი იმ გადასახადისაგან, რომლებიც ყარაყორუმს არ იგზავნებოდა. სამაგიეროდ ღვინის გადასახადი გაუღიძვრეს და სავანგებოდ ჩაუწერეს, თუ ყოველწლიურად, რა დროს და რამდენი უნდა მიერთშია საქართველოში დაბანაკებული მონგოლებისათვის საუკეთესო კახური ღვინო.

ბაქურციხელი გახარებული დაბრუნდა ურდოდან. ამიერიდან მისი სამკვიდრო დაშოშმინდებოდა, რბევა და სისხლის ღვრა შეწყდებოდა. მორჩილებისა და შეწყნარების პირობები მძიმე იყო, მაგრამ სხვა ქართველ მთავრებთან შედარებით მას რაღაც დაუთმეს და მცირე შეღავათი მისცეს.

უმთავრესი და უმძიმესი შეწყნარების პირობათაგან სამხედროც ბევრია: იყო: ყოველ ათ სულზე კახელებს ჩორჩი მკომარი უნდა გამოეყვანათ, მაგრამ მონგოლთა სამხედრო ბეგარა ყველასათვის ერთნაირად მძიმე და უშეღავათო იყო და ნოინებს რომ ძალიანაც სდომოდათ ჩინგიზყანის მიერ დაწესებულ ამ ვალდებულებას დაპყრობილ ხალხებს ვერ შეუმსუბუქებდნენ.

მონგოლთა მორჩილ მთავრებსა და მათ შორის ეგარსლანსაც ერთი ჰქონდათ სანუგეშოდ: მონგოლებს დედამიწის ზურგზე დაუპყრობელი თითქმის აღარა რჩებოდათ რა და ვისთანაც უნდა ეომათ!

მაგრამ ქვეყანა დიდი იყო და ჭერ სისხლიც ბევრი იყო დასაღვრელი!

ეგარსლან ბაქურციხელი შეწყნარების პირობებს სანიმუშოდ ასრულებდა: ხარკსა და გადასახადს თავის დროზე იხდიდა, ლაშქრად გაყვანილ კახელებს წინ თავად მიუძღოდა და ბრძოლის ველზეც ვაჟკაცურად იბრძოდა. მონგოლებისგან შორს იყო, მაგრამ მათთან კარგი ურთიერთობის შენარჩუნებას ცდილობდა და ამას ისე ოსტატურად ახერხებდა, ვერც ქართველები დააყვედრებდნენ რასმე, არც მონგოლ ნოინებს აძლევდა აზირობისთვის რაიმე მიზეზს.

უცხოთა მორჩილებას შეუჩვეველ ქართველებს მალე დაუმიძმდათ მონგოლთა უღელი, ჰერს ვარდა თითქმის ყველაფერზე გადასახადს იხდიდნენ თავიანთსავე სამკვიდროში, მაგრამ ამას კიდევ გაუძლებდნენ. გამუდმებულმა ომებმა მოალა და გასტეხა ქართველობა.

საქართველოს საუკეთესო ახალგაზრდობა მონგოლთა მტრების მიუვალ ციხე-სიმაგრეებს აწყდებოდა ან დაუსრულებელ ალყაში სახადითა და სენით იღუპებოდა.

რუსუდან მეფე გარდაცვლილი იყო. ტახტის ორი მემკვიდრე ყარა-ყორუმის კარზე ეცილებოდა ერთიმეორეს ტახტსა

და გვირგვინს და საქართველოს სახელმწიფო უმეფოდ იყო.

ქართველი მთავრები ერთთავად სულ მონგოლთა ლაშქარში, საქართველოდან შორს იბრძოდნენ და ქვეყანა უპატრონოდ იყო დაგდებული. მომთაბარე მეზობლები ამით სარგებლობდნენ, საქართველოს თავს ესხმოდნენ, არბევდნენ და აწიოკებდნენ.

რაკი ერთი მიზანი და გვირგვინი აღარ აერთიანებდათ, საქართველოს ცალკე სამთავროების ერთმანეთთან შეუთანხმებელ მოქმედებას ნაყოფი არ მოჰქონდა.

სამეფოს მოწინავე ადამიანები გრძობდნენ ამ გათიშულობის დამღუპველობას და თავიანთ პასუხისმგებლობას ერისა და მომავლის წინაშე.

ქვეყანას, ხალხს დროზე უნდოდა შველა, ვიდრე სრული გადაგვარებისა და მოსპობის საფრთხე არ დადგებოდა.

„ამა შეფოთთა შინა“ ეზრახნეს ერთ-ერთს სამეფოს ბედზე მზრუნველი საქართველოს მთავრები, მონგოლთა წინააღმდეგ შეითქვენ და კოხტასთავს შეიკრიბნენ იმის საბოლოოდ გადასაწყვეტად. ვის რამდენი მეომარი გამოეყვანა და როდის, სად დაეწყათ აჯანყება.

შეთქმულება გამჟღავნდა.

კიბე ყოველთვის შიგნიდან ტყდება და შეიძლება ვეფიქრა, რომ იმ კეთილშობილ რაინდთა შორისაც აღმოჩნდა მოღალატე, რომელმაც შეთქმულება გასცა.

მაგრამ, როცა სარწმუნო საბუთი არ არსებობს, ძნელია ვისმე ღალატი დასწამო და იუდას ცოდვა აჰქიდო.

ამიტომ იჩენს სანაქებო სიფრთხილეს კოხტასთავის შეთქმულების ამბის თხრობისას ეპითაღმწერელი.

„ვითარ ესმა თათართა ერთგან შეკრება ქართველთა, წარმოვიდეს ბიძუ და ანგურგ და მივიდეს კოხტასთავსა, დახედეს ყოველნი წარჩინებულნი საქართველოსანი“.

„ესმა თათართა“, ისეა ნათქვამი, თითქოს ცილაისგან ყური მოეკრათ, ან ჭო-

რად გაეგონათ მონგოლებს ქართველ შეთქმულთა შეკრების ამბავი. ვად ვად ნათქვამში ცალკე პიროვნება არ იგულისხმება, ღალატი და გაცემა კერძოდ არავის ბრალდება და ეჭვი არავისზეა მიტანილი.

სახელმწიფო მოღვაწეთა ცხოვრებაში ხშირია ისეთი სულიერი გარდატეხები, რომლებიც სრულიად ცვლიან ამ მოღვაწეთა მიზანსა და მიმართულებას. სამშობლოსათვის თავდადებული ადამიანები ძნელად ურიგდებიან მტრის შორილუბას, ბრძოლის ველზე დამარცხებულები არაერთხელ უბირისპირდებიან დამპყრობლებს და უთანასწორო ბრძოლაში ცდილობენ მათი უღლისაგან თავის დახსნას. ბოლოს, როცა მთელი ქვეყნის მოწინავე ძალების ერთი მიზნით გაერთიანება ხდება, ერთადერთი იმედი იმასლა ემყარება, მტერზე მოტანილი ეს უქანასკნელი იერიში გამარჯვებით დაგვირგვინდეს.

მაგრამ კაცი ბუობს და ღმერთი იცინის.

ამბოხება მარცხდება, შეთქმულნი ისჯებიან და სასჯელმოხდელი მამულიშვილები დამპყრობთა უერთგულესი მსახური ხდებიან.

კოხტასთავის შეთქმულების მარცხის შემდეგ ქართველმა მთავრებმა, და მათ შორის ბაქურციხელმაც, საბოლოოდ ირწმუნეს მონგოლთა წინააღმდეგ ბრძოლის უაზრობა და ქვეყნისა და თავის გადარჩენისათვის ახალი გზების ძებნა დაიწყეს. რაკი მტრისათვის თავის შეკვლას აზრი არ ჰქონდა, იმ მტერთან შერიგებითა და თანამშრომლობით სამშობლოსა და ხალხისათვის სარგებლის მოტანა უნდა ეცადათ და ევარსლანი ამ გზას დაადგა.

თუ შეთქმულებამდე მონგოლ ნოინებთან ზედმეტ სიახლოვეს ეკრძალებოდა, სირცხვილისა და თავმოყვარეობის გრძნობა ნებას არ აძლევდა მცერდში ჩაეკროდა მისი ქვეყნის დამმონებლებს, ახლა უკვე წინ აღარაფერი უდგებოდა, იმას ვერავინ იტყოდა, ცდას

დააკლო და მონგოლთა წინააღმდეგ ბრძოლას მათი ერთგული სამსახური არჩიაო.

მთელმა ქვეყანამ კარგად იცოდა, როგორ მზნედ დაუხვდა შემოსეულ მტერს ეგარსლან ბაქურციხელი, როგორ ხანგრძლივად გაუწია წინააღმდეგობა მათ დამკვიდრებას კახეთში და, ბოლოს, როგორ გასწირა თავი სასიკვდილოდ უძლეველი მონგოლების ბატონობის დასამზობად შეთქმულებაში მონაწილეობით.

ხელფეხშეკრულს, შიშველ ტანზე თაფლწასმულს ბზიკები ეხვია და უდაბნოს ცხელი მზე სწევად.

ცოტნე დადიანს რომ არ მოესწრო და მის მოსვლას სასწაულებრივად არ ეხსენა, ეგარსლანიც, სხვა შეთქმულებთან ერთად ხერხემალგადატეხილი; სადმე ხრამში ეგდებოდა.

სიცხისაგან კანდათუთქელი და კრახანებისაგან დაკუნთილი, თავპირდახიებული ბაქურციხელი სიკვდილს გადაარჩა, მაგრამ თავდახსნილს ფეხზე დგომა აღარ შეეძლო. კახეთში ურმით ჩამოიყვანეს შწოლიარე და სამ თვეს სასიკვდილოდ იყო გადადებული.

ქვეყნის ყველა კუთხიდან მოწვეულმა მკურნალებმა არც თავი დაზოვეს, არც ცოდნა და გამოცდილება დაიშურეს, ლაშქები უთიეს და ათასგვარი მალამოთი და წაშლით, შემრგო სასმელ-საჭმელითა და სათუთი მოვლით, როგორც იყო, სააქაოს მოაბრუნეს და ნელ-ნელა ფეხზე დააყენეს.

მომკობინებული ეგარსლანი ხედავდა: ვინც მონგოლ ნოინებთან სიახლოვესა და კარგ ურთიერთობას ახერხებდა, თავდაც ხელმომთბარი იყო და მისი სამთავროც მშვიდობიანად ცხოვრობდა. ვის ჰქონდა უფლება კახეთის ერისთავისთვის მონგოლებთან დამეგობრება ესაყვედურებინა? ვის გადახდა მასზე მტეი ჭირი და უბედურება?!

როგორც მოიკეთა და ცხენზე ჯდომ: შესძლო, ნოინებს დიდი ძღვენი გაუგზავნა.

ცოტა ხნის მერე თვითონ ეახლა ბი-

ჩუ ნოინს ძვირფასი საჩუქრებით, სანადიროდ გამოიტყუა და კახეთში მტერი კვირაზე მეტს ჰყავდა.

გააგიჟა ბაქურციხელმა მონგოლი ნოინი. მსგავსი არც ნადირობა ენახა ბიჩუს, არც მასპინძლობა. ეგარსლანი ყოველ დღე ახალ-ახალ შესაქცევარს იგონებდა, ერთიმეორეზე სასიამოვნოსა და მიმზიდველს: თვალის გახელიდან ლხინი და გართობა იწყებოდა და ბიჩუ ნოინი ყოველ დღე უგონო მთვრალი იძინებდა, მაგრამ ნოინს ის ათამამებდა და ახალისებდა, რომ მეორე დღეს კიდევ უფრო ღონემოჭარბებული და გუნება გამოკეთებული დგებოდა.

სადაც უნდა შეეხვეწათ, ნადირობისა და მოგზაურობის დროს, მიუვალ მთებსა თუ უღრან ტყეში, ყველგან სუფრა ხედებოდათ გაშლილი და ყველგან უხილავი ხელის მიერ მოწყობილი სახიობა, ცეკვა-თამაში და გალობა ატკობდა სინატიფეს შეუჩვენველი მონგოლის თვალსა და სმენას. ღვინომოკიდებული, თავდაც საცეკვაოდ მიიწვედა, დათვივით ბუქნავდა და გულისგამწყვალვლად გაჭიოდა ერთსა და იმავე სიმღერას, მისაწყყენსა და გაუგებარს.

კახეთიდან წასვლა აღარ უნდოდა და ალბათ დიდხანს არც წაეიდოდა. ილხანს რომ საომრად არ დაეზარებინა.

გულდაწყვეტილი აიყარა, თან ეგარსლანი და კახელი მეომრები გაიყოლა და ჰულაგუ ყაენისათვის მისართმევად კახური ღვინოც ბლომად წაიღო.

ბაქურციხელმა იმ ომში დიდი მხედრული ხელოვნება აჩვენა, არაჩვეულებრივი გმირობა გამოიჩინა, კახელ მეომრებთან ერთად პირველმა შელექწა მტრის სიმაგრე, ციხეში შეიჭრა და საშინელება დაატრიალა.

ჰულაგუ ყაენი შორიდან უყურებდა ციხის იერიშს. კახელი გოლიათის კვეთებამ და თავზეხელაღებამ მოხიბლა. ციხის დაცემის შემდეგ მოიკითხა. ბიჩუ ნოინმა კახეთის ერისთავი უქო, მაგრამ მოზომილად, იცოდა, ბაქურციხელის ერთხელ შეხვედრა იცმარებდა სუფრახე

ქულაგუ ყაენთან, რომ შემდეგ მბრძანებელს უმისოდ პური აღარ ექამა.

ბიჩუ ნოინს კი თავისი ანგარიში ჰქონდა, მისი საგამვეო ქვეყნიდან ყაენის კარზე ამბის მომტანად თავისთავის მეტი სხვა არაეინ უნდოდა.

— მაშაქი ვაჯაკი ჩანს. ხომ არ მოვიხმით და დავსაჩუქროთ? — იციტხა ყაენმა და ნოინს ქვეშევეშ გახედა.

— სწორედ რომ ღირსია მბრძანებლის წყალობისა, მაგრამ დაჭრილია და თქვენს ხლებას ვერ შესძლებს. ისე კი, თუ თქვენი ნება იქნება, თქვენს ბრძანებას ვადაცემ, გაახარებს და წაახალისებს შემდგომი ერთგულებისათვის, — თავდახრით თქვა ბიჩუ ნოინმა.

ბიჩუ ნოინი ტყუილის თქმას ვერ გაბედავდა ყაენის წინაშე, ეგარსლანი მართლაც დაჭრილი იყო მუხლში მსუბუქად. ერისთავი თავის კარავში იწვა, მაგრამ ისე უღონოდ როდი იყო, ყაენის ხლება ვერ შესძლებოდა. მსუბუქი კი არა, მძიმე ჭრილობაც არ გააჩერებდა, ჩიტვიტ წამოფრინდებოდა და ილხანის მოსახიბლავად თავს არ დაზოგავდა, იმ თავის ჭრილობაზეც იცილებდა და მბრძანებელსაც აცილებდა, გუნებას გაუხალისებდა და საზრუნავს დაავიწყებდა, დაღვედა და დააღვეინებდა და...

სწორედ ეს არ უნდოდა ბიჩუ ნოინს და ეგარსლანის მსუბუქი ჭრილობა კარგად მოიმიზნა — დაჭრილიაო, მოახსენა ყაენს და ეს იქმარა. იყოდა. ქულაგუს დიდად არ ედარდებოდა ქართველი მთავარი და მისი ჭრილობის რკვევისათვის თავს არ შეიწუხებდა.

ყაენთან არ მიუშვა ბიჩუ ნოინმა ქართველი მთავარი, მაგრამ თვითონ კი გვერდით აღარ იშორებდა, უმისოდ შორს აღარსად მიდიოდა, ყოველ კვირაში თავის კარზე იბარებდა და თუ თან არ ჰყავდა, მოწყვნილი იყო.

საქართველოს ამბებს მხოლოდ მან ეკითხებოდა, ქვეყნის აკვარზე მას ეთათბირებოდა და სხვა მთავრებს მისი რჩევითა და დასტურით უსწორდებოდა.

ბოლოს ისე შორს წავიდა, რომ მასთან საჩივლედად არ საქმის გასარჩევებლად მისულ ქართველ მთავრებს თავისთან არ უშვებდა და ბაკურციხელთან გზავნიდა:

— უთხარი, რომ არ მცალია. კახეთის ერისთავს ეახლონ და რასაც ის გადაწყვეტს, ყბულს ვიქნები, — უთელიდა ძღვენითა და საჩივრით მოსულ მთავრებს ბიჩუ ნოინი, ძღვენს თვითონ იტოვებდა და საჩივარს ეგარსლანს უგზავნიდა.

გულზე სკდებოდნენ თავიანთი მალაღი წარმოშობითა და სიმდიდრით გამპარტყენებული მთავრები.

— ღირის ტილს ფეხზე დასვამ, თავზე ავადოდებმა! — ჩურჩულებდნენ კეთილშობილი მთავრები და გულს ასკდებოდნენ.

რა არ იღონეს შანშე ზაქარიას ძემ და ვარამ გაველმა, ქულაგუ ყაენთანაც კი იჩივლეს, მაგრამ ყველა არზა და საჩივარი ბიჩუ ნოინს უვარდებოდა ხელთ, ბიჩუ ეგარსლანის ძვირს ყურში არ უშვებდა და ბაკურციხელის გამკითხავი, პასუხის მომთხოვი აღარავინ იყო.

მეფე არ ერქვა ეგარსლანს, თორემ მეფესავით მართავდა ქვეყანას.

დიდგვარიანი მთავრები თანდათან თრგუნავდნენ საკუთარ თავმოყვარეობას, თანდათან ქედს იღრეკდნენ და ცდილობდნენ შეჩვეოდნენ ეგარსლანის ხელქვეითობას.

შეჩვეოდნენ კიდევ, რომ...

შანშე მხარგრძელი ლოგინად იყო ჩავარდნილი. დიდი თამარის სახელოვანი მხედართმთავრის მემკვიდრე, თავად რუსუდან მეფის მანდატურთუხუცესი, ეს ერთი ხანი იყო ავადმყოფობდა. რომ გვეითხათ, რას უჩივით, ვერ გეტყოდათ, არაფერს იტყობდა, მაგრამ უღონობას ვერ ერეოდა, ერთთავად უგუნებოდ იყო და გარეთ გახედვა არ უნდოდა.

იწვა კედლისკენ პირმიქცეული და ფიქრობდა. საფიქრალი და საწუხარი

კი ბევრი ჰქონდა გარდაცვლილი მეფის ვაზირყოფილსა და უპირველეს მთავართაგანს.

როგორ უკუელმა შებრუნდა საქართველოს ბედის ტრიალი, სამეფო რომელიც სხვებს სცემდა შიშის ზარს და რომელიც ვერ კიდევ გუშინ იერუსალიმის განთავისუფლებასა და ბაღდადის დაპყრობაზე ოცნების ზორცშესხმისათვის ემზადებოდა, დღეს თვითონ იყო დაპყრობილი და დამხობილი, ქედზე მონგოლთა უღელი ედგა და მალდა საფრენი ფრთები მოკვეცილი ჰქონდა.

ახლა საქართველო თვითონ არის სხვისი მოხარკე. შანშეს მამულში უცხო დამპყრობლები დგანან და მხარგრძელთა სამკვიდრო ანისი ურდოს სამყოფელად არის ქცეული. მონგოლები, ვიდრე ფეხს კარგად მოიდგამდნენ, ქართველ მთავრებს კიდევ უწევდნენ ანგარიშს, მათი წინააღმდეგობის საბოლოოდ დათრგუნვა უნდოდათ და ერთხანს ეფერებოდნენ. მერე, როცა ქართველებმა უაზრო წინააღმდეგობაზე ხელი აიღეს და დამპყრობლებს თავიანთი ციხესიმაგრეები ჩააბარეს, მონგოლებმა წყალობასა და ფერებას უკლეს, ქვეყანას ისე მართავდნენ, თავიანთ საგამგეოში ქართველ მთავრებს აღარაფერს ეკითხებოდნენ, თავგასულები, როგორც სურდათ, ხალხს ისე ექცეოდნენ, კეთილშობილსა და აღმატებულ ქართველ მთავრებს ერთადერთი უფლებადა დაუტოვეს დამპყრობლებმა — თავთავიანთი ლაშქრის წინ გაძლოლა და მონგოლთა მტრებზე იერიშის მიტანა. ძალა აღმართსა ხნავს და დიდგვარიანი მთავრები შეეგუენ უცხო მბრძანებელთა მორჩილებას, მათ მოხარეობასა და სამსახურს. ეს გარდღეული იყო და რაკი ბედისწერასთან ვერც ხმლით გახდნენ ვერაფერს, ვერც თავის განწირვით, ბედის განაჩენის დამორჩილებისა აღარ რცხვენოდათ.

სამარცხვინო მხოლოდ ის იყო, რომ ბოლო დროს მონგოლებმა მხარგრძელებსა და ამოგველებს, სურამელებსა

და ციხისგვარელებს, დადუნებელიანებსა და ჰერეთის ერისთავებს, გავლებსა და თორელებს, მათზე არაუგვარიანესი, კახეთის ერისთავთერისთავი დაასვეს თავზე — ეგარსლან ბაკურციხელი.

ამ მედროვემაც შეიფერა მონგოლების პატივი. უზომოდ გაიბერა და თავახედდა, ცა ქუდად აღარ მიაჩნდა და დედამიწა ქალამნად. ჯერჯერობით ბაგრატიონთა ტახტზე ვერ დაქდა და თავს მათი გვირგვინი ვერ დაიდგა, თორემ მეფობას სხვა აღარა უკლია რა: ქვეყანას თავის ნებასუფრთხე მართავს და იმ ქართველ მთავრებს; გუშინ რომ მხარში ამოდგომას ვერ უბედავდა, დღეს თავის კართან ალოდინებს; ზოგჯერ მათი აჯის მოსმენასაც არ კადრულობს და მათი ყმებისა და მამულების ბედს მათ დაუციობხავად წყვეტს: მონგოლ ნოინთა მძლავრობა და თავგასულობა ველარ აიტანა შანშეს ბიძაშვილმა, საქართველოს უპირველესმა ვაზირმა ავაგ მხარგრძელმა და აკი ამიტომაც წავიდა ყარაყორუმს! ბუნებით მშვიდი, ნებიერ ცხოვრებას შეჩვეული ავაგი ესოდენ ძნელსა და საშიშ გზას არ დაადგებოდა, მაგრამ ნოინთაგან ათვალისწინებულს თავის ქვეყანაში აღარ ედგომოდა, ერთადერთი იმედი წართმეული უფლების აღდგენისა ყარაყორუმს წასვლა, დიდი ყაენის ზღუბა და მისთვის წყალობის გამოთხოვა იყო.

ყარაყორუმს წასვლა თითქმის საიჭიოს გამგზავრებად ესახებოდათ ქართველებს.

ავერ მეორე წელია ავაგ ათაბაგის აღარაფერი ისმის, მკედარია თუ ცოცხალი კაცმა არ იცის. რამდენჯერ გაუკიცხავს შანშეს ავაგი თავის გულში: ყოფილიყო ამ თავის ქვეყანაში და ეცხოვრა ჩვენსავეთ. მარტო ქართველებზე ხომ არ ბატონობენ მონგოლები, სხვა ქვეყნების მეფეები და მთავრებიც ბევრნი მორჩილებენ მათ, ფიქრობდა თავისთვის შანშე მხარგრძელი და ნანობდა, რომ არ დაუშალა ბიძაშვილს ესოდენ სახიფათო გზაზე დადგომა. მაგრამ ეს შარშან იყო. მაშინ, ავაგის დროს, ვე-

არსლანი ჭერ კიდევ არ იყო ასე აღზე-
ვებული და თავგასული. ავაგი რომ ეგ-
არსლანის ესოდენ გათავებულებას შეს-
წრებოდა, ალბათ ყარაყორუმში კი არა.
ჯოჯოხეთში წასვლასაც არჩევდა საქარ-
თველოში დარჩენას და ეგარსლანის
მბრძანებლობის მორჩილებას.

ნეტავ შანშესაც შეეძლოს ყარაყო-
რუმს გამგზავრება! წასვლისას ავაგმა
აღუთქვა, შენს საქმესაც გავარიგებო,
და გაარიგებდა კიდევაც, თუ ცოცხა-
ლია. მაგრამ რახანია ავაგისა აღარაფე-
რი ისმის. გინდ მკვდარი, გინდ შინმოუ-
სვლელი!

ეგარსლანმა მაშინვე მტრულად შეხე-
და ყარაყორუმს ავაგის გამგზავრებას.
ერთხანს ალბათ ფიქრობდა, ვინ იცის,
ეგებ მართლა დიდი ყაენისგან შეწყნა-
რებული მობრუნდესო. ავაგის საგამგეო
ქვეყანას არ აწუხებდა და შანშეს მიმარ-
თაც ძალის გამოჩენის ერიდებოდა. ბო-
ლო დროს, როცა ავაგის დაბრუნების
იმედი გადაიწყვიტეს, ეგარსლანი მის
მამულებსაც მისწვდა და შანშე მხარ-
გრძელსაც მბრძანებლობა დაუწყო.

მხარგრძელმა გაუხედნავი კვიცივით
იხუა ბაქურციხელის აღვირი, მის ბრძა-
ნებებს არ დაემორჩილა და ნოინებთან
უჩივლა. საჩივრითა და წინააღმდეგო-
ბით რომ ვერაფერს გახდა, საკუთარ მა-
მულში ჩაიკეტა და შინიდან გამოსვლა
აღიკვეთა. იწვა ბოლოით გასიებული,
კედლისკენ გადაბრუნებული და შავი
ფიქრებით აფორიაქებული საკუთარ
გულს ასკდებოდა.

ფენის ხმა ჩაესმა.

ოთახში ვიღაც შემოვიდა.

— გძინავ, მამა-ბატონო?

შანშემ გადმობრუნება არ ინდომა,

ხელის ვაჭნევით ანიშნა, არ მძინავსო.

— მოწვოლები მოდიან, სადაცაა აქ

გაჩნდებიან.

— რაო? — გველნაკბენივით შეხტა

შანშე, ლოგინზე წამოიწია და შვილის-

კენ შემობრუნდა, — რაო, თავს გვესხ-

მიან? — იკითხა შეშფოთებულმა.

— თავდამსხმელებს არ გვანან, მცი-

რე რაზმია. მთელი ჩვენი სამკვიდრო

ისე გამოუვლიათ, არც ვინმე დაუბრე-
ვიათ, არც სადმე საძარცველად შეჩნე-
რებულან. პირდაპირ აქეთ შემოდიან.

— ნეტავ რა უნდათ? — ძლივს გასა-
გონად ჩაილაპარაკა შანშემ და კბილი
გააღრჭიალა, ტანსაცმელს მისწვდა და
სწრაფად შეუდგა ჩაცმას, — გალაყანი
ჩაგვეტოთ და ჭალაბი ციხეში შევხიზ-
ნოთ, ზაქარია! ხალხი თუ იხმე?

— ყველა ფეხზე დავაყენე. ქალებსა
და ბავშვებს ახლავე ციხეში შევიყვან.
თუმცა მცირე რაზმი ყოფილა და არა
მგონია, ავი განზრახვით იყვნენ.

— მაგათსას ვერას ვაიგებო. რაც არ
გგონია, სწორედ იმას იზამენ.

შანშე ხმა-ხანჯალს მისწვდა და
ორივენი გარეთ გამოვიდნენ.

იარაღასხმული ვაჯაკები ეზოში შე-
კრებილიყვნენ.

— ბიჩუ ნოინი მოუძღვით თურმე,
ათიოდ კაცი ხლებია, — მოახსენა ცი-
ხისთავმა.

— დასაბრვეად გამოსვლას არ გავს,
მაგრამ ბიჩუ ნოინს რა უნდა უღოდეს?

— იკითხა შანშემ და შეკრებილთ თვა-
ლი მოავლო.

ორმოცდაათამდე რჩეული ვაჯაკი
საომრად აღჭურვილი იდგა, თავჩაჩქია-
ნებს ხელთ ფარშუბები ჰქონდათ დაბ-
ლუჭული და ბრძანებას ელოდნენ.

— ქალები და ბალები მაინც დახიზ-
ნე, ზაქარია, გალაყანის კარს ნუ დავეკ-
ტავთ, — იძლეოდა განკარგულებას
შანშე, — ციხისთავო! ეს ხალხი ციხე-
ში დამალე. თუ გასაჭირი იქნა, გაცნო-
ბებთ.

ციხისთავმა თავი დაუქრა.

— ზომეეთ! — გადასძახა იარაღსხ-
მულებს და ციხისკენ წაუძღვა.

ქალები და ბალები ციხეში იხიზნე-
ბოდნენ. კაცები აჩუმებდნენ, მაგრამ
მაინც გნიასობდნენ, წყევლა-კრულვითა
და ქოქოლით ვარბოდნენ და თან წიწი-
ლებივით დაწიოკებული ბავშვები მის-
დევდათ.

— შენც ციხეში შედი, ზაქარია! —
ბრძანა შანშემ.

— მე შენთან დავრჩები, მართლ ვერ

დავტოვებ, — გადაჭრით თქვა ზაქარიამ.

შვილის გავუგონარობას შეუჩვეულმა მანშემ წარბი შეიკრა.

— მე რომ გვერდით გეყოლები, მოგერიდებიან, აუგს ვერ გადარებენ, — დასძინა ზაქარიამ.

მანშემ აღარაფერი უთხრა.

სათვალთვალო კოშკში მდგარ გუშავს ახედა და იკითხა.

— შორს არიან?

— ჯერ არ ჩანან, მთავარო.

— კარი მაინც დავეტოთ, სიფრთხილეს თავი არ სტკივთ, — ხმამაღლა შეჰბედა მამას ზაქარიამ, — ბიჩუ ნოინს არ გავუფრთხილებივართ, ვერ იტყვის რომ კარი დაუხშეთ.

მანშემ შვილს შეხედა, დასტურის ნიშნად თავი დაუქნია.

ზაქარიამ კართან მდგარ გუშავებს გასძახა და რკინის მძიმე კარი ნელა მიიხურა.

— მალლა ავიდეთ, — თქვა ზაქარიამ და ციხისკენ ხელი გაიშვირა.

მანშე დაჰყაბულდა.

ციხის სათვალთვალოდან გაჰყურებდა მამა-შვილი. შორს ჯერ მტერის სვეტი გამოჩნდა, შემდეგ იმ მტვერში თანდათან ცხენოსნები გამოიკვეთნენ.

გალავანს რომ დაუახლოვდნენ, ცხენები ნაბიჯზე გადაიყვანეს.

რაზმი მართლაც მცირე იყო, ბიჩუ ნოინს შეიდიოდა კაცი თუ ახლდა.

ნოინი დაწინაურდა, ცხენი რკინის კართან მიავდო და მალლა ასძახა:

— მასპინძელო!

ზაქარიამ ციხის სარკმელში გამოხედვა დააპირა, მაგრამ მამამ არ მიუშვა, უკან დასწია.

— ციხეში სამტროდ ჩაქეტილი ვეგონებით, ეგრე დახვედრა არ ივარგებს... ძირს ჩავიდეთ და კარი გავუღოთ! — ბრძანა მანშემ და ციხეს დაუყვა.

— მასპინძელო! — ისევ ასძახა ბიჩუ ნოინმა და კარზე შუბის ტარით დააბრაახუნა.

გუშავები გალავნის ნაპირას წარსდგნენ.

— თქვენ მთავარს შიშნენეთ, სამხარობლოდ მოვსულვართ.

მანშემ მხრები აიჩეჩა, შვილს გაოცებულმა შეხედა. მერე ნიშანი მისცა და რკინის კარი მძიმედ გაიღო.

ცხენდაცხენ შემოვიდნენ მონგოლები. მთავარი და მისი მემკვიდრე დინჯი ნაბიჯით შეეგებნენ.

მანშე არ ელოდა, შორიასლო შეაჩეხა ბიჩუ ნოინმა ცხენი და დაიქვეითა.

— მთავარო, სამახარობლო მკეთუნის! — შესძახა წინ შეგებებულ მანშეს და ხელგაშლილი, წამოვიდა, — ათაბაგი ავაგი მშვიდობითა და ყაენის წყალობით დაბრუნდა.

მანშე ყურს არ უჩერებდა.

— რას ბრძანებთ, ნოინო!

— დიდი ყაენის მიერ შეწყნარებული და დაჯილდოებული ავაგი ახლა ჩვენს მბრძანებულთან, ჰულაგუ ყაენთანაა.

— ნუთუ ცოცხალია?

— ცოცხალია და მალე აქ იქნება.

დიდ ყაენს იარლიყი მიუცია, საქართველოს სამეფოს პირველ მთავრად უცენია და დიდებული ილხანის ვანკარგულებით, ჩვენც ყველამ მისი პირველობა უნდა ვალიართთ.

— შენს პირს შაქარი, ნოინო! — შესძახა მანშემ და თაყვანის საცემად დაჩოქება დააპირა.

— ნუ, თავადო... ნუ... ეგ რა საკადრისია! — მუხლზე დაცემა არ დაანება ბიჩუმ, — გილოცავ, გულით გილოცავ!

— ვაილოქა და მთავარს მოეხვია: მერე ზაქარიას მოხედა, საჩხებრად შემართული მთავრის ქაბუჯი მემკვიდრე გაოცებულად უყურებდა ბიჩუსა და მანშეს ხვევნას.

— შენც გილოცავ! — ცალყბად უთხრა ბიჩუმ გორთხად მხირალ ზაქარიას და ხელი გაუწოდა. — წერილიც მოგართვით, მთავარო! ავაგ ათაბაგს შენთვის წიგნი მოუწერია, — ბიჩუ ნოინმა უბიდან გრაგნილი ამოიღო და მანშეს გადასცა.

— ეს რა დღეს შევესწარი, ნოინო!

შინ მობრძანდით. — ბავშვივით გაიხარა შანშემ, — ზაქარია მსახურებს უხმე, სუფრა გაშალეთ.

— შინ შესვლა არ ღირს, აქ სადმე ჩრდილში დავისვენოთ, დროც ბევრი არ გვაქვს, — თქვა ბიჩუმ და უზარმაზარი კაკლის ხის ჩრდილისაკენ გაიწია.

— თქვენს სურვილზე იყო! — დამორჩილდა შანშე.

მსახურები დატრიალდნენ, მონგრულებს ცხენები ჩამოართვეს, კაკლის ქვეშ ნიღბები დაჰფინეს, თორენ გაახურეს, უშობელი დაკლეს!

სანამ სუფრა გაიწყობოდა, შანშე მხარგრძელი ცალკე განაბირდა, ავაგის წიგნს ჩაუჯდა და თვალცრემლიანი კითხულობდა ძნელი გზისა და ხიფათების, ბათოსა და მანგუ ყაენის სატახტოებში მისვლისა და ფათურაყების თითქმის დაუჯერებელ მოთხრობას.

ალბათ ვერც წარმოიდგენთ, რა კიჩი და განსაცდელიც თავს გადამხდა, მაგრამ, ღვთით, ყოველივე კარგად დასრულდა და ყაენების დიდი წყალობით ვბრუნდებით.

ბოლოს გადაკრულად იწერებოდა ავაგი როგორც ჩამოვალ, კახეთში წაგიძღვებით, ტახტე უნდა ვინადიროთო, ამოაზე წვრილად გაკრულად იყო მიწერილი: მალე შეგატყობინებთ, რადის და როგორ შეხვედეთო.

ნაქვეფარი ბიჩუ ნოინი საჩუქრებით ავსებულე გაისტუმრა შანშე მხარგრძელმა.

ორბ დღის შემდეგ საქართველოს მთავრები ეწვია. ლიხთიმურეთიდანაც კი მომხატოცა ცოტენე დადიანი და რაჭის ერისთავი. მხოლოდ ერთი აკლდა მთავართავან: ამდენ ხანს უპირველესად წოდებულე ეგარსლან ბაკურციხელი.

— ნეტავ მისთვისაც გეხმო, სულერთია გაიგებს! — ჩემად უჩუროჩულა ფრთხილმა სურამელმა შანშეს.

— გაიგებს, თორემ ყურზე ხახვი არ დამაქრას! რაც აქამდე ვერ მიყო, აწი რადის მიზამს! — გაღიხარბარა მხარგრძელმა და სუფრასთან შემომსხდარ

მთავრებს ავაგის წერილი ხმაყვლავ წაუყვიტხა.

სტეფანე შინელი

ბაკურციხელს არც შანშესთან ბიჩუნოინის სტუმრობა გამოპარვია, არც მთავრების შეკრების ამბავი. ხმები მოდიოდა და თვითონაც ხედებოდა, რომ რალაცას უშზადებდნენ უკმაყოფილო ერისთავები. მაგრამ მათი შფოთი ახალი ამბავი არ იყო, მათგან სიკეთეს არც მოელოდა და ეკვიც არ ეპარებოდა, რომ კვლავაც იოლად გაუსწორდებოდა ყველა წინააღმდეგობს.

როცა ყველაფერი კარგად გამოიწვილა, ძვირფასი ძღვენით დატვირთული ბიჩუს კარს მიადგა.

— მის მამულსა და ქონებას ხელს არ ეყოფ, სხვა მხრივ კი ავაგიც, დანარჩენი მთავრებივით მე უნდა დამემორჩილოს, — განუცხადა თედეაქრებულმა ეგარსლანმა ბიჩუს და თვალი თვალში გაუყარა.

ვერცხლის წყალოვით მოძრავი წერილი თვალეუი წამით შეჩერდნენ და დამცინავად დააქტირდნენ გაქედმაღლებულ მთავრს.

— შენ კი არა, მე აღარ დამემორჩილება ავაგ მხარგრძელი, მთავარო! ჰი-ჰი-ჰი... — ჩაიქიჩილა ბიჩუმ და მუხლზე ხელი დაირტყა.

— ეგ შეუძლებელია! — იტყიცა ეგარსლანმა.

— შეუძლებელი აღარაფერია, როცა ავაგ ათაბაგს დიდი ყაენის იარლიყი ხელთა აქვს... პირველ ხანებში მაინც, სანამ დრო იმ იარლიყს არ მოაძველებს და ქედს ძველებურად არ მოვადრეკინებთ ათაბაგს. მაგრამ ეგ მე აღარ მომიწევს... ჰელაგუ ყაენი თავის კარზე მიხმობს, მალე აქედან სამუდამოდ უნდა წაიგდე და მხარგრძელის მოთოვაცა და თქვენი მორიგებაც სხვა ნოინს მოუხდება.

— ხუმრობთ, ბატონო? — გაოცებისაგან პირი დაალო ეგარსლანმა.

— რა სსხუმაროა! ამ დღეებში ჩემი შემცვლელი ნოინი მოვა...

— ეგ როგორ? შენ რატომ უნდა შეგ-

ცვალონ? ყაენს ერთგულება დააკლოთ სამსახური?.. რა დანაშაული მიგიძღვის?

— რატომ უნდა შემცვალონო? ეგ ვინ იცის, ჩემო ეგარსლან? დანაშაულად ეგებ ისიც კმარა, რომ თქვენთან დიდხანს მოვათიე და აქაურობას შევეჩვიე, — ბიჩუ ნოინს სახე მოუღება და თვალი მოუწყლიანდა.

ეგარსლანი მიხვდა: ამიერიდან ბიჩუ ნოინს მფარველი თვითონ ჰყავდა საქმე-ბნელი და მის იმედად ქვეყნის მართვა კი არა, შინ ჯდომაც აღარ შეიძლებოდა.

სხვა რაღა გზა იყო.

ვიდრე ბიჩუს შემცვლელი ნოინი გამოჩნდებოდა და მასთან დაახლოებას მოახერხებდა, ეგარსლანს თავი ისე უნდა მოეჩვენებინა, ვითომ ავად მხარგრძელის აღზევება და სამშობლოში დაბრუნება სხვაზე მეტად უხაროდა. ჯერ, ერთხანს ასე იქნება, მერე დრო თვითონ უკარნახებს, ვის როგორ მოექცეს ბაქურციხელი. ბიჩუ ნოინი ბუნებით ფრთხილი კაცია და იმასაც კი დაცდა: დრო მოაქვლეს ავად იარლიყსო!

როგორც კი აცნობეს, თბილისში შანშე მხარგრძელი გამოჩნდაო, მის ხლებას როდიდა დაელოდა, როგორც ნაჩევე იყო, იქით ეწვია და გადაეხვია:

— ავადის მობრუნების ამბავი შევიტყუე და გული აღარ დამიდგა, მაშინვე შენსკენ გამოვექანდი. მომილოცავს, ცოცხალი და ყაენისაგან აღზევებული რომ ბრუნდება, — შანშეს მშურად გადაეხვია ეგარსლანი და ხმადანბლა დაუმატა, — ყველას მოსალოცი ვვაქვს, შანშე, ავად ათაბაგი ამ პირუტყვი მონგოლების ბატონობისგან დაგვიხსნის და მათ მძლავრობას ბოლოს მოუღებს.

შანშემ წაუყრუა უკანასკნელ სიტყვებს.

— მაღლობელი ვარ, მთავარო! მკერა, არ გეწყინებოდა ბიძაჩემის დიდი იფანე ათაბაგის შემკვდრის მშვიდობით დაბრუნება.

— შეწყინა კი არა, პარაკლისს ვახდენინებ სიონში. კარგია, რომ შენც აქა

ხარ, ერთად შევეწიროთ საქართველოს მფარველ ლეთიშობელს მადლურბა... მეგონა, ავადის ამბავი რომ შეიტყვე, მეტე მაინობები და გამახარებდი, მაგრამ შორს ვარ და არ გავახსენდი... — ეგარსლანმა თვალი თვალში გაუყარა შანშეს.

შანშე მიხვდა, ბაქურციხელმა მასთან მთავრების საიდუმლო შეკრების ამბავი იცოდა და დამალვას აზრი აღარ ჰქონდა.

— თვითონ მოვიდნენ მოსალოცად, მე არაეინ მომიწვევია, მთავარო, — იმართლა თავი მხარგრძელმა.

— კაი ამბავია, შენ არ მომიკვდე, ლიბთიმერეთში, რაქისა და ოდიშის მთავრები გებულობენ ლორეში მისული წერილის შინაარსს. მე აგერ თბილისში ვზივარ, საქართველოს სატახტოში, და ვერაფერს ვტყობილობ...

მხარგრძელი ხმას არ იღებდა, ბაქურციხელი ყველაფერს მიხვედრილი იყო და მიკბ-მოკიბვას აზრი არ ჰქონდა.

— სხვა დროს ნულარ გამოშტოვებთ, შანშე, უჩემოდ ნუ შეიკრიბებით სამშობლოს ბედის გამოსარჩევად... კარგად იცით, მონგოლებზე ჯვარდაწერილი არ ვარ, სხვაზე ნაკლებ მათ წინა აღმდევ არ მიბრძოლია და კოხტასთავის შეთქმულებისთვისაც თავი არ ამირიდებია.

მხარგრძელი წამოწითლდა. კოხტასთავის შეთქმულებაში მხოლოდ მან არ მიიღო მონაწილეობა. რადგანაც აჯანყების უხარობას კარგად ხედავდა და სხვებსაც არწმუნებდა, მონგოლების წინა აღმდევ ვერას გავხდებით, ტყუილად გავივლიტებითო. მაგრამ, როცა მთავრებმა არ დაიშალეს და მაინც შეითქვენს, ხალხში, შეთქმულების მარცხის შემდეგ, დიდხანს არ დამცხრალა მითქმა-მოთქმა შანშე მხარგრძელის განდგომაზე, სამეფოს ბედისადმი მის გულგრილობაზე.

ბაქურციხელი სწორედ ამ მტკივნეულ ადგილს შეეხო ახლა და შანშეს თავისი მამულიშვილური ღვაწლიც გაახსენა.

სიტყვად და მხარგრძელი ალბათ იფეთქებდა, მაგრამ ეგარსლანმა გულწრფელად გაუღიმა, ერთხელ კიდევ მოეხვია და ტყბილი სიტყვით მოაღბო.

ეგლა გვაკლია, შანშე, ერთმანეთს დავერიოთ და მტერი გავახაროთ. შენისთანა მამულიშვილი ვინ გვეყავს, ან შენზე მეტს ქვეყნისთვის ვინ ზრუნავს. მე იმის თქმა მინდოდა, ნუ დამივიწყებთ-მეთქი, ლხინშიც ნუ გამომტოვებთ და პირშიც თქვენ საწაცლოდ მიგულეთ.

ბაკურციხელმა ავაგის მშვიდობით დაბრუნების გამო სიონში პარაკლისი გადაახდევინა და დიდი ნაღიმი მოაწყო. პარაკლისზე იმ დროს სატახტოში მყოფი ყველა მთავარი გამოცხადდა, მაგრამ ნაღიმზე, შანშეს გარდა, ორიოდვე ერისთავი ძლივს ეწვია.

ეგარსლანი კარგად ხედავდა, რატომაც ერიდებოდნენ ამდენ ხანს მორჩილი მთავრები.

ყოველ დღე ახალ-ახალი ამბები მოჰქონდათ: შანშე მხარგრძელმა ავაგთან კაცი აფრინაო, ავაგის საიდუმლო წერილი მოვიდაო, მთავრები ფარულად იკრიბებიან და რაღაც მოლაპარაკება აქვთო. გუშინ მორჩილი მთავრები, დღეს აქეთ ამაღლიდნენ ბაკურციხელს სალამსა და მოკითხვას. ატყობდა ეგარსლანი, ბედის ჩარხი უკულმა აპირებდა შებრუნებას, მაგრამ რა ექნა და რა ელონა?!

ხედავდა, რომ მოვლენები თავისთავად, უმისოდ ვითარდებოდა, რაკი დინების საწინააღმდეგოდ სვლა არ შეეძლო, უნდოდა თუ არა, იმ დინებას უნდა აჰყოლოდა. და მარჯვე შემთხვევისათვის ეცადნა, რომ ტალღას ისევ თავზე მოქცეოდა.

ცდა და ლოდინი კი აღარ შეეძლო. უკვე ხანში შესულ მთავარს ბრძოლისა და მოქმედების ხალისი ძველებურად აღარ ჰქონდა. მუდამ დაძაბული და შემართული, მოუხვენარი და შფოთიანი ცხოვრება აღარინდებურად აღარ იზი-

დავდა და მჩქეფარე სიცოცხლის სურვილს მოწყენა შეპარვოდა.

ამქვეყნად უკვე ყელაფერი გამოცადა, აღზევების ფასიც კარგად იცოდა და დაცემისაც, და მთავარს ნელ-ნელა გული გაუგრილდა, ხვალინდელი დღის მიმართ განუტრეხელობა მოერიო, სულ ერთია, რაც მოხდება-მოხდესო, ერთხელ საიდლატ, გულისა თუ გონების რომელიღაც კუნძულში გადაიწყვიტა და ხელი ჩაიჭინა.

თეთიონაც ვერ გაიგო, როგორ ნელ-ნელა მოეშვა, ფარ-ხმალი დაჰყარა და მუდამ მოუცილებელი სიფხიზლე დაჰკარგა.

რაღაც გაუგებარ უზრუნველობას მიეცა, აღარც სადმე ეჩქარებოდა, აღარც რისიმე მოლოდინი აღეღებდა.

ამ უმოქმედობისა და უძრაობისაგან შანშე მხარგრძელის უსტარმაც ვერ გამოიყვანა.

ვაზირყოფილი გუშინდელ მბრძანებელს სიყვარულსა და მეგობრობას უმტკიცებდა და მთავრების გადაწყვეტილებას ატყობინებდა: ამა და ამ დღეს, ამა და ამ ადგილას შევიკრიბოთ და ავაგ ათაბაგის შესაგებებლად ერთად გავემგზავროთო. თან იმასაც დასძინდა: ავაგს შემოუთვლია, დიდი ამალით არ შეხვდეთ, მონგოლებს არ ეწყინოთო.

სხვა დროს მთავრების წვევასა და პაემანსაც, ამაღის რაოდენობის წინასწარ განსაზღვრასაც, ეკვით შეხედავდა ფხიზელი ეგარსლანი. ახლა კი, თითქოს მას არ ეხებო, ცხოვრება მოყირკებულევით ხელი ჩაიჭინა და თავისი მტრების გადაწყვეტილების შესრულების სამზადისს შეუდგა.

პაემანზე წასვლის წინა დამეს სიზმარი ნახა: აღიდებულ მდინარეში მიცურავდა, მხარულს ღონიერად უსვამდა და დინებას მიჰყვებოდა. უცებ მდინარემ მიმართულეა იცვალა. ეგარსლანი ისევ ისე განაგრძობდა ცურვას, მაგრამ ახლა უკვე აღმა, დინების საწინააღმდეგოდ სჭრიდა წყალს. დაიღალა ძლიერ

ტალღებთან ბრძოლით, დინებას უგანა და ნაპირისკენ გასცურა. მაგრამ ნაპირი შორს იყო, წყალი სისხლივით დედდებოდა, სქელდებოდა, ლამი ეკვროდა და წინ ველარ მიიწევდა. ერთხანს იფარებოდა იმ ლამსა და წუმპეში. ამოსვლას ცდილობდა, მაგრამ უფრო და უფრო ეფლონებოდა და ძირს შიდიოდა.

თვალბდაკუსული ბაყაყები მდინარის ნაპირას დასეტუპლიყვნენ და წელზე დონიწმემოდგმულნი სიცილით იჭებოდნენ.

ლამსა და უსიამო თბილ წყალში სხეული მძიმედ ეფლობა და იძირება. ზედაპირი ნელ-ნელა იკვრება, და ეგარსლანს თავილა რჩება ლამისა და წუმპის ზემოთ; მერე ის თავიც დაბლა მიდის, თვალბში ზეცა თანდათან ვიწროვდება და...

ბაკურციხელი უკანასკნელ ბაყაყსა ხედავს: იმ ბაყაყს კაცის სახე აქვს, ვიღაცას გავს სახით ის ბაყაყი, მაგრამ ვის, ვერ იხსენებს და ვერა, ბაყაყი ღრუბელივით იბერება, ყვითელი თვალეზი გადმოცვენაზე აქვს: უცებ სკუპს აყეთებს და ზედ შუბლზე ეცემა, მძიმე ლოდივით დააწვა ისედაც სიღრმისაკენ წასულ ეგარსლანს ის ყვითელ-მწვანე მაჯლაჯუნა.

წუმპემ პირი შეჰკრა ბაკურციხელის თავზე და ლამით ამოვსებულ ყურებს ძლივს მისწვდა იმ ბაყაყის ყუიყუნი:

— ახია! ახია! ეგ შენი ეგ შენი.

ბაყაყის ხმა გამყიფანი იყო, თავს უზერტდა და ტვინში ბურღივით უძვრებოდა.

უკვე ველარაფერს ხედავს ლამსა და წუმპეში დაძირული ეგარსლანი, მაგრამ გრძნობს, რომ ვიღაც უახლოვდება, ვიღაცის გახშირებული სუნთქვა ესმის.

— ახია! ახია!

თავს დამდგარი ჩასძახის ისევ ის კაც-ბაყაყი და ზემოდან წიხლს აყოლებს: ლორწოიანი ფეხის შეხება ცივი და უსიამო იყო. ლამში ჩაძირულ ბაკურციხელს გააყრუოლა და უკანასკნელად კიდევ ჩაესმა:

— ეგ შენი ეგ შენი!

წიხლის მოხვედრამ თუ მწუხარებდა მოაღვიდა. კარგად კიდევ არ იყო გონს მოსული, ტან-ფეხზე იხედებოდა და არ ჯეროდა, რომ ლამი და წუმპე მოშორებული ჰქონდა.

— ფუი, ეშმაკს! ფუი, ეშმაკს! უფალო, კარგად ამიხდინე! — იწერდა ბირჯვარს ეგარსლანი და თან იმ წუმპისა და მაჯლაჯუნის გახსენებით გული ერეოდა.

იმ ღამეს თვალი ველარ მოხუცა. დილით ადრე ადგა უძილობით დაღლილი და მოხარშულივით მოთენთილი. მეუღლემ უგუნებობა შეატყო:

— ცუდი ფერი გადევს! იქნებ არ ინებო წაბრძანება, ხელმწიფე! — შეეკედრა ერთგული ცოლი.

სხეებზე ადრე შინაურებმა და წყალობის დამსახურებისათვის თავგამოდებულმა მლოქველებმა დაუწყეს ბაკურციხელს „მეფისა“ და „ხელმწიფის“ წოდებით მიმართვა:

ეხლა, როცა ეგარსლანის მეტობას ბოლო ეღებოდა, ბაკურციხელს დაცივნად უნდა მოჩვენებოდა ცოლის ნათქვამი, მაგრამ მეუღლე ძველებურად გულწრფელი იყო ქმრის სიყვარულსა და პატივისცემაში და კახეთის ერისთავმა მხოლოდ ხელი ჩაიჭინა.

— არაფერია, წავალ, გავლა მარგებს, — თქვა და აჩქარდა.

როგორც დათქმული იყო, ორი კაცი იახლა მხოლოდ. ისინი კართან დანარჩენ მთავრებს შეუერთდა და ვზას დაადგინენ.

იმ დღეს ეგარსლანის მიმართ ყველანი განსაკუთრებულ კრძალვასა და პატივს იჩენდნენ. წინ გაუშვეს და დანარჩენები უკან მიჰყვნენ.

ეგარსლანმა ჩვეულებრივად შეიფერა მთავრების წინამძღოლობა.

სხვა დროს, როცა ძალა ჰქონდა და თეთრი კბილის იქით შავ გულს ხედავდა, მათი პირფერობა აღიზიანებდა და აბრაზებდა.

ახლა, თითქოს მისთვის სულერთი ყოფილიყოს, ვერც მლიქვნელობის უადგილობას ხედავდა, ვერც გადაჭარბებული ქებისა და ფლიდობის აზრს სწვდებოდა.

დიდხანს იარეს. ნაშუადღევს ტრიალ მინდორზე კორამდ მდგარ მუხნარში შევიდნენ. მანვე მხარგრძელმა მსახურებს უბრძანა:

— საგზალი გადმოიღეთ, სუფრა გაშალეთ! — მთავრებს თვალი მოავლო და ეგარსლანს მიმართა, — რას იტყვი, ეგარსლან-ბატონო, მგონია, პურთობისთვის უკეთეს ადგილს ვერ ინატრებ!

ეგარსლანმა თვალი მოავლო ჩრდილდაფენილ შწვანეს და უხალისოდ დაუბოწა:

— კარგია!
— ჩვენ ნულარ შევჩერდებით, მთავრო! ავგ ათაბაგი ახლო იქნება და შესახვედრად ვიჩქაროთ. მსახურნი აქ დარჩებიან, — მოუბრუნდა მხლებლებს, — სუფრას გააწყობთ და ათაბაგის დახვედრის თადარიგს გასწევთ.

მანვე მხარგრძელობდა და ავგის ათაბაგობას ხაზს უსვამდა, მაგრამ ხელჩაქნეული, უხრუნველობის ბურანში წასული ეგარსლანი ვერც ამას ამჩნევდა.

დაქვეითებულმა მსახურებმა ცხენებს საპალნე მოხსნეს. ბაკურციხელის ორი მხლებელი მთავრის ბრძანებას ელოდა.

— ჩვენ როგორღა მოვიქცეთ, მემკვიდრემ და ქალბატონმა გვიბრძანა. ერთ წუთს არსად მოგშორდეთ და მარტო არ დაგტოვოთ, — ხმადაბლა ჩურჩულით უთხრა კახელმა აზნაურმა, რომ სხვას არ გაეგონა.

— თქვენც ის ჰქენით, რასაც სხვები შერებია, აქ დარჩით და სუფრა გააწყეთ, — ცივად მოსკრა ეგარსლანმა და ცხენი წინ დაძრა.

ერთხანს კიდევ იარეს. მერე შორს მტვრის კორიანტელი გამოჩნდა.

— ათაბაგი მობრძანდება! — უკლებს და მანვე მხარგრძელს.

ეგარსლანი სდუმდა, ტანი ცუდს უაზრებდა.

ეს დასავალზე ცხენოსნების რაზმი გამოჩნდა. რაც უფრო უახლოვდებოდნენ, მით უფრო ემღვრებოდა გუნება ბაკურციხელს.

რად მიდის წინ და რად უახლოვდება იმ რაღაც გაურკვეველსა და ამფორიკებელ მოლოდინს?

თითქოს ცხენიც გრძნობს პატრონის ყოყმანს, ისიც ფეხს ითრევს და უხალისოდ მიაბიჯებს. რაღაც უნდა იმოქმედოს ეგარსლანმა, მაგრამ თვითონაც არ იცის რა და, რისთვის უნდა გააყეთოს.

აი, სულ ახლოს არის ავგ მხარგრძელი. ცხენზე ამპარტავენად ზის ყვინის წყალობით ვალაღებელი ათაბაგი, სიმსუქნე მორევია და სახეზე კმაყოფილების ღიმილი უთამაშებს. მაგრამ მოტეხილი ჩანს ავგ ივანეს ძე და ამას მარტო მთლად ერთთანად გათვთრებული თმაწვერი კი არ ამკლავებს, იმ თავმოქმედონე ღიმილს იქით ცხოვრებისაგან გამწარებისა და ფათერაკებით საგსე თავგადასავლების მძიმე კვალსაც ხედავს ეგარსლანი.

ბაკურციხელმა ვერც გათვო, როგორ წამოეწიენ თანამგზავრები; ჯერ მხარი გაუსწორეს და მერე შუაში მკიდროდ მოიქციეს.

— მშვიდობა შენს მობრძანებას, ათაბაგო! — შესძახა მანვემ, ცხენიდან გადმოხტა და ავგს მიეგება.

ავგამაც დაიქვეითა და ბიძაშვილს გადაეხვიო.

ღანარჩენებიც ჩამოხდნენ და ვიდრე თვალცრემლიანი, გულაჩუყებული ავაგი სხვებსაც გადაეხვეოდა, მანვემ ყურში რაღაც ჩასჩურჩულა. ავგს უცებ ეცვალა ფერი და ეგარსლანს მიაჩერდა. ყველა დაქვეითებული იყო, მხოლოდ ბაკურციხელიღა დაჰყურებდათ ცხენზეიდან. ბურანში წასულმა თვითონაც არ იცოდა, რატომ მანაც სხვებივით არ

დაიქვეითა. იჯდა ცხენზე და ტუჩზე სიმ-
წრისა თუ უზრუნველობის უაზრო ღი-
მილი უკრთოდა. ამირსპასალარს ისე
უყურებდა, თითქმის ვერც ხედავდა და
არც ესმოდა, ირგვლივ რა ხდებოდა.

ავაგი აინთო.

ხელში მათრახის ტარი დაბლუჯა. ნა-
ბიჯი წინ წადგა და... თვალი რომ თვალ-
ში გაუყარა, ეგარსლანს უსიამოდ გა-
აყრყოლა. იმ გამოხედვაში წუხანდელი
მაჯღაჯუნას მზერა დაიჭირა და თვალი
დაუბნელდა.

ელვასავით გაიკლავნა გრძელი მათ-
რახი ჰაერში და ბაკურციხელის სახეს
გაეწნა.

ეგარსლანმა განძრევაც ვერ მოასწ-
რო, რამდენიმე ვაჟკაცი ეცა, ცხენიდან
გადმოიღეს და ქვეშ მოიგდეს. იარაღი
ააგლოჯეს, დაუზოგავად სცემდნენ პირ-
ველივე დარტყმისაგან გაბრუებულს და
გონდაკარგულს.

— განძარცვეთ და ისე დააგდეთ უბა-
ტიოდ! — ბრძანა ავაგმა და ფენის
წვერი ზიზლით წაჰკრა ცემით დაოსე-
ბულ, თითქმის უგრძნობელ ეგარსლანის
სხეულს.

ტანსაცმელი შემოახიეს.

— ეგ შენ! ეგ შენ! — წიხლებს
ცემით ჩასძახეს, ცხენებზე ამხედრ-
დნენ და გინებით მიატოვეს ყვავ-ყორ-
ნების კერძად დარჩენილი, ნაგვემი და
ფეხქვეშ გათელილი გუშინდელი მბრძა-
ნებელი.

მემატიანე ამის შემდეგ ერთ სიტყვა-
საც აღარ სძრავს ეგარსლან ბაკურცი-
ხელზე და სწორადაც იქცევა: საქვეყ-
ნოდ შერცხვენილი, ლაფდასხმული
და თავმოკრილი კაცის ბოლო — ცხოვ-
რება თუ სიკვდილი — არავისთვის აღ-
არ არის საინტერესო.

□ გაგრძელდება იქნება □

თ ა ს ი

ნუთუ მე ისევ მომიახლოვდა
გარდასულ დღეთა ძლეული განცდა?
ის, რაც ოდესღაც გონებას ფლობდა,
რაც ჩემში ჭერტით ჩადგა და დაწდა?

ამ დიად ნაეურს, ჩემში ჩარჩენილს,
არ შეეხების აროდეს ხელი!..
მაგრამ შენ, ღვთიურ ხელით გაჩენილს,
რად გემონები ცრემლების დენით?

რად გინდა ისევ ვიწამო წამი,
რომელიც თითქოს შობს ნეტარებას?
ისევე დაეთმო სიმშვიდე ღამის,
ვეძიო, რაც გულს არ ეკარება?

მე ხომ აროდეს მენანვობა
გამეცა გულის, სულის საუნჯე!
მაგრამ სიღრმეში რაღაც რჩებოდა
რაც ადამიანს მუდამ ამუნჯებს...

შენ ჩნდები ჩემ წინ, როგორც ოდესღაც
მეუღლინებოდა სახე ღვთიური,
და როგორც მაშინ, ისევე დღესაც,
მომემისის ქანგთა ჭლერა ციური!

იყავ ასეთი? ამ ფიქრსაც ვბედავ!
ან ახლა ჩემს წინ ჩნდები ნამდვილად?
ეგებ მე შენში ჩემსასვე ვბედავ, —
რაც ჩემი გრძნობის ძალით შექმნილა?!

და ისე, როგორც ბროლის თასია
ბრჭყვიალა, ცივი და ცარიელი —
ელვარებს მხოლოდ როცა სახევა,
როს ძველი ღვინის ამკობს იერი?!

ნუთუ მე ისევ მომიახლოვდა
გარდასულ დღეთა ძლეული განცდა?
ის, რაც ოდესღაც გონებას ფლობდა,
რაც ჩემში ჭერტით ჩადგა და დაწდა?

ბადაზა შავი მერხისა

„გაფრინდი შავო მერცხალო,
გაჰყვე ალაზნის პირსაო,
ამბავი ჩამომიტანე
ომში წასული ძმისაო“.

დავბრუნდი ამბის მთხრობელად!
ხედავ, თვალთ ცრემლი მდისაო,
შენი ძმა, სამკვდროდ დაჭრილი,
ეპოვე ბერდუჯის პირსაო.

მკვრდში ისარი ასვია,
ანთხევს საბრალოდ სისხლსაო,
ხმალი, ვადაში მტვრეული,
მებრძოლის გვერდით გდისაო.

დამარცხებულან ქართველნი,
მონად ქცეულან მტრისაო!
კარგ უბრძოლია ბენავსა,
ძალი პქონია კლდისაო!

ახლა ნაომარ-წაქცეულს
ხროვა ეხვევა მგლისაო,
ყორანი თვალებს უკორტნის,
შუქსაც უბნელებს მზისაო.

იჩგვლივ მთებია დახოცილთ,
წრდილიც ვერ ფარავთ ტყისაო!
მოსულვარ აეის ამბითა,
ხედავ, თვალთ ცრემლი მდისაო.

ვაგლახ, ვერ მიხვალ, ვერ წახვამ,
შორი გზის გავლა ჭირსაო,
ვაი, რომ ძმის გულს განგმირულს
ცრემლ ვერ დანამავს დისაო,
ვერ დაასვენებს მშობელი
ვაჯვაცს ალაზნის პირსაო.

ქვედაქვე

კვალდაკვალ მდევდა მუდამ ღალატი და ორგულობა, კაცთა,
მაგრამ ჩანგს ჩემი სიმები სულის მაინც ბოლომდე გაწვდა...
მე გადავეცი მხოლოდ სიმღერას ჩემი ფიქრი და განცდა-

სხვა არაფერი მე არ გამანდა, სხვას არ შევეტრფოდი რამეა,
სხვა არაფერი არ მამბრმავებდა, არ მითეთრებდა ღამეს!
ვერვინ გაიგებს, ვერვინ გაიგებს წამებით განვლილ წამებს.

ეხ, თურმე, რარივ ძნელი ყოფილა გავლა ამ მოკლე გზისა!
ბავშვის პეშვივით მცირეტევადი მაღლი მრგებია ცისა,
ეხ, თურმე, რა რივ ძნელი ყოფილა გავლა ამ მოკლე გზისა!

ტყვია სჯობს, ტყვია, როდესაც იგრძნობ ღალატს ვინც გიყვარს იმის!
წამსვე ჩაქრება წმინდა ღამპარი, წამსვე გაწყდება სიმი,
ალარ მოგვისმის ბუნების ენა, ისმენ სიკვდილის წივილს!

და, აი, ახლა, ვით ოლე მინდვრად, დავრჩი დაღეწილ ფრთებით!..
ბალახ-ბულახმა უხვად დაფარა ჩემსკენ სავალი გზები.
სად დაიკარგნენ, რად მივიწყებენ ჩემთან აღზრდილი ძმები?
რატომ არა ვგრძნობ მე იმათ სითბოს, მათი არ შესმის ხმები?

ეგებ მიმიძღვის, ეგებ მიმიძღვის რაიმე ცოდვა-ბრალი?
ეგების სჯობდა, რომ დაეთხარათ ჩემთვის ორთავე თვალი,
რომ სამუდამოდ ჩაქრობელი არ მომდებოდა აღი,
არ დამენახა დიდ წინაპართა სისხლით მორწყული კვალი?-

ეხ, თურმე რა რივ ძნელი ყოფილა გავლა ამ მოკლე გზისა!
ბავშვის პეშვივით მცირეტევადი მაღლი რგებია ცისა!
თურმე ღირსიც კი არ ვყოფილვარ შუქის მთვარის და მზისა!

მუდამ კვალდაკვალ მდევდა ღალატი და ორგულობა კაცთა,
მაგრამ ჩანგს ჩემი სიმები სულის მაინც ბოლომდე გაწვდა!
მე ვანაცვლე მხოლოდ სამშობლოს, ჩემი ფიქრი და განცდა!

ქ ა რ ი

ამდევნებია ქარი ვერანი,
არ მაცლის სულის მოთქმას!
ხან ყრულ მომესმის მისი მღერანი,
ხან თავს დამჩხავის, როგორც ყორანი,
ხან ჩემს კარებთან მოსთქვამს!

ზოგჯერ უცვრად დაბნულ ფანჯრებთან,
ვით მოჩვენება ჩნდება.
ზოგჯერაც ახლოს, უჩუმრად, ჩემთან
თითქოს მორჩილი ხდება,
მაგრამ, ვით მხეცი გაათრებელი,
ბორცავს და კრულვით ქრება.

ნუთუ არასდროს არ მეშველება
ამ ქარს გადგურჩე ტიალს?
არ მდევდეს იგი, ვით მოჩვენება,
ვით წველა-კრულვა და შეჩვენება,
გავემცე ჭალათს ფრთიანს?

ხშირად, ვით მონა უიარაღო,
იმის თავდასხმას ველი...
მინდა ოთახის კარი გავაღო,
ჩემს მტარვალს წამით ხელი შევახო,
სიმწრით ჩავჭვილო ხელი!

მაგრამ ამაოდ! მესმის ბნელეთში
მისი მუქარის ბოლო:
„ქამს განშორების, ქამს განსვენების
მე დაგიტირებ მხოლოდ!“

აღარ მეშვეება ქარი ვერანი
არ მაცლის სულის მოთქმას!
ხან ყრულ მომესმის მისი მღერანი,
ხან თავს დამჩხავის, როგორც ყორანი,
ხან ჩემს კარებთან მოსთქვამს!..

მეორეი კახანია

თბილისი სათავაზენები

თავს ვიწონებდით შრომის ცეცხლით და შემართებით,
ვაგეთ სართულზე შკვიდრად სართული,
გვალომკაცებდა რწმენის ღონე, მიზნის ნათელი
საშვილიშვილო ტემპში ჩართული,
სითბო-სინათლე მოგვიმრავლდა მწუბრის მომრევი,
ადევნებელი ნატვრად ყრმობიდან.
სული მოვითქვით,
გაფლართოვდით მთელი ცხოვრებით,
მწესაც ეამა, — დაგვიძმობილდა.

შრომა სიმღერაც არის ჩვენი და მოწოდებაც,
ჯამთა დინების ფერიც და გემოც.
გზა ფართო შრომას!
რა მთა სახლი მიიმეზობლდება,
გოლიათურად მოიწვეს ზემოთ.
მოდის და მოდის,
კარ-ფანჯრებში შემოანათა,
სახურავს გასცდა, გასწია მაღლა...
აგერ მეორე ჯიქურ მტკვართან წამოიმართა,
უფრო ვეება გამოჩნდა გაღმა.

ღრთის ძახილად იქცა მათი მოსვლა, შენება,
მთა-ბარს გადასწვდა კალთა ბარაქის.
ამ თბილისურმა, ახალგაზრდა ცათამბჯენებმა
ლამის დაიპყრონ დედაქალაქი;
ლამის ცა შეჰკრან,
ვარსკვლავებთან ლამე ათენონ,
ველყვლაობენ ვით ტოლ-სწორები.
არ დაგვიჩაგრეთ მეტისმეტად, გოლიათებო,
რითაც გუშინწინ თავს ვიწონებდით!

გ ა ლ ე მ ბ ა

ერთად შემომხედით,
შემომღიმეთ შენც და იამაც,
რა შორს მახედებთ, „დედა ენას“ როცა გაღაველი.
ვინ გაგიაზრა,
ვინ დაგხატა ხელმადლიანმა,
ერის ღირსებად რომ მდგარიყავ ერის ტაძარში!

აღბათ უნებდა შთაგონებას ხმალიც, გუთანიც,
მამულიშვილთა შემართება,
სიტყვა, ზრდილობა.
დაგყვა ანბანად დაბადებულს ზნე საკუთარი,
მზნე ქართველური გამოხედვა და მოქნილობა.

ფურცელს უშენოდ ფიქრი ჩემი როგორ გავანდო!
ენად როგორ შეგვკრა სიტყვა მწიფე, სიტყვა ქართული!
მამულ-დედულის მზიანობით წელგამართული
სარქველს შენით ვხდი,
მხოლოდ შენით სულის საბადოს.

შეუძლებელის ქმნას არ გკადრებ, არც შენ მპირდები,
იღბლად ბევრი გვაქვს ნურგი ნედლი, კვირტი სამყნობი.
სტრიქონში მკვიდრად რომ ჩადგები და გაბრწყინდები,
გოლიათი ხარ,
ნატვრისთვალი გულის დამპყრობი.

გემაყება ერის ღონე, აზრი მაღალი,
თვალს ვერ მოგაველებს გაუწრთვნიელი ბრიყვიც გულგრილად.
ხარ მამულივით მარად ძველი, მარად ახალი,
ვეფხვის პოემა გადგას გვირგვინად.

სოფალ რეპო. ისევ იმ გულით

ბალი სარ მართლა,
თუ ოცნებამ გაგაბაღწარა,
ასე რა ჯადო სიყვარულის კვერთხი დამკარო!
გხატავდი ბავშვი დედის გურდით, გხატავ ქალარაც
ისევ იმ გულით შენი მიწის მადლით დამტკბარი.

ბუბუნებ ჩემში თვალგასახარ მთა-ბართან ერთად,
სულის ღონეც ხარ,
ჩემი დარდიც, წრფელი ღიმილიც.
არ მეგულება შენებრ მცოდნე ბუნების ფერთა,
შენებრ იოლად დამიყუროს გულისტყველი.

ცერიან ბალახზე ვისაც ფეხი აგვადგმევინე,
 აგვაცერიალე,
 შეგვაყვარე ჩვენი სამკვიდრო,
 რად არ ვეცდებით, გიმრავლებდეთ ზურებს და ხეივნებს,
 გმირის ვარსკვლავი გმირის ხელით მკერდზე დაგვიდოთ.

ჯერ თუ არ ვჭკნები,
 ფეხვა მინუდლებ შენი მუეობით,
 წლებით დაღლილიც ქაბუკივით ფეხზე დავდგები.
 დედა ხარ ჩვენი სიმღერების, ჩვენი ზნეობის,
 კაი კაცობის, ქართველობის წესის დამდგენი.

მოდგმით პურადი, გულგახსნილად სტუმრის მიმღები
 ნერგავ ღირსების და სიუხვის სიყვარულს კაცში.
 მთელი ქვეყანა მოვიარეთ შენი სიმღერით,
 არ წყდება დღემდე შენს ცვაკვებზე მსოფლიოს ტაში.

თვალი ხარ ფართოდ გახელილი მთისა და ბარის,
 დროუგამის ნებით აღომგულებ გუთანს და ფიწალს
 სოფელო ჩემო,
 იდღვრებლე, გიმრავლდეს გვარი,
 რომ არ მოყვრობდე, მოიწყენდა უშენოდ მიწა.

ჩემი ბუჰარი და მისაგართი

ღირსება კაცის და სახელი ღირს თავდადებად,
 რაკ ვიციან თავი, ამ შეგნებით ვიწვი და ვმღერი.
 ზოგს რომ ჰგონია, ისე როგორ გაფერმკრთალდება
 ბედი ჩემი დღის და ჩემი კერის.
 რითაც უამაყობ,
 რათაც ტევრში გზა გამომართავს,
 მის ხეივნებში თუ გაბედავს ეჭვი ხეტიალს,
 გამოჩნდებიან მემკვიდრენი გმირ წინაპართა
 და ეჭვის შემპყრობ ომახიან სიტყვას მეტყვიან.

ენას აუდგამს გუთნისდედა ბელელს და მარანს,
 ოჯახის მამა, დაუღლევი ბატონი მიწის.
 ძნასავით შეჭრავს შეუღლებულ ეჭვსა და ვარამს
 და გადაისურის უფსკრულში ფიწლით.
 სიკეთეს მაღალს ზნემაღალი სიკეთე შეცვლის,
 სათქმელს ჩარხების მშენებელი მეტყვის ჩარხებთან.
 ამაგუზგუზებს მეფოლადე მარტენის ცეცხლით,
 ღირსების თვალით თვალში ჩამხედავს.

წარსულის ნაჯაფს ღონედ მიქცევს სიბრძნე ცხოვრების, ანაპერწყლდება ძარღვში წვეთი წინაპრის სისხლის. გუმბათით ლაქვარდს გაანათებს სვეტიცხოველი და გელათისკენ ნატვრისთვალს იხვრის. დავითი მბრებით ღოდს შეანძრევს გალანის კარში, ცას გაბნასაგით გაიხსენებს გეგუთი თამარს. გულს აუძგერებს უკედავების საქვეყნო ტაში ვეჯხის პოემის აღმატებულ მთქმელსა და მამას. იელვებს შუქი სურცეებში რწმენის და ლხენის, ვიტყვი, დიდ მყობადს მახლოვებს ყველა აღმართი, საქართველოა, — დაწერილი ღირსების სელით, ჩემი გუჯარი და მახამართი.

0

გურამ დოჩანაშვილი

სამოსელი პირველი

რომანი

ლამაზ-ქალაქში ლამლამობით კაცო დადიოდა. ძალიან დაბალი, მოკლუხე-ლები, მთრთოლვარე ალიან ფარანს ხან გულამდე გაჭირვებით ასწევდა და თვალმოკუტული იცქირებოდა, ხანაც ქვაფენილს დაანათებდა, რაიმეს პოვნის იმედით, მერე კი გაიშართებოდა და დი-დი, სამადლოდ ნაჩუქარი ფეხსაცმლის ფრატუნით გზას განაგრძობდა. ზამთ-რობით თავის სახელდახელო, სიფრი-ფანა ფიცრულში შეიყუყუებოდა, ანდა შორიახლოს ცეცხლს დაანთებდა და გახეშეშებულ თითებს ითბობდა, ხანდა-ხან ზურგსაც მიუშვერდა. წვიმიან ლა-მით თავ-ზურგზე ტომარას გადაიფა-რებდა და ასე, მოხრილი დაიარებოდა, დროდადრო თავის ფიცრულში შეივლი-და, სილის დიდ საათთან ფარანს მიიტა-ნდა და წვიმით ბუნდოვნად აციაგებულ ქუჩებს ძახილით დაივლიდა: ლა-ამის ორი საათიაა და ყველაფერი რიგზეა-ა... ზაფხულობით კი მთელ ღამეს ქუჩებში ატარებდა, ღია, ჩაბნელებულ ფანჯრებს რიდიტ შესცქეროდა, სიბნელეში მკა-ფიოდ აქლრიალებული სხვისი საათის ხმას რომ გაიგონებდა, ფარანს გააქან-გამოაქანებდა და იძახდა: ლა-ამის ოთხი

საათიაა და ყველაფერი რიგზეა-ა... მაგ-რამ რომელიღაც სარკმლიდან ქალის მოგუდული სლუკუნე ისმოდა, ალბათ ბალიშში თუ ჩაერგო თავი და ისე ტი-როდა, ხანდახან ყვირილი და ქურჭლის მტვრევაც ატყუდებოდა; სუსტად მოლიც-ლიცე სარკმლის მიღმა, ავადმყოფი ბავ-შვის საწოლთან ბოლთას სცემდა ვიღაც და წაგრძელებული აჩრდილი დროდა-დრო მთლიანად აეკრობოდა ფარანს: ვიღაც კენესოდა, ლეპოლდინო კი, ლა-მის მატყუარა, შორეული ზარის აწკრი-ალებისთანავე თავის სილის საათს შე-ხედავდა, ტუჩებს მორკალულ ხელის-გულეებში გამოიმწყვდევდა და მორცხ-ვად დაიძახებდა: ლა-ამის სამი საათია და ყველაფერი რიგზეა-ა... ხანდახან რომე-ლიმე მთვრალი ჩამოივლიდა, თავჩაყი-ლებული, მოქანავე, ლეპოლდინო მახ-ლობელ სახლს ამოეფარებოდა და ფა-რანს გრძელი ჩამოფლეთილი ხალათის ქვეშ მალავდა... მერე სიბნელით შეში-ნებული, რომელიმე ისეთი ქალი პაკა-პუკით ჩაივლიდა, ლამაზ-ქალაქში გლა-ხა ქალს რომ ეძახდნენ და კაცებს იმათ-თან ყოფნა ძალიან რომ უყვარდათ... ლეპოლდინო იმათაც ერიდებოდა, ფა-რანს არ მალავდა, მაგრამ თვალს კი აუცილებლად აპრიდებდა... მერე თენ-დებოდა... ლამაზ-ქალაქი იმ მთელი თა-

ვისი ავ-კარგით მკლავდებოდა, ცისფერ-მოვარდისფრო სახლებიანი... და ლუბოლდინო, შეცივებული და მოთენთილი, შინაც ერთგვარი გამოუცნობი სიხარულით შესძახებდა: დი-ილის ექვსი საათია და ყველაფერი რიგზეა-ა... და ქალაქგარეთ, თავს პატარა ფიცრულში მიდიოდა და მაშინ იძინებდა, სხვები რომ ზანტად იშმუშნებოდნენ და თვალს ახელდნენ...

„სადა ვარ!“

არტუროს ოთახი იყო.

მომრე დღე

არტუროს ოთახში იყო. დიდ, განიერ საწოლზე გამოტილიყო, გაკვირვებულს, ახლად ეუცხოვა რბილი, ზამბარაინი-საწოლი. ნებივრად გაიზმორა და შეკრთა; წამოიწია, ბალიშის ქვეშ შეაძვრინა ხელი და დამშვიდდა — ათივე იქ იყო. მერე შარვალს შეავლო თითები, ის ერთი იქ ეგდო, ჯიბეში კმაყოფილი იჯდა საწოლზე, სისხამი დილა მსუბუქად იწიწიწებოდა, ისევ დაწვა და მხრებზედაც დაიფარა საბანი. ოთახი მოათვალიერა, კერზე რაღაც ლაქა იყო, უყურა, უყურა და თითქოს ვიღაცის სახე ამოიკნო — ცხადად ჩანდა თვალები, წვერი, ცხვირი, ტუჩებიც შეიძლებოდა ასეთი ჰქონოდა, მოკუმული... ფანჯარას რაღაც მწერი გამეტებით მიეხალა და იქით მიიხედა, მერე ისევ შეაქკერდა ბერს და იმ ლაქიდან ველარ გამოარჩია სახე, კარგახანს ეწვალა, ვერაფერს გახდა. „ღრუბელი ხომ არაა, შეცვლილიყო...“ გაიფიქრა და კვლავ ჩიუტად შეაქკერდა, მაგრამ სხვა ვერაფერი ამოიკნო, ერთი უთავბოლო ლაქის გარდა. წამოდგომა უნდოდა, ვერ გაბედა — მასპინძლებს აღბათ ეძინათ, ჩამიჩუმი არ ისმოდა; არადა, მობეზრდა წოლა. უცხო ნივთებს ათვალიერებდა, სოფელში არსად ენახა ასეთი სკამი, კოხტა მაგიდა, ვერცხლის ლამაზი ფალა გამო-საჩენ ადგილას იდო... იატაკი წითლად ლაბლაბებდა, აღარ შეეძლო ასე გასუსულს წოლა...

ესეც ბავშვობისდროინდელი თამაში იყო — წვიმიან დღეს, როცა კოჭლი ყმა

ეზოში სათამაშოდ არ უშვებდა. ფანჯარის რაფაზე მოკლათდებოდა და ატალახებულ ეზოს შუშის მიღმა გასცქეროდა. და როცა ერთხელ ძალიან დასწყყდა გული, იყურა, იყურა, ცრემლები მოიწმინდა და გამოსავალი იპოვნა — თითქოს ეზოში დააბეჭებდა, გუბებში ფეხებს აბათქუენებდა; და, რაფაზე წამოსკუებული, აღტაცებული შესცქეროდა ნანატრ ორეულს, ვის ფეხქვეშაც ტალახი ჭყაბუნებდა. ახლაც, წამოწოლილი, ვითომ წამოდგა, თამაში ბრახუნით მოიარა ოთახი; ყვირილი მოუნდა — დაიყვირა, მაგიდაზე ახტა, კერზეც კი გაიარა თავქვედაკიდებულმა და უცებ ლაქიდან კუშტად გამოშვირალი სახე დაინახა. დაიბნა და ისე დაყინებით მიაჩერდა, მაშინვე გაქრა თვალებიცა და ცხვირიც, წვერი, მოკუმული ტუჩები... არა, აღარ შეეძლო წოლა, წამოდგა და ფეხშიშველა მივიდა კართან, ფრთხილად მიაყურა. ხმაური მოესმა; ქუქურტანაში გაიხედა — არტურო სულგანბული იდგა და კარს მიჩერებოდა. აიღო და ჩააბნეა.

— გაიღვიძეთ, სენიორ? — ხმადაბლა იკითხა არტურომ.

დომენიკო ლოგინში შეხტა და გასძახა:

— დიახ, რა ხანია...

— მე კი ფეხისწვერებზე დავიარებოდი, რომ არ გამეღვიძებინეთ, — მზიარულად დაიყვირა არტურომ, როგორც კი კარი შეაღო, — როგორ გეძინათ, მშვენივრად, არა? საუზმე ლოგინში მოგართვათ თუ...

— არა, არა, — აწითლდა დომენიკო, — ავად კი არა ვარ.

— თქვენი ნებაა, სრულად თქვენი, ჩემო ახალგაზრდა, საუცხოო სენიორ, — თავი დაუკრა არტურომ, გაღიმებულნი შეაქკერდა და დომენიკომ შარვალხალათი რომ ჩაიცვა და დაგლეჯილ ქალამანში ჩაბყო ფეხი, პირზე შეაცივდა ღიმილი.

დომენიკომ შეხედა და არტურომ თუმცა მაშინვე თვალი აარიდა, ყველაფერს მიხვდა.

— აჲ, ამ ქალაქში... — ჩემად თქვა ღომენიკომ, — ტანსაცმლის შოვნა თუ შეიძლება.

— აჲ, როგორ არა, — გამოიკოცხლა არტურო, — დრაჰკანები კიდევ თუ გაქვთ, ტანსაცმელს კი არა, ჩიტის რძის მაწონს გიშოვნით...

— რამდენი ეყოფა...

— საშუალო ტანსაცმელს ერთი ცალი თავისუფლად ეყოფა, აი, როგორიც ყოველ წესიერ მოქალაქეს აცვია, ისეთს... და კიდევ ორსაც თუ მომცემთ, იმისთანა ტანსაცმელს მოგართმევ, ბრძამაც თვალი გაგაყოლოს.

— არა, ეგეთი არ მინდა, — თავი გაიქნია ღომენიკომ, — ახლავე ჩამოვალ, სად ვისაუზმებთ?

— თუ გინდათ, ქვემოთ. გნებავთ, აქ ამოვიტან...

— არა, ჩამოვალ.

არტურო რომ გავიდა, ბალიშის ქვეშ შეაღებრა ხელი, ფული ჯიბეში ჩაიჩხრიკა. აივანზე გავიდა და, თვალმოკუტუღმა, ლამაზ-ქალაქს გახედა — მზიანი დღია იდგა, დაღმართში რაკარტკით მიგორავდა ლანდო. კიბე ჩაიარა, ოთახში წვევიდა და ქათქათა სუფრაზე კობტად გაწყობილი ჭურჭლის დანახვა ესიაშოვნა.

— ოო, მობრძანდით? ეს ჩემი ცოლია, ეფლალა.

— კეთილი იყოს თქვენი მობრძანება, — თქვა ქალმა, გრძელ კაბაზე ხელები წივლო, ოდნავ გამალა და წამოთმსუბუქად ჩაიმხლა.

— გამარჯობათ, — თქვა ღომენიკომ.

ქალი შეცბა. არტუროს შეხედა და მერე ოთახიდან ამაყად თავაწეული გავიდა.

— არა უშავს, არა უშავს, სენიორ, — სკამი გამოსწია არტურომ, — დაბრძანდით. თქვენ ალბათ არ იცოდით, არა უშავს...

— რა არ ვიცოდი...

— არაფერია, არაფერია, პე, ეს წვრილმანები... არცა ღირს სალაპარაკოდ, რა სათქმელია.

— რა წვრილმანები...

— აი, ქალი რომ მოგესალმებოდა, სამაგიეროდ ქუსლი ქუსლზე უნდა მოაბაკუნოთ და თავი დაუკრათ, არაფერია, არაფერია...

ღომენიკო აირია.

— მე... მე არ ვიცოდი.

— ვიცი, სენიორ, ვიცი... არა უშავს, სხვა დროს, როგორმე...

— ახლავე შივალ და... როგორ უნდა?

— აიი— ასე. არა, ახლა ნუ ვახვალთ, დაბრძანდით... აგერ, კარაქი წიხვით, ყველი, თაფლი... კვერცხი მაგრად მოხარშული გირჩვენიათ თუ თობლო?

— სულერთია.

— მაშინ ორივენიირი მიირთვით. აი, აჲ ჩადეთ, საგანგებოდ კვერცხისთვოსაა, ხელი დაკავებული რომ არ გქონდეთ... — და მოულოდნელად ძალიან ხმაშალა დაამღერა: — ში-ინ-შილობისას რად გინდა ოქრო და ვევერცხლი! — მაღლა ასწია ხელი, — უფრო საჭიროა მო-თხარშული კვევერცხი, — ღრმად შეისუნთქა და მაღალ ბგერაზე დასქვა: — ააა!!!

ღომენიკო გარცეხული შეპყურებდა, არტურომ კი, თითქოსდა არაფერიო, ხელი მაგიდისაკენ გაიშვირა, — აგერ, თბილი რძევ აქა... მიირთვით, მიირთვით, ევეი არ შეპარება, რომ ფასზე აუცილებლად მოვრიგდებით, წინასწარ არცაა საჭირო, ფულზე სუბარო მაღას აფუქებს... ინებეთ, კოვზი ეგებ, ახალგაზრდობაში მართლაც კარგი რამ ხმა მქონდა.

მაღაწამხლარმა ღომენიკომ პურზე ყველი დადო და ძალისძალით ჩაქბჩა. მაგრამ ეუგემურა — პური თხლად იყო დაჭრილი, სოფელში გემრიელად მოტეხილ ყუას სხვა ფასი ჰქონდა.

— ხელ-პირის დაბანა სად შეიძლება?

— აჲ, უპკუო ყყყყი, — თავზე ხელი შემოირტყა არტურომ, — რამ გამომაშტერა, მობრძანდით, მობრძანდით, აგერ, აი, თუ გნებავთ, ისიც... ხოლო ეს ჩემი ვაყია, ჟანჯაკომო, შეხედეთ, რა კარგად ეზრდი, ხომ ხედავთ როგორი წითელი ლოყები აქვს, ხომ ხე-

დათ? მაგრამ საკმელში, ეპ, იმდენი ფული მიღის, ეპ.

ოთახში რომ შებრუნდნენ, ღომენიკო მაგიდას მიუჯდა, არტურომ კი თქვა: — და თუ გნებავთ, სენიორ, ორი დრაკანი მომეცით და სანამ ისაუბრებთ, ტანსაცმელსაც მოგართმევთ.

ღომენიკო უკან გადაიხარა, სკამის ზურგს მიეხრინა, მარჯვენა ფეხი გამაღა და ჯიბეში ჩაიყო ხელი.

— ახლავე, ახლავე, ზომას ავიღებთ, — თქვა არტურომ და ქრელი ყუთიდან კნაფის გორგალი ამოაძვრინა, — აქვე ცხოვრობს, გადავირბენ და წამში გადმოვიტან, ოღონდ ერთი წუთით წამოდექით...

კნაფი კისერზე შიადო, კოჭებამდე დაუშვა, განასკვა, მერე წელი გაუზომა, წერტილიც, ისევ განასკვა და ხელისგული აჩვენა, — ახლავე მოგიტანთ, სენიორ, ოპ, ფეხის ზომა გადამაგიწყდა...

ამ დროს კარში იმ კაცმა შემოიპყრო თავი, ზორცს თვალტრემლიანი რომ სწევდა.

— წავიდეთ გავალო? — ჰკითხა არტუროს.

— აბა რა უნდა ქნა!! — ისე დასტეკა არტურომ, ღომენიკო შეკრთა, —

— აბა რა უნდა ქნა, შე ვირო შენ!

არტუროს კრძალვით შეაცქერდა ღომენიკო — სულ სხვა კაცად იქცა მასპინძელი... და რომ მოიბუხა, არტურო მისკენ შეტრიალდა, გაუღიმა და ნახად ჰკითხა, — ესე იგი, ორდრაკანიანი, არა?

— კი, — თავი დაუქნია ღომენიკომ, — ორი ეყოფა?

— რა თქმა უნდა, ახლავე მოვიტან, როგორ არ ეყოფა... — და გაიხუმრა, არ ეყოფა რა, განა თავისი ნება?

ლამაზ-ქალაქში კონტა, წვეტიანსახურავეებიანი საბულები იდგა, ცისფერი, ვარდისფერი... მზიანი დღე იყო, ოღონდ გამჭვირვალე კაბაში გამოწყობილი ქალები ფერადი, მსუბუქი ქოლგებით დასეირნობდნენ, ხელისხელგაყარლნი, ზოგს თეთრებში ჩაცმული ბავშვისთვის

ხელი ჩაეჭიდა. ქუჩაში კაცები იდგნენ, კედელს მიყუდებულნი, ზანტად ათვალიერებდნენ ქალებს; ქვაფენილზე მწვანე ნილით სავსე ურიკას მიაგორებდა გრძელხალათიანი კაცი, და მწვანე ხახვისა და ქინძის დანახვაზე ღომენიკოს გული მოეცა... ქუჩაზე გადმოკიდებულ კოპწია აივანზე სქელი დედაკაცი ჩექმას სწმენდდა და თან ლილინებდა. ყოველ კართან ენიანი ზარი ეკიდა, გამულელები ხანდახან ფეხს შეიწმენდნენ კართან დაგებულ ტილოზე და რკავდნენ. კეფაზე ქუდმოკიდებული, შემთვრალი კაცი შუა ქუჩაში იდგა და რაღაც პრიალა, სიმებიანი საკრავს საამირდ აელარუნებდა, ნიაზე სუსტად შრიალებდა აივანიდან გადმოფენილი სარეცვი; მწვენიერ ქალს, მალაღარცხნილობიანს, აივანიდან ვარდი ესროლა ვიღაც წელსზემით მიშველმა, გაბანჯვლულმა კაცმა, იმან კი, ამაყმა, ზედაც არ დახედა ყვავილს, თავისი გზა ისე განაგრძო, ვაცმა მოიწყინა, ნაღვლიანად და ამოქნარა და ჩაფიქრებულმა მოიფხანა მკერდი. ტოვლ ღობეებზე ტირიფის რტოები გადმოფენილსყო, დიდი აუზის შუაგულში ქვის ლომი იდგა, ცისკენ თავაშვერილი და ხახიდან ღმულის ნაცვლად შადრევნად სჩქედდა წყალი. წითელკაბიანი ქალს თოკზე გამობმული შავი, ხუჭუტა ძალლი მიუძღოდა, შორს მდინარე ჩანდა, ამრტყვიალებული...

— მოგწონს? — ჰკითხა ტულიომ.

— რა...

— ჩვენი ქალაქი.

— ძალიან, კი.

აუზის კიდეზე ჯუხებზე ჩამომჯდარიყო, თავი ჩაეკრდა და, ალბათ რაღაცას ფიქრობდა, რადგან ძალიან დაძვროდა კუნთები.

— შუ, — ტრეხებზე თითო მიიღო ტულიომ და წასჩურჩულა, — ჩუმად, გაცეცალოთ, მაგისი თავი არა მაქვს...

ფეხაკრებით გასცდნენ, და უეცრად შემოესმათ:

— ოო, ხომ გიპრენე, ხომ ჩამივარდი ხელთ!

ჯუხებეს თხუთმეტობედ წლის ბიჭი

დასდგომოდა თავს, ხელში მოკლე ჯოხი მოემარჯვებინა. იქვე შეშინებული მოხუცი ქალი იდგა.

— ვინაა, — გაოცდა დომენიკო.

— ახლგაზრდა გიყია, უგო, — ჩაიქირქილა ტულიომ, — ჯუზეპეს აცოფებს ხოლმე.

ბიკი ლამარაკისას ხელებს ამპარტავნად შლიდა, ტუჩებს წამდაუქრემ ენით ილოკავდა. ძალიან მსუქანიც არ იყო, მაგრამ საოცრად ფომფლო ზორცი ჰქონდა. სახით ორმოცდაათი წლის ძალიან ლამაზ ქალს ჰგავდა, მაგრამ იმ ხნის ბიკისთვის საზარელი იყო ასეთი სილამაზე დიდი, ირიბი, ნაცრისფერი, ვაოცებამდე მშვენიერი თვალები ჰქონდა, მაგრამ ხანდახან მხერა გაუშტერდებოდა და ბინდნარევი ყინული ჩაუდგებოდა თვალებში, მერე კი ნაცრისფერი, ბრჭყვიალა თევზი თითქოს კუდს წანტად მოიქნევდა და თვალის გუგოდან რომ ევლარ გამოაღწევდა, გამწარებული აფართხალდებოდა.

— აჰა, — იძახდა ახლგაზრდა გიყი, უგო, — ხომ ჩამივარდი ხელთ? — და ნეტარებისაგან თვალებს მაგრად ხუჭავდა, — ახლავე ანდერძს აგიკვებ, აბა რა გეგონა — დამემალეზოდო, გადამეკარგებოდო?

— გადი აქედან, შე ლაწირაკო...

— აჰა, დიდედა, ხომ გესმის, ხომ გესმის, ნუთუ ამ სიტყვების შემდეგაც არ დაიმსახურა სიკვდილი? ნუთუ არაა ღირსი, ბეჭებშუა რომ ჩავცე ალესილი დანა...

— გაათრიე აქედან ეგ წვინტილიანი, თორემ წიხლით შევდგები...

— რას გვემუქრები, შვილო, — საბრალობლად თქვა მოხუცმა ქალმა, — ხომ იცი, როგორიცაა...

— არაფერი არ ვიცი მე!... თუ არაა ხალხში გამოსაყვანი, დაგემწყვდიათ და ის იქნებოდა...

— რა ვიცი, ზოგს სულაც არ ერჩის, შენს დანახვაზე გადაირევა ხოლმე...

— ჩემს დანახვაზე, კი! ყველასთან ასე არაა? იმ დღეს ცილიოსაც ასე არ ეუბნებოდა?

— შენს ნაწლავებში ქარქაში შეგულება, ჯუზეპე, და ამ კაშირულ ბეჭეთსაც ნელა, ღინჯად შევაცურებ ქარქაშში, ნეტავ მაშინაც ასეთი მრისხანე თუ იქნები, მუცელზე ხელებს რომ იტაცებ და ორად მოიკვცები, ჯუზეპე...

— გადი აქედან, შე ჩვარო... მაგ ხის დანით, არა?

— შენ არხეინად იყავი, ნამდვილ დანასაც გიმოვნი, — ტუჩები აილოკა ბიკმა, — მერე ბევრი აღარაფერი დამპკირდება — ურთხელ ხელის მოქნევა მხოლოდ... და ყელზე ღონიერი თითების წაქერას იგრძნობ, დიდი ძარღვი დაგებურება და, ელდანაცემი, ხახაგამშრალი, პირში ნერწყვის ევლარ მოიძებნი, მერე კი დიდი ტკივილის აღმური მოგდება და უდღეურ ღელესავით დაგწრტს, ჯუზეპე...

— ყურადღებას ნუ მიაქცევთ, ძალიან გთხოვთ...

— მაგისი არ მეშინია მე! არ მეშინია!... მაგრამ რაღაცა აბდაუბდა სიზმრებს ვხედავ და... თავიდან მომწყვდი, თორემ იქით მოგკლავ, იცოდე!

— კარგად დაიმახსოვრე ჩემი სიტყვები, ჯუზეპე, სულ ასეთი დანა კი არ მექნება...

— ბავშვია, აბატიეთ, სენიორ ჯუზეპე...

— და თუ გამთენიისას — ღამის გარდაცვალების უამს — გამთენიისას, — ამყად გაიმართა ბიკი, — პირქვე არხეინად გაწოლილი და დილის საამო ძილს მიცემული, კისერში საშინელ ტკივილს იგრძნობ და შიშისგან წაგრძელებული ყოველი სისხლის წვეთი ხეში ჩასობილი ისარივით ავითრთოლდება, სანამ საბოლოოდ დაკარგავ გონებას, თუ გინდა რომ არ შეცდე, გაიფქრე რომ ეს მე ვარ, მე, უგო, ჯუზეპე...

დაბალი, ფერადი მაგიდები პირდაპირ ქუჩაში იდგა, ბამბუკის მაღალბურჯიანი სავარძლები სუსტად ბზინავდა. ტანადი, სახელოებდაკაბიწებული ქალი მზრით კედელს მიყრდნობოდა და,

თვალმოკუტული, ოდნავ მომლომარე, გამვლელებს შესცქეროდა— მზის სხივი ურტყამდა სახეში.

— რას დალევ? — ჰკითხა ტულიომ,

— ყველაფერი აქვს.

— რა ვიცო... ჯერ არ მწყურია და...

— დალევას მოწყურება რად უნდა,

— გაიღიმა ტულიომ, — ხომ არ უნდა?

— არა.

— მაშინ, დაესხდეთ, ნახე რა ჭკრივია...

ტულიომ ფეხი არხეინად გადაიღო ფეხზე, დომენიკო დამაბული იჭდა. ქალი რალაცნაირი ლამაზი ბაძვით მოცილდა კედელს და შიშველი მკლავების დიდებული რხევით წამოვიდა. ყოველი ნაბიჯის გადადგმისას ოდნავ გვერდზე იზნიჭებოდა და საოცრად რბილი, საამო ხაზი ჩამოსდევდა თავით-ფეხამდე. მაღალი მკერდი ჰქონდა და მკერდზე, დიდებთან, გადასკდომამდე დაქიშული კაბა. წიაგმა მაღალ, თეთრ ყელზე მბზინავი შავი თმა შემოაბვია, დაუჭერებლად გრძელი თითებით თმა მოიცილა, თავი გაიქნია და ზურგსუკან გადაიყარა. ოდნავ მოიხარა, მაგიდას თითისწვერებით მსუბუქად დაეყრდნო, ამპარტაუნად გაიღიმა და იკითხა:

— რას დალევ, ტულიომ...

— ქაფქაფას. ახალია?

— გუშინდელი.

— ძალიან კარგი. ჯერ, ორი მოკვრიტანე... ხომ დალევ, დომენიკო?

— კი.

— რა ჭკია? — დაინტერესდა ქალი.

— დომენიკო.

ქალი მოურიდებელი ღიმილით ათვალიერებდა. ტულიოსკენ არც მიუხედავს, ისე იკითხა:

— საიდანაა, აქატურია?

— ჯერ მეც არ ვიცო. სადაური ხარ, დომენიკო...

— სოფლიდან ჩამოვედი.

— ფერმკრთალი რომ ხარ? — აღერსით ჰკითხა ქალმა, თაფლივით სქლად გადმოეღვარა დაბალი, საამო ხმა.

— დომენიკომ ღუმილი ირჩია.

— ახლავე მოვალ, — თქვა ქალმა და, ნებერუნდა.

— მაღალი კიქები მოკვრიტანე, ტერეზა, — მიიძახა ტულიომ.

— ქალს არ გამოუხედავს, ისე დახარა თავი.

— მგონი მოეწონე... ფუჰ!

— ჯუზეპე მოდის? — შეკრთა დომენიკო.

— იიპ — ჯუზეპეზე უარესია.

— გამარჯობათ, — თქვა ედმონდომ, სვამი გამოსწია და დაჭდა.

კარგახანს ჩუმად იყვნენ. ტერეზამ მაღალი კიქები მოიტანა, მაგიდაზე დადგა. დომენიკოს გაუღიმა, შეაცბუნა და მერე ორი ბოთლი მოიტანა. ქარვისფერი სასმელი იყო, წყურვილის მოშლავი და მადისამშლელი. ახლადშემოსწრებული, ედმონდო, თითქოს ჩაფიქრებული იჭდა, მაგრამ ფიქრისას ისე გამართულნი არ არიან ხოლმე. შავი თმა ჰქონდა, შავი წარბები, ძალიან გრძელი, მაგრამ სწორი წამწამები. დიდი, დაცქვეტილი ყურები ყოველგვარი ჩურჩულის მოსასმენად მოემარჯვებინა, საკვირველი იყო, ყურებს რალაცნაირად მეტი სიმკვირცხლე ეტყობოდა, ვიდრე მის შავად ამღვრეულ თვალებს. თუკი განზე გახედვას დააპირებდა, ჯერ თავს შეატრიალებდა, მზერა კი ისევ ძველ წერტილს ზანტად ებჭინებოდა, მერე კი, უკვე თავშეტრიალებული, თვალებს დუნედ გადაადგილებდა და მერეღა შეაცქერდებოდა იმას, რაც დაინტერესებდა. საშუალო ტანისა იყო, მაგრამ ახლა, რომ იჭდა, დომენიკოზე მაღალი ჩანდა — მოკლეფეხება იყო... სიარულისას ცდილობდა კოხტად ევლო, და ერთთავად იძაბებოდა. ახლა იჭდა, მაგრამ მაინც ისეთი დამაბული იყო, ერთხანს დანარჩენებსაც გადაედო.

— შენც ხომ არ დალევ, ედმონდო?

— უგულოდ იკითხა ტულიომ.

— მე კი.

— ერთი კიქაც, ტერეზა.

— ისევ ჩუმად ისხდნენ, მერე ედმონდომ აღნიშნა:

— მარჯვენა ყური ძალიან მიხურს მე.

— ჰო? — ყასიდად გაიკვირვა ტუ-
ლიომ და სავარძელზე გადაწვა, — ალ-
ბათ ვილაცა გქორავს.

მართლა ქორავდნენ. ქალაქგარეთ,
ქალაში წამოგორებული, თმაგაპრიალე-
ბული ცილიო სულელურად მომღიმარე
ქალიშვილს ეუბნებოდა:

— ის შტერი ველარ მოვიცილე. დღე-
საც დილადრიან მომადგა. და გინდა
თუ არა, ვიამხანაგოთო.

— რა კარგი დღეა, რა კარგი დღე...
— იძახდა ქალიშვილი, — გინდა, ბალა-
ხებში ვიბზინოთ?

— ყური რომ მიხურს, — დაინტერე-
სდა აქეთ, ქალაქში, ედმონდო, — ესე
იგი მქორავენ-მე?

— რა ვიცი, ეგრე კი ამბობენ და... —
თავი გაიქნია ტულიომ — და ჭიქები შე-
ესსო, — აბა, გაგიმარჯოს...

ედმონდომ ორი მომცრო ყლუში დი-
დის მღელვარებით შესვა და ჭიქა მაგი-
დაზე დადგა.

— არა სვამ?

— არა. საერთოდ სასმელს ვერიდე-
ბი მე.

— რატომ ერიდები სასმელს... შენ?
— ჰკითხა ტულიომ და თვალები გაუ-
ეშმაყდა.

— რა ვიცი... რა ვიცი მე.

— ესეც, ედმონდო, გაგიმარჯოს შენ.

— თქვა ტულიომ და შესვა, — აუბ,
კარგია...

— მადლობელი ვარ მე.

— ვინ?

— მე.

— გაგიმარჯოს, გაგიმარჯოს, — მოი-
წყინა ტულიომ და ცას ახედა, — ცხე-
ლა... უი, მართლა, ცილიო გექებდა.

— როდის? — გამოცოცხლდა ედ-
მონდო.

— ახლახანს ჩიიარა, ედმონდომ, აუ-
ცილებლად მნახოსო.

— მართლა? სადაა... — წამოდგა
ედმონდო.

— ქალაშია, ვიცდის...

— დიდი ბოდინში, მამატიეთ, კარგი
იყო თქვენთან ყოფნა...

— კარგად იყავი, კარგად, შენ... —

მიიძახა ტულიომ და გემრიელად ამოი-
სუნთქა, — ძლივს არ მოვიცილე? — და
უცებ ხარხარი აუტყდა, — ცილიო გა-
გიყდება ნაღდად... ეგაა, ზეწარგადაფა-
რებული რომ დახვდა...

— დროა, — გაიფიქრა ცილიომ, წამო-
ქდა და ქალა მოათვალიერა, — დროა...
— და მხარზე დაადო ხელი.

— სასაძომოვნო ამინდია, არა? — რა-
ღაცნაირად ორახროვნად იკითხა.

ქალმა უცებ ისე უაღვილოდ გადაი-
კისკისა, ცილიოს გულმა რჩნხი უყო.

— აი, შენ ახლა იცინი, როზინა, —
ნაღვლიანად წარმოსთქვა ცილიომ, —
შენ იცინი და თუ იცი, რა არის ეამთა-
მსველელობა?

— არა, არა, რა საინტერესოა, ცი-
ლიო, მიამბე რა მიამბე, შენ ისე კარ-
გად ჰყვები...

— არის წელიწადში ოთხი დრო, —
დაიწყო ცილიომ და წელზე მოხვია ხე-
ლი, გვერდიგვერდ ისხდნენ, — ზაფხუ-
ლი, შემოდგომა...

ყვითელი, შემქნარი ფთოლი ზედ
მაგიდაზე დაეცა, ტულიომ მსუბუქად
გაჰკრა ხელი. მერე დომენიკოს შეხედა
და თქვა:

— შეშხუნა თუ დავიღვია?

— არა.

— გინდა?

— რა ვიცი.

— ტერზა, — გასძახა ტულიომ, —
ორი შეშხუნა მოიტანე, ოღონდ თბილი
არ იყოს, იმდღევანდელივით...

— და მერე, ცივი ზამთარი რომ გად-
დგება, მოდის გაზაფხული, — მგზნება-
რედ წარმოსთქვა ქალაში ცილიომ, —
ასე ტრიალებს ვრძელი ეამთასვლა, და
წელიწადის ყოველი დრო კარგია, კარ-
გი, ხომ კარგია?

— კი, — თქვა როზინამ, — ოღონდ
ხელი აიღე.

— რატომ? — ლამზად გაღიმებას
შეეცადა ცილიო და საჩქაროდ დაეკით-
ხა: — არ გაინტერესებს ამბავი?

— და ხელი რაღა შეაშია?

ცილიომ ხაზგასმული სევდით ჩიი-
ცინა:

— მ... ახლავე ავიხსნი. ეამთამსვლელობა კარგია, ჩემო ტუბილო... როზინა, მაგრამ საქმე იმაშია, რომ... ამასთანავე დრო გადის. ვერც კი ვავიგებთ, ისე მოგვიხტება ის გარდუვალი სიზნერ და მერეღა მივხვდებით, რომ არასწორად ვიტყვობდით, როცა ვამბობდით: „ხელი აიღე...“

— ჰა? — ჩაფიქრდა როზინა.

— ამან ცუდი სიმთვრალე ზომ არ იცის? — იკითხა ტერეზამ და ორი ბოთლი შავიდახე დაღო.

— არა, ცუდი სიმთვრალე ზომ არ იცი, დომენიკო?

— არა.

— კარგი ბიჭი ჩანს, — გაიღიმა ტერეზამ, — ახალთახალი ტანსაცმელი აცვია, მაგრამ მწვანე რად უნდა, შავას ლურჯი უფრო მოუხდებოდა.

— რატომ?

— ფერმკრთალია. რამდენი წლის ხარ?

— ცხრამეტის გავხდები.

— ჯერ სულ ბავშვია. დედამ მარტო-კა როგორ გამოგვიშვა?

— დედა არა მყავს.

— არა გყავს? — შეწუხდა ტერეზა და თავზე დაადო ხელი, — არ ვიცოდი, მაპატიე.

დომენიკო გასუსული იჯდა. გრძელი, მოქნილი თითები ელაგა თავზე.

— საბრალო ბიჭი, — ჩემად თქვა ქალმა, — აბა ვინა გყავს?

— შამა.

— ერთად ჩამოხვედით?

— არა, მარტო...

— აჲ, ამ ქალაქში თუ გყავს ვინმე...

— აჲ არა, არავინ.

— საბრალო ბიჭი, — თქვა ტერეზამ და თავზე გადაუსვა ხელი. მერე მეორე ხელი ნიკაპზე მოკიდა, თავი აუწია, თვალებში ჩახედა და ჰკითხა: — ვინდა, გაყოცო? ოღონდ ლოყაზე...

— ხელი აიღე-მეთქი! — ხმა დაუწყვრილდა როზინას, — არა ვრცხვენია? მე კარგი აღამიანი მეფონე შენ, ცილიო...

— წავა, ეს შემოდგომაც წავა, —

თქვა ცილიომ და ვაიფიქრა, — გაუბთვილი ქალები გაცილებით უფრო მეტ ნებულები არიან... — ეს შემოდგომაც წავა და ზამთარი რომ მოვა, ისიც წავა, და მერე მოვა გაზაფხული, მჩქეფარე და ხასხასა, აფეთქებულო, და ეს მინდორიც მრიფინება ფერადი, უსახელო-უსახელო ყვავილებით...

— უსახელო-უსახელო ყვავილებით? — დაინტერესდა როზინა.

— ჰო, ჩემო კარგო. შენ გიყვარს ისინი?

— კი, რა კარგადა თქვი, — უსახელო-უსახელო ყვავილები?

— კი, მაგრამ ისინიც წავა.

— სად წავა? — შეშფოთდა როზინა და ვაიფიქრა, — „რა კარგი ტუჩები აქვს...“

— ეამთამსვლელობაში წავა. ყველანი წავალთ და ახლა ერთი რამ უნდა გკითხო: ვერ მიტან? გეზიზღები?

— არა, რატომ. ნუთუ ჩვენ მართლა წავალთ, ა, ცილიო, მე არა მჯერა, არა, და არც მინდა მჯეროდეს...

— მაშინ, თუ არ გინდა გჯეროდეს, თვალები დახუჭე და აი ნახავ, მუხთალი ეამთამსვლელობა თუ არ დატყებდა...

— მაშინ ჯერ ცოტათი გამამხიარულე... შენ ისე დამამინე, რომ...

— უსახელო-უსახელო ყვავილები... — სახე ახლოს მიუტანა ცილიომ და წელზე ფრთხილად შემოხვია ხელი.

— აჲ, კარგია, — თქვა როზინამ და თვალები დახუჭა.

იმან კი ჯერ ფრთხილად აყოცა. მერე ორივე ხელი შემოხვია და უფრო მაგრად აყოცა. როზინამაც შემოხვია ხელები კისერზე და ცილიომ მესამედაც რომ აყოცა, ზურგზე თითების მსუბუქი კაქუნი იგრძნო: წაქეზებდა ენიშნა და ისე ძალიან მაგრად აყოცა, რომ როზინამ ცალი თვალი გაახილა და უცებ საზარლად წერილი ხმით შეჰკივლა, თავი გაინთავისუფლა და იმ კაცის დასანახად, ზურგზე რომ უკაქუნებდა აღფრთოვანებულ ყმაწვილს, სწორედ იმ კაცის დასანახად ცილიოს კარგა მაგარი სილა გააწინა, წამოხტა; გრძელი კაბა

კოჭებს ზემოთ აიწია და უწინო ფართბა-
ფურთხით გაიქცა. დაბნეული ცილიო კი
შებრუნდა და ახლადმოსულს ისე მია-
ჩერდა, თითქოს პირველად ხედავდა.

— არადა, ედმონდო იყო.

— მოგწონს შუშხუნა, დომენიკო?

— კი.

— მე არ მოგწონვარ? — ჰკითხა ქალ-
მა და დომენიკო ლამაზად შემოიყარა.

დომენიკომ თავი ჩაღუნა.

— ჰეე, — გაიოცა ტულიომ, — რა
ბედი გეწვია და პასუხსაც არ აძლევ?
მთელი ქალაქი მაგას ვუტრიალებთ, მა-
გრამ არაფერი გამოგვივიდა.

— თქვენ აბეზრები ხართ, ეს კარგი
ბიჭია.

— ცოტათი მორცხვია, მაგრამ არა
უშავს. გუშინ ნასევამ იყო და გლახა
ქალებში მაინც არ წამოწყდა.

— მართლა? — კარგი ბიჭია-მეთქი,
ხომ გეუბნებოდი. გლახა ქალებში კარგ
ბიჭს რა უნდა! აბა, შემომხედე!

ტერეზა ისევ დომენიკოზე მოყრდინი იდგა,
მზეზე თვალმოკუტებული, სუსტი ღიმი-
ლით ბაგეგაპობილი, დომენიკოს ზემო-
დან დასცქეროდა.

— აღარ მომეშვები, შე ვირო?

— მე... მე მითხრეს, რომ შენ მეტემ-
ბდი მე.

— რა ჯანდაბად და ოხრობად მინდი-
ხარ... რა გინდა ბოლოსდაბოლოს ჩემ-
გან, რა! — შეჰყვირა ცილიომ, — რა
გინდა!

— ტულიომ მითხრა, ქალაში გიც-
დისო.

— უ, მაგის... და შენც დაიჯერე, არა,
შე ვირო?

— მე ვირო არა ვარ... — ხმადბლა
თქვა ედმონდომ და თავი რომ დახარა,
დუნედ ამღვრეული მზერა ერთხანს ცი-
ლიოს სახეზე შეჩრა, — მე ვირო არ
ვარ... მე შენთან ამხანაგობა მინდა...

— შენი ამხანაგის და შენი...

ტერეზამ უცებ გადაიფიქრა:

— ეგ ბიჭი მომაცილე, ტულიო, მე-
შინია.

— მაგისი გეშინია, რატომ?

— რა ვიცი, ისე... — უკარგულად შემ-
ფრთხილებული ჩანდა.

— გაგიყვამ, ტერეზა? ცუდი სიმთე-
რალე არ იცის და არაფერი...

— არა, მაგისი კი არ მეშინია.

— აბა?

ქალმა გაიღიმა, ისევ შეათვალა იერა
დომენიკო, შიშველ მკლავებზე სახელო-
ები წელა ჩამოიწვია და იმ თავისი საამო
ხმით ჩუმად თქვა:

— ჩემი თავის.

• • •

და დუილიო, როგორც იყო, მოსა-
ლამოვებულზე შინიდან გამოვიდა. დუ-
ილიო, ლამაზქალაქელთაგან უსასიქო-
დულესი მოვალეობის აღმსრულებელი
— მოქალაქეთა მთავარი მრჩეველი
— ნაციონალურ ტანსაცმელში გამოწ-
ყობილი, ილღიაში ამოჩრილი კოხტა
ჯოხით, შინიდან გამოვიდა სწორედ ისე-
თი, როგორც იყო. ჰო, მართლა, რო-
გორც იყო? არა, მაინც რა უცნაურია —
ნეტავ როგორი უნდა ყოფილიყო დუი-
ლიო? თო, რთული ამბავია — ხომ შე-
იძლება ითქვას, რომ დუილიო იყო პა-
ტარა და სქელი, მაგრამ... არა, არა, ასე
ხომ სასაცილო გამოვა, და სრულგბი-
თაც არაა საჭირო, დუილიო სასაცილო
იყოს. და მაშინ რომ ვთქვათ, დაბალი და
ვაშხდარი? — არა, მაშინ დუილიო პა-
ტარა გამოვა, და იოტისოდენადაც არაა
საჭირო, დუილიო პატარა რომ იყოს.
და ბარედამ რომ ვთქვათ, მაღალი და
მსუქანი? — არა, მაშინ იგი შეიძლება
დიდი მოგვეჩვენოს, და განა მხოლოდ
გარეგნულად, არამედ გადატანითი მნი-
შვნელობითაც, რადგან ჩვენ ყველასა
გვაქვს რაიმე დაფარულის აღმოჩენის
წრიალა სურვილი, და ის რომ ითქვას,
მაღალი და ვაშხდარი იყო, ასეთი არ
იყო და არც პატარა იყო და, მითუმე-
ტეს, არც საშუალო და მაშინ რანაირი-
ლა იყო და როგორ გგონიათ, არსებობს
კია ისეთი სიტყვები, რომლებიც მაინც
ზუსტად აღგვიწერენ ქალაქის მეორე
მოქალაქეს? რა თქმა უნდა. სიტყვები
ყოველთვის არსებობენ: „როგორც იყო“

დულილიო? — „როგორიც იყო“ — აი, პასუხი. ყოველშემთხვევაში, ზუსტი. ახლა კი მიყვებით, თორემ საცაა, ქუჩის კუთხეს მიეფარება და ეძებე მერე. მაშ ასე, განვაგრძოთ — და დულილიო, როგორიც იყო, მოსალამოვებულზე შინიდან გამოვიდა და მთავარ ქუჩას დინჯად გაუყვა. გამვლელები პატივისცემით ესალმებოდნენ, ქედსაც უხდიდნენ, თუკი უხუტრათ, ქალები თავაზიანად, მაგრამ რალაცნაირად უგულისყუროდ უღიმოდნენ, დულილიო კი ირგვლივ მეგობარულ მზერას ურიგებდა ყველას, და მიდიოდა. ყვავილების გამყიდველთან შეჩერდა, იმან აღერსიანად ამოურჩია თეთრი ვარდები; დულილიომ ჯიბე მოიქექა და ასევე აღერსიანად გაუწოდა გროშებით. მოთენილი ხელისგული, გამყიდველმა დოქში ჩააჩხრიალა ფული და ორი ვარდიც თავისი მხრიდან დაუმატა. დულილიომ მომზიბველი ღიმილით გადაუხადა მადლობა, გამყიდველმაც მადლობა უთხრა და ალტაცებული მზერა გააყოლა. ის კი, თეთრი ვარდებით ხელში, მამიდა არიადნას სახლისაკენ გაეშურა, სადაც ცელქი კონჩეტინას ხათრით სტუმრები დაეპატიებინათ — კონჩეტინაობა დღე იყო. ლამაზ-ქალაქში განაზვეგრს ერქვა ეს სახელი, როზინაობა დღეს კი თითქმის ყველა ქვიფობდა — ზოგნი სად, ზოგი სად... უამრავი როზინა იყო. ახლა კი, კონჩეტინაობა დღეს, ნხოლოდ რჩეული იყო მოხვდებოდნენ სახელგანთქმული კარაჯკოების ჩამომავლებთან, ძველებური ჭურჭლითა და ავეჯით მორთულ სასტუმრო ოთახში, სადაც მამიდა არიადნა უკანასკნელად ამოწმებდა დაპატიებულთა სიას იმის შიშით, რომ ეინმე ღირსეული მოქალაქე არ გამოჩნებოდა და გაბოლილ სამზარეულოში წამდაუწუმ ამოწმებდა ჯერ შეუბრაწავ ვაშლის ნამცხვარს. სტუმართაგან არავინ ჩანდა, თუმცა ლამის დარაჯმა, ლეპოლდინომ, ახლახანს დაიძახა ნაშინარევი ხმით: „სა-აღამოს ცხრა საათია და ყველაფერი რიგზეა“ — ლამაზ-ქალაქში უბრდლობად ითვლებოდა წვეულებანი დროით

მისკლა. მამიდა არიადნა ცოტათი შეფიქრიანდა კიდევ, მაგრამ მაშინვე განისმა ზარის მხიარული რეკვა — კონჩეტინას მეგობრები, სილვია და როზინა, აი ის, ჭალაში რომ იყო, კისკისით შემოცვივდნენ ოთახში და ჯერ მამიდა არიადნას აკოცეს, მერე იმის ძმისწულს და მიხაკები ლამაზ ლარანაკებში გააწყვეს. საუბრობდნენ და თან კისკიებდნენ, ირწმუნებოდნენ, რომ ძალიან მოსწონათ კონჩეტინას ახალი, საგანგებოდ ამ დღისათვის შეკერილი ყოლოსფერი კაზა, განსაკუთრებით სილვია მხიარულობდა, როზინა კი, აი ის, ჭალაში რომ იყო, ხანდახან ცოტათი შეფიქრიანდებოდა. მერე გაისმა ზარის დინჯი წყარუნი და შემოვიდა სენიორ ჯულიო, სიდარბაისლით ცნობილი ლამაზ-ქალაქელი, მამიდა არიადნას სიყრმის მეგობარი და მეზობელი, და გახარებულმა მამიდა არიადნამ ჯილდოდ ტურქებთან მიუტანა ხელი. ის ღირსეულად ეაზობრა მანდილოსნის ხელს, თუმცა, სიმატლე რომ ითქვას, ზედ ბეჭედზე მოუვიდა კოცნა და რალაც უგემური კვალი შერჩა ტურქებზე. პატარა ხანში ანტონიო და მისი საყვლოშებნიელი სიძე ვინსენტეს მოვიდნენ, რომელმაც თავაზიანად გაიხმო გვერდზე მამიდა არიადნა და თავისი ახლად შექმნილი მეუღლის, მშვენიერი ჯულიას მობოდიშება დაბოლის ხმით გადასცა — ახლად დაქორწინებული თურმე ცოტათი შეუძლოდ იყო და მამიდა არიადნას ასაკისდაშეუფერებელ, ეშმაკურ გამოხედვაზე აირია და თქვა, რომ არა, არა, ჯულია ნამდვილად გაციებუელია. მერე ცელქი ხბოებივით შემოკუნტრულდნენ კონჩეტინას კარგი ნაცნობები, სამი გოგონა, რომლებმაც ქალებთან კოცნა-კოცნითი მისალმების შემდეგ ანტონიოს შეხედეს, ერთმანეთს საოცრება გადაულაპარაკეს: ჩიენსჩიტუჩიტუჩიციტიმოჩისჩინლა და სიცილისაგან კინლამ გაიგუდნენ, ანტონიომ საბრალობლად გადახედა ვინსენტეს, იმან კი ვითომ ვერაფერი შეამჩნია, ყელზე სადაფის ღილი შეიხსნა და ერთიანად გამოიცივლა. და ქუ-

ჩაში რომ გაისმა. — „სა-ალამოს ათი საათია და ყველაფერი რიგზეა“; შემოვიდა კაცი, რომელსაც წინა კბილები არა ჰქონდა და ამიტომ ისე ილიმებოდა, ტუჩებს არ აცილებდა ერთმანეთს, რაღაც უცნაურად, უფერგილოდ, ერთი სიტყვით, დახშულად ილიმებოდა, თუკი ამის აუცილებლობა შეიქმნებოდა. და ყველანი პატრიისციმით აღიჭურვნენ, როცა ოთახში მოკლე-მოკლე, მაგრამ ძალიან მხნე ნაბიჯით შემოვიდა დუილი, როგორც იყო, და კონჩენტანას ვარდები ვაუწოდა.

— აჰ, რა კარგი კონაა, — შესძახა კონჩეტინამ და ლარნავისკენ გაიქცა.

— სალამი, დუილიო, — ნახად უთხრა მამიდა არიანდამ და გაიბადრა, როცა საპატრო სტუმარი ხელზე ემთხვია. — ეს რა ძალიან კარგი კონა მოგიტანიათ; მე ძალიან მიყვარს ვარდების კონა.

— თქვენთვის ცოტა ასეთი კონა, მე უნდა მომეტანა უფრო დიდი კონა.

— რას ამბობთ, დუილიო, რაღა უნდა იყოს ამაზე დიდი კონა.

— ნამდვილად, — ჩაურთო საყულოვადილი მამიდა ვინსენტემ. ყაჩაღსა ჰკავდა.

მერე მოვიდა ცილიო და საჩუქრად წითელი მიხაკები მოიტანა. როზინა, აი ის, ჭალაში რომ იყო, გაწითლდა და სილვისასკენ იქცა პირი, მაგრამ ის დაუფარავი აღტაცებით შესცქეროდა ცილიოს; როზინა გაბრაზდა და შემოსულს ჯიუტად მიაჩერდა, იმან კი პრიალა თბაზე ფაქიზად გადაისვა ხელი. მამიდა არიანდამ დიდის ზარ-ზეიმით შემოიტანა ვაშლის ნამცხვარი და გასაციებლად ფანჯარასთან დადო. მერე მაღალყელიანი, გამჟვრვალე სურები ვააწყო მაგიდაზე, დინჯად მობაასე ჯუღოსა და დუილიოს გზადაგზა ეუბნებოდა: — ეს ალუბლის ნაყენია... აი ეს, პიტნისა... ოო, აი ეს კი სურნელოვანი არტისა, ძალიან მაგარი ვახლავთ... ტკბილი წყალივით ისმევა, მაგრამ... — და ხმაოდლა შესძახა — ჩემო ახალგაზრდებო, თქვენს გასაგონად ვამბობ — ნაყენის სმას სიფრთხილე მმართებს...

სუფრას მზიარულად რომ შემოუსხდნენ და კონჩეტინას სადღეგრძელოც ესის იყო, უნდა შეესვათ, ზარი აწკარუნდა და ტულიო მოვიდა, ლამაზ-ქალაქელთა საყვარელი, ონაეარი ახალგაზრდა კაცი, თვით გამოცდილი, მრავლისმომსწრე მამიდა არიანდამ აზრით ქალაქის პირველი სასიძო, და მოიყვანა ვილიო მშვენიე ტანსაცმელში გამოწყობილი მალალი, ფერმკრთალი, ვაუბედავი უმაწილო დომენიკო, რომელმაც ჭუსლი ჭუსლს უხერხულად მიართყა და თავი დაუკრა ყველას. ტულიო აწითლებული იყო, „კარგია, არა, კარგი, შეუშხუნა?“ — ეშმაკურად ჰკითხა ვინსენტემ, პასხვის მოლოდინში ოდნავ წინ გადახარა და ყური მიუშვირა, — ჰა? — აბა რა... — მზიარულად თქვა ტულიომ, — შეუშხუნასთანა სასმელს, ტყუილია, ვერაფერი შეედრება... — და სუფრას თვალი რომ მოავლო, დაამატა: — ალუბლის ნაყენის გარდა... — ოჰ, ტულიო, ტულიო, შეცელქო!“ — შესძახა მამიდა არიანდამ და ვარდისფერი მარაო მსტებუქად დააკრა მზარზე.

მერე კი, სად იყო, სად არა, ედმონდოც მოვიდა. დანადგლიანებული მზერა წვალებით მოავლო. ყველას და კონჩეტინას ცისფერ ჭაღალში საგულდაგულოდ ვახვეული საჩუქარი — ლამაზი და ფინჯანი მიართყა. „რატომ წუხდებოდით, ედმონდო, ვინ გითხრა, რომ ვიკრიბებოდით, — თქვა კონჩეტინამ, ფანჯარაში გაიხედა და დაამატა, — ჩქარა ზამთარი მოვა.“ — და ამ სიტყვების ვაგონებისთანავე როზინამ მღელვარედ გაუღიმა ცილიოს, იმან კი ნალვლიანად, მრავალმნიშვნელოვნად გაუღიმა და ორჯერ მიიმედ დაუქნია თავი.

კონჩეტინას სადღეგრძელო დიდის ამბით შეისვა, რა არ უსურვეს — ყოველივე კარგი. დიდად ენაწყლიანობდნენ, მხოლოდ უკბილო კაცმა და იმ მშვენიეტანსაცმლიანმა, დომენიკომ, თითო სიტყვა თქვეს — გაგამარჯოთ... დაღიეს მარად უბერებელი მამიდა არიანდამ სადღეგრძელოც, რომელიც, სენიორ ჯულეოს სიტყვით, „მარადიული ახალგაზრ-

დობის ნიშნით იყო ქვეყანაზე გაჩენილი. ტულიომ ვი ვახედა ერთს, მეორეს, და მოიწყინა. ერთხანს მთქნარება ატეხილი დასცქეროდა ნამცხვრებსა და ყვავილებიან ლარნაკებს. მერე თვალეზი გაუბრწყინდა და ედმონდოს ხმა დაბლა უთხრა:

—ცილიომ, ვაწყენინეთ.

—ვის? — შეძლებისდაგვარად გამოცოცხლდა ედმონდო და სუფრას მზერა აავლიოჯა, — მე?

—ჰო, ქალთან რომ დამინახა, ვერ მოიცადაო? ახლა კი ძალიან დარდობს — აღლელებული ვრყავი; სახედარი ვუწოდეთ.

—მართლა დარდობს? — იეითხა ედმონდომ და ნამცხვრის მივიწყებული ლექმა, ჩაფიჭრებისა გამო დიდხანს რომ ედო პირში, გადაუღაპა, — მართლა?

—მართლა, აბა საიდან ვიცი?

—ჰოო, მართლა უთქვამს მერე?

—მერე, თვითონ ძალიან დამორცხვებულია, ვერ გიბედავს... ისევ შენ მიდი და უთხარი, კარგი, ვიამხანაგოთ თქო.

—როდის ვუთხრა?

—როდის და... როცა გინდა, დროს როგორც შეურჩევ, მაშინვე უთხარი. ანდა, ნიშანი მიეც რაიმე...

—ჰოო, — კმაყოფილად გააგრძელა ედმონდომ, — მაშინვე ვეტყვი. ან ნიშანს მიეცემ... შე.

მერე შეისვა ლამაზ-ქალაქის სადღეგრძელო, წვეტიანსახტრავებიანის, ცისფერ-მოვარდისფრო, სუროაყოლილი სახლებიანის, აუზიანის, კარგმოქალაქეებიანი, დუილიოიანი ქალაქის სადღეგრძელო, რომელიც, როგორც სადღეგრძელოებიდან გამოირყვა, ყველას უყვარდა. ოდნავ შეთერნენ, როცა დუილიომ აიღო სიტყვა და პიტნის ნაყენით ქალაქის ყველა მკვიდრი ადღეგრძელა; დაწყებული, რა თქმა უნდა, სხვა ქალაქში მცხოვრებ მარშალ ბეტანკურით, და ადღეგრძელა ლამაზ-ქალაქის „ყოველი მკვიდრი,“ სიკეთე

და ჯანმრთელობა უსურვა დიდ-პატარას, ყველას, სუყველას და, უფრო მეტს ხაზგასმით აღნიშნა, „ალექსანდროსა და კი.“ ალექსანდროს, ხსენებამ ერთობ დიდი ღრიაჟული გამოიწვია, დუილიო კი, მომცრო ჭიქით ხელში, ამაყად იდგა.

—ეგ ალექსანდრო ვილა? — ჰკითხა ტულიოს დომენიკომ.

—არ იცი? ოო, ეგ გიყი ქადაგია, სულ ორი გიყი გყავს — ეგა და უგო. ქადაგი ხომ იცი, რასაც ნიშნავს?

—კი, ქადაგად დავარდაო, რომ იტყვიან... არა?

—ჰო, — თქვა ტულიომ და გაახსენდა, — არა, როგორ მოეწონე ტერეზას, ა? ეგეთი ქალი ხელიდან არ უნდა გაუშვა, ნაღად მოეწონე, — და წამოდგა, — ეს გაუმარჯოს...

მერე თანტობანა ითამაშეს. დუილიოს პრიალა, მაღალ ქედში ყველამ ჩაყარა თავისი თანტი, ანუ, უბრალოდ, რაიმე მომცრო ნივთი. მაშინდა არიადნამ საგვარეულო ბეჭედი ჩააგდო, დარბაისელმა სენიორ ჯულიომ — თრგრო-შინი, ცელქმა კონჩეტინამ — ვარდის ფოთოლი, ტულიომ მედალონი შეიხსნა, დუილიომ — თავისი სახლის უზარმაზარი გასაღები, როზინამ კოსტა, ბრჭყვიალა სავარცხელი, მზიარულმა ქალიშვილებმა მიხაკს ღერო მოაწიწყინეს, ედმონდომ დიდო ყავისფერი ღილი, ცილიომ ვერცხლის ძეწვევი, და სხვა, და სხვა, და მწვანეტანსაცმლიანმა, ოდნავ დაბნეულმა ახალგაზრდა კაცმა, ვერაფერი რომ ვეღარ მოიფიქრა, ჯიბიდან დრამკანი ამოიღო და ჩააგდო, რითაც ყველას შერწარევი პატივისცემა გამოიწვია.

ცილიომ დრო იხელთა, როზინას ზურგსუქან ამოუდგა და ჩასჩურჩულა: „რად გამიჯავრდი; პატარავ?“ და პასუხის მოლოდინში ფრთხილად მოავლო თვალი ყველას... ედმონდო შესცქეროდა! ნირწამხდარი ცილიო როზინას მოსცილდა და ისევ შეხედა ედმონდოს, იმან კი, შერიგების ნიშნად, მძიმედ დაუქნია. თავი... პირველი, რაც წარმოიდ-

გინა ცილიომ, იყო წებოვანი ვაშლის ნამცხვარი, ედმონდოს ცხვირპირზე მთელის ძალღონით მიკეცილი, მაგრამ... არა, არა, სახელგანთქმული კარასკოების ჩამომავალთა ოჯახში არ შეიძლებოდა ჩხუბისა და აყალ-მაყალის ატეხვა. არადა, რა ექნა ისევ შეხედა ედმონდოს და იმან ისევ მძიმედ, შემრიგებლურად დაუქნია თავი. გაცოფებულმა, ზურგი შეაქცია, სხვაგვარად შეუძლებელი იყო თავშეკავება, აცახცახებული თითებით ცხვირსაბოცი ამოაძვრინა ჯიბიდან და ისე ღონიერად ჩამოისვია; კინალამ სახე გადაიყვლითა.

ამასობაში სავარძელში კობტად მოკალათებული მამიდა არიადნას მუხლებზე შუბლი ჩამოდო დაჩოქილმა ტულომ, მამიდა არიადნამ ფანტებიანი ქუდი მსუბუქად დააბჯინა კეთაზე, ხელადააღო პირველსავე ფანტს და საზეიმოდ იკითხა: —ამის, პატრონმა, რა ქნას?

—მაგის პატრონმა, — წამოიძახა თვალდახუჭულმა ტულომ, — ლექსი თქვას.

ფანტი ერთ-ერთი მხიარული ქალიშვილისა აღმოჩნდა. იმას ბევრი აღარ უფიქრია, თავისი საყვარელი ლექსი თქვა, რომელშიც ერია სიტყვები: „თვალზე“, „რული“, „მწვევს“, „სიყვარული“, „ტანჯვა“, „კრული“ და თავდებოდა გამოთქმით „მუდამ შენია ეს ჩემი გული.“

ლექსმა ტაშაცემა დაიმსახურა. მამიდა არიადნამ თითით მიიხმო მხიარული ქალიშვილი და ნიკაპზე ხელი მოუთათუნა; მერე სენიორ ჯულიოს გადახედა და თქვა:

—კარგი გოგონაა.

ცილიო კი ისევ ზურგსუკან ამოუდგა როზინას, გადაიხარა და ხმადამლა უთხრა:

—მოგეწონა ლექსი?

მაგრამ როზინას არ უპასუხია, მხოლოდ თავის ნერვიული, მკვეთრი მოძრაობით თმა შეისწორა.

—რა იყო, პატარავ... ხომ არაინ... —

და გასრა—ედმონდომ შორიდან ისევ მრავლისმეტყველად დაუქნა თავს;

—აბა-აბა ტულო, პატრონმა რა ქნას?—მოჩვენებითი სიციბიერით დაეკითხა მამიდა არიადნა.

—მაგის პატრონმა ხუთი დიდი ჭიკა წყალი დალიოს,—თქვა ტულომ და მამინევი სიცილმა იფეთქა—ფანტი თვით ტულოსი აღმოჩნდა. „ოო, ოოო,—შესძახა ერთბაშად გამხიარულებულმა ვინსენტემ და დოქი მოუბრუნინა, — აბა, ყმაწვილო...“

ტულომ ორი ჭიკა ისე შესვა; იხტიბარი არ გაუტეხავს—„მანიც მწყურთა...“ მესამე ჭიკის დაკლამდე ყლაპვისას ცოტათი შეფიქრიანდა, მეოთხე ჭიკის მიყუდებამდე კი ქრწინით თქვა: „მმ, ჩემი ენა რა ვთქვი...“—რამაც საერთო მხიარულება გამოიწვია. მერე ტულომ დამსწრე საზოგადოებას სთხოვა, მეხუთე ჭიკის გამოცლა პატარა ხანს ედროვებინათ, ცალ მუხლზე დაჩოქება გაუჭირდა და თავი ძლივს დააღო მამიდა არიადნას მუხლს, რომელიც მამინევი გამომწვევად დაეკითხა:

—დაა, ამ ფანტიის, პატრონმა... რა ქნას?

—მაგ ფანტის პატრონმა... — შეფიქრიანდა ტულომ, გაბრაზებული იყო, — მაგ ფანტის პატრონი სკამზე აძვრეს და სამჯერ დაიყვიროს: „ვირი ვარ და ვყვირივარ...“

—ოო, შენ რა ვითხარი,—მარაო მსუბუქად დაჰკრა მამიდა არიადნამ, — ვისია? გადამავეიწყდა...

ორგროშინანი სენიორ ჯულიოსი აღმოჩნდა.

—ოჰ, არა, არა, —ხელი გაასვენსავე შემცხარმა ტულომ, თუმცა ცოტათი ეშმაკურად კი ეღიმიებოდა, —თქვენ როგორ გაკადრებთ ამის თქმას, აჰ, არა, არა, ცოცხალი თავით...

—თამაში თამაშია, —ღირსეულად წარმოსთქვა სენიორ ჯულიომ, —რადგან აცყევით, ახალგაზრდებს, კიდევაც უნდა ვაგო პასუხი.

—ეგ ხომ პასუხი არაა—მაგის დამა-

ხება, — წაეშველა ტულიოს — კონჩეტინა.

— სწორედაც რომ მაგ თქმასის პასუხია, — ბუნდოვანი ორატორულებით წარმოსთქვა სენიორ ჯულიომ. ნაწყენი ჩანდა.

— მაშინ ერთხელ თქვით, ბიძია ჯულიო, — ხალისიანად შესთავაზა ტულიომ, — სამჯერ რა საქირია...

— აგრე იყოს, — დაეთანხმა ჯულიო და სკამზე ფრთხილად შედგა, — ერთხელ ვიტყვი.

და სამარისებურ სიჩუმეში სენიორ ჯულიომ დინჯად, ამაყად თქვა:

— სახედარი ვარ... და ვყვირივარ.

უხერხული სიჩუმე ჩამოვარდა.

„და — ამის თერთმეტი საათია და ყველაფერი რიგზეა —“, — მოისმა შორიდან.

— აბა, აბა, განვაგრძოთ, — ხალისიანად შესძახა მამიდა არიადნამ, — ამ ფანტის პატრონმა... არ გამოიხედო, შეეშაჯო... რა ქნას?

— მაგის პატრონი... მაგის პატრონი მაგიდის ქვეშ გაძვრეს.

დრაკანინი იყო. მწვანე ტანსაცმლიანმა უმწეოდ შეხედა ყველას, მერე მუხლებზე დადვა, მოიკეცა და მაგიდის მეორე მხარეს რომ ამოჰყო თავი, დიდი მხიარულება შეიქმნა — ოო, ოოო...

— და ამის პატრონმა რაღა ქნას? — ძველებურად, ცბიერადე დაეკითხა მამიდა არიადნა, — ნუ იყურები-მეთქი, ახლავე დახუტე თვალები!

— მაგ ფანტის პატრონმა...

— აჰ, შეიცადე, შეიცადე, სდექ. ეს ხომ პატივცემული დულიოს ფანტია, ხომ თქვენია, მითხარით, მითხარით, მიპასუხეთ რაა...

— დაეუშვათ, დაეუშვათ, — გაიბადრა დულიო.

— მოლა, — მამიდა არიადნა ისე სწრაფად წამოდგა, ტულიომ კინაღამ ბრაგვანი მოადინა, — პატივცემულმა დულიომ რაიმე ამბავი უნდა გვიამბოს...

— ნამდვილად, ნამდვილად, — შესძახეს მხიარულმა ქალიშვილებმა.

— კი მაგრამ... ასე როგორ, — ოდნავ

გაპირვეულდა დულიო, — ასე საგანგებოდ... უფანტოდ.

— თქვენ ფანტი რად გზნდნენ თქვენ ისეთი არაჩვეულებრივი ამბები იცით...

— გვიამბეთ, გვიამბეთ, დულიო, — ღირსეულად წარმოსთქვა სენიორ ჯულიომ, — თქვენ ისე შესანიშნავად ჰყვებით...

— კი მაგრამ, ყველა თანახმაა? — იცითხა დულიომ და მუცში საგანგებოდ ჩაახველა.

— ყველანი, ყველანი თანახმანი ვართ — შესძახა მკერდზე ხელგმობულტუტულმა მამიდა არიადნამ, — ოღონდ რაიმე ისეთი, თვალზე ცრემლი რომ მოგვადგეს...

— უბედური შემთხვევა? — გაიკვირვა დულიომ, — ასეთ საზეიმო ვითარებაში? აჰ, არა, არა...

— აჰ, არა, არა, — ხელები გაასაესადა მამიდა არიადნამაც, — რაიმე კეთილშობილური — ისიც ხომ ცრემლს გვევრის... სიხარულისას.

— სწორია, სწორია, — წარმოსთქვა ჩაფიქრებულმა დულიომ და უცებ გახარებულმა ასწია თავი, — ოო, ერთ დამაფიქრებელ, კეთილშობილურ ამბავს გვიამბობთ...

— დიახ, დიახ, უმორჩილესად გთხოვთ, — წამოიძახა ვისენსტემ, საყველო შეზნეული ჰქონდა.

და დულიომ, როგორც იყო, ოთახში გაიარ-გამოიარა, მოჭუტული, შთამავონებელი მზერა ფანჯარას მიაპყრო და იმ სიჩუმეში ასე დაიწყო:

— ნამდვილი ამბავი. რამდენი რამაა ხანდახან თითოეულ წინადადებაში — სიკეთე, ბოროტება, სასოება — ყოველ წინადადებას ჩაკვირვება უნდა, რადენი რამ იმალბა უბრალო სიტყვების მიღმა. აი, თუნდაც გამოთქმა: „ვერ იმღერებს ყვავ — ყორანი იადონის ხმაზე“

— ამ წინადადებაში ნებისმიერი სიტყვა უბრალოა, სამაგიეროდ რამდენ რაიმეს მიგვანიშნებს, ყოველნიერ აღამიანს მიუღებდა. თუმცა, მთავარი ამბიდან გადავუხვიე, მაშ ასე — რამდენიმე ხნის

წინათ, განათხულებზე, როცა ხეები თეთრად და ვარდისფერად სააშურად აფეთქდებიან, ერთ ქალსა და ერთ კაცს ძალიან შეუყვარდათ ერთმანეთი. ისინი დაახლოვდნენ, ჩამოსხდებოდნენ ხოლმე ლელის პირას, ჭორჭა და ხახახასა მდებარეობდა, და ამ ანჯარა ნაკადულის ჩუხჩუხში კაცი ქალს სიყვარულს ეფიცებოდა, იგი კი... იმას კი ლაწევები შეუფუკვლდებოდა და ასე უსმენდა, მერე წამოდგებოდნენ და ქალაქში ბრუნდებოდნენ, თუკი შეიძლება ასე გამოითქვას.

—როგორ არ შეიძლება, როგორ არ შეიძლება, — შესძახა მამიდა არიანდამ, — განაგრძეთ რაა, დეილიო...

—ქალაქში თავიანთ სახლებში მიდიოდნენ და გულისხანცქალით ელოდნენ გათენებას, დილით კი ხელ-პირს დაიბანდნენ და მერე ისევ ზედებოდნენ ერთმანეთს. ბოდიშს ეიხდი გამოთქმისათვის, მაგრამ უნდა ვთქვა — კაცი ისევ უამბობდა მას თავისი გრძნობების შესახებ და ქალიც უსმენდა, შემდეგ კი ისინი დაქორწინდნენ. ორივე კარგი ადამიანი იყო.

— შესანიშნავია, შესანიშნავი, — წამოიძახა მამიდა არიანდამ, — მერე, მერე?

—და სწორედ ამ ქალს ძალიან უყვარდა თავისი კანონიერი მეუღლე. სიმტკბილობაში ვავიდა რამდენიმე დრო. მეუღლე კარგი ჰყავდა და ქალი ძალიან ამაყობდა ამ გარემოებით, მაგრამ უცერად ქალმა თანდათანობით შეატყო, რომ ქმარს სხვა უყვარდა. ყოველი შემთხვევისათვის, ქალმა მინც დაახუსტა ეს მეტად სასოწარმყვეთი ამბავი და რომ დარწმუნდა მისი ეჭვი საფუძველს არ იყო მოკლებული, აღარ იცოდა რა ექნა... მეუღლის თანდასწრებით იგი არაფერს იმჩნევდა, მაგრამ მარტოდ რომ დარჩებოდა, სულ მდუღარე ცრემლებით სტიროდა; სახლის წინ კი, ბაღში, გრილი შადრევანი სჩქეფდა, ისინი ძალიან კარგად ცხოვრობდნენ, სხვათა შორის, მშვენიერი ბაღი ჰქონდათ, ჩვე-

დმეტი ბროწეულის ხე და ოცდაათქმეტი ნუშისა და ქალი.

—რამდენი და რამდენი?

—ჩვიდმეტი და ოცდაათმეტი.

—ამ, რა კარგი რიცხვებია, — შესძახა მამიდა არიანდამ, — მერე, მერე? განაგრძეთ...

—და ქალი ხშირად სტიროდა. ამას დაემთხვა თავის ტკივილები, უძილო ღამეები...

—საშინელება...

—არადა, ხედავდა რომ ქმარიც იტანებოდა — იგიც პატოსანი ადამიანი იყო და სინდისი ჰქნენიდა. და დაფიქრდა კეთილი ქალი: „ორივენი ვწვალობთ... რატომ უნდა ვიწვალოთ ორივემ... დაე, იწვალოს მხოლოდ ერთმა...“ და იცით, როგორ მოიქცა?

—არ ვიცით, არა, ჩქარა გვიამბეთ, დეილიო, ჩქარა გვიამბეთ...

—ეს ისტორია მე ტყუილად კი არ დავიწყე იმიტ, რომ ქალს ძლიერ უყვარდა თავისი კანონიერი მეუღლე. და აი, რა ჰქმნა: მივიდა ქმართან და ეუბნება — ტყუილს, რა თქმა უნდა — აღარ მიყვარხარ, მე აღარ შემძლია შენთან ცხოვრება, მე სხვა მიყვარს... და წავიდა, გავცალა... სხვა ქალაქში. წარმოგიდგენიათ?

—ეს გმირობაა, — თქვა მამიდა არიანდამ და თვალები ვარდისფერი ცხვირსახოციტ შეიმშრალა, — მხოლოდ ქალს შეუძლია გაიღოს ამდაგვარი რამ.

—ეს ადამიანობაა, — დაახუსტა დეილიომ, — ნამდვილი, რთული და შინც უბრალო ადამიანობა — იგი ისე მოიქცა, რომ საყვარელი ქმარი იმ ქალთან დასტოვა და თანაც ისე მოიქცა, რომ ქმარი სინდისსაც არ დაექნენა — სხვა მიყვარსო, ასე თქვა მან.

—შესანიშნავია, შესანიშნავი ამბავია.

—რა თქმა უნდა, — დამოწმა დეილიო, — მეტად საგულისხმო ამბავია და განა ყოველი ქალი შესძლებს ამას? განა ყოველ ქალს მიუწვდება ასეთი საქციელის ჩასადენად ქეუა, გონება და ჯანმრთელობა? ამიტომ ამ ისტორიის

დაწვევამდე ტყუილ-უბრალოდ კი არ გამახსენდა გამოთქმა: „ვერ იმღერებს ყუფე-ყორანი იადონის ხმაზე.“

—ნამდვილად, ნამდვილად, —სტუმრებს აღტაცებული მხერა მოავლო მამიდა არიადნამ და იმ უკბილო კაცის დანახვაზე, ხანდახან დასშულად რომ იღიმებოდა, განცვიფრდა, —რა მოწყენილი სახე გაქვთ, ნუთუ არ მოგეწონათ ამბავი?

იმან ვაუბედავად შეხედა და მხრები აიჩეჩა.

—როგორ, —განცვიფრდა მამიდა არიადნა, —არ მოგეწონათ?

კაცი შეწუხდა, თავი ჩაღუნა და თქვა: —რალაცნაირად, ყურს არ გიგდებდით.

—ჰმ... —გულმოსაკლავად ჩაიციხა მამიდა არიადნამ და წერილი წარბები აწვიკა. —უცნაურია, უცნაური—ყოველდღე კი არ გვესმის ამდაგვარი გამორჩეულად ამალღებულები რამ, —და ერთიან ღიმილად გადაიქცა, —დიდი მადლობა, პატივცემულო დეილიო, დიდი მადლობა...

—არაფრის, არაფრის...

—ახლა კი განვაგრძობთ: განვაგრძობთ, არა? მოდი აქ, შე ეშმაკო... დამადე თავი... და ამის, პატრონმა, რა ქნას?

—მაგის პატრონმა ეღმონდოს აკოცოს! —სწრაფად დაიძახა ტულიომ.

ფანტი, რა თქმა უნდა, ცილიოსი აღმოჩნდა.

—კაცმა კაცს რომ აკოცოს, რა დიდი ამბავია? —იკითხა მხრებაჩეჩილმა მამიდა არიადნამ, —მოდიოთ, სხვა რავე ჩავუთქვათ...

—ალარ შეიძლება, —შეაკრად თქვა სენიორ ჯულიომ, —სხვას თუ არ გადაუთქვით, ეს ცილიო რალაა...

—ნამდვილად, —დაემოწმა დეილიო, როგორიც იყო, —ვაქცატა კონა იშვიათად მინახავს, ხოლო, ბატონებო და ქალბატონებო, ქალისა და ვაჟის კოცნის მოვლენას კი ინტერესი დაეკარგა, ისეთი ხშირ-ხშირი ხასიათისაა. ჰა—ჰა...

—ოჰ, რა ვარგი ეუმორის გრძნობით

თქვით, —გადაიციესისა მამიდა არიადნამ და სული რომ მოითქვა, დანაბრა, —მე ისე ძალიან მიყვარს იუმორის გრძნობა...

—აბა, ცილიო...

და უცებ იმან დაიღრიალა:

—არ ვაკოცებებ!

—რა ვავეირებს, ცილიო, რა დაგემართა?

—რა დაემართა... რაშია საქმე?

—არა, არა, თავი დამანებეთ! სადაა ჩემი ქუდი!

გაკვირვებული ანტონიო თავის სიძეს მიაჩერდა, მაგრამ ვინსენტეს იმისთვის სად ეცალა—ისიც გაკვირვებული იყო.

—რა მოხდა, რაშია საქმე? —ხელები გაშალა სენიორ ჯულიომ, —ასეთი უმიზნო ყვირილი ნამდვილად არ შეშვენის ნამდვილ მამაკაცს.

აქ კი მამიდა არიადნამ ჰერისაკენ აღაპყრო მხერა და თქვა:

—ესაქო ნამდვილი მამაკაცი იყო.

—არ ვაკოცებ, არა, არა, —ხელ-ფეხს უცნაურად ასავსაევებდა ცილიო, —მავან სიცოცხლე გამიმწარა, მომშხამა, გაამიმწარა, გადამეკიდაა, მომსპოო!

—რა დაემართა...

—წყალი, წყალი!

—არიქათ, წყალი! წყალი ასხურეთ!

—დამანგრ-დამაქცია! არც ქუდი მინდა, არც არაფერი, თლონდ გამიშვით, ვა-ამიშვით-მეთქი!

ეღმონდო ჩაფიქრებული იღვა.

—სულ პიტნის ნაყენის ბრალია, —აღნიშნა სენიორ ჯულიომ, —ახალგაზრდაა, ალბათ ზედმეტი მოუვიდა.

—წვეთი არ ჩამსვლია პირში! —იყვირა ცილიომ და ჰრელი ყელსახვევი ჩამოიგლიჯა, — არ ვაკოცებ, არა, გამიშვით, არა-მეთქი!

და უცებ ეღმონდომ ვაშლის ნამცხვარს დააბჯინა მხერა და თქვა:

—პირობასა ვდებ, დღეის შემდეგ ხმას ალარ ვავეცე.

—ჰა? —იკითხა ცილიომ და ფართხალი შეწყვიტა.

— დღის შემდეგ ხმას აღარ გავცემ.

— მართლა, ედმონდო? — ორი ნაბიჯი გადადგა ცილიომ.

— მართლა, — უბასუხა ედმონდომ და მზერა ძლივს ააგლიჯა ნამცხვრის წებოვან ზედაპირს, — მართლა.

— შენ გაიხარე, ედმონდო, — შესძახა ცილიომ, ხელები გაშალა. გადაეხვია და აკოცა, — აჰათ, — საზოგადოებას მიუტრიალდა, — აჰათ, ხომ ავასრულე ჩემი ფანტი?

— კი, კი, ცილიო, ყოჩაღ...

საყელოგაღელიშმა ვინსენტემ ველარ მითმინა და აღტაცების ნიშნად ორი თითი ჩაიდო პირში და ისე საზარლად დაუსტვინა, ყურებზე ხელი იტაცეს. სტევან საერთოდ უზრდელობად ითვლებოდა ლამაზ-ქალაქში და დამორცხვებულმა ვინსენტემ თავისი ღილი შეიბნია, წამსვე შეიცვალა, თავი ჩაღუნა და დაბალის ხმით თქვა:

— მომიტევეთ, უღრმეს ზოდის ვიხდი.

საკვირველი იყო, ისე სწრაფად იცვლებოდა — ღილშებნეული სულ სხვა იყო, საყელოგაღელილი — სუთულ სხვა.

— და რახან ცოტათი გავეჩუტდი. — გამოაცხადა ედმონდოს პირობით აღფრთოვანებულმა ცილიომ, — აჰათ, დამატებითაც...

და დამატებთაც რომ აკოცა, ედმონდომ თვალი თვალში გაუყარა და უთხრა:

— ერთი კონცის შემდეგ, პირობისამებრ, ხმას არ გავცემდი, მაგრამ ახლა მეორედაც, ესე იგი შესარიგებლად რომ მაკოცე, მე წინააღმდეგი არ ვარ. და გინდა, ვიამხანავოთ კიდევ?

— აარა, — თქვა ცილიომ და თითები მკერდზე ბრახიანად აითამაშა, — აა... ააარაა...

— კარგი, დამშვიდდი, რა გაცახცახებს, — უთხრა ტულიომ, — ამხანავი ვის არ ჰყოლია.

— სუფრასთან, სუფრასთან, — გამოაცხადა დუღილიომ, როგორც იყო, —

თითო სადღეგრძელოც შევსებათ და ისე განეგარძოთ...

დარბაისელი სენიორი ჯულიუსი თქვეს. დიდის მოწინებითა და პატივისცემით, სიყვარულით შეისვა სადღეგრძელო და ვინსენტემაც მშვენივრად დაიწყო:

— დიდ ზოდის ვიხდი, ერთის წუთით ბატონებისა და ქალბატონების ყურადღებას ვითხოვ. — ასე დაიწყო ვინსენტემ; ღილი შებნეული ჰქონდა, — უანგარო სიყვარულითა და მოკრძალებით მსურს შევსვა ღრმად პატივცემული სენიორ ჯულიოს სადღეგრძელო, დიდება და გამარჯვება. იმდენად, რომა... — მაგრამ აქ ღილი შეიხსნა, თითებით მოისრისა დაბუქებული ყელი, ღრმად შეისუნთქა, მერე ხმაურით ამოისუნთქა და განაგრძო, — მოკლეთ, გაგიმარჯოს ჯულიო, კარგა იყავი, კამეჩის ჩანი მოგცეს...

მამიდა არიადნამ საჩქაროდ თქვა:

— ეე, ხომ არ... ეე, ეგება განეგარძოთ ფანტის თამაში, ჰა?

— დიას, დიას, — ტაში შემოჰკრა ერთ-ერთმა ცელქმა ქალიშვილმა, — ეს ისეთი კარგიაა...

— რა თქმა უნდა, რა თქმა უნდა — თან ნამცხვრები ეჭამოთ და თანაც ღრო გავატაროთ, არა? გთხოვთ, გთხოვთ...

— მე რო არ დამიღვია? — იკითხა ანტონიომ, გვარიანად შეწითლებული იყო. დიდი, მრგვალი, გამობურცული თვალები სენიორ ჯულიოს მიაპყრო და უთხრა: — ეს გაგიმარჯოთ, ჯულიო ბიძია, კაი ბუღას ჩანი მოგცეს...

— ვასკო ნამდვილი მამაკაცი იყო, — თქვა შეფიქრიანებულმა მამიდა არიადნამ, — ამ სიტყვის როგორც პირდაპირი, ასევე გადატანითი მნიშვნელობითაც... აბა, ტულიო, მოდი აქ — ამ, ფანტის, პა-ატრონმა — რა ქნას?

— მაგ... ფან... ტის... პატ... რო... ნ... მა... — დაფიქრდა ტულიო, — მაგ... ფან... მაგიდაზე იცეკვოს!

— შესანიშნავია, შესანიშნავი! ვოსია?

ანტონიოსი აღმოჩნდა.

— მაგიდა მოასუფთავე, კონჩეტინა, — დაიძახა მამიდა არიადნამ და გავიკრეფებულმა მოავლო თვალი ოთახს, — კონჩეტინა, კონჩეტინა! ნეტავ რა იქნა...

მწვანეტანსაცმლიანი, დომენიკო, ვაოცებული შესცქეროდა ყველას. თავი დაუშობდა, თვალებს ძალას თუ არ დაატანდა, ყოველივე ორდებოდა. დიდხანს იფიხლა, მერე დაიღალა და ჩათვლიდა. მხიარულმა შეძახილებმა შეაკრთო, თავი ასწია, და ის თმაგაპრიალეზული დაინახა — ვიდაცას კოცნიდა — ჰო, ედმონდო ერქვა. თავაზიანმა ყმაწვილმა საყულოზე დილი შეიხსნა და ერთიანად გამოიცივალა, მერე „კონჩეტინა, კონჩეტინაას“ ძახილი ატყდა და საიდანღაც ნაზი, გამხდარი ქალიშვილი გამოიყვანეს, ნამტირალევი სახე ჰქონდა და ყველა მიესია, ის კი იძახდა — „არა, არა, არაფერია...“ მერე სუფრაზე შეხტა ვიდაც დიდთავა, მრგვალთვალეობა, ჰო, ანტონიო და იმ თავისი მოუქნელი, უშნო ხტუნვით იატაკზე ჩამოდებული ჰურჭელი ააცახცახა. ვინსენტემ დილი შეიზნია და მკაცრად შესთავაზა მაგიდიდან ჩამოსვლა, ანტონიო ერთხანს უაზროდ მიაჩერდა — თვალები უელამდებოდა. მერე იცნო და ჩამოხტა, დომენიკოს გვერდით დაჭდა და ერთმანეთს გაკვირვებულებმა შეხედეს, ანტონიომ უყურა, უყურა, რაღაც წაიღუღლუდა, ნიკაპი მკერდზე ჩამოუვარდა და დაიძინა. აი ის, ვის ქედშიაც ფანტები ეყარა, უთუოდ ღირსშესანიშნავ ამბავს ჰყვებოდა, რადგან დარბაისელი სენიორ ჟულიო დიდის გულისყურით უსმენდა, მერე ყველამ ტაში დაუჭრა, მამიდა არიადნა კი ამაყად იღიმებოდა, თავს უკან სწევდა და დაკვირვებულ ყელს მარათი ინიავებდა.

მერე იყო და, საოცრება მოხდა — აი იმ უკბილო კაცმა, დახშულად რომ იღიმებოდა, რაღაც მრგვალი და გრძელყელიანი საკრავი გულზე მიიღო, თავი უკან გადააგდო, თვალები

დახტვა და სიმებს ფრთხილად ჩამოყოლა თითი. ჰაერი ათრთოლდა სწორედ ლივეს ნაზად მიეხალა რადგან უხნილად, გაბრუებული დომენიკო ველარაფერს გრძნობდა, გარდა აუარება უცნაური ხმისა, და როცა კაცებმა წელზე ხელი მოხვიეს გრძელკაბიან ქალებს და ოთახში დაბზრიალდნენ, გაოგნებული შესცქეროდა ყველას და უკვირდა, როგორ შეიძლებოდა ასე სახალხოოდ, ასე საქვეყნოდ ქალისთვის წელზე ხელის მოხვევა და ის კაცი კი, საკრავმიხუტებული, ვერც ვერაფერს ხედავდა ალბათ, რადგან თავი ისევე უკან ჰქონდა გადაგდებული და თვალებიც ისე მაგრად, ისე ღონივრად დაეხუტა და მერე კი, ეშხში უფრო რომ შევიდა, ყოველივე გადააიწყდა, ტყვიელამდე მიღწეულმა ნეტარებამ მთელი სახე დაუმანჭა და ტუჩებიც გაწეწა და წითელი ღრბილებიც კი გამოუჩნდა, მაგრამ მაინც არ იყო მისი დანახვა უსიამო, ის კი არადა, სასიამოვნოც გახლდათ — რაღაცნაირად, მართალი იყო.

იმ საკრავს სულად ფრინველი ჰყავდა — ხან დიდ ფრთებს გაიქნევდა ოთახში, ჰაერში გორგზად ტივტივებდა და მალლიდან ამაყად დასცქეროდა ყველას, მერე პატარა, შემოვიწვებულ ბელურასავით მოიბუზებოდა და, მოწყენილი, კუთხეში საბრალობლად მიიყუებოდა, უცებ იმ ფრინველად გადაიქცეოდა, ყველაზე უცნაური ფრენა რომ იცის — ყორნად, და ხანტი ფრენისას თავბედურად დასცქეროდა ყველას, მერე ოთხკედელშია გამოიწყვდეულ, დაფეთებული მერცხალივით თავით ეხლებოდა ფანჯარას, მაგრამ ვერას ხდებოდა, სანამ ყველაზე ნამდვილ ფრინველად — წეროდ არ გადაიქცეოდა და, ისარივით გაჭიმული, ზუზუნით არ გააპობდა ჰაერს. ჰეე, უცნაური ფრთოსანი იყო — ხან მიიმედ დაბაჯბაჯებდა, ლურჯ-მწვანედ აბზინებოდა, დიდებულად გაშლილი კუდით, ხან თეთრ, გრძელყელა გედვიით მსუბუქად იჭდა წყალზე, ხან გამალებული იენკებოდა და შიშით აცეცებდა თვალებს,

მერე ყველას ფერხით მლიქვნელად დაზრიალდებოდა და თითქოს მორჩილი, გაუბედავი, წამსვე შესილით აიჭრებოდა მალა—თვალთმაქცი, თვალთმაქცი! დაფეთებული აწყდებოდა დახშულ ფანჯარას, იქვე კი, გვერდით, ღია სარკმელს ვერ ამჩნევდა და გამწარებული დაბორიალებდა ოთახში — სულელი, სულელი! და როცა ძალაგამოცლილი ზმები ბრძმასავით აფათურებდნენ სავნებს, და წამიერი სიჩუმის დროსაც კი, სადღაც შორს, ძალიან მალა, სანამ ფრთებს ისევ დაიქნევდა, უხმო ირაოს აეღებდა ტორტმანა ჰაერში და უცებ ზედ სახეში მიაფრინდებოდა ყველას — თავხედი, თავხედი, და იმ თვალუბნებულ, თავგადაგდებულ, ტკივილნარევი ნეტარებისგან სახედამეპილ კაცს დიდი, მოკაუჭებელი ნისკარტით ღონივრად კორტინდა — ველური, ველური!

დომენიკო ქუჩაში მიდიოდა, აქა-იქ სუსტად ბეუტავდნენ ფარნები, არტუროს სახლი სადღაც იქით იყო, სახე უხურდა, მაგრამ გაუბედავად მიაბიჯებდა და შესცივდა, გააქროლა, განათებული სახლი დაინახა შორს, ოო, პო, არტუროსას ჰგავდა... იქითკენ წავიდა, გზად სხვა სახლი გადაეღობა, ფრთხილად აუარა და ისევ დაინახა სინათლე. ახლა უკვე ახლოს იყო, დამშვიდდა და ჰიშკარს რომ მიადგა, ვიღაცა ადგილს მოსწყდა და სიბნელეს შეერია, უკან დაახია, კედელს მიეყრდნო, გული შიგ ყელში უზავუნებდა. ჰიშკარს შეაცქერდა, სად წასულიყო... ეგებ სხვაც იყო ეზოში, ბუჩქებს ამოფარებული, გატრუნული, მომლოდინე, საით წასულიყო... ზურგსუკან ღამაზ-ჭალაქი იყო, ჩაბნელებული, ავად მთვლემარე... იქაც, ჭალაშიაც საშიში იყო წასვლა, არა, არა, ჭალა ყველაფერზე მეტად იყო საშიში... აჰ, ამ ეზოშიაც ვეღარ შეებედავდა, ვინ იყო, ვინ იყო... ოდნავ გადაიხარა, თვალუბნებულთაგან ერთი მიაჩერდა ეზოში ჩამოწოლილ სიბნელეს და ისევ მოესმა ნაბიჯების ხმა. კედელს აეკრო, ვიღაცა კაცი მოდიო-

და. ზედ იმ ჰიშკარს მიადგა და ფრთხილად კი არა, ხმაურით შეიჭრა. ეგება არტურო იყო! კი, კი, ნაღდად იმას ჰგავდა... კედელს ბეჭებით უბიძგა და შუა ქუჩაში გამოვიდა. კაცმა მოიხედა, მერე ნიაზე დარწმუნული ფარნის შუქმაც გადაუარა ორივეს და მაშინვე იცნო:

— შენა ხარ, დომენიკო?

— კი.

— შენს საქმენელად წამოვედი, — და გაიღიმა, — აქამდე სად იყავი?

— ტულომ წამიყვანა, კონჩეტინაობა იყო.

— კონჩეტინაობა... როგორ, კარასკეობთან იყავ?

— კი, აქ ვიღაცა იყო... ბნელში გაიქცა.

— გაიქცა? — გაუკვირდა არტუროს, — როგორ თუ გაიქცა...

— რა ვიცი... უცებ გაიქცა.

— და სულ არაფერი უთქვამს?

— არა.

— უცნაურია, — შეფიქრიანდა არტურო, — არ შეიძლება, რამე რო არ ეთქვა.

— რატომ... ვინ იყო!

— ჩვენი უგო, საწყალი... რომელიმე სახლს ამოიჩემებს და შორიდან გვემჭრება.

— კი მაგრამ...

— დიდი ამბავი — შეჩვეულები ვართ. მაგრამ შენ რატომ არ ვითხრა არაფერი...

— რა უნდა ეთქვა.

— რა ვიცი, ათასი სისულელე — დანის წვერზე ავაგებო და ამისთანები...

— რატომ უნდა ეთქვა.

— მე საიდან უნდა ვიცოდე, — მხრები აიჩეჩა არტურომ, — იმას მოჰკითხე... რა ვიცი, გიცია. არა, მართლა თვითონ ვაიქცა, თუ... ხომ არ გალახე?

— არა, არა, რას ამბობთ.

— უცნაურია, უცნაური, — გულისთ გაიკვირვა არტურომ, — ეგ არავის გაუჩინებს ხოლმე, პირიქით, ყოველთვის სხვებთან შეხვედრას ცდილობს.

— ეგებ სხვა იყო.

— ვინ იქნებოდა.

— რა ვიცი, ვინმე...

— არა, არა, შენს მოსაძებნად რომ გამოვედი, ერთი-ორჯერ მომძახა. შენი ღლეც დადგა, არტურო, შენი ღლეც დადგაო... ეგება შენდაუნებურად შეაშინე, თქმცა, მაგას არაფრის და არავისა ეშინია, — და ისევ ვუყვირდა, — მართლა გაიქცა?

— კი, კი, აბა რა...

— უცნაურია, უცნაური, — თავი გვერდზე გადახარა არტურო და ზოდ გამოგრკვა, თქვა: — შინ შევიდეთ, აქ როდემდე უნდა ვილაპარაკოთ... — ცოტათი უხეშად მოუვიდა და მაშინვე დააყოლა, — სენიორ.

მესამე დღე, გასაირება

ძალიან ტყიოდა თავი. ყელი გამშრალი ჰქონდა, თითქოს გვალვისგან დახლეჩილი. კიდევ კარგი, მაგიდაზე სავსე დოქი იდგა. წამოდგა და პირზე მიიყუდა, — მაგრამ ჰერიდან კუშტად დააქვრდა ნაცნობი ლაქა. წყალი გადასცდა, ხველა აუტყუდა და მაშინვე არტურომაც თავი შემოჰყო — გაიღვიძო, სენიორ?

— კი. ახლავე ჩამოვალ.

— ვიცდიო, ვი-იცდიო, — ალერსიანად გაჰვიძა არტურომ.

რალაც ესიზმრა, ველარ იხსენებდა. კანაფის თავი რომ მოეძებნა და თითები ჩაეუღო. მაშინვე გახსნიდა იმ აწეწილ ვორჯაღს, მაგრამ ვერაფერს ჩასჭიდა ხელი. ის ბიჭი გაახსენდა, ბნელს შერეული, არა, არა, ის სიზმრად არ იყო... დაფიქრებული იცვამდა, კობტა, ახალი ტანსაცმელი სიამოვნებდა, ეგ კი იყო, წველებით იკრავდა ღიღებს. მწვანე ტანსაცმელი, მწვანე... „ამას ლურჯი უფრო მოუხდებოდა.“ — ასე თქვა დონიჯშემოყრილმა ქალმა, ტერეზა ერქვა... როგორ დადიოდა!

„გინდა, გაეცოცო? ოღონდ ლოყახე...“

კი, ასე ჰკითხა... რად არ მიუშვირა

ლოყა არა, არა, სირცხვილი იყო... თუმცა, თვითონ რა — იმ ქალს უნდა შერცხვენოდა. არა, არა, მანც სირცხვილი იყო...

აიღეწა, დოქი ისევ მიიყუდა პირზე. თეალები დახუჭა, ის გამაღიზიანებელი ლაქა რომ არ დაენახა, დოქიდან წყალი გადმოიღვარა, საკინქში ჩაუვიდა, მუცლამდე ჩაუღლოდა სიცივე. გაფრიალა, ხელისგული აისვა გარედან, ტანსაცმელზე. გათბა, დაწყნარდა, რალაც სიამოვნებდა, ჰო — „გინდა, გაეცოცო? ოღონდ ლოყახე...“

ლაქაზე სიარულს ცდილობდა, კიბე ჩაიარა, ოთახში შევიდა.

— გამარჯობათ, — უთხრა არტუროს ცოლმა, ეულალიამ, გრძელ კაბაზე ხელები წაივლო, ოდნავ გაშალა და მსუბუქად ჩაიბუხლა.

მაშინვე გაახსენდა, და ქუსლზე მაგრად მიიბუჯა ქუსლი, — გამარჯობათ, ქალბატონო...

მსუქანი ქალი იყო, არტუროსაგეთ წითელსოყება. შეიღაც ფრთად განმართულად გამოიყურებოდა — ნორჩი ჯანჯაკომო.

— როგორ გეძინათ, მშვენივრად გამოიყურებით...

— ეე... — დაიბნა დომენიკო, — აა...

— „გმადლობთ კარგად“ უნდა თქვა, — შეაშველა არტურომ.

— გმადლობთ, კარგად.

— ხომ არა გწყინს, აქაურ წესებს რომ ვასწავლი?

— არა, რას ბრძანებთ... მე რომ ხანდახან რამე გკითხოთ, თუ შეიძლება?

— როგორ არა, როგორ არა, ჩემო... მართლა, სახელი არც ვიცი შენი...

— დომენიკო... — და გავხარდა: „გინდა, გაეცოცო? ოღონდ ლოყახე...“

— მშვენიერი სახელია, მშვენიერი კარგი...

რა ქალი იყო...

ჩაფიქრებული იდგებოდა.

ნასაუზმევი, ქუჩაში გავიდა, ისე აღარ ტყიოდა თავი. ჯიბეში რვა დრამკანი ედო, კარგახანს ეყოფოდა. „ეჭვ-

სი ათასი, ექვსი...“ — სიამოვნებით გაიფიქრა და მაშინვე ჭალისაქენ მიმავალ ბილიკს დაადგა. მთვრალის ნაკვალევით ბილიკი იყო, მიხვეული, მოხვეული. გადაჭრილი ზე შორიდანვე შენიშნა, თვალი აარიდა — „არაფინ მიხედეს.“ ირგვლივ თუმცა ადამიანის ქაქუნება არ იყო, მაინც... ფრთხილად ჩაუარა, კარგა ხანს იარა, მერე შემობრუნდა, შორიდან უცქირა, დატკბა. მწვანე ხალათზე დაიხედა, გაიფიქრა — „ჰა?“ — და უცებ გაწითლდა — „არა, არა, მაშინვე მიხედება...“ მაინც წასტლია სულმა, არტუროს სახლისაქენ გაემართა, ჭიშკართან იწრიალა, „მიხედება, დამცინებს...“ და მაინც ჭიშკარს უცებ ფეხი ჰკრა, კარკი ზმართით შეაღო, ყურადღებადქცეულ არტუროს ორი დრაჰკანი გაუწოდდა და ასე უთხრა:

— თუ შეიძლება, ლურჯი ტანსაცმელი მომიტანეთ.

— ასეთი თუ... თუ ყველაზე კარგი?

— არა, ასეთი.

— ასეთი რაღად გინდა. შეგველება და ის იქნებოდა...

— არა, ახლა მინდა... ახლავე.

— შეგველება, რა იქნებოდა. ისე კი, როგორ გითხრათ, — ოდნავ აირია არტურო, — ჩემ ცოლს თავის ტკივილები... დიახ, ტკივილები... აწუხებს და თუ შეიძლება, ჩვენში წინასწარობა რა სათქმელია, მაგრამ ერთ დრაჰკანს თუ მომცემთ, შეგიღებავთ კიდეც და თქვენც ფულს გამოზოგავთ და ის იქნებოდა...

— არა, არა — უთხრა დომენიკომ, ფული ჰეშვში ჩაუღო, მერე ვიწრო ჯიბეში წვალებით ჩაიყო ხელი და უთხრა: — ჰა შენც, დრაჰკანი...

ტულიოს გვერდით მიაბიჯებდა, ისევ მწვანე ტანსაცმელში გამოწყობილი. ლურჯი სამოსი თავის ოთახში მოირგო და უცნაურად გაიარ-გამოიარა, მაგრამ მერე მაინც გადაიფიქრა, და ისევ მწვანე ტანსაცმელში ამოჰყო თავი. ლამაზ სახლებს შორის მიმავალი, ძალიან ღელავდა, ტულიო კი გუშინ-

დელი მაგიდებისკენ აუხეინად მიიბიჯებდა და გამვლელ-გამომვლელს ეძიებოდა შილით უწევდა ხელს.

ქალს განზე გაედგა ფეხები, ღონიერად იღვა და ცისფერ სუფრას თავს შემოთ იფრიალებდა.

— გაგიფიქრებ, ტერეზა? — გაუყვირდა ტულიოს, — რა დღეში ხარ...

— ჩქარა მინდა გაშვრეს... ოჰ, მოიყვანე?

— კი. ისევე მოგწონს?

— არა, ცოტათი გადამიარა.

— მატყუებ, არა?

— გატყუებ, ჰო. ახლა რომ დავინახე, ისევე მომეწონა. როგორა ხარ, დომენიკო...

— მე, კარგად... გმადლობთ, კარგად.

ქალმა გაიცინა — მოიხარა, ხელი მუხლს შემოთ დაირტყა და წამში გაიმართა. ისე ლამაზად გამოუვიდა...

— დღეს გასწავლეს, არა?

— რა...

— ეგ პასუხი.

— დიახ.

— ჰეე, შტერო, — მიეალურსა, — სულელი...

გენაცვალებებს სჯობდა. მაინც ვინ იყო — ყველაფერი უხდებოდა. მერე ისიც სკამის კიდეზე ჩამოჯდა, დომენიკოს უყურა, დიმილით შეუთვალღიერა შუბლი, თხელი ცხვირი, ტუჩებიც მზერით შემოუხანა, მერე თვალეში რაღაც სიცელქემ გაუღვია და ალუწილი დომენიკო მაშინვე მიხედა, რაღაც საშინელს რომ ჰკითხავდა...

— შენ თუ მოგწონვარ?

— მე?

— შენა, ჰო...

— რა ვიცი... არ ვიცი, — და თავი აარიდა.

— მოგწონვარ! — გაეხარა ქალს, და ცისფერი სუფრა თავსაფარით შემოიხეხია. ყელთან კონტად ამოიყვია, წარბზე გაისუა ხელი, თავი ამაყად შემართა და, გაღიმებულმა, ფართო, ლამაზი კბილებით დაიტყვევა უდარდელი, ხმამაღალი სიცილი, — ასე უფრო არ მოგწონვარ?

— დიახ... — თავი დაიქნია დომენიკომ.

— და... — ფეხზე წამოდგა ქალი, ხელები განზე გაშალა, — ასე?

სუფრა წელზე მიიდო, ხელის ერთი მცირე, მკვეთრი მოძრაობით ვარცხნილობა ჩამოიშალა და მხარზე მოიგდო სქელი, მძიმე თმა, უფრო გაიმართა და თვალბრწყინი მიანახიანი, ორი წვეტიანი, საოცნებო ბორცვი, — და ასე?

ძლივასლა იჭდა. ერთხანს კინაღამ წამოხტა და გაიქცა, მაგრამ ამისი თავიც აღარა ჰქონდა. მერე ტერეზას ვედრებით ახედა და ქალი შეცბა:

— კარგი, კარგი, აღარაფერს გეტყვი... მაპატიე.

ერთხანს ტულიოს უყურა და ირიბად ახლენილ, მწვეანე თვალბრწყინში შექიჩაუჭრა, მერე კი ოდნავ აუბეჭეტდა — მალვით გახედა დომენიკოს.

— რა მოგართვიათ, ტულიო...

— ორი შუშხუნა, იფ...

— ორიო, შენ ამბობ? — იეთხა და ისევ აუკიფადა მზერა. იმან კი, თავიჩაქინდრულმა, თქვა:

— მე დღეს ვერ დაეღვე.

— რატომ? — გაუკვირდა ტულიოს.

— თავი მტკივია და...

— თავი გტკივია? — შეწუხდა ქალი,

— ძალიან გტკივია?

— არა, ისე...

— წაშალი გინდა?

— არა.

— გტუღვარ, დომენიკო?

— არა, რას ამბობთ...

— კარგი, ჰო, კარგი, ნუ გააგიფე...

— მართლა მეყოფა, — თქვა ტერეზამ, — თორემ გლახა ქალი ვეგონები. ერთი შუშხუნა... სხვა?

— სხვა არაფერი... ამას ერთი ქაფქაფა მოუტანე, მოარჩენს, მადლია... ისე, ტერეზა, არ იფიქრო, შური მალაპარაკებდეს — რატომ მოგეწონა?

— რად მომეწონა? — დაფიქრდა ქალი, თან დომენიკოს სწრაფად დახე-

და, — რატომ და... რატომ და... ახლავე მოვალ.

ისე უცებ გაგულგრილდა, დომენიკოს გული ჩაწყდა. ქალი შებრუნდა, გამართულმა, ამაყად დარწმუნულმა გადადგა ორიოდ ნაბიჯი და უცებ სიარულზევე შეეტყო, სახე რომ შეეცვალა, მერე მხარუჯულმა სწრაფად გამოხედა და დომენიკოს ორივე თვალი ერთდროულად, ალერსით დაუხეჭა, იმან კი მაშინვე აარიდა მზერა და ტულიოს უთხრა:

— ახლავე მოვალ.

საით წასულიყო, არც იცოდა. არადა, აღარ შეეძლო იმ ქალთან ყოფნა, სადღაც წყალი ხმაურობდა, იქითკენ წალასლასდა. აუზთან შეჩერდა, ის ბიჭილა აკლდა — ახალგაზრდა გიფი, უგო. ბიჭი ვიღაცას ემუქრებოდა, მაგრამ უცებ შეკრთა და დომენიკოს შეხედა. მაშინვე აიძურწა და მოკლე ჯოხიც კი, დანასავით რომ ეჭირა, იქვე დაავდო და მხრებაწურული გაეცალა იქაურობას. მოსახვევთან შეჩერდა, ერთხელ კი გამოხედა და მაშინვე გაუჩინარდა.

გუნება წაუხდა. ბიჭის თვალბრწყინში ისე უსიამოდ გაიკლავნა დონდლო, ნაცრისფერი თევზი... დაფიქრებული შებრუნდა, და მოსახვევთან ტულიოს წააწყდა.

— წამო, წამო, — ქალაქგარეთ მივდივართ... — და ამაყად გაიმართა, — დანახარჯი მე გადავიხადე.

— სად?

— ქალაქგარეთ, სასეირნოდ... ტერეზას მამა ცუდად შეიქნა, ალაგებულა ყველაფერი.

— ბევრი მიდიან?

— ისე, რა... ზოგიერთს იცნობ — კონტრეტინასთან იყვნენ.

— მეც... წამოვიდე?

— აბა რა, — გაიკვირვა ტულიომ, — შენ ამ ქალაქში უცხოდა ხარ და... როგორ იტყვიან? ჰო, ინტერესს წარმოადგენ.

— მართლა? — შეაკვირდა დომენიკო, — მართლა წამოვიდე?

— ჰე! — ხელი აიქნია ტულიომ, — როგორ თუ მართლა... თვით დუილიოც კი მოდის, ახალგაზრდების ხათრით.

და, შეფიქრებულმა, დაამატა:

— ტერეზა მართლა გლახა ქალი არ გვეგონოს; ყველანი ვუტრიალებდით, არაფერი გამოგვივიდა.

დომენიკო გაიტრუნა.

— ცილიოს წარბთან რომ ნაკვდევიაქვს, შეგიმჩნევია?

— არა.

— მაგან ჩაარტყა.

— ეგრე მაგრა?

— ჰიქა ჩაარტყა. თუ იცი, რატომ...

— არა.

— თვალი ჩაუტრა მხოლოდ.

— მხოლოდ — მაგიტომ? ეგ... ევეთია?

— აჰ! — ხელი აიქნია ტულიომ, — უბედურის ერთია, უბედური...

— აქვე, ახლოს უნდა იყოს წყარო, ბატონებო, — თქვა ვინსენტემ, საყულო შებნეული ჰქონდა, — დიადაც რომ გემრიელი და სასიამოვნო წყალი გულით...

— მშვენიერია, მშვენიერი, — გადაიხიესისა სილვიამ, — წყალს არაფერი სჯობს.

— თუკი გვეწყურია, — დააზუსტა დუილიომ, როგორც იყო.

ფოთოლცენა დაწყებულყო. მზიანი დღე იდგა, მშრალი ფოთლები ჰაერში ყოვნდებოდნენ, სვენებ-სვენებით მოფარებულნი დაბლა, უხარმაზარი, ყვითელი ფიჭვებით თოვდა ტყეში. კენწეროებზე ჩიტები ხშიანობდნენ, წინხდა ჰაერში ზვირთებდა იმსერეოდა ელურტული, მაგრამ ერთი უხილავი ჩიტი ნაღვლიანად უხმობდა სხვას, ავად დადუმებულყო ჩაშავებული ფულურა, ხავსუმორკალული.

— აიი, წყაროც, — შედგა ვინსენტე, — ვილაც მადლიანს ჰიქა დაუტოვებია.

— შესანიშნავია, შესანიშნავი, — წამოიძახა რომელიღაც ცელქმა ქალიშვილმა, — ისე მწყუროდანა...

— ვერ თქვენ შესვით, ბოლოს დავლევ მე, — თქვა ედმონდომ.

— აი, ნამდვილი ამხანაგი, — გამოაცხადა ტულიომ, — წარმოდგენა არა მქვს, ცილიოსთან რა გამოიხატე საერთო...

ედმონდომ ამაყად ჩაქინდრა თავი. მერე ფოთოლს ძლივს ააგლიჯა მზერა და ტულიოს მიმართა:

— თუ გინდა, ვიამხანაგოთ შენ და მე.

— არა, არა, რა შენი ღირსი ვარ, — თავი მოიკატუნა ტულიომ, — შენ ცილიოსათვის ხარ შექმნილი.

— შენ უფრო მომწონხარ მე.

— რა მოსაწონი მე ვარ, დღედაღამ შემშუნას სუნი ამომდის.

— გამოგასწორებ.

— თავი დამანებე, ვილაცა ხარ, — მობეზრდა ტულიოს და ჩაეცინა, — მომწონხარო... არ დამიწყო არმეი? ტყეში...

პირი რომ გაისველეს, მხიარული ქალიშვილები ერთბაშად გამკაცრდნენ და საქმიანად ამოალაგეს ტრელი, ლამაზი ჩანთებიდან საუხმე. მოლზე ფერადი სუფრა გაფინეს, ზედ დაალაგეს ცივად მოხარშული ხორცი, ყველი, მწვანილი, ათასნაირი ნამცხვარი, შემწვარი ქათმები, „იფ, იფ, — იძახდა ტულიო, — ყველაფერსა სჯობს...“ ვაყები და დუილიო გემრიელად იღეჭებოდნენ, მზიარული ქალიშვილები კი ნახად, ნეკა თითებაბზეკილნი იციკნებოდნენ, ნება-ნება. ერთმა უცნობმა ჩველმა კი, რომელიც ძალით მიეტმანსა საზოგადოებას, და რომელსაც კუმეოს ეძახდნენ, სულ მოასუფთავა ყველაფერი, სადამდეც ხელი მიუწვდა. ხარბად, თქლავა-თქლუფით საუხმობდა და ტულიოს სხვაგან გადაჯდა, ყველა ინტერესით შეაკვირდა იცოდნენ, აუცილებლად რომ იხუმრებდა და ტულიომაც თქვა: „მაგის გვერდით ჯღომა საშიშია, შეიძლება უცაბედად მკლავი მომაჭმოს“. ყველამ გაიცინა, კუმეომაც ძალუმად გადაიხარხარა, მერე მუხლებზე დადგა, გადაიწია, გადაიხიქა და შემწვარი ქა-

თამი ორი თითით დაითრია. დელილოს მომცრო ჭიქა პიტნის ნაყენით შეუფსეს და იმანაც საზეიმო ხმით შესვა შორეული მარშალ ბეტანეურის სადღეგრძელო. აღამიანისა, „ვისი ფიქრა და ოცნება მუდამ თავს ევლება ჩვენი მიტოვებული ქალაქის ხალხს;“ ხოლო გამძღარმა კუმეომ უცებ ერთ ჩაფიქრებულ ქალიშვილს წვივზე სტაცა თითები და ძალღვივით, საზარლად შეჰყუდა, გულგახებთქილ ქალიშვილს წყაროს წყალი აკურეს და ძლივს მოიყვანეს გონს, დელილოს კი სახე გაუნათდა და ეტყობა, სულ სხვას ფიქრობდა, რადგან თქვა: „წყაროდან ჭიქას ნუ წამოიღებ!“

— შესანიშნავია, შესანიშნავია, — შესძახა სილვიამ, — ეს ზომ ნამდვილად ერთსტრეკონიანი ლექსია.

— თანაც კეთილშობილური მიზნით, — დაახუსტა კონჩეტინამ.

— გმადლობთ, კონჩეტრა, ჩემო პატარავ, — თქვა დელილომ, — შენ კარვად ჩასწვდი ამ ლექსის არსს: კეთილმა აღამიანმა სხეების საკეთილდღეოდ წყაროსთან ჭიქა დატოვა, სხვათა საიმებლად, ჩვენ კი ჩვენც კეთილები, ჭიქას კი არ გავტებთ, არ დავამსხვრევთ, და მითუმეტეს, კი არ მივისაკუთრებთ, არამედ ვიტყვი: „წყაროდან ჭიქას... ნუ წამოიღებ!“

— აჰ, კარგია.

— კარგია, კარგია.

— მართლა კარგია.

— როგორ თუ „მართლა?“ — ეწყინა სილვიას.

— მართლა, აბა ტყუილა? — გასერიოხულდა კუმეო.

მერე შეისვა მარადებრებელი მამიდა არაღნას სადღეგრძელო, ვინც ასაკისა გამო ტყვენი სასიეროდ წამოსვლა ვერ შესძლო, მაგრამ კონჩეტინას მშვენიერი ნაყენები გამოატანა. შეისვა სხვა სადღეგრძელოებიც, ყველა არხეინად

სვამდა, მამაკაცთაგან მხოლოდ დელილომ იკავებდა თავს. ოდნავ შემხრდნენ, და კონჩეტინა უცებ ატირდა. „რა იყო, რა იყო ჩემო კარგო,“ — უთხრა სილვიამ და ვარდისფერი ცხვირსახოცით შეუშპრა ღაწვი, ანტონიომ იმ არწამოსადები ჭიქით მიტრბენინა წყალი, ყველა შეშფოთდა. „რა იყო, რა მოხდა,“ კონჩეტინა კი, თვალბეზვ ცხვირსახოცთაფრებელი, ნაზად იძახდა: „არა, არა, არაფერია...“ მერე ტულიომ ხელი ფაქიხად ჩამოაშვებინა სახიდან და ისე სისაცილოდ დაეკვანა, კონჩეტინამ გაიღიმა და გახარებულმა ტულიომ თქვა: „თან ტირი და თან იცინი... მზე პირს იბანს.“ „აჰ, პოეტური იყო, — აღნიშნა დელილომ, — ყოჩაღ; მე მუდამ მჭერა ახალგაზრდობის“. ყველა კარგ გუნება-განწყობაზე დადგა, კუმეომ ნამცხვრის დიდი ნაჭერი გაიქანა პირში, და მზერაამღერეული ანტონიოც საცეკვაოდ განემზადა, მაგრამ კონჩეტინამ მოითხოვა: „დელილო ბიძია, გვიამბეთ რა, რამე...“ ხოლო დელილომ, როგორც იყო, თქვა: „არა სჯობია, შეკითხვები დაესვა?“ და ყველამ უბასუხა: „ღიახ.“

დელილო, ჩაფიქრებული, ერთი ხიდან მეორემდე ბოლთასა სცემდა და დამკნარ ფოთლებს აშარიშვრებდა, სხვები მოუთმენლად ელოდნენ შეკითხვებს, კუმეოს გარდა, რომელიც ისევ იღვებოდა. დელილო კი მხარ-თეძოზე წამოწოლილ ახალგაზრდებს მიუახლოვდა და იკითხა:

— აი თქვენ, თქვენ, ანტონიო — გიყვართ თუ არა, თქვენი საქმე? გკვრიოთ თუ არა იგი სიამოვნებას? და თუ არა — რატომ?

— ჰე ძალიან მიყვარს ჩემი საქმე, — თქვა ანტონიომ, — ჩავაგდებ თეთრ პერანგს ქვაბში, ვადუღებ, ვადუღებ — წითელი ამოდის. მერე ჩავაგდებ ყვითელ ხალათს სხვა ქვაბში, დუღდება, ვადუღებ, ამოვიღებ — ცისფერი ამოდის. ჩავაგდებ...

—რატომ ტიროდი?—ხმადაბლა და-
ეცითხა სილვია კონჩეტინას.

—არავის ეტყვი?

—არა.

—შე მგონი, ვინსენტეს ვუყვარვარ,
ის კი ცოლიანია და მისი ცოლი მეცო-
ლება.

—რა იცი...

—რა რა ვიცი...

—რომ უყვარხარ.

—ნამცხვარი შემომთავაზა.

—და გუშინ რატომღა ტიროდი?

—ანტონიოსაც ვუყვარვარ.

—რა იცი?

—რა რა ვიცი?

—რომ უყვარხარ...

—ცეკვა არ იცის და ჩემი ხათრით
მაინც იცეკვა.

—შესანიშნავია, შესანიშნავი, ყოვე-
ლი საქმე მშვენიერია,—თქვა დელილი-
ომ, როგორც იყო, — და სიამოვნებას
რატომღა გგვრით?

—პურს შავითა ვკამ. თანაც, ბევრი
მუშაობა კი არ უნდა,—გამხიარულდა
ანტონიო, — ჩააგდებ, ამოიღებ, მზად
არის, ჩააგდებ, ამოიღებ, მორჩა—თავი-
სით იღებება.

—პოო,—დაფიქრდა დელილიო, —ვი-
საც თავისი საქმე უყვარს, იგი შესანი-
შნავ წარმატებებს მიაღწევს, ხოლო ეს
—კარგია. აბა, ახლა შენ, ვინსენტე—
რა ოცნება, მიზნები და მისწრაფებანი
გაქვთ მომავლისათვის?

—შე მინდა,—ამაყად შემართა თავი
ვინსენტემ, — ყოველთვის გახლდეთ
თან მდიდარი და თანაც კულტურული
ანტელიგენციის წარმომადგენელი.

—ხომ ვთქვი, ვუყვარვარ—მეთქი,—
წასჩურჩულა კონჩეტინამ მეგობარს.

—მშვენიერია, მშვენიერი, —აღნიშ-
ნა დელილიომ,—ოღონდ ფულს ხომ კე-
თილშობილურ მიზანთა მისაღწევად
გამოიყენებ?

—ღიახ, ღიახ, უცილობლად, —თქვა
ვინსენტემ, ღილი შეიხსნა და დაამატა,
— კარგია, მა რა... კარგი, — ჩაფიქრდა

დელილიო, — აბა ახლა შენ, ჩემო... რა-
რა კონჩეტინა — ვინ მგაბიჯებდა...
ნი იდეალების გმირად და რატომ?

—ჩემი იდეალების გმირად,—თქვა
კონჩეტინამ,—შე მიმარჩია მამიდა არი-
ანდნას მეორე ქმარი—ბიძია ვასკო. შეი-
ძლება, ავხსნა—რატომ?

—რა თქმა უნდა, რა თქმა უნდა, კო-
ნჩეტინა,—მიუგო დელილიომ, ცო-ოტა-
თი ნაწყენი ჩანდა.

—შე თუმცა არასოდეს მინახავს იგი,
რადგან მაშინ არც ვიყავი ამქვეყნად
მოვლენილი, მაგრამ ბევრი მსმენია მას-
ზე. თურმე როცა ყველა ამბობდა: „კი,
ბიძია ვასკო იტყოდა: „არა.“ ხოლო
როცა ყველა აღნიშნავდა: „არა,“ ბიძია
ვასკო მიუგებდა: „კი.“ და, საერთო-
დაც, თურმე იგი ნამდვილი მამაკაცი
იყო.

—პოოო, —გააგრძელა დელილიომ,—
თუმცა მეც არ ვიცნობდი სენიორ ვას-
კოს, მაგრამ დარწმუნებული ვარ, რომ
იგი ნამდვილად თავისებური ადამიანი
იყო, ხოლო ეს კარგია. პოო... აი თქვენ,
თქვენ, ედმონდო, რამელი საკაცობ-
რიო იდეალები გზიბლავთ ყველაზე მე-
ტად?

—ყველაზე მეტად ამხანაგობა მზიბ-
ლავს მე,—თქვა ედმონდომ.

— შესანიშნავია, შესანიშნავი, —ენ-
ერგიულად დაეთანხმა დელილიო, აღფ-
რთოვანდა, —ამხანაგობას ხშირ შემთ-
ხვევაში მოჰყვება ურთიერთსიყვარუ-
ლის ატმოსფერო და სერიოზული ვალ-
დებულებანი. მე მყავდა ერთი ამხანაგი,
რომელიც ამასთანავე ხელოვანი იყო,
და ეს თანამეგობრობა ახალი შემოქმე-
დებითი გამოცდილებით გამდიდრდა.
ჩვენი ამხანაგობა მძლავრი ნაბიჯებით
მიდიოდა თვალსაჩინო მიღწევებისკენ.
ქვეშაობით ამხანაგობა შორს გაიგდებს
სახელს და მეგობრობის შუქით გაცი-
სკროვდება. და, საერთოდაც, ადამიან-
თა მეგობრობას მოჰყვება დადებითი
შედეგები.

—ხოლო მე არ მიყვარს იგი, —ისევ
წასჩურჩულა სილვიას კონჩეტინამ.

—ახლა კი, თქვენ, არა, თქვენ კი არა, არა, თქვენ, არამედ თქვენ, —თითი მი-
აბჯინა დელილიომ კემეოსს, რომელიც
ემალებოდა, — რას უფრო აფასებთ
თქვენი თანატოლების ბუნებაში —ფი-
ზიკურ ძალას, გონებრივ მონაცემებს,
რაც საწინდარია ღირსშესანიშნავი გა-
მარჯვებებისა, უპ, დაცხა ხო იცი, თუ
ნამდვილად აღამიანობას, ანუ პირდაპირ-
ობას, რომელიც ჩვეული ოსტატობით
ძერწავს სათქმელს?

—მე არა?—თითი მიიღო გულზე კუ-
მეომ, უცებ შეიცვალა, გაამაყდა, — მე
მგონია, რომ აღამიანი უნდა იყოს ჰკვი-
ანი, გონიერი, პირში მთქმელი, და თუ
ლონიერიც იქნება და ფულიც ექნება
ჩიბეში, ამით არაფერი დაშავდება.

—აბა, —კიდევ უფრო გაიძარტა დე-
ლილიო, —ესე იგი, თქვენ ამბობთ, რომ
აღამიანი უნდა იყოს ბევრი დადებითი
თვისებებით შემკული?

—ღიას, შემკული.

—თქვენ ვინდათ თქვათ, რომ შემ-
კულ-აღმურვილი, არა?

—ღიას, ღიას.

—შესანიშნავია. კარგი აღამიანი მუ-
დამ გვხვბლავდა და მომავალშიც ვაგ-
ვახარებს.

—ისე კი, მე არ შემხვედრია ნამდვი-
ლად კარგი აღამიანი...—ისევ წასჩურ-
ჩელა სილვიას კონჩეტინამ.

—არა? და დელილიო ვიღა მაშინ...

—ეგ კი, ეგ კი... მაგრამ ხნიერია, მე
ახალგაზრდებზე ვამბობ.

—აჰ, ეგრე ამბობ? ჰო... ისე კი, ახა-
ლგაზრდები ასაკში რომ შევლენ, შეიძ-
ლება მერე ისინიც კარგები გახდნენ...

—ეს კი, ეს კი...

ისხდნენ, საუბრობდნენ.

არადა, შემოდგომა იდგა, ტყიერი,
გაჩახახებულა.

ღამის დარაჯი, მატყუარა ლეპოლინი-
ო, ქუჩაში ფეხაკრფით მიიპარებოდა.
დაქანავული ფარანით ხელში, მოუსვენ-
რად აცეცებდა თვალებს, ყურდაცქვე-

ტლი, ყოველ ჩქამზე გაიტრუნებოდა
და ფარანს დაფლეთილი მონაცემის
ქვეშ მალავდა. ჯერ ლამაზ-ქალაქის მ-
დრევიანთან უნდა მისულიყო და პირვე-
ლად იქიდან დაეყვირა: „ღა-ამის საპი-
საათია და ყველაფერი რიგზეა-ა...“ ეპ,
ყველაფერი რიგზე რომ არ იყო, კარ-
ვად იცოდა, მაგრამ რა ექნა—სწორედ
ამაში უხდიდნენ ყოველ შემოდგომაზე
ერთ ღრაპკანს—ოქროს მრგვალ, მომც-
რო ფულს, რომელიც მთელი წელიწა-
დის სიგრძეზე პურად და ხახვად უნდა
გაწეწილიყო. ყველას წინაშე დამნაშა-
ვედ გრძნობდა თავს—ლამაზ-ქალაქე-
ლები ღარიბად არ ცხოვრობდნენ, მაგ-
რამ საღ არ ავადმყოფობენ და ხანდა-
ხან, რომელიმე აივნიდან მძიმე, სამგ-
ლოვიარო ფარდას რომ გადმოჰფენდ-
ნენ, სირცხვილისაგან აწითლებული,
მობუზული ლეპოლინიო მორიდებუ-
ლად შესძახებდა: „ღა-ამის პირველი
საათია და ყველაფერი რიგზეა-ა...“ და
მხრებაწურული, მოკლე ნაბიჯით მიე-
შურებოდა თავისი ფიცრულისაკენ.
მაგრამ ერთ სახლთან ყოფნა ყველა-
ფერს ერჩია, ახლაც შეჩერდა, ფარანი
დამალა და გახვედა — წინა კბილები
რომ აკლდა და მუდამ დახშულად ილი-
მებოდა, იმ კაცს არ ეძინა—მკრთალი
სინათლე ლიცოცებდა ოთახში. ღამის
სიჩუმეში სუსტი შრიალი მოესმა, თით-
ქოს ვიღაცა მასავით ფეხაკრფით და-
დიოდა, ქვიშაზე—კაცი თავის საკრავს,
რომელსაც სულად ფრინველი პყავდა,
ხავერდის ნაჭრით ფაქიზად სწმენდდა.
მერე იწყებდა დაკვრას, ძალიან ჩუმად,
ფრთხილად, მძინარე მეზობლები რომ
არ შეეწუხებინა, საღდა იყვნენ ის გო-
როზი და ლალი ფრინველები—ღამდა-
მობით იმ კაცს ერთადერთი პატარა ჩი-
ტი რჩებოდა, და რაგინდ პაწია ყოფი-
ლიყო და წყნარი, ლეპოლინიო მაინც
მოჯადოებული უღებდა ყურს ხელის-
გულში გამომწყვდებული ბელტრას ჩუ-
მად აღელვებულ გულისძაგერას, რამ-
დენი რამ იყო—შეკეცილი ფრთების
აფრთხილების შიში, ტოტიდან ტოტ-

ზე გადასკუბების ნატვრა, ფრენა, რაც მთავარია, ფრენა... ყოველნაირ ფრთოსანს მონატრებული კაცი კი ძლივს იკავებდა თავს, თვალდახუტული უკრავდა და ხმებიც უსინათლოს თითებივით დაფთურობდნენ საგნიდან საგანზე, ოდნავ არხევდნენ შავს, თვალდახუტულ კაცს კი სურვილისგან ელრიცებოდა სახე, ატრიალებდა და, გათენებამდე, ერთი სული ჰქონდა, როდის გადააქცევდა იმ ციციკა ბელურას ღრუბლებში ისრად გაქრილ, კისერწაწვილ წეროლ: მაგრამ ახლა ღამე იყო და ბნელოდა, და მისი სახლის კედელს მიხუტებული ლეპოლდინოც ვრძნობდა, კაცს რომ ერიდებოდა ხმაშალა, თავისუფლად დაკვრა, ღამდამობით მისთვისაც კი, გასაოცარი დამკვრელისათვის, არ შეიძლებოდა ეს. თვითონ კი, თავად ლეპოლდინოს, თავისი ყანგიანი ხმით აუცილებლად უნდა შემოეძახა მთელი ქალაქის გასაგონად: „...და ყველაფერი რიგზეა-ა...“ იმ მოგუდული დაკვრის გაგონება უფრო მტკივნეული იყო ლეპოლდინოსთვის, ვიდრე აივნიდან გადმოფენილი შავი ფარდის დანახვა, მაგრამ მაინც ქურდულად მიემურებოდა მოედნისაკენ, ღრმად შეისუნთქავდა, თვალებს დახუტავდა და, აღმოდებულ ბრმასავით ეხლებოდა ღამაზ-ქალაქის კედლებს: „ღამის ოთხი საათია და...“

... და ალექსანდროს
ნიკოლოსოვსა

—ეს ყველაფერი კარგი,—თქვა მაღალმა,—მაგრამ საღამომდე რა ექნათ? დათრობა არ იქნება.

—რატომ?

—რატომ და ისეთი სანახაობა გველის.

—მერე, პატარა რომ დავურტყათ, რა იქნება?

—არ შეიძლება, თითი აიშვირა მაღალმა,—არაფერი არ უნდა გამოგვეპაროს.

—ბოდიში, რა სანახაობაა?—იკითხა დომენიკომ.

შადრევანთან იდგა და ტულის უცდიდა.

—არ იცი? მთელი ქალაქი ემზადება

—ალექსანდრო გამოდის საჭაროდ...

—რატომ გამოდის...

—სათაური აქვს...

—რა სათაურია...

—„ადამიანთა შორის უკეთესი ურთიერთობისათვის!“

—აუფ!—სახე გაუბრწყინდა დაბალს,

—მართლა არ შეიძლება დათრობა.

—აბა რა...მაგრამ მანამდე რა ექნათ?

—კაცო,—არ იშლიდა დაბალი,—პატარა დაგვერტყა, თითო შუშა, რა იქნებოდა?

□ გაგრძელება იმხნა □

შუალის კარი

აი, ჩვეული სოფლის სურათი:
მსხლის ჩრდილში გვიდგას ტაბაკი გრძელი,
და ნაცნობია გულის-გულამდვი
მზით მოლაპლაპე მდინარის წელი.

ჩრდილში ნიაფი უარფატებს გრილი,
შუადღის კარი მოღებულა,

ბალახში ქუდი აგდია ტილის, —
ისვენებს ჩემი საჯგუბურიო.

და ჩანს ხანდახან შტოთა ღიობით —
გუმბათი, როგორც ღვთისმობლის თვალი;
ღმერთო, მამყოფე ამ ღობიოთი,
ამ ხახვით, ღობით და წყაროს წყალით.

• • •

ტალახი გვერობა მძიმე, კატაბარდები გებლაუჭება,
გახვევენ კალთებს, — თფუი, ამა საცოდაობას!
შობრუნდები და ჰკაფავ ტალახს, კვლავ ასუფთავებ,
ისევე მოვა აქ ვკალი, მზაკვრად მზირველი,
ისევე მოირთავს სარვევლას შხვერთი სიმინდი,
მოიკაკვები წელში ისევე, ბალახ-ბულახებს
გადარეკ ყანით; მოუმზადებ მზეს საბრძანებელს,
მთვარეს გაიყვან შიმწუხრის ხანს ტალახებიდან,
(შენ რომ მიდიხარ, მთვარეც მიდის და თან მიგყვება),
და ოდეს თავზე გააჩერებ გაშლილს ვეაგილად.
ძილი ნებისა! უშფოთველი გქონდეს სიზმარი!

• • •

და ცაბურთა, როგორც ქორი, მოფრინავს შორით
აწ — მერამდენე საუკუნეა,
ღობლით არაგვი ჩასდევს ტალახს, რეცხავს ნაპირებს,
და როგორც ვეფხვის ისმის ღრიალი, ჩხრიალი წყლისა —
აწ — მერამდენე საუკუნეა!
რა დროა ქვეყნად?

მოყმე დანდება არაგვის პირს, როგორც ჭინჭელი,
სველი ჭინჭელი, შემოდგომის გზად გახირული,
მაიქეს მხლორთები და გზისაკენ უღვეს მას თავი,
მისთრევეს მხლორთები, და ასე ჩანს ხოლმე შორიდან —
წამოებმება მხლორთებს ჭალა, ტყის ნაპირები,
თავად ტყე, თავად უღრანები, და თავად მთები,
და თავად სივრცე, მოქათათე, ვით პარაშუტი,
და მაიქეს ჭინჭელს ტვირთი ესე უზარმაზარი.

ამ დროს არაგვი ჩანს, ვით ტყეში მზინავი ცვარი,
და ცაბაურთა, როგორც ჭორი, მოფრინავს შორით.

• • •

როცა აყვავდება ველ-მინდვრები,
ჭალაკები მწვანეს მოირთავენ,
წითელს მოირთავენ, ყვითელს მოირთავენ,
კენარი ბლები თეთრი გვირგვინებით,
რომ მოირთავენ ქარიან თავებს,
ორლობის გასწვრივ მიდიან ალვები,
შორს, გორაკებზე, ცაცხვები სტვეწენ.
წაეიდა წელიწადი, ძველი. მოვიდა ახალი.
მწვანედ აწვერილა თამამი ბალახი.
თამამ-თამამით ჩამოდის მთის წყალი.

იციინს წყურვილე — კბილის მტეხავი.
პაწია დარდი შეპპარვია მეზობლის ცირას,
გაუგებარი და უცნაური;
გულმაეიწყოზა მოსდევს ამ ღღეებს.
როდის გიყვარდა ამქვეყნად ვინმე?
როდის გინახავს სახე მისი?
სად გაიციანი?
როდის ცხოვრობდი ამქვეყნად კიდევ?
საიდან გახსოვს ამბავი მწველი?
საიდან იცი ეს ყველაფერი?
რაა ეს გრძნობა?

• • •

ამ სიწყნარეში, მარტოობა როცა ეგვრძენი,
რომ მოვიხედე, და ჩემს გვერდით ვეღარ გიხილე, —
თავი მივეცი მე სიმარტოვეს,
და ამგვარად გავიდა ხანი.
პატარა ნაფი შევაცურე მე წყლის ყურეში,
დავხსენ ნიჩბები, ზეს მივაბი წყნარი ბაიდა,
და ჩამოვჯექი მდინარის პირას.
უცებ შეჩქვიფდა წყლისპირ ცაცხვი, ხე შემრიალდა,
ამოისუნთქა და გაირინდა...
და დავიჯერე, რომ ბუნება ჩემს მხარეს იყო,
მე ბედნიერი ვიყავ მასთან, ვითაარ შენთან;
ცაა, როგორც უფლის ტაძარი.
და ახლა რომ ვთქვა მე რაიმე, ასე მგონია,
რომ ბალახიდან ბალახამდე მივა ჩურჩულით,
მარცვალი მიწას დაცემული, აღმოცენდება,
გაიფოთლება და მოისხამს ნაყოფს ხვაერიელს,
მარცვალი — მარცვალს, სიტყვა — სიტყვას შეეშენება,

და სად წავა ამბავი ჩვენი!
მარტო არა ხარ, ვინემ სხვისთვის გრჩება სათქმელი.
რომ მოვიხედე, გვერდით მეღვა ჩემი ხატება.

სონეტი. რითაც გამოიხატავ გულისწყრომას დააკრბლი ტყისა და გვინაჩის გამო

აქ ხევი იყო და კამკამა დიოდა წყალი,
ფუნებოდა წყალს მცენარე თმამომწკრივადე,
აწ აღარ ისმის მხიარული წყაროს ჩხრიალი,
იმ ტკბილი ჟამის აღარაა ამხანად კვალიც.

ხანდახან ვფიქრობ: ვის მიუძღვის, ნეტავი, ბრალი?
იმ ალაგს უცხო დაესახლა ადამიანი,
დაეცა ჩეროც, როს დაეცა ტყე წიწვიანი,
ხელისგულივით მოასწორა მანქანამ ხრამი.

ცხოვრება მიდის... აქ ტყე იყო, ვუყვები ბავშვებს,
ზღაპარს ჰყვებიო, იცინიან ტინკები ჩემი;
მეც მიყვებოდა მამამეში ათასგვარ ამბებს —

აქ, ამ ადგილას, გაუვალი ყოფილა ტვერი,
და არ მჯეროდა... მაგრამ, ვაი, მერე და მერე,
თუ შეილებს ჩვენსას აწინდელიც არ დაუჯერეს!

გაზაფხულის პირველი დღეები

როცა ჰყვავიან მწკრივად თუთები
ლობეთა გასწვრივ, —
რალაცნაირი დღეა უთქმელი
და ჩემი ცაცხვი, —
შრიალებს, თითქოს ელოდეს ვინმეს
უცხო მხარიდან —
მე მახსენდება რაც იყო წინეთ,
რა დრო გავიდა!
გაივლის კიდევ ამდენი ხანი —
და ჩემი ხვირა
გახედავს ამა ხის აივანით
ქაფათის მიჯნას, —
ცა — ზუგდიდს მიღმა არ დამთავრდება,
ცა — გაიწევა,
თავთავი ნელა დათავთავდება
და ვით ტინტველა —

ის მოიკიდებს სივრცეს ტვირთივით,
და გავა გზაზე,
ხან აფრინდება ცაში ჩიტვიით,
ხან კიდევ ასე —
ივლის მიწაზე ვით მამამისი
ვლიდა მანამდი,
ცრემლით, სიცილით, დარდით, ხალისით,
ვიწრო წარაფით;
შორს ვხედავ: ხვირას ვაჟი მოჰყვება,
ვაჟს კიდევ — ვაჟი,
ამრიგად ველი მე დამოყვრებას
და დროსთან კავშირს, —
როცა ჰყვავიან მწკრივად თუთები
ლობეთა გასწვრივ, —
რალაცნაირი დღეა უთქმელი
და მჯერა კაცის!...

მესრის ღობუა ეზოს გასწვრივ და თითქოს მოჩანს
 დრო როგორ მიდის;
 წლებულსაც ისევ დაჰფოფინებს მოხუცი ოჯახს,
 ფუსფუსებს კიდევ.
 შეაქვს ნაკელი მას ეენახში, ხან ეზოს ხეხილს
 ათეთრებს კირით,
 დრო-დრო წამოწევს კაცი თავს და კავკასის გრებილს
 გააბხედავს ჩრდილით.
 ინახავს ოჯახს, არ აკარებს აესა და ოჩანს,
 უფალი დიდი,
 მაგრამ ღობუთა გასწვრივ თითქოს მკაფიოდ მოჩანს
 დრო როგორ მიდის.

მ ღ ი შ ი

სველია დასაგლეფი ფრთა ჩემი დედა-საქართველოსი, —
 აღმოსავლეთი შშრალია და სინათლიანი.
 ბნელია სიმღერები ჩემი კუთხისა,
 ბნელია და გულისდამწველი.
 ხშირწვიმობის ეამს, ტრიალ მინდორში
 საზამთრო მსხალზე გარჩენილი ფითრის სიმღერა.
 ღამით, ტალახში გახიზული მგზავრის სიმღერა —
 სულის ცეცხლით განათებული.

წანწკარებს ხვეი... და ცვივიან წვეთები როცა, —
 მგზავრი მიჰყვება ხიდს,
 ნაწვიმარია და ფოთლიდან ეცემა ფოთოლს
 წვეთი და-თითქოს წვიმს.

ხელმარცხნივ ტყვა და მერხერი ხეების წილ
 კულავ მზე მანათებს პირს,
 მიუდივარ მარტო, და იმგვარი ნათელი დღეა,
 იმგვარი ტრფობა მჭირს, —
 რომ აღარ ვიცი, რაა ავი, რაა კეთილი,
 თავს ველარ ვატან ფიქრს,
 ნაწვიმარია და ფოთლიდან ცვივა წვეთილი
 წვეთი და თითქოს წვიმს...

სხმოვება სალომე ღვთისმშობლისა

— და ჰგავს ამბავი შემოდგომას, როცა ფოთლები ცვივიან ხიდან და უგდებენ ყურს მეზობლები მეზობელს ჰკვივიან, ამბის მცოდნეს და ენამსუბუქს, და რომელიმე იახოვს ჩემად გაახვევს თუთუნს, ფართოა ჩრდილი ჭადრებისა, მზე ცაზე მიდის, წვიმამ წაიღო წყალდიდობას: ტყეურის ხიდი, თავი მოუკლავს ბატონს, ლამაზს, მცირე წყნისთვის, ხოლო სალომე დადიოდა შავში; ვინ იცის, რა გული პქონდა იმას აქეთ დადიანის ქალს, დღეში ორად-ორს თუ იტყვოდა ბეჩაეი სიტყვას, და ისიც, მამინ, თუ ბუნება გაიდარებდა, ისე არავის სიახლოვეს არ იკარებდა, ხან დაჟდებოდა ფიჭრიანი და მწუხრის პირად გაქვავებული და მდუმარი უნახავთ ხშირად. წყალს ჩასცქეროდა ის მიმავალს სასახლის კიდით, დრო მკურნალია, მაგრამ იგი გლოვობდა ვიდრე, თოვლივით აღარ შემოგვადნა ამბავი მისი...

მზეა... ვით სული, ხეივანში ფოფინებს ნისლი.

ქიქა წყალი

ის ქაში მახსოვს, როს პირველად გნახე ცირია, ოდის წინარე მოლია და მოლზე გვიმია, კიდან ამოგყავს მოკამკამე და გრილი წყალი, ჭანაობს ვედრო, და წვეთები მზეზე ცვივიან.

წყლით ხავეს ჭიქას ოროქლი ადგას, ვით ზღვას ბურუსი, დილით რომ იცის, ანდა კიდევ მზის მიწურულში, დავლიე წყალი, განიფანტა ბურუსი ნელი, მახსოვს რარიგად მომაპყარი თვალები სველი!

მანათობლო! შენით ცოცხლობს ქვეყნად ყოველი, ცხოვრება ჩემი დღეცისმარე შენზე ჰკადია; დავლიე წყალი, მოვიკალი ვინი ცხოველი, მშვიდობით იყავ, მგზავრი ვარ და შორეთს მივდივარ...

სულხან ქეთელაშვილი

მზრინავი ცისარტყალაუბი

არმანი

4.

ინსტიტუტში გამოცდასწინა კონსულტაციები ერთ თვეს გაგრძელდა. შეჯამდა ყოველ შეცდომასთან დაკავშირებული, ლექტორებს მთელი გუნდისთვის უსმენდა და შინ კამოფილი ბრუნდებოდა. ბევრი საკითხი, რაც მართლაც ვერ გაერკვია, აქ, ამ საერთო სკა-ბასში, აზრთა გაყვლა-გამოცდაში, ყოველმხრივ ნათელი ხდებოდა და შეჯამის იმედსა და რწმენას მძაბრებდა.

მაგრამ კონსულტაციები ძალიან ჩქარა დამთავრდა, ერთმა თვემ შეუმჩნევლად გაირბინა და გამოცდის წინა დღეს ასევე შეუმჩნევლად მოვიდა. შეცდომებს ამ დღეს მშობლიურ ლატერატურაში უნდა მკონოდით, მაგრამ კონსულტანტმა — მალაღობის ახალგაზრდა თამაზიანა ლექტორმა გამოცდის წინა დღეს ჭკუის დასვენება ურჩია. რაც არ იყო, ამ ერთ დღეში მაინც ვეღარ ისწავლით, ხოლო გამოცდაზე დასვენებული გონებით რომ მოხვალთ, უკეთ ჩააბარებთო, უთხრა და გამოუშვა.

დატირებულმა კომპარტი გამოვიდნენ, მაგრამ ქერ ისევ დილა იყო და ასე ადრე შინ წასვლა არცერთს არ უნდოდა. ფეხბორეულები დედაბურჯის ჩრდილში ჩამოდგნენ და ერთმანეთს კითხვის თვალით შეხედეს, რა ვქანათ?

— მოდიო, ექსკურსია მოვაწყოთ და ქალაქი დაავთვლიეროთ. — თქვა ერთ-ერთმა, თანონობის მოვარულმა, უწყვერულმა. მალაღობის ბიჭმა და ზელი ათასწლოვანი ქაღალისაქენ გაიშვირა. — აგერ, თელავის ლეგენდარული ქაღალდი, ბატონის წყარო, ვახუშტიანთ ცი-

ბე... სხვა კიდევ რამდენი რამ არის სანახავი. ქალაქს გავცნობით, სახანოვრო სურათებს გადავიღებთ...

— კარგი აზრია! — ეკერი დაუცრა ქერათონიანმა, ლურჯთვალა გოგონამ, — მომეყვით! — დაიძახა ხმამაღლა და ჭკუის მუხურობისაქენ წაუძღვა.

თამაშებში, პირბეჭში, კორფლიანმა ქალმა კრელი ქობი აიღო და გოგონა-ბიჭები მონასტრის სენაკით ვიწრო, თაღოვან ოთახში შეიყვანა.

— აი აქ, ამ ოთახში დაიბადა და ამავე ოთახში გარდაიცვალა ლეგენდარული პატარა კობი, — დაიწყო ქალმა შთაბეჭდილები. ჩემი ხშირი, როგორც საერთოდ სწვევით მუხურობებსა და განმოსაცავებში ჩამობერებულ ქალებს და ქობი ირგვლივ შემოატარა.

„შემატა შორის საყვირეულები“. — გაახსენდა შეჯამის „სადღეგრძელოს“ სიტყვები და მზერა ბუზის თავეში წამოდგმულ მეფის სურათს გაუშტერა. მუდმივ ომსა და ქვეყნისათვის ზრუნვას მეფის ქარმაგ სახეზე კმუნვისა და დაღლილობის კვალი დაუნია, მაგრამ თვალები — წარბებქვეშ დრამულ ჩამსხდარი, შეტყვევებული, ნაპერქლიანი და შორსმჭვრეტელი ისევ უტუხ სიმამაცესა და ნებისყოფას გამოხატავდნენ. გვერდით სახელმწიფო მდივნის — სოლომონ ლეონიძის სურათი ეყადა. იქვე იყო ჩარჩოში ჩამსული მისი დატირებაც — ერთად შერწყმული გლოვის, მკვერმეტყველებისა და ქართულის საოცარი და სწორუმოვარი ნაშუმი.

— აქ დაიბადა და სიცოცხლის უპეტესი დღენი აქ გაატარა... — ამხსენელი ქალის წყნ-

* გაგრძელება. იხ. „მნათობი“, № 10.

რი ხმა კვლავ ურდუ იხმოდა, თითქოს საიდანღაც შორიდან მიდიოდა და ჰკარავ კედლებში წელი ეწინადა. მუხუდების სიძუღარევე თანდათან ახლგაზრდებსაც გადაედოთ. დიდი ბი-არკუნების წასადგურალი, მისი ფეხდანადგამი ადგილი, ზღმუნახები და თვლით ნაშვრები სხა-ნები — ბუხარო, ისრული კარ-ფანჯრები, ფი-ლაქნიანი აატაკი და თაღუანი კერ-კედლები — მათ ვუღებში გაუთვითცნობიერებულ, ჩუმ მოკრძობებს ბადებდა. თითქოს თვითონაც იქ-ვე იყო, მათ გვერდით, გამოდიოდა, სუნთქვა-და, თითქოს თვლით ზედადუნენ, ხმავე ესმო-დით მისი და ექსკურსიის მძღოლ ქალს თითის-წერებზე შეზღვრება და სუნთქვაშერკრულები მიხვედობდნენ.

— ასამდე მარტო დიდი ბრძოლა აქვს გა-ღებლი, — განაგრძობდა ამხსნელი ქალი და უფარულ თვლებს კვლავ შთაგონებით კუბრუ-და. — ბრძოლებთან ერთად კავკასიის ძველი ისტორიაც დაასრულა. აქ, ამ ოთახში გაღაწვი-ტა დიდა საყიბო — რუსეთის კავკასიაში დამ-კვიდრება, რის შედეგადაც საბოლოოდ დაიწ-რატა სისხლიანი პაწავათი, ისლამის უძლიე-ვლობის მითი რუსის მიმტე თოვლის ფიქტი-კით დაღმა და საქართველოს საუფუნების მან-ძილზე წანატრი მშვიდობა და თავისუფლება ეღიარა. მაგრამ შთავარი ეს რთვია, — რუ-სეთის კავკასიაში დამკვიდრებამ ერთგვარად შეცვალა აზია-ევროპის ისტორიაც, ზულ სხვა კლასიკაში მოაქცია და სამშვიდობო მიმართუ-ლება მისცა.

— ერთი შეკითხვა, თუ შეიძლება?
— ბრძანეთ.

ეს თასინობის მოყვარული, უწვერულვანო ბიჭი წინ წაშოდა.

— აი, წიდან თქვენ ბრძანეთ, რომ ბრძოლა ოქცსმეტი წლისამ დაიწყო და ოთხმოცისამ დაასრულაო...

— აი, მე ვთქვი, სამოცდაოთხამეტისამ-მეთქი, — შენიშნა ამხსნელმა ქალმა და თხელი ტუტები მჭიდრად მოკუმბა.

— სწორია, ეგრე თქვით... და ამ ხნის მან-ძილზე ხმალი ხელიდან არ გაუშვია და არც როდისმე დამარცხებულაო?

ამხსნელმა ქალმა გარშემო წარბემა აზიდა და თვლებში სიერყეს გაუშტერა.

— დამარცხებით როგორ არ დამარცხებულა — მქონდა დროებითი წარუმატებლობები. მაგრამ საბოლოოდ და მთლიანად არცის და-მორჩილებია. თვით ისეთმა ძლიერმა სარდალ-მავე კა, როგორც ალა-მამად-ხანი იყო, თა-ვისი გამარჯვება ბოლოდღე ვერ მიუყვანა. იმის მიშით, თვითონვე არ შეიმოიტიოსო, თბლისს მეთერთმეტე ღღეს ალყა მოხსნა და გაეცაღა-და, ჩვენ ცოტანი ვართ, თორემ... რომის სარ, ღაღს კომპეტუსს თავისი მესიტორიე ორმოცდა-ათი წლის ასაკში უბრალიდ ცხენზე ჯდომასაც დიდ ვაჟაკობად უფვლობ. ჩვენა ერთკლე კი

სიკვდილამდე, ცხენიდან არ ჩამომხდარა... შეი-ღობაზობისას ახლგაზრდებს ზმალს და მარ-თში წერტილია, ხოლო ომში ბრძოლას ხარ-ღობდა და ოთხმოც წელს შიტანებულა ორ-მო-ც თავისი კახუტკა სინაქქითა და მოუღულ-ლი მკლავით შტერსაც კი აწიფებდა.

— მაშ, ძველში რაღად დააპირინეს დასრ-ლი ზმალი? — იკითხა ბიჭმა და პასუხს არ და-რცადა, ისე განაგრძო — თუცა კაცისეული ვერ გაიგებს, რა უჭირავს, ხმალი თუ ხანქლი-უფრო ჭვარსა მგავს, და თანაც ხელია იქ უკო-ლია, სადაც სწორედ არ უნდა ეკიდოს. განა შეიძლება ორღესული მახვილის ასე დაჭერა?

— სიმბოლიცა, — შემწენარებულური დიმილით მიუგო ქალმა, — ბრძოლის დასრულებებს გა-მობხატავს, დასასრულს გუღისმობს.

ბიჭს ნათქვამის კილო არ მოეწონა და გაგუ-ლისებულმა თავისი ვარაუდით უფრო გაბედუ-ლად გამოთქვა:

— სიმბოლიცა სინამდვილის წესტი შეხატე-ვისი უნდა იყოს. მახვილის ძირს დახრა კი, კვლეა ვრს და ზღმში, ევლურობიდან ღღემ-ღე, შორჩილების, დამობის, დამარცხების სიმ-პოლოდ არის მიჩნეული. ხოლო პატარა კახი, როგორც თქვენე ბრძანეთ, არავის დამორჩი-ლებია, მამახადამე...

— ბრძოლა ხომ დასრულდა? ხომ დაასრუ-ლა?! — ჩაუროო ქალმა დაუფარავი გაკვირვ-ებით და ბიჭს კვლავ შემწენარებულრად გაუ-ღიმა.

— დასრულებაც არის და დასრულებაც! — ხმას აუწია ბიჭმა, ადგილი მოინაცვლა და ხე-ლი ერკელეს ძველისაყენ გაიშვირა, — ეს არავის დამორჩილებია, არავის დამონებია და ძველაც სწორედ ამას უნდა გამოხატავდეს.

— უნაყო კვეუნად არაფერია, — შენიშნა ზურგისაყენ თმაშერკეტილმა, გამხდარმა, ულა-მანო გოგონამ.

— უსაფუძლო გამართლებია! — ბიჭი უც-ხლად შემობრუნდა და გოგონს გამომწვევად მი-აშტერდა, — ასეთმა ძველმა საუყუნებს უნდა გაუძღოს, იგი მრავალი თაობის კუთვნილებაა და სწორედ ამიტომ ყოველმხრივ უნაკლოც უნდა იყოს. — ისევე ამხსნელი ქალისაყენ შე-მობრუნდა და დაასრულა, — ერკელეს ძველი კი მთლად ასეთი ვერ არის.

ქალს პირდაპირი პასუხის გაცემა გაუჭირდა და კორღლიან სახეზე აშკარა უემყოფილება დაეძტო.

— დადგამდევ და დაღმის შეზღვევაც შენზე ბევრად უფრო მცოდნე ზალმა, სპეციალის-ტებმა ნახეს და მოიწონეს კიდევ, ასე, რომ... — აღარ დაასრულა ქალმა, ბიჭს ნიშნის მოგე-ბით ახედ-დახედა და კომბეშერული გასახლე-ლისაყენ გაემართა.

გოგო-ბიჭებმაც გამოვიდნენ და ცემენტის კი-ბით თასწლიან ქაღართან ჩავიდნენ. სამხსო-

ერო სურათები გადაიღეს და ახლადრესტავრირებულ ოსმანიან წყაროზე — ბატონის წყაროზე გამოქუნიდნენ.

წყაროსთან ერთი ტანობრილი, გამხდარი ბერიაკი დახვდა. როგორც ძველ ინტელიგენტებს სჩვევიათ, კაცს სადაღ და ფაქონად ეცვა — უკვე გახრწმული, მაგრამ კარგად დაუყოფებელი ღევა შარვალ, ასევე საკუდდაგულად გაკრიალებული ტილოს თეთრი ღია ხალათი და შვინდისფერი ფეხსაცმელი. ერთ ხელში მოხატული არგანი და კილის ქუდი ეკიჩა, მეორე ხელით წყაროს მიყრდნობდა და ჩაფიქრებული აუზში მოხუცებულ წყალს ჩამყურებდა.

ხელის მოაჩრზე გადაძვარა ახლგაზრდებს ცოტა მოკვიანებით ამოხვდა, გამხდარი, მულოტი თავი წელა ასწია და ქერ ისევ განააღად მოშინარალი ცისფერი თვალებით გუდიდა.

— ჩამოდო, სამეფო წყალი დალოდო.

ახლგაზრდები წყაროსთან ჩაიკრიფნენ და მოლილისფრო წყლის ნაკადით სავსე მილებს პეწეები შეეშვირეს.

— უბ, რა გემრიელი წყალია?

— თანაც როგორი ციფი!

— კი, იშვიათი წყალია. — თქვა კაცმა და კილის ქუდი დაიხრია. — ეს ერთადერთი წყაროა შემოკარნი თელავში — ნამდვილი, წმინდა ბუნებრივი, რომელსაც ქერ არავითარი ქლონი და ფილტრაცია არ მიჰყარებია.

— ეიბი აშენებულა, ან როდის? — კითხეს ახლგაზრდებმა.

— ძნელი სათქმელია, — კაცმა სუსტი მხრები აიჩინა, ფეხი აუზის ბიდანზე შემოხვდა და არგანი მკლავზე ჩამოიკიდა; — ქართველებს შენებებლათა სახელების აღწუსება წესად არ გვეჩვენა. ჩანს, ეს საქმე. — ზურთომიძეცვება. — იმდენად ჩვეულებრივი ხელისა იყო ჩვენი წინაპრებისათვის, რომ შეისტორიენ მის მოხსენებას სპიროდ არ თვლიდნენ. ეს წყაროდ ერთი ასეთი ჭეგლითაგანია. უკვე ირი ხარუნი.

კაცმა მსხველი წარბება ოდნავ მოკმუნა, დედაბურცს, სასტუმროსა და ფიქრგორას შუამოქცულა, ახლაც მოსაფლტებუთი მოედინა წელა, ჩაფიქრებით მოათავლიერა და თავიანთის ჩაილაპარაკა:

— ხიდი აქ იყო ქვევით ახლამაინი ხახლები იდგა, წინ ღრმა ზევი გაუღოდა... და ხიდის ყური სახლის კუთხეს ებჭინებოდა.

ფიქრებიდან მოღვეე გამოერცა. ახლგაზრდებს გუდიდა და საკმაოდ მოკრძალებით თავისი სამსახური — მეგზურობა — შესთავაზა.

— თუ მიყადრებთ... ბერის ვერ შეგპირდებით, მაგრამ...

— პირიქით, პირიქით!

— მოკლა... ყველაფერს გაჩვენებთ და შეძლებისდაგვარად ავიხსნით, — არგანი მიატყენა

მკლავზე გადაიკიდა და წელი, გამპროული ნაბიჯით წაუძვდა.

გაიარეს ძველი ბაღი, ცხებგაღაღიში დიხვეულების კარიბჭიდან შევიდნენ და ერთკუდიანული სემინარია და სემინარიის საძირკვლის ქვეშ დატანებული საიდუმლო წყალსაცავი მოინახულეს. კაცი ყოველ ნაბიჯზე ჩერდებოდა და ვეულოფერს დაწერილებით უხსნიდა:

— ერთკუდის ძნელეულობის ეამს მოხვდა მეფობა, სახელმწიფოს ხშირად ძალიან უჭირდა, რის გამოც ბევრი კარგი, კვეენისათვის სპირობა და სასარგებლო საქმე თუ სურვილი განუზოროცლებელი რჩებოდა. მეფური ფუფუნება არც პირად ცხოვრებაში ჰქონია, მაგრამ სემინარია. ანა და თეატრის, კულტურისა და განათლების ამ არ კერას — ყოველთვის ინახავდა და ინარჩუნებდა. ვის არ უძლიაწია და უხწავლია ამ სემინარიაში: ანტონ კათალიკოსი, დავით და გაიონ რეკტორები, როანე ბეატრატონი, იონა ხელმწიფი — კალმასობის ატორი, უფრო გვიან, მეცხრამეტე საუკუნეში, — ვასილ პირნოვი, რაფელ ერისთავი, ვაჟა-ფშაველა და კოდვე შარვალი სხვა... ზელოცენებას და სწავლაც განთლებაზე მეფის დიდ ზრუნვას თვითონ ეს საიდუმლო წყალსაცავი ახასტურებს; იგი საკუთრივ სემინარიისათვის იყო განკუთვნილი, რომ მისი სემინარია შტრის უფციარ თავდასხმის დროსაც არ შეწყვეტილიყო, ან არ შეტყუებულყო.

ახლგაზრდებს განსაკუთრებით საიდუმლო წყალსაცავი მოეწონათ. უმეტესობამ მისი არსებობაც არ იცოდა, ხოლო თვითონ არცერთი არ ენახა. იგი შარბილაც რთული ხაინყინარა ნაგებობაა, მოთავსებულთა მოთავარი გაღაგანის შიგნით, სემინარიის ჩრდილო კედლის ქვეშ და გარედან სრულიად უჩინარია და შეუღწევადია. ერთადერთი გზა — მკვეთრად დახრიალი; აგურის შრეკლავიანოგენი საიდუმლო ვეიარბი, რომელიც სემინარიის მოთავარი კოჩხუხის ქვედა საბოთელზე იწეება, ოცდათორშეტადლიამ საფუტრის ოფდის. ვეიარბის ბოლოს, აგურისავე მომტრი აუზში, თიხის მილთა აწკარა, პრო. ლისფერი წყალი გაღმორქვის. წლის ყოველ დროს წყალი თანაბარ რაოდენობით მოდის და ვერც ვალვა ჩასმეს ამჩნევს და ვერც — ხინესტე, მაგრამ ისეაა შენიღბული, რომ კაციშვილი ვერ გაიგებს, ხად იღებს სათავეს და აქ რომელი მხრიდან მოედინება.

— მესტორიეთა და არქეოლოგთათვის თელავში, ამის გარდაც, ბევრი რამ არის სკავილეთი და საძებარი, — განაგრძო კაცმა, როცა სამეფო გაღაგანის კარიბჭიდან გამოვიდნენ და გორიჭრისაკენ მომავალ ქუჩას დააღაგენ. — სწორედ ერთი ასეთთაგანია გორიჭრის ცაზე, რომელიც ძველი გაღაგანის სახელო არის ცნობილი და რომლის სანახავადაც ჩვენ ახლა მოედღვართ. ზოგი მკვლევარი, ვახუშტის დამოწმე-

ბო, მის აწინებან კორიკ დიდს. — კახეთის პირველ გვირგვინოსან მეფეს მიაწერს. და, მაშასადამე, ჩვენი წელთაღრიცხვის შერვე-შეცხვარულ საუკუნით ათარბებს, მაგრამ ვახუშტი თავის „აწერსაში“ უფრო სამეფო ცხიბ-გაღვანის უნდა გულისხმობდეს, რადგან არჩილ მეფის მიერ „აწირადი“ შეცვლა-გადაკეთების კვალი მხოლოდ იმ ცახეს აღკვეთა. ჭველი გაღვანის კი, იმთავითვე ამთავადვე ზღვრულბოდა დგას, და ახ. საშენ მასალას, დედასს, ქვის წყობას, ბუ-რთომოდჭრულ სტოლას და მოცულობასაც გა-ვიყოფაღწინებთ, მისი აწერს და დაბადება უფრო შორსულ წარსულშია საგულისხმოდ, სახელდობრ, მაშინ, როცა საქართველოს დღე-ვანდელ მიწაწაღულ პირველი მსხვილი ქალა-ქებია, — საფაქრო-სახელდოსნი ცენტრები და სა-მოსივლო გზები ჩნდებოდა.

კაცო წინ მიდიოდა, გოგო-ბიჭები — ნახეარ-წრელ მიჰყვებოდნენ. არგანი ისევ მარცხენა მუღაზე ეიოდა. ეტყობოდა, რომ ჩვეულების გამო ატარებდა, რადგან ამ ხნის მანძილზე ერთხელაც არ დაუჭებია. დაპარკობდა წყნარად, აუჩქარებოდა, მარტივად და ვასაგებად. ხან-დახან რომელიმე შენიბასთან ან გზაჯვარედინ-თან შეჩერდებოდა და ქალაქის რეკონსტრუქციის წარსულის რაღაც ამბავს გაიხსენებდა.

— ბოლოში, თქვენ ისტორიკოსი ბრძანდებო-ბით? — რომელიმე. კაცომა უცბად, შექიამ ვერ გაგო, მაგრამ მასუბის მოლოდინში თვითონ-იც, ყურებოდაკვიტიტა.

კაცო შედგა და ახალგაზრდებისაკენ შექობ-რუნდა.

— არა, ბატონკოსი ვარ, დეკორატორი, — თქვა მოგვიანებით, — ქალაქში, ჭველი ზღის გარდა, ყველა სკვერი და ვაზონი ჩემი ხელით არის გაკეთებული. ახლა შენიბონერი ვარ, ქალაქის დეკორატიული მეთურების გაძღოლა უკვე აღარ შემძლია და ერთ-ერთი საწარმოს ეწო-ბაღს ვუფლა, რატომ შეუიბობით?

— არ, ისტორია... ასე კარგად რომ იცით, კაცომა თავმდაბლად გაიღიმა.

— კარგად ცოდნაზე რა ვთხოვთ, ისე კაცო-მე, ცოტა რაღაც გაშეგება; უფრო მეტი რომ ვერაფერ კი აწობებდა... ხელისგულიბოდა ქვეყანა გვაქვს და მისი ავ-კარგი, წარსულიც და აწმყოც ზოთი თითოთი უნდა ვიცოდეთ.

ჭველი გაღვანთან უკანვე გაშობრდნენ და მიხვეულ-მიხვეული ვერც კუნჩით კეთილარსებ-ბითა და მრად მწვანე ჭურჭლები მობრუნდ-ვორანზე — ვაღორზე გამოქრდნენ. კაცო ზელ კიდურის პირას დადგმულ სკამზე ჩამოქდა, ქმლი მოიხადა და ოფლიანი შუბლი ცუვიდან მონაბერ წიავს მოუჭერა.

— არ ეხვე შეოთხელ ბორცვი, რომლებზეც ჩვენი ქალაქია შეჭრული, თქვა კაცომა და წა-მოდგა. — აჟ, ამ ზევებით დახერხლ, ტყეზექ-ნართან მაწარინა მოჩკვებზე, რაც ისტორიას ახ-

სოვს, მეტი თუ არა, ოცი საუკუნე მაინც არის ერთიმეორაზე გადაბმული — უფროსაუფროსს მანძილზე უფოფუოთბდნენ დაგვიანებულ, ჩამეფუ-ნენ შთამომავლობას, ზარობდნენ ან წუხდნენ, აზრდნენ მიწას, აწუხდნენ ქვას, ქვას, აკურს ავარზე და ავტბდნენ თავდასაცავას და თავმო-საწონს, მაგრამ როდის იცავდა ქალაქი თავს, ან როდის იწინებდა, ისტორია ამაზე ბევრს არადერს ამბობს, ზოლო დღეს თავშესაფარიც რომ დიდა აქვს და თავმოსაწონარაც, ამას თქვენ თვითონაც ხედავთ.

ქვედ-ნ. ქალაქი მართლაც ხელის გულით მოჩანდა: ვაჟე ვახვახიშვილისეული აღმართსა და რიკის უბნის ლეჩან-იანიანი საცხოვრებე-ლი სახლების რიგები, ყვავილნარიოთა და მწვანე ნარგავებით მოხატული, ვაფართოვებული ქუჩა-მოედნები, კულტურისა და დახვეების პარკები — „ზუზუმბო“, „ნადიკარი“, ქალაქის ცენტრალური, ლენინის სახელობის ქუჩის ორ-ივე მხარეზე სამართხ საბრულიანი აღმინისტ-რაციული-საწყვებო შენობები, ასეოივე უნი-ვერსიტეტი, „გოგონ ვორაზე“ შექალაქის ათო-რი კორპუსები, საცურაო აუზი და ზოთოთას-ადგილიანი სპორტული მოედანი, ზარანობ-შემობრტებული კოდეე ერთი ოცსართულიანი სასტუმროცაოამბეჭნი, აბრეშუმსაქსოვი და სამ-კერჯალო ფაბრიკები, კინოკლუბი, ახალი, რვა-ასადგილიანი დრამატული თეატრის, ქვეე მო-ყვანილი საბრქენები, მუსიკალური და სამხატვ-რო სკოლები, ინსტიტუტი და სტუდენტთა სა-ცხოვრებელი ბინები, ტურისტული ბაზა... ყვე-ლაფერი კარგი, დამაზი, დღევანდელი, თან-მედროვე...

— დიას, — გააგრძელა კაცო წუთოერი ჯე-ბილის შემდეგ, თელავებებს დღესათვის თავ-მოსაწონარაც ბევრი გვაქვს და თავშესაქებიც და ყველაფერი კი იმის შედეგია, რომ ზემდ-გობთა დიდ ზრუნვას ოულავებები თვინიო ქალაქისაში გაორკეებელი სივარულიოთა და კეთილი საქმიო მასუბობენ. ამის დასტურად მარტო ერთი სამხატვრო გაღერა-მეწეუმიც კმარა, ვიორგი მეთორმეტის შეილიშვილს, ილია ზარბატიონის ასულს, ბატონიშვილ ანას, რომელიც ახილვე წლის წინათ თავისი ხარკოთ ოულავს წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა ქირ-ველი სასწავლებელი დახდებოდა, დღესაც არ გამოდვიან მეშვიდრეზა თუ ქეოვან იაშ-ვილია მშობლარ ქალაქს ზღაოვნების დიშ-ვიოუსი, ნამუშეზე მესწარა, მეორემ, ავტოფეე უხუცესმა მანდილოსანმა, პედაგოგმა მარიამ არუთონოვმა, უზარმაზარი მარადი ბიბლიოთეკა შეწია და წიანოსაცავი და სამკიხველი დარ-ბაზაც საყუთარი დანაშოგიო აუშენა.

ქალაქის დათვლერებოთ ახალგაზრდები მე-ტად კმაყოფილნი დარჩნენ. მართალია, ზოგი-ერთი ბევრ რამეს უამსილად ხელაფდნენ, მაგ-რამ ასე ახლო მისვლა, ახლოდან შეხედვა და

უფრო კი, ყველაფრის დაწვრთვებით ახსნა-განმარტება, ვაცხოზა, მაინც სულ სხვანაირი გამოდგა — ბევრი რამ ისეთი დაანახვა, რაც აქამდე არ ენახათ. არ იცოდნენ, დაანახვა მთელი სიყვადით და გულში ყველას სრულიად უცხო, დღევანდლამდე უცნობი სერული, პასუხისმგებლობა და ერთგვარი სიარტყვილის გრძნობაც აღუძრა, რომ აქ ჯერ მათი ხელი არაფერში ერია, არც ქველში, არც ახალში — ჯერ არაფერში მთელთ მონაწილეობა და ქვეყნისა და ხალხის წინაშე საქმოდ ღიი დიდი ვალი მქონდათ მოსახდელი. ამის შეგრძნებამ თითქოს თავიანთი თავიც უკეთ ვაყნო, რაღაც სხვა მოაგონდა და მომავალზეც სხვაგვარად, უფრო საქმიანად დააფიქრა.

ერთმანეთსაც და თავიანთ შეგრძნობას ახალ-გაზრდები საზოგადო თავისუფლების მოედანზე დაეშვიდობნენ, კაცმა მისამართი და ტელეფონი ჩააწერინა და ყველა საკირი შეშობ-ვევაში თანაგრძნობა და დახმარება აღუთქვა.

— არ მოგერიდოთ, მომკითხეთ და თუ შე-მეძღვება, ყველაფერში დაგეხმარებო...
 გოგონების ერთმა ნაწილმა მალაზიებში გავ-ლა მოიწადინა, შეჰიაც მათ შეუერთდა. ამ ერთ თვეში, რაც სახლიდან წაბოვიდა, მამამ ორჯერ ისახულა და სახარჯოც ორჯერვე დაუტოვა. თუ-ცა უიღვა არაფრისა უნდოდა, მაგრამ მამის დანატოვარი ფული ვაღებულად ელო ხელჩან-თაში და თუ რამე მოეწონებოდა, უარს არც უიღვანე იტყოდა. არადა, გოგონებისათვის მა-ღალია თვალის შესავლებსა და გულის გადა-საყოფებელს რა გამოადევს!

შინ მშენის ჩასვლისად დაბრუნდა, ჩანთა მავი-დაზე დააგდო, ტანსაცმელი გამოიცვალა, და, მიიღი დღის სიარულით დაქანცული, ტაბტზე გულადმა წაიწვია. თუმცა შინ ამ გადაწყვეტი-ლებით დაბრუნდა, რომ წიგნისათვის ხელი აღ-არ მოეცა და, როგორც კონსულტანტმა ურ-ჩია, გამოცდაზე დასვენებული კონტინი მისუ-ლიყო, მაგრამ ჩვეულებებს მაინც ვერ მოერია და დაწოლამდე კონსულტანტებს, სასკოლო თემებ-სა და კონსულტაციებზე დაშუშავებული სა-კოლოების მოყვე ჩანაწერებს ერთხელ კიდევ მთელი ყურადღებით გადახედა, მართლწერა და პუნტუაცია შეაჩვენა და დააზუსტა, ადგი-ლები ჩაასწორა, ზოგი რამ, რაც ზედმეტად მოეჩვენა, გადახაზა, ზოგი ჩაუმატა, ჩასწორე-ბული ადგილები „შეარგალებზეც“ გადატანა და რა დარწმუნდა, ყველაფერი წესრიგში მკ-ვესო, შეჰი ჩაქრო, ტანთ გაიხადა და სრული რწმუნითა და მიმეით დაიძინა.

• • •

მთელ დამის მშვიდი, უშფოთველი ძლიით ეძინა და ღილსაც ახვეე მხნედ და იმედოვანად გააღვიძა. გარვიძებისთანვე გულადმა გადახ-

რუნდა, სახნიდან მიშველი მკლავები ამოყო და ნებიერად გაიშორა. ღია ფანქრანდეს დღის გრდილი სიო სცემდა და ობობდა...
 ახლად ამოწერილი მშის მკრალი სხი-ვი გამჭვირვალე ფარღის ნაუშებში გახლართუ-ლიყო და მოპირდაპირე კედელზე მოძრაე შექ-ნრიღლებს ხატავდა. შეჰიამ მწერა გაუშტერა ირიზად გახიღულ მოცახებე შექს და ბავე უნებურმა დიმიღმა გაუყო, დიმილი სახეზე მო-ედო, მაგრამ რას უღამოდა, თვითონაც არ იც-ოდა; უნებად დღევანდელი საწრთნავი მოაგონ-და და ლეკინიდან ჩიტივით წამოფრინდა. ია-ტაზე პირველად მარჯვენა ფეხი ჩამოდა, პატ-კლის პერანგზე საათიანი წამოიცვა და ზღურ-ბლზეც მარჯვენა ფეხით გადმოხაიჭა.

ისევ წყნარი, უღრუბლო დილა იყო. ცას უკვე გადაჰქვროდა დიდი სიციხის მისუქურილი რძისფერი ბურუსი და მარცხ სიციხის წინა-მორბედი ბუღით გაუღმთილიყო. ენოში გა-მოშლილი ქათმები თუთის ქვეშ შეკრებილიყ-ვენენ, აივანს მშვერავებოვით უთავალთვალედ-ნენ და საყენის მოლოდინში ნელა, გაგრძლე-ბულად კრუშქარულობდნენ. თუთის ტატებში და მოიჭენ ვალაქანზე წამოზრდილ შავიკა-რებზე ფუტკარები ბზუოღნენ, ხოლო ხეივანის გრვებლ რტოებში მარტო ჩიტი ეღრტებულენ-და.

„სანამ აოს დაეცელი, თუ ის ჩიტი აფრინდა, ფრიადა მივიღებ“, — გაიხსენა შეჰიამ მოწა-ფეობისდროინდელი ჩეუღუბა და ნელი ჩურ-ჩულით დაფულა დაიწყო:

— ერთი, ორი, სამი, ოთხი, ხუთი, ექვსი... ჩიტი აფრინდა. შეჰიამ სიყვარულით გადაღუ-ნა თვლი, ეღვრე იგი მეზობელი სახლის კუ-ბებს არ მიეფარა და ენოში ჩახასხვადელი ფიც-რის კიბე ხტუნვა-ხტუნვით ჩიარბინა. პირც აქვე დაიხანა, ოცანზე, თუთის ქვეშ თავმოყ-რილ ჭრელ-ჭრულა ქათმებს ერთი პეშვი წყალი გადაახსა, ააფრთხალა, ააიშყიწა და კიბე კიდეე ოღნე ორი ნახტომით აარბინა. მსებუ-რქად დანაწრდა და გამოცდაზე წახასხვადლად მზადებებს შეუღდა.

ჯერ მებტად ადრე იყო, ჯერ შვიდი საათიც არ შესრულიდებოლო და გამოცდა კი რავნე იწყებოდა. ვარდა აიხა, შეჰიას ჭკუფი რიკით მესამე იყო და გამოცდაზე შესვლა თორმეტ საათამდე არ მოუწევდა, მაგრამ ამ დღეს ნი-ნიშნულ დრომდე ვერცერთი ახალაზრდა ვერ მოიციღის, სხვა მოითმენს, ხოლო შეჰიას არ-ქაბების ეჭვ მიწეზიც მქონდა: ორბის წინა-კერასვე გაუგზავნა წერილი და გამოცდის დღე და საათი შეატოვინა, — დილიდანვე ინსტი-ტუტის შესახვედლთან ექმნები და შენს ჩამო-სვლამდე, გამოცდაზე არ შევალ. „ვიინ იცის, მოვიდა კიდეე და აქ მიღის?“ — გაიფიქრა და უფრო აქაბრდა.

ყველაზე მებტად შექ-ღურჭი, თუთრი მავა-

გულსპირით გაწყოხილი, მოყვნი სხედლები-
ანი კაბა მოსწონდა, ახალიც იყო და ტანსა და
სახეზეც უხეზოდა, მაგრამ ახლა სითაღის
განო არ ჩაიყვანა. ხალხში გაგონილი გაახებინდა,
-- საღებოს ჩაქმა კარგი ზედის თანაზიარიაო
და ისევ მოძველებული, მაგრამ ჭრელი ჩოთის
კაბა ამტოვინა. ფეხებზეც თეთრი, ყელმოსვლე
წინდები ჩაიყვანა, კარგი იქნებოდა და ძალიანაც
უფლოდა, რომ ფეხსაცმელიც მზიარული ფერ-
ის სცემოდა, მაგრამ არ ჰქონდა და საწოდებე-
შეღან ისევ მოწაფეობისდროინდელი, დაბლ-
ქუსლა, დეკლისფერი ფეხსაცმელი გამოი-
ღო.

ჩემს რომ შორან, ერთხელ კიდევ საბოლოო-
ვად ფართოფართო ამოხრიაკა და ვადათავლი-
ვად კონსტანტინი, ჩანაწერები, რომ წახალისებო
არაფერი ღარწნებოდა, შპარგალები ჩანათაში
ცალკე ჩაილაგა და ზედურბლზე კვლავ მარტყე-
ნი ფეხით გადმოიხიჭა.

— დედა, იაშზე, მე მივდივარ! — შესძახა
ღია კარებიდან.

იაშზე, ღამის პერანაკის ახარა, ზურგზეცე-
ვით იქდა საპირფარეოში მაგიდასთან, ჩარჩო-
მოყვარაყვებული დიდი სარკის წინ, ხელში ვერ-
ცხლის მანქანა მათა ეჭირა, თავის გამოსახუ-
ლებას გულდასმით და ფეტირანად აყვირდებო-
და და ზედა ღლირებდა. შუქის ზეა რომ გვი-
გონა, ღლირის შეწყვეტა და მხარზემოვან გა-
ძობხდა!

— ასე ადრე? ჭრისტე და იღბალი! შეშოდი.
ერთი, დამეჩახვი.

შუქია შევიდა და შუა ოთახში გაჩერდა.

იაშზე მოძრავე სკამი მოთლი კუთხით შე-
მოაბრუნა და შუქიას ზედმეტა ეურახლებით
ახედ-დახედა. უცებ თავლ-წარბზე ძლივსშემაშ-
წნევი ღმისმთავარი რაღაც გაფრთო და სახის
შრწნეველი გამოშვტყველებაც მოლიანად გა-
დაღუსხვაფერდა. იაშზემ ხათვისი წუთი ღვი-
ჭირა: შუქიას ნაცემლობის დაწახვისთანავე იგ-
რწნო, რომ საქმეს სწორედ ახლა უნდა შესდ-
გომოდა, თადეონისათვის მიცემული სიტყვაც
აესრულებინა და თავისი წაიღაც განხებო-
ციულებინა — რაც შეიძლება მტბა რაოდენო-
ბით გაესაღებინა ნაწმუბარი იმპორტული საქო-
ნელი და თადეონისავე ხარტზე შუქიას გულიც
მოგვო. იაშზემ ასიც კარგად იყოდა, რომ ამ
საქმის მარაპარად დაწეება და რისკზე შეჯდებო
არ იფარგებდა, რადგან ვეღვალზე სათფერი და
სახითფაო სწორედ პირველი ნაბიჯის ვადაჯგმა
იყო, და თუ შესაფერ დროს შეურჩევიდა და ამ
პირველ ნაბიჯს შუქიას ისე ვადააჯგმევენებდა,
რომ თავის განწრაბვაზე ოდნავ ეჭვსაც არ
აღლებინებდა, მერე თავისი ჩანაფიქრის ასრუ-
ლება იხერცავად აღარ გაუჭირდებოდა. იაშუნს
ვეღვალფერი ეს აწონ-ღაწონილი და გათვალის-
წინებული ჰქონდა და შუქიას ჩახახლებების პირ-

ველი დედაწვე ყოველ წამსა და წუთს ამ შე-
საფერ დროს უთვალავებდა.

და ამ ეს ნალოღინევი წუთიც, დედა!

— შენ რა, უყვე გამოცდაზე მიღებარ? —

უცხად ისე ჰკითხა, თითქმის შუქიას ნათქვამა
ახლად გათწონაო და ნამადაღვეთ გაყვირებით
თავიდან ფეხებამდე გათვალეირ-ნათვალაერა.

— მო, დედა იაშზე, მივდივარ.

— მერე გამოცდაზე ასე წახვლა შეიძლება?

— აბა, როგორ? — შუქია დაიბნა და თავის-
დაუნებურად თვითონაც ტანსაცმელზე დაიხე-
და. — შე სულ ასე დედაფარ.

— ახ, რა ბავშვია ხარ, — იაშზე ნელი ზღაწ-
ვით წამოვდა, შუქიას აღერსით გავლიმა და
ხელი მოხეია, — აბა ჩემთან წამოვდი, — შუა
კარის გასაღები ვადატრიალა და ჩახხვლებულ
ღარბაში გაიყვანა. ზედის ცეცებით კედელზე
ჩამრთველი მოწახა და თითი დაიჭირა. კერზე
დაკიდებულმა, ბროლის წახხავლენი მძივებით
მორთულმა ბრინჯაოს ჭაღმა ოთახში თვალის-
მომჭრელი შუქი დააფრქვია და თითქმის კედ-
ლებიც განწვე გასწია.

შუქიას თავი წუთით ზღაპრად გაგონოლ,
თვალ-მარგალიტით გამოქვიღელ სრა-ხახხლდში
წარმოყოფდა. ანდენი ერთად თავმოყრალი
ბრჭყვალა ნივთი დედაწნდამდე არსად ენა-
ხა. ამ საგანძურის პირველმა, უცხადებმა დაწახ-
ვამ წამით თითქმის თავწარა დასცა, დაახინა
და გულში შიშისა და მოკრძალების გურტყე-
ველი გრწმობა აღუჭრა. რაღა არ იყო ნაქ, —
ნაძერწი, ნახვეწი, ნაქველი, ნაქსოვი, ნაქარტი,
ნახატო თუ ნაფიარისბეველი ძველმოღერი მარ-
მარილოსფილებინა შე-წითელი ხისა და თა-
ნაშედრტყე საზღვარგარეთული ბრინჯაოს ზარ-
ნიშინა კარაღები გამოტენილი თუ ვარაყვინა
წიგნებითა და ბროლისა და ოქროცურვული
ფაიფურის სერვისებით. კარაღების თავზე, რო-
ილზე და კედლებზე დაკიდულ ნაწუქურთმევ
თარობზე ჩამოღვემული იყო პლასტმასის ევა-
ვილებინარგული ბროლისავე ღარწაყები, ფე-
რადი ვეღაღწნულთ მოხატული ფაიფურის
სურები და სამწვენისები ფრინველთა და ცხო-
ველთა გამოსახულებანი. თვითონ კედლები კე-
რადან იატაკამდე თითქმის, მოლიანად დაფა-
რული იყო ფერებზე აზერნაიანული ზღაღინ-
ებით, მოსილული გობელენებითა და წახხავო-
ვანი ოვალური სარკეებით. სარკეებს შუა და
შუა თითბრის შანდლები, შიშველი ქალების
ქედური სურათები, ირმისა და ქვირის რქე-
ბა და მოყვარცხლილი, ვადაქვეარდნებელი
კიხვის ეანწები ეკადა. ვეღაფერი ძვირფასი,
ძვირადღარებელი, ძნელსაშოვარი და თანაც
ბრჭყვალა, კუბატალა, მყვარალა, — შემწანო-
ბის ესოდენ დამახასიათებელი უწინარხო
ნივთების ქაოსი, უწახავის გამშავებული, წარს-
გაღამეღარი სხარბე, რომელმაც არც ზღვარი
იციბ, არც — საწომი...

შუქია რტდასხმულავით იდგა ღია კარებ-

წინ და მჭერა ერთი წიგნიდან მეორეზე გადაქონდა, მაგრამ ღიბხანს ვერაფერზე ვერ აწერებდა, ადარც კი ახსოვდა, სად იყო და იმწეს იქ ყოფნაც თითქმის გადავიწყვდა. — არ გაუგია, როდის გამოდო იაშვემ ტანსაცმლის კარადის კარები, როდის გამოართია ქვედა თაროვანი შექნითელი ტყვის მობრძღლი ჩემოდანი, როდის შემოდო მავიდაზე, როდის გახსნა და ამოალაგა ქალის საწლავარგარეთული შესამოსელი — ჭრელი, გამქვირვალე კაბები, ფერად მაქმინაინი პერანგები, მავროვანი წინდები, და მხოლოდ მაშინდა გამოერყვა, როცა მისი ხმა გააგონა:

— კახის რა წომას იცვამ?

— რა? — დაბნეული იყოხა შექვიამ და იაშვესაყენ შებრუნდა.

— კახის რომელ ნიშნის იცვამ-მეოცი?

— კახს? რა ვიცი... კაბებს სულ დედა მიკრავდა და... არ ვიცი.

ამ გულუბრყვილო ნათქვამმა იაშვეს ღიბილი მომგვარა, მაგრამ არ დაიმჩნია, შექვიას თვლილი გაზომა, კაბებს იარღილები გაუსინჯა და თფრუკაოთღუფაოლებიანი მუხლიწის კაბა აქოართია.

— შე შეგინი, კარვალ გექნება, — უთხრა შექვიას და კაბა მოაწომა, — სახეტეუ ვახდება შექია შეყრთა და უყარ დაწოა.

— კი, მაგრამ დედა იაშვე... მე... მე შე... იაშვემ არც შექვიას შეყროთმა დაიმჩნია და კვლავ მშვიდად უთხრა:

— აბა, ჩაიცვი, მოართმე.

შექვიას უფრო უყარ მიღება და ხელები გაახატება.

— გაიბინე-მეოცი, გოგო, — გაუწეორა იაშვემ.

— არა, დედა იაშვე, არ მინდა, — უიშით თქვა შექვიამ, — ეგ ისეთი ძვირი ეღირება, რომ... მაგდენ ფულს მე საიდან მოვიტან.

იაშვემ გულკეთილად გაუღიმა.

— შერე, ფულს ვინ გეტანება, გოგო?

— ისე კიდევ სულ არ მინდა, — იწუინა შექვიამ და კარებიხაყენ წყვიდა.

იაშვემ ხელით შეაჩერა და სიცილის უშატა.

— მართლაც რომ ბავშვი ხარ... არც ისე გაძლევ, სიმაფისო რა გვირის, მაგრამ არც წაღება გთხოვ, როცა გექნება, მაშინ მომეცო... აფერ, რაღა დარჩა, სულ მალე სტუდენტი გახდები, სტიპენდიას დაგინიშნავენ... პოღა, წელწელა, ნაწილ-ნაწილ... გამოცდამაც ასე წახვდა კი, ამ კაბით... არა, არაფერი არ შეიძლება.

შექვიამ ისევ დაიხატა ტანსაცმელზე და რატომღაც შერცხვა, გაწითლდა. იაშვემ ეს შეატერა და უფრო შეუტია, — ხარკეს წინ დააყენა და ათვალწუნებით უთხრა:

— აბა, აბა, ვახდება? შეხედე, რასა მკავს სიმახინჯა.

იმ კაბის გვერდით, იაშვემ მკლავზე რომ ჭკონდა გადაყიდებულა, შექვიას მორთულობა

მართლაც მახინჯი ჩანდა, მაგრამ შექვიამ ერთხელ კიდევ სცადა თავის მართლდება.

— რა ვიცი, დედა იაშვე, სხვათაზე რომ ასე აცვიან? იქ, ინსტიტუტში...

— სხვები სხვები არიან და შენ ჩემი ხარ, — შეაწყვეტინა იაშვემ, — ჩემი სახლიდან გადიხარ და... მაშასადამე, ჩემი ხარ, ეგვე არ იყოს, რომელთა იქ შენისთანა? ღამას გოგოს კი ჩაემაყ თავისი შესაფერისი უნდა, — ღამაში, მოხდენილი.

შექვიამ ქებაზე დაიმორცხვა და უფრო გაწითლდა.

— კარგი რა, დედა იაშვე.

— შე სულაც არ ვხეშრობ, — თქვა იაშვემ და კაბა ხელში შეატარიადა, — ახლა გამოცდამზე მიდიხარ, ხოლო გამოცდამდეები, ლექტორები გაგრენობას უფრო მეტ ყურადღებას აქცევენ.

შექვიამ უნდობლად და გაყვირებით ახედა იაშვემ განატარძო:

— მო, ჩემო, გოგო, მართლს გეუბნები, ასეთები არიან ლექტორები, მაშაყცები... ქოფაკები არიან, მაგრამ მოყვარი ეგ არ არის, პირველ გამოცდამზე, როგორც ენა, წლავ ხალხი მოყვარის თავს, — მშობლები, ახლობლები, გულშემატკივრები, შეიძლება თბილისიდანაც ჩამოვიდნენ, ტაღებტაღიდან და პირველი გამოცდა, ხალხი, ქვეყანა გნახავს, და ამ კაბით? ამ მორთულობით?

იაშვე, როგორც სწავლიდა, ახლაც ისე ლაყბობდა ღამაყაყობდა შედგრა, მოწივიმ ხშირ და სხობ გულუბრყვილო, მიაბიტური გამოშეტყველებით. ცალ ხელს შექვიას თმზე უსკამდა, ცალი ხელით ზურგზე ჩამწერივებულ კაბის ღილებს უხსნიდა და ყოველ სიტყვას თითქოს ყურში ჩამღეროდა. მიუღია მისი მოქმედება არაფრით არ განსხვავდებოდა ყველაზე მოსაყვარულე დედის მზრუნველობისაგან. სიპარტოვამ და მუღმივ აქრძალული ხაქმის ქეთებამ — ან იქნებ ერთმაც და მეორემაც — იაშვნს საჭიროებისდაყვალად გაგრეგანი სათნოების გამოხატვის უნარი განუყოფია. აზრად რა ჭკონდა, ღმერთმა იცოს, შექვიას ქერ ამბის გამოცნობა არ შეეძლო, რასაც თვალთ ხედავდა და ყურით ისმენდა, გულთაყ ის სწეროდა და იაშვნს შეგონების თანდათან ნებდებოდა.

— აი პერანგიც... უკვე მოქველდებულა, — უთხრა კვლავ მჭრუნველად, როცა კაბა გახადა და პერანგის დაყვსილი საშხრეები დაინახა, — ამ კაბის ასეთ პერანგზე ჩაცვა ცოცოა, ადარ მოუღებება... და უნდა გამოიყვალა.

— ვაიშე, პერანგიც... — შეცბა შექვიამ.

— კი პერანგიც... და საერთოდ ყველაფერი რომ გამოიყვალა, აქონებს.

— არა, დედა იაშვე, ასე როგორ შეიძლება? — რა შეიძლება და რა — არა, შე ზომ უფ-

როცა ცილა, — გაუღიმა იამზემ და ჩემოდანი ამოკვეა, ცელოფანის პარკებში ჩაწობილი ნეილონის პერანგები ამოიღო, ღია ვარდისფერი, საფულეამოპარგული პერანგი ამოარჩია და შექიას თვალებში გაუშალა, — ამ კანას სწორედ ეს ფერი მოუხდება.

— დედა იამზე, არა, არ მინდა, მუდარით უხარა შექიამ და თავი დაღუნა, — მარტყენია.

— რასა ვრცხვენია, ვოვო? — ვითომ ვაიოცა იამზემ.

— ამდენს ვერ გადავიხდი.

— გადაიხდი, — დაუვაკუნით უხარა იამზემ, — ისე მოგებერებე, რომ გადაიხდი, არადა, ვითომ შეინი დედა ვინაფიღერა.

— მაინც არ მინდა, ჩვენების დაუყოთხავად არ მინდა... მაშას ეწეინება.

იამზემ ხმაშალა გადაიხარხარა.

— ჩემი პატარა, უკუყო ბავშვი, — თქვა ენამორღულით, შექია გულზე მიიხებდა და თბაზე აჟოცა, — დედას და მაშას უველაფერი კი არ უნდა ვაუშალო, ვოვო? არა, ვენაცუაღეს! მთელ სტუდენტო იქნები, დამოუცილებელი, სრულფუნქციონირი მოკლეც ვახდები, და ეს პატარა საიდუმლო შენც უნდა იქონიო. ვინა ისეთს რას აკეთებ, რომ... რა არის ერთი ხელი ტანსაცმელი? გროშებია და ნები არაფერი. სულ ცოტა, ბოლო წელი მაინც უნდა იცხოვრო ჩემთან? და ხუთ წელიწადში კი ისე გადაიხდი, რომ თვითონაც ვერ ვაკეცე. აჟი ეუბნები, ნაწილ-ნაწილ, ნელნელა-მეუთქია.

ამ საუბარში იამზემ გარდერობიდან მეორე ასეთივე ზომის ჩემოდანიც გამოათრია, გახსნა და შავიდან სხვადასხვა ფერისა და ზომის მაქშინიანი ლიფები, ქვედა საცვლები და კორსეტები დაასორავა.

— აჟ, აჟ უველა ზომებია, ამორჩიე, რომენილიც მოგწონება და მოგერგება და ჩაიცვი, შე მანაზე კანას ნელაზილ უთოს გაცკრავ, — კანა კვლავ მკლავზე გადააფინა და კარებში გასვლისას პრანების კილოთი უხარა, — ჩქარა, შა, ნელარ უოქმანობ, დაგავიანდება.

— არ მინდა, ვერ ჩაეიცვამ, — თუარა კვლავ შექიამ, მაგრამ ეს უფრო თავისი საქციელის გამართლება იყო; ხმა უკვე გაუხედავად და მორჩილად ედგებოდა, ხოლო თავლ-წარხნა და გამოხედვასე შეკრებულნი დახარბება ემჩინებოდა. თუ წილან აჟ ძალიან უცხოვ და შიშვედომილად ეჩვენებოდა ეს ღამაში ნათობა, ახლა უკვე სანახევროდ მინც, თავისად თვლიდა და ერთი სული ჰქონდა, ბუღითაც შესებოდა და საბოლოოდ დამატრონებოდა.

და მარტყელა, გვიდა თუ არა, იამზე, შექია ერთი წუთითაც აღარ დაეუქრებულა, აღარ შეუოქმანებულა და მამანვე ძველების ვახდასა და ახლების ჩაცმას შეუდგა.

შექია სათითაოდ იღებდა ხელში პარკეშუმისა თუ ნეილონის სიფრაფანა პერანგებს,

ახლასვე ქვედა საცვლებს. ფერადი მაქშინი მოხატულ ლიფებსა და ვაჭვირავლენებზე, ააქერ, ოცდერ იღებდა, კუქნიდაც უღრმოდ და სახეზე იხტებოდა ცილაკლავ და რამდენცერმე იზომებოდა და ამ ფართულ სიკვლეტე-ში მთელი სიკვლეტის სახარულსა და ბედნიერებას აქსოვდა. ზტოდა, ცუტყავა, მაგიდას ირველივ ურბენდა და ჩუქად კისკისებდა. თან შევილის ნეტრივით კროვდა, რადგან უველგან — სარკებში, ავეებს ვალაქულ ზედამარზე, ფაფურის სურებსა და ბროლის ღარნაკებს, თავის გამოსახულებას ხედავდა და უცხო სახელში სიწიშვულ ერცხენებოდა.

იამზე რომ შემობარუნდა, შექიას უველაფერი ჩაცმული ჰქონდა და კანასა ელოდებოდა, იამზემ საქმიანი მზარუნველობით შეთავალერა და ფეხსაქმლის ვარდა უველაფერი მოუწონა.

— ახლა კიდევ ფეხსაცმელი. — შეწუხდა შექია, — ბევრია, დედა იამზე, ძალიან ბევრია...

— არა, პირიქით, საქირია, და რაც საქირია, ბევრი არაბოდეს არ არის. — თქვა იამზემ და სარკიანი ვარდერობის მეორე კარიც გახსნა, ქვედა უჩრიდან წოწოლაქუსლიანი თეთრი, სასაფხულო ფეხსაცმელი გამოუღო და კანაც თავისი ხელით გადააცვა, მოარგო, გაუსწორა. მერე უკან, ფანქრების ფარდები გადასწია, დარაბები გამოიღო და შექია ფანქრებშორის ჩადგმულ ძველმოღერი სარკის წინ დააუწია.

— აჟ, იმა ახლა შეხედე შენს თავს და შედარე, რომელი გობა, — ეს თუ ის?

შექია უსარკოდაც კარგად ზედვადა, რომე-ლიც გობადა, ხოლო სარკეში ისე შეცვლილი ეჩვენა თავისი თავი, რომ უცხად ცნობაც კი ვაუქრებდა. კანის ფერის მკრთალი ანარკული სახესა და ბროლისფერ ველუარზე უჩინარი შექივით დასცემოდა და თითქოს თვლებში ვადესხვაფერებინა. შექიას მოსწონდა ეს უეცარი სახეცვლილება, სარკის წინ ანცო ბავშვით ხტოდა და თავის გამოსახულებას თვითონვე შენატროვდა.

— აჟ, რომელი უკეთესია? — კვლავ ჰკითხა იამზემ.

შექიას ზედმეტი სიმორცხვისა და ბედნიერების გამო იამზნსთვის პირდაპირ შეხედვაც ვაუქრებდა და თვდაღუნულმა ძლივსგასაგონად ჩაიჭრებოდა:

— რა შედარებია, დედა იამზე...

იამზე ვანზე ვადვა და ერთხელ კიდევ უფრადღებით ახედ-დახებდა. — კარგია, — თქვა თავისი ნახელავით ქაეთელიშა, მერე სარკის სადამაზე ვაწკრივებულ ტურსაცხების ფერადი კოქონებიდან ერთ-ერთი ამოარჩია და თავი მოხადა. შექიას ტურსაცხა ხელში არასოდეს აეღო, საერთოდ სიმახინქედ მოაჩნდა, და

ძალიანაც იუარა, მაგრამ იაშვმ თავისებურად დაუყვავა და ამაზეც დაიყოლია.

— ოდნე, სულ ოდნე, მხოლოდ იმდენად, რომ ტუტებში თავიანთი ბუნებრივი ფერი არ დაეკარგოს... ახა, მორჩა, ახა ახლა შეხედეთ, თუ ასე არ ქობია, არცთუ გეჩნდება და სახეს კი სულ სხვა ელფერი აძლევს, ალაშაუებს. ისევ საჩუქრს წინ ღაჟენა, — ახა, აგე, შეხედეთ, ხომ ქობია?

ღიაბაც ქობდა: საღებავი თითქმის არ ემწნეოდა, ხოლო ტუტებზე მოხაზულობა უფრო შევეთრად ისახებოდა და სხვა ნაკეთობსაც შედარებით ღიაწაღ და შეათვალ ანენდა.

— აი ახლა კი სწორედ ისეთი ხარ, როგორც უნდა იყო, — არც მეტი, არც ნაკლები. — სასადალო ოთახაზე ზღუდისგან გაშალა, შეუბლზე ეამბორა და პირველი გადასახა, — ქრისტე და იღბალი ფეხი ზედნიერი, გული მხიარული!

შუქია ჩანთა აიღო და გასასვლელისაკენ გაემართა, მაგრამ ხანამ ვეცდოდა, იაშვმ ისევ მოაბრუნდა.

— ერთი წუთიც!

შუქია შედგა და მოლოდინით მიაშტერდა.

— ჩანთა აღარ უხელება, — თქვა იაშვმ და ისევ აღარავინ ვეცდოდა.

შუქია თვითონაც კარგად ზედავდა, რომ შავი კარვის ნაკეცი შემოქმედელი, თბილისური ჩანთა ახალ მორთულობას არაფრით არ ეგუებოდა, — მაგრამ სინდისი ქენქნიდა და შორსხვად თუდაბარალი, ვაუბედვრად ღულღულულებდა:

— ვაჟე, ჩანთაჲ?.. ანდენი რამე?.. რა ქნა... მტრისმეტია, დეიდა იაშვმ, ძალიან ბევრია.

— ეს ჩემი ფეშქაში! — იაშვმ გაბრწყინებული სახით გამოჩნდა კარებში და თითბრის ბალთბიანი, თეთრი ტუფის ბუღვარული ჩანთა საწეოთი ცერმონით გადასცა. — პირველ გამოცდაზე მიიღებარ და ჩემს სასოვრად გქონდეს.

აიშვმ აღარც შუქიას რამე ეთქმოდა. რაც კი რამ ქმნიდა ჩანთაში სადღესოდ ჩალავებული, ყველაფერი ახალ ჩანთაში გადაიტანა და ანდენი მოულოდენლობით ვაოცებულნი და თავბრუსხვევითი ქუჩაში გამოვიდა.

ახალი ტრანსპენი ეხამეშებოდა და ხალხში გამოჩნდა პირველად ძალიანაც უქირაა, მაგრამ ქალი ისე ადვილად და მღვი აჩაფრებს, როგორც ღამას მორთულობას, სადარბაზოს ჭერ ორი ნაბიჯითაც არ გამოხცილებოდა, რომ სიმორსხვე და უხერხულობა მთლიანად გაუქრა, — ტანი ვაშართა, ყელი მოიდგრა და სახეზეც ჩაცმულობის შესაფერი იერი დაიღო. გამკლავ-გაოჯღელნი — ქალებიც და კაცებაც ერთნაირი მოწონებით აშტერდებოდნენ. შუქია კარგად გრძობდა. ამ ფარულ, აღტაცებულ შერვას, მიზნისად ხედებოდა და თავისდამუშურწინველად ნახიჯს აქტა-

რებდა, — ინსტრუქტისკენ მიუხაროდა, დარწმუნებული იყო, რომ ორბი-უყვე აქ უკლოდებოდა და მასთან შესახვედრად მიიჩქაროდა. ორბის ხომ ასე მორთულ-ჩაცმული არასოდეს უნახავს და, — რას იტყვის ახლა? როგორ შეხებდებო? მოუწონებს, გაუხარდება თუ?.. — თავში სულ ეს კახებები უტრიალებდა და რაღაც უჩვეულის შოლდისწინ ფრთხილმხედივით მიიწარგოდა.

ვლუ ასფალტი ჭერ ისევ სეფო იყო და ლილისფრად ბზინავდა, მაგრამ უყვე საქაიოდ ცხელიყო. ბელურები კრამიტქვეშ შეფარებულნიყვნენ და წაბნად და მოთენითილად ელტრტულბუნდნენ. აღარც ცელქი და მოუსვენარი დილის ნოკი კრთდა, ნაღრვე სიცხეს თითქოს ისიდ დაეფრთხო და ხეთა ფოთლებში მხოლოდ ოდნედა ფეშქავდა. მარცხენა რიგის სახლებში ფანქრები სისხლისურად ვიწვავებდა და არც-ღალი შუქი მოპირდაპირე ევლებსაც აწითლებდა. სახლების სახურავებზე ფეხწიკელი მტრელები დაკოვადდნენ და დილის სურწნელი მთვრალბი გრძნობიკრად ღულღუნებდნენ ქუჩის ბოლოს მეწოფე იზიდები გამოსულიყვნენ. გრძელტარანი ცოცხებს ცელმზივით იქნევენდენ და ქუჩას თითქოს მისიხდნენ. ტროტუარზე შეთავსავრბიანი შემაწენე დედაკაცო მოდიოდა, ქილებით სავსე ბრეწეტის ჩანთებს მალბალი ჩამოსდგამდა, შუა ქუჩაში გამოვიდოდა, დონის შემოიყრბადა და დასშულ კარ-ფანქრებს როგორღაც მოფერებით შესახებდა:

— მაწონი, ქალებო! ახა კაი კამენის მაწონი რბე, რბე!

ავტობის კედელთან ჭრელი ცოცა გადარაჭებულყო და თვალბმოდელი ეტლოდა ბელურების ღებლა ჩამოფრენას. შუქიას ადვინებული შერვა რომ იგრძნო, შერვთა და მოუსვენრად მამობებდა. ჭერ გვერდის აგლა დაპიბრა, მერე ქუჩა გააღებრა და კუთხბრეცილი გალაგანში დატანებული ფიჭვის ქიშკარის გადავლო. შუქია სხვა დროს უსათოდ შედგებოდა და მიწყეკლიდა, ქვას გადააბრუნებდა ან შემობრუნდებოდა... ახლა კი იმდენად ბედნიერად გრძნობდა თავს, რომ მისთვის დღეს ცრურწმენა აღარ არსებობდა. ეს დღე მას ეყუთვნოდა, მხოლოდ მას ერთადერთად და ყველაგან და ყველაფერში სავთობის ბედნიერების დასტურს ხედავდა.

ავტო, პატარა კაბის ქონვერბიანი ციხე-გალავანიც გამოსვდა თუ არა მოსახვევს და მოედინისაკენ შემობრუნდა, თვალწინ როგორღაც უცხად აღემართა, თითქოს ამაღლდა და ბურკები-ან-კარბიბიანად შესავებებლად წამოყვუდა. აბიტურიენტბი და მათი გულშემატკოვრბი უკვე შეტრბილან. უმეტესობა შესასვლელ ქიშკართან დგანან, ზოგი აქვთ, დედაბურკის გვერდით გამოსულან, ზოგნი ხეებქვე წადლებს შემფარბიან. უფელგან ჩაუფ-ჭვუფად დგანან — სამსამი, ხუთ-ხუთი, ათ-ათი, ზოგან უფრო

მეტაც და, როგორც ასეთ დროს სწევით, ყველგან, ყველა ჭაუღში, მღვანდელ გამოსცაზე მსჭვლემენ.

„ალბათ, ორბი ექ სადმე დგას. შეიძლება ზღმეც იოს, ლოდინა დაღაღა და სკაშე ჩამოჭდა... აფთიქის წინ ქრიაზე გაღასასვლელა და ზღმი შესასვლელი კარიც იქვეა... მაგრამ ზღმი არა ჩანს. მამ ინტიტუტის კიშკართან იქნება... დეას მარტოღმარტო, გულს მოლოდინი უკემშავს და ჩემი ვამოსანენი ვზოსტენ იუურება... შეიძლება ეინშე ნაცნობი შეხვდა და მისთან საუბროს...“

ამ ფიქრით მივიდა ზღის კუთხემდე, ილიას მგვლთან ნაბიქი შეანელა და ორბი რომ ცალკემდგარი ვერხად დაინახა, ფარულად აბიტურიენტების ჭვუფები დახვტა. ორბი არც აბიტურირენტების ჩანდა. შეჯია ისევ ზღმი შებარუნდა და ყველა სკამი და კუნტული ერთხელ კიდევ გულდასმით დაათვალიერა, ზედა, ახალ ზღმიაც გაიხედა, ზოლოს დედაბურჯსუქან, ერთელის ძეგლთანაც მოინახა, მაგრამ ორბი არხად არ იყო. ამაღ, ცოტაც არ იოს, გული დასწუვიტა და მოართობიით თავმოწონების ზღლისი გაუნდელა იმედი მაინც არ დაკარგა, ორბის არყოფნა დაგინაწებით ასწა და ნაცნობი აბიტურიენტების ჭვუფს შეუერთდა.

შეუბის ჩაქმულთმა ვაკოებს, რა თქმა უნდა, შეუძნეველი არ დარჩენიით და მისვლისთანავე რკალად შემოერტუნენ. მოწონებისა და ვაკოების გამო ზოგს კვილიც კი აღმოხდა, მაგრამ სურბი არცერთს არ დამჩნევია, — ჭრ იმზინისა არ იყენენ, რომ სხვისი სიკეთე სწუნოდა და ახალი და მღიდრული მოქთულობა გულწრფელი აღტაცებით მოლოცეს.

ინტიტუტში შესასვლელ კიშკართან თავმოუბრილი აბიტურიენტები გაურერებლად უყანებდნენ, თავზე წივინებას და რეულებს იბრდილავდნენ, ედავბოდნენ ერკობნეტს, ეამბობდნენ, უფრო კი ლაზღანდარობდნენ, ერთმანეთს აქოლიკებდნენ და ხარხარებდნენ.

აბიტურიენტთა უმრავლესობა ახალბედბო იუნდენ და, როგორც გამოუცდელიებს, თავი დღადაც მოქმონდათ. კარზე ყველას ერთი სიტყვა ეტრა, — ვიცო! ამ ჩახუთულ, ბურჯ-გალავნებს ზორის მოქცეულ ვიწრო ფორზე დღეს ეს ერთადერთი სიტყვა იხმოდა:

- ვიცო! ყველაფერი ვიცო!
- თქვენ მაგრე გვონიით, — იღრაქებოდა დაბალი, პირანუვათლოარი, გაურკვეველი ასაკის კაცი, და აბიტურიენტებს დაცივით აშტერდებოდა. მის უფერულ, წელიან თვალბში ყველაფრისადმი უნდობლობა იხატებოდა. ჩანტეილი შუბლი ჰქონდა, ბრტყელი ყვრიმალედი, სახე დიდი ხნის უხმარ, ჭიებისაგან დახრულ ოთხკუთხ ვობს მიუვადა. ეს იყო ინტიტუტის მერკარე, პირველი ნაკადი უკვე შეეშვა, საქმე აღარაფერი ჰქონდა და გამოყეტლი ვახოსებთან

კიშკარის ვასწარავ, წინ და უკან დადროდა. თავზე დაქმუტული ფეტრის ქუდი ეხტრა [დრ ტამ...]
ზეც ასეთივე დაქმუტული და გახუნტული ტამ...
ლოს შარავალ-კიტელი ეცვა. ფეტები ხარაზულ რუხტებში წაეყო და ხელში ვასაღებების ასხმულას ამაშავდა.

— მო, თქვენ მაგრე გვონიით და არაფერი კი არ იციოთ, — იმორებდა ზრინწიანი ზმით, ცხიერად ხიხინებდა და ჩუქოთლებულ, ვაპერხერებულ კბილებს აჩენდა, — აქ ადგილია ლამარაკი, საქმე იქ არის, აი! — გრძელი უბა ნინა-ფიფი მოქმინა და ცერა თითი ინტიტუტისკენ გაიშვირა, — მო, აი, იქ არის!

შეკარის ირგვლივ თანდათან მომრავლდნენ აბიტურიენტები. ისინი თითქოს უფრადლებითაც უსმენდნენ; მაგრამ სახეზე ყველას შეკავბული ლიმილი ეხატა. ჩანდა, მის ნაოქვამს დიდ ფასს არ სდებდნენ. ერთი შექია იყო წარბშეკრული და გაჭვარებული. ეს კაცა რატომღაც მისვლის პირველი დღიდანვე შესძულდა. გულში სულ იმას ნატროხდა, რომ ვისმეს ვაგდო, გაერუმებინა; ან თუიონ ვასცლოდა და მისი ხმა აღარ ვაგონა, მაგრამ სხვათა წაბაქითა თუ ცნობისმოყვარეობის გამო, ისევ ადგილზე იდგა და უსმენდა.

— რას ლამარაკობ, შენ, რას? — ევღარ მოითმინა ერთმა ლამაშმა, ქორორა ბიჭმა, ახალგაზრდების წრე ვარდია, ცხვირწინ მისაღები გამოცდების პროგრამა გაულადა და წითელი ფანქრით აქრელებულ ფურცლებს თითი ჩაუყოლა. — აი, ესეც ვაკო, ესეც, ესეც! თითქმის ყველაფერი შეიბარებ ვაკო და რაღა უნდა მკობოს ისეთი, რომ ვერ ჩავაბარო?

— კარგო, ერთი, ღმერთი ვიშეველას! — ჩაიციინა ადგებით კაცმა და ვაბინიარი სახე უფრო გაუბრტყელდა. — იცი, რამდენი მინახავს შენისთანა თვდაჭერებული ჭილები? ოცი წელია, რაც აქა ვარ და... საქმე მარტო ცოდნა როდია. აქ, ბიაშელო, გარდა არ ვგონოს, ეს ინტიტუტია, უმაღლესია და უმაღლესის გამოცდებს კი წესი და ადამიცი თავისებური აქვს. ამა ერთი იმითა მკობო, ვინც მეორედ და შესაწედ აბარებენ... მშ, ცოდნა ცოდნა არაფერიც არ არის.

— ამა კიდევ რაღა საქირო?

— მშ, — კაცმა ცხვირში ჩაიფრტუტუნა და ფეხი მოინაცვლა, — შენ ჭურდების სიმღერა ვაგიგონი? „საქმე ფულია, მამაკე ტუთლია“. აქაც ასეა — საქმე ფულია, ცოდნა ტუთლია. მოდა, თუ გუნებაში გაქვთ რამე... ამ კარებს აი ეს ვასაღები ადებს. — აბიტურიენტებს თვალი მოვალე, ვასაღებების ასხმულა ხელში კრიალოსანიით შეათამაშა და კიშკარისკენ დუნედ გაიბიჭა.

— აი, თურმე რა მუცლის გვრემა ჰქონია! — უმაწვლებშია სიცილი და კოქოლა დააყარეს და მიმოიფანტნენ. შექიაც კვლავ თავის სალოდიონარს დაუბარუნდა და დედაბურჯისკენ წამოვი-

და. შვე შუა ცაჲ ვაუსწორდა, პირველი ნაჲდი უყვე მთლიანად გამოუშვეს, მეორეს გამოუძახეს და ორბი კი ჭერაც არსად იყო. შუქია უოყველ ავტობუსს, ტაქსს, კერძო მანქანას ზეერადა და მგზავრებში ორბის რომ ვერ ნახავდა, ვულჲაწუ-ვეტობლი უყან ზრუნდებოდა. კიდევ კარგი, გაჩერება იქვე იყო, აუთიჲქის წინ, დედაბურჯი-დან პირდაპირ მოჩანდა და შორს სიარული არ უწევდა.

შვე გადაიხარა, მეორე ნაჲდამაც გამოდენა იწ-უო და ჭიშკრიდან ჭაროდ ჩაშომდგარი ვულჲე-მატაჲვრებზე შეთხელდნენ, ავტობუსები კვლავ უწვევტ ნაჲდად შემოდდიოდნენ ქალაქში, ძველი ზღის კუთხეში, გაჩერებზე მგზავრებს ჩაშოს-ხაშდნენ და ცარიელები ავტოსადგურისაკენ და-ეშვეებოდნენ, ხელბარჯიანი თუ ხალთა მგზავრე-ბი თავთავიანთ გზით მიდიოდნენ. ორბი კი არა და არ ჩანდა.

„რატომ არ მოდის? წერტილს უსათყოფე მიი-ღებდა, მაგრამ სად არის? ხომ არაფერი შეეშ-თება? აჲად ხომ არ ვახდა?“ — შუქიას სულ ეს კიხიხეები უტრიილდება თაჲში და, როგორც ასეთ დროს ხდება ხოლმე, მოუხვედელიობის ათა-სნარ სამხედელ მიზეზს იგონებდა. და წუხალი-საგან ვულჲე ეკუშვეებოდა.

დრო კი მიდიოდა. თანდათან მეორე ნაჲდიც ჩაშოთუდა და ჭერი შუქიას ჭვალუზე მიდგა. ჭვალუხს მისაღებად მაღლიდან დაბორანტი ქალა ჩაშოვიდა, მაგრამ შევარემ არ დაინება, ჭიშ-კარს უწარმარბო კვლავტ ასწნა, ლამობრანტი ქ-ღის მავიერ კარებში თვაითნ ჩადგა და აბი-ტურირენტებს ღრუნით გამოისახა:

— საგაშოდღობი მოამზადეთ!

შუქიას მოდდიინი ჭერ მთლიანად არ ვადან-წყვეტოდა და იმ ინიდით, იქნება უყანასხედელ წუთს მინც მომისწროსო, ჭვალუხს პოლოში ზო-ექვა, თვალი და ყურიც ისევ გზისაკენ ეკირა.

მეორე ახალგაზრდებს სათითაოდ უნჩაჲვდა საგაშოდღობს და კარებში ისე უშვებდა. ჭვ-ალუ ვანახვერდა, სწორედ ამ დროს, დედაბურჯის იქით, ცხვრად შეღებოლმა ავტობუსმა ვაიქრო-ლა და მაღის კუთხეში გაუჩინარდა. შუქიამ უყან დაიწია, ჭვალუხს შეუშინეულად გამოუყო და დე-დაბურჯთან ვაირობინა. მაგრამ შოფერმა ხალხი რატომღაც დანიშნულ ადგილზე, აუთიჲქის წინ აღარ ჩაშოსხა, მაღის მეორე პოლოში ვავიდა და მანქანა შადრევანთან ვაჩერა.

შუქიამ უყან მოხივდა — ქიშკარში ჭერ საჲ-მაოდ ჩანდნენ აბიტურირენტები. მოვასწრებ. — თქვა ვულჲი და ავტობუსისაკენ აჩქარებით წა-ვიდა. იმის შიშით, ნაცნობს ან მეზობელს არა-ვის ვადანუგარბოო, ახლო მისვლა ვერ ვახედა, ქალაქის ბიბლიოთეკის ვეერდით დადგა და ავ-ტობუსიდან ჩაშომდინარ ხალხს იქიდან დაჲ-ვირდა.

მგზავრები ორფეე კარებიდან ჩაშოდდიოდნენ, მაგრამ ავტობუსი, ჩანდა, ვადატორბთული იყო

და მთლიანად ჩაშოდდას კარცა დრო დასჭირდა. პოლოს ავტობუსში მარტო მოსურბარ დარბაშ შე-ქიამ აქეთ-იქით ვაუანტულს მგზავრებსსაც ვაჲყო-ლა მწერა, მაგრამ კვლავ აშაოდ — ორბი ვერსად დანახა.

არა, ეს უყვე დავიანებას ადარ მგავდა, რა-დაც სხვა იყო, სრულიად სხვა.

შუქიას ვულჲა სწორედ ეს სხვა რაჲც უწ-მრო და მტკივნეულად შეეეყმა.

6

სად იყო ორბი? რატომ არ მოვიდა? იქნებ არ მიუღია შუქიას წერტილი და არ იცოდა, რომ დღეს ის პირველ გამოცდას ახარებდა? როგორ არა, წერტილიც მიიღო და მოდიოდდა კიდევ — პირველსავე ავტობუსზე აჩირებდა წა-მოსვლას, მაგრამ ის წერტილი თადეოქმა ორბი-ზე წინ მიიღო და. საქარო თადარიგაც უფრო ადერ დაჲქირა.

სახლიდან დილაუთენიდა გამოვიდა, — რა თქმა უნდა, მანქანით, — და ორბის დაუწყო ღოდინა.

ორბის ორი გზა ქონდა: ან ავტობუსით უწ-და წახუდელიო, ან მატარებლით, მამასადამე, თა-დეოქს ისეთი ადგილი უნდა მოენახა, საიდანაც ორბის ეწოკარბიდაშოცა და თემშარზე ვასა-ხველი ვასაუარც თანახრად ვაჩირნდებოდა და თითონ კი დაჲარული იქნებოდა.

სოფლის ორღობე-ბილიკებსა და ხესლლის ზა-ღებში ჩაჲრვულ შუქა-მოსახვევებში მისაჲარე-ბელს რა ვაშოდებს. თადეოქმა ასეთი საუტრი სკოლის საცდელ ნაჲვეთსა და კოლშუერენტობის დეჲორბიულ მაღს შორის აღბარინა და ავტო-მანქანა ცახვევის კვეშ შეაუენა. კვირა დილთო, ამ დროს, აქ არაჲც ვაიშოდდა და სწორბ მისა-ჲალტებული თემშარა როგორც ხელის ვულჲე-ისე მოჩანდა.

დღეხანს ღოდინი არ დაწვირებოია, შვე ამო-იწვერა თუ არა, ორბიც ვაჩონდა. გზაჲვარდინს. თან წუთით შეჩერდა, სივარტეს მოუკიდა და ჴვეით, ავტობუსის ვაჩერბისაკენ წვიდა.

— აჲ, ავტობუსით აჩირბს. — თქვა თავის-თვის თადეოქმა და ორბი რომ თვალს მიეფარა, მამანეე საქებს მოუჭდა.

ავტობუსის ვაშოდებამდე ჭერ აღერ იყო და ვაჩერებზე ორბის მტეო არაჲც იდგა. თადეოქ-მა, რა თქმა უნდა, შორიდანეე დანახა. მაგრამ თავი ისე დაიქირა, თითქოს ვერ ხედაჲდა და მანქანა შოჲლო სისწრაფით ვაიქროლა ორბიაც შორბიდანეე იცნო თადეოქის ჩახსტერი „ვულ-ჲა“ და თვალუც ახევე აარდა. ორბის დღეს არაჲც ნახა არ უნდოდა, მთელი თვის უნახა-ობით ვული ქონდა ვადალეული და შუქიას მე-ტი არაჲც ახსოვდა: თითქოს თვალწინ ედგა, თითქოს მისი ხმაც ეხმოდა, ხედავდა მომლო-დინე შვრბას და შეხვედრის სიხარულსაც წინახ-

წარუდგინებდა. თავდგომის შეხვედრა ხომ სულ არ უნდოდა, ერთი თვის გამოცდილებით იცოდა, რომ იგი უსათუოდ რაღაცას შესთავაზებდა, — ვახტანგის ან ქვიშის და ავითონ კაფარის ვერ ვეტყობ. რადგან მას შემდეგ, რაც უმაღლესში მოწოდებას შეჰპირდა, თავდგომის მიხედვით სულაც ვაძლავ ვაძლიერებ და მის უთვალისებურად ვაჭრებოდა მადლიერად ასრულებდა. კარგია, რომ თავდგომის ავითონვე ვერ დაინახა.

ორბიშ ამის გაფიქრებაც ვერ მოასწრო, რომ „კოლეგა“ დრკილით დამუხრუჭდა, უყარვე ვამოგორდა და წინ გაუჭერდა.

— სარკიდან დავინახე, — მოხობიშეხასავით უთხრა თავდგომისა, — თანჩრადან ვულყეთილად ახედა და, როგორც თანატოლს, ისე გაუღიმა, — ამ დილაუთენია საით?

— თელავში შედივარ. თავდგომის ერთმა ძალიან შეწუხდა. — კადვე კარგი, დავინახე, თორემ რას გეგვანებოდა... — უთხრა და მარჯვენა წინა კარი გაუღო. — დაქე.

— შენც იქით მიდიხარ? — არა, მეგრამ წამოვალ... შენ აკუყვან. — რა, არა, მეგრამ როგორ შეგაწუხებ, — ვულყეთილად იტარა ორბიშ.

— არ ვრცხვენია, ბიჭო, — წყნით უსაუფედურა თავდგომისა, — ანა მეგობრობა სხვა რა არის, თუ ასეთ პატარა საქმეზეც...

— რა ვიცი, იქნებ არ სცალია-მეთქი, — თავი იმარჯობა ორბიშ.

— მამაკისათვის ურველთვის მცალია, უნდა მოვიცადო, — უთხრა თავდგომისა და კარი თავისი ხელით გაუწია, — დაქევი.

ორბიშ დაქდა. მეგობრობის ასეთი თავმდაბლობა უზომოდ ეახა და წელანდელი თავისი განზრახვისა, რომ არ დანახებოდა, ძალიანაც შერცხვა. თავისი თავი შეტისმეტად მანია, უსუსურ, და ვულანამცეცა კაცუნად მოუჩვენა, ხოლო თავდგომისი მას თვალში ერთიორად ვაჩარდა. აი ვინ არის ნამდვილი მეგობარი! აი ვინ უნდა მიზამოს და ვისგან უნდა აიღოს კაცურაკობის მავალით მას კი, წინს თავდგომისი ჯერ კიდევ კარვად არ სცნობია და არც მეგობრობა სცოდნია. სხვა ვინ იზამდა ამას, ვინ გაუწევდა ამდენ სამსახურს? ცოტა ვხა ხომ არ არის, ორი საათის სავალია. თანაც რა დათანებავა სატრუფოსთან უკობრობის მანქანით მისვლა, რა მატელია... არა, რაც მართალია მართალია, თავდგომისი უმაღლო ვაჯაკია, თავდგომისთან მეგობარი არც ჰყოლია, არცა ჰყავს და, ალბათ, არც შემდეგში ეყოლება. მოსაწონი უფრო ის იყო, რომ თავდგომის თავის უპირატესობას არასოდეს ანუღანებდა, ასე ვთქვათ, ხმამაღლა არ ეუბროდა, ზოგიერთებივით ცხვირს მადლა არ სწევდა და თავისი საქმიანობის არც თავს როდისმე იჩინებდა. მასთანავე, მეგობრობისთვის სამსახური კეშ-

მარტ მთავალეობად მიარნდა და ამ მოვალეობას პირნაოლად ასრულებდა. ახლაც ასე იყო, ორბიშ ვულანათვის ამდენი ვხის ვაღლან აღარ ერილებოდა.

— მაინც, რაზე შეწუხებულხარ ასე დილაად-რიან? — ჰკითხა ორბიშ, თითქოს სხვათაშორის, სოფელს კარგა მანძილით რომ დაშორდნენ, სიჩქარე ხელის ნელი მოპარობით ვადართო და ქვევით, ვადაქილი მინდვრისაკენ ვაიხედა, — ვეტყობა, რაღაც საშური საქმე ვაქვს.

— დიდი არაფერი, — ნამალადვე სიმშვილით თქვა ორბიშ, — ერთი ამხანაგი გამოცდას ახორებს დღესა და...

ისევე ტუთილი ორბიშ სირცხვილიაზან სახე წამოტარებდა და თავი სარკელსაკენ შეაბრუნა, ხოლო თავდგომისა თითქოს ისევე სხვათაშორის ჰკითხა:

— რომელი ამხანაგი? — არის ერთი... შენ არ იცნობ. — შეე არ ვიცნობ? — ვაიოცა თავდგომისა, — ვინა ვინ არის ასეთი? — სკოლის ამხანაგი. — რა ჰქვია, რომელია?

ორბიშ დაიბნა და ადუღდუღდა: — ჰო, ისა... სკოლის ამხანაგი. ერთად ვსწავლდებით... არა, ერთად კი არა, წელს დამთავრდა...

თავდგომისა სვლა შეანელა და ორბიშ ისევე საუვედურით შესვდა:

— ბიჭო, შენ, მეგონი, რაღაცას მიმაღავ? ორბიშ უფრო დაიბნა, უფრო ვაწიოთდა და თავი დაღწა.

— არა... დანამალი რა მქვს... არა... თავდგომისა უყან სამშური სატყე ოდნავ მარჯვნივ შეაბრუნა, ორბიშს დარცხვენით, ალყილ სახეს წამიერი მხერა შეავლო და სატყე ისევე ვაჩწორა.

— არა, თუ არ ვინა, ნუ მტყვი, — მშვიდად, უკვე უსაუვედუროდ უთხრა თავდგომისა, საქვს ცალი ხელი წამოადო და სასურვეზე ვადაქვა, — ნუ მტყვი... მე ძალას არ ვატან, მეგრამ მიკვირს კი: მეგობრები ვართ და... რა დანამალია, პირიქით, მეგობრობისთვის თავდადება და ვულშემატკიერება, რა საქმეშიც არ უნდა იყოს იგი, მოსაწონი და სასახელია. მე ამაზე შორსაც წავსულხარ და კიდევაც წავალ. შენ კი, თითქოს ვამხელავ გრცხვენია... თუ ის შენი მეგობარი ამისი ღირსი არ არის, მისი ვულანათვის არც უნდა მიდიოდე, ხოლო თუ ღირსია, მას სამარცხვინო და დანამალი რაღა?.. შენი საქმეა, ნუ მტყვი.

ორბიშ ამდენ სირცხვილს ვეღარ ვაუძლო და ვულანადე ვამოტყედა.

— მამსულ ეგ იყო? — თავდგომისა ხმამაღლა ვადაიხარხარა და მანქანა ვეჭრებზე, კაქლის ჩრდილში მოაუენა, — შეე კი მეგონა, მართლა მეგობრობის მიდიოდი.

ეს ნათქვამი ორბის უზოროტო დაცინვად მოეჩვენა და თავი უფრო დაღვინა. თავდგომი შემწუნარბებულრად სიხიბითება და ცრემლმორცული ვიწრო თვალებში ფარული სიხარულითა და კნუსოდელების შუკი უბრუნუნავდა.

— მაშ სატროლი მინერს უბნო, ჰა?

სიძლი უცბად შეწყვიტა, ორბის მხარზე ხელი დაჰკრა და უკვე გამაშინებულად უთხრა:

— შერე, რა გრცხვინია, ბიჭო? აბა, როგორ, ახლა თუ არაინ ვიუვარს და არავის უუვარხარ. მაშ როდისა? ცოცა ხანს იუურია და შეცვლილი მით ვანავარძო, — მავრამ წასვლას მინც არ ვარჩევ. თავს რაც უფრო ვანზე შორს დაიჭერ, უფრო უუვარები. გოგოებს ზედვადამკვდარი ბიჭები არ უუვართ. ეგეც არ იყო, ახლავე ისეთ გოგოს ვაუცნობ, რომ... ვარსკვლავს, ციდან მონუვებთ ვარსკვლავს!

— ვინ არის? — ვანავს სულწასულად იკითხა ორბში, რომ თავდგომისათვის თავი მოეწონებინა. როგორც ვაუკაცო, სიუვარულში ვულგარული სჩვენებოდა და ერთი წუთის წინანდეული შერცხვენაც გამოეხედა. თავდგომი ამ ვანვარბავს უმად მოუხედა და ტუჩის კუთხეებში დამცინავი ღიმი ვაუტრია.

— ჰა, ვინ არის? სად? — იკითხა ვაუშეორა ორბში.

— არის... აქ არის, ჩვენთან, კლუბში.

— კლუბში?! — ორბში ვაკვარვებით შეხედა. კლუბმა და კანტორაში უვლას იცნობს და იქ ისეთი არაინ ვაუვლებოდა.

— ქორეოგრაფები არიან, თბილისიდან ჩამოვიდნენ. — შეაგება თავდგომა.

— ქორეოგრაფები?

— მო...ორნი არიან. თავმკდომარემ მოიწვია, საკომეურნეო ცეკვის და სიმღერის გუნდი უნდა ჩამოაუღიბონ. მოდა... სამოსისხდარი ღილია, მანქანა არის, და რა ცობია ახლა ალაზნის ნაიბრებზე ვაუვლასა და ქვიტს?

— არაფერიც არ ცობია... მავრამ წამოვლენ?

— ეგ ჩემზე იყო.

— როდის ჩამოვიდნენ?

— ვუშინწინ.

— უკვე ვაუცანი კიდევ?

— აბა, რა, იმავ დღეს, სადგურიდან მე ამოვიუვარე.

— კარგებია? ღამაზებია?

— იეს! — ტუჩებში მსუნავად ვაუწკაპუნა თავდგომა, — ის ერთი მინც, პარდაპარ კლემით ნახტოა. ტანი ვინდა, სახე თუ... ირა ჰქვია.

— მეორეს რაღა ჰქვია?

— მეორეს—მანანა. ორიენე კარგები არიან... და კარგი ოჯახივლებიც ჩინან. ქვეყანა და სიტყვა...სახსურეც ეტუობათ, მე შევატყუ.

— ირა, მანანა, მანანა, ირა, — სახელები მართლაც ღამაში რქვევიათ.

— სახელს რას უფურბს. ვერ თვითონ ვაგოები ნახე დე... მკვიდრი თბილისელებია და

თბილისისთანა ღამაში ვოგობი კი ქვეყნად არსად მოიბებნება.

— მაშ რაღად ედგევარს... წავიდეთო... კლავ სულწასულად და თან ისე უკლავინტრად წამოიძახა ორბში, თითქოს ვანვარბვის შეუკვლა დღად არაფრად უღარდა, თითქოს ქალი მის... თვის უცხო სილი არ იყო და ახუი საქმეზეც პირველად არ მიდიოდა. თავდგომი ამასაც უმად მიუხედა და გულის ფარული ვარბავც თითქმის სიტყვა-სიტყვით ვამოიცნო: „რა უშავს, ერთი დღე არა უშავს... რაღე მიწვს მოვივონებ. სა-მავერიოდ ხვალ წავალ და ვამოცდების დამ-თავრებამდე სულ იმისთან ვიქნები“.

— „ვანახო!“ — გულში თქვა თავდგომა, ხანაღვლა კი ჰკობხა:

— მაშ, რა ქვანა, დავებრუნდეთ?

— რა სათქმელია:

— აი ეს მომწონს! — თავდგომა კინაღამ ხანაღვლა ვადიხარხარა და მანქანა იმავ წამს სოფლისაკენ შეაბრუნა.

სოფლის პირას, შარავნე ბარბოზე მოზღინარი ხალხი ვამოზლიყო, ვანერბოზეც ხალხი ჩანდა. თავდგომი მეწობლებს თვალს ახლავ ჩვეულებრივ მოყრიდა, „ეკლავ“ მინდვრის გზაზე ვადიუვანა და სოფელში ისევ ქვევიდან შემოვიდა.

— მინად სად არიან? — იკითხა ორბში.

— კლუბში. მეორე სართულზე, კუთხის ოთხი დამცალი.

სანამ საკომეურნეო კლუბ-კანტორასთან მივიდოდნენ, თავდგომა თავის ორბოებში შეუხეცია და სახლიდან „საიდილა“ და მცირე ზომის სა-ველე მანკიტოფინი ვამოიტანა. ფოტოაპარატი ნიადაგ თან ჰქონდა და ახლა მხოლოდ ფარი ვამოცვალა.

კვირა დღე იყო და კლუბ-კანტორის ეზო-კარმიდამოში დარჩისა და დამკვებლის მტეი არაინ ჩანდა, მავრამ თავდგომა ჩვევას არც აქ უღალავა და კლუბ-კანტორას ქვედა. ცაცხე-ბით დანრბილული ორბობიდან მოუარა. კლუბშიც უკანა, საკონცერტო დარბაზის კარში შევიდა.

ორბი თავს ახლავ ისე აჩვენებდა, ვითომ ქალიშვილების ვაცნობას მოუთმენინად მოელოდა, მავრამ გულში კი სულ იმას ნატრობდა, რომ ის ვიღაც ირა და მანანა ადვილზე არ დანხედროდნენ ან უარი ეთქვათ, რათა, როგორმე თავდგომს ჩამოსირებოდა და სადაც მიუხაროდა, იქ წასულიყო. მავრამ ნატვრა არ აუნდა, თავდგომი კლუბშიც უზომოდ ვანარბული ვანბრუნდა და ხელუბის ფშვენტობი ახარა:

— ჩაიცვამენ და ჩამოვლენ... ახლავე ჩამოვლენ.

ქალიშვილებმა მართლაც არ დამკვიარეს, ორიენე ერთი სიმადლისანი იუვენენ, მავრამ ირა შედარებით სრული ჩანდა და უფრო ღამაშიც იყო. ორიენეს ერთნაირად სადაღ-ცევათ

— გემოვნებით შეერჩილი იაფფასიანი ქსოვილის უსაზღვრო კაპებისა და ჩეხურის ჩუხტების ხელში მხარზე გადასაკიდებ ჩანთების უჭირაჲ, თმა ორბევს ერთნაირად, წაბლისფრად ჰქონდა შედებილი, ოდონდ არას გრძელი, მხარებზე დაფენილი თმა ჰქონდა, მანახას—მოკლედ შეტრიალი. ვაცნობისას არც ნაძაღდადვი სიზოტსვე გამოუჩინებიათ, არც სიყველუცე, როგორც სწევებით სოღმე ქალიშვილებს, და მანქანაშიც უაქმელად და სრულად უტყერმონიოდ შეღაგდნენ. ისანი იმ რანგის ქალიშვილებს ეკუთვნოდნენ, რომელთათვისაც უცხო და უცნაურია აღარაფერი არსებობს, დასაჯარგი აღარაფერს აქვთ და, მათივე სიტყვით რომ ვთქვათ, თავს მტვისმეტრი გადაჭარბების ნებას არ მისცემენ, თორემ ზომიერ გართობა-დროსტარებაზე უარს არასოდეს იტყვიან. გონებრივად როგორდაც ადრე მწიფდებიან, — ოცი წლისანი ცოდნით ორმოცი წლისებს ჰგანან, მაგრამ მყარი რწმენა არ გააჩნიათ და, ამდენად არც ჭირვეულობა ახასიათებს. საქმეში ვულგარილობა და არჩევანი არ სწევიათ, და თუ დიდვერ მისწვდებიან, არც მტორებს თაჯილობენ. მანახა და ირა, რაჯი უმადლებში ვერ მოეწევენ, ტყნაქუშში გადავიდნენ, და მათი სოფლად წინოსვლად ამ სწრაფი შემგუებლობის მიზეზით მოხდა. კურსდამთავრებულთა განაწილებაზე ბევრო, თვით რაონებიდან ჩამოსულებიც კი ცურვლად დაიღვარნენ და დედაქალაქიდან გასვლასათვის რომ თავი როგორმე დედუქიათ, ნაწონბ.ნათესავთა მთელი ღამეჯარი შეკრებს. თბილისელებს ხომ რაღა თქმა უნდა. არავის არ უფერას თავისი დედაქალაქი იხე. როგორც ბონიოსელებს, მაგრამ ირა და მანახა ოჯნავადაც არ შეშქარათლან და არც წუწუნო და კოვიში აუტეხიათ, გულშევიდად მიიხმეიხენ კომისიის გადაწყვეტილება და საქმრო დასკვნაც იქვე გააკეთეს:

„რატომაც არა, ერთ-ორ წელს სოფლად ცხოვრება სასარგებლოც კია, — ახალი ხაღი, გარემო, შთაბუქვალეებები... ეგეც არ იყო, ახლა ქალაქსა და სოფელს შორის დიდი განსხვავება აღარ არის. ავტომანქანებზე თითქმის უკელსა აქვს. ხოლო თუ ისეთი ვინმე გამოჩნდება, რომ... შეიძლება გათხოვდეს კიდევ არაღა, ერთი და ორი წელი ცხოვრებაში ღამეზ მოგონებად დაავტრება“.

ასე უბრალოდ მალდაუტანებლად გაეცუნენ თადეოზსაც, როდესაც მან ოკონიგზის სადგურში, სრულად უცხოში, სრულიად უცხოებს საუბარი გაუბო და მანქანით წაუყვანა შესთავაზა. თუმცა კარგად მიხვდნენ, რომ თადეოზი საშახურს უანჯაროდ არ სთავაზობდა, მაგრამ ეს ოდნავადაც არ სწევინათ, პირიქით, თადეოზის საქციელი და განზრახვა სრულად ბუნებრივად მიიჩნიეს, მანქანაში დიდბინის გამო-

ნაურებულბივით ჩაუსდნენ და შემდგომ შეხვედრასე ასევე უყოყმანოდ დააჯინებდნენ. უცხოობა არც ორბისთან დაუშინწევიათ და მოკალათდნენ თუ არა უყანა დოშაქზე, ორივემ ღამეში ღობილით ერთდროულად იკითხეს:

— საით წაგვიყვანეთ?
— საითაც თქვენ ისურვებთ, — თადეოზი გოგობისაგან შეტრუნდა და თავაზიანად ვაუღმა, — საითაც გვეტყვიეთ.

ჩვენ ჭერ არაფერი ვიცით. რამე კარგი სასახევი თუა...

— კახეთში სანახავს რა გამოვლევს, აღარც კი ვიცო, რა შემოგთავაზოთ.

— უველადფერი ვნახათ, — თქვა მანახამ — ჩვენთვის უველადფერი ერთნაირად საინტერესოა.

— პო, — ჩაურთო ირამ, — დღეს მაინც ვისვენებთ. თქვენც ხომ თავისუფალი ხართ?

— თავისუფლები კი არა, მოკლდით, — გაუხწორა თადეოზმა თბილისური გამოთქმა და დინჯად გაიღმა, — პო, — დაუშავა მამინეც გულთ, — მოკლდით კი ვარ, მაგრამ დღეს უველადფერს ვერ მოვანწრებთ, ერთ დღეში ვერ მოვასწრებთ, კახეთი ღლია.

— რასაც მოვანწრებთ, დანაოჩენი მერმისთვის იყო.

თადეოზმა ორბის შეხედა.

— რა ვქნათ საიდან დავიწყოთ?

— რა ვიცო, — მხარბი აიჩრია ორბიმ და გოგობისაგან დარცხვინით გაიხედა, — კახეთში მართლაც იმდენი რამ არის, რომ...

— მამ, მე ვატყვო, — თადეოზმა ისევ ორბის მიმართა, — უფარულიდან დავიწყოთ, მიწისქვეშა მარანი ვაჩვენოთ, ღლიასა და მარჩანისთვლის საბღმწეუებშიც, კუდიგორა, და ზევით, ვრემისაგან შემოვუყვო.

— ეც მიწისქვეშა მარანი რაღა? — იკითხა ირამ.

— ო, მიწისქვეშა მარანი... ვებერტელა ნაგებობა, ახლახანს აშენდა; მთაში, კლდეში, შვიდი კილომეტრის სიგრძის ვიარაბი გაჭრილი და შიგ მლიოინახებვარო ლატრი ღენო ინახება, მარტო მისი საქაშნიყო დარხაზე ღირს ნახვად... მერე იქიდან ვადმოხედვა...

— ეს მართლაც კარგი სასახევი იქნება, — თქვა კლდე ირამ და მანახას მიუბრუნდა, — ხედავ, აქ არც ისეთი ერთფეროვნება უოფილა, როგორც ჩვენ გვეგონა.

— როგორ გეკადრებთ, — თავაზიანად უსაუვედურა თადეოზმა და მოტორი ჩართო. — კახეთი და ერთფეროვნება? როგორ გეკადრებთ! უველადფერს რომ თავი დავანებოთ, საამისოდ მარტო ერთივე ახალხის ველიც კმარა. — სი. ჩქარე ვადართო, მანქანა ნელი რომინით დაძრა და ისე აშავად და თავმოწრონედ გადახედა ბალვენახებთა და კირნახულთა მოხატულ ველს, თათქონს ერთადერთი პატრონი

თითონ იყო და ეს სიღამაზე და სიმდიდრეც მისი საკუთარი ხელით იყო შექმნილი.

გოგონებმა ტრანზისტორი მომართეს და მოკლე ტალღაზე მოსკოვი დაიჭირეს. მოსკოვიდან ქართულ კომპოზიტორთა ნაწარმოებების ნაწევრებზე გადავსოცდნენ. „დაიხს“ უფერტურის წელი, მიხნდილი ბგერები მისი სხივებით აფერადებულ, გადამკილ ველს უჩინარი მარშაშვით ვადაუფინა და სადღაც შორს, უსასრულობაში გიხინა. თადეოს მანქანა ისევ წელი რომინო მიხედავ, საკრებულოში წყნად პირის სუნით გაუფრთხილა პერის თბილი ტალღა იჭრებოდა და ქალიშვილებს თმებს უწევდა ასფალტთან გზატყვევლი ბორბლებზევე ხალხისათვის რბილად აკედებოდა.

გოგონები მურდნობით ისხდნენ და ფეხი-ფეხზე მოდებულუბა სივარტებს ამოღებდნენ. თადეოს სიქეს ცალი ხელით მართავდა. ცალი ისევ საზურგეზე ჰქონდა შემოდებული და გოგონებს გაუჩერებლად ესაუბრებოდა — ცხელ-ცხელ ანგდობებს უყვებოდა და ამინებდა. ორმა ჩუმად იქდა, მარამ მართლ ამიტომ კი არა, რომ უცხო ქალიშვილებთან ასე ახლოს პირველად იყო და საუბარში ჩარევა ეუბნებოდა, არა, ის ახლაც თავის საფეხქალს ფეხობდა: თვალწინ ისევ შეუიან მომლოდინე შერა ედგა და აქ, მანქანაში, სხვა ქალაშვილებთან ქალმა და სივარტა უსოვოდ სცხვეოდა. მარცხენა მხლავი მანკი საზურგეზე ჰქონდა ჩამოჭრდნობილი, მარცხ მკერდისავე არ იუფრებოდა, ღოვა ხელის გულზე ედო, ოდნავ შემბრუნებით იქდა და წარმოადგენდა ასფალტის წაღვრდნობის საფეხრებზე. გულში თადეოსთან შეხვედრის ხასის სწევდიდა და თავს ხვალის აწედიდა იშვიდებდა, რომ ჰედა აღარაფერი დაახკოლებდა, უსათოდ წავიდოდა, ნახედა შექიან და... უფელაფერი ისევ ჰედაღვრდა გავრქედიდებოდა.

თღონდ ჩქარა მოედო მათი ამ უსარს ხედილს ოღონდ ჩქარა დაღმდეს და გათენდეს... ოღონდ ჩქარა!

მარამ, თითქოს ჰაზრზე, თადეოსი არ ჩქარობდა, ქალიშვილებს ელაპარაკებოდა და მანქანა კვლავ წელი, ზომიერი სვლით მიხედავდა. წინა გზაც ისევ უსოვოდ აკედებოდა ბორბლებზევე, უსოვოდ მიყვრებოდა უკან და უსხვიდრი ავტომანქანები, ნაჭითი დეტატილი ცხენის უჩივები, გზის ორივე მხარეს მწკრივად ჩარიცხული კახლები და ელექტრობიციები ამ მიქრონდა. გადამკილი, რუხი მინდორი კვლავ ვაწე იწევდა და ნელა, აუჩქარებლად ტრიალებდა, ზოლი წარაფინა დედებში, შიშველი ბორცვები და ნახედიდებულ ბუნქარაინი ფრდობებიც ისევ მანქანის შესახვედრად მოისწრაფოდნენ.

უფრადღან, მტკიცურ დათქმული ჰქონდათ, ზეით შემობარუნდნენ, გაუარეს ცხვირწამოწ-

ვიდად მათს — კუდიგორას და მის მარბაზე დურქის შლახით ვაწოთერებულ — აბარა მინდობს, უნადლო ღვინის — „ქიმიზარბულას“ ბუდეს, ნერებს გზიდან შეხედეს და ავტომანქანა ვრემის ციხე-ვადადის კარიბჭესთან შეჩერეს.

გრემ-ქალაქის ნახევრებულ ნანგრევებზე რიუს შწანდ, მოზრდილი სელაქები და ქოჩოები გაწოლილყვდნენ და თავიანთი ცივი, უსიციქლო ვარდლებით ქალქის გაპარტახებას უფრო შესამწნეს ზღოდნენ. ბარს კომპანიებთან და ტრაქტორის მუხლუხებით გადათქრილი, ადგილ-ადგილ გადაწვივარი მინდორიც ახალ ნაოჭარსა და ნაორავალს ჰგავდა. ეს იყო დამწახავი, თითქმის ქალაქს ძველი დიდებისაც კიდევ რადაც შემორჩენოდა. ამ მოვლემზე ბურჭებს, ისრულ კარიბჭებს, კამაროვან ქულბაქებს, და თადეოს მანქანა და მიწისქვედა ვიარაბებს უწინდელი დიდების ფერკალიც ისევ აჩნდა, თითქოს ისევ იღებოდა და ისურბოდა რკინით ნაკვეთი ტიპობები, ისევ შემოდიოდნენ აქლემების ქარა-ვრები, ისევ იწონ-იწონებოდა არან-ინდურის ღარი და სტავრა, ფადაბოლა სტამბოლის დამბაქები, უჩრბული გველტურები, სორანის ფოლადი, ლეკური საშარები და ქართული გორდა-დავითურულება. ირჩეოდა სამეცო კდენი და სპარსულ არაბულ, ბერძნულ, ჩინურ, რუსულ, სომხურ და კიდევ ბაის უცხოურ და უცხო ენაზე წაღებოდა სავაქრო ვარიებები, სტავრა-ატლანთი მორთული ღამზაინი ასულები დუქნეშორის მორცხვად მიმოდიოდნენ. თითქოს სინდემსა და უკარიდობაში დამის ვარშავთა უყოლიც ისევ ისმოდა, ისევ ცოცხლობდა არჩილ-ელქინდერ-თემურასების სული, სამეცო ბაღში თითქოს ბუდებულუბაც ისევ სტეფანდნენ, ზოლი ნაწუქრთ. შევი სასახლის მთავრობა განათებული აქენადან „ვარდბულბულისა“ და „სოფლის სამდურავის“ მცენარე მანგები იღვრებოდა... რამდენი რამ იყო და აღარ არის!

თადეოს საქართველოს ისტორიის ერთი ფურცელიც არ ჰქონდა წავიხებული, მრთველი, ქუანწერი, ვახუშტი უფროთაც არასოდეს ვაგონა. მარამ მცოდნე ხალხთან უფადაქერ იყო ნაყოფი ისტორიულ ადგილებში და მათი წარსულიც უფადაქერ ჰქონდა მოსმენილი. ახლა, სადაც კი რამე ვაგონა, მოესმინა, უფადაფერი ერთად მოხვედა, მოაწვავა და მათელი კახეთის თავდასავალი — დიდბაცა და აზნებობაც სულერთაინდ გრემ-ქალაქს დაახერტა.

იმა და მანა სულჯანბულები უხმდნდნენ. ნარათლია, საშუალო სკოლა დამთავრებული მქონდათ, მარამ მშობლიური ისტორიის თითქმის არაფერი ვაგებოდათ. ასევე იყო ორბიც. — თავისი ქვეყნის წარსული არც

იმან იცოდა და თავიდან უკლებს ცოცხელი-
ბითა და შევრძობდა ველობათ ისე მოიხილა,
რომ რამდენამდე ხნით თავისი სარწმუნო კი
ვადავიწყდა.

თავიდან კი, პირიქით, თავისი განწმენდა,
რომ ორბი და არა ერთმანეთისათვის დაეპ-
ლოებინა, წუთითაც არ ავიწყლებოდა.

კარის ცუდების დათვლიერებას რომ მო-
რჩინე და ენოში გამოვიდნენ, ქალიშვილებმა
სადღრის ფონზე სურათების გაბალება მოხ-
დომენ. თავიდანვე რამდენიმე ხელი გადაუღო
ორბისთან ერთად, მერე მომარტული აპარტი
ორბის დაპირება და ქალიშვილებთან თუთ-
ოდაც გადააღო. ამასაც რომ მორჩინე, თავი-
ენოში წამი აღარ დახანა, კნაჟი, შეტუბა მან-
ნას უფრო რაღაც უჩუჩრეულა, ხელში ხელი
ჩაქადა და ზეით, ნინიკოს ცინისაყენ წაიყუ-
ნა. ლამაზი და მოხდენილი ირა კი ორბის შე-
ტოვა.

იხამ მანინე ვაგო, რას ნიშნავდა ეს უო-
ქმელი, უცდარი განმარტობა, თავიდან და
მანანა ირბი, ღიმილიანი შერბით გაიკლა.
სამარტულის წარჩინებზე ნელა ჩამოაბიჭა და
ქვედა ვალაგის ქითან, ბრწყინვალის გვერდით
ჩამოაბიჭა. იმეც წამს ორბიც მისხდა უფლა-
ფერს და თითქმის თავზარი დაეცა. უცხო და
ისიც თბილისელ ქალიშვილთან პარისისი მარ-
ტო დგამა, მისთვის, სოფელია ოქვისათვის.
ადვილი არ იყო. სახზე ჭირის ხელი დაუ-
რა და ირველიე უმეწოდ მიმოხედა.

იხა ზურკუმბრუნებოთ იდგა, მაგრამ ქალ-
რა გუშინით ვრწმობდა ორბის ვაპაჩის და
უკან ვანგებ არ იხედებოდა. — შეტრდით ვა-
ლაგის ქამს დარდნილობა დღინებოთ ვა-
უტრებადა ერთმანეთს ვადაშეუღ მდინარ სოფ-
ლებს, ცხვირის ფარგზეხედილ შვიანე ფერდო-
ბებს, ცაში მოზონე არწებებს, ხელთა ფაფუკი
ღრუბლებიდან ამოვიდულ, მოიხსტრო მწვერ-
ვლებს მარტოვან ვრცნილ და ორბისვანაც
სტოხაყე პოტურ რადაცის მოვლოდა. —
ქრძალიე ვვერდით დგომას, ხშირ სუნთქვას,
მხარზე ხელის ოდნავ შეტებას, ნელ, გაუბედაე
ხურჩულს და ამ მოლოდინში გული საამოდ
და აჩქარებით უჩქროლავდა.

უაღრის მთიდან მონაბერი ჩქარი ნიავი
მხარზე დაფრულ ვაბლისხურ თმას უჩეწვა-
და, წამოწეულ კაბის ბოლოს უფრთალებდა.
ორბი ვრწმობდა, რომ ქალი მას უცდებდა, მის-
გან რადაცის მოვლოდა და სკიპრო იყო ვაშო-
ხაურება, რადაცის თქმა, გაეუთება, მაგრამ
სახელდობრ, რა და როგორ, არ იცოდა. — არ
იცოდა, მისუღიყო ახლოს თუ არა, ან რომ
მისუღიყო, რა ეთქვა, როგორ ეთქვა და დარ-
ცხენილი, ვადახაზებულ, ვერც მან იღებდა
და ვერც ადგილიდან იძვროდა.

ბოლოს, როგორც იქნა, მოსწევითა მერე
ქალიშვილს, ფეხაურდით წავიდა უკან-უკან
9 „მნათობი“, № 11.

და მიწისქვეშა ვერაბის დასაწყისთან, ქვეზე
უხმაურად შეაბიჭა.

იხა კვლავ ზურკუმბრუნებოთ ვადაშეუღ მდინარ სოფ-
ლებში წასული ორბის მოხლოებას წუთი-
წუთს მოვლოდა. ხელში მსუბუქ ეტრკლას
ვრწმობდა და თვალში თავისით ელულებოდა.
მაგრამ ორბი არავითარ ნიშანს არ აძლევდა.
„იძვევ ვერ ბედავს! — გაიფიქრა და, რომ
ვაიმსწევინა, ვალიშეუღმა მოიხედა.

მოიხედა და სახტად დარჩა: ორბი ვარც ვა-
ლაგის სამხრეთ კედელზე ვახულოყო და
ქონგურზე ზურკუმბრუნებოთ ჩამოქვარი, ცუ-
ვამბობის ტყან ბორცვებსა და მოლილის-
ფრო ბურუსში ვახულო ქალქს ვადაუტრებ-
და. ირას ვულში რაღაც ჩანწედა, წედადელი
თავმოწონება; რომ ბიცი მას ეკრძალებოდა,
უფრთხოდა, საუთარი უმწობის ვრწმობით
შეეცვალა და ორბიცა და თავისი თავი არა-
რამად მოიხედა. იმედაცურებულმა თავის-
დაუნებურად ღრმად ამოიხსნა და შეთვალული
მუხლის ბურჯისაყენ ვააბიჭა.

მანანა და თავიდან ვადავანში რომ შემო-
ვიდნენ, იხა ისევ შეთვალულ მუხალს კრტ-
და და თავი ისე ეჭირა, თითქმის მის შეტი აქ
არავინ იყო.

— რა უთავი, ვოგო, იმ ბიქს? — სიცილით
პითხა თავიდან და მანანას თვალი ჩაუტრა,
— რით დაუტრბო?

— მე კი არ დაუტრბოხე, თვითონ დატრბოხა.
— ზოდა, რატომ დატრბოხა-შეთქი?
— მიდი და პითხე... ხამია.

იხა ცდილობდა, ბოლომდე გულგრილი წივე-
ნებოდა, — საუბრისას არც მუხლის კრტვა მო-
უტრებდა და არც თავიდანისაყენ მიუხედავს,
მაგრამ ამაოდ, თავიდანვე უფლაფერი შეაჩინა,
მის ვაჭრთნილ უტრსა და ახლოს არც ნათ-
ლადევად მშვიდ ხმამი შეპარული ხზარი და-
ჩენია შეუმჩნეველი. ქალი საეპოდ წაწეწი და
შურცაცხუფილი იყო.

— ხამი კი არა, მუარია, — მიუგო ვაპამწ-
ვევად და მანანას ისევ თვალი ჩაუტრა, — აქ
სოფელია... ისე არ არის, თბილისელი დედი-
კოს ბიქები ერთ ღიმილზე რომ აცუნტრუ-
ფებინან. ორბი სოფლის ბიქია, ბუნების შეილია,
რანედა.

— რანედა, თუ უფლისწული მე სულ არ
შეპრდება, — თავისთვის ჩაილაპარაკა იხამ და
მუხლის ახალი, მხმობიარე დერწი მოიწოდა.

თავიდანვე დამცინავად ჩაიხიხითა და და-
მარტულით წამიღერა:

— კტა ვარ შესწევა ძებხაო, — პარასკე-
ვია დღესაო.

— რამ? — თითქმის იყვირა იხამ და სწრა-
ფად შეპობრუნდა. ხელში ერთმანეთზე შეი-
ბერტუა, თავიდანვე წინ ჩამოუდგა, დონიწი შე-
მოთარა და ვაჭარებით შეტება, — ვინდა
დღესვე ვადაყრიო?

თავდაიწყებებიდან ისევე თავდროის ზამი გამო-
იყვანა.

— ჰო, აი ეს — ჰო... გიხდებთ და... ერთმან-
ეთისაც ძალიან უხდებით, — დამარაობდა თა-
დგორო ნაწვევებ-ნაწვევებთან და თან ფოტოკამა-
რატს უმარჩევდა. — დამხ. ასე უნდა არ გაი-
ნძრეთ, ერთი კიდევ... ასე, თავდაუფლები
ხართ.

თადგორომ აპარატი დაეცვა და ისევე მანანს-
თან მივიდა.

იმა უცბად როგორღაც შეტისშეტად გამზი-
არულდა, გაანცდა, — ზტოდა, ცუკავდა, დიდი-
ნებდა, ათას სასაცილო ოხუნჯობას იგონებდა
და სხვებთან ერთად თვითონაც გულიანად ხარ-
ხარებდა. — თადგოროს სახედზე დასდინოდა და
სხვადასხვაწარად უმხინჭებდა. ბოლოს შეუჩ-
ნდა, უნდა გამოვიცვალო.

— თადგოროს ნაშეტიანი ვარჯელია, ჩვენ ვარჯე-
ლი სახედლები არ მოგვწონს და სიერთოდაც
ვეიყვარს სახედლების გამოცვლა აი, შევალოთაღ-
შენ გგონია, ამას მართლა მანანა ჰქვია?

— აბა, რა ჰქვია?

— უპ, ვინ წარმოსთქვამს ყოველ წუთს ამხი-
ვარჯე სახედს. უბრალოდ მანე ჰქვია.

— მანე?

— ჰო, რა, ცუდია? მანე, მანე, მანო, ზომ
უფროსი ღამია?

— შენ რაღა გქვია?

— შე — ირ, ზოლო ირავე ერთად ირმა
ვართ.

— კარგი და, მე რას დამარჩევ?

— ვინ? — ირა წამით ჩაუქრდა და ვარჯე-
ლი წამწამები ცუქვად ახამხამა. — თადგორო...
თადგორო... თადგორო... — არის მთავარი

— ტაში შემოქრა და ადგილზე შეხტა, —
აი, ამ თადგს თუ თადგს მთლიანად ჩამოგაცი-
ლებ და მართო ორის დაგიტოვებ. რა არის
თადგ? არაფერი, არც შენაარსა აქვს, არც უღე-
რაღობე. ორი კი... ნაზი გამოსთქმელია და კა-
რგადაც ეღერს. ორი! ორი! — ბტალიურს თუ
ესპანურს ჰგავს, თითქოს სადღაც კიდევ გამო-
გონია, შენც ზომ მოვწონს, მანე? — ჰკითხა
შეგობარს და დასტურა რომ მიიღო, ისევ თა-
დგოროსავე შებრუნდა. — ჰა, რას იტყვი, მოგ-
წონს?

— იყოს ორი თუ ორე ჩემთვის სულერთია.

— სულერთი კი არა, უნდა მოვწონდე.

— კარგი, ჰო, მიმწონს... მაგრამ ორბე? იქ-
ნებ ორბისაც უნდა სახედის გამოცვლა?

— ორბის? — ირა შეშინებულავით მოიხუჯა
და ორბის გაუხედავად მიუახლოვდა, წინ და-
ტუქსული ბავშვავით ჩამოუდგა, ხალკი თითი
გამოტუტულ ტუნებზე მიიღო და წარბებქვეშოდან
შეამატურადა ახედდა. — ზომ არ გამოწერებო?

ორბი კიდევ ვერ გამოირკვეულა, ისევ წე-
დანდელი მოულოდნელობით იღო თავბრუდამ-
ვეული, კარგად ვერც ირას შეიძლება ვაიგო და

არც ის იცოდა, რა ეპასუხა. მონებსულავით
იღვა იმევე ადგილზე, მერღვე, სადაც ერთი
წუთის წინ ირას ღოცა ედო, თითქოს... ცუქვად
ეკიდა. შეჯავსა და ხელის გულზე ისევ ქაღის
სხედლის ღობილ სიბოხს გრძნობდა და რაღაც
გაურკვეველი მოლოდინით შეუპრობილი ადგი-
ლიდან დაძვრას ვერ შეეძლო.

ირამ კითხვა გაუშვრობა:
— ჰა, ზომ არ გამოწერებო?

ორბი გამოესიწლდა.

— არა, არა... არასოდეს... აღარასოდეს! —
თქვა ისე უცბად და ისე მხურვალედ, რომ
გულშიც კინაღამ თან ამოაყოლა. ირა თითქოს
ახლა ნახა პირველად, — ახლად შეხედა და-
ვირვებით და წედადელი თვისის საქციელი სი-
რეგველედ და სიბრველედ მოეჩვენა, აი, თურმე
როგორი ყოფილა — მაწია, ნაზი, სათუთი,
უსუსური, უმწერო. მართლაც, როგორ შეიძ-
ლება ამისი მართო დატოვება? როგორ ვერ
დაინახა ეს წეღან? ო, არა, ამის შემდეგ არა,
აღარასოდეს!

ირამ თითის წვერებზე აიწია, ხედლები უკან
წილდო, დამაზი ყელი წაიგრძელა და ორბის
ყურჩი უტურჩულა:

— შენი სახელი მე ძალიან მომწონს... აღარ
გამოვიცვლი

ორბი ხედავდა ირას ვადმეტებულ ყურად-
ღებას. გული თანდათან სიამყითა და მადლიერ-
რებით ევსებოდა, თავის წარმატებას ირაც ვარ-
ძნობდა და უფრო მეტს ანცოვდა, ისევ და-
ბტოდა. დარბოდა, კესისებდა, ხელჩაიდებული
ორბიც თან დასუვდა. ამასობაში კარგა დრო
გავიდა. მცემ თავისი დღიური მანქანის ნახე-
ვარა გაიღია და ცის შუავულს მიაღწია. ხეოა
ჩრდილები აიკეცა, გრემ-ქაღაქის ნანგრევები
და მისი შემოვარენი მოცბაცხე აღმურში გა-
ნებია, სოფლის ნახიო იწწობას ვაშლიდ რი-
ყეზე დაეყარა, ჩიტებმაც კუჭი ამოივსეს და
თავი ბუჩქნარებსა და ზეირფოთლოვან ტოტებს
შეათარეს. მათ კი ვერ ღუჭმა არ ჩადგოთ პი-
რბი, და როცა ქაღაქის ყველა კუთხე-კუწეუ-
ლი დათვალაერეს, დამაზი თვალსაწიერის ცევი-
რითა და სიცილ-გართობით გული იჭერეს და
დასასვენებლად ნათლიმცემის ცუქვების ჩრდი-
ლში ჩამოაჯდნენ, თადგორომ ეს უპირველესი
საჩუქრავი მოიგონა, ფრზე წამოიღვა და ხაზე-
იმო ზმით დაძაბა:

— მეგობრებო, თვალს თავისი მივუწოდო, —
დავტყუბო, ვასიმოვწეო, კუჭმა რაღა დააშვა?
მოდით, კუჭზეც ვარჩუნოთ...

— ვაჰა, ორი, — ირამ ტაში შემოქრა, —
ოქრო ხარ, ბაქალო ხარ!

— ჰევიანური აზრია, — კერო დაურა მან-
ნანამაც, — მაგრამ ხად? რით?

— ეჰ ჩვენ ვიცით, — თადგორომ ორბის
შხარზე ხელი მოხვია, — თქვენ ისა თქვა
მწვადე ვიყვარო?

— გაანია, რისა? — იკითხა მანანამ.

— ბატონო, ქორთა ბატონო.
 — ფერმის გაშვის მომართული ბატონო, —
 ჩაურთო ირამ.

— ბატონო, ე. — თქვა მანანამ.
 — ცოცხალზე როგორღა ხარო? კალმაზე?
 — ქლორით დაქვრივლზე. — ისევ დაასწრო
 ირამ.

მანანამ ენა გააწვლაუნდა.
 — ცოცხალზე ვაცვივით, ესე იგი, ღუარსა-
 ბივით.

— მე შეგონი, არც ჩახობხილს დაიწუნებო?
 — არა, თუ მართლა ხობხისა იქნება, —
 თქვა მანანამ.

— რა თქმა უნდა, ხობხისა, ნამდვილი ალა-
 წის ხობხისა.

— ნაქრძალში ქურდულად მოკლულისა, —
 ერთხელე კიდევ გაკენწლა ირამ.

— თუნდაც ეგერ იუოს. შენ რა? — გაწუ-
 რა თადეოზი, — შენ ხილი ვამტ, შემაღეს რას
 კოხბულობ.

— ოღონდაც, მაგრამ შე ეს მივირის, რაც
 კარგია, ამქვეყნად ყველაფერი ნაბარავი, ნაშა-
 ლავი, ნაწუმარი და ნაქურდალი როგორ უნდა
 იუოს.

— ნაბარავი როა, სწორედ იმიტომაც არის
 ტყბილი და გეშრიელი — სიამაყით მიუფო თა-
 დეოზმა და ვაღუაწიდან გასასვლელი კარბუ-
 ხაყენ გატეშართა.

მანანაში უკვე წყვილ-წყვილად ჩასხდნენ,
 წინ — მანანა და თადეოზი; უკან — ირა და
 ორბი.

— რომელი ჯობია „თედავი“ თუ „ყვარე-
 ლი“? — ჰკითხა თადეოზმა ორბას, მაგრამ
 პასუხს აღარ დაუცადა და არცენი თვითონ-
 ვე გააკეთა, — რაღა ყვარლის მიწა-წყალზე
 ვართ, ისევ „ყვარელს“ ვესტუმროთ — თქვა
 და სტარტერს დააწვა.

ეს რესტორნები ერთი შექარამის ხიდის შა-
 რყენა ყურზე დგას, მეორე — შარცხუნაზე.

მანანაში ირამ თითქოს მოიწვინა, სასურ-
 ველზე მოშვებით გადაწვა და თვალები მილუ-
 ლა, მანანის ჩხევაში თანდთან გამოიხარა
 და მიშველი მკლავი ორბის შხარზე დააყრდნო.

თადეოზს შიოდა და მანანას ახლა მთელი
 სისწრაფით მოჰკრძობდა, კაცლის ხეცვებით
 დარჩდილული სწორი გზა მწვანე გვირაბს მკა-
 ვდა და აქეთ-იქით არაფერი ჩანდა. მუნის წყა-
 რის მოსახვევიდან გზა სწორხაზოვნად გაწვა და
 მალე, გვირაბის დასასრულს, შექრინის ხიდის
 განჯისფერი თაღაც აიღანდა.

მდინარის ოდნავ შემადლებულ, ვაკე ნაპირს
 სუფრები რამდენიმე მიწრავად გასდევდა. ზე-
 ვით, სიმინდების გასწვრავაც სუფრები იყო
 გამოილიც, სუფრებს შუა და შუა პატარა ავტო-
 მობსები და სხვადასხვა ფერისა და შარკის მსუ-
 ბუქი ავტომანქანები ჩაყვნიებინათ. ერთგან
 დოღვარმონი ბავუნობდა, მეორეგან ზურნა
 წიოდა, უმეტესობას სუფრის თავ-ბოლოში

მაგნიტოფონები და ტრანზისტორები ჩამოდ-
 გათ და მუსიკას უსმენდნენ, ზეგანსტრატეგია-
 რა ხელში, ზოგს ფანდური, ზოგს მარტინი
 ველის მოყვარულთა სუფრებზე ჩონტურები,
 არღნები და დუდეუებიც ღუღუნებდა. მუსიკის
 არეული ბეგრები, საყინეჩახსნილი მთვრალეების
 შეუწყობებელი სიმღერები, სიცილი, ხარხარი,
 ხორსოცი, ყურთასმენას ახშობდა.

თადეოზმა მანანა სუფრებშორის ნელი
 სვლით გაატარა, რესტორანს უყანა, საშარტე-
 ულოში შესასვლელი კარიდან მოყოარა და მას-
 პინძლები სიგნალით გამოიხსო. კარებში კიტ-
 რივით ჩამრგვალებული, ვანიტოფილსალოთანი
 ახალგაზრდა კაცი გამოჩნდა და თადეოზის და-
 ნახვაზე ღმილიად დაიღვარა.

— აა, ამას ვის ვხედავ საღამო და გაპარტ-
 რომა სადა ხარ, სად დაიკარგე? — მანანას
 ზელებით მიუვრდნო და თვალი მანანას ჩახს-
 ნილ შეერაბ ჯაუშტარა.

— მე მიუფრე. — ნელი ღრვინით უთხრა
 თადეოზმა და მამაღლა დაუმატა, — რას ვკა-
 ვე?

დახლიდარი ვანზე გადგა და ხელები გა-
 ზალა.

— რა კოხბო ვინდა? რასაც ისტრვებ და
 ისიამოვნებ.

— ხობხი გაქვს?

— შენთვის ყველაფერი მაქვს.

— როგორია?

— ამდღას მომიტანეს, ჯერ ისევ თბილები
 იყო.

— მოო... ჩემი ადგილი თავისუფალია?

— როგორ გეკადრება! — დახლიდარმა ისევ
 გაშალა ხელები და წიღშიც ვადაიზნიქა, —
 ვანა შენ ადგილზე მე ვინმეს დაეცვამდე? ბევრ-
 მა იწია, მაგრამ არა-მეთქო. დღეს, ვიცოდი,
 მოხვიდოდი, გული მიგრძნობდა და აი, მოხვე-
 დი კადეც.

თადეოზს ეპაა, მაგრამ არ დაიმწნია და დაბ-
 ლიდარს ისევ საქმიან კილოზე მოიარათ:

— მამ, შენზე იუოს. მოიტანე რაც კარგა
 და საყურთესო მოგვეტეება... და არ დაავი-
 ანო.

— ახლავე ყველაფერს მოგართმევ, — დაბ-
 ლიდარმა თავსაანად დატყრა თავი და საშარ-
 ტელისაყენ წავიდა. შუა ვნიდან უკანვე დაბ-
 რუნდა, მანქანაზე დაახარა და თადეოზს სია-
 დუმლოდ უნერჩულა:

— ირბის მწვანეს ხომ არ იწებებ?

— ბიჭო, მაგას რა ჯობია, ცხობნება!

— ჰოდა, დახედიოთ და... მე ვციო.

სუფრებზე, თითქმის ყველგან, უმეტესობა
 თადეოზის წრისა და საქმიანობის ხელში ის-
 და ბევრნი თადეოზს პირადადაც აცნობდნენ,
 ზელის აწევით ესაღმებოდნენ და სუფრაზე
 იწევდნენ. თან თანამესუფრებებს სიამაყით ეტ-
 ნებოდნენ.

— დმერთივით ვაკაცია!

— ოქროს ხელი აქვს!

— ასიათასებს ატარებდეს!

ერთმა ამასწინანდელი ამბავი ვახსენა: ორი დიდი ავტობუსი უცხოელი ტურისტები შერტყა რანტორანში და ორიათასიანი სუფრა გაუშალა.

— თურმე დაგიფა ის ხალხი, ეს ვინ გუოლიათ!

თადეოსის „ადგილი“ სუფრებს კარგა მანძილით დაშორებული, ქვეითი, მდინარის შემაღლებულ კიდეზე მდგარი ბურჟუას ჩრდილში აღმოჩნდა. წმირ, ფართოდაშლილ ტოტებში მზე ვერ ატანდა, მუღმივი ჩრდილის წყალობით ბადაბს ნესტი და პირვანდელი სინდლე შეჩქინდა და სასიამოვნოდ გრილოდა. მუხის ხვერდოვან ფოთლებში ქაღის თანაზომიერი ნივთი დაფეთრობდა. ნივთი გვერდით, სუფრულეშეპარულ საინდებსაც სწავებოდა და ხმა-შეწყობილად ამრიალებდა. მდინარის ვაღა, ლუღიანი ნაპირების აქეთ, ტანდუოტრილი ვერხვები და აჯაციის ზღვოვანი კორპები მოსწინდა. კიდურს ქვეითი ანკარა, იისფერი მორტივი დეფურნობდა, ვრცელი, ნელქველიან ზედაპირს ოდნავ არხვედა და სილურჯება და სიკაქამეში ცის ლევიარდს ექაშებოდა, მართლაც, რომ სამოთხისდარი ადგილი იყო, მაგრამ ქალიშვილები უველაზე მეტად მაინც მორტვის დანახვამ ვახარა, რაც ირამ სპამალდაც აღწინა და რაზეც თადეოსმა თავმოწონედ მიუგო:

— აჲ ვითარით, კახეთში ღამაში სანახარია არ გამოილევამეთქი.

თერასლათიანი მომტანი — შუახნის დღიანი კაცი — თითქმის ფხვდაფხვ მოხევეთ იღლიაში მრავლად წახვეული პატარა ხალიჩები ამოვლო, ერთ ხელში თიხის დოქა ეკირა, მეორეში — კალთა და დამქობებული, ხვნეწით მოხეხაჩებულა, კალთა მუხის, მოხნილ ფეხებზე შემოადგა, ხალიჩებაც იქვე დადო და ხედრის გაწეობას შეუდგა.

დახლიდარს, შეპირებისაებრ, უველაურჩ მართლაც უხვი და შერჩეული გამოტანებისა: შებწიარს ვარჩები, მარდიწუაღში მოხარშულა ხეტულა კლმისებო. შუა ხაზილდა, ხაჩებლენი, შუმა კიტრები, რძიანი იბერული სუღვუნი და ფორაქიანი თუშური გუღის უველი, კალთაში ნაადრევი ატმის და უურმის ვარდა, ხზელო ხილიც აღმოჩნდა, ლუღისა და ატმის ჩიორი, ლინიწარადის მოკლადები, კახური დეაქრული ჩურჩხელები და ორი ბოთლი უვარდურა შამანურა. — ეს ქალიშვილებისათვის, — თუგაინადა თქვა მომტანმა და ხილი და შამანარის ბოთლები სუფრაზე დააღაგა. კახური წესით დაუწებულნი სამწლიანი რქაწილით ხაღე თიხის დოქი სუფრის თავში ჩაშოდა, ბოლო ბორჯომისა და ლემონათის ბოთლები თუტუშეშორის ჩამოარაგა ახვევ თუფშებსა და ბოთლებშორის გადაანაწილა თავბოლოგადგა-

რხილი კახური შოთხიაც და სუფრა აქეთიქით ხალიჩები დაუფინა. უველაურჩს რამ მოსწარჩა, დოქიდან მომტრო ქიქაში დეანო შამანისა, ქართული წესით სუფრა დაულოცა, რვეორც შამანებლმა, და თავის დაკვრით გამოეშვიდობა.

— უფრო შორედ გვეჭიროს და სივანლს რამ ვაგონებ, დაგვხედეთ! — დაადევნა თადეოსმა და ქალიშვილები სუფრაზე მიიწვია. — მცირედ დაუხარდეთ, საშინაშლოდ და, ხანამ სადილს მოგვატანდენ, მდინარეზე ვავგრილდეთ, თორემ ისე ცხელა, რომ პურისქამას მადლი არ ექნება.

ირას და მანანას თვალი ისედაც სულ მორთვისაქენ გაურბოდათ და, დანურდენ თუ არა, მაშინვე მანქანიდან თავიანთი ხელნათები გამოადეს, მანქანსეუ ამოუტარენ და წმირ-ნეშინას სახანაო კოსტუმები გადაიცვეს.

ორბის ქალებთან არახოდეს ვახეხა და დღემდე ახლოდან არც მიშველი ქალი ენახა. ზღვა და ხანაპირო მხოლოდ კინოსურათებში ქონდა ნახაბი და სინამდვილეში ასეთი რამ თუ შარბოდა არსებობდა, მთლიანად არც კი სჩეროდა თუმცა ახლა თავიხი ხაშიშვლისა უფრო სცხვინოდა და წელში მოდუნული უხერხულად იშვეშებოდა. მაგრამ გოგონების დანახვა, მათმა თავისუფლება, ძალდაუტანებელმა ქცევამ, მობრა-მობრამ და იმან, რომ ხაშიშვლის გამო ისინი არავითარ უხერხულობას არ გრძობდენ, სიმორცხვე მალე გაუქარვა და თანდათან გამხედაობა შემატა.

მდინარის კიდური აქაც დამრეცი, ქვა-ღორღიანი იყო. ირამ წედანდელივით გაუწოდა ხელები ორბის და ისევე ნახად უბორა:

— ჩამიუყვანე, რა!

მორევი საკმაოდ ვრძელი და ფართო იყო და ოთხ სულს თავისუფლად იტევდა. ოთხივენი კარგად ცუარადდენ, მაგრამ ორბის ეჩვენებოდა, რომ ირა მაინც უველას სჭოზნიდა — ხან ფსევრისაქენ დაეშვებოდა, ხან ზედაპირზე ამოტოვტივებოდა და სველი და თმაგაშლილი ცისფერ ზვირთებზე ზღვის ქაღდმერთოვით გაწეებოდა. თან სულ ანკობდა, ჰირვეულობდა და ორბის უნებვივრდებოდა. მთლამდე ხელებს გაუწვდიდა, — ამოიუყვანე, აღარ მინდა... — ეტყოდა, მაგრამ ზედაპირზე დიდხანს არ ჩერდებოდა. ქაღდანი თმას ნაწიწარავდა, უყან გადაიურბოდა და მსუბუქი ნახტომით ისევ მორევიში გადაეშვებოდა. ზოგჯერ ხელფეხს ისე აახსპარკალებდა, ვითომ ვიძირებოდა და ორბის განწირული ხმით ვასძახებდა: — ორბი, მიშველეთ! — ორბი მისკენ გაეშურებოდა, მაგრამ სანამ ხელს მოაკიდებდა, ირა კალამიხით მოაქნევდა წეროდ წელს და სწარაფად სხვა მხარეს გადაურავდა. ცოტახნის შემდეგ ისევ მოუხმობდა, ისევ გაუწვდიდა ხელებს და ისევ გაუხსლტებოდა.

და ასე, ბევრჯერ, უთავდაუჯერ, ცოცხი წყალი სახსრებს უყინავდათ და მო-

რევი დიდხანს ვერ სძლებდნენ. უოველ ათ-
თხუთმეტ წუთში ახურქნულენი და კანდაპორ-
კლოდები ნაპირზე ამოდიოდნენ და ცხელ
შლამში გაწვებოდნენ, ან ჩამოსხდებოდნენ. ირა
უნათუოდ ორბის ჩამოუტვლებოდა გვერდით, ხე-
დლებს მხარებზე მოხვევდა და თანსე ზედ და-
აურდნობდა. ასეთ დროს ორბის თავი სოჭარში
ეგონა და, რომ ეს ნეტარი წუთები დიდხანს
გაგრძელდებოდა, სუნთქვასაც კი იკლებდა.

მაგრამ ამ თვდავიწვევის წუთებში შექიაც
განუშორებლად თვალწინ ედგა. მისი ხახე, ქვე-
ვა, ვამოხედვა, სიცილი, საუბარი და საერთოდ,
ყველაფერი, მთელი სიციხადით ეხატებოდა და
უნებურად ირას უპირისპირდებოდა: ზოლო ეს
დაპირისპირება საკმაოდ შეეფერი და გამიჭნა-
ვა იყო. შექია ყველაფერს და, რა თქმა უნდა,
სიყვარულსაც, ზოდლის თვლით უფურცბდა,
ზოდლური წეს-ჩვეულების არშინით ზომავდა
და ერთხელ და სამუდამოდ — ღმერთმა იცის
ვისგან ან როდის — დაღუბულ ზღვარს არ ვა-
დადიოდა. ორა კი ხელ სხვა იყო, რაღაც ახა-
ლი, უჩვევი, უცნაურა...

როცა მანანა და თადეოზი ზედა ნაპირისკენ
გაუტრდნენ, ირამ დრო იხელთა, ორბის უცხად
კინერზე მკლავები შემოხვია, მკერდი ძიქუბი
მკერდზე მიიბჯინა და ტუჩებში ძლიერად და
ვინებანად აკოცა.

ეს ისე სწრაფად მოხდა, ორბი ვანძრევა და
ხელის შეხებაც ვერ მოასწრო, გაოცებულმა და
დაბნეულმა უაზროდ წამოიძახა:

— ეს... ეს... რა არის?

ირა ვინებანად მიამტვრდა. ეს ის არის, რომ
მიუჯარხარი — უთხრა ჩამაცველით და სწრაფად
მორევში გადაუშვა.

ამ შეორემ, უფრო დიდმა მოულოდნელობამ
ერთ წანში გადაწვეტა და გააკვირა ყველაფე-
რი. როცა მორევადნი ამოვიდნენ და მომშეუ-
ლები მუხის ჩრდილში ავიდნენ, რომ მომტანი
მოხებოთ და სუფრა ვეახლებინათ, ორბი უკვე
შეფარებული იყო. ვანა რომელი კახუის გუ-
ლი გაუტვებდა ქალის პირველ კოცნას? ახლა
მხოლოდ ისღა უყვირდა, რომ შექიას დღევანდ-
ლიამდე ერთადერთ ქალად თვლიდა და იმის იქა-
ით სხვან ვედარავის ზედავდა. თურმე მზე და
მთვარე ერთ ქალზე არ ამოდენილა და არც
სიყვარული უოფოლა უცვლელი და გაუმეორე-
ბელი. და ეს უყვარი ცვლილება ახლა ისე ბუ-
ნებრივად და ჩვეულებრივად მიანდა, რომ შე-
ქიას ვამო, უბრალოდ, სინანულსაც კი ადარ
გზანობდა. აღარც ირა ეჩვენებოდა შემთხვევით
ვაცნობილად, პირიქით, ახლა ირა ერთადერთი
ქალი იყო, რომელიც მთელი სიცოცხლის მან-
ძილზე უყვარდა, მთელი სიცოცხლის მანძილზე
მოელოდა, დაემებდა და აი, აიოვა კაფეც,
ხალხი შექიასთან ურთიერთობა ისე დამატარავ-
და, დაჩიავდა, დაყინდა, რომ ხსოვნას ამის-
ამხადღა შეგორჩა, თითქოს მორევში ჩამოიბრეც-

ხა და წუღას გაატანა არა, ის არც ერთ სიყვა-
რული, — ის უფრო მზადებებს ქვევდა, რაღაც
შორეულა და გაურკვევლისათვის წაადგინას და
დროც ამ მუდმივ სამზადისსა და მხოლოდნიშ
გადიოდა. აქ კი, პირიქით, აღარც საძებარი იყო
რამე და არც სალოდინო. ის უკვე ხელით ჰევა-
და და ვწაც და მანძილიც თვალნათლივ ჩანდა,
და შეეძლო მთელი სიცოცხლე სულ ხელში აუ-
ვანილი მულოდდა და წახულოყო, სითაც გული
გაუწვედა, სადამდეც თვალი მიუწვდებოდა, ცე-
ლო ქვევნი დასასრულამდე და თუნდ უხას-
რულიოდა.

6

შექიასთვის კი ეს დღე ზოლომდე უყუდმარ-
თად წავიდა. ვერ ხომ ორბის მოხვედლომამ
დასწევტა გული, მაგრამ ამაზე უფრო დიდი
უსიამოვნება კიდევ წინ ელოდა.

ცისფერი ავტობუსის ჩამოკლამდე, რასაც
საქმაოდ დიდი დრო დაქვირდა, ავტოლიდან ფე-
ხი არ მოუცვლია, მერც, ნაწენი და ავი წინათ-
გრძნობით უკან ხელი ნაბიჭით წამოვიდა. რამ-
დენსამე წუთს გაპოცდაზე შეხვლაც კი სრული-
ად ვადავიწვედა. მხოლოდ მაშინდა მოაგონდა,
როცა ილას ძველნი, გალავნის ქმის დაუპი-
რადპირდა და ინტერტაში შესასვლელი ქიშკა-
რის ირველიც კაცის ქაქანება ვედარ ნახა —
აბიტურიენტები უკვე შესულიყვნენ, ზოლო
დარჩენილი გულშემატკივრები აქეთ, დედაბურ-
ვის ჩრდილში ჩამომდგარიყვნენ და ერთმანეთ-
ში საუბრობდნენ.

ამის დანახვაზე გულს ეღდა ცეა, ჩინიდან
სავამოცდო ამოიღო და ქიშკართან სიბილით
მიჯარდა, მაგრამ მყვარემ არ შეუშვა, ვა ვა-
დაუღობა და ხელისხვრით უკანვე მიიგდო.
შექიამ სავამოცდო გაუწოდა.

— მე აბიტურიენტი ვარ... აი ნახეთ, ახლა
სწორედ ჩემი ჭკურობა შევად...

შეკარის ჩამქალ, უფერულ თვლებში ზო-
როტი სიხარულის ნაქერქალი აკიფდა, შექი-
ას ისე შემოხედა, თითქოს ნიშნს უტვებდა, —
ახლა ხომ ჩამივარდა ხელშიო. შექიას უწო-
მოდ ეოცა შეკარის საქციელი და შეეცადა უფ-
რო ვახავება დღეხსნა.

— არ ვატუებთ, ძია, დედას ვეფიცებით...
აი ნახეთ, ჭკულის ნიშერი ნახეთ. — უთხრა
შექიამ და სავამოცდო უფრო ახლოს მიუტანა
თვლებთან, მაგრამ მყვარეს სავამოცდოსათვის
არც აძურად შეუტვებდა, მასუხად რყოლები-
ანი ალუაფი მოაქახუნა და მიგინდან ურდული
ჩამოაგდო. — მასწავლის კიდევ, რა უნდა ვა-
ვაციოო, — თქვა დრენით და ამ ნათქვამით კა-
რი თითქოს უფრო შვიდროვ დაგმანა, ვასადე-
ბების ასხმულა ჩვეულებრივ შეთანამშა ზელ-
ში და რაღაცათ უწომოდ ქმაროფილი ტანუ-
რეტზე ნახევრად ზურგშებრუნებით ჩამოქდა.

კარგებს ცხვირწინ მოკეტვამ შეუქანს თვალ-
ნათლედ დაანახა თავისი უმწყო მდგომარეობა,
დაანახა, რომ მისი ბედი ახლა ამ ადუღის
ზღურბლზე წუდებოდა, მაგრამ იგი დაბნული
იყო და არც გადალახა შეეძლო, არც გარეშე-
მოეხდა. რაღა ქნას ახლა? ვინ იცის, დაიწყო კი-
დედ გამოცდა? კიდევ სამდღისმე წაშში და
აუდიტორიაშიც აღარ შეუძებენ. არცვლივ მი-
მოიხდება; არც დამხმარე ვინმე ჩანს, არც მშვე-
ლელი სხვა გზა არა აქვს, ისე თვითონ უნდა
სცადოს და ეგებს ხვეწნა-მუდართი შეყარეს ქვა
გული მოუღბოს. სახე რიკუღლებში შერგოს და
ყელი გამოეწიოს.

— ძია, შემიშვი, გეხვეწებოდა... გემუდარე-
ბით... ნუ დამუღბავთ, — უთხრა სატარლად მო-
სული ხმით, ყელში სლოკინი ამოუქდა და წამ-
წამთ ძირები ცრემლით დაეწინა.

— შერე, აქამდე სადა ხარ? — გადმოსახა
კაცმა მხარზემოდან იმავე კიდეზე და ბრინჯი-
ნად ჩაახველა, მა? ჭკუთი რახანია, გაუღუჭი.

— დამავიანდა, ძია.

— შერე, რატომ დავავიანდა? — მა, დრო არ
უნდა იცოდეთ?

— ვიცი, ძია, მაგრამ... დამავიანდა... მინ
გავიჭი და... შემიშვი, რა!

— შემიშვი! — თქვა კაცმა გამოჭარბებით და
ისევ ჩაახველა. უცხად მთელი ტანით შემობ-
რუნდა. შეუქანს ცხვირად შეხედა, კისერა წა-
ფრქვდა და ჩუმად, სადღეობს ხმით ჭიფისა, —
შეშვებდა იცი, რა უნდა?

— არ ვიცი, ძია, არაფერი არ ვიცი, ოღონდ
შემიშვი და...

მეყარემ ცივად გააღმა, მიმოიხედა და ხმას
უფრო დაუწია:

— ჰოდა, ნახე... ენა ჩანთაში, დავიჭერო,
არაფერი ვიღებვს?

შუქია ნათქვამის აზრს უცხად ვერ მიხედა და
მეყარეს დაბნევით შეხედა. მეყარემ უტიფრად
გაუხწორა თვალი და უფრო გაბედულად გაუ-
შეორა:

— ნახე, მა, ამოიღე და... აი, — კარებს ურ-
დული ახსნა, — კარი უკვე ღია... მა, ჩქარა,
თორემ გამოცდაზე აღარ დავიშვებენ.

შუქიამ კიდევ ვერ გაიგო, რას მოითხოვდა
მისგან მეყარე: რა უნდა სდებოდა ჩანთაში?
ჩანთაში მხოლოდ „შარგალეებს“ ჰქონდა. —
„შარგალეებს“ დატოვებას ზომ არ მოითხოვს?
— გაუღუღა უცხად თაქში და შენით გული გა-
დაუტრიალდა.

— არა, ძია, რა უნდა ჰქონდეს... არაფერიც
არა მაქვს... — ჩაიღუღულა გაფითრებულმა
და მეყარეს თვალი აარიდა.

მეყარე მიუხედა, რის შიშით ჰქონდა შუქიას
და სახე სიხარულით გაეხადრა, — წელან თუ
მარტო დავვიანების საზღაურის წართმევა შე-
ეძლო, ახლა სხვაგვარიც ხელში შეეხდა და სარ-
ტასაც ორმავს გამოსძალავდა.

— ჰოდა, სწორედ მაგატომაც გეუბნები...
შენ რომ შეხედე და ეგნოს შეიტყუო...
აი რა უნდა, — ცერი და სალო...
ერთმანეთს აუსხა და ფეხზე წამოიდა. — ნახე,
მა, თუშინა მინც არ ვიღებვს?

შუქიას სწორედ თუშინა ჰქონდა, დიღას უო-
ველშემთხვევისათვის გამოაყოლა — ეს კარგად
ახსოვდა, მაგრამ ასე პირდაპირ, აშკარად და
ურცხვად თხოვამ ისე დაახანა, რომ კარგახანს
ჩანთის გახსნა ვერ მოიფიქრა. მეყარის საქცი-
ელში მართლაც იყო რაღაც გულსამრტევი, შე-
ურაცხეზოფელი და დამამკირებელი. მაგრამ
შუქიას ახლა სხვა გზა არ ჰქონდა, უნდოდა
თუ არ უნდოდა, მეყარის მოთხოვნა უნდა აეს-
რულებინა. ჩანთა გახსნა, ხელნაწერებს შორის
ჩაკეცილი თუშინიანი მონახა და ხელუყრელა გა-
უწროდა.

მეყარემ ფული თითქმის გამოჰკლეფა ხელი-
დან და უბეში იტყა.

— ჰო, აი მაგრე... ამოღენა გოგო ხარ და
როგორ არ იცი, რომ ფული ყველა კარს აღებს.

— კარი უწმწამდე შეაღო და ზრდილობიანი
თავისდაკრით მოკლედ უთხრა, — შედი.

შუქიამ პირი ზიზღით აარიდა, გვერდით ისე
გაუარა — ქსოტად, ვრილად, თითქოს ეშინო-
და, არ დასვენაროსო და ინსტიტუტის ღია კა-
რისაკენ სიხარულით წავიდა კიბესაც სიხარულით
შეუფუა, თან გზა-გზა ჩანთიდან „შარგალეებს“
იღებდა და საკულესა და წინდის ყელუბში იტე-
ნიდა.

უცხად მოჩვენა, თითქოს ვიღაც უთვალთვა-
ლებდა. შეშინებულმა მიმოიხედა და კიბის თავ-
ზე იაკობ ვოკუბაშვილის წითელჩარჩოიანი სუ-
რათი დაახანა. დიდი პედაგოგი თითქოს სურა-
თიდანაც კი ვაკლებით დაჰურებდა და მშვიდ
სახეზე კმუნვა და შემწუნარებლური სიანთული
აღებულყოფა. შუქიამ დაჩენილი საფეხურები
ფეხბარეფით აიარა.

ჭკუთი იხას იყო. შესვამოდა წერას. გამო-
ცდელები მერბებშეა მიმოიღოღნენ და საწერ-
ზე თავდახრილ აბიტურიენტებს ჩუმად მზერით
შეყრავდნენ. ორივენი ახალგაზრდები იყვნენ,
ერთი ხნისანი და საფეხქლებიც თანახრად
ჰქონდათ გაქადარავებული, ოღონდ ერთი მე-
ტრამეტად მთავალი იყო, მეორე — დაახლო. შუ-
ქიას სწორედ დაახალი შეეგება, დაგვიანებისათ-
ვის ჩურჩულით დატუქნა, ჩანთა და საგამოცდო
ჩამოართვა და მავიღის წინ, ცარიელ მერბზე
დასვა.

საკმაოდ მოწრიდლ აუდიტორიაში კალმების
წელი წრიპინი და ქაღალდის ძლივსახაგონი
შარჩურთი ისმოდა. გამოცდელებმა ბეჭედდაკ-
რული, ორადგატყლი ღურცელი შუქიას უსი-
ტყუად დაუღუწე წერ და ისევ მერბებშორის ვაი-
არა.

დაფაზე სამი თემის დაახებლება ეწერა: „და-
ვით გურამიშვილის“ ქარაღის კირი“, „გაკოტ-

რბული აზნურები და კლდისაშვილის შემოქმედებაში" და „საკომუნისტრო წილობების ასახვა ქართულ საბჭოთა დიქტიატურაში“.

შუქიამ „საკომუნისტრო წილობება“ აბრუნდა, ეს ორი მოსაზრებით გაკეთდა: ერთა, რომ უფრო ზოგადი თემა იყო და იმდენი დეტალი რტებებს არ მოითხოვდა, მეორე — და მთავარიც ეს იყო — ამ თემაზე ყველაზე კარგი „შპარგალა“ ჰქონდა, — შპარგალის ნაცადი, რამდენიმე სანდო მასწავლებლის მიერ რამდენჯერმე ჩაწერებული და ყველაზეაღან „ფრიაღზე“ შეფასებული, და ტექსტიც შედარებით უკეთ ახსოვდა.

სათაური დაწერა, თვალთ აბნაცი მოსომა და „შპარგალის“ სიტყვები ისე წაბა ერთმანეთს, რომ არც დაფიქრებულა.

„საზოგადოებრივი ფრთხილობათა ყოველი ცდილობდა უპირველესად დიქტიატურაში იტენს ხოლმე თავს. ასე მოხდა ჩვენშიც პირველი კოლექტივიზაციის დროს: ჩვენს დიქტიატურაში შეიქმნა მთელი რიგი რომანები და მოთხრობები, რომლებშიც ნათლად აისახა იმ გრანდიოზულ გარდაქმნათა სურათი, რასაც ადგილი ჰქონდა ჩვენს ქვეყანაში ოცდაათიან წლებში...“

თანდთან გაიშარბა, მღვდლვარება დაიკბრა და აბნაცი ბოლომდე შეუფერხებულად ჩაათვა, მაგრამ მეორე აბნაცი როგორ იწებოდა, ვედარაფრით ვერ გაიხსენა რამდენჯერმე თავისით სკადა ვაგრძელება და რამდენიმე წინდადებუც მოუფიქრა, მაგრამ ბოლომდე ვერცერთს ვერ ეწლო. სულ ეჩვენებოდა, რომ „შპარგალაში“ სხვანაირად — უფრო გამართულად, ლამაზად და შინაარსიანად ეწერა, რა უნდა ეცნა? სხვა საშველი არ იყო, ისეც „შპარგალაში“ უნდა ჩაებედა, მით უფრო, რომ ნაღდი „სუთიანი“ უნდოდა და ნაღდ საქმეს კი ალაღებდზე ვერ შეეგდებდა.

„შპარგალა“ მალე მონახა. ვარმონივით დაკვილი ქაღალდის წვრილი ზოლი მარცხენა ხელის მეშვენი მოხერხებულად ჩაბლუჯა. გამომცდებლებს ფარული, გადარჩებული შერბა აადვენა და წერა განაგრძო.

გამომცდებლებმა რიგრიგობით რამდენჯერმე აურა-ჩაურებს, მაგრამ, როგორც თითონ დაბნედა, ექვთად ვერაფერს მიუხვდნენ. ვარდა აბნა, შუქიამ ისიც შეამჩნია, რომ სხვებიც, — საკმაოდ ბევრი — ასევე „შპარგალეებიდან“ იწერდნენ, ამას გამომცდებლებიც ხედავდნენ, მაგრამ თითქოს ვერ ამჩნევდნენ. — არავითარ უჭრაღებებს არ აქცევდნენ. ყოველივე ამან შუქია გათამამა და „შპარგალა“ უფრო ვაბედულად მოიშარბვა.

სითამამემ, როგორც მუდამ ხდება ხოლმე, ხიფრთხილედ მოუდუნა და ერთი უპირველესი და უსაქიროესი საცოდინარი მთლიანად ვადავიწეა, — რომ გამომცდებლებიც ისეთსავე სკო-

ლის კედლებში იუენენ ვაზრდილი, ისეთივე აბიტორენტობა ჰქონდათ ვაფიქრებულ და გამომცდელის შეცდენის ზერხებზე შექმნილ ნაღებებზე არ იცოდნენ და ის იყო, ჩაათვა „შპარგალის“ ერთი გვერდი და თითებთ მეორე ვადმოუფრტოდა, რომ უცხად მექვე ხელის მოკერბა იგრძნო და შერხზე მალაღი გამომცდელის ჩრდილი დაეცა.

მოულოდნელობისაგან შუქიამ კინაღამ ხმა-მალა იყილა, ვაგრძებული ფეხზე წამოკარდა და მობოღმეშენასავით რაღაც ჩაბლულა.

— აბა რასა მკავს ეს. — უთხრა გამომცდელმა ხმაშალა, გაჭარბებით და მექიდან „შპარგალა“ ვამოართვა. — ჰა, რასა მკავს? შუდაათი ვაგიწიეთ, დაგვიანებით დაგვივით და... უნდა ვრცხვენოდეო.

შუქიას თეთრ-მწითური სახე ერთ წამში სისხლისფერი ვაუბდა და ზედ მოღურტო ფორაქები დააურა, თავზე თითქოს პერი ჩამოცნვრა, კედლებში შეტორტმენდა და რატამაც რევეა დაიწყო.

— არ ეი... ვიწერდი, პატივცემულო... ისე მერბო, — თქვა ვაბიწრებით და თავი მხრებში ჩარტო.

— მაშ ეს რა არის? — უფრო აწეინა ხმას გამომცდელმა და ნაწერზე მიუთითა, სადაც „შპარგალის“ სტიტიკონები უყვლელად იყო ვადატაილი, — ტუთოლსაც კადრულობთ?

უწარმავარი აუდიტორბა, აქამდე რომ ვანბული იყო და კალმების ნელი წრიბინისა და ქაღალდების შარბურის შები არაფერი ისწოდა, ახლა ერთბაშად აბნურდა, აქრაჭუნდა, საქმეს ყველამ თავი ანება, ყველა შუქიას მოაშერბდა და აქამდე გამიკლავი ფრუტუნაც გაბნა.

ო, რას არ ვაიღებდა შუქია, რომ ახლა აქ არ უოფილიყო, არ მდგარიყო. ამდენი თანატოლის წინაშე, როგორმე ვახულიყო აქედან და ამდენ ცნობისმოყვარე შერბას სადმე ვამლყოდა. მაგრამ საბოლოდ ვამედოაობა არ მყოფენდა, თავს თანდათან დაბლა ხრბდა, და აღარ იცოდა საით ვაქცუთულიყო.

გამომცდელმა შერხში ხელი მოათათურა და მთელი ერთი ბლუჯა „შპარგალეები“ ვამოიღო. ესენი შუქიამ წელან, საჭერო „შპარგალის“ ძენინისა შეუარა შერხში. — ესა, შეხედეთ, ეს საქმეა? — თქვა გამომცდელმა მთელი აუდიტორიის ვახავონად და წერბილად ანაწერი, ასანთის კოლოფისაღვენა წიგნაკები მავიღებუ დაახვავა.

— დაბაბ, რომ საქმეა, ბარემ მთელს აუდიტორიას ვეეყოფა! — დაიბნა ვიღაცამ უჯანა რიგებიდან და აუდიტორბა ხარხარმა ვააურტა.

— არა, ეს უკვე მებოსმეტბა, თავებდობა...

წევნი ჩილაპარაკა გამოცდელმა და კლდე-
გას მიუბრუნდა, — რა უნდა?

— მოვახსენოთ თავმჯდომარებს, მოვიდეს და
თითონ გადაწყვიტოს. — და დაბალი გამოც-
დელი კარისკენ გაემართა.

„რომ? თავმჯდომარე მოვიდეს? — შეუი-
აღო წამში გამოერკვა, ერთ წამში გაიზარა,
რაც მოხვედრებოდა თავმჯდომარის შემოსვლას
და თავზარი დაეცა, — რა უნდა გადაწყვიტოს
თავმჯდომარე? ალბათ რეპტორთან წაიყვანს,
თორემ აქ განარკვევო და გადასაწყვეტი ალა-
რადგინა. რეპტორი კი, რა თქმა უნდა, ამას
არ აპატიებს... ამას არცერთი რეპტორი არ
აპატიებს. ის კი არა და, იქნებ სავანეებოდ
სურათიც გადააღებინოს და გაზეთში დააბეჭ-
დონოს. გაზეთი კი სოფელშიც მივა... ყველგან
მივა... ყველა ნახავს...

არა, ახლანდ შერცხვენას ვეღარ აიტანს, ვერ
გაუძლებს, ისიც ეყოფა, რაც სირცხვილი უნდა!

უცხად მთელი ღონე და გამბედაობა მოი-
ჩინა, კბილი კბილს დაჰკრა, რომ არ ატარე-
ბულიყო, კუთხეში მიდგმული შავიდან თა-
ვის ჩანთის ზედი დასტაცა და აუღიბრობიდან
დაწვრილი ნადირი გაეკრძა.

ამის შემდეგ რა მოხდა — როდის გაიზარა
ფერადი ფლანგით მოკვებული დერფანი,
როდის წაათვა კბე, როდის გადკრა კედრ-
ებითა და კვანძებით დანარჩენული ეჭო და
გავარდა ვიშვარში, — არაფერი გაუგია. უწ-
რებით თითქოს ათას წარი რეკავდა და წურ-
ვილანც გაბმული წარალ-გუფნი ჩაესმოდა,
თითქოს მთელი ინტერტობი უკან მოსდევდა
და მარცხსა და შერცხვენას ბამაღლა მოჰყო-
და. დედებურების ჩრდილში ჩამომდგარი გულ-
შემატყვარები რომ დაინახა, წამით შედგა,
პირდაუ შერბუნდა და ბურჭს ბოლოდან შემო-
ურა, მოედანზე გაივია და ქუნაში მისიარუ-
ღე ხაზს შეერია.

ქუნაში თავი ოდნე დაიმშვიდა, აქ ნაცნობი
არავინ იყო და არც ამისი მარცხი ვინმემ იცო-
და, თუმცა გამბედაობა წარაღლი აქც უურბეში
იღგა და სირცხვილის გრძობასაც გულს
წვლავ ცხელი შანთით უდაღავდა ყველა
კვლამდანი, რასაც ჩველებზეც დროს უურად-
ღებას არ მოაქცევდა ან ვერ შეამჩნევდა, ახლა
ძალაუნებურად თვალში ეჩხირებოდა და
ურცხად აღიზანებდა: მისი მცხუნვარებას
მოედნის სავალ ნაწილზე ასფალტი მოღად
აქუნებულბინა, აფილა-აფილა გამდნარ ფისს
ტორტუარის ნაბირებზეც ამოუხეობა, პაწაწინა,
შავი ბურბები წელა იბრებოდნენ და მისი
სხეებზე გიშრის მძივებით ბრუვილიდებ-
ნენ. საბარგო და მსუბუქი ავტომობილები
მოედანს წრაილად კვთოვდნენ. შუაგულში
ბორცვისებურად შემადლებული ყვავილნარის
ირგვლივ თითქოს საშაის ცეკვავდნენ და დამ-

დნარ ასფალტზე თვლების მკვეთრ ანაბეჭდს
ანეჭდნენ.

ქალაქის მთავარი ქუნაც — დენიან ქუჩაში
თავისი ჩვეული აქტაბებით ფუსფუსებდა —
ხმურობდა, მოძრაობდა, ყაყაბებდა, ადამი-
ანები — ხელნაწილი დისახლებდა, ხალხი
მამაკლებო, შექიას კბილა ქალ-ვალები თუ ნა-
ხევრად ტრტლიანა გოგო-ბიებები მიმოდიოდ-
ნენ გზუზ-გზუზად, ხელი-ხელნაკლებლები
ან მარტოღმარტონი, მიმოდიოდნენ წელა, წე-
ბივრად, ან აჩქარებით, ეწოდნენ ერთმანეთს,
უხერხებდნენ, ესალმებოდნენ, ვახს თომბდნენ
და გაბმით საუბრობდნენ. შეუია ურუ-მუნე-
ვით მიამაჩებდა ხალხში — ცოცხალ, მოძრა,
მოზურუნე ტყეში, რომელსაც დასასრული არ
უნდა და დიდხანს და პატარასაც წავრთა და
სიძულვილით უურბებდა. მიამაჩებდა წითლად,
შეურხებლად, როგორც ბურუნში გზახნეული
და ყველას ვადასწრებას ღამობდა, მაგრამ არ
იცოდა, სად მიდიოდა, რატომ მიიწვედა წინ,
ვის მისდევდა ან ვის გაუბრობდა. გარკვევით
მხოლოდ ორ სურვალს გრძნობდა — ერთი,
რომ, როგორმე გაშორებოდა ამ უჩრუნველ
ბრბოს, სადმე უპატიოდ აფილზე გასული-
ყო და თავის თავზე ეტყობა, და მეორე — არ
ენახა თავისი დისახლები — იამზე, რომელ-
მაც დიღას ამდენი ამაგი დახლო და ახლაც,
შექიას ტყობი, მის დაბრუნებას და ამბის გა-
გებას სურული იმედიითა და სიხარულით მოე-
ლოდა.

უცხად ქუნის თანაბარ, მომბაზრებულ ხმა-
ურში მკვეთრად განსხვავებული უცხო ხმა
შემოიჭრა:

— კვია, კვია თეიანკა! ღილა-სინკა! კარან-
ღამ, კარანღამ!

შექია გამოერკვა, თავი ასწია და გაკვირვ-
ებით მიმოიხედა; საიდან გაჩნდა აქ? რისთვის
მოვიდა? რა უნდა ბაზართან?

ბაზრის წინ, ტართო, მტვრის მოედანზე, ხა-
დაც ბაზრობაზე ნამყოფ გლეხებს წახახლე-
ლად გამზადებული, ცხენებშებმული ორთვა-
ლები და სოჭაშო წერბომანით დატვირთული
ვირის პაწაწინა ურბები ჩამოყვებინათ, წე-
ლი წლაწვით მიმოდიოდნენ გრძელუბიანო,
ფეხშიშველად ბოში ქალები, შეტყუხა გოგონე-
ბი და თვალ-წარმშობატული ქალიშვილები,
ხელში ყველას პავშის კრელი წინდები, რი-
ტულები, ტუშის ფაქტები და პატარ-პატარა
კოლოფები ეჭირათ და თავათ მონოტონური
იხილით, ეღურტულთით ხაზის გაბმულ, მო-
თენთილ ზღუნში ერთგვარი ხალხი შექონ-
დათ, პაზრის ალყადის წინ ამბავ მენაყინებს
სამოთვლიანი სახილარი ჩაყვებინა და თითქოს
მათს ჭიზრდებოდა წინაწინა ხით გაყოლია, —
„მარბოენ, ესეიროს!“ მეორე მხარეს შეუვა-
ლეს, გამოეფინა თავისი სავაჭრო, წელზევით
ნახევრად შეშველი, გოლიათური აღნაგობის

სექციისგან, მხარ-მკლავებდ-კონთული, ანუ ოცდახუთი-ოცდაექვსი წლის ახალგაზრდა-წილში ურცხვად იღუწებოდა და კაბუტისათვის შეუფერებელი ლაქუციო, ყველა შემსვლელ-გამსვლელს წამბახებსა და ვერკინებს სთავაზობდა. წამბაქურები წაწი ყველაღები ბიჭის ნაადრევად შეჭაგრულ, მსხვილ თითებში რატომღაც დანიგრული მოჩანდნენ; ამ ბიჭის დანახვამ შუქია უწებურად ვიხივს სახიანი მკაერე მოაგონა, იმავე წამს ზურგი შეაქცია და იქაურობას ჩქარი ნახიტი გამოირბა.

მეუ საშუაღვლის გაუსწორდა და ჩამოცხა. სახლებს ძირსდაყენილი ჩრდილები აყრიოდა და ქუჩები თითქოს გაშოშვლდა, გახალფათადა, მისრიალად ხალხიც შეთხელდა. შუქია ამ ხნის მანძილზე წამითაც არსად შეჩერებულა, სულ მანძილად და მიდიოდა, მაგრამ ვერც ხალხს გაექცა და ვერც თავი დაიშორებულა. დიდალა, დაქანცა, ახალმა ფეხსაცმელებმა ხომ შილად გააწაბა და ქუჩას კი დახასრული არ უჩანდა. ბოლოს, ბუნების იმ საუკეთესოა, იღუმელი იმსტიქების ქალით, რითაც ნადირი ერთხელ კიდევ უბრუნდება იმ ადგილს, სადაც პირველად თოფი ესროლეს, გულმა ისევ კონკურენციანი გაღაენახვენი გაუწია — „ქველ ბაღში“ შევიდა და საქალაქო ბიბლიოთეკის უყან, მარტოსკამზე ჩამოქდა. უნდოდა მოფარებით ყოფილიყო და თავის მდგომარეობაზე მარტოს ეფიქრა, ამ ხნის მანძილზე რაც ქუჩა-ქუჩა იარა, ერთგვარად შეეგუა მარტოს და რამდენადმე საღი განსჯის უნარიც დაუბრუნდა, მაგრამ იმასაც კარგად, გრძობდა, რომ აქ ვან-სასქელი და გამოსარკვევი აღარაფერი იყო, ჩიუბო ფაქტი თვალწინ იდგა: ცხოვრების ერთი მოწყვეთი დასრულდა, ერთი ქალიან დიდი მონაცვეთი და მასთან ერთად მისი ლოგოკური გაგრძელების მოლოდინიც შეწყდა. რამდენი რამ იყო წინ, რამდენი ღამეა ფიქრი და სურათი იხატებოდა ოცნებაში და ყველაფერი კი ნაადრევი, და ამოი გამოდგა. უყან დაბრუნება შეუძლებელია და წინასვალი გზაც მოჭირდება. რაღა დარჩა? არაფერი, აღარაფერი, — აღარც აზრი, აღარც მიზანი, აღარც რწმენა და აღარც ოცნება...

• • •

ბაღში დასასვენებლად შემოსული ხალხი ნებერობდა არცერთი მოწყენილი საზე, არცერთი ნადვლიანი გამოხედვა! თვალ-წარბსა და მთელს გარეგნობაზე ყველას უზრუნველობა ახატია. ასეთივე სიწინტე და ეჭოფილება ემჩნევა ბაღის წინ მოსიარულე ხალხსაც — ჭვრუჭვრუდად ან ზედი-ზელიკადებულნი რომ მოშოდან მოედნის ქვედა და ზედა ტრიბუნარებზე და ტრუმანეთში აუწყარებლად ბაბობდნენ.

შუქია, როგორც კი შეეძლო, ყველას თვალს

არიღებდა, იდაყვე წამოყრდნობილი სკამზე უძრავად იქდა და გამტკანარწმუნად სისხლს სისიქარალს უტრიალებდა: რა გქნა? რა გქნა? დავადავებ? ხარ წავიდე? რა გავაკეთო? — ამ კითხვებს თითქოს ვიღაც უჩინარი ხმამაღლა ჩაბახობდა და დაუფრენებლავ პასუხს მოითხოვდა, მაგრამ პასუხი არაღა არ ჩანდა.

— რა, დმერთო, რა ექნა? — წამოსვლად უცებ ხმამაღლა, ამოოხრით, თავი ასწია და, თითქოს მშველელს და დამხმარეს დაეძებო, მთელი ბაღი სივრძე-სიგანეზე გულდასმით მოაველიერა.

ბაღში თანდათან ემატებოდა ხალხი; შემოდიოდნენ ახლომდებარე წარმოება-დაწესებულებებთან შესვენებზე გამოსულები, რომ დადლილებს, დასიცხულებს ერთი საათი სუფთა პაერზე, ჩრდილში გაეტარებინათ და ერთმანეთს გაზიანი წულით ან წაინით გამახანმლებოდნენ. შემოდიოდნენ, აყრეთვე, ბაზროდან და გასტრონომიული მაღაზიებიდან მკმდინარი, მძიმე ხელჩანთებით დატვირთული დიასახლისები, საზრუნავსა და დადლიობას შემოსვლისთანავე ივიწყებდნენ და ჩამოსხტებოდნენ თუ არა სკამებზე, თვლებს იმავე წამს ნებებურად მილუფავდნენ.

აგერ კიდევ ორი შუახნის დედაყავი — ერთი ქერა, მეორე შავგერგანი, მაგრამ ორივე ერთნაირად ნაპატევი და გაოქიერებული, მშენითა და ბაქბაქი შემოვიდნენ აგურის ფხენლმოყრილ ბლიკზე, თითქოს შემოგორდნენ და შუქიას პირდაპირ, ერთადერთ ცარცელ სკამზე ჩამოსხდნენ. პირთამდე გაქცილი სანოკვის მოზრდილი ჩანთები და ზეღჩანთებიც უკველად მოიწყეს და დასხტომისთანავე ისეთი სიცილ-ხიობით ახტებეს, რომ იცნობათ ი იმ თეორბაბითან გოგონებსაც კი გადააქარბეს.

ნუთუ ამ ხალხს სიხარულის მეტე არაფერი ახსოვს? ნუთუ საწუნარა და საწრუნანი აღარაფერი აქვს? ო, დმერთო, რა მწელია ასეთი ხალხისათვის ცქერა!

ახლა შემოსულებმა სიცილითა და ჩურჩულით რომ გული იქერეს, ხელჩანთებიდან პაწაწინა ხარკები და ტუნხასუბს ფერადი კოჭობები ამოიღეს და წითლად შედებილი ტუნხები ხელახლა გადაიხატეს. შუქიას ცუბდ გაახსენდა, — რომ თვითონაც ასეთი ხაღებავი ეხვა, იმავე წამს ხელჩანთიდან ცხვარსახოცო ამოიღო და ტუნხებზე დონიერად მიიხს-მოიხსვა, აქვე თავიანი დღევანდელი სავანგებოდ მორთვა-მოკაზმავც გაახსენდა და გული მტკიუნულად შეეკუმშა. ნეტა, ეს ტანხასემული მაინც არ აედო, რა უნოს ახლა, რა მოუხერხობს? უყან ზომ ვერ დაუბრუნებს, უხერხულია, და ნიკვამს და ნახმარს არც თვითონ დიასახლისი დაიბრუნებს, არაღა, გაღაზდა ზომ უნდა და რით გადაიხადოს? როდის გადაუხადოს? ან

შინ როგორ მივიდეს და დედ-მამას რა უთხრას, რა პასუხი ვასცეს? რას ემსჯავლება, რომ ინსტიტუტში ჩაბარების მაგიერ, დედას და მამას მორთულ-მოპარნეული და ყველამდე ვალებში ჩაფლული გამოეცხადოს? როგორ დავინახოს ამხანაგებს, მეზობლებს, თანასოფლებებს... ორბის? ... ო, დემეტრო, რამდენი უბედურება დაატყდა ერთ დღეში თავს! ვინ იტიპრებდა, ვინ მოელოდა, ვინ მოიგონებდა...

დედაყაყაბმა სახელდახლო ტუაღლი მიათავს — ტურები გადიაღებს, წარა-წაწმინდა და თბილი შეისწორებს, ოფლიან დაცვარულ, ლაღლა სახეებზე მარაგები აინავეს და ისევ სიცილ-სიხიითი ჩაბერდნენ.

— ნეტაი თქვენ, რომ სიცილის გული ვაქვთ. — ნელა, თავისთვის ჩაილაპარაკა შუქიამ და იდაყვი მიინაცვლა, — არაფერი გარეუბნებზე, ბედნიერები ხართ და იყინით... იყინებ როდისმე მეც გავიცინო, ამჟამად კი ამ ბაღში ჩემზე უბედური არაფერ არის...

უცებ თითქოს ცაშ დაიქუბა, — აბრეშუმის ჭაფხუფი ფაბრიკის საყურის ხმა სიციხისაგან შემდოვრებული ცა თითქოს შუაზე გახია. ხალხმა უცხად თითქოს ფერი იცვალა, შეტყუდა, შეიშმუნა, ჩრდილებიდან აქაჩებოთ აიშალა და მირუნეული, საქმიანი სახით ტროტუარებზე გაიკრთა. ახლაგარდები და პენსიონერების უმეტესობა დასახლებულად შემოსულ ხალხს გაჰყვა, დიასახლეების გვიდნენ და ბაღი ერთ წუთში თითქმის მთლიანად დაცარიელდა.

შუქიამ ახლა უფრო მწვავედ იგრძნო თავისი სიპარტოვე, მოეჩვენა, თითქოს მთელი ქალაქი თავისი რუხი სახლებით, მწვანე ხეივნებით, ახაურებული ტროტუარებითა და ქრეტულად ჩაცმული ხალხით მიექანებოდა საღვაც შორს, სხვა მხარეს, მიქარადა სწრაფად, შეუჩერებლად, მიიჭაროდა რაღაც დიდი უნიწარი, საერთო მიწისსაყდა, რამე შუქიას არც წიდა ეღო და არც ადგილი ჰქონდა. იგი მარტო იყო, სრულიად მარტო... უპირატესობის ის პაწია გრძნობა, რითაც წიდან თავიც კი მოქონდა ამ უსაქმო, უსრუნეული ხალხის წინაშე, ახლა მთლიანად გაუქრა და ნუგეზად ბაღამად გადაექცა... იქდა გამტყარებული, გაქურტებდა საქმეზე მიშავლ ხალხს და გულში ვინ იცის, მერამდენად აფორებდა:

— ო, დემეტრო!... რა ექნა? რა გავაეთო? რა გვას დავაღვე?

შავად შედებოდა, ბაღის რკულეობიანი მესრის თავზე ნელი ტატიო დაცურადნენ ზღაბრული პეალებების მსგავსი ჩინური კულეები და ირგველი ღურჯ-მწვანე ანარეულს აფრქვევდნენ. ზეით, მოპირდაპირე ქუჩის გადასახე-

ლელზე სწრაფად გადაბობდნენ აღმანები და დროდარო მილიციების სასტენტი მხმუნე მოდა. თუატრის წინ, შადრევანებზე მსგავსი ცელქობდნენ, — ერთმანეთს წაწვადნენ და მოედანს შევილიყლით იყლებდნენ. ყველაფერი ეს შუქიას თვალწინ ხდებოდა და შუქიას კი თითქმის ვერაფერს ზედავდა. გონება მთლიანად გამოფიტული ჰქონდა, მწერა დაზინდული და ნათლად მხოლოდ იმისდა გრძნობდა, რომ ქვეყნად ყველაზე უბედური უსაქმო აღმანი ყოფილა.

მაგრამ იმედ მთლიანად არასოდეს არ ქრებდა და შუქიაც თავს იმით აშვილებდა, რომ ცხოვრება ერთი მარცხით არ იზომება, არ თავდება, რომ წინ ყოველთვის არის კიდევ რაღაც. რასაც მოძებნა, პოვნა და მიგნება უნდა. „... მე რომ საღი მსჭვლოდა შემეტოლო...“ — ჩურჩულებდა უხმოდ და ფაქტს თანდათან მიჩამდე უღრმავდებოდა. უცხად დედის ნათქვამი მოგონდა და მესხიერებაში სახლდან წამოსვლის წინაღვე ამოტივტივდა: დედა ნაწყვილ დეგას შუა ოთახში, თავსაფრის ტოტით ოფლიან სახეს იმშრალებს, შუქიას უქმყოფოლოდ უმწერს და დედური, მოაღერსე საყვედურით ეუბნება:

„— ვერ მოეწეობა და აღარცრა! ადეკი და შენც აწუხავე. ახლა ყველა ასე იქცევა და შენ რომელი წითელი კოჭი მყევხარ... კოლექტორში თუ არ ვინდა, სხვაგან წადი, რამდენწარი საშუაოა, ჩამოთვლაც კი მწელია.“

დედის სიტყვები თითქოს ხმაოდ ჩაესხა და მიმინული გონება მიუხედავად მოაფრინა, — მსიხველია დაეწმინდა, გულს ეფონა და გზაც თითქოს გამოჩნდა. მამასამდე, დედა არ დაუშლის, პირიქით, მოუწონებს კიდევ. მაგრამ მამა? რაკი დედას ენდობება, მამაც დათანხმდება, დედა დაიყოლიებს, არადა, ფაქტს თვითონაც შეეგუება...

თანდათან ხალვათად ამოისუნთქა, სირცხვილის მტანჭველი გრძნობა გაუნელდა, პირზე დიმი გაურთო და წიდანდელი თავისი უსომო შეგოთი და წუხილი ახლა სასაცილოდ მოეჩვენა. აი, თურმე რა ახლოს ყოფილა მომავალი, აქვე ყოფილა, გვერდით, და მას კი ყველაფერი უკვე დამთავრებულად, საშუალოდ დაღუბულად მიანდა. აქ ისევ დედის ნათქვამი გაახსენდა:

„— საბოლო და თავდაპირველი მიანც შრომა, სწავლაც იმისათვის უნდა კაცსა და ცოდნაც.“

— სწორედ, რომ ასეა! — თქვა უკვე ხმაოდ და ფეხზე წამოდგა, კაბა ჩასწორა, თმა მხარებზე გადაიფინა, ჩანთა აიღო და ირგველი უკვე თამამად და გაბედულად მომიხედა.

შალვა რაქლიანი

ალექსანდრა ყაზბეგის უკვდავება

ალექსანდრე ყაზბეგი — რამდენჯერაც უნდა გადაიკითხოთ მისი წიგნები, მუდამ შევიპყრობთ ის მღვდელმადრი, ის შინაგანი ტკივილი და სიხარული, რომელსაც იწვევს მარტო დიდი, ეპოქალური ლიტერატურა, თავის დროს ცხოვრებენ მათგან რომ ასახავს და საუფუნებსაც უძლებს. „ეღვრება“ და „ხევისხერი ვიხარ“ ავტორის შემოქმედების დიდი ღირსება ის არის, რომ იგი ხალხიდან ამოდის. ამასთან, ალ. ყაზბეგი ორგანულად არის დაკავშირებული ხალხური შემოქმედების საგანძურთან; ინტერესი უფროსობისადაც, კერძოდ იმ თქმულებათა დამოცემებისადაც, ვთქვათ და მათს ტრადიციულ სიუჟეტულზე რომ მოგვიტოვებენ, მასზე გაპირობებული იყო მრავალი მიზეზით, ზოლი მთავარი იყო უშუალო კავშირი ხალხთან; ალ. ყაზბეგი მთელი თავისი პოეტური ძალით ჩასწვდა ხალხურ წილს და იქიდან წამოიღო ის მასალა, რომელიც ასე საუცხოოდ გაშალა თავის რომანებსა და მოთხრობებში, ის ხანმოკლეობის, პირველ რიგში, უშუალოდ აღიქვამდა, და ფოლკლორი — ამ სინამდვილის ანარქული — მისთვის ისეთივე მასალა იყო, როგორც ის შთაბეჭდილებანი, ის სურათები უფროდნ. რასაც საკუთარი თვლით ზედადაც და განვიცდებოდა არახოდეს არ უდგებოდა ფოლკლორის ვიწრო სტილიზაციის მიზნით, არამედ ღრმა ლიტერატურულ-საზოგადოებრივ ამოცანათა გადაწყვეტის თვალსაზრისით განიხილავდა. ამ-

ტომ ხდება, რომ ყველაფერი რაც მას ხალხურიდან აუღია, საზეები იქნება ეს, გამოთქმები, ლექსები თუ გაღმაცემები, მისი ნაწარმოებების ორგანულ ნაწილს წარმოადგენენ. სინამდვილის მოვლენათა ათვისების სიღრმითაც, სახეების ტიპიურობა და რეალურობა, რაც ასე შევეთრად არის გამოხატავებული ა. ყაზბეგის პროზაში, გვიჩვენებს, თუ რა მაღალ მწვერვალს შეიძლება მიიღწიოს მწერალმა, რომელიც თავის შემოქმედებაში ეტრდნობა ნამდვილ ხალხურობას, რომელიც რეალურობის ფუძემდებლურ პრინციპს წარმოადგენს.

ალექსანდრე ყაზბეგის უფრო ნაწარმოები მაღალი შთაგონების მაღლით ბრწყინავს. მის უკველ მოთხრობას მდიდარი და ღრმა მხატვრული აზროვნების კვალი ამჩნევია. მწერლის ენა ხალხურია და მრავალფეროვანია; ა. ყაზბეგს განსაცუტრებლად აქვს განვითარებული სწენა, მისი პოეტური სიტყვა უაღრესად მდიდარია. მისი ნაწარმოებებში ყველაფერი მიმართულია დრამატუზმისა და ტრაგიკუზმის ვალოერებაკენ, და ყოველთავე ეს ხდება დიდი უშუალობითა და ბუნებრივობით.

ალექსანდრე ყაზბეგი ნაწარმოების სიუჟეტის განვითარებისა და კომპოზიციის საუკეთესო ოსტატი. მისი დრამატული კომპოზიცია მძაფრია და დინამიური, მას უფროს მოვლოდნელობანი სიუჟეტის განვითარებაში. თავის გმირებს იგი პლასტიური მკაფიობითა და სიმე-

ვეტოით ძერწავს, თვითველი მათგანი, ცხოვრობს რა საკუთარი ცხოვრებით, ამავე დროს, ემსახურება სხვა მოქმედი პირებს სრულ დანახათებასაც. ამ ზერხის გამოყენების თაღსაზრისით, აღ. უაზრებს არ შევსება ბაღალი ქართულ ლიტერატურაში. ამიტომ არის, რომ მის ნაწარმოებებში ადამიანი ყოველთვის ნათლად და სრულყოფილად არის წარმოდგენილი. იგი აწვითი მცოდნეა ადამიანის ბუნებისა. შეიძლება ითქვას, რომ ქართველი პროზაიკოსებთან არც ერთი ისე არ იცნობს ადამიანის გულს, ისე არცერთს არ შეუძლია შეინების ადამიანის განსტების ხასიათი და გამოხატოს ისე ღრამბატულად, როგორც ეს აღ. უაზრებს შეუძლია. იგი ადამიანის სულსა და გულს საიდუმლოებათა მცოდნე რსტატი. მას ამბავი ყოველთვის ფსიქოლოგიურ სიღრმეში გადაჰყავს. ა უაზრები არ ეტყობის იმ წყეებს მხატვართ, რომელთაც მარტოოდენ სურათის ან ეპიზოდის გადმოცემა აინტერესებთ. იგი არსებროს არ უტყვობის საგანს დამშვიდებლი, შეუწყვეტლავ თაღურთა ადევნებს თავის გმირებს ვნებათა განვითარებას, მისი გონების შთელი ძალი თავმოყრილია მოცემულ სახესა და ეპიზოდში. მას აქვს უნარი გადავიდეს თავის საიდუმლო გმირების ყოველგვარ მიღგმარებაში და იქამდე განიცადოს ყოველივე, რომ სასვებით დაივიწყოს თავის პაროვნება, თავისი „მე“.

აღ. უაზრების თხრობებათა ფაბულის განვითარებაში უერთდებანს იქცევის მძაფრი ღრამატრში, ხშირად ტრაგიკულობამდე ასული. დრამა, — ჯასწყალთა ძველი პოეტია, — არის ადამიანის ბრძოლა დაბრკოლებებთან. აღ. უაზრების პირით, სწორედ ეს ბრძოლა შეადგენს ცხოვრების ზინარსს. ცხოვრება თავის საფუძველში არის უდიდეს კოლიზიათა შემცველი. მწერალმა, რომ იგი იყოს მართალი, შეიძლება წინაშე უნდა გამოაშუროს ეს ღრამა: მწერალი გულწრფელია მშინ, როდესაც იგი ღრამბატულა, როდესაც ასახვს ცხოვრების არსს და არა მის ზედპირს; ცხოვრების ღრამბატულმა და ტრაგიზმით გამსჭვალულმა კონცეფციამ აიძულა აღ. უაზრები ბრძოლა და ღრამა დაენება ყველგან, თვითონ ცხოვრების „პროიდ“ ფუნქციაც კი. სინამდვილის ყოველი მომენტით თუ ეპიზოდით, მისი თქმით, აღხატება მძაფრი ღრამბატრშია. ამიტომ არ არსებობს ისეთი მისაღა და თემა, რომელიც არ იყოს გაზისადაქვი ბედოვნებისათვის.

ამრიგად, აღ. უაზრები სინამდვილიდან, ცხოვრებიდან ამოდის და ისე ქმნის თავის საფუროს ნაწარმოებებს. ის, რაც ზოგიერთ მკვლევარსა და კრიტიკოსს უაზრების ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში ეჩვენებოდა ნეორომატიზმის გამოხატულებად, ნამდვილად იყო ქანაღლი, ნათელი, კრიტიკული რეალიზმის ნიშნები. შკოთხელისათვის აღ. უაზრების მიერ დაბატული

სინამდვილე იყო „ურველთა“, „განსაკვირებელი“, „ფანტასტიკური“, მაგრამ რაღა მწერლისათვის ეს იყო ნამდვილი, თვითმწიფე ყოველდღიური ყოფა. ოღონდ ამ ვითარებას ა უაზრები თავისებურად, ამაღლებული სახით წარმოგვიდგენს, მასში ეძებს გმირულ, კეთილშობილ, მიწვიდეულ საწევებს.

ხალხის ცხოვრების ასახვასა, იყენებდა რა დიდი ქართველი რეალისტების — ილია ჭავჭავაძის და აკაკი წერეთლის მხატვრულ გამოცდილებას, სოციალურ-ყოფითი, ნაციონალურ-ისტორიული ვითარების ღრამ ცოდნას, აღ. უაზრები თავის ნაწარმოებებში წრებს, გარემოს განსაკუთრებულ ადგილს უთმობდა, გმირთა ხასიათების ჩამოყალიბების მთავარ ფაქტორად მიიჩნევდა.

ა. უაზრების შემოქმედათა — დიდი მტარინა ხალხის ცხოვრებისა, არა მარტო მთის ხალხის, არამედ საერთოდ შთელი ქართველი ხალხისა. ამ თავისებურ ზინამდვილეს ჩვენი ავტორი წარმოგვიდგენს შთელი წინამდვილებით, მრავალნაირობითა და მდიდარი ზინარსით. მთის გარემოს იგი არ აგვისახავს, როგორც ეგზოტიკური სურათების კრებულს. ყოფის დახასიათებისას მას მშვედველობიდან არ რჩება განსაზღვრული, წამყვანი ტენდენციები.

მთის ადამიანი აღ. უაზრებს უბირტყლად ეხატება, როგორც შთლიანი, პატოხანი, უშიშარი, გაცუტები, თავისუფლებისმოყვარე. იგი თავის გმირებს ყოველთვის ისეთ გარემოებაში აყენებს, რომ ყველგან მონანს მათი მღალი მორალური თვისებები, დაუცხრომელი ნერგობა, რანდობა, თავგანწირულება. როცა ეს გმირები ბორბტებას დაინახავენ, არ შეუძლიათ არ შეუბრძოლონ მას, ისინი შთელი ძალით გარცდიან ყოველთვის. ამავე დროს, ეს ვეფაცუბი ერთმანეთისადაში უბადლო შეგობრობისა და მშთნადილობის გრძობით არიან გამსჭვალულნი. ამ გრძობის ბოლომდე გატანისათვის ისინი მზად არიან თავიანთი სიცოცხლეც კი გასწიროს.

პიროვნების ბედი აღ. უაზრების შემოქმედათაში მჭიდროდ შერწყმულია შთელი საზოგადოებების ბედთან. ამ აზრით, იგი უაზრებსაღ სოციალური მწერალია.

ა. უაზრები მიწვიდეული ფერებით აგვისახავს პატრიარქალური თემის განსხვავებულ ცხოვრებას, მის თავისებურ წეს-წყეულებებს. თეში აყვშირებათა თავის წერებებს, აქისრება მათ გარკვეულ მორალურ ვალდებულებებს. თემის ადამ-წესებისადაში მორჩილება ხალხს მტოველ მკონდა შეთვისებული თემის ძალი ძლიერი და შერუყვანილი იყო; თეში თავის წყებებში ავითარებდა გულწრფელობას, პატოხნებას, სიტყვის გაუტრბელობას, გაბედულობას, კოლქტიურ სულს, ურთიერთისადაში პატოხისცემის გრძობას და საყვეენო საქმისადაში სამსახურის

შეგნებას. აღ. უაზებუი თითქმის არც ერთ თა-
ვის ნაწარმოებში არ უშვებს შენთხვევას, რომ
არ წარმოგვიდგინოს თემი გაიდედელებული სა-
ხით. ამ მხრივ განსაკუთრებით გამოირჩევა „ხე-
ვისებური გრი“ და „ელვუფა“. მაგრამ მწერალი
ინასაც ვერჩევებს, რომ თვით თემის მივიჩნია
დაწეო კლასობრივი დაფერენციაციის პრო-
ცენი, ჩიხისა მძაფრი წინააღმდეგობანი, რაც
მისი დაცემის ერთ-ერთი მიზეზი გახდა. თემის
რღვევას ნიადაგზე მთავი ჩნდებიან ისეთი ადა-
შიანები, როგორც ვაგო, ვიგოლა, გორგასი და
დუშაური და სხვები. ისინი მორალურად შერ-
ყენილი და პირადი კეთილდღეობის მიჩვიულ-
ნი იყვნენ და საქვეურო ინტერესებს არავითარ
ანგარიშს არ უწევდნენ, მის საზანაოდ მოქ-
მდებოდნენ. უნებოდა რა თემური წყობილე-
ბის დაცემის პროცესს, ფრ. ენგელსი ამბობ-
და: „უმდებლესი გაუმძღრობა, ტლანქი წუთურ-
ვლი, ვანცრომა, ბინძური სიძინე, საზოგა-
დოებრივი ქონების ეგოისტური ძარცვა — აი
ის უმდებლესი ინტერესება, რითაც მიიწილდა
ახალი, ცოვილიშებული კლასობრივი საზოგა-
დოება. ქურდობა, ძალადობა, ვერაკობა, და-
დატი — აი ის სამარცხვინო საშუალებანი, რომ
მედიც ძირს უთხრიან ძველ უკლასო ვერ-
რულ წყობილებას და ამბობენ მას“. მთავარი,
რაც საბოლოო ანგარიში ვანს: რღვევაღა თე-
მური წყობილების დაწერვას და კლასების
წარმოშობას, იყო წარმოიო ძალთა განვითარ-
ება.

აღქსიანდრე უაზებუი ზედმიწევნით იცნობ-
და თავისი დროის ცხოვრებას. ამიტომ ქვეუ-
ნის ისტორიულ ვითარებას იგი სრულად თვა-
ლისწინებდა. მის ნაწერებში ზნობად არის სა-
უზარი ხალხის სოციალურ უფლებობაზე,
კლასობრივ ჩაგვრებაზე. „ელვუფას“ უნა-
ვალიში აღ. უაზებუი მოთლი პარდაქობითი ამ-
ხილებას „საგლებო რეფორმის“ თვალშეუცურ
ხსიათს: „დაქრა 1848 წელს საქვეუროდ სა-
სიამოვნო საათში, და გამოცხადდა გლეხაკე-
ბის განთავისუფლება — ბატონეშობის გადა-
ვარდასი ხალხის ერთი მხარე — გლეხაკეობა
და იმითი თანამგარძნობული ვატყობული იყ-
ვნენ სიამოვნებით და მეტისმეტად ვადარბე-
ბულს სარგებლობას და სიკეთეს მოკლდნენ
ახლის წესებისგან. მეორე მხარე, მებატონეები
კი გულის კანალით უყურებდნენ იმ დამოკი-
დეულების მოსიამოვნას, რომელიც საუყურე-
ბით არსებობდა ბატონას და ემას შუა... ვანთა-
ვასუფლებულს გლეხებს ეგონათ, რომ ამ დღი-
დან იმათი კეთილდღეობა, გამდობრება და მოს-
ვენება შეიქმნა უიკველ მოვლეწებად: მება-
ტონეები კი ფიტრობდნენ, რომ დღეიდან ლუ-
კმა გაუწუდათ და გუმინდელი იმათი მუხ-
რები ღლეს მბრძანებლად გაუბდებოდნენ. გა-
იარა პირველი ალტაკების ეამში და ხალხიც
ღტო და მშვიდდა. გლეხებმა დაინახეს, რომ

იმათი იმედი მებახედდაც არა მართლდებოდა და
მებატონეებმაც. რომ იმათი იმედი უბრალოდ
ყოფილა, რადგანაც ახალ უფლებდებობას
თი კულები გამოუნდა, რომელიც ნაწილს
კეთილდღეობას პირდაპირ ნაბატონარის სურ-
ვილზედა ადებდა... გლეხაკებმა დაუშვეს ისევ
თავები, მებატონეები კი ისევ ვამარტენ წე-
ლში“.

ახეთი იყო ისტორიული სინამდვილე: ბატონე-
შობის გაუქმებაში ფაქტიურად ვერ მონაბ
მძაფრი სოციალური წინააღმდეგობანი.

1850 წელს „დროების“ დაიბედა აღქსი-
ანდრე უაზებუის „მოხევეები და მთი ცხოვრ-
ება“. ეს ნარკვევი მრავალი მხრით არის სა-
გულისხმოდ. მასში სისწორით არის ვადმოცე-
მული მოხევეთა საზოგადობრივი კოლიტეკუ-
რი ყოფი, მათი დანარგული და მძაჟე ცხოვრე-
ბა, მეფის მხეველთა ვანულოთხვა თარგში.
ეს ნარკვევი ემსაუბრება ანლ უაზებუის ცილ-
კულ მხატვრულ ნაწარმოებებსაც („ნაწერეხარის
მოლოგებანი“). ამ ნარკვევს მოჰყვა შემდეგ
— „მოცა“, „ელვუფა“, „მამის მეკლედი“,
„ახლი“, „ეღებრად“, „სიკო“, „განაკტულო“,
„ხევისებური გრი“, „მომდვარი“ და სხვ. ზუთი
წლის (1880-1885 წ.) განვალობაში გამოაქ-
ვეწა მან თავისი საუკეთესო ნაწარმოებნი
ა. მოჩხუბარიძის ფსევდონომით.

აღ. უაზებუის ნაწარმოებებმა თავიდანვე
მიიყარეს ფართოდ საზოგადოების ყურადღება.
გრაფოდ რბებლიანმა, რომელსაც „დროების“
ფურცლებზე „ელვუფა“ წაკითხა, იქვე აში-
ებზე მიწერა: „კარგია“, „ძალიან კარგია“,
„მშვენიერება არის“, „ღილიდ მიამა“. „თუფა-
ლო მოჩხუბარიძე, ვიხარადღეს, შენა ხარ სირ-
ველი მწერალი ღრმბატკი საქართველოში, აკ-
ლია მხოლოდ ზოგიერთი მარტლწერა შენს
მშვენიერს ქართულ ენას. ნუ დამხარებ, შეის-
წავდე ესცა, რომელიც სრულიად არ არის
ძნელი“. „ღმრთობს გაერთობის მოჩხუბარი-
ძე, იმ გულას დატკობისთვის, რომელიცა
მოჰყვა ამ მოთბობის წაკითხვის ეამს, ქართ-
ულს ენაზედ მსგავსი არა დანეროდა რა; ზო-
ლო „მამის მეკლედის“ წაკითხვის შემდეგ გრ-
ობელიანს აღუნიშნეს ა. უაზებუის შესახებ:
„ქართველებს ომირის არის. შებაში!!! ატო
„ღმრთოვანებულ და მალალ შეუახებას სავ-
სებით იმხაურება „ელვუფას“ და „მამის
მეკლედის“ ავტორი.

როდესაც „დროების“ ფურცლებზე „ელვუ-
ფა“ იბეჭდებოდა, სიუჟეტის განვითარების მი-
ხედვით, მოთვარ მისი ნაღვარტის ეკლეგის
დაღანში მეკლედნენ და ნაწარმოებუ იმთ
მოთვარდებოდა. მაგრამ ამ ნაწარმოების პირვე-
ლა მკითხველების — ასოთმწეობებს დაეი-

ნებთი მოთხოვნის შემდეგ, აღ. ყაზბეგმა სი-
ცაოსხლე გაუარაჩელა ელგუქას, იმ ასოთაშქო-
ბების არ იყო, თვითონაც ველარ ვაჰობტა სა-
სიკედლოდ ასეთი შესანიშნავი ვაჰობტა და
მოხარობის ამბავიც განავარძლ. ამით თაობა-
ზე საგულისხმო ცნობა შემოგვიანა და დიდი
კლდიაშვილმა. მას შემუარებში ვკითხულობთ:
„ელგუქა“ თავდაპირველში თავდებოდა ახლან-
დელი პირველი თავის ბოლოში, ელგუქას სიკ-
ედლით. სტამბაში ასოთაშქობებმა განაცხა-
დეს, რომ ელელტონს არ ავარუობთ, თუ გმირი
ვაჰობტის ელგუქას ამბავი არ განავარძლ სანდ-
როსო. ამისთანა ვაჰობტას ასე ადრე ის მოგა-
კვლევინებთო. გაუგზავნეს რედაქციაში სანდ-
როს მეტრანაჟი დიოშიდე კილასე და ორა
ასოთაშქობი, ოსოვეს, რომ ელგუქა არ მოე-
და და მისი ამბავი ვაგვარძელდებოდა. — მოხ-
არეს, ელგუქას ასე ადრე ვერ მოგაკვლევინე-
ბოთ! — გადმოვიტა სანდროსი, — თან მეტი-
ნეტად მიამა ასეთი მომართვაო, — თქვა სან-
დროსი, — თან კი ვასაქირში მივადებდეთო. ცო-
ტა ყოყმანის შემდეგ, რაკი არ შევუბოძდენ,
იქვე გადავკეცეთ რედაქციონის ბოლო და კვეშ
მოვწერეთ „გაგვარძლება იქნება“. მძიმედ და-
ჭრილი ელგუქა წაიყვანეს მოხარინაღ ვით-
აც გადამა სოფელში. რამდენიმე დღის შემდეგ
მოხარობის ვაგვარძლებაც მწად მქონდა. ეს
შემოხვევა საუცხოოდ არკვევს აღ. ყაზბეგის
შემოქმედების ბუნებას, მის მძლავრ გავლენას
მოთხველზე; ესაა ხალხის სიყვარულის უმწვე-
ნიერესი გამოვლინება, და, თანაც მეტად აშ-
კიათი ამბავი ლიტერატურის მთელ ისტორი-
აში.

აღუქანადრე ყაზბეგს მრავალი დაბრკალე-
ბის გადალბვა უხდებოდა, რათა თავისი ნაწარ-
მობები მიეტანა მკითხველამდე. უპირველეს
ყოფილია, მას მძაფრი ბრძოლის წარმოება უხ-
დებოდა მეფის ციწურისათან. ცნობილია, რომ
„ელგუქა“ ავტორმა პირველად დაბეჭდა 1851
წელს, ვაწით „დარკობაში“. ამის თაობაზე ავ-
ტორს აღნიშნული აქვს: „ზოგი ვაწეთში აღ-
გილის სიმცირის გამო, ზოგიც სხვადასხვა რემ-
გან დამოუკიდებელი მიზეზის გამო, ეს მოთხ-
რობა ისე ვერ დაიბეჭდა, როგორც მომზად-
ებული იყო. ამ ცოტა ხანში კი ცალკე წიგნად,
უფრო აკრძალად და შესწორებულად გამოცემა“. ეს
ერცელი და შესწორებული გამოცემა შემდეგ-
ში არ გამოქვეყნებულა; მართალია, აღ. ყაზ-
ბეგმა დაბეჭდა ცალკე წიგნად „ელგუქა“. მაგ-
რამ მეფის ციწურებში ის აკრძალა და მოკლი
ტარაჟი დასწერეს, შემთვევით გადაარსა მარტო-
დენ რამდენიმე წიგნი. 1883 წელს აღმორე-
ნილი იქნა 1854 წელს დაბეჭდილი „ელგუქას“
ერთი ცალი. ეს გამოცემა კვლავ დაიბეჭდა
1923 წელს. „ელგუქას“ ეს რედაქცია „დარკო-
ბაში“ გამოქვეყნებული რედაქციისაგან ზოგან
არსებითად განსხვავდება. სხვა თავის ნაწარ-

მოებთა ბეჭდვის დროსაც აღ. ყაზბეგი ასეთ
მამე მდგომარეობაში იყო წაუყენებელი შემხმ-
ციწურის მიერ.

შემოქმედებითი მომწიფებისა და ცხოვრ-
ბის შესწავლის თვალსაზრისით, აღ. ყაზბეგ-
სათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა მქონდა
მეტყვარეობაში ვატარებულ წლებს. ამ ხნიდან
იგი დაუხალვოდა მისი ხალხს, შეისწავლა მი-
სი ყოფა და დააგროვა მდიდარი მასალა თავის
მხატვრულ ნაწარმოებთათვის. „მწიქესარიან მო-
გონებაში“ იგი საგულისხმო ცნობებს ვაწვე-
დის: „გადავუკვებ მეტყვარეობა დამეწყო და
ამ ზეღოების შემწეობით მომეცლო მთა და ბა-
რბი, გამეცრა ხალხი და გამომეცადა ის შიში
და სიამოვნება სახეც ცხოვრება, რომელიც
განუშორებლივ თანა სდევს. მე თითონ, რო-
გორც მთის კაცსა მუავდა რაოდენიმე ცხვარი,
ცოტაოდენი კიდევ ზოგირით მიწებში ვაცვლით
მოვარგოვე, მივუმატე ჩემს ფარას, ავადე ქო-
ხი და თოფი და ამგვარად შევიქენ მეტყვარე-
რასაკვირველია, პირველი ჩემი ნაბიჯი ყველამ
განუარჩევლად მასხრად აიგდა, რადგანაც ამ-
ბობდნენ, რომ მეზატონეს და მასთან სახელთა-
ნი კაცის შვილს უბრძოლო მეტყვარეობა არ ევა-
დრებო. მაგრამ მე ჩემი მიზანი მქონდა, ჩემი
სურვილი და ეს იქამდის ძლიერი იყო, რომ
არავითარ რჩევას ყური არ უღებო მე მიწე-
და გამეცრა ხალხი, მსურდა გამეგო იმათი სუ-
რდილი, მეცხოვრა იმათი ცხოვრებით, ჩემ თა-
ვეზე გამომეცადა ის მოთხოვნილება და გაქირ-
ვება, რომელიც უკან სდევს მუშა ხალხს და
რადა დამეყენებდა შინა მიაღწიე მოზანს, და-
ვუახლოვდა, ვაყაყანი ხისნი, ვისიც ვაღწობა
და დაახლოვდა ასე გულთი მსურდა“.

მეტყვარეობაში ვატარებულ წლები აღუქა-
ნადრე ყაზბეგისათვის გადაიქცა ცხოვრების
უდიდეს სკოლად. მან ზედმიწევნით ვაგო და
შეისწავლა ხალხის ყოფა, მისი ზნე-ჩვეულება,
მორალი და მისწრაფება. ამ დროს იგი თმე-
დან თმეში, სოფლიდან სოფელში დღაოდ
და იწერდა ხალხურ თქმულებებს. ყოველივე
ეს ღრმად აღიბეჭდა მის მუარძობაშიც სულში.
ეს მასალები შემდეგში მან გამოიყენა თავის შე-
მოქმედებაში.

მრავალსაუკუნოვანი ქართული ლიტერა-
ტურის ტრადიციებზე აღზრდილ აღ. ყაზ-
ბეგის მთელ შემოქმედებას საფუძვლად
უდებს უაღრესად კონკრეტული სინაშვი-
ლი. იგი სინამდვილეში ეტება რეალურ ადა-
მიანებს, რომლებიც შემდეგ ხდებოდნენ მის
ნაწარმოებას ვიწერებ; ყაზბეგი მიუთითებდა,
რომ მის მიერ დაბატულ მოვლენათა დიდი ნა-
წილის ნამდვილობაზე და მოქმედ პირთა, გმი-
რთა ცხოვრებისებულობაზე. მას შესანიშნავ
ონსულებათა უმეტესობა ხალხურ გადმოცემა-
თა მიხედვით არის შექმნილი. „ნებისებრი ვო-
ნა“ მამამო ფრიალ მოხუცმა მოხვედრ ღრმად

(დინჯა) ღულღულაო", — შენიშნავს ალ. უაზბეგ. უკანასკნელი დროის კვლევა-ძიებამ საცხებით დაადსტურა ეს სიტყვები. ხალხური გადმოცემის პერსონაჟი, მოხუცი გუგუა თითქმის საცხებით გოჩას პროტოტიპია. ისე როგორც გოჩა, გუგუაც სამშობლოს დაღატაკ არ ამატიებს თავის ერთადერთ შვილს — თანესს, რომელმაც წუთიერი გატაცების გამო დაივიწყა საქვეყნო მოვალეობა. ონისე სასიძოს მიერ დანიშნული იყო ხელისშეწყობადღე, რაზედაც იგი თვითონაც დათანხმდა. მოხვედრა წესის მიხედვით, ხელისშეწყობედ პატარაძლს ძმად ეკუთვნის. მაგრამ დაინახა თუ არა ონისემ ღებღულაო, მის გულში სიყვარულა აღიშლო. შეუყვარებულმა ონისემ ავადმყოფობა მოიგონა და უარი თქვა ხელისშეწყობაზე. მართლაც შეხვედრამ ონისე აწასადგულა წააგლო, რგი სამშობლო მონღალტედ მიიწინეს.

როგორც ხალხურ გადმოცემაში, ისე ალ. უაზბეგის რომანში ამბის განვითარება თითქმის ერთმანეთს ემთხვევა. თითქმის ერთნაირია პერსონაჟების უმრავლესობის სახელებიც ალ. უაზბეგის მოთხრობაში ხალხიდან წამოღებულ მასალას განაერთობს. შებ დრამატულ და დარბუღებულ მხატვრულ ხასიათს აძლევს, გმირებსაც უფრო ჩამოყალიბებულს სახით წარმოგვიდგენს. კარბადაც შეაქვს ყოფა-ცხოვრების ამსახველი დეტალები. ხალხური გადმოცემა მწერლის მიერ კონკრეტული მომაცილებით — შეჩვენებულ საუთუნის ბევრია და მთის ცხოვრების ფაქტებით არის გამდიდრებული; შემოტევიით როდია, რომ ამ ნაწარმოებში მოხსენიებულია ცნობილი ფერდალი ნუგზარ ერისთავი და მისი ბრძოლა ბევრს დაპყრობისათვის. მატაინეს გადმოცემით, არავის ერისთავი ნუგზარი გულზეადა და განუხალვარებელი ბატონების მოტრფიალე ყოფილა. საქართველოს სამეფო აშხანად მძიმე მდგომარეობაში იყოფებოდა, ხალხი დაქსაქსული და საბედშიწყო მოუძღვრებული იყო. ამით სარგებლობს ნუგზარი და ცდილობს გაათართოვოს თავისი საბრძანებელი. ბევრს თავისუფლებასაც პირვლად ნუგზარ ერისთავი დაემუქრა, მაგრამ მან ეს კუთხე ვერ აღიმორჩილა, რადგანაც მოხვედრებმა სხატყი წინააღმდეგობა გაუწიეს. ეს მოვლენები ქმნიან „ბევისბერ გოჩაში“ დრამატულ კოლიზიებს.

ისტორიული სინამდვილე ზუსტად აქვს დატული ალ. უაზბეგს „ელგუჯაშიც“ ღოკუშენტურ მომაცილებს ემატება ალექსანდრე ბატონიშვილის წარაღ მთაუღებისადმი (სეი-

ზონ ჩოფიაშვილისადმი), რუსეთიდან ქართველთა ელჩების დაბრუნება, ცმფფეგუფუფოს სიკვდილის ცნობა და ხალხის მომედუფრება; მთედ წევში ცნობილი მწეემის, თავისი უახლესი მეგობრის სეაშინს გეგაურის ნააბზობის მიხედვით აქვს ალ. უაზბეგს დაწერილი „მოძღვარა“: აბევე, ნამდვილი ამბიდან არის გაჯახატული „უთოი“. „ციკოსაც“ რეალური შემოხვევა დასდებია საფუძვლად; „ელბერდში“ ა. უაზბეგმა მოკვიობორთ თავისი მწეემსობის დროის ერთი შემთხვევა.

ალ. უაზბეგის ნაწარმოებთა გმირების ერთი ნაწილი ცხოვრებაში ნამდვილად არსებულა აღმაინებინდნ ვადმოხატული სახეებია. ელგუჯა („ელგუჯა“) ყოფილა სოფელ ფანშეტიდან, ბუშეია საბატრის შვილი, ცნობილი მეცხვარი, შეუდრეგელი მებრძოლი თავისუფლებისთვის, რომელმაც არა ერთხელ უსახელებია თაკი გმირობით; მისი საგმრო სექსენი ბევის ხალხურ პოეზიაშიც არის ასახული; რეალური პირები ყოფიან ვაგი, მთაია („ელგუჯა“), ისტორიული პირია სეაშინ ჩოფიაშვილი („ელგუჯა“), ერთი ცნობით, ვაბრელ უაზბეგი, მეორე ცნობით, სეაშინ უაზბეგი; კობა („მამის პეკელი“) მთაში განთქმული იყო თავის ეფეკეობით; სოფიოს („განჯიცხელი“) პორტრეტის ჩამოსახულებლად ალ. უაზბეგს პრატრტიკაად აუღია ელისაბედ უაზბეგი და ა. შ.

თავისი ოპტიმისტური რწმენა ალექსანდრე უაზბეგმა გადასცა თავის გმირებსაც. ეს გმირები ხშირად მძიმე განსაცდელის წინაშე დგებიან, მარცხდებიან, მაგრამ მათ მიანც არ ახასიათებთ ვეღვანტეხილობა, ისინი ბოლღმდე ინარჩუნებენ ოპტიმისტურ მსოფლშეგარძენას, ურყევე რწმენას, იმედის ნათელ სიხვს. მისი რომანების გმირები უმეტეს შემთხვევაში იღუპებიან. მაგრამ მათ დაღუპვისთან ერთად არ თავდება ცხოვრება, არ კვდება, არ ქრება ის რწმენა, რახაც ისინი შებტრფოღენ. ინდივიდუალური დრამა შეადგენს მარტოაღენ კვანძს ამ ქსოვილში. არავისი სიკვდილი არ აჩერებს მუღშივე მოძრაობას. „მოვა დრო და ღრუბელი ჰვეწივე განიქრევის. მწე გამობედავს, დრო შეიცვლება და ავადმყოფი მოკეთდების, ძმა ძმას დაინახავს და შერთებული საქართველო, ერთხელ და ერისულ ვადაქცეული ადგებას“.

ეს ნათელი შეგნება წარმართავს ა. უაზბეგის მოვლ შემოქმედებას.

აი, ამიტომ არის იგი ბედნიერი მომავლის მწერალი. რომელმაც ღრმად სწამდა თავისი ხალხის უცადავება.

ალ. ყაზბეგის ეთნოგრაფიული ნარკვევები

ქართული ეთნოგრაფია ოდითგანვე ქართულ მწერლობასთან განუყოფელ კავშირში ვითარდებოდა. მხატვრულ ლიტერატურაში ყოველთვის სათანადო ადგილი ეთმობოდა ხალხური ტრადიციებისა და წეს-ჩვეულებების აღწერას. რის გამოც ამ ენარის მრავალი წარმოები უნიკალურ წყაროდ გვესახება საქართველოს ისტორიულ ეთნოგრაფიის შესწავლისათვის. ასეთ წყაროთა კატეგორიას განეკუთვნება პირველივე მხატვრული კმნილება — „მუშაინის წამება“. რომელსაც ბადალა არ მოეძებნება მეხუთე საუკუნის საოქახო ყოფის უმნიშვნელოვანესი კომპონენტების კვლევისათვის. ასევე ძვირფასი ეთნოგრაფიული ცნობები ავსებდა ძველი ქართული ლიტერატურის სხვა ძეგლებშიც. ყოფიხა და კულტურის თავისებურებათა ასახვის ტრადიცია გრძელდებოდა XIX საუკუნის მხატვრულ ლიტერატურაშიც, ისევე როგორც ეთნოგრაფიული მასალის ფიქსაციამ თავი იჩინა საისტორიო მწერლობაში, ხოლო XVIII საუკუნეში ვახუშტი ბაგრატიონმა მყარი ნიადაგი შეუშწადა ქართულ ეთნოგრაფიულ მეცნიერებას.

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ქართული საზოგადოებრივი აზრის განვითარების ერთ-ერთ დამახასიათებელ მომენტს შეადგენდა მხატვრული შემოქმედებისა და სამეცნიერო მუშაობის თანაზიარად განვითარება, რაც სამეცნიერო კადრების უფილოსობის პირობებში ძალიანად მწერალთა ძალეზით ხორციელდებოდა. აღნიშნულ პერიოდში ასეთი მრავალმხრივი შემოქმედებითი მუშაობა ყველაზე ადრე გამოიკვეთა რაფელ ერისთავის მოღვაწეობაში, ხოლო ეთნოგრაფიის დარგში მეცნიერულად დასაბუთებულ პრაგრამის შედგენა და მის საფუძველზე საქართველოს ყველა 10. „მნათობი“, № 11.

კულტურში ეთნოგრაფიული კვლევა-ძიების ორგანიზაცია დაკავშირებულია ილია ჭავჭავაძის სახელთან. მისი თაოსნობით დარაზმულ მოღვაწეთა (ვაჟა-ფშაველა, ნიკო ხინიანიშვილი, ზესარიონ ნივარაძე, ზაქარია გუდიაშვილი, დიმიტრი და მოსე ჭანაშვილები, ივანე გვირგვინი, ნიკო ჭანაშვილი, პეტრე ჭარბია, თედო სახოკია და სხვ.) შორის დარსებული ადგილი უჭირავს ალ. ყაზბეგს, რომელიც ვაჟა-ფშაველასთან ერთად საფუძვლიანად იცნობდა ქართულ და ჩრდილო კავკასიულ მთიელთა ყოფა-ცხოვრებას, თავის მხატვრულ კმნილებებში წარმტაცად აღწერდა მათ წეს-ჩვეულებებს, ხოლო ეთნოგრაფიულ ნაწერებში სარწმუნო მონაცემებზე დაურდნობით აშუქებდა საინტერესო საკითხებს მატერიალური კულტურის, სამეურნეო ყოფის, სოციალური ურთიერთობისა და სულიერი კულტურის სფეროდან. ალ. ყაზბეგის ეთნოგრაფიული და მხატვრული შემოქმედების წყაროს წარმოადგენდა უშუალო დაკვირვებითა და გამოცოხტვით მოპოვებული მასალა ბევში, მთიულეთ-გუდამაყარსა და ჩრდილო კავკასიის ხალხებში (უმთავრესად ჩანჩხბა და იმგუშბში), ისევე როგორც ვაჟა-ფშაველას ეთნოგრაფიული დაკვირვების რეგიონებში იყო ფშავ-ხევსურეთი და ჩრდილო კავკასიის მთიანეთი (ჩანჩხთ-იმგუშეთი). ამ მხრივ იხიანი ერთიმეორეს ავსებენ და ორიგინალურ შემოქმედებით სამუაროს კმნიან.

ბევში აღზარდა და მშრამელ ზაღთან კონტაქტში, შვიდი წლის განმავლობაში მეცხვარედ ყოფნა და შემქმნელთან მეგობრობა ყველა პირობას კმნიდა იმისათვის, რომ მწერალი ახლო გასცნობოდა მთიელთა ყოფა-ცხოვრებას და მამამაურ ტრადიციებს. ასეთი პირობების შექმნა თვით ალ. ყაზბეგის შემოქმედებითი მო-

ზანდასახელოთ იყო ნაქარნაბევი, რაზედაც ნათლად მეტყველებენ მისი შემდეგი სტრიქონები: „ვარდა დრამატოელის შრომისა, მთელი ჩემი ცხოვრება ვაკატარე ხალხში, სადაც შევი-სწავლედ მათი ცხოვრება, ვმუშაობდი მათთან ერთად. სრულად დაუახლოვდი და გავიყარ მათი მღვთმარება, დამოკიდებულება მეზო-ბელს ხალხთან, ზნეობა, ჩვეულება და ცხოვ-რება. ამ სამზადისით ბევრი არავინ იყო ჩვენს ლიტერატურაში და მე შემიძლო საქმარისი მასალა მიმეცა საქართველოს ჩვეულებათა და კანონდებულებისობისა, რომელიც მთავი უკუ-ღაზედ უფრო კარგად დარჩენილდა საქმარისი-ასტყეა, რომ შეწყვესიანთა, არა ბატონობით. რამედ ნამდვილს მუშა-შეწყვესიანთა, სრულის მისის მნიშვნელობით და ჩვეულება-ცხოვრე-ბით, — შუადი წელიწადი ვაკატარე“ (აღ. უაზ-ბეგა, თხზულებანი, ტ. V, თბილისი, 1956წ., გვ. 187).

აღ. უაზბეგს უყოყმანოდ უნდა დაეთანხმით, რომ ეთნოგრაფიული უფის იხითი ღრმა ცოდ-ნით აღჭურვილი, როგორც თვითონ იყო, „ბეუ-რი არავინ იყო ჩვენს ლიტერატურაში“. უოველ მოთხრობასა და რომანში მან მაღალი მხატ-ვრული ოსტატობით, მაგრამ შეუბღალავი ენო-გრაფიული სიზუსტით, ვადროს შეიხვედრს მო-სევეების, მთიულების, გუდამაყრელების, ჩან-ნების თუ ინგუშების ჩაცმულობა და შეიარა-ღება, სახლ-კარი და დამპყრველი, შრომა-სქიშანობა და ურთიერთდახმარების ფორმე-ბი, სტუმრობა-მასპინძლობისა და დამოზი-ღობის ტრადიციები, საქარწინო ურთიერთო-ბის ნორმები, ტორილისა და გლოვის წესები, საოჯახო უფთა, ჩვეულებითი სამართალი, ხალ-ხური მშრომელობის სისტემა, ქართველი და მრდილო კავკასიელ ხალხსა ურთიერთობის ხასიათი და ა. შ. ყველა ამ მოკლეების მხატვ-რულ ნაწარმოებში აღწერისას ადვილად საც-ნაურთა როგორც თითოეული მათგანის დოკუ-მენტო თანებებურება, ისე ზოგადკავასიური ხასიათის ნიშნები. ამდენად, ნებისმიერი აქ სტენბული საკითხის შესწავლისათვის აღ. უაზ-ბეგის მხატვრულ ნაწარმოებებს სამედო წყა-როს მნიშვნელობა ენიჭება. ბუნებრივია, რომ ეთნოგრაფიული უფის შესწავლისათვის მით უფრო სასილო წყაროდ წარმოვსთავებება მისი ეთნოგრაფიული წერილები, რომელთა უოველი სიტყვა და ფრაზა ელუშნება ავტორის მიერ უოველმხრივ დაზუსტებულსა და შემოწმებულ ფაქტობრივ მონაცემებს.

აღ. უაზბეგის ეთნოგრაფიული ნაწერებიდან ავლადედ უფრო ვრცელსა და შინაარსიან ნარ-კვეს წარმოადგენს „მოხვედები და იმათი ცხოვრება“, რომელიც მისმა ავტორმა 1880 წელს გაზ. „დროებაში“ რამდენიმე ნაწილად დაბეჭდა. მოხვედებისა და მათი ვერსიული მთი-ელებისადმი მიძღვნილი ნაწერების სერიას მთ-

კუთვნება დაუმთავრებელი შრომის ნაწყებებ-ში (I. ჩვეულება და ცხოვრება, მოხვედებში, თანაშეერთებით მომიწინავე ხალხისა და ამა-თი ერთმანეთში მოქრობა; II. მოგზაურობა მოხვედებში და სხვა მთის ხალხთა შუა; III. სასოფლო გავითხათვის), რომლებიც პირვე-ლად აღ. უაზბეგის თხზულებათა მესამე ტომ-ში დაბეჭდა (ტ. V, გვ. 365-369). ხევისა და მთიულეთის სამეურნეო უფის საურთაღდე-ბო საკითხებს აშუქებს მწერალმა 1882 წ. „დროებაში“ გამოქვეყნებულ ერთ-ერთ წე-რილში — „მოხვედების და მთიულების მღვთ-მარება მომავალში“. ხევისურთის ეთნოგრა-ფიული სპეციფიკის შესახებ აღ. უაზბეგი სა-ურთაღდეგო მოსახრების ავითარებს გ. რა-დეს წიგნის („ხევისურთი და ხევისურთი“, თბილისი, 1881 წ. რუს. ენაზე), შესახებ დაწე-რულ ვრცელ რეცენზიაში, რაც დამოუკიდე-ბელი ნარკვევის შთაბეჭდილებას ახდენს. ეთ-ნოგრაფიული თვალსაზრისით ასევე დიო ინ-ტერესის შემცველია აღ. უაზბეგის კერძო მიმო-წერა („წერილი გამარჯვებისადმი“, „უძღუ-ნი მეცხვარეს ზემონა ჩეიასვილს. ნამე-ცხვარული ავტორი“, „წერილი თინა მეფნარჯია-სადმი“, „წერილი აღ. ხაჩანაშვილისადმი“) და ავტობიოგრაფიული ხასიათის ნაწერები, მაგრამ ყველა მათგანის განხილვა და შეფასება გაცი-ლებით უფრო ვრცელ მსჯელობას მოითხოვს, ვიდრე ეს ერთი წერილის ფარგლებშია შესაძ-ლებელი. აღ. უაზბეგის ეთნოგრაფიული მეშ-კვედრობადაც ამჟამად უნდა დააქრადუო ზო-გიერთი საკითხის მოკლე მიმოხილვა.

აღ. უაზბეგის ეთნოგრაფიული თემატიკიდან ერთ-ერთ მთავარ საკითხად წარმოვსთავებუ-საოჯახო უფთა, რომლის მეცნიერულ შესწავ-ლას თავის ღრუბო მეთოდოლოგიური საფუ-ძველი მოუზღვეს მარქსიზმის კლასიკოსებმა, ხოლო საბჭოთა ეთნოგრაფიის აქტუალურ პრობლემათა სერიაში მის კვლევას სეროიზუ-ლი მნიშვნელობა ენიჭება უძველესი საზოგა-დოებრივი ურთიერთობის განვითარების კა-ნონწომიერების დადგენისა და რეაქციულ ბურჟუაზიულ შეხედულებათა უნიდაგობის დამტკიცებისათვის, ოჯახის ისტორიის კვლევა-ში დიდ როლს ასრულებს სწორად ფაქტირე-ბული ეთნოგრაფიული მასალა, როგორცაც, წარმოადგენს აღ. უაზბეგის მიერ გამოშვეუ-რებული ფაქტობრივი მონაცემები მოხვედთა საოჯახო უფის თუ რიგი სხვა საკითხების შე-სახებ. მწერალმა დამაქრებელი საბუთიანო-ბით ცხადქყო, რომ მის მიერ მასალის ფაქს-ციის პერიოდში სვეში ჭერ კადევ არსებობდა დიდი ოჯახი (საოჯახო თემის გადმონაშთური ხასხობა), რომლის ძირითადი კომპონენტები იყო: რამდენიმე თაობის ერთად ცხოვრება და მრავალსულიანობა, ქონების საერთო-საო-ჯახო საყუთრება და მოხმარება, კოლექტიური

შრომის ორგანიზაცია და სოლიდარული მმართველობის სისტემა.

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში რამდენიმე თაობის ერთ პერკვემ ცხოვრების წესს ხევიზირველად უფრადღება მიჰქცია აღ. უაზბეგმა და მან, როგორც მოვლენათა უშუალო დამკვირვებელმა, 1880 წელს გამოქვეყნებულ ნარკვევში („მოხვედები და იმთი ცხოვრება“) მიუთითა: „საზოგადოდ, ძმები ძნელად უყრებთან ერთმანეთს და თუ დედ-მამა ცოცხალი ჰყავს, მაშინ ზომ სულ შეუძლებელია იმთი ჯურა“. აქვე აღნიშნა, რომ „ისინი ცხოვრობენ ბევრჯელ რეს სულ ჭალაბადინ“ (ტ. V, გვ. 38), ხოლო 1881 წელს გ. რადეს ნაშრომის შესახებ გამოქვეყნებულ რეცენზიაში მწერალმა ზევი საქართველოს მოიანეთის ამ თემთა რაიების მიკუთვნა, სადაც ერთ ოჯახში რამდენიმე წველი ცოლ-ქმარია, „ბევრჯერ მესამე თაობაც არ იყრება და ერთად ცხოვრობენ“ (ტ. V, გვ. 60). აღ. უაზბეგი შემდეგ კიდევ ერთხელ დაუბრუნდა ამ საკითხს და მოხვედების უფლის გაცემობი დაინტერესებულ აღ. ზახანაშვილს 1887 წელს მოსკოვში წერილობით აღწერა: „მთაში მშენი იშვიათად ჯაყურებთან ხოლმე ზოგი კომლულობა, როგორც, მაგალითად, ხ. სტეფანწმინდაში — ქუშუშელი მან სულს შეადგენს“ (ტ. V, გვ. 228).

აღ. უაზბეგის დაკვირვებთა მიხედვით გამოკეთილად ნანს, რომ ზევი ოჯახის ძირითად საარსებო საშუალებას წარმოადგენდა მესაქმლობა და მიწათმოქმედება, ხოლო დამხმარე საქმიანობათა შორის განეყოფნებოდა საქართველოს სამხედრო გზაზე მუშაობა, ქირით ტვირთის ზიდვა და მონადირეობა.

როგორც აღ. უაზბეგი შენიშნავს, ზევის რტყეო და გაზრდილი მოგები, წვიმებისაგან წამორებილი ფერდობები და კლდის ჩამონახალი სახე მინდვრები გამორიცხავდა ზენა-თესვით აჭარის მოსახლეობის დაკმაყოფილების შესაძლებლობას (ტ. V, გვ. 78). ერთ-ერთ დეკუსიაც აღ. უაზბეგი თავის ქვეყანას მღალმთიანსა და ხრიკის უწოდებს, რომლის „კიდევთა ბერავნი ლედის ხარო ხენიანო (ტ. III, 1950 წ. გვ. 28). ნადაგის სიწირე მაინდა მწერალს პირად საყურბრებაში სახნავი ადგილების მფლობელობის განსაზღვრულ პირობადაც, როდესაც ის აღ. ზახანაშვილს ატყობინებდა: „სამოვარი, მთა თუ ბარი ეყოფნოდა საერთოდ ერთობს და ვისაც რამდენი საქონელი ეყოლებოდა, შეეძლო თავისუფლად ეძიებინა ცხელა ისეც შეეცვალა და ამ გვარი საძოვრები დაუსაყურა: ახალმა დებულებამ ან თვათულს პირს, ან თვათულს სოფელს და ან თვათულს გვარს). საყურბრა უძრავ მამულში მხოლოდ სახნავები მქონდა, რადგანაც ქვეანის ადგილის მოკეთება და სახნავად გამოყენება დიდს შრომას და მოვლას თხოვდა“ (ტ. V, გვ. 224-225). ასეო

ეთარებაში მოხვეთა დამხმარე საქმიანობად მწერალს მაინდა ქირაზე სიარული ელაფრეკება კახა და თბილისს შუა, „რასაც ვეფრედილი ზამუშაო. წერს აღ. უაზბეგი, როგორც ცხოვრებისათვის საშუალება, მოხვედებისათვის დიდი ღვთის წყალობა არის; მაგრამ რომ იცოდეთ, რამდენი სათაბლა მოხდევს ამ შრომას, გასტერებული დარჩებოდით, თუ როგორღა დადიან მოხვედები ქირაზედ და ენერგია დაარგულნი უველადერს თავს არ ანებებენ და არ გადაიკარგებიან სადმე? (ტ. V, გვ. 8). აღ. უაზბეგის დაკვირვებით, ქირაზე მავალი მოხვედების მდგომარეობას ართულება მათი შრომის ექსტრატიცია და გაუთვალისწინებელი ხარკები. მწერალი დაწერილითა გვაცნობს მამინდელ მოხელეთა შერ ბარგის მზიადე მოხვედების ძარცვის მრავალნაირ ფორმას, რითაც იგი ეზმარება კაპიტალისტური ურთიერთობის გარემოში ნავარდნილი მოილის მძიმე მდგომარეობის შესახებ ილიას „მგზავრის წერილებში“ დასწულ საკითხს.

ჩადა ქირაზე სიარულისა, მოხვეთა დამხმარე საარსებო საშუალებად აღ. უაზბეგს მაინდა საქართველოს სამხედრო გზაზე მუშაობაც. სხვა სახის საშუაო XIX საუკუნის ზევი მწერალს არ ეგულებოდა. მისი ეს შეხედულება ასახულია ერთ-ერთი ნაწარმოების გმირთა დიალოგში. ძაუვის (ახლანდელი ქ. ორბელინი) ბაზარში ბეცთა შეხედება მოხვევის დედაკაცს, რომელიც აქ საადამ-ყოფოში მრეცხავად დამდგარა. ბუვის შეკითხვაზე თუ რატომ გაბედა ამ საშუაოში ჩაბა დედაკაცმა, ეს უკანასკნელი პასუხობს: „აბუ, ჩემო უველავ!.. რაღა საქმეს ვიოვნილი? გზაზე საშუაოდ ვერ დავდებოდდი და ცხო საქმე კი ჩვენში არაა...“ (ტ. II, 1948 წ. გვ. 153). აქედან ნათელია, რომ ზევი აღ. უაზბეგი გარესაშუაობებიდან შემოსავლის დამხმარე წყაროდ თვლიდა მექირაუნებასა და გზაზე მუშაობას, რომელთაგან ორივე მამაკაცის საქმედ იყო მიჩნეული.

ისედაც ცნობილია და აღ. უაზბეგის ნაწარმოებიდანაც კარგად ჩანს, რომ ზევი მამაკაცთა ფუნქციებში შედიოდა აგრეთვე ისეთი უცვლელი ტრადიციების მქონე დამხმარე საქმიანობა, როგორცაა მონადირეობა. ამ საქმიანობასადმი მოხვედების დიდი მიდრეკილების მანკენებელია თვით ის მრავალფეროვანი ზვეულებები, რომლებსაც აღ. უაზბეგი მისთვის ჩვეული ოსტატობით გვაცნობს თავის შემოქმედებაში. ადგილობრივი მოსახლეობა იყენებდა ჭიჭვის ხორცს, ტყავს და რქას. როგორც ერთ-ერთი ნაწარმოებიდან ჩანს, შემოდგომაზე ჭიჭვის ხორცი მომარაგება ზევი მიღებულ წესს წარმოადგენდა. ამიტომ ათქვეინა მწერალმა დედისთან საუბარში თავის ერთ-ერთ გმირს ციკცას: „მე მთაში ნადირობ წავად

და ამაღამ იქ დაერჩები, ზედ დილით გზას შეუყარამ, ეკებებს ჩამდენიმე ნადირი მოკვლა... თორემ სთველი შოვიდა და წვენ კი დამარადებული ზორცი არა გვაქვს" (ტ. I, 1948 წ. გვ. 2).

ყოველივე ეს გარკვეულ როლს ასრულებდა მოხვედრა ეკონომიაში, მაგრამ მათი ცხოვრების მთავარ წყაროდ ალ. ყაზბეგს მესაქონლეობა, განსაკუთრებით მეცხვარეობა მიიჩნდა, ალ. ყაზბეგი თავის მხატვრულ ნაწერებში სათანადო ადგილს უთმობს მეცხვარეთა ცხოვრებისა და მეცხვარეობის აღწერას, რომელთა ამ თვალსაზრისით განხილვა ამჟამად შორს წაგვიყვანდა. მეცხვარეობის ზრდა-განვითარებაზე მიგვივლით აგრეთვე მისი „ნაწიყმესარის მოგონებანი“, რომელშიაც ნამეცხვარეობა ავტორი დაწერა ილიებით გვაყენებს მეცხვარეობის ორგანიზაციას, მისი მთავარობის მარშრუტებს, ყველა არსებულ სიძნელეებსა და მეცხვარეობის სასაქონლო მნიშვნელობას. სომეხი ვაჭრების სიარული ზევით მატყლის შესაქმნად და თვით უცხოელების ამ მიზნით აქ მოსვლა, რომლებსაც მწყენსად მუყფი მწერალი ფრანგულად გამოელაპარაკა, მანიშნებელია იმისა, რომ კამატალიშის განვითარების პირობებში მეცხვარეობა იმდენად ნედლეულზე მოსოხოვნილება იზრდებოდა, მასხადავანე, მეცხვარეობის მნიშვნელობა თანდათანობით სცილდებოდა შინაომობიდანების ფარგლებს და ის სავაჭრო-სასაქონლო დარგად უაღიბდებოდა.

ალ. ყაზბეგის შეხედულება იმის შესახებ, რომ ზევით იმ დროს განვითარებადი დარგს მეცხვარეობა წარმოადგენდა, რელიეფური სიციხადით გამოიკვეთა პეტრე უმიკაშვილთან მისი კამათის ფონზე.

1882 წელს პეტრე უმიკაშვილმა გამოაკეთა ნა წერილი „სოერგის ზევი და მთიულეთი“, ვაზ. „დროება“ 1882 წ. № 270), რომელშიც ის შეეხო ბაქოს რკინიგზის გახსნასთან დაკავშირებით მთიულეთისა და მოხვედების მოხალადებელ მთავად ეკონომიურ მდგომარეობას. იმ შიშს გამოთქვამდა იმის გამო, რომ მთიულეთის ცხოვრების პირობები გაუარესდებოდა, ვინაიდან აშერიდან ტვირთის ზიდვა რკინიგზით იწარმოებდა, ხოლო მიხვედებისა და მთიულეთს, რომლებიც ქირაზე სიარულით ირჩნდნენ თავს, შემოსავლის წყარო მიეზობოდა. ვინაიდან პ. უმიკაშვილს მთაში ცხოვრების სხვა საშუალება არ იკლებოდა, მან უწყობისად მიიჩნია მოხვედები და მთიულეთი საცხოვრებლად გადასულიყვნენ აქარაში, ანდა დაუფლებადნენ რაიმე ახალ ხელობას, სახელობარ ქვას მოღულობას და კალატრობას.

პ. უმიკაშვილს საპასუხო წერილით გამოეხმაურა ალ. ყაზბეგი („მოხვედებისა და მთიულეთის მდგომარეობა მომავალში“, ვაზ. „დროება“, 1888 წ., № 4, 7), რომელიც არ იზიარებს

პ. უმიკაშვილის მტკიცებას მთიულეთა ეკონომიური მდგომარეობის გაუმჯობესებებს შესახებ. ალ. ყაზბეგის შეხედულებებით კარგად უწყობა მთიულეთა სამეურნეო ყოფის საფუძვლიან ცოდნას, მოხვედებისა და მთიულეთის ძირითად საარსებო წყაროს ქირაზე სიარული კი არ წარმოადგენდა, არამედ მესაქონლეობა, რომელსაც გააჩნდა ზრდისა და განვითარების პერსპექტივა.

მესაქონლეობის დაწინაურების საფუძვლად ალ. ყაზბეგს მიიჩნდა მთის საზოგადოებრივი სარგებრი და იმ დროს უკვე ცხვრის გამოსაზამთრებლად გამოყენებული ზანნეთის მინდვრები. ალ. ყაზბეგი იმასაც კარგად ხედავდა, რომ მთაში მესაქონლეობის არსებული დონის ერთა თად ამდენობის შესაძლებლობა არსებობდა, ხოლო ამის დაზარალებული მიწებზე მას ესაზღვრება სარგებების უთანაბრო განაწილება სოფლებს შორის და მიუღი-რავ შემოსევებში ცალკეული პირობის მიერ შეთვის დასაყუთრება.

პ. უმიკაშვილისაღმის საპასუხო წერილიც ალ. ყაზბეგი აღმაყვება და ავითარებდა იმ შეხედულებას მთიულეთა სამეურნეო-ეკონომიური პირობების შესახებ, რომელიც მას დასაბუთებული ჰქონდა მ წელით ადრე გამოიკვეთებულ ნაწყვეტში („მოხვედები და იმთაში ცხოვრება“) და ალ. ხაზანაშვილთან მიმწერაში. ამ საკითხს ალ. ყაზბეგი კიდევ ერთხელ შეეხო თავის ერთ-ერთ დაუმთავრებულ წერაში (ტ. V, გვ. 511), რომელშიც ისევ, როგორც ზემოთ განხილულ წერილებში, უწყაოფილად მან გამოთქვამდა მესაქონლეობის არსებული მდგომარეობით და ზღბის კეთილდღეობის ამდლებს მიზნით მოითხოვდა მესაქონლეობისათვის ხელსაღრელი პირობების შექმნა-ღერად გამოყენებას, მეურნეობის ამ დარგის ლედგომ დაწინაურებას.

პ. უმიკაშვილთან პაექრობაში ალ. ყაზბეგი მეურნეობის სხვა დარგს არ შეხებია. მან მხოლოდ დაისაბა მხოლოდ იმის დამტკიცება, რომ პ. უმიკაშვილი ცდებოდა, როდესაც ის მთიულეთა ცხოვრების ძირითად სახსარს ქირაზე სიარული ზედვდა, ხოლო მთისთვის ოდითგანვე დამახასიათებელ მთავარ საქმიანობას ვერ ამჩნევდა. ამიტომ ალ. ყაზბეგს თავისი სიამართლის დასამტკიცებლად მიუძარბავს ცოდრობარგი მონაცემებისთვისაც და როდესაც მან ერთმეორის საპირისპიროდ განიხილა ქირაზე სიარულით თუ მეცხვარეობით მიღებული შემოსავალი და არსებული ხარჯები, იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ მეცხვარეობა იყო ბუნებრივი შემოსავლის წყარო, ხოლო ქირაზე სიარული გლეხს ზარალის მეტს არაფერს აღადგენდა. ალ. ყაზბეგის მტკიცებით, „ქირის ზიდვას, ვარდა ომიანობის დროისა (იგულისხმება რუსეთ-თურქეთის ომი 1877-1878 წწ. — ფ. ი.), როდესაც ფუთი ქირა სამ მანეთადის

ასულა, თავის დღეში სარგებელი არ მოუტანა შიის ხალხსთვის და არც ოდესმე მოუტანს, თუ იმ პირობებს თავიდან ვერ აიცილებენ, რომელშიაც ეხლა დგანან (ტ. V, გვ. 76). მწერალს მხედველობაში აქვს სხვადასხვა ჯურის მოხელეთა მიერ მოხელთა შეუბრალებელი ყველგა და სწორ შემთხვევაში მათი ბეჯარაზე გაყვანა უოველგარი ანაღაღურების გარეშე, რის შესახებაც წერდა ჯერ კიდევ ზემოხსენებულ ნარკვევებში.

ზემო გადმოწამოთრა ფორმით XIX საუკუნეში შემონახული დიდი ოჯახის სტრუქტურის ერთ-ერთ თავისებურებას წარმოადგენდა მწართელობის სოციალური სისტემა. რაც რელიგიური სისხლითაა გამოკეთილი აღუაზნების შემდეგ ცნობაში: „კაცებზედ უფროსობს და რაც აძლევს მამა. ქალებზედ კი იფინათ, რომ ერთს ვისმე ჰქონდეს მიწებულა სრული ძალა და იმის ქვიფზედ, იმის ფესბოტურს სურვილზედ უნდა ბარონ ყველამ, უოველ საქმეში უფავალად და აუცილებლად ბიელი სახლობა შეიგრება, რჩევა აქვს და ხანამ ახტ რიგად არ გაღასწვეტებენ შინაურულათ, საერთო რჩევით, მარხასაც კი ვერ იფინდონ, არამც თუ სხვა რომელიმე საქმე დაიჭირონ“ (ტ. V, გვ. 38).

ოჯახის მართვის ახეთსავე წესს შესახებ უნდა ქალებს შორის შრომის განაწილება და ასევე მიხედვით უფლება-მოვალეობის განსაზღვრა, რის შესახებაც აღ. ყაზბეგი წერს: „სახლში რიგის მიცემა ან უფროს მედაკაცზედ არის მივარდნილი და ან იმისთანა რძალზედ, რომელმაც თავი გამოიჩინა, სახლში რიგის მიცემა, საზოგადოთ, ვინც რიგის მიცემა, იმის ეძახიან დიასახლისს და მას ახარია უოველისფერი: დაწყებული ფულადგან, ვიდრე უბრალო ქატონდინ, ესევე დიასახლისი აძლევს განკარგულებას მორიგე რძლებს, რომლებიც თავ-რიგათ აცხობენ პურს, ეხილებიან წყალს და სხვა შინაურს საქმეს აკეთებენ. ძველად შესაძლებელია, რომ დიასახლისის წინააღმდეგობა განსწობს ვინმემ და თუნდა, რომელიმე რძალმა ეს კიდევ მოიწადინოს, მაინც ქალბობა წების არ მიხტებს (ტ. V, გვ. 36, 37).

სადიასახლისო საქმიანობასთან ერთად ქალი მოხვედის ოჯახში გარეხამუშაოებშიც აქტიურად მონაწილეობდა, რაც შეუნიშნავი არ დარჩენია აღ. ყაზბეგს. მისი დაკვირვებით, ქალი ოჯახში მამაკაცისაგან დამოუკიდებლად უძღვებოდა საქალებო შრომას (წელის მოტანა, პურის ცხობა, კრვა, დაჯავ-დასუფთავება...), მაგრამ „ამის გარეთ, რაც კი საშუალო არის, იმანი ყველაფერს კაცებთან მუშაობენ“ და საქმეში მხარს უჭერენ იმათ, მოხვედ მედაკაცო, კაცებთან ერთად, ხნავს, სთესავს, შიის, სობამს, ჩამოაქვს ზურგიით თივა მთიდგან, ეწოდება ეკალს ზურგიოთვე და ყველა ამის, თუ არ კაცებზედ, უკეთესად, უარესად არ ასრულებენ“ (ტ. V, გვ. 36).

აღ. ყაზბეგს უფრადლება მიუქცევია აგრეთვე საოჯახო ქონებაზე საყურთების სახითისათვის, რაც თავს იჩენდა ოჯახის წევრების გაცუალკეებისა და ქონების განაწილების მომენტში. არსებული ვითარების შესახებ აღ. ყაზბეგი წერს: „ქალს არავითარი წილი არ ეძლევა მამის სახლიდან და კაცს რომ ქალის მეტი არა შევანდეს რა, იმისა სარჩო-სახადებელი ისევ შორედეს წათესავს დარჩება, ხანამ ქალსა, ქვრივიც ამავე მდგომარეობაში არის და თუ გახვლა მოიწადინა ქმრის სახლიდან, ეძლევა ხხოლოდ წელიწადში 12 კოდო ქერი, ერთი ურემი შეშა, მარალი 10 ვირ, მარხა უნდა შევანდეს უკედავთ და ამის მეტი არავტერი“ (ტ. V, გვ. 36).

აღწერილი მონაცემების მიხედვით ექვშიუტანელი სიხადით დასტურდება საოჯახო თემის გადმოწამოთრა სახობის შემონახულობა XIX საუკუნის ბევის ეთნოგრაფიულ ყოფაში, რასაც პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა ენიჭება უძველესი სოციალური ინსტიტუტების შესწავლისათვის საბჭოთა ეთნოგრაფიის სადღეობო ამოცანების შესახებთან. იკავებ შეიძლება ითქვას იმ მონაცემების შესახებ, რასაც აღ. ყაზბეგი იბიექტური დამკვირვებლის თვალთახედვით განიხილავდა საქორწინო წესჩვეულებების, საცხოვრებელი ნაგებობების, დასახლების ფორმის, ხალხური დღესობების, რელიგიური რწმენა-წარმოდგენების, მუსიკალური ფოლკლორის და რიგი სხვა მოვლენების აღწერილობასთან დაკავშირებით. აღ. ყაზბეგმა შთამომავლობას უანდერძა მანამდე უცნობ და ზუსტად ფიქსირებულ უწყადურ მასალებზე დამყარებულ რძილარ ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობა, რითაც მან აღიწერული ადგილი დაიწყოღარა ქართული ეთნოგრაფიის ისტორიაში. ეთნოგრაფიის დარგში აღ. ყაზბეგის დავწლის ყოველმხობიე შეფასება მომავალში ფართო მონოგრაფიულ კვლევას საქორებებს.

ალ. ყაზბაგის უცნობი ლექსები

ალექსანდრე ყაზბაგის პირველადე მოახრობებმა როგორც მკითხველთა, ისე მთელი ლიტერატურული საზოგადოებრიობის უღრმესი ინტერესი გამოაწვიეს. ალ. ყაზბაგის შემოქმედების პირველი და საფუძვლიანი შეფასება მოგვცა გამოჩენილმა ქართველმა პუბლიცისტმა და ლიტერატურის ისტორიკოსმა კიტა აბაშიძემ. რომელიც თავის „ეტიუდებში“ აღნიშნავდა: „ალ. ყაზბაგმა თავისი გმირება თავისებურ იარაღად გაიხადა, თავისი სედვისა და ოქტრის, თავისი რწმენისა და სურვილების გამოხმატველად. მან რეალური ელემენტებიდან, რომელიც ძალიან ახლო ჰქონდა გაცნობილი მთაში, შექმნა მთელი ახალი ქვეყანა, მშვენიერი და წარმატადი გმირებით, რომელიც სამაგალითო მისაბამად დაგვისახა... მისი წარმოების წარმატადი და მომხიბლველი ზეგავლენა ჩვენში არ წარმოცება მანამდე, სანამ ქართველი ერის გონების საღაროში საუკეთესო განძად მიჩნეული იქნება რუსთაველის უკვდავ პოემა, ბარათაშვილისა და აკაკი წერეთლის ლირიკული პოეზია, ილია ჭავჭავაძის პროზა და პოემა „განდეგილი“.

ვახტანგ კოტეტიშვილი თავის „ქართული ლიტერატურის ისტორიაში“ წერდა: „ის სიმაღლეები კი, რომელზედაც მათ ცვა-ფშველდამ და ყაზბაგმა) აიყვანეს ქართული სიტყვა და პოეტური გზნება, დარჩენიან როგორც ქართული სულის გამძლეობის და სიღადის ნიშნები. მსოფლიო ლიტერატურაში ბევრა მხატვრის ბენია დაქანდა მოის საიდუმლოებამ... ვაჟა და ყაზბაგა, ეს ორი პოეტი მივიდნენ მთაბთან ბევის დეკანოზებივით, მხოლოდ იმ გარჩევით, რომ ვაჟა რელიგიით მივიდა, ყაზბაგა კი — ეთიკით. ვაჟა მთების ქანში ზედავდა ღაშარს და ლოცულობდა და, ყაზბაგა კი მთაში კაცს ეძებდა და აფიცებდა ხანჯალს და ძმობას“.

როგორც ცნობილია, გარდა ბრწყინვალე ბელეტრისტული კმნილებებისა, ალ. ყაზბაგა წერდა ლექსებსაც. ეს ლექსები საუოფადოზობერო, საგმირო-საისტორიო და სატრფიალო მოტყეებზე იყო აგებული. საგულისხმოა, რომ მიუხედავად მწერლის შემოქმედების უაღრესად მაღალი შეფასებისა, არც კიტა აბაშიძეს თავის „ეტიუდებში“ და არც ვახტანგ კოტეტიშვილს თავის „ქართული ლიტერატურის ისტორიაში“, მომდევნო დროის მკვლევარებზე რომ არაფერი უოქვათ, ალ. ყაზბაგის ლექსები სტყვილური კვლევის საგნად არ უქცევიათ. ალ. ყაზბაგის რამდენიმე ლექსი თვით მწერლის სიცოცხლეშივე დაიბეჭდა „ფერიასა“ და „ოტატ. ში“. 1886 წელს ალ. ყაზბაგმა გამოცდა „სახლ. ზო ლექსები მოხვედთა და მოხვეის სიმღერები“; ამ წიგნს ბოლოში ავტორის საკუთარი ლექსებიც ჰქონდა დართული. 1880 წელს ალ. ყაზბაგს გრ. ჩარკვიანისათვის გამოხაცყვად გადაუცია ოცდახამი ლექსი, მაგრამ წიგნაკის გამოცემა გრ. ჩარკვიანს განუბორციელებია ავტორის ვარდაცვალებიდან კარგა ხნის შემდეგ, 1910 წელს. ამ კრებულს დართული იქვს გამოცემულის წანასიტყვაობაც.

აქ აღსანიშნავია ისიც, რომ ალ. ყაზბაგმა მწერლობაში გზა ლექსით გაიკვლია, მომდევნო წლებში ამ ლექსებს იგი ქართულ სცენაზე კითხულობდა ხან თავის სახელით, ხანაც ხალხურად აცხადებდა მით.

1948-1950 წლებში გამოვიდა ალ. ყაზბაგის ომზულებათა სრული კრებული ხუთ ტომად, სადაც მესამე ტომის თოქმის ნახევარი ავტორის ლექსებს დაეთმო. სხვადასხვა მიზეზების გამო ამ ტომში ყაზბაგის ბევრი ლექსი არ შესულა. ალ. ყაზბაგის ცხოვრებისა და შემოქმედების შესწავლის დროს ჩვენ შემთხვევა მოგვცა გაცნობილით მის პირად არქივს ყაზბაგის მხარეთ.

მკოდნეობის მუზეუმში, სადაც იხატება მწერ-
ლის დღემდე გამოუქვეყნებელი ლექსებიც. ალ-
. ჟაზბაგის ბევრ ლექსს ავტოგრაფში სათაური
არა აქვს. ზოგიერთ ლექსს მოედებინება ვარიან-
ტები, რომლებიც გამოქვეყნებულია ზემოხსენ-
ებული გამოცემის შესამე ტომში. ხელნაწერში
ალ. ჟაზბაგს თავის ხელით აქვს ლექსები შეს-
წორებული, ზოგიერთი ლექსი კი მთლიანად გა-
დაუხანავს. ლექსები ერთ მთლიან ჩვეულს არ
წარმოადგენენ. ისინი დაწერილია პატარა ქა-
ღალღის ნაპრებზე, რომლებიც გულშემატკმელ
არის აკინძული.

პირველი ლექსი, რომელმაც ჩვენს უძრავდღე-
ბა მიიქცია, ეს არის „მოხვევის ხიმღერები“. მისი
ერთი ვარიანტი დაბეჭდილია 1948-50 წლებში
გამოცემულ შესამე ტომში. „ჩემს რვეულს“ —
ახეთი სათაური მიუყვას მისთვის ხუთტომეულის
სარედაქციო კოლეციას. 1910 წლის გამოცემაში
მას „ანდერძი“ ეწოდება. იმავე გამოცემაში მას
თარიღად უზის 1889 წელი. არსებითად ამ
ლექსს ერთგვარი შესავალის საზე აქვს. ავტორი
აქ მთლიანად თავის ლექსებზე, მათს ბედზე
ლაპარაკობს, „მოხვევის ხიმღერებს“ უწოდებს
მათ და ამიტომ შეიძლება ეს სათაური უფრო
შეეფერებოდეს.

ჩვენს ხელთ არსებულ დედაწილს ლექსს სწო-
რედ ეს სათაური აქვს. ლექსის ამ დღემდე უც-
ნობ ვარიანტს ქვემოთ ვაქვეყნებთ:

მოხვევის ხიმღერები

რვეულს, უნდა ხომ მოგვადე,
შენ კი დირჩები ავიერ!..
ნუ დასვენებ, იბრძოლე,
იყენებ დღე და ღამიერ!
გემუდარები, ჩასაბხო
ვრობას ყოველ წამიერ:
ხალხი, ერთ ნდომად შეკრელო,
იცოცხლებს მრავალწამიერ!

ამავე რვეულშია შეტანილი დღემდე უცნობი
ლექსი „ნეტა რას მკითხავთ“. აი, ისიც:

ნეტა რას მკითხავთ

ნეტა რას მკითხავთ ვინა ვარ,
შეილი ვარ ჩემის დედისა!
მუდამ მკენესავი, დამდნარი,
ნაყოფი შავის ბედისა!
გზა დაბნეულსა ხელში მაქვს
თემც სავდებელი ღვედისა,
მაინც კი მსხვერპლად შევქმნილვარ
თავაწყვეტილის ბედისა.

ალ. ჟაზბაგი ტრაგიკული პიროვნება იყო.
თავის ლექსებში იგი ხშირად უჩიოდა მწარე
ბედს. ამ თვალსაზრისით არის საინტერესო
მომდევნო ლექსიც:

გზისა კეთება რად უნდა

გზისა კეთება რად უნდა
მდინარეს დაუდგრომელსა,
ან წაქეზება გულს მცეტლესს,
მღელავს და დაუცხრომელსა.
შენ მე მომხედე, მინდობე,
გზა თუ ვერ გამოვიჩიო,
გონებას გაუბეღადღო,
სადაც ვერ შემოვიჩიო.

ძმობასა და ურთიერთ სიყვარულს უმღერის
პოეტი მომდევნო ლექსშიც:

ძმათ გული

ძმათ გული ერთმანეთისთვის
ფეთქავდეს როგორც ფაღია,
გულს ცეცხლი წაჰკიდებოდეს,
მომმეთ ტრფაღის აღია.
მას ვერ აქრობდეს ვერც ზეცა,
ვერც მთლად ბუნების ძალია.
სიხარბეს, მომხვეყმლობას ჰგომბს პოეტ
ლექსში „ვინცა სოქვა“:

ვინცა სოქვა

ვინცა სოქვა — „ესეც მე მინდა“,
„ისიც საყუთრიე ჩემია“,
სოფელი მისგან ყროლდება,
ღონდება მთელი თემია,
მზემც გაუშეადეს ვინც არის,
ბეჩაეის ყველგან მტერია.
კაცსა ხმლიანს

კაცსა ხმლიანს
და ხმალფხიანს,
მე რად დავემონებო?
ქალსა თმთანს,
ენა წყლიანს
გულით დავეკონებო.
მუდამ მკვირალს,
ჭირში მტირალს
მე რად ვეზამ ძმობასაო?
ადგილს მთიანს,
„ეკლუც მხრიანს
თუნდ გაუწეც ყმობასაო.
ჭორიანსა,
შარბანსა,
როგორ მივეყარებო?
ღამაზ გოგოს
ვინც დამდაგოს,
მას თუნდ მივეყარებო.
ჩემსა ფერას,
იმის ცქერას,
გულით შევებრალებო,
თუნდა შემკრას,
თუნდა დამკრას,
მიყვიარს მისი თვალბეო.

ამას მოსდევს ლექსი —
მეუფეო
მეუფეო, ეს მოთხარი,
ვინ გოხოვა რომ გამაჩინე?

და თუ ქვეყნად აქ ესუღღმეულობა
შენგან, შენვე დამარჩინე.
შეწესებად რომ შენვე შემეყენ,
შეწვე მოდი მომარჩინე.

როგორც ცნობილია, ალ. უაზბეგი სასცენო მოღვაწეობასაც ეწეოდა. სცენაზე იგი გამოდიოდა „მოხევის“ ფსევდონიმით. ალ. უაზბეგის სრული კრებულის (1948 — 1950 წლებს) გამოცემაზე მეტად ტომში გამოქვეყნებულია ავტორის წერტილი რედაქციისადმი (გვ. 155 — 159); ამ წერილიდან ჩანს, თუ როგორ აღუშფოთებია ალ. უაზბეგი ილია ბახტაძის (წერდა „ილია ბონელი“ ფსევდონიმით) ფელეტონებს. ილია ბონელმა ძალზე უარყოფითი შეფასება მისცა ალ. უაზბეგის სასცენო მოღვაწეობას, მას „ეთიოპიკ არტისტი“ უწოდა; ალ. უაზბეგი ამის საპასუხოდ რედაქციისადმი მიმართულ წერილში აღნიშნავს: „მთელის თვის საღაპარად ვაგვიღიოთ ის საგანი, რომ მოხვედრე პეპოს როლი კარგად ვერ ითამაშა ბათუმშია! ერთი ესა ბრძანეთა ცა ჩამოიქცა, ქვეყანა ჩაიჭრა, ნიადაგამა წაღეთა თუ ცუცხლად იწვიოთ, რომ ვიღაც არტისტისაგან, რაღაცა პიესის როლი კარგად ნათამაშეთ“ ვერ იქნა და ამის თაობაზე კორესპოდენცია კორესპოდენციურ და ფელეტონი ფელეტონზე იბეჭდება. „მე კარგად ვთამაშებ პეპოს როლი თუ არა, ეს სულერთია საქმისათვის, მაგრამ ის კი არ არის სულ ერთი, როდესაც შემდეგის სიტყვების მაგიერად — „მოხვედრე საზიზღრად ითამაშა ესა და ეს როლი, თამაშობაში ესა და ეს ნაკლოვანება ჰქონდაო“, თქვენ იბეჭდეთ იმ რეცენზიას. ერთ ფელეტონს და ერთსაც ცნობას“ (ალ. უაზბეგი, თხზ. ტ. V, გვ. 158).

ამ აზებების გამოთავილია ალ. უაზბეგის უცნობი ლექსი: „როცა მღეროდე ფანდურზე“, რომელიც პირველად ქვეყნდება.

როცა მღეროდე ფანდურზე

როცა მღეროდე ფანდურზე
სწრაფად გაგიწუდეს ძალია,
მტერზედ მისულსა დაგიღვდეს
თოფი და მისი ფალია.
შენ ვისიეც ცეცხლი გბუგავდეს,
მას სწეავდეს სხვისი ალია,
სხვას ეღვმს ისე აძღვდეს,
უცქერდეს შენი თვალისა.
მისი ეჭვითა გტყობდეს
თავნი, რბილი და ძვალისა,
არც მოკვდებ, არც რჩებოდებ
არც გქონდეს ვასაქმისა.
ადგილის კერძულს თქმულია,
უნდა ადგილის შწევარი,
მთიელსა, ჩემო ხონელო,
შენ ვერ გაუზღებ მღვთარო,
მოგოქნევეს, შორად დაგაგდებს,
გახდები ბედის მწვევარი,

ღრმად ჩაფლულს, სქელსა ტალხში
ველარ გამოგობის ვეჭარა ქვეყნად
ბეჩაე, მკვეხარაე, იმხანა
ორმოცი დამიხიციო,
შენ ან ერთს სით მოჰყლადო,
ცხვირი ვერ მოგობციოა!
ამბობენ კარგი გამკობენ
კარგადა თქმულსა უნდაო,
ზოგ-ზოგს ვერ გაურჩევია
წვენი და ცომი გუნდაო.
თუ მინდა ნემსსაც ეპიოვი
ბნელსა ლამეში რიყეში,
თუ მინდა არ დავინახებ
თვით სპილოს, დღეში მზიანში
ვინც მიყვარს, იმის ბრახუნცი,
ცურ ბნად მომენვენება
და ვინც არ მიყვარს იმისი
სიბრძნე შემჩვენება.

ალ. უაზბეგის ზღაპარობა შორის პირველად მოიპოვება მწერლის მიერ ბევრი გაგონილი და ჩაწერილი ხალხური ლექსები, ანდრები, სიმღერები, რომლებსაც მარტვედ იყენებდა პროზაულ ნაწარმოებებში. მწერალს, კერძოდ ანტერგებდა თუ როგორ გამოიხატა შიოლა დედუშეარისა და ნუგზარ ერისთავის სახეები ბედის ფოლკლორში. ამის შესახებ, როგორც მისი პირადი არქივიდან ჩანს, მას პირადი და მდიდარი მასალა შეუკრებია, ჩანაწერები სათუთად დაუღაგებია და ცალკე შეუკრავს. ამ ცალკე შეკრებილ ლექსებში შეუძერყვალსა და შიოლა დედუშეარზე ალ. უაზბეგის მიერ ჩაწერილი ლექსი შიოლა დედუშეარსა და მორეხელზე საგრძნობლად განსხვავდება ამ ლექსის ბესურთული ვარიანტებისაგან. ალ. უაზბეგმა ეს ლექსი ჩაწერა ბევრი, 1929 წ. ამის შემდეგ ლექსს მრავალი ვარიანტი გაუჩნდა. ალ. უაზბეგს დაუმათავრებელი ღარმა პროზაული ნაწარმოებები „შიოლა დედუშეარი“ და „ნიონ“, სადაც თავის მიერ შეკრებილი ხალხური ლექსებისა და სხვა მასალების მოწყობების საფუძველზე ცდილობდა ენეწინებინა შიოლა დედუშეარის სახე; ქვემოთ მოყვავს ეს ლექსი, ჩაწერილი ალ. უაზბეგის მიერ:

შიოლა დედუშეარი,
შეამს იეკე ერისთავისასა,
არ გაგიშვია მორეხელი,
ძმა მიმავალი დისასა.
ცხენი სობოვე და მოგართვა,
შვილდს რალს სთხოვდი რქისასა.
შვილი არ გავლდებოდა
მორეხელსა ნაპირისასა,
გადმოიბრუნა, გულსა ჰკრა,
ბატონსა აზბოტისასა,
აქამდე სუამე აზბოტი,
ახლა მე გაიმევე ქვიშისა.
მორეხელი სერზე შემობრბის,

ვაღლებას ჰგავს ცისასა,
 მოსდევენ ლღღეშდურნი,
 რისხვისა ჰგეანან ცისასა.
 მიღმართა უველა წმინდასა,
 ღედსა შობებულსა ღეთისასა,
 კარნ არ დაუხედნენ ღიანი,
 ვაჰ, ღედსა, მთრეხელისასა.
 ნეტავ არ შიხვეწების
 ძმისა მომკლავი ღისასა?
 ამოღი, შიხვეწების,
 ვაჰ, ღედსა შავი ძმისასა,
 ნუ მოსდევთ ჩემო მამულნო,
 ნაწინავს ნუ მამკრით თმისასა,
 კართთ არაფინ ჰიუშევა
 საკომით უყვრენ ისარსა,
 ამბობენ გადმოტყუვასა
 ახალციხურის მთისასა,
 შიგ დატანებას ამბობენ
 ჰერ ბედელაის ძისასა.

საინტერესოა ალ უაზბეგის მიერ ხევში ჩაწერილი ლექსები: „გაუსვი და გაპოუსვი“, „ამაღამედლო დაშეო“, „წუთისხოულას სტუმრები ვართ“, „ვაი, რა დიდი ბრაღია“, და სხვა ეს ლექსები ალ უაზბეგმა გამოიყენა „ხევისბერ

გორასა“ და „მოძღვარში“. მოხვედ მთქმელის სტილთან ვლახახტე ქუშაშვილის ტექსტში სკოლის შევირდებს ალ უაზბეგის ლექსები ურივებდა, წიგნებს აძლევდა და ხანაც თვითონ უკითხავდა ხალხურ ლექსებს ამ ლექსებთან საინტერესოა შემდეგი:

ქალს უნდა ჰქონდეს სირცხვილი,
 საუბრად ენა შერცხლისა,
 ეაეკასა გული მაგარი
 გულს სიხალისე ვერცხლისა.
 ასევე საუბრადღებოა მეორე ლექსიც:
 ეაეკასა დილა ადრია
 საუზმე უნდა, სადილი,
 ან მტერი შამღვარდება,
 ან შთან გაუვა ნადირი.

ალ უაზბეგის ფოლკლორულ არქივში დაცულია მწერლის ხელით დაწერილი ხალხური ლექსი „ციცკა“. რომლის შინაარსი მან მხატვრულად გადმოსცა ამავე სახელწოდების პატარა მოთხრობაში. ამგვარად, ალ უაზბეგი მოხვედრი ფოლკლორის უბრალო შემკრები კი არ იყო, არამედ შემოქმედებითად ითვისებდა და აქსოვდა თავის დიდ ტილოებს.

რეკავ მიშველქა

სიკეთისა და სინანულის საწყაო

„დავილაღე, ამხანაგო კაპიტანო, არ შემიძლია ამდენი ტუფილის მოგონება, თანაც შეშინია, არაფერი ავურ-დავურით, არაფერი შემეშალოს, თორემ ეს ჩემი გუდა ხელად დაიფუტება და ყველაფერი გამოაშკარავდება. მერე ცაბუნია?“ — ეს სტრატეგონები ამოწერილია კონსტანტინე ღორთქიფანიძის მოთხრობიდან — „ცაბუნია“. უფროსი სერჟანტი არჩილ მესხი ტუფის, მას თვალით არ უნახავს ცაბუნის მამა, მაგრამ დაქრალია ქარისკაცმა ამ ტუფოთი პატარა გოგოს თვალზე ცრემლი შეაშრო, იმედის ნაბერწყალი გაუღვივა გულში. ზვანინდელი დღის რწმენა ჩაუნერგა, იმედი კი, მოგეხსენებათ, ოწში წასულის ოქახისათვის რა დიდი განძია.

არაგორც ჩანს, კეთილშობილი ტუფილაც არსებობს.

თუ არჩილ მესხის საქციელს მორალის მკაცრი კანონებით განვხვით, იგი გამართლებას ვერ მხოვებს. კოდექსი უოველგვარ ტუფილს კრძალავს. ზოგიერთ ქვეყანაში სასამართლოს წესით ისჯება ექიმი, რომელიც მოურჩენელი სენის შესახებ დაუშალავს ავადმყოფს. მორწმუნულ ადამიანებს სიმართლე ურწენიანთ საორდღისო ტუფილს, პუშკინს თავისმა ექიმმა პირდაპირ უთხრა, თქვენს ჭრილობა სასიკვდილია. „მადლობელი ვარ, მოწყალეო ზღმწიფევე, რომ არ დამიძალეთ. ამო იმედი ჩემთვის ახლა დამღუპველი იქნებოდა“, — უთხრა პოდტმა „ბრინჯაოს მხედრის“ ავტორმა დათვლილი საათების განმავლობაში წესრიგში მოიყვანა პირადი არქივი, გადაწერა თამასუქები, განკარგულება გასცა ვალები ამა და ამ შემოსავლიდან გაისტუმრებინათ, თავისი ოქახის შესახებაც რჩევა-დარიგება მისცა ახლობელთ და მერც სავარძელში ჩაშვდარი მშვიდად დაელოდა სიკვდალს.

ასეთი სიკვდილი მხოლოდ დიდ ადამიანებს შეუძლიათ. ჩვეულებრივ მოყვადვთა ბრძადა დაიმედებაც არ ბრწყინავს სიკეთის შუქით, მაგრამ ცაბუნია, ის პატარა ფრთათეთრა ანგელოზია, რომლის უღრუბლო ზეცა სიკვდილის შვეშა კვამლმა არ უნდა დანისდოს. ცაბუნისა უნდა სჭეროდეს. ცაბუნია მამას უნდა ელოდოს. ასეთი ზღვარია ზოგჯერ მორალის ჩარჩოსა და ლიტერატურულ სიმაართეს შორის.

კეთილშობილი ტუფილი ადამიანებს სჭირდებათ და მთელი კლასიკური ლიტერატურაც ადამიანთა სიყვარულისა და თანავრძნობისთვის მოგონილი კეთილი და მარალი ტუფილია. კონსტანტინე ღორთქიფანიძე კი თავის ახალ მოთხრობებს უტუფარ მოთხრობებს არქმევს, პირველი სტრატეგონიდანვე გვაუწყებს, „მე აქ ერთი ამბავიც არ შემიცვლია. არაფერი არ დამიმატებია, არც შემიღამაზებიაო“. მოთხრობათა უმეტესობას ავტობიოგრაფიული პასაჟებით ტვირთავს. ზოგან თვითონვე გვევლინება პერსონაჟად ნამდვილი სახელით და გვარით. ფრანტულ ნოველებში აქა-იქ „გაბხენებებს“ ურთავს. წიგნში, მოთხრობათა მთავარი პერსონაჟების გარდა (რომელთა რეალრობას არსებითი მწიგნულობა არა აქვს), გვხვდება ილიო მოსაშვილის, ნიკოლოზ შენგელიას, ნიკა აგიაშვილის და სხვათა სახელები.

სწორად მიფიქრია, რატომ აკეთებს ამას მწერალი? ასე ზნირად რატომ ვვანდნებს, რომ ეს ამბავი რეალურად მოხდა? რომ იგი მისი სულის ანარქელი, მისი ბიოგრაფიის ნაწილია? აქვე უნდა შევნიშნო, რომ ავტობიოგრაფიული ნაწილი ზოგიერთ ბრწყინვალე მოთხრობას (მაგ. „ჩემი პირველი კომპაზირილი“) კომპოზიციურ ზედმეტობად ახლავს. მაინც რად ცდილობს მწერალი შეუფერავი სინამდვილის განცდის ქვეშ იყოლიოს მკითხველი? ამას თვით

კონსტანტინე ღორთქიფანიძის — მწერლისა და მოკლავის სტილი უკეთ ავლენს:

ნაწარმოების ავტობიოგრაფიულია ან ზოლო დროს ზოგიერთმა ნაქალაქ მიანიცა. ავტორის პირადი ცხოვრების ერთ-ერთ მამოძრავებელ მოტივებზე თხზულებაში და მაშინვე განვარდნა სტეპენ. ეს როგორ შეიძლება, ეს ზომ ავტობიოგრაფიულია. ავიწყდება, რომ კენჭმარტი შემოქმედება საყუთარია ზულიერი მდიდარების. შინაგანი მეს ვაგაბდება მხოლოდ, საკუთარი სულიერა საგანძურის საქაროდ გამოფენას. საყუთარი პოზიციის გამხელის მამოძრავებელი ერთნი პერსონაჟებს აკიდებენ და სხვათა სიტყვებით გვანდობენ თავიანთ გულს-სიმამის, მეორენი კი თვით გვიამბობენ, პირველი პარტი ავტობიოგრაფიულია და მაშინვე თვითვე მონაწილეობენ მოვლენებში, ზოგჯერ მწერლის აწვევარ განზრახვას მხატვრული ხერხის სახე აქვს, ზოგჯერ კი მწერლის ზედწერის და მხატვრული აზროვნების ორგანული თვისება. ავტობიოგრაფიულია (ან სიტყვის უფართოების მნიშვნელობით) ტოლსტოის „გენერალის მოთხრობები“, დოსტოევსკის „მეცადრე სახლის ნაწილები“, კონსტანტინე გამსახურდიას „დიონისეს დიმილი“, ჰემინგუეის რომანთა ერთი ნაწილი... მთავარი პერსონაჟის ხასიათი საყუთარის განსხვავებების იდეალია მწერლისთვის თვისებაში აქტიურობა ფლობერს, — მაქამ ზოგარი მე თვითონ ვარ.

„უპოვებელი მართალი მწერალი უმეტესად თავისი თავისა და თავისი თაობის ბიოგრაფიას მოგვითხრობს, უკეთაზე ღრმად და სრულად სწორედ აქ ამოიკითხება მწერლის ზულიერი ცხოვრების ამათი“.

ფურსანოვი კონსტანტინე ღორთქიფანიძისათვის მხატვრული ხერხია, რათა ნაწარმოებს უშუალოდ მიანიჭოს და მკითხველთან პირდაპირი კონტაქტი დაამყაროს, მაგრამ საქმე ასე მარტივად არის ვახლავთ: თუ თვალს გვახედებენ კონსტანტინე ღორთქიფანიძის სამწერლო გზას, გავაკლებთ ცხოვრებისეული სიმართლის, ხშირად პირადი აზრების მხატვრულ სამოსტელში წარმოდგენის ის ქიუტი ერთგულდება, რომელიც ადრე მის პოეზიაშიც საცნაური იყო და „კოლმეის ციხეში“ რომ თავი დაჯანსაღებოთ, მის ბელორუსულ სივრცეებს და უკანასკნელ წლებში დაწერილ მოთხრობებსაც ვამოხვევ.

„ცაბუნის“ ციხის მოთხრობებს დოკუმენტურობის მებე საგნალი ვაატანა მწერალში. მწერლის თანდაწირების უფუქტო, ერთი შეხედვით რეპორტაჟული სტილი დაწერილი ეს თხზულებები თანამედროვე ქართულ პროზაში გარკვეული თანრული სიხალით ხასიათდებიან. ეს არ არის დოკუმენტური პროზა, მით უმეტეს არც შემუშარული მხატვრული თხზუ-

ლება. კონსტანტინე ღორთქიფანიძე თავის მოთხრობებში როგორც ერთ-ერთი პერსონაჟი, იმეტომ ჩნდება, რომ მკითხველი უფრო დაინტერესდეს, თუნდაც მოკონილი აზრის კითხვისა უტყუარის ილუზია შეუქმნას.

თანამედროვე მსოფლიო ლიტერატურაში პროზის დოკუმენტურობა დამის მოვად იქცეს. მკითხველი სოცარი ინტერესით ეტანება ლიტერატურულ ფაქტად კცეულ ნამდვილ ამბებს: პარონის წიგნის ბაზარზე ელვისისწრათით სადდება ომის მონაწილეთა მოგონებები, ნიუ-იორკში განუსაზღვრელი ტირაეთი იცემა და ფიციება კენედებს არჩეველებრივი და ტრაგიკული ოქანის ისტორია, სხვა საკითხია, არის თუ არა ეს კენჭმარტი პროზის მაგისტრალური გზა, მაგრამ პროზის მონაწილი ზოგიერთ თეორეტკოსს ფაქტობრივის და მალამხატვრულის ბედნიერ სინთეზად ესახება. კონსტანტინე ღორთქიფანიძისათვის ეს სწორად სასიამოვნო დამთხვევაა. მან ერთ-ერთმა პირველმა თანამედროვე ქართულ პროზაში ადლო უღო ექვემოტანელებისკენ მკითხველის სწრაფვის ამ ახალ ტენდენციას და თავის შემოქმედებას დოკუმენტურის საიმედო ფარაც უფარა.

როცა მწერლის მოთხრობების ახალ წიგნს ვკითხულობ „ცაბუნია“, „განათლება“, 1973) თვალწინ არ მშორდება მისი ავტორის კოლორიტული ფიგურა. მართლაც, რომ „არც ერთი დარვის ზელოვანი ისე არა გვაგს თავისსავე ქმნილებას, როგორც მწერალი“.

კონსტანტინე ღორთქიფანიძე ამ წიგნის ავტორია კი არ არის მხოლოდ, მისი მთავარი პერსონაჟიცაა. აქა იგი არა მარტო „ჩემი პირველი კომპაგნიტის“ პატარა მეტრზე ბიჭი, ბიჭია ფურცლებიდან ინფორმაციის ვასათვისფულებად რომ მიხვეება, ან ურონტელი კორესპონდენტი ომის ფაერკიან გეზებზე რომ დაბიჭებს, იგი დონ-კიხოტის პრობლემაზე დაწერილი კარგი მოთხრობის ქვეტექსტებშიც ილანდება და ვორა კალმბელიძის („ორთაბელი მეთვერები“) პროტატიში თუ არა უახლოეს ნაცრობი მინიც ვახლავთ.

ამ მოთხრობებში მწერლის ხასიათს ეხედავ. არსადაა ნახურადისყვარული, ფერმკრთალი თანაგრძნობა, მოარცხვობით დაფარული მტრობა, სიყვარული სიყვარულის წილ, მტრობის წილ მტრობა!

ახლა ასე ბევრს ლაპარაკობენ ჰუმანიზმზე. „ცაბუნია“ საესეა დიდი ადამიანური სიყვარული, მაგრამ ისეთი გულანუყვებელი სიყვარულით კი არა, რომ მტერმოყვარის ვერ გარჩევას ახალი ჰუმანიზმი დაარქვა. ხამაღლია ბოლთაღი ძლიერად! სინდის-ნამუხინანად! ვახედულად! — ამგვარი სიტყვები ჩამსმის უკველი მოთხრობის კითხვის დამთავრებისას, მწერალი დონიცრად და უშეშრად ჩასულთა ცხოვრების

ძირში, რომ იქედან დაუფიქვარი სურათები ამოეყრება.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძე ავტორი და პერსონული მართო იქ როდია, სადაც მოოსრობაში თავისი თაობის მწერლური პოზიციის გაზარდვას ცდილობს და უნებურად თავის ავტობიოგრაფიასაც სატყვისა შეხვედრის ნიშნად წყობისთვის ხანგარში ჩახლული გარისკავი ვიყავ. დრო არ მქონდა უფრო მომეხებოდა და გამოვლილ ვხვს ჩაფიქრებული თვლით, სულაბლა გამოვლელიდი. ამას კი, როგორც ჩანს, ბევრ სიკეთესთან ერთად, ცუდი მხარეც მქონდა: ხანგრიდან შეიძლება ბევრი რამ ვერ დანახო, ან კარგად ვერ დავინახო და შევადგი, მოტულებდი:

იქნებ ამან შეუშალა ხელი ჩემი თაობის მწერლებს — ხანდახან წაუკოტნა ვადახულიანები და ლაშაში ვეფელიანო დანახვად წუთიერად მანაც დაფიქრებოდათ ამქვეყნიურ იტორიკადა და ჰუმანიტეტზე. განა მისევე ვუფიქრო ამ მიგვიწევდა, მაგრამ არ ვეცდებოდა. — სახვლოდ ვეკონდა გაქვადებული უვილადერი, რაც გარისკავს საზღვარში არა სვირდებოდა. (გვ. 11).

მწერლის ტემპერამენტის რემონსციენციას ხონის ერობის თავმჯდომარის — ლევანის მებუღის ნახვარადგარაკატუდად ნათქვამი:

„—ნუ დამცინი, ოღინია ნეტავი ამ დროს, როცა შენი ვაკეთებული ღობიო და მკვათი სახატრული მქონდა ნეტავი ამ დროს, როცა შენი ვიყავი, თურმე, სიშარბლის ლაშარაკის არ შემინოდა! ახლა კი კამინეტში რამდენი ვიყო და ოხერი შემომივარდებოდა, ყველას ფინანსად უნდა ვაფურო და შენი ჭირიშე ვუთხრა“. (გვ. 285).

კონსტანტინე ლორთქიფანიძე — ბედის მძინარებას მთავალი პატარა ქუთაისელი ბიჭი ძილისმინატრული სამხედრო კორესპონდენტი, ჩვენი დღეების აქტუალური პრობლემებზე დაფიქრებული მწერალი თავისი პარტობობით, გონებაშახვლობით, სიმკაცრით, ირონიულობით, სიუპილით და სიქველთაყ განსაცუფარებლად მოწოდებითა პარონებო — ასეთად წარმომიღვა მე იგი ამ წინის წაკითხვაზე შემდეგ. ასე დაიბრუნებს „ნატარისთვალს“ ავტორი ამ მშვენიერ მოთხრობების ოთხასი გვერდის მანძილზე.

შე ვუსო უბრახულია, ალბათ, მკითხველის პოციციადან შემოქმედების სტილის მიხედვით ავტორის პარონებოზე საუბარი. მაგრამ ამ სტრიქონების წერასა გახედულება შეატება: იმის შეგნება, რომ მწერალი და მისი შემოქმედება ვინუოფელია, ხოლო „კაბუნის“ დამწერმა კარგა ხანია „გამა ვასტურა“, ოფიცია იგი ერთ თავისხვად მოთხრობაში ასე თავდაბლურად შენიშნავს: „ყველაზე დიდი და მთავრბობებელი მხატვრი ზვლიანდელი დიდი იტვიის, ვადე ვინ ვაიდა და ვინ არა. მანამდე კი კაცო მოთხინებოთ უნდა იქდეს ამ დიდი, ჩამოუ-

თავებელი მდინარის პირას, დრო რომ მქონა“ (გვ. 12).

სტრიქონები

ამ მოთხრობებისთვის უნდა ვთქვათ, რომ კონსტანტინე თავისი მთავრების პარტობაში მიეწევა. მაგრამ აქვე ვაგანხელ და შექარბული მწერლისთვის ამ უმადლესი ჭილდოს ზვლიანდელი დიდუც მათქმუებს, ორ წელიწადში ერთხელ მხატვრული ნაწარმოებისთვის ამ პარტობის უსათუოდ მინიჭებისკენ და კენსისერის მათდუნებული ცერემონიალისკენ წერსადაც რუსთაველის პარტობა ჩამოსარიგებულ ჭილდოდ არ აქცეოს. ერთი ავტობიოგრაფიული კომპიტიც, მაგრამ მეორეა, როცა ამ კომპიტების შევფად გადაწვეტილებას შეთხველის ვულისხმვა და ფართო საზოგადოებრივი აღიარება ახლავს. კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ზემოხსენებული მოთხრობები წლებსა მანძილზე ქვეყნებოდა, მკითხველმა ინტერესით ვაიკნო ისინი, ამიტომაც ამ ნაწარმოებთა ოფიციალური აღიარებას მკითხველი საქართველოს ტაშით მთავრობდა. ამ მომენტის ხანგარში აქ რა საქირი იყო: ყოველთვის ასე რომ ზედმოეღვას.

უანასესელი წლებს მანძილზე ჩვენი თვალწინ დიარღვა მათი იმის შესახებ, რომ კონსტანტინე ლორთქიფანიძე ცოტას წერს. „კოლხეთის ცისკარა“ ერთ მწერალს ვეყოფა და უმჯობესი როგორ არ არის ჩვენი ქვეყნის ისტორიის ასეთ დიდებული მხატვრული მატარებელი შექმნა, როგორც მჭეი ვაშაიძის ცხოვრების ამბავთა, ვიდრე ერთი მეორეს მიგრამი რომენების წყება, საიდანაც ძალიან კეთილად ვანულობი შეთხვეული კი ერთი დღის სულელი საზრდოსაც ვერ მიიღებს. ამ ეპოეათა რიგის წაკითხვის შემდეგ ერთ დანახსოვრებულ პერსონაჟსაც ვერ დავისახებულს.

წლებს განმავლობაში მიჩნია კ. ლორთქიფანიძემ თავისი მკითხველი ამ შესაშურ თვისებას, რომ მისი ზედიდან შეიძლება ცოცხალი ეამოსტელიყო. მაგრამ არავითარ შემთხვევაში დაუმთავრებელი, ნაჭარბევი, პირველი შეთხვედილებით მიღებული. იგი თვითონვე შენიშნავდა: „განა არ ვიცი ამჩარბული კალმის ამბავთა. აწის სულს ვერ მოთქვამს, სიტყვა ველში ვერ ვაიმართება“, და მწერლის მთელი შემოქმედება სულსწრაფთა და ვრატოშათა შეაკერი ვაკეთილი იყო.

გავიღენ წლები და დიდი ცხოვრებისეული გამოცდილება თანდათან უფრო სწრაფად და ენერგიულად იზრდის კალამობს. ახალი მოვლები და მოთხრობები, ლექსებიც, რამდენიმე პრობლემური ნარკვევა, თარგმანებო და სატრევიზიო გამოსვლებიც, ერთი წლის განმავლობაში მწერლის მრავალფეროვანი მოვლარობის ანარქული იყო „ერთი კარგი წელიწადი“, სადაც სხვათა შორის კონსტანტინე ლორთქიფანიძემ ირონიული ტანკას თარგმანები პირველად მიწყოდა ქართველ მკითხველს. დიხს, „კაბუნის“ ავტორი ამ ბოლო დროს მადალბროფუქ-

ტიულადაც გვევლინება (თუ „მეცენტრალისტ-ტიულობა“ და „მადლიერადეტიულიობა“ შე- მოქმედებისთვის ცუდა უზერხული ფრაზები არ არის). სასიამოვნო ის ვახდებით, რომ ეს ხიჩქარე საკუთარი ინტერესის დასახვით ხდება და არა ნაწარმოების კრეატიული ღირებულების შემცირების ხარჯზე.

ისევე ავტობიოგრაფიულიცენ მწერლის სწრაფ- ევას მიუტარუნდით.

დღევანდელ მწერლობის მოხმობას მწერლები ზოგ- ქერ იმიტომ მიმართავენ, რომ ნაწარმოების დრამატურგიული ხისუსტინი დაფარონ, როცა ავტორი ისეთ უინტერესო ამბავს შევება, რომ თუ სინაშევიდის ბიჭვები არ შეუდგენ, მკითხ- ველი არ გამოგუყვება. მე მაინც ფიქრობ, რომ მხატვრული შესრულების გარდა, მოთხოვნაში უმთავრესი ის არის, რასაც ამბავი ჰქვია, რაც შეიძლება უამბო სხვას.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ახალ მოთ- ხობებში კი აი, რა ზღვება:

იონა მებრეე და ვერა არდაშვილი საბარძო- ლო დავალების შესარტულებად წაივინდნენ, ისინი სხვადასხვა მხრიდან ემარტებოდნენ მტერს. ვერაწინაშე გუშავდა ხელუფმბარა ამოილო და ამ ორწინს დაუნიშნა, რომელნიც იონა იქ- და. იონას შეეძლო მოეცა გუშავი, მაგ- რამ ანთ თავის თავს გასცემდა და მეგობ- რის სიკაცხედს საფრთხეში ავდებდა. ამიტო- მაც საბჭოთა მხერავი განაბული შეხვდა ორ- ნოში მის ვერადით დაგორებულ ხელუფმბარას და მტერმა ექება არ აღიღოს, კენესა შენიწყ კი არ წამოცდენია, როცა ხელუფმბარა აფეტქდა და იონამ თოხმეტი ქრლობა მიიღო (სიყუ- დილი ცოტას მოიკლეს).

იონა იანვა ფანსტების სამსახურში მყოფი რეზი მებრძოლების ვაღმობარების ცდილობდა. ერთმა ზემდეგმა მასში საბჭოთა კონტრდაზვერ- ვის აგენტო ამოიყნო და დამატმირება დაუბარა, ერთი წუთიც და უფრადეფრა დაადუბებოდა- უფრადე კარავში სროლის ხმა ვანსმა და ზემ- დევი უსილოდ დაეცა. შემოცყავდნენ ვესტა- პოს აგენტები. ზემდევის მკვლეელი ავტილა დასადგენი ვახლდათ. ვისი თოფიც გაუწმინდავი იყო და ახადგაროლიდის სუნნი ადგილია, მკვლელოც ის იქნებოდა. და სწორედ მასწინ, რო- დესაც იმ ოთახში მყოფი თორმეტი ჩენი დაამწ- კრეივს და თოფების გასინჯვას უნდა შესდგო- მოდნენ, უფრადე ერთბაშად ვახსროლა. მკვლე- ლობის კვალი დაფარული იყო. ვესტაპომ თორმეტივეს სამუდამო კატორღა მოუხაჩა („ცინფერი დუნი“).

დაქრლიმა ქარისკაცმა გაუძლო საშინელ ტყავლებს, მაგრამ ვერ გაუძლო პატარა ცა- ბუნის მუდარით ხავსე დავლებს: ვალიკი აბუ- ლაძის ქალშვილი სანტიარულ ვაგონში უფე- ლას საითთათედ ეყოხებოდა, მანაწენი ზოი არ ვინახავთო. და არჩილ მესხმა იცრუა — მე

ვნახე, კარგად არისო. ამბავი მერე დაიწყო. ბედნიერი ვაგონა უოველდდენ მიდოდა. მას- თან და ეხვეწებოდა, მანაწენის ვიორისს ვა- ბავი მომიყვიო. არჩილ მესხი ვაწუდა. ვერ გაუძლო უღბი საბრძოლო ეპიზოდების თხვას და სხვაგან გადაუვანა იოზოვა („კაუნიკა“).

ბილშევიკმა იატაკქვეშელებმა, რომლებიც ორთბაჟელი მეთევვეების სახით წარუდგნენ მენშევიკურს მთავრობის წევრის გონა კალმახე- ლძობის ოჯახში სანადიმოდ შეკრებილთ, პრკ- ლამაცებთ ჩაუდგეს მოქიფებებს ზიბეში და ამ ამბის ერთადერთმა მოწმემ — მოსამსახურე ვიანემ, რომელიც კალმახელობის ერთადელი იყო, ორთბაჟელი მეთევვეები არ ვასცა. („ორთბაჟელი მეთევვეები“).

მწერრაც დევან ნადიბაძეს, რომელსაც ნაღ- მებისაგან გზის გაწმინდა დაავადეს, არტილე- რიის ცეცხლის წეობა დაავტდა თვის. ლევანმა ნაწილობრივ შესარტულა დავალება და შეეძლო თავი ვადეჩინა, მაგრამ, როდესაც თავის თავ- თან მარტო დარჩა, წარმოადგინა, რამდენ საბ- ჭოთა ქარისკაცს მოულებდა ეს დანადგული ვა- ბოლოს და ვოჯოხებოთ ცეცხლში კვავა ნაღვე- ბის ძებნას შეუდგა. ზოლო, როდესაც სასიყუ- დილოდ დაიჭრა, შევადლონი თავისი ვვართ და სახელით თოვლში მოიხსროლა. სანტიარე ქალის შეკოხვაზე, რა ვვარი ხარო. ლევანმა უბახუბა — „არ მინდა დედამემა ჩემი სიყდი- ლი ვაიგოს“. („როდესაც კაცი მარტოა“).

ვიორგი მუმლაძე და მისი დია თამარი ერ- თად იბარძოდნენ, როცა ერთ-ერთი შეტაკეზი- სის ვიორგი მშიმუდ დაიჭრა და ვონება დაქ- კარგა, და მშის საშუელად ვაქცა. მან უფრად- ელება არ მოაქცა ტყვიამტრქვევების კანონა- დას, არც შეთურის უბარ ილო უფრად. იქ, სან- გარში მისი მმა სისხლისგან იხლებოდა. და- ძმობის უმადლესი მოვალეობა თამარს მშის სა- შუელად ედახდა, როცა ვიორგი ვონს მოვიდა. დანინა, რომ ჭრალბა შეხვედელი ჰქონდა, ზო- ლო იქვე ობროლში მკვადლონი თამარი ევდო“ („ერთი დამის საუყუნე“).

სსენებულ ნოველებში მოთხრობილი ამბების ასე მოჩალად, ორიოდენ სიტყვით ვადმოცემაც კი მოვანიშნებ, რომ ზვენ წინაშე რიგნი მძაფ- რი ვენებოთ, უაღრესად საინტერესო კალი- ზიებოთ და თოფული დრამატული სიუეტებიო. კონსტანტინე ლორთქიფანიძე იმ მოქანდაკესა მგავს, რომელიც მძივე ჩაქურთმარქვებული მისდგომია მარმარალოს ლოდებს და სანამ საჭ- რეთილით კონტრტებს შევამაწებდეს, გააბტუ- ბით ურტავს მძივე უარს, იმის ვასგებნადეც მკვადრია თუ არა იგი, ღირს თუ არა იმად, რომ საუყუნო სიკაცხედე მიანიყო.

ვონცი პატარაძელი რომ თვალ-მარგალიტით დაამშვენო, ვერც პატარაძელს ვაღამაწებ და თვალ-მარგალიტიც თავის შნოსა და ლაზარის დაქვარავს. ასე ვამოიუტრება უფერავილ ფა-

ბუნაზე ავტორის მიერ გულმოდგინედ დახვავებული მხატვრული სამყარო. ასევე ამაოდ დაშვრებოდა ერთი სამავალითო სტილისტი და ხასიათების ძირწვას ნაყოფი ოსტატი კონსტანტინე ლორთქიფანიძე, რომ მის მოთხრობებში არ ჩანდეს ის მძიმე სამუშაო, რაც უწუალოდ წერის დაწვებამდე შეუსრულებია მწერალს: ეს გახლავთ ხანტერებსო, ორიგინალური სიუჟეტების შერჩევა, დრამატურგიის კანონების დრმა ცოდნით გამოყოფა მთავარისა და მნიშვნელოვანის. ეს უკვე ნახევარი საქმეა.

შეიძლება დავაცენათ, რომ „ცაბუნია“ დრამატურგულად უაღრესად მოწესრიგებული წიგნია. ამ მოთხრობებს ავტორიოგრაფიული განწყობა მხოლოდ იმისთვის სჭირდებოდა, რომ მძაფრი სიუჟეტით ისედაც დაინტერესებული მკითხველი უფრო მიეჭკვა ავტორის რეალურის მაგიერ პანორამისთან და მიუხედავად ამისა, მე მაინც ვამყარებ ვევი, რომ „ორთავადელი მეთევვეების“ შესავალში მწერლის მოკლედ ბიოგრაფიის ვაღმოსმა, ცენტრალურ კომიტეტში გამოქაზების ვახსენება (გვ. 88), მოთხრობის ბოლოს მიწაწერი („მკითხველმა ვადასწვრიტოს, ველი პასუხს. პატივისცემით კონსტანტინე ლორთქიფანიძე, თბილისი, პლუხანოვის პაროსპექტი, 181.“ გვ. 205) და ტანკისტ გოგია ზაზლიძის მიერ მწერლისადმი ვაგზანდელი ბარათი (გვ. 128) მანერული აუბნაციოსტიკის ნათლით ბუტატებს და ზედმეტია.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძე ერთჯან წერს: „ჩვენ ვვლახ ჩვენი სასწორი ვეიჭირავს ხელში, მინი ერთი ჭამი მუდამ სავსეა ჩვენი წუხილით, ტკივილით, შიშითა და უღელლო დღეებით,

და ჩვენი წელეებზე ფეხს ვაღვამთ, ვაბრძვით, ვეშბთ.

ისეთი რა დავდით მეორე ჭამზე, რომ ის ვადაწონოს — ჩვენი ვაებისა და ვაჭირვების საწყაო“ (გვ. 250).

ეს მწერლის კონცეფციაა, მინი პრაქტიკული გამოცდილების ფილოსოფია. „ცაბუნია“ სწორედ ამ შეგნებითაა დაწერილი. მწერალი ცდილობს ადამიანთა ცხოვრებაში, საქცუალში იპოვოს ის კეთილი, რომელიც ვადასწონის. ავებისა და ვაჭირვების საწყაობა. ამ წიგნში ორი ნაპირი როდია დაპირისპირებული ერთმანეთს. მწერალს ადამიანები ხელადებით არ დაუყვია. მე ახლა მიჭირს კიდევ უარყოფითი პერსონაჟების დასახელება. ოტია ბოლოკია? მაგრამ იგი ხომ პრაქტიკიზმით ვონებადაზინდული კაცია, რომლის ნათქვამში მეშინის ვულისამრტევი სულისკვეთება უფროა, ვიდრე ბორტება. ვახო წულაძე? არც იგი ვასწირა ბოლომდე მწერალმა, არც მას დაკლავთ თანდაყოლილი კეთილი საწყისი. ვახო წულაძე ვარემოების მხხვერპალია. ცხოვრებაში ხელი მიეცვარა. საზოგადოებაში ვახვლის წადილმა მიიყვანა იგი ვორა

კალმხელიძის „მოურავის“ დამამცირებელ სამუშაომდე. ვასიკო ნაქუეძე? „დაცნებების“ რჩხვის ავენტი ხომ თავის მოვადრეობს? „ქანტულებს. იგი ავაციობის ნიშნებს სრულბნითაც არ ახვდავინებს. უბრაბანს ორთავადელი მეთევვეები იპოვნეო და ისიც ეტებს. მხატვრის მომტყვებელმა ვულმა ამ კაცის მიმართაც გამოიწვია ჩვენი სიბრაბულის ნაბერწყალი: „—ცოლ-შვილი კი არა, ა. შეხედე ამას! — მიწას თუბი დაპირობა და კუბა, დიძახა ძირვაჯარდნილმა ჩემმა.“

ეს კაციც ცეოდება გაიანეს. უთუოდ არც ამას დააყრიან კარგ დღეს, თუ ის დავადება ვერ შეასრულა. პირველად როგორი ღჭუ და ავგული ჩანდა, ბიძია ვასიკო! ეს კი თურჭე მთლად უპატრონო უთელია!“ (გვ. 201).

მწელია კაცის ვაწიკა. ადამიანის მხატვლის ფუნქცია მოწონების ქუდზე უფრო მძიმეა. მოთხრობაში არ ხერხდება პერსონაჟის ფსიქიკის უოველმზრთი ცვლდევა, ამოტომაც დამამხვედ მისი ზედალებით გამოცხადება უნებლიე ცოდვად ითვლება. ამ საქობზე ამომწურავი პასუხის ვაცემა ვერც ვახული საუკუნის ერთ-ერთმა უდიდესმა რომანისტმა შესძლიო და სასწორაკვეთით წამოიძახა: „დასწუველოს დღერთმა. სასწვლის დადება უფრო მწელი ჩანს, ვიდრე დანაშაულის ჩადენაო“.

კ. ლორთქიფანიძის მოთხრობებში სწორედ ადამიანის ბუნებაში, მის ქვეცნობიერ სამეაროში ხდება კეთილისა და ბორტის ზრძოლა, ვეჯაცისა და ლანჩის დაპირისპირება, შიშისა და სიამაძის ვაუტება. სულით ძლიერია იმარქვენბ, ჭანჩინი მარტუბიანი. აქ კი მწერლის სასწორი უტუუარად სწონის, ანალიზებს, ავასებს და თავის პერსონაჟთა იღბლიანი თუ უიღბლო დღეები მკითხველის სანსჯავროზე ვამოაქვს.

„შენმა სინდოსმა ვაგასამართლოს“. ვერავითარი ვანაწენი ვერ მიავებს კაცს ისეთ სულიერ გვეშას ჩადენილი დანაშაულისთვის, როგორც ხაუთარი სინდისი (თუ ეს უკანასკნელი, რა თქმა უნდა, მცირედი მაინც შერჩენია).

ვმირობა იქ იწუება, სადაც მწელ ვითარებას თანხედება მალალი საზოგადოებრივი შეცნება. სხვების დანახებად, საპარადოდ ჩადენილი ვმირობას ის ბრწყინვალემა ადარ ახლავს საკუთარ სინდისთან დარჩენილითა ვანსაცუფრებულ შეშართებას რომ ახასიათებს. კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ვმირები სწორედ ასეთ სიტუაციებში ხედებიან.

კაცო ვერ ვაივებს, როგორ მოიქცეა იგი ამ ცოდვის კალზე, ვინ ეტუვის სამდურავს, რომ ვული შეუერთა და ხელი ბოლომდე არ ვამოილო, არ ვაკეთა, რაც ვახაკეთებელი იყო, დამესენა არა აქვს და თვადი, სხვა მოწმე კი ლევანს არავინ ქუავს, არავინ.

მაშ რაღას უცდის, დაჰყვოს ხელსაწყო. შე-
ჭერეს ვაგონში და იერიშის დამთავრებამ მოუ-
ცდოს...

ვერც ამ ფიქრმა დააწვიდა ნაღობაზე: მარ-
თალა, სხვა ვერ დაგინაბეს, ვერაინ გააგებს,
მაგრამ შენი სინდისი რას გეტყვის! იმას ხაღ-
ლა გაშქტავ!

— მასსოვს, მამე! — ხამამალა სოჭვა ლუ-
ვანმა, თითქოს ისეც იმ ორდობეში იდგა და
მამას ენახებოდა...

მობრუნდა, დატყვნილ თოვლზე იდაყვები
მოუსვა. გაუჩნული თითებს ჭლივს ამოძრავებ-
და. ეწოს გასაუარს მალე მიადრია. სანამ კარ-
გად იწათებდა, ხუთთოვლ ნაღმს კიდევ ამოაყა-
და შხამბანი ნესტარა". (გვ. 318).

აჰ, კუმშარბოტ ვმობობა, ნათელი სულის
დრტინვა. ტრანზური შინაგანი ენერჯია, კაცურ
კაცობას შენივთული. ასეთი ამკვარად, ჩუმად,
დაუწყვედრებელი სიყვადილით ეკლდებან.

„შეორე ნამსხერციე თემოში მოხვდა. „მგონი
ახლაც ვადვარჩი“. — გაფიქრა წან. დიდი ტვი-
ველი არ უგრძენია და ვუღზე არც ის ნაღ-
ველი შემონთებია, სახიკვილოო კრილობამ
რომ იყოს“ (გვ. 319).

ოში, იმის თვალში, ეხალ სანჯარში ღამე არ
გაუთვია. შინც წაქითხულის შთანტყდილუბა
და ამიტომ ძნელია მისი სერძე-სიგანისად წარ-
ზოდგენა.

შეიძლება ყველაფერი შეისწავლო, რითაც
რამა მოკლენათა გარეგნულ მხარეზე იმოქმედა.
დიანგნოზიკა მატერიალური ზარალი, აღწესსო
რამდენი დაიღუბა და რამდენი დაიჭრა, მაგრამ
რა გაელენა მოახდინა რამა დამიანთა უსიკი-
კაზე — ამის წარმოადგენა ცოტა უფრო ძნელი
საქმეა.

ოში ვმობობისა და თავისუფალი ნარბიე-
ლი როდია მარტო. იგუჯავებ — შედლებით
და ორდენებით დავაჭიდდობებენ. არ გამოიჩენ
თავს და იქნები შენთვის. იფიქრებენ, ჩიხს შედ-
ლები არ უნდაო და თავს დაგანებებენ. ასე
მხოლოდ გულუხარული კაცს შეიძლება ევო-
ნოს.

ოშის დროს ჩრდილში ყოფნა ძნელია. ოში
მარტო, შენთვის ვერ იქნები. იგი იმიტომაცაა
საწინელი უბედურება, რომ ადამიანის არსე-
ბაში მინაფლულ სიჭაბუნეს დიდ ასპარეზს აქ-
ლევს და თუ თავს ვერ მობრბე, შეიძლება
მტრის მსხვერპლი გახდე და არა მარტო
მტრის, ნემეზიდას მახვილმა შეიძლება შენია-
ნის ხელშიც გაიყვლოს.

„—ამ ვაწახუთულზე ერთმა ბიჭმა ძალიან აე-
ვირია, სადღაც არაფი ემოვნა და ჩუმად დამ-
ვრალიყო. შევხედე, პირში ენას ვერ აბრუნებ-
და. მიწურში ჩავიყვანე. დავაწვიე, უფროსმა
არ დაგინახოს-შეთქი. რა ვყოფი, კუდილმა
ვადახული თუ იყო, თორემ მარტო როგორ
დავტოვებდი ერთხანს კი იყო ვახუნული, შე-

რე რაღაცამ წამოუარა, მიწურიდან გამოვარდა,
ფურცლის ცხენს ზურგზე მოახტა. ენა
დაიძახა. სანამ ბე რამეს მოვისწავლე, ენა
ვე ცხენს მიწორზე მაიქნებდა. შინც ვამოვე-
კიდე. დავუფიქრე, დაბრუნდა, მოგვლავენ-
მეთქი! ამა თუან არ მოხებდა. ასე ურას ძაბი-
ლით ცხენი პირდაპირ მიდინარეში შევადო. გა-
ღმა გერჩანელები იყვნენ. მაგრამ მათი მხრი-
დან ერთი თოფი არ გაუარდნილა, აღბას, იფი-
ქრეს, აქ რაღაც სხვა ამბავია, თორემ რაოდის
იყო. ერთი კაცი იერისზე მოდიოდაო, კოლიაც
მისვდა, რომ საქმე ეკლდებო იყო, გადმოიღო თო-
ფი და პირველივე ტყვიით ცხენიდან ჩამოაგ-
დო ის უბედური ბიჭი“. (გვ. 388).

შემწარა მწერლის შიერ კუმშარბოტ სიხვა-
ლით დახატულმა ამ სურათმა, „ეგრემანელების
მხრიდან ერთი თოფი არ გაუარდნილა“. ჭკუი-
დან შემოღლი ჭარისკაცი წვენმა ოფიცარმავე
მოჰკლა, დაბ. რამა ამჯერა ტრაველიაც იყოს.
ეს ამბავი თითქოსდა სასხვათაშორისოდ აქვს
ჩართული კონტანტინე ლორთქიფანიძეს წოვე-
ლაში „ერთი დამის საუკუნე“. სიტყვამ მოიტა-
ნა და გიორგი მუმლაძემ ეს ეპიზოდები გაიხსე-
ნა. გამოცდილი ოსტატის ხელმა მას მხოლოდ
ერთი გვერდი დაუთმო. ეს კი წოველაა წოვე-
ლაში. შემოღლი ჭარისკაცის უბედური ამბავი
ცალკე წოველის ინტერესით იქითხება.

არსებობენ საუკუნეებით ღიბოჩაფუღაბებუ-
ლი ცნებები, სურათები. „საკვილიო შემწარა-
ვია“, „დედა უნდა ვიყვარდეს“ და სხვა. შეეძ-
ლება მთისა და მარის ამბავი მოგახსროს მწე-
რალმა, დაუჯარებელმა მეთხველმა უწრად-
ღებაც კი არ შეაკვიო, რომ იგი მთელი წიჯ-
ნის მამილზე ურასკოდ ბეჭებოდა. შემწარზენ-
ზე ამბობდა შემწარზენიანო, შევზე — შავი. მი-
სი მწერლური გაბედულება არ შორდებოდა
ფილოსოფიურ ჩხარეულთაობას. მოვლენათა
ხატვის დროს ატყვიავი თავის პოლიტიკას
ადგა. მე ამ პოლი დროს არსად წამოკითხავს,
რომ მწერალს დაეწეროს: „ამ კაცს თავისი დე-
და არ უყვარდა“. მაშინაც კი, როცა ისეთ პერ-
სონაეს ხატავს, მთელი ქვეყანა ომ შეუძღლუ-
ბია. დეე ტოლსტოი კი „ანა კარენინაში“ ერთ
ადგილას სწერს:

„კონდეტორის სიტყვებმა გამოაფხიზლეს
ვროსკი და იგი იძულებული იყო გახსენებოდა
დედა და მასთან მოსალოდნელი შეხედობა,
ვროსკი გულში პატავს არ სცემდა დედას და
არც ანჯაროშ თხოვდა თავის თავს იმის გამო,
რომ არ უყვარდა იგი, თუმცა იმ წერში, რომ
წელში ტრავლებდა, და თავისი აღზრდითაც,
წარმოუდგენელი იყო სხვაგვარი დამოკიდებუ-
ლება დედისადმი, თუ არა უადრესად შორჩი-
ლი და მოკრძალებული. და რაც უფრო ვარე-
გნულად შორჩილი და მოკრძალებული იყო
მთავი ურთიერთობა, იმდენად გულში ნაკლებ
პატავს სცემდა და ნაკლებად უყვარდა იგი“. (ანა კარენინა“, ტ. 1, 1855, გვ. 87), ამ სიტ-

უფლებს ამბობს ლევ ტოლსტოი რომელიმე მსახურებისთვის პერსონაჟის მიმართ კი არა, ერთნაირი მიმართ, იმ კაცის მიმართ, რომელთანაც ერთად მთელი რაენაწილიანი რომანის ათასზე მეტი გვერდის მანძილზე უნდა ვცაბოროს. და ეს მაშინ, როდესაც მან პირველად გვიჩვენა ერთნაირი, როცა ძალიან ცოტა რამ ვიცით სწორტოპოვარი რომანის ამ ერთი მთავარი პერსონაჟის შესახებ. მოქმედი პირის დასახელებაში ეს ვარკვეული რისკია. ამ კაცს თავისი დედა არ უყვარს"; ლევ ტოლსტოი რომ არა, შეიძლებადა შეიძლება ინტერესი თავიდანვე დაეკარგა ერთნაირსადაც.

"...მა კარენისას" ეს ადგილი ვამახსენებდა რატომღაც, როცა კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ერთ მშვენიერ მოთხრობაში ჩამოხარბობილი ქალის სურათის აღწერას ვკითხულობდი. ჩამოხარბობილი ქალზე უფრო შემწარავი სურათი რა უნდა იყოს, კ. ლორთქიფანიძე კი სწერს:

"მე ვნახე ჩამოხარბობილი ქალი. კვილი რომ ატუდა, სახეად სახლში პირველმა შევიარბინე. ქალი ქვარტლიან კოჭზე ეკოდა ნეგრისა და ხახვის ვალებსი გვერდით, იქვე ეკოდა წითელი პიპილი, ფუჩქით ერთმანეთზე გადაშეულა სინინდის ტაროები, ვაშლის ჩირისა და საქანჭუსე თხილის ახსნულა და კიდევ სხვა რაღაცეები, არასე ჩვეულებრივად, ნართვლებს, სახეად სახლში ინახავენ. კედელზე შესაბოლოვად ვამზადებული ღორის ბარკალი მოჩანდა და შეიძლება სწორედ იმის ვაშო, რომ ეს ქალი ნეგრისა და საქანჭუსე თხილის გვერდით ეკოდა, მე არამცთო შემეშინდა, ვერც კი დავიწყებ, რომ ის მართლა შევდარე იყო.

სიყვდილმა თავზარი ვერ დამცა, რადგან აქ უფლადგერი ძალიან უბრალოდ და შინაურრულად ვამოუტრებოდა, ამიტომ, როდესაც ბიპოპი შეიბოხა, რა ექნათო, შე მაშინვე უთხზარი, თავი ჩამოფხრითი-შეიქი" (გვ. 35).

ეს ამონაწერი პირობის იმ მშველი დონის ნიშნულად მოვიტანე, რა დონესაც მხოლოდ უტუყარი მხატვრის ადლოთი დავილდობებული მხატვრული სიტუვის ვამოციდილი ოსტატები აძლევენ. მოვლენის აღწერისადაც ამგვარ სთამახის დეოტური მაღლით მორიგცხებულნი ის შემოქმედი აძლევს თავის თავს, რომელსაც იმედო აქვს, რომ უაღმის დღებულნი მოჭარობით მაინც შეიძლება შესენ დაწმუნებას, შესენ გათმობას ამალღებულის მავაური ცეცხლით.

სიყვდილმა თავზარი ვერ დამცა, რადგან აქ უფლადგერი ძალიან უბრალოდ და შინაურრულად ვამოუტრებოდა" — მართლაც, რომ ბედნიერი მიგნებით და თავისი შთანბეტაობით უადრესად ძლიერს ფრანკა.

რა დიდი დრო ვახლდა იმს შემდეგ, რაც პარული კონსისტენციანი და წითლარსკვლაფანი მებრძოლები ვამორინდეს ჩვენში. რა შორს ვაგვიტურავს იმ ნაბიჯადან, როგორ შეცვლილა ჩვენი ფსიქიკა, რწმენა, დიდი მატო-

რიებისადაც დამოკიდებულნიაც. სად გაქრა, სად წავიდა ის რომანტიკა, მან უნდაჩირო ენთუზიაში პატარა მეურმე პიქს შარტის ერთ ვაცრცილ საღამოს უყოყმანოდ რომ მოატოვებანა სახლი და დედა, რათა ბიპოპია ფურცლებანიძეს ინდოეთში სალაშქროდ გაყოლოდა. მწერალი ჩვეული ოსტატობით სიუვერულიანი დიპლით, იმ ეპიკოსთვის დამახასიათებელი პოეტურობით და აწვიათად ფარული ირონიითაც გვიხატავს მეურმე პიქსის დამოძღვრებას.

... ქურში ზიზარ, ბიპოპი ჩვენ ახლა მხოლოდ რეველუციის ხანძარი უნდა დავანახოთ მთელი დედაქალაქის წურჭზე. მთელი ქვეყნის პროლეტარები კაპიტალიზმის კლანჭებისაგან უნდა დავინსათი შეენ კი ამ დროს რას აკეთებანაღ იმარტება შენი ახალგაზრდული ენერგია? მხოლოდ ამ კიროდ წყებალქს და წამოვი ჩვენთან, შენგოერბოდი ჩვენსავე ინტერნაციონალის მშტრ ოქაბსი ზვად ჩვენი პატალიონი ბათუში მიდის, რომ იქიდან თურქი ასკერები გადადნითი შერე ჩინელ მებებს უნდა მიეუშვილოთ, ჩანძოლინის უღელში რომ გვიწავენ, ან შეიძლება ჭერ ინდოეთში გადავიდეთ მუშურ-ვლენების ინტერესების დასაცავად... ჩვენთან შენი ხნის ბიპებაც არიან. შეუცვამ, კოწო ჩეკო, ვნაბრდოლუდ ცხენზე და მიდო, დასცე ბურტუაზიამ იცი, რა ქვეულებს ვნახავთ. რაბდენ მეფეს ტახტიდან ჩამოვადებთ?

ამას რომ მეუბნება, უძილობისგან შემუშებული დიდრონი თაფლისფერი თვალები რაღაც საოყრად ფხრწინავს... ვატუბს ახლა იმ თვალლებს ჩემთვის აღარა სცლიათ. ისინი უკვე ინდოეთში არიან და წმინდა მდინარის განგის ნაბიჯებს დასტრიალებენ.

ბიპოპია ფურცლებანიძე მხოლოდ ორი წლით იყო ჩემზე უფროსი, მაგრამ იმ დამის ის ორი წელი ოცად გადაიქცა. მივწერბობდი და არ მჭეროდა, რომ ეს ჩემი ბიპოპია იყო, სამი წლის უკან ხარტცილის თოქს რომ იმარავდა თავის ჩამოხარბობად" (გვ. 55).

ამ მოთხრობაში თქვენ იპოვით დიდ ცხოვრებისეულ სიზარბულესა და სევდას, სრულიად კანონიერ სევდას ავტორისას იმ ჩველილი მდინარის გამო, ბიპოპია ფურცლებანიძის დრო რომ ჰქვია. მაგრამ სანთლით რომ ვქვებოთ, ვერ აღმოჩინებ სიყალბის ნიუანსს, ვაწვიადების ტენდენციას, მწერლის ახირებულ სურვილს თხუთმეტ-ოთქქმეტე წლის ბიპი ობოლოდოქსულ რეველუციონერად და მოვლენათა ცენტრში მყოფ მებრძოლად წარმოგვიჩინოს. მოთხრობის ლირიკული ვიარი ასე ხედავს რეველუციას:

...უყენ, რა თქმა უნდა, ადამიანები, ახალი წესწყობალების დამუარებას რომ შეზარბოდენ, მაგრამ შე იმით არ ვიციბობდი, ისინი ჩვენს ქურჩზე არ დალიდნენ. ამიტომ ახლა, ხანდაჩავს დუქანთან, შტრით, ადტაცებით შეეცქროდი ბიპოპია ფურცლებანიძეს, ადამიანს, ვისაც არავისი და არაფრისა არ ეწინოდა" (გვ. 34).

სიღრმეების უხარბოვლო ცხენე ამხედრებული პიკის სიბრძოლა მსოფლიოს გზებზე ცხოვრებას შეაკრია ღოგის ვამო იქვე: საჯავახოს სადგურში შეაერთებდა:

„მგარამ შეტისებდად მოკლე გამოდგა ის ჩემი რომანტიკული შორეული გზა, ჩვენი ბატალიონი საჯავახოს სადგურს არ ვასცილებია. აქ მატარებლადან ჩამოგვარსებად და ვითხარეს, შენმევეცებს რიონის ხიდი აღუფრთხილეთ, ვიდრე იმას არ აღვადგენთ, აქედან უცხს ვერ მოსცილდითო. ჩამოვარდნა უფრთხი, მგარამ რაღას ვინაშიღი, მუშაბატონ ქაშარი მგარად შემოვიჭირე და მუშაობა დაიწყო“.

არის შეიშველები, თვალზე ცრემლის გარეშე რომ ვერ წაიციხებოდა ამ მოთხრობას. ტყვილიანი ერთადის გარეშე ვერ ვაიხსენებენ იმ წლებს, იმ ბრძოლებს. ერთხელ და სამუდამოდ შერჩება ლიტერატურის ფურცლებს ის ვაჯაულებელი წვიმა, ის ნესტი და სიცივე, პარტისანის ვნის დასწების, ჩატახლი ხიდი და ტყვისსერფთაობა ჩაქურ-წერაქვის ტყავატყა იქ არის, იმ დღეების დიდძალი შვილია და მენშევიცის პიერ დანტრეული ხილის მშენებლობაზე მუშაობის მუშაურობადადამდინარე პიკოთა ფურცლებანიც — ააქლე კორჩაინის უფროსი ძმა.

„ცანუნიას“ ავტორი გულმოდგინედ იკვლევდა არა მარტო პერსონაჟის ბუნებას მისი მოქმედებით გამოხატულს, სწავლობს იმ სოციალურ მიწებზედაც, კაცს ამა თუ იმ საქციელისკენ რომ უბიძგეს.

—, ასე როგორ ვაგოწერა დმერთა, იმით-თან რამ მიგვიყვანი!

— ჩანდამა გულს ვეღარ მოვერიდებო... ოცდანიშნული მშობლები ციხისში დამიკარგეს... მე უნივერსიტეტიდან გამოშორებულს აქიდან დაწყო ვეღაფერი... .

— შენს დღეში სხვაც უოფადა, მგარამ ვერც ვეღაფერზე როდი ვადაუფრთხილეთ!

— სხვამ ვაუძლო მე ვერ ვაუძეძლო... (გვ. 110).

დაბ, ეპოქას თავისი სატიკივარი აქვს. მწერალი ამ სატიკივარს ვეგრად რომ აუღლის, სხვანს თავის სახელს რომ არ დაარქმევს და შრავალ-წერტილებით ცდილობს შთაერის მიუღწერებს, ვაუღწერდელი მწერალი არ არის.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძე ერთგან სწერს: „ამ ბოლო დროს ოტა ბოდუკია წლებზე უტეს იდგამს, რომ ხალხში რწმენადიარგული კაცის სახელი დიდგოს და თავი ისე მოგვიჩვენოს, ლამის ვათედეს ამ სულიერი ტაფილისაგან. ბოდუკიას არასდროს სტალინი გულზე არ ეხატა, მგარამ ახლა დადის — და მეგრადზე ხელს ირტყამს, პაი, დედასა, ეს რა ხატი დაჯიხტირისო. ამის შერც ვეღაფერის რწმენა დავკარგე...“ (გვ. 80). რა მწარე სიზარტლია. რა უტყოფარი შეფახება მოიხვენიბითი, ყაღბი ამო- 11. „მნათობი“, № 11.

თხერის საწინდარი მანიით შეტეობილი კაცის, რამდენი მგავს ამაში ოტა ბოდუკის, მწერალი აჩვენებს ლიტერატურული სიჭრეტის მდიდრ ცხოვრებისეულ სიმათილზე უფრო ფაქიზა და ჰირვეული. ლიტერატურულ სიზარტლიედ რომ იქცეს, ამაზეს ვულგოზინე მოტყვირება სჭირდება, კონფლიქტს საშუალო ფსიქოლოგიურ-სოციალური საურდენები. შერც კი იმის დაჭერებაც შეიძლება, რომ ცოცხალი კაცი, თავის ორმოში ჩამოგორებულ ხელუბარას ვაუნაუნა და იმისაც, რომ ქარისკაცმა ტუვეს დატყვინილი ავტომატი ხელში მისცა, რადგანაც მის თვალეში ამოიკითხა, რომ უბედური კაცი ამ ერთ ტუვას სხვის მოსაკლავად აღარ გამოიყენებდა.

საბუცენიო მოთხრობებში კონფლიქტის მოტივირებას ავტორი განსაკუთრებული ყურადღებით მოჰყივებია: კონფლიქტის დამაჭერებლობა, მისი ნაშფილობა, წინააღმდეგობის ჩვენება მოთხრობის სხვადასხვა ნიუანსებშია ვაუნეფილი. სოციალური სიტუაციური, და ფსიქოლოგიური-პიროვნული კონფლიქტები ერთსა და იმავე მოთხრობაში ერთმეორეზე დაეჭავებულია და ერთმანეთს აუნებს.

უზრავლოდ არაფერი არ ხდება. ვიანე რომ თავის სათაფანებელ გონს კალმახედიც ვადაუდგა, ეს შეიხებელითვის, ცოტა არ იყოს, მოულოდნელი ვაბლდათ. ამიტომაც მწერალი მარტო მოქმედების შედეგს კი არ ვაწვდის (ვინდღაჭერეთ და ვინდ არაო), იგი თვითონაც დაეჭეებულია, ხანდახან შრავალი სილოკუზიებით და პუბლიცისტური ჰერეტიკაც მეცნიერის მსგავსად იყვლება, სხვადასხვა ასნის ვვათავაობს, ათასნაირად სწონის და ზომავს:

„რა უტხად ვადაუდგა ვიანე ბატონ ვოჩანს, რა მოხდა ასეთი!

ვინც წინაგებს ბეჭდვას, ის არ შეიძლება ავაცი იყოსო, ასე სწამდა ვიანეს და იგი ბოლომდე მიჰევა თავის გულუბრყვილო რწმენას.

მგარამ მე ხომ ვიცი, ამ მოთხრობის დამწერმა, მარტო ეს რწმენა ვერ მოურეოდა გონისაღმი ერთგულების ვრძნობას.

ვერც სიზარტული (წითურ პიკს ციხეში ალბობენო),

ვერც თანდაყოლილი სულიერი სიწმინდე (ვამეცი და არაეცი ერთიო),

და, ბოლოს, ვერც შიში (ავისმქმნელს ცოცვა დაეწევაო).

ვიანეშ თვითონაც არ იცოდა იმ ვრძნობის სახელი და ახვალ-დასავალი, რამაც ეს უზრავლო, ვაუნათლებელი გოგო ბეწვის ხიდზე ვაიყვანა.

იგი მხოლოდ ბრძამ. უკანმუხებდავად ენდო თავის ალღოს, როგორც თოთო ბავშვი დედის მუთებს ენღობა“ (გვ. 273).

დაუნარტლებლად რომ აღწერო ომის საწინელებანი, მწელად ვადები იმ ქრისტომატიულ

ქემარტება, რომ ომში ადამიანები იხოებიან, სახიზრდებიან, ომლებიან... ომის ეპილოდთა უმარჯვარადადობა (როცა ფანტაზია ზოგჯერ არც კი გვირბობს), უნდა აპოკალიფსიკაში, ამ მსოფლიო სახიზრდობას სხვა კუთხით რომ დაგვანახებს, სიკვდილ-სიცოცხლისადმი ჩვენს დამოკიდებულებას ახლებურ ახსნას რომ მისცემს. და კონსტანტინე ლორთქიფანიძემ ასევა:

„არდაშედიამ ერთი აშბავი დაწავა, შენ ვინ გვითხვება, ჩემი ხანგარი ასე იქნება თუ ისეო.

— მამა ხომ გუაფს, ბიჭო? — ჰკითხა ოინაშ.

— შე რა, რომ შეუფს?!
— აიხწორედ მამაშენი შევითხება, ბიჭო!

შენი სულელი თვაი თუ არ გვტოვდება, ის მინც შეიცვალა! ის ობერი ტყვია მარტო შენ კი არ მოკვდება, ჩემო ვფრო, მამაშენსაც მოუღებს ზოლოს. ეგ არის ამ ომის ცეცხლი! თორემ ერთი ტყვია მარტო ერთ კაცს რომ მკლავდება, მაშინ წანდაბას ჩვენი თვაი! მაგრამ ეგრე რომ არ არის! ცოტა ხანს გაუჭელი, შეილო, ჰირს მოხდა უნდა!“ (გვ. 126).

ჩემს თვალწინ დგას ახლა ომზე დაწერილი წიგნების ერთი ნაწილიდან ვადგოსული მებრძოლების მთელი წყება: კაცს სასიკვდილოდ თვაი გადაუღვია, ტყვიას მკვრის აგებებს. შიში სა-მუდამოდ განუღვევია თავისი არსებობიდან. ასეთი კაცისაგან წინასწარ ული უფელთავეს — გმირულს და სასწაულებრივს. მხოლოდ ერთ რამეზე გწუდება გული: მამაც ჭარბსკაცს სიცოცხლის სუფარული შენისთვის გაუფლებია. ისიც და-უთარგუნავს. სიცოცხლეს არ ებღაუჭება. როცა სიკვდილი „ჩაღდა უჩინა“, ჩაღვნილი გმირობაც ცოტა დაუჭრებელი ხდება ან ძალიან ცხელი და ერთბაშად იწვინება და ამდენად უინტერესო. კონსტანტინე ლორთქიფანიძის გმირული სიცოცხლის დაუოკებელი ტრფილით გამოირჩევიან. სიცოცხლე ძვირად უღირთ. თავის ვადარჩენის ბუნებრივი წადილი აძლევს ამ მოთხრობებს დრამატულ სიუჟეტობას და ხშირად სიკვდილის მიმართ საღალბაოთი კაცის შიშს მიჰქრბოლავს უბდება:

„მამალები გახიზრდენ. ხან სამი, ხან ოთხი პარაშუტი ერთად გაიშლება ოინას თავზე და გულგახეტილია კაცმა აღარ იცის, ხად წანდაბაში წაიღოს თავისი ზელ-ფეხი, თავისი სხეული, რომელსაც ახლა მთელი გერმანია დეძებს, რომ დაუღლით და მიწაში ავილოს“ (გვ. 13).

სიცოცხლის ვერადამომბის კეთილია, გიორგი მუმლაძეს რომ ეწეღა აწება, როცა ბრძოლის ველზე უფროად მკვდრული სიწუმი ჩამოვარდა. ეს ვახლავს ფსიქოლოგურად უადრესად ზუსტი სურათი — ტყვიის გუგუნისთვის უურმიწვეულ ჭარბსკაცს სიწუმის შეეშინდა.

„მუმლაძეს მებო ვაძლება ადარ ჰქონდა. უფლთნ მომდგარი ზრიალი უჯანსენელ ჭებირს ანგრავდა.

წამოვარდება, დაეგება ამ დამის პირის-

პირ და იყვარებს, როგორც ზაღლობისას თათრის კალაზე უვიროდა.

მუმლაძემ იცოდა იმის სიწული რაც ახლა მის ვაწამებულ სულში უწარბილა ხადებდა.

მაგრამ მან ისიც იცოდა, რომ ეს მალე გაივლიდა. ეს მაშინ გაივლიდა, თუ აგი კბილს კბილზე დააჭირდა და ჩუმად იქნებოდა“ (გვ. 346).

კონსტანტინე ლორთქიფანიძე უზარალოდ კი არ ჰუვება, აგი ხატავს. მწერლის ენობრივი სტილი, ერთი შეხედვით, უკავილოვნებით არ გამოირჩევა, მაგრამ დაჯირვებულ თვალს არ გამოეპარება ის ზუსტი და დიკონურთი ბერძენურა, „ცაბუნისა“ ავტორს ასე ხაზგასმულად რომ ახასიათებს.

სიტყვისაღმნი ხაოცრად ფაქიზი, მოკრძალებული, მომწირნობითი დამოკიდებულება. შესაძლო ლექსიკურ ვარიანტთაგან უფელაზე ზუსტის ძიებში ტენდენცია. ფრაზა გაშვირავლი და ძვიროვანი. უფელთავე ცალ ცალად და ერთად „ცაბუნისა“ ავტორს წინებულ შექარათულდ წარმოგვიდგენს.

ნახუთ, რა მაღალ ოსტატობით და ბუნებრივობით დგახა მწერალმა, სოფლის შარაზე ცაბუნის სვლის სურათი:

„... ე, ჩიარა აბულაძის ძაბაში — აშბობენ მერხობლები, როდესაც ნაწიშარ თეშმარაზე იმ დიდი კალოშების ტყაპუნს გაიგონებენ.

ფელეების უბანში უფელამ იცის, ამ სისხამ დილაზე საით მიიქარის პატარა ცაბუნია. ბათუმის მტარებელს უნდა დახედეს. სანიტარულ ვაჯონს.

თუ საწველი დაგვადგა და ცოტა გაჰოიდარა, ცაბუნია უფელად სანდლებს მხარზე ვადიკებებს და ორღობენი ფეხშიშვება მოტანაქლებს.

ნაწიშარ გუებს, რა ოქმა უნდა, ვერბდ არ შეუუღის, შორიდანვე გამოიჭევა და წედ გადაუულება. ხანდახან მანძილს ვერ მოწოშავს, ნახტომი შეეშლება და წუმბეში ტყაპანს მოადენს.

თუ ამ ღირს ცაბუნის ვინმე თვლი შესწრო, პატარა ვოვო სარცხვილის ოფლში ვაიწურება, ცრემლს ჩუმად ვადუღაპავს და ასევე ჩუმად ვადუღება გზას.

ქალაქის აფთიკაქთ, საიდანაც მოვარა ქურა იწეება, ცაბუნია მხარზე ვადიკებულ სანდლებს ჩამოიღებს და განა ტროტუარის კიდზე ჩამოჭდება ან აფთიკის კედელს მიეჭრდნობა, როგორც სოფლის ქალებმა იცინ — ცალ ფეხზე ხტუნვით სანდლებს ვაჭრებებლად ჩაიცვანს და ხადვარისავე მოქურცებლავს“ (გვ. 64).

აქ უფელა პატარა დეტალი — მამის დიდაკალოშების ტყაპუნთან ცალ ფეხზე ხტუნვით სანდლების ჩაქმამდე, კინოკადრის სიზუსტით გამოირჩევა (თითქოსდა ლიტერატურულ ტერმინად იქცა ეს „კინოკადრის სიხედე“, თუმცა ჩვენი ლიტერატურული ტერმინოლოგიის უწეღა რაბა რომ არა, ამ სტრუქტურის ავტორი სიამო-

ნებით აუღლიდა გვერდს კინოკადრთან ლიტერატურის უფრო ტიპადი და უტყუარი ფაქტის შედარებას).

ახლა ის ადგილი ვნახეთ, ცაბუნიაშ მამის კარგად უოფნის ამბავი რომ შეიტყო:

„მამაშენი კარგად არისო!

ცაბუნიაშ ჰორთლიან ლოუბებზე ცხელი სიხლი შემოასქდა, ყურებშა წყილი დაუწყო.

დაქოლმა მკრთალად გაუღიმა და კიდევ რაღაც უთხრა, მაგრამ გულის სიღრმეებზე შემარულ გოგოს შები არც არა გაუგონია, არც არა დაუნახავს.

სიხარულის ელდამ ადგილიდან ისე მოსხლიტა, სანდალზე შესაყრავი გაუწედა. შიორე სანდალიც უმაღლე წაძრო და სოფლისაქენ მოკ. კურცხლა“ (გვ. 72).

ამ მსატკრულად სრულყოფილი ადგილის წაკითხვისას მკითხველსაც გადაეღება ეპოზოდის განწყობილება, ისე დიდია ენოციური ზემოქმედების ძალა, თითქოს შენც დაგვრა დიდი სიხარულის ელდამ და ორღობეში გაქცეულ ცაბუნიაშს დაგაღვენა. სანდალის წაჭრების თითქოსდა უშინშეწველო დეტალიც რა შთამბეჭდავად წის თავის ადგილას.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძის პერსონაჟები თავიანთი პორტრეტობაც დრშად იბეჭდებიან მენსურებაში. მწერლის ძალეშს ერთი ზედიშის მონით დახატოს ორიგინალური პორტრეტა. გრაფიკული სიზუსტით გამოყვეთოს ადამიანის გარეგნობის უველაზე დამახასიათებელი ნიშნები. აი, მწერლისიეთული პორტრეტის რამდენიმე ნიმუში.

„ოცი-ოცდაორი წლისა იქნებოდა. გამზდარი, უფრო, თუმცა ისეთი გრძელი ნაკაბი ჰქონდა, დღემდე მახსოვს მისი პირისახე. გვერდიდან რომ შეხედოდადი, თავიარო ცხენის გამხმარ თავისქალად უგავდა“ (გვ. 20).

„ახლაც თვალწინ მიდგას წინდის ჩხირივით თავიდან ბოლომდე ერთნირად გათლილი გოგო, მისი გრძელი, წვრილი მკლავები და შუღამ გადატყავებულნი წვეტიანი იდაყუები.

ცხვირსა და ლოუბებზე კარზად მოხდებოდა ჩაღისფერი ჰორფლი, თითქოს ზედ შთეული საცირის ქტო შეუარესო.“ (გვ. 64).

„ამ კაშის ძალიან ნაღვლიანი თვალეში ჰქონდა. ჩვენი საუბრის დროს მან ერთი-ორჯერ რადღაცზე ჩუმად ჩაიციინა, მაგრამ თქვენ წარმოიდგინეთ მისი თვალეზიდან ნადეული ვერც სიცილმა განდევნა“ (გვ. 25).

ძარღვიანი სიტყვა ერთია, შიორეა ამ სიტყვების ისეთი კონტექსტის შექმნა, როცა რეალისტური პაღიტრის ოსტატური მომარტყებით მიღწეულია უადრესი სიზუსტე და ბუნებრივობა. მაგალითად:

„შელოვიარე ქალეზის ხათრით ვერც მე, ვერც ჩემი ძმა ურემზე ვედარ ავსულიყავით, სანდახან თვალს მოვავლებდიო ზელს, რომ დწვევტოლ-

დაქანულ ღებებს ცოტა შედევათი მისცემოდა“ (გვ. 28).

ამ კიდევ:

„მოდიოდა თოვლნარევი წვიმა. მარტის ცივი ქარი ძელეზში გვატანდა შოლიფად ჩაცმულ ბიჭებს. ურემს გაშეშებული მათევეობი, რომ ზურგზე დეარული სველი ხალათი არ შერტეულიყო. ის რომ შერიტეოდა, ტანში იმწამსვე საშინლად უსიამოვნო ვრუანტელი დამივლიდა“ (გვ. 19).

თქვენ ალბათ შეამჩნევდით, რომ კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ამ მოთხრობებს მსუბუქი იუმორი დაქრავს. ეს გაზღავთ, სოციალური ხუმრობა ან მწერლის მახვილი თვლის უქვეელი მოწმე — შინაგანი ფარული ირონია. იგი არხად არ უყრის, არხად არ ვადაღის თვითმინურ კომიქში. მაგ...

„ათასი ცალი ავტრის ამოტანში ნახევარ მილიონ მანეთს გვამდევდენ. ნახევარი მილიონი მანეთი კი ამ დროს ცოტა ფული როდი იყო! ერთი გირვანქა ზეთში გამოშეხვარი კვიდის ყიდვა შეიძლებოდა, რასაკვირველია თუ ამ ქაღს საყვილად ხადდე წაწყებოდი“ (გვ. 17).

„ან:

„კონდექტორი შარვლის უძირა ქბეში ზელს ჩაიოფს და ისეთი რიხნარჩხინით ამოიღებს იმ საათს, თითქოს ჰიდან ქაჭვზე გამოშეხვადი ვედარი ამოაქვსო“ (გვ. 16).

და ბოლოს მოთხრობაში „გაშარჯოს დონკიხოტს“ (ამ მოთხრობაზე თავის დროზე დიდი კამათი ატყდა. ერთბელ კიდევ წავიკითხე და დავრწმუნდი, რა ტყუილად შევიძილა ავტებოთ ხანდახან უსავნო დესუსიის დამდაფები. ეს მოთხრობა მწერლის დიდ მსატკრულ მიღწევად არ მიმანია, მაგრამ გამოირჩევა იგი თანამედროეობის გამახვილებული გრძნობით და ფრიად სადღეისო, ატყუალური დილოგებო. თანამედროვე მესწიანის წინააღმდეგ მიმართულ ამ მოთხრობის, მთუხედვად ხასიათთა სქემატურობისა დიდი აღმზრდელობით-შემეცნებოთ დირებულეზა გაანწია) არის ასეთი ადგილი:

„აუვავებულ ზეზე ღამაში და სათნო ქვეყანაზე სხვა რა უნდა იყოს, მაგრამ ოტია ბოლოკის ისეთი უკლმართი თვალი ჰქონდა, იმასაც კი რაზედ ჟღს მოსდებდა, რადეცს დაუწუნებდა“ (გვ. 199).

წორედ ამგვარ აუვავებულ ზედ მიმანია ახლა კონსტანტინე ლორთქიფანიძის „ცაბუნია“ და სრულეზით არა მსურს ამ სიტუაციაში ოტია ბოლოკის ბედი გავზიარო.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ბოლოდროინდელი მოთხრობების პერსონაჟთა დიდ ნაწილს, მართალია, რეალური მისამართი არ გაანია, მაგრამ ეს „ნამდელი ამბავი“ დოკუმენტურის ზღარითიდან ჰამარტიტი მწერლის ხელითაა გამოჩრეულ-გამოგვირისტებული. ჩამოცილებული აქვს ცხოვრებისეული უოველდელორობის ჩენია

და მადლიერატურული დრამის თუ ტრაგედის ორგანოდ შეტანადაა ქვეყელი. თუ „ცაზუნისა“ ციკლის მოთხრობებში ცოტა რამ დაუჭრებლად მოგვიჩვენებთ, (მაგ. მამია ჯიანის და მისი ტყვის ამბავი, ან იონა მეზღუეს თავგადასავალი...) ესეც ადამიანისადმი მეტი ნდობით გამოვლადუნების, მისი საგმიროდ მოზრუნებისათვის ცალკეულ მოვლენათა რუმანტიზების გამოვლენად უნდა ჩათვალოს ავტორს და ესეც არ იყოს, ცხოვრება ხომ თვითვე შეიძლება პეტრს რანშე ულოგოსა და დაუჭრებულად.

„ფაქტი სიტუაზე ძლიერია“ — გორკის ეს გამოსთქვაში გამოხსენდა რატომღაც, როცა კონსტანტინე ლორთქიფანიძის მოთხრობების ეს ახალი წიგნი ჩავამთავრე და კრიტიკული რეზიუმეს მოსაწყენი ტრაჟიკტიდან თავის დასაღწევად სიტყვებს ვეძებდი.

მხატვრული ნაწარმოების კრიტიკულ განხილვას, სხვათაშორის, ერთი რამ აწნებებს; რაც არ უნდა მოინდოშო კაცმა, შენე კომენტარები მაინც უცხო სხეულავით ჩანს. მწერლს მეტი ესოდენ სიფრთხილით ნაშენებ მხატვრულ გარემოში, თითქმისა საპროფილაქტიკო ვადის გასვლას არ დაელოდე და გაუფრთხილავი სჯაყანდრით შეხვედი მწერლის სამუაროში; სჯაყანდრით, რომელიც სხვა პლანეტის მტვერითაა დაფარული.

ხომ არ ჯობდა-მეთქი, ვფიქრობ ახლა, მხატვრულ თავისებურებათა კირკიტს მოვშვებოდი და პირდაპირ, უცერემონიოდ კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ამ ახალი წიგნიდან ჩემთვის განსაკუთრებით საინტერესო ადგილები ამოწევრე.

არა, არ ჯობდა. ამ დღედან ხომ მწერლის მისწორი უაღმესი დახატული ქვეყანა ჩემი ვონებიდან აღარ წაიწლებს. აქ დახატული კიდელი ჩემს კიდელად, მწერლის ტყვილი ჩემს ტყვილად იქცა. მამია ჯიანის და გიორგი მუმლაძის ერთი ჰიარისუფალი შეხიინა ოსტატმა, ვიანეს ნამუსს ერთი კომპიცი უფილდა.

სხვა გამარჯვება არც უნდა ავტორს. ქემარტი მხატვრული კმნილება ცალ-ცალკე ამოვლელი ღამეში ადგილებს კარგარის, უპირველეს ყოვლისა, ის. ენოქანდრის სულისძვრაა ქალადლის უსიცოცხლო წყებიდან შენე რომ ვადმოიტანა მწერალმა. ის დაუფიწარო წუთია სულიერი ნეტარებისა, რომლის შეცვრება არ შეიძლება.

მისი ტყვილი ჩემს ტყვილად იქცა-მეთქი. ეს ლიტონი სიტუაები არ არის.

მე ახლაც ვხედავ კარავში უპატრონოდ მივადებულ, ძვალტუვად ქვეყელ ბიქს და გარკვევით მესმის:

„... სად არის, ბიჭოთა, მსოფლიო რევოლუცია... სად არის ჩემი უპარდოული ცხენი!

ბიჭოთა კი სასთუმალთან მიწის და მერეორწულებს:

— ნუ ვეზინია, კოწო...“

ესეც უზრალო დაიმედება არ ვახლავთ, მთელი თაობის პრობლემა და რწმენის საიმედო ხიდა აწმყოსა და მოშავალ შორის გადებული.

ისე გაკვიტუა სიყთისაგენ მწერალმა, ისე შემოგვაპარა ცხოვრებისეული სიბრძნე, ისე გვაზიარა სულიერ განსაწმენდელს, რომ არსად არ გვაგრძნობინა; მე იქეთ ვარ, ვაღმა — მწერალი, თქვენი კი აქეთ ბრძანდებით, — მკობხედნი და კეთილ ენებთ მომისმინეთო.

ამიტომაც ვემოდერავდა თავიდან ესოდენ გულმოდგინებით — არაფერი დამიმატბია არაფერი შემოღამაწეიბო.

უფელაფერი ასე მარტივად და გულშიინამწვდომად დიწყო:

„თბილისელ სტუდენტს გური არდაშელიას თავზარი დაეცა, როდესაც პირველად მის თვალწინ კაცი მოჰკლეს“.

არც იმის პოვნის უნდა დიდი ფიქრო, რომ ეს მშვიდი ფრაზა დღევანდელი მსოფლიოს ერთი სატყეარით ხავსე ფრაზაა.

„თბილისელ სტუდენტს გური არდაშელიას თავზარი დაეცა, როდესაც პირველად მის თვალწინ კაცი მოჰკლეს“.

სანამ ეს უნარი არ წავეერთმევა, არა გვოშავს რა!

ისტორიის მანჭვა-ბრახანი

უბაღნიხისი დღიურიდან

კაცობრიობის, ცალკე ქვეყნების განვითარება პეტრონიისა და ასფალტის მოსხმული შარაჯით რრდი შედიანება და მიიმათება. ისტორიის ასახათებს წიაღსელები, უცნაურობანი, როგორც დიდი ილია იტყუდა, მანჭვა-გრეხანი.

ერთა ხელის წარმართავენ მისი განვითარების ობიექტური ფაქტორები. გარკვეულ, ხანდახან შინშენილოვან როლს თამაშობენ სუბიექტური ხასიათის მოვლენებიც. მათ შორის ისიც, თუ ვინ, როდეს, რა პირობებში ჩაუღვება სათავეში მოძრაობას. ჩვენი მოძღვრება არასოდეს არ უარუოდდა პიროვნებათა როლს ისტორიულ პროცესში. შემთხვევითობაც ხომ კანონზომიერების გამოხატულების ერთ-ერთი ფორმაა. ახალი და უახლესი ისტორია მრავალი მავალითა ადასტურებს ასეთ ფაქტებს.

ეს ელემენტარული ჭეშმარიტებანია, რომელთაც საშუალო სკოლის უკანასკნელ კლასებში ასწავლიან. ეს ასეა, ოღონდ უბრალო ცნებათა განმეორება, შეხსენება, სისტემატიზაცია და დრო და დრო აუცილებელია, საჭირო ხდება. სხვათა შორის, მათემატიკა ახლა ურვეულოდ განვითარდა, მიუხედავად ამის გამრავლების ტაბულა კვლავ ძალაში რჩება დამას სწავლობენ და ასწავლიან ნომედიკალიც.

საქმეში ჩაუხედავად ამისა მარადიონად უნდა მოეჩვენოს ის, რაც ჩინეთში უკანასკნელი წლები მანძილზე ხდება. ჩინეთის დღევანდელი მდგომარეობა მარადიონად არ არის, უოველ შემთხვევაში მას ახსნა, განმარტება, მეცნიერული კვლევა უნდა. ასეთი კვლევა ფართოდ ვაიშლა საბჭოთა კავშირში, სხვა სოციალისტურ ქვეყნებში.

მართლაც და, რომელი, რა ხასიათის კანონზომიერებით უნდა ახსნას ადამიანმა საოცარო

საღტრ-მორტალები, რომელნიც ასე გახშირდნენ შაოს და მისი გარემოცვის პოლიტიკაში. მუდგელობაში გვაქვს როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკა. ეს უბრალო საკითხი როდია. იქ არსებული ვითარებას ერთმნიშვნელოვანი პასუხი ვერ ახსნის.

ჩინეთი დიდი ქვეყანაა, ჩინელი ხალხი დიდი ხალხია თავისი წარსულით, აწმუთით.

მოსახლეობის პრობლემათა მკვლევარნი, დემოგრაფები — ჩვენებურნიც, უცხოელნიც აღნიშნავენ, ოცდამეერთე საუკუნის პირველი თუ მეორე ათწლეულში ჩინეთის მოსახლეობამ შეიძლება ერთ მილიარდ ორას თუ სამას მილიონს მიაღწიოსო, ახლა ხომ ჩინეთში 800 მილიონი მოსახლეა. ეს, დაახლოებით თანამედროვე კაცობრიობის მეოთხედს შეადგენს. ესეც ცნობილი ფაქტებია, ოღონდ ასეთი ობიექტური ვითარებიდან გარკვეული დასკვნები უნდა გაკეთდეს.

ჩვენ ჩინეთის აწმუო დროისა თუ ისტორიის მკვლევარი არა ვართ, ცხოვრების გუნება ერთი-ორჯერ მიგვიყვანა იმ ქვეყანაში, ბევრჯერ შეგვახვედრა ჩინელებს. რადგან ახლა დიდი უჭრაღდება ექცევა სოციალურ უსაქოლოვებას, ერთგუნული ხასიათის სპეციფიკურობას, შინდა შოგი რამ ვაფიხსენო შორეული თუ შედარებით ახლო ცხოვრებიდან.

ოცნაში წილების მიწურულს მუშაობა მოიხიბდა ახალგაზრდათა კომუნისტური ინტერნაციონალის პრეზიდიუმში. მოკლე ხნის მანძილზე აღმოსავლეთის განყოფილების რიგითი მუშაკი ვიყავი; იმ დროს ჩინეთის კომუნისტურ პარტიას, კომპარტიის შაო და შაოელები კე არა, სულ სხვა ხალხი ზელმძღვანელობდა, მრავალი მათგანი ჭეშმარიტი ინტერნაციონალისტი იყო.

ახე იყო თუ ისე, ზმირად, ხანდახან დღე-ღამის მანძილზე იმდროინდელი ჩინეთის კომპაგნიორის ხელმძღვანელ მუშაკებთან გვიხდებოდა ბუბოა, კამათი, საუბრები. მე მათ, 1948 წელს კომუნისტური ინტერნაციონალის VI კონგრესზეც, კონგრესის სპაროკრამო კომისიასაც ვხვდებოდე. სიტყვამ მოიტანა და ისიც პინდა ვავისტენო, ამ კონგრესზე საქართველოს კომპარტიას წარმოადგენდნენ მიხეილ კახიანი და შიხა ცხაკაია.

პოდა, მინდა ჩინელი ამხანაგების ერთი ჭკულის, განსაზღვრული ნაწილის ხასიათის თავისებურება ვავისტენო.

იწყებოდა დისკუსია რომელიმე კონკრეტულ საკითხზე, ზმირად ეს კამათი ზოგად, თეორიულ პრობლემებში გადაზრდებოდა. თუ ჩინელი ამხანაგები რაიმე პოზიციას იცავდნენ, მათი შეხედულებების შეცვლა სრულიად შეუძლებელი იყო, რაზეც სწორი და მართებული უნდა ყოფილიყო თქვენი მოსაზრებანი, კამათი დღე-ღამე მიმდინარეობდა, ბოლოს გამოწინდებოდა სხვით იმედებსა, რომ ჩინელები ვეთანხმებოდნენ, დადგენილებას პროკეტაც შედგენილი იყო, ხედლის მოწერა-და რჩებოდა და, პოი სასწაულო, ყველაფერი თავიდან იწყებოდა.

აბრე დაღუპული, შესანიშნავი უფროსი ამხანაგი ნაზუტი (მისი ნამდვილი გვარი და სახელი დღესაც არ ვიცი) მაშინვევბდა, დიმილით შეტყოდა, „შენთვის ამ ამხანაგებთან კამათი ახალი ხილია, მე კი აქაც, იქაც, ჩინეთში, ამ საქმით მეტუთე წელი ვარ გართული“.

ერთხელ დასავლეთ ევროპიდან შინ არაღდეგაღური ვსით ვბრუნდებოდა, ჩემთან ერთად ერთი იპონელი და სამი ჩინელი ამხანაგი მოდიოდა. უმისროლების მიწით შორი ვსა ვარჩიეთ. ვსაში არც თუ ზამაღლა ვსაუბრობდით, ვკამათობდით და ისევე ძველი ვსაარება მეორედებოდა. როცა ვვევონა, რომ აი უცე შევთანხმდით, და დაჰამინებლად ვეშაუბებოდით, ჩინელი ამხანაგები სრულიად მოულოდნელად განაცხადებდნენ — „ჩვენ საკუთარ პოზიციანე ვრჩებითო“, იპონელი ამხანაგი იღიმებოდა. ამხანაგ მსუღიტისა არ იყოს, შეუბნებოდა, „რას ენაშ, ასეთენ არაინო“.

მოსკოვში დაბრუნების შემდეგ ჩინელთა ამ საკვარველ ქვეყანე თუ ხასიათზე არა ერთხელ მისაუბრია საერთაშორისო კომუნისტური მოძრაობის გამოჩენილ მოღვაწეებთან — ბესო ლომინაძესთან, შანდ ნოიმიანთან, იმ დროს ახლგაზრდათა კომუნისტური ინტერნაციონალის გენერალურ მდივანთან — რადიელ ზოთაროვთან, ჩვენებურ ამხანაგთან, თინეთში დაბადებულ საკვარველად ვონიერ და არაღდეგაღურ მუშაობაში გამოცდილ მუშაკთან. ეს ამხანაგები ბეტრეჭერ ყოფილან ჩინეთში, იქ უმუშავნიან. ლომინაძე და ნოიმიანი კანტონის ცნობილი ავანსუების მონაწილე-ორგანიზატორებიც იყვნენ;

ყველა ერთხმად ამბობდა: „იქ ისეთ ადამიანებსაც შეხვდებით, რომ მათ თუ რაიმე დაივინეს, ევლარ გადააჭრებან“.

რასაკვირველია, ბრძვეული წარსული გვევლინება, რომ შაოს დღევანდელი პოლიტიკური პოზიციის იმ ხალხის ეროვნული ხასიათის გამოვლინება იყოს; იყო და არის მნიშვნელოვანი, გადაწყვეტი ხასიათის ფაქტორები, რომელნიც განაპირობებენ იქვარ სიტუაციას. მაშინ მოაზრება და ფაქტორად ფიზიკურად განადგურა ინტერნაციონალისტურად განწყობილი ყველა ძველი ჩინელი კომუნისტი. მათ სარგებლობს ჩინელი ხალხის დიდი უმრავლესობის უწინგრობით (ელემენტურად წინგითი რომ იყო, სულ ცოტა, სამი ათასი აგროვლით უნდა იყოდეს); მოსახლეობის შემადგენლობის ეთნიკური სიჭრელეც ყურადხალხია, დილექტების სიმრავლეც უნდა ვიქონიოთ მხედველობაში. ყოველივე ეს უადვილებს შაოს მორჩილი ჩინელი ხალხის შევნებაზე მინიპულიაციების ვიტარებას.

1967 წელს კვლავ მომიხდა ჩინეთში ყოფნა. ბორის პოლევოი, მე და ამ შემხვევანი ჩვენი თარქიანი, ისე კი ცნობილი ვინტანამენოლოგი, მწერალი, მთარგმნელი შარან ტკაჩოვი ვიტანაში მივემსაზრებოდით, იქვარი მწერალთა კავშირის მიაკრებით. ვიმოგაზურეთ ჩინეთის ვაღილი. ბორის პოლევოი აბრე დაბრუნდა მოსკოვში. შ. ტკაჩოვი და მე შეტ ხანს შევრჩიით ვინტანაში. სამშობლოში რომ ვბრუნდებოდით, კვლავ ჩინეთის გამოვლა დაგვიქრდა. დეკემბერი იყო, ამინდი ქირვეულობდა, ორიოდ დღე იძულებული ვიყავით ოთხ შილიონიან ქალქ უხანში ვაგვიერებულყავით. სასტუმროში ვცხოვრობდით, სინოპტიკოსები იტყობინებოდნენ ფრენა შეუძლებელი არისო. შ. ტკაჩოვი და მე ქალაქს ვეცხოვობდით, დილაადრიან ვდგებოდით. დილის ექვს საათზე უცე ქალაქში ვიყავით.

უხანის მოსახლეობის უმეტესობა დარაბებში ცხოვრობს. ზმირად ორი მრავალხელანი ოჯახი ერთ დარაბაში ცხოვრობს, იატაკზე ერთი ოჯახია მოთავსებული (10-12 სული), დარაბაში „მეორე ხართულია“ ფიცრულად აგებული იქაც 10-15 სულია). იქ ჩვენ კიდევ ერთი „საკვირველება“ ვნახეთ, ამ უზარმაზარ ქალაქში, უკლებლივ ყველა მოსახლე დილაადრიან, ქუჩაში დარაბის კართან იდგა და ვაშაგებოთ ჯიჯრისით კბილებს იხუხავდა. შარაანი და მე ვიკვარვებული ვუცქეროდით ამ მისობრე პროცედურას, მით უმეტეს, რომ მაშინ თითო სულზე ასი, ასორმოცდაათი ვაპი ბრინჯი იყო დაწესებული, როგორც მთელი დღის ულუფა ვავებდეთ და ერთ მოხუცს ვყოხეთ (შ. ტკაჩოვმა ჩინური კარგად იცის), რას ნიშნავს კბილების ეს მასობრივი ხეჭვა, ისიც კბილის ფუტნისტიც კი არა, ნაცრით? მოაუცმა. შორჩილი,

რადიუ გაოგნებული სახის გამოყენებულებით. წინაშეა რადიო: „დიდი ბელადის მის განკარგულებას ვასრულებთ“.

იკარგა ხანია ამ ქვეყნად ცხოვრობ, მაგრამ მორჩილების დამკვიდრების ასეთი საკვირველი ფორმა არც მინახავს, არც გამოიჩინა. ბედურების ამბავი ზომ ცნობილია, ჭოი იყო და მათს განკარგულებით ეს ფრინველები სულ ერთიანად გაწვევებებს, მერე მისივე ბრძანებით კვლავ მოამარავენ.

მე და ზემი თანამზვარი კიდევ ერთმა გარემოებამ გაგვიკვირვა. აეროპორტებში, სასტუმროებში, პეიონის, ცინდარის, უსაბის დაწესებულებებში, კედლებზე მათს პორტრეტები კი არ ეკიდია. კედელზე დახატულია ცა. მზით განათებული, ღრუბლებიდან მოჩანს სტარობებით განთავსებული მათს თავი. თუ მათს სახეს არ იცნობ, მწელი მისახვედრია, ვის გამოხატულებას შეხსენებთ — დმერთისა, ბუღისა თუ მიწიერი არსებისა, ადამიანისა.

შესაძლებელია ერთმანეთში შეიხვედნენ გაკვირვოს, რა საჭიროა ამ მოვლენებზე თუ ცხოვრების დეტალებზე წეროს. ბოლოს და ბოლოს, ჩინელებმა ისე იცხოვრონ, იმ: აღათ-წებს დაე-მორჩილონ, რომელიც მათ მოსწონთ. მართებული, სწორი აზრია, ოღონდ საქმეც ის არის რომ ასეთელ მილიონობით ადამიანის გამოყენება, მორჩილ, უბიძგოვ არსებად დადაკტევა მისწავლ ესახავს, უპირველესად უყოფლისა, არა მარტო საშინაო, არამედ შორს გამოწვეულ საერთაშორისო პოლიტიკურ ზრახვებსა და მიზნებს. ასეთი მანიპულაციებით ამ ხალხის ენერჯიას, წარმართვან ქვეყნისიტური მიზნების განხორციელებასათვის. ჩინეთი დღესაც ღარიბი ქვეყანაა, მაგრამ იქ დღითიდღე ძლიერდება სახელმწიფოს სამხედრო პოტენციალი. ჩვენს დროში გამოჩნებული როდია, როდესაც სახალხო მეთრენობის. განათლების, კულტურის სხვა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, კონსტრუქციული, პოლიტიკური, დამატებითი ხასიათის პოტენციალის დაქვეითების ხარკზე პირველ რიგში ფართოდება, ძლიერდება ქვეყნის სამხედრო პოტენციალი.

ჩინეთში თავისებურად დაწვევებებს ეროვნული საკითხიც. მათ სულ უზარალო ზერსს მინარტებს. არაჩინელი მოსახლეობის ერთი ნაწილი უყოფელმხრივ შეზღუდებს, სხვები სახელმწიფოს ფარგლებიდან განდევნენ. ორიოდვე ეროვნული უმცირესობის მიმართ ძალადობითი ასიმილაციის პოლიტიკას მინარტებს. **ა**

უყანასკნელ წლებში აზიისა და აფრიკის ზოგიერთ ქვეყანაში მომისხად უყოფელ. სუდანის სამხრეთშიც კი, სადაც, იანვარშიც ისე ცხელა, რომ ტემპერატურა ღამით 45 გრადუსს აღწევს, უველა სასტუმროში თავლში მოგზებებოდით ჩინელები, საეპრო თუ სხვა დაწესებულებათა წარმომადგენლები. ევროპულ უაიდაზე გამოწ-

უობილი ვაქრობენ რითაც შეუღლიათ. რადიო: მით, ქაშიშით, მოხმარების საგნებით, ვაქრეშუ: მის ქსოვილებით, ჩითით და ა. შ. სწორედ ამ საგნებით, რომელთაც შიდა ჩინეთის ქალაქ-სოფლებში სანაღით რომ ეძებოთ, ვერ იპოვნით. 1967 წელს იანანის, პეიონისა და სხვა ქალაქების ქუჩებში, სასტუმროებში, აეროპორტებში, რომლებზე არ მინახავს ევროპულ უაიდაზე გამოწვეობილი ჩინელი, არც მამაკაცი, არც ქალი, მამაკაცებს აცვიათ ფართო შარვალი და ფრენჩი, ზუსტად ისე, როგორც მათს, ოღონდ პარტიულ და სახელმწიფო აპარატში მომუშავეების ფრენჩები, შარვლები, თუ ფეხსაცმელი უმაღლესი ხარისხის იმპორტული საქონლიდან არის შეყვრილი. პარტიული თუ სახელმწიფო აპარატის დიდი მონებლები — ბიუროკრატები ავტომატანებით პირდაპირ თვითმფრინავს მიადგებიან და ერთ მოხელეს აცოლებს ათი თუ ოცი კაცი, ზოგს მისი ჩემოდანა მოაქვს, ზოგს პალტო და ა. შ. ამ დეტალებს იმიტომ ვიხსენებ, რომ ახლა იმ დიდ ქვეყანაში ბევრს ლაუზობენ სხვათა უყოფის გადგვარებაზე, თავის „დემოკრატიზმზე“ და ა. შ. ამახს კი არ აზნევენ, რაც მათ ცხოვრწინ ხდება და რასაც თვითონ აკეთებენ.

ბავშვობაში ჩინელები ბათუმში მინახავს. ისინი კარგი მუსუბი იყვნენ. იყო მათ შორის თითო-ორიოლა ილუზიონისტიც.

ჩინელები საკვირველი შრომისმოყვარე, დისციპლინიანი ხალხია, მათ მდიდარი წარსული აქვთ, ჰყავთ მოაზროვნე, მწერლები და საქვეყნოდ ცნობილი მინიატურების დიდოსტატი მხატვრები, ბევრი სხვა, ჩინური ცივილიზაცია ურვეულსია ამ ქლენებზე. უველადები ის სხვა, ოღონდ ახლა მათ და მისმა გუნდმა ილუზიონიზმი, ოინაზობა დიდი სახელმწიფოს პოლიტიკის ელემენტად გადააკციეს. მორჩილი, დისციპლინიანი, შრომისმოყვარე ხალხის უზარმაზარი ენერჯია, პოტენცია მათს და მის მიმდევრებს ავანტურისიტული პოლიტიკის, დიდმეურობების შოვინიზმს იარაღად სურთ გადააკციონ.

სამოციანი წლების დასაწყისიდან შაოლები უველან — აზიაში, აფრიკაში, ევროპაში, ლათინურ ამერიკაში, ჩრდილოეთ ამერიკაშიც „მემარცხენეობის“ ფილოსოფიას ქადაგებენ, პოლიტიკურად გულუბრყვილო ადამიანებს, რომელთაც ქვეშაობიად აწუხებთ თავიანთ ქვეყნებში არსებული ეკონომიური, სოციალური, მორალურ-წინაობრივი პრობლემები, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს. ჩინელები „მემარცხენე“ ფრატებს სთავაზობენ.

ერთი წლის წინათ იტალიაში ქალაქ ბერგამოს უნივერსიტეტში ვიქტორ შკლოვსკის დიქციის შემდეგ დიდხანს ვეზაუბრე ერთ თმაგაჩეილ, წვერებშიშეზებულ ქაბა-მაოელს. მას

გულზე ვაიდა ვერცხლის ძეწვი ოქროს მდელიონთ, სადაც შაოს ფოტოსურათი იყო გამოხატული. ვერც ერთ ჩვენს არგუმენტზე შან პასული ვერ გავცა, თვითონვე განაცხადა, „მე არ წაიწყებხარ მარკსის, ლენინის არც ერთი ნაშრომი, ვიცნობ მხოლოდ შაოს „წითელ წიგნს“, პარაზიტებს, სადაც შაოს წერია“.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ მათემატიკის დემოკრატიის პროპაგანდის დიდი ოსტატები არიან.

ახლა, ხელ უვანასკნელ დროს, ჩინური „მემარცხენეობის“ მირაჟი ნელ-ნელა იფანტება. მაიონში, როგორც საერთაშორისო იდეოლოგიური მოვლენა კარგად განიცდეს, კრება.

რამ გამოიწვია ასეთი ვითარება? ჩვენი აზრით, შაოს საშინაო და საგარეო პრაქტიკულ-პოლიტიკურმა ხაზმა და მოქმედებამ. შაომ მხარი დაუჭირა ჩილეს ხალხსა წაღაოებს და პირველთაგანმა დაამარა დიპლომატიური კავშირი პარსისხლიან პინოჩეტის ზენდსთან. შაო თავდამოკლებით იცავს, მორალურ ავტორიტეტს უქმნის „ნატოს“ სამხედრო აგრესიულ ბლოკს. შაო ენატება ფრანც-იოზეფ შტრაუსს, ფედერაციული გერმანიის კარგად ცნობილ რევანშისტს. ომისგამრღებლებს; ჩინეთი მოინახულა მეღმურთ კომუნა, ფედერაციული გერმანიის ქრისტიანულ-დემოკრატიული პარტიის ხელმძღვანელმა; შაოს ეწვია ანტიანტიკური გამოხედომებით ცნობილი რეპუბლიკის ამერიკული სენატორი ბენრი ჯექსონი; ორივედ თვის წინ შაომ, საერთაშორისო დიპლომატიურ ეტაპებში უპრეტენდენტო მიღება მოუწყო ინგლისის კონსერვატიული პარტიის ხელმძღვანელ შიტს, რომელიც ამჟერად ლიბერალისტული მმართველ პარტიისადმი ოპოზიციას ხელმძღვანელობს.

„ორთოდოქსალური რევოლუციონერი“ შაო ფაქტიურად არაფერს აკეთებს, რომ დაიხრუნოს იმპერიალისტებისაგან შიტაცებული მონკონგი და კუნძული ტაივანი.

ერთი სიტყვით, არ არსებობს საერთაშორისო პოლიტიკის არც ერთი ასპექტი, მოვლენა, რომ ახლა შაო და მისი მამულიანნი არ დაუყვანირდნენ მსოფლიო რეპუტიულ ძალებს, არ ამაგებდნენ სოციალისტურ ქვეყნებს, საბჭოთა კავშირს. ახლა შაო, როგორც მანკინი, ისე იზიდავს ურველი ჭურბს რეპუბლიკებს.

ერთ ხანს შაო წმინდა დემოკრატიის მხენებით ცდილობდა წარმოედგინა თავისი ანტისაბჭოური პოლიტიკა, როგორც ჩვენ პარტიასთან იდეოლოგიური უთანხმოების შედეგი.

რომელ იდეოლოგიურ უთანხმოებაზე შეიძლება ლაპარაკი, როდესაც თვითონ შაომ, თავის დროზე, თავისავე სიტყვაში აქტიურად დაუჭირა მხარი სუბიექტივისტურ, ვოლუნტარისტულ გამოხედვას. სხვა რომ არა იყოს რა, ხომ არსებობდა სათანადო დოკუმენტები, სტენოგრაფიული ანგარიშები და მახალები, იდეოლო-

გიური უთანხმოებანი აქ არაფერ შეუძია. მათემატიკა ლაუნობა საბჭოთა რევოლუციონერულ წინადაცხადებას წინააღმდეგ შაოს აქტიურ, გარდაცხადებულ ბრძოლას, პროფუკაციების პოლიტიკას? უპირველეს ყოვლისა, უსაზღვრო ანტიციები, დიდშეპარობული ბაწერი შოენაზში, რომელიც არაფერს ერთდება, ხან „მემარცხენეობის“ საბურავში იმოსება, ხან „კულტურული რევოლუციების“ ქაოსს იშველიებს, ხან კონფუციუს აღმერთებს, ხან ლინ-ბიაოსთან ერთად, ამაგებს, თუცა ვერც ერთი კულტურული ადამიანი ვერ გეტყვით, რა კავშირშია კონფუციუსა, და ერთ დროს, შაოს მემარცხენე გამოცხადებულა. აქ განსვენებულ ლინ-ბიაოს შორის?

კონფუციუსის მოაზრება წინააღმდეგობრივია, შაერამ მოაზრებულ ჩინეთის დიდი ტრადიციების მქონე ერანული კულტურის განუყოფელი და ერთ-ერთი თვალაზრო წარმომადგენელია, შის ნააზრებში კომუნისტური ნაჯი სკარბობს, შაშინ როდესაც, შაჯალითად, შაოსაგან ახლა გაღმერთებული ჩინეთის იმპერატორი ცინ-ში-ხუანი, რომელიც ხელმწიფობდა ჩვენს ერამდე III საუკუნეში, დესპოტა, შაოს სიმპათიები გარკვეულ მონანს იხაზავს. შაო წერდა: „დაშინისსადში კემპარტი თავისუფლება შესაძლებელია მხოლოდ შის შემდეგ, როცა შაულ მსოფლიოში სრულიად მოსიპობა კლავება“. (იხ. შაო-ძე დუნა, „ჩინული ნაწერება“, ტ. 4, გვ. 160, რუსული გამოცემა, 1953). ეს ხომ ანტიმემანისტური კონცეფციია, რომელმაც სურს დასაშთაოს, გაამართლოს ჩინეთში შემოღებული მმართველის სამხედრო-ბიუროკრატიული სისტემა.

შაომ საჭიროდ დაინახა ანტირევოლუციონერი მოსაზრებებით დაეხაზებოდა განუწყვეტელი პოლიტიკური აღზნება, შფოთი, როგორც ხალხს ცხოვრების და სახელმწიფოს ხელმძღვანელობის უმჯველი ატრიბუტი. შაო წერდა: „უზარმაზარი, დიდა შეძრწუნება ხალხისათვის შეტად კარგი, საჭირო საქმეა“.

ახლათ ასეთი რამ შეიძლება მოხდეს შანების სრული ვანუიტიხველობის, ხულიერი დათრგუნვის პირობებში.

შაოს არ ძალუძს ჩინეთის წინაშე შეტად რთული სოციალური, ეკონომიური, პოლიტიკური, იდეოლოგიური, კულტურული პრობლემების გადაწყვეტა. ამიტომ მმართველის თავის დემოკრატიურ შოენისტურ დიდმურხობედურ პოლიტიკას, მუდმივი პოლიტიკური აფიოტაჟი, ციბ-ციბლება სახელმწიფოს მართვის სისტემა და ვადაცა ჩინეთში.

მემარცხელი შოენისში, ჩინური დიდმურხობის მესაინიში გახდა ახლა მაიონის ფურემდებლური იდეოლოგიური მრწამსი. უკველ ადამიანს, თუ ის საბოლოოდ არ გადაგვარებულა,

უყვარს თავისი მიწა წყალი, მშობლიური გარემო. ამ გრძნობებს მოყვლება პროფესიონალად იყენებენ. მოყვლება ახლა ერთ იდეოლოგიურ-ლინგვისტულ პროპაგანდისტულ ფანდს მიმართავენ. ყოველ ნაბიჯზე გაქვეითებულ სხვის მიერ მიტაცებულ ჩინურ მიწებზე, როდის, ვინაა პარობებში „მიიტაცა“ ეს მიწები? განა რდესზე იყო ეს მიწები ტრეშმარტივად ჩინური? ვიშვორებთ, ყოველივე ეს აბსურდია, მაგრამ ამ აბსურდს თავისი იდეოლოგიური ეკვივალენტო აქვს, ეს ზომ გერმანელი ნაციონტების გეოპოლიტიკური თეორიების თავისებური გადახედვებაა.

შოესტი ჩინელები ირწმუნებოან, გვერნა ვართ, მიწაწყალი არა გვეოფნიოს. გამოანგარაშებულაა, რომ მათ საემარისი მიწაწყალი აქვთ, თღონდ ამ მიწებს მოვლა-ატარონობა სჭირდება, დატბორილ მიწას ამიშრობა, უღაბნონ გამოშრალ მიწებს შორწყვა ესდა. ეს ალბათ ადგილს ხაქშე არ არის, მაგრამ ეს ერთადერთი გზაა ამ პრობლემების გადაწყვეტისათვის. მიწაწყლის უშვარისობაზე ლაპარაკი პროპაგანდისტულად ფანდია.

აშბთან საგულსხმია, რომ საბჭოთა კავშირისა და ჩინეთის სახელმწიფო საზღვარი რამდენიმე ათასი კილომეტრია. გამორიცხული რაღია მისი გარკვეული კორექტრება. რამეულიც სათანადო მოლაპარაკებებს შედეგად უნდეს მოხდეს. საბჭოთა მთავრობან არასოდეს არ უთქვამს უარი ანთ პროცედურაზე, ჩინეთის

ახლანდელ ხელმძღვანელები კი მოლაპარაკებას სხვადასხვა წერის პროფესიონალად იყენებენ, რათა კიდევ უფრო დაძაბონ დაძაბულობა ჩვენს სახელმწიფოებს შორის.

მოს მოძღვრებას, მის პრაქტიკულ საქმიანობას საერთო არაფერი აქვს შეცნობიერულ სოციალიზმთან, მარქსიზმ-ლენინიზმთან.

ადრე თუ გვიან დიდი ჩინელი ხალხი კვლავ აიღებს ხელში მარქსიზმ-ლენინიზმის დროშას და შეუერთდება სოციალისტურ სახელმწიფოთა ძმურ ოჯახს, თავის დიდ ზვედრს შეიტანს კაცობრიობის დღევანდელ თუ მომავალ ცხოვრებაში.

საბჭოთა ხალხის დამოკიდებულება ჩინეთისადმი ნათლად გამოხატა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურმა მდიანმა ლეონიდ ილიასძე ბრენენვემა თავის წინასაარჩევნო სიტყვაში 1974 წლის 15 ივნისს. მან თქვა: „რაც შეეება ჩვენს ურთიერთობას ჩინეთთან, ბუნებრივია, კვლავაც საკადრის პასუხს გავცემთ ანტისაბჭოურ ცილისწამებას. ზტკიცედ დავიცავთ ჩვენს სახელმწიფოს ინტერესებს, ჩვენს უშვარობებს. ამავე დროს, კვლავ იმის მომხრენი ვართ, რომ დავაშვაროთ ნაწმალური ურთიერთობა ჩინეთთან, ადვადგინოთ მეგობრობა დიდ ჩინულ ხალხთან პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის საშველ საფუყველზე. ერთი სიტყვით ამ დიდმნიშვნელოვან საქითხშიც თანმიმდევრულად განვახორციელებთ XXIV ყრილობის ხაზს“.

თბარ შემკთქმკ

ოცნება „მარადიულ მშვიდობაზე“

მიმდინარე წელს შესრულდა 250 წელი გერმანული ელსიკერი იდეალიზმის მამამთავრის იმანუელ კანტის (1724-1804) დაბადებიდან.

იმანუელ კანტი, რომლის „ფილოსოფიის ძირითადი ნიშანია მატერიალიზმის შერიგება იდეალიზმთან“, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, შემოთარგლა ადამიანის შემეცნების უნარი, რათა რწმენისათვის ადგილი დაეტოვებინა. მისივე სიტყვებით კანტის ფუნდამენტურმა შრომებმა (განსაკუთრებით „ციის თეორიამ“) საფუძველი მოამზადა საყოველთაო განვითარების თეორიის ჩამოყალიბებისათვის.¹

ომისა და მშვიდობის პრობლემა კანტამდეც აღუდგებდა ფილოსოფოსებს. ეთიკური არგუმენტებით ასაბუთებდნენ მარადიული მშვიდობის აუცილებლობას ძველი ინდოელი, ეგვიპტელი და ბერძენი ფილოსოფოსები. მშვიდობაზე სპეციფიკური ტრაქტატები შექმნა არაბმა ფილოსოფოსმა აბუ-ნასარ მუჰამედ ფარაბიმ (870-950), 1324 წელს განეკუთვნება მარსილ პაღენელის წიგნი „მშვიდობის დამკველი“. განმანათლებელთა კენანიზმითაა გამსჭვალული ერაზმ როტერდამელის „მშვიდობის ვედრება“ (1517), გერმანიის რელიგიური რეფორმატოს შემოკრებზე იდეოლოგმა სებასტიან ფრანკმა სცადა გლახთა ომის გამართლება „მშვიდობის საბრძოლო წიგნში“ (1539). „ესა თანამედროვე და მომავალ მშვიდობაზე ევროპაში“, — ანუ უწოდა ამერიკელმა ვ. პენმა თავის შრომას, რომელიც თარიღდება 1693 წლით. სენაკრამა, ფრანგი განმანათლებლებიდან ერთ-ერთმა პირველმა, შექმნა ნაშრომები მშვიდობის პრობლე-

მაზე: „წერილი ევროპაში მარადიული მშვიდობის შენარჩუნების შესახებ“ და „ევროპაში მარადიული მშვიდობის პროექტი“ (1712). ეან-ეკე რუსოს ნაწარმოები „მსჯელობანი მარადიულ მშვიდობაზე“ გამოვიდა 1782 წელს, ფიტორის გარდაცვალების შემდეგ.²

ომისა და მშვიდობის საკითხს კანტ ეკავშირებდა დიდ სოციალურ პრობლემას; ესაა პრობლემა პიროვნების თავისუფლების ჰარმონიის სახელმწიფო კანონებით. კანტი ფიქრობდა, რომ კატეგორიული იმპერატივი ადამიანებისაგან მოითხოვს შექმნას სახელმწიფო „პირველდაწყებითი ხელშეკრულებით“ და განახორციელოს „ეთიკური ნებისყოფის“ პრინციპები.

კანტის ფილოსოფიის ძირითადი საკითხი — რა ვარ მე, როგორც ადამიანი? — უშუალოდ გამომდინარეობს ომისა და მშვიდობის პრობლემაზე. შეუძლია თუ არა ადამიანთა საზოგადოებას იარსებობის მშვიდობიანად, თუ ომების გარდაუვალობა თითო ადამიანთა ბუნებიდან გამომდინარეობს?

ყურ კიდევ 1784 წელს გამოქვეყნებულ წერილში „საყოველთაო ისტორიის იდეა მსოფლიო-სამოქალაქო თვალსაზრისით“ კანტი შესაძლებლად მიიჩნია მსოფლიო-ისტორიული პროცესის უმაღლესი მიზნის განხორციელება — სამართლიანი სამოქალაქო წესრიგების დამყარება ეთიკური სახელმწიფოს შექმნის გზით, ასეთი სახელმწიფოს შესაქმნელად არ უნდა კაცობრიობის სტიქიური განვითარება, არამედ

¹ დაწვრილებით იხილეთ კრებულში „ტრაქტატები მარადიულ მშვიდობაზე“, აკად. ფ. ვ. კოსტინიკოვის რედაქციით, შესავალი წერილი — ი. ს. ანდრეევასი. მოსკოვი, 1963 (რუს. ენაზე).

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ. ტ. 14, გვ. 244.

² კანტი, თხზ. ტ. 1, გვ. 88. (რუსულ ენაზე).

³ ფ. ენგელსი, ბუნების დიალექტიკა, 1950, გვ. 14.

საქირთა აღმართა მიზანდასახული და გონიერული მოღვაწეობა, განათლების საყოველთაოება და კულტურის განვითარება. აღმართი მხოლოდ სოციალიზაციით, ცოდნის შეგნებით ხდება ბენების ბატონი, ციდანთვე იპოვის საზოგადოების რაციონალურ რეგანინაციას. „სოფელიო სამართლებრივი სამოქალაქო თანაცხოვრების“ იდეა წარმოადგენს ბერევაზიულ-დემოკრატიული გარდაქმნების კანტიურელ პრაგრამას, რომელიც დაფუძნებულია საზოგადოების ყველა წევრის პირად თავისუფლებაზე და ამ თავისუფლების პარზონიულ შესატყვისობაზე სახელმწიფოს კანონებთან.¹

„ეთიკური სახელმწიფოს“ შექმნით ფიქრობდა კანტი საზოგადოებაში არსებული დისპარმონიისა და სოციალურ ბორიკებათა დამღევის.

კანტს წარმოების სარეალებებზე კერძო საკუთრების არსებობის პირობებშიც შესაძლებლად მიანდა საყოველთაო პარზონია პირად თავისუფლებასა და სახელმწიფოს შორის. აქედან გამომქონდა დასკვნა კლასობრივ საზოგადოებაში სახელმწიფოთა შორის მარადიული მშვიდობის რეალერობის შესახებ. ამ საკითხზე სხვადასხვა დროს გამოთქმულ შეხედულებათა ერთგვარ შეყამებას წარმოადგენს ფილოსოფიური ტრაქტატი „მარადიულ მშვიდობაზე“, რომელიც კანტმა დაწერა სოცოცლის უქანსკენელ პერიოდში. ტრაქტატი პირველად გამოქვეყნდა 1795 წ., ერთი წლის შემდეგ დაიბეჭდა მეორე შევსებული ტექსტი, რომელშიც პრელმინარტულსა (წინასწარსა) და ლეფინიციურ (საბოლოო, განმსაზღვრელ) სტატიებს დაემატა „მარადიული მშვიდობის საიდუმლო სტატია“.

იმ ხანებში პრუსიისა და საფრანგეთის რესპუბლიკას შორის დადებულ ბაზელის ზავს კანტი იმ ნაწარმოებში არც კი ახსენებს, მაგრამ სწორედ ამ ისტორიულმა აქტმა თავისებური გავლენა იქონია ტრაქტატზე. მასში მოცემულია ომის, როგორც „ჩამორჩენილი, ბარბაროსული ეპოქის ვადმონაშთის“, კრიტიკა. ვანსაკუთრებით დავმობილია დაპყრობითი ომები.

კანტი მოუწოდებდა სახელმწიფოებს მარადიული ზავისაკენ, თუმცა, როგორც ქვემოთ დავინახავთ, იგი ბოლომდე ვერ ჩასწვდა ომისა და მშვიდობის, როგორც სოციალური მოვლენების, მიზეზისა და საფუძვლის დიალექტიკას. ვერ ამოდდა ისტორიული მატერიალიზმის თვალსაზრისამდე.

მარადიული მშვიდობა — შესაძლებელია იგი დედამიწაზე, ჩვენს სინამდვილეში, თუ მხოლოდ „ფილოსოფოსების ღამაში სიზმარია?“ — დასეი კითხვა კანტმა და სცადა პასუხი გაეცა.

მარადიული მშვიდობის, სახელმწიფოთა შორის ურღვევა საზავო ხელშეკრულებების შედგენის საფუძველი, „პრელმინარტული სტატიების“ მიხედვით, შემდეგი უნდა იყოს:

1. „არც ერთი სამშვიდობო ხელშეკრულება არ შეიძლება ჩაითვალოს ასეთად, თუ მისი დადების დროს საიდუმლოდ დატოვებული მომავალი ომის სახაბი“.

სამშვიდობო ხელშეკრულება, რომელიც ბოლომდე არ გადაწყვეტს ყველა სადავო პრობლემას, არის მხოლოდ დროებითი ზავი, საომარი მოქმედების დროებითი შეწყვეტა და არა მუდმივი მშვიდობა, ე. ი. ზავის დადებისას საჭიროა აღმოიფხვრას მომავალი კონფლიქტების საფუძველი, მაგრამ როგორ, რა ვითო? — ამაზე პასუხი კანტმა ვერ მოკვცა.

2. „არც ერთი დამოუკიდებელი სახელმწიფო (მის სიდიდეს არა აქვს მნიშვნელობა) არ შეიძლება შემკვიდრებოთ, ვაცელით, შესეციდით ან ჩუქებით გადაეცეს მეორე სახელმწიფოს“. სახელმწიფოთა მეთაურების დამოუკრებობა, მათი კორწინებითი ხელშეკრულებების“ ნადავზე ხალხების გაერთიანებით შეუძლებელია მუდმივი მშვიდობის დამყარება.

3. „მანად ერთი დროთა განმავლობაში მონადედ უნდა გაქრეს“. კანტის აზრით, საიმრად მომზადებული ქაჩების არსებობა საფრთხეს უქადის მშვიდობას. სახელმწიფოთა შეციბრება — ფობონ ერთმანეთს მუდმივი ქაჩების რაოდენობითა და აღკურებლობით, მთავრდება იმით, რომ „მშვიდობა უტრო მძიმე ხდება, ვიდრე ხანოკლე ომი“, დღის წესრიგში დგება „შეტევიითი ომები“. აღმართები სახელმწიფოთა ხელში იქცევიან მანქანებად, რომლებიც ყველას (საკუთარ თავსაც) და ყველაფერს ანადგურებენ.

სულ სხვა დანიშნულება აქვთ მოხალისეთა რაზმებს, რომლებიც დროდადრო იკრებიან, გადიან წვრთნას, რათა საჭიროების შემთხვევაში შეეძლოთ საკუთარი სამშობლოს დაცვა.

დიდი რაოდენობით ფულადი სახსრებას ასოგნება საშხედრო საქმისათვის, (მეორე სახელმწიფო ამ აქტს განიხილავს, როგორც მის წინა აღმდეგ მიმართულს, და თვითონაც ადიდებს საშხედრო ხაჩებს). კანტს მიანდა მუდმივი მშვიდობის საწინააღმდეგო მოქმედება.

4. სახელმწიფომ არ უნდა გამოიყენოს სესხები ბრძოლის (ომის) სარეალებად. როგორც შინაგანი სესხები, ისე გარეშე სახელმწიფოებში საგან მიღებული კრედიტი უნდა მოხმარდეს სახალხო მეურნეობის განვითარებას, კულტურელ მშენებლობას.

5. „არც ერთი სახელმწიფო არ უნდა ჩაერიოს სხვა სახელმწიფოს პოლიტიკურ წუობილებაში და მართვაში“² ეს ფიქლებული სტატიია

¹ კანტი, თხ. ტ. VI, 1966, გვ. 656 (რუს. ენაზე).

¹ იქვე, გვ. 261.
² იქვე, გვ. 262.

მედვიე მშვიდობისათვის, მაგრამ კანტმა აქ გამოწვევის დაუშვა: ერთი სახელმწიფო შეიძლება ჩვერიოს მეორის საშინაო საქმეებში და დებაროს მას, თუ ეს უკანასკნელი შინაგანი ძალების მოქმედებით გაიყო ორ ნაწილად და ახლა გაერთიანებისათვის იბრძვის.

6. მეომარმა მხარეებმა არ უნდა გამოიყენონ მტრული მოქმედება, კერძოდ, მოწინააღმდეგე სახელმწიფოს შეთავრების მოსაპოვის მიზნით მკვლელების მოსუილება, მოწამება, გამოცხადებული კამიტელაციის დარღვევა, მოალაბტეო დაქირავება. ასეთ სამხედრო ზეჩრებს კანტმა უსინდისო საქციელი უწოდა.

სომარი მოქმედების პირობებშიც კი უნდა დარჩეს ურთიერთდობის, ურთიერთობატივისცივის ელემენტები, ვინაიდან, კანტის აზრით, „ომი არის საწუხარო, მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევაში დასაშვებია საშუალება... საყოთარო უფლებების ძალით დასამტკიცებლად“¹.

„ბინძური ომის“ წარმოების შემთხვევაში შეიძლება განადგურდეს ორივე მებრძოლი მხარე; ასეთი ომი „მედვიე მშვიდობის“ მხოლოდ უზარმაზარ სასაფლაოზე ამკვიდრებს.

სანამ სახელმწიფოთა შორის მედვიე ზევის სამ დეფინიციურ სტატია — ჩამოყალიბებულა, კანტმა მოგვცა ომისა და მშვიდობის ონტოლოგიის ელემენტება.

კანტი იმეორებს მარქსამდელ ფილოსოფიაში გავრცელებულ მცდარ აზრს, რომ ომი ბუნებრივი, ადამიანთა ურთიერთობისათვის დამახასიათებელი, უშთავრესი და ძირითადი სოციალური მოვლენაა. „მეზობლად მცხოვრებ ხალხებს შორის მშვიდობა არ არის ბუნებრივი მდგომარეობა, პირიქით, ბუნებრივი ომის მდგომარეობა. ვ. ი. თუ არა ვართუქვედრი მტრული მოქმედება, მედვიე მტკბარა მანა“².

„მარადიული მშვიდობის“ პირველ დამატებაში კანტმა უფრო გააღრმავა თავისი იდეალისტური შეხედულებები ომების არსით: „ომისათვის არაა სავირო განსაყუთრებელი წამკეზებელი საფუძვლები; როგორც ჩანს, იგი შეეთვისა ადამიანის ბუნებას და ითვლება რაღაც კეთილშობილურად...“ კანტის აზრით, ომი პოლიტიკის, როგორც ეკონომიკის კონცენტრირებულ გამოხატულების, სხვა ფორმებში კავრძელებას კი არ წარმოადგენს, არამედ მხედრული სომბავის გამოყენების საშუალებას.

რო თქმა უნდა, კანტი შორს იდგა იმ ფილოსოფიკების შეხედულებებისაგან, რომლებსაც მიანიხიათ, რომ ომები აკეთილშობილუბენ საზოგადოებას. კანტიც ეთანხმებოდა ძველი ბერძნის ცნობილ სიტყვებს: „ომი ცუდია ომი, რომ უფრო წარმოშობს, ვე ადამიანებს, ეიდრე სპობს მათ“. კანტი ვერ ზედგდა განსხვავებას

სამართლიანსა და უსამართლო ომებს შორის, იგი გამოხატავდა ინტერესებს, ფიციცი დროის წერილობტრუვაზიულ-ბიურგერულ მეომარებსა, რომელსაც ჩაგრავდნენ განერთარებული კამიტელისტური ქვეყნები და რომელსაც ძალიან ესაქტიროებოდა მშვიდობა.

მეომარ სახელმწიფოთა შორის ზევის დადება ჭირ კიდევ არ არის მშვიდობის გარანტია, — შენშნავდა კანტი, — მაგრამ მარადიული მშვიდობის რა დეფინიციური სტატიაები წამოაყენა გერმანული კლასიკური იდეალიზმის მამამთავარმა?

პირველი დეფინიციური სტატია: თითოეული სახელმწიფოს წუობილება უნდა იყოს რესპუბლიკური. ეს უკანასკნელი კი დამკრავებელია: ა) საზოგადოების წევრების თავისუფლებაზე; ბ) ქვეშეყრდომთა მორჩილებაზე საერთო კონომშდებლობისადმი; გ) კანონის წინაშე ყველა მოქალაქის თანასწოროფლებიანობაზე.

სწორად ლეჭროდა კანტი, რომ მხოლოდ იმ სახელმწიფოს შეეძლია საყოველთაო მშვიდობის ბერკე იყოს, რომლის მოქალაქეები თანასწორუფლებიანები და თავისუფლები არიან. პიროვნების თავისუფლება არის საყოველთაო მშვიდობის გარანტია. მიუხედავად იმ ბრწყინვალე სოციოლოგიური თეზის წამოყენებისა, კანტი ვერ ამხლდა სახელმწიფოში მოქალაქეთა თანასწორობისა და თავისუფლების დამკრავებისათვის სრულიადი რეკოლუციის აუცილებლობის იდეალურ.

მეორე დეფინიციური სტატია: საერთაშორისო სამართალი უნდა ემყარებოდეს თავისუფალ სახელმწიფოთა ფედერალიზმს.

კანტმა როგორც პოლირულად განსხვავებულ სოციალური მოვლენებში ასე განიხილა სვედურთა ევროპი თავისუფლება“ და „სოციოზებულთა გონიერი თავისუფლება“. პირველ თავისუფლებას არ მოკეკსა მშვიდობა; მეორე კი შეიძლება საფუძვლად დაედოს მარადიულ მშვიდობას.

მეტად საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ კანტმა დასგრო ექსპლიკატორთა მთავარი დებულება: „უფლება არის უზარატესობა, რომლითაც ბუნებამ დაჯადღოვა ძლიერი იმისათვის, რომ ძლიერს ემორჩილებოდეს სუსტი“. ასეთი უკანონო „ძლიერის უფლებებო“ არ უნდა სარგებლობდესო არც ერთი სახელმწიფო ხალხთა ფედერაციამო.

იმისათვის, რომ სახელმწიფოებს თვი დედლით „მედვიე ომების ბუნებრივი მდგომარეობისათვის“, კანტი მოითხოვდა შექმნილიყო ხალხთა შორის „თავისებური კავშირი, რომელსაც შეიძლება ეწოდოს მშვიდობის კავშირი და რომელიც იმით უნდა განსხვავებოდეს საზოგადოებრივ უფლებებისაგან, რომ ეს უკანასკნელი მისწრაფვის ბოლო მიოდლის ერთ ომს, ბარ-

1 იქვე, გვ. 263.
2 იქვე, გვ. 266.

ველა კი — ყველა ომს საერთოდ და სამართალსოდ.¹

მარადიული მშვიდობის შესაძენად განსაზღვრულ პირობად კანტს ის მიაჩნდა, რომ სტრუქტურული უკუარეშობის, უცხოელებისადმი პატივისცემის წესს მისცემოდა კანტის ძალი. იგი ღამაზაკობდა არა საერთოდ ფლანდრიაში, არამედ იმ ადამიანურ უფლებებზე, რომელიც ეკუთვნის ყველა მოქალაქეს: უცხო ქვეყანაში ის თუ საშოკროდ ჩავიდა. მას უნდა ხედებოდნენ როგორც მეგობარს.

კანტმა, როგორც იდეალისტმა, ვერც ომისა და მშვიდობის პირობებს ახსნა ღმერთის ვარაუდზე. მარადიული მშვიდობის გარანტია ვერ იპოვა ფლანდრიაში, მაგრამ „მოქმედა“ იგი ტრანსციენდენტალურ „უმაღლესი მიზეზების ღრმად დაფარულ სიბრძნეში“, ახსნა იგი ადამიანისთვის შეუძენი ბუნების კანონების მოქმედებით. კანტის გაგებით, ბუნების უდიდეს სიყვანძულებში ადამიანის მთავარი მამოძრავებელი ძალა ომები ყოფილა. ბუნებას თურმე ომების საშუალებით დაუსახლება და გაუნაწილებია ადამიანები ყველა კონტინენტზე, თვით ყინულიანი ოკეანის წაიბრებზე. „მხოლოდ ომს შეეძლო შედარება ესკიმოსებთან ყინულებში“, თურმე ბუნებას ომებითვე იძულებული გაუხდია ადამიანები ჰქონოდათ ასე თუ ისე კანონიერი სოციალური ურთიერთობები.

კანტის აზრით, ყოველ დღეში, კვიშარადაც წინადადება ბუნების ზრუნვის შედეგის ასიც, რომ ადამიანებს იქით შესაძლებლობა იტოვებოდათ ფლანდრიაში ყველა კუთხეში ბუნებას წინადადებდნენ. რომ ტერორებში ხავსი მიიწვ ხარობს ირმების საყვანად. აქ ნათლად ჩანს კანტის ტალღალოვანობა.

კანტს სჯერა, რომ განვითარება ღმერთის — „სამყაროს შემქმნელის“ წინასწარ განსაზღვრული მიზნების განხორციელება.

მარადიული მშვიდობის აქცენტებულ პირობად კანტს მიაჩნდა: ა) ადამიანების ყარკი მორალური აღზრდა, ბ) საერთაშორისო სამართლის იდეების გამარჯვება.

საერთაშორისო სამართლის იდეაში კანტი გულისხმობდა სუვერენული ქვეყნების მეზობლობას, ვრთმანეთისაგან დამოუკიდებლად არსებობას. თუმცა ასეთი არსებობა თავისთავად არის „საომარი მოქმედება (თუ სახელმწიფოთა ფედერაციულმა კავშირმა არ აღკვეთა მტრული გამოხდომები). მაგრამ იგი უცუთესია, ვიდრე სახელმწიფოთა გაერთიანება ერთ სახელმწიფოდ. ე. ი. მათი გადამქვევა უნივერსალურ მონარქიად.“² ევტერის განვითარებასთან ერთად ადამიანები მივიწვ საყოველთაო მშვიდობის აქცენტების შეგნებამდე.

არდის დამყარება მარადიული მშვიდობის იმავ წინადადებას უკავშირდება, რომ ყველა დამყარება და მით უფრო წესი, რაც უფრო მაღალ მიეცემა ფილოსოფოსს უფლებები თავისუფლად განუშარტონ ხალხებს ფილოსოფიური მოქმედების მშვიდობისა და ომზე, — თუკანობდა კანტი. იგი ურჩევდა პოლიტიკოსებს: „მოქცეით ისე, რომ თქვენი საქმიან იქცეს საყოველთაო კანონად“.

საზოგადოებაში, რომელშიც მოქმედებენ ანტიგონისტური კლასები, შეუძლებელია მარადიული და საყოველთაო მშვიდობის დამყარება, სოციალური, ეროვნული და რასობრივი თანასწორუფლებიანობა — აი, რა უნდა დედოს საფუძვლად მარადიულ მშვიდობას. ეს თანასწორუფლებიანობა მხოლოდ ბრძოლით შეიძლება მოიპოვონ კლასებმა, ერებმა, რასებმა, — ვასწავლის მარქსიზმი, კანტს კი მარადიული მშვიდობისაგან მომავალ გზაზე უმთავრეს დამოკლებად მიაჩნდა წინააღმდეგობა მორალსა და პოლიტიკას შორის.

კანტის აზრით, პოლიტიკა ადამიანისაგან მოითხოვს იყოს „გველდით ბრძენი“, ხოლო მორალი მოითხოვს იყოს „მტრულდელი უმანკო“. ენიღდა ერთ ხასიათში ამ ორი თვისების შეთავსება შეუძლებელია, იმალება წინააღმდეგობა პოლიტიკასა და მორალს შორის. კანტს მშვიდობაში იქვს ექსპლუატატორული სახელმწიფოებმა, რომელთა პოლიტიკოსები ხელმძღვანელებენ შემდეგი პრინციპებით: გამოიყენე შეშობევა, რომელიც საშუალებას იძლევა გაბატონდე საკუთარ ხალხზე თუ მეზობელ ხალხებზე; თუ გამარჯვებული ხარ, ადვილად დამტყვევებ შენი მოქმედების სისწორის (განსაკუთრებით შენს სახელმწიფოს), თუ დაეუფლე უმაღლეს ხელისუფლებას; უარყავა შენი დანაშაული; ერთმანეთს ვადაკიდებ შენი მტრები. ვაითვე ისინი და იბატონე.

კანტმა მხოლოდ სამართლის ტრანსციენდენტალურ კნებაში სცნო შესაძლებლად პოლიტიკის მორალთან შესაბამისობა. მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანური ბუნების მანკიერება აქცენტებულს ხდის იმელებს, — დასკვნა კანტმა, — არავის არა იქვს უფლება პატარა ერების ჩაგვრისა. „პოლიტიკის მორალთან შესატყვისობას შეიძლება შეიღწოს მხოლოდ ფედერაციულმა კავშირმა“.¹

სახელმწიფოთა ნებაყოფლობით და ვინაგრული კავშირი კანტს მიაჩნდა საყოველთაო და მარადიული მშვიდობის დამყარების იდეალურ საშუალებად. ამ ფედერაციაში კი მორალს ექნება შემდეგი მთავარი პრინციპი: „ადამიანისადმი სოციალური და ადამიანთა უფლებებისადმი პატივისცემა არის მოვალეობა“.²

¹ იქვე, გვ. 274.
² იქვე, გვ. 286.

¹ იქვე, გვ. 307.
² იქვე, გვ. 308.

თუმცა კანტი მე-18 საუკუნის გერმანიის წერილებზე დაფუძნებული კლასიკური ინტერესებიდან გამოდიოდა, მისი ფილოსოფია ომისა და მშვიდობის საკითხებში გასკდა სპეკულატივობას და საკაცობრივ ელვადობას მიიღო. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ კანტი ამ საკითხის გადაწყვეტაში იდეალისტად დარჩა. მარადიული მშვიდობის არსის ახსნისას ტრანსცენდენტალური, შეშველების აპრიორული ფორმები გამოიყენა. იგი ვერ ამალდა და ვერც ამალდებოდა ომის მიზეზების მატერიალისტურ გაგებას.

ადამიანთა საზოგადოებაში, სახელმწიფოთა შორის შესაძლებელია საყოველთაო და მარადიული მშვიდობის დამყიდრება. ვინაიდან ამის შესაძლებლობას, ამის გარანტიას „ყოველისშემძლე და გონიერი ბუნება“ იძლევა. — ფიქრობდა კანტი. ეს კი ომისა და მშვიდობის გაგებაში სკეპტიციზმზე გამარჯვებას ნიშნავდა. თავის წინამორბედებთან შედარებით კანტის

დამსახურება ის იყო, რომ იგი არ დაკმაყოფილდა ომის მორალური პოზიციონირებით. მოიყვანა სოციოლოგიური კონსტრუქტივიზმი, ამასთან შეეცადა დემიტკიცებინა მარადიული მშვიდობის დამყარების შესაძლებლობა.

ამრიგად, კანტი საზოგადოების იდეალურ მდგომარეობად სთვლიდა მშვიდობას როგორც ცალკეულ ადამიანთა, ისე სახელმწიფოთა შორის. მაგრამ ეს მშვიდობა, მისი აზრით, უსაზღვროდ შორეული მიზანი იყო. თვით კანტის უნებურად, პრაქტიკულად ეს ნიშნავდა ისეთი რიგის გამართლებასა და დასაბუთებას, თავისი დროის გერმანულ სინამდვილესთან შერაკებას. კანტის კონცეფციის ეს ხარვეზი და ნაყოფიერება ფართოდ გამოიყენეს თავისი ინტერესებისათვის როგორც მე-19 საუკუნის დასასრულისა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის ბურჟუაზიულმა პოლიტიკოსებმა და ფილოსოფოსებმა, ისე თანამედროვე რევოლუციონისტებმა.

ელენე სავსკარელიძე

სამანიშვილები ევროპის გზაზე

გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა... ქალაქი საარბრეიენი... ქართული საბჭოთა კულტურის კვირეული... მის დამსწრეებს დაუვიწყარი მოგონებები დარჩათ, ჩვენ კი, მონაწილეებს, სიამოვნების და სიხარულის გრძნობა, რომ საბჭოთა კულტურას ათასობით თაყვანისმცემელი შეეძინეთ.

თავს წებას მივცემ, მყოფელს ვაუღვებორო ცალკეული შთაბეჭდილებანი და აქაური პრესის აზრიც ქართული საბჭოთა კულტურის ამ კვირეულის შესახებ.

რუსთაველის თეატრი, მისი დირექტორის აკაი ზაქარაძის ხელმძღვანელობით, 1974 წლის 30 მაისს მიემგზავრება სახლარგარეთ. თეატრთან ერთად მოდიან ოპერის მომღერალი ლამარა ჭყონია და ლირიკოსი დიდიმ შირცხელაძე.

უკვე ავროდრომზე ვართ. თეიმფრინავის პილოტი გვარად თალაკვაძეა: იგი ხუმრობს, თქვენი გიგოლას ხათრით უწებულად ჩავიყვანითო. სიტყვის კაცი გამოიღვა.

მოსკოვი ისეთი დიდი, ოცდათვრამეტგვერდიანი წითელი პასპორტები მოგვეცეს, თვით მთავრობისაც შემტრდებოდა.

ის ღამე სასტუმროში ვაეცატარეთ. დილის ექვს საათზე უნდა აემდგარაყავით, ლამარა ჭყონია კი ბევრად ადრე აფსუნფუნდა მე და ლეილა ჩიგრაშვილი ტყუილად ვიყავით გარჩინდებოდა. მთელი ღამე ვფხიზლობდით. ედუარდით: მთელი სეზონი ამ მოგზაურობას გულში ველოდიყვებოდით, ვეშაადებოდით, ვიხსენებდით გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკასა და პოლონეთში ჩატარებულ გასტროლებს და გულის სიღრმეში ვამარყვებდით მკრთალი რწმენა იღვრებოდა, მაგრამ უმაღ

ისე გვახსენდებოდა, რომ მაშინ ბარტყებოვით ვიყავით შეფარებულნი სერგო ზაქარაძის ილიერი ფრთების ქვეშ და ამიტომ არაფრის გვეშინოდა. ახლა კი მივდივართ უცხოეთში ისე, რომ „ქარისკაცის მამა“ თან არ გვახლავს ვგრძნობთ შექმნილი სიტუაციის სიმძიმეს და არ გვეძინება.

ჩვენი ცული წინათგრძნობა სხვა რამეზე ვამართლდა. პირველ იენსს, რაღაც ვაუღვებორობის გამო, არ მოგვეცა შესაძლებლობა მოსკოვიდან ვაფრენილიყოვით. მხოლოდ ლამარა ჭყონია გავრჩინდა და ჩვენ ავროდრომიდან უკან ვამოვებრუნდით.

უგუნებობა უველამ თავისებურად გამოხატა: არას ერთი ნერვულობა, შლეღუარებამარტო აკაი ზაქარაძე ახერხებს შვეიდად ევროს თავი, თუმცა ვიცით, რომ ჩვენზე მეტად ღელავს. მას ვარგად ესმის ჩვენი, სიფრთხილით და გულისტრეულით გვეპყრობა.

მეორე დღეს, სამი საათით ადრე მივედით შერემეტოვეოს ავროდრომზე. „ოლ-62“ დანიშნულ ღროს აფრინდა ქაერში და გვეი პარლისაყენ აიღო.

პარლისაყენ ვართ საათი ვიფრინეთ. მაინის ფრანკფურტის ავროდრომზე თვითმფრინავიდან ვაღმოვედი და პირდაპირ ვეგება დარბაზში აღმოვჩნდი. აქ უამრავი შესასვლელია და უველა თვითმფრინავი მისთვის ვანკუთვინილ შესასვლელს მიაღვება. დარბაზში ისეთი სიმრუდე და სიყარველეა, თითქმის შესვენებაზე ყოფილიყვენ გასული. მაგრამ დამხედურება? არც ატეან ჩანს, რომ ვკაობით რამე. დაწვეულები დაწვრილებით უკაცრიელ დარბაზში. უუებ ვასასვლელთან ჩვენი თემურ ჩხვიეე შევნიშნეთ. ზღუში წითელი მთავებით

მობრის და ჩვენ, ღებურთელებივით ყველა ერთად შევესიეთ საოცრულად.

— რა გვიქვინო გუშინ? — აბრაალეს იგი შევლეთით თვალს, — ბონიდან და მიუნხენიდან საგანგებოდ ჩამოვიდნენ მწერლები, კრიტიკოსები, მსახიობები... გზებდობით ყვავილებით, კინო და ტრეკავიერებით და შევეგრა მარტო ლამარა ჰყონია.

ღვს კი შეგვხვდა მხოლოდ თეატრალური საზოგადოების წარმომადგენელი პანს დილი, რომელმაც რატომღაც აეტომბესში მოგვმართა მისასალმებელი სიტყვით; ამის შემდეგ საარბიტრებისავე გავემგზავრეთ.

დალოლობის მიუხედავად გულსხურით გათვალერებდით საარის ოქტის მიდამოებს.

როგორც იქნა, მივალწვით საარბიტრების თეატრამდე. შენობა ფოტოგრაფიან ვიკანით აეტომბესთან ხალხი შემოგვეგება. ერთი მშვენიერი პანდალოსანი, შემდეგში ჩვენი განუყრელი პარტია ოერტელი, ყველას ვეკითხება ვინ ვინ ვართ, პიესის რომელი პერსონაჟი ი ჩვენს; აეტომბესიდან გადმოსვლისთანავე ვეცხადება ჩვენს სახელებს.

— კირილე! — წარადგენს თავის თავს რანაზ ჩხავაძე.

— არსტო! — იმასის კარლო საკანდელიძე

— ვენენე! — ოქვა ლეილა ძვარაშვილი.

— ბეკია! — გადმოიბიფა ბუხუტი ზაქარიაძე.

ყოველი სახელის წარმოთქმას იქაურები ტაშით და შექაილებით ეგებებიან და ხელს ისე ვეართმევენ. როგორც ხომი ხნის უნახავ მეგობრებს. ეს ხომ ის ხალხია, ვინც ასე ახლოს იცნობს სამანიშვილებს — თითონაც შაის როლებში უნდა გამოვიდნენ.

შვევ სალაშქრებდა თეატრში მისკანს „სოფლის პატრონება“ მიღის საკონცერტო შესრულებით. მთავარ პარტიებს ცისანა ტატიშვილი და ზურაბ სოტკიალა მღერიან. აღარაქვს არა აქვს ძალა კონცერტს მოუქმინოს რამდენი ვიფრინეთ მოსკოვი-პარალ-ფრანკფურტი-საარბიტრები. ჩამოთვლიათ კი დაიღლება კიყო, მაგრამ ასეთი დღეები ხომ იშვიათია. ამიტომ გადაწყვიტე კონცერტს დავაწრო და ასევე სამეზარტო ტრანსკემლით. საქართველოს კულტურის სამინისტროს თანამშრომელ ზინა კოლხიდაშვილთან ერთად თეატრში დავარჩი.

კონცერტის დაწყებამდე თითქმის ერთი საათია. მე ბლოკნოს ვიშარყვებ და ზინას ვთხოვ დაწერილებით მიამბოს რა მოხდა აქ წვეს ჩამოსვლამდე. ზინაც არ დამზარდა. ანტრქეტებშიც ბევრი რამ ვივთხე ვიხო ვორდინიას, დოდო ილიქისის, რუზო თაბუკაშვილის, ანტონ წულუკიძისაგან.

დაიწყო კონცერტი. სცენაზე საარბიტრების მღერის გუნდი ღვს. წინა პლანზე არიან ორი

გერმანელი სოლისტი, ცისანა ტატიშვილი და ზურაბ სოტკიალა.

გერმანული

დასაწყისში ეს მეტად სტატუსიანი მსახიობება იყო, მაგრამ გერმანელები მანე სულგანაბელი უსმენდნენ მესიასს; საკმარისი იყო წამოეწყით სიმღერა ცისანას და ზურაბს, რომ ეს მშველი მკაუთრებელი ვნებები გულშემოქმედებდა იქყოლად. მართლაც ძნელი მათ გულშიღად უსმინო.

შეორე განყოფილება ნახევარი საათით გვიან დაიწყო. ეს მოხდა გერმანიაში — სიხუსტით განთქმულ ჰეიკანაში — და იცით რატომ? პარტურში გამოსულ ცისანა ტატიშვილს მთელი საზოგადოება შემოეხვია, და აეტოვრათებს თხოვდა. დედოფალისვით იღვა შუა კარებში ტანშალაი ქართული მომღერალი და ღმილით იფერებდა აღტაცების შეძახილებს.

დაიწყო მეორე განყოფილება.

პარკულად გამოვიდა ვოკალური ანსამბლი „ერესთაი“, ანზორ ტრქომიანიშვილის ხელმძღვანელობით. სოლისტი ზურაბ სოტკიალა იყო. ეს ხალხური სიმღერები ოთარი თაქთაქიშვილის მერაბა დამუშავებულა და ბრწყინვალედ ასრულებენ მას ანსამბლის მსახიობები. ისეთი მკადალპროფესიული ოსტატობით აქვთ დამუშავებულა თვითღული სიმღერა, თითქმის ეს ცქრა მომღერალი ერთ არსებად ქვეყლა და ერთნაირად ანტქურთმებენ ქალისურს მანებებს.

შემდეგ ზურაბ-სოტკიალა გამოვიდა „სოსტერა“ და „კუნა ბედნიერა“ შესარულა. თვითონ ზურაბია „კუნა ბედნიერა“ (ფეხბედნიერა) — საღაც გამოღის სიხარული მოაქვს ყველასათვის. „სოსტერას“ დროს დარბაზს გადავხედა, ახლა ბუხის ვაფრენის კი არა, თოფის ვასროლასაც ვერ ვაიგონებდენ, ისე არიან მთელი არსებით სცენაზე მიჭკვეულნი. სამართლანად ვერცე აქაურ ვახუთებში ზურაბზე — „მის შეუძლია გვერდში ამოუღვას მსოფლიოს უღიგეს მომღერლებსო“.

ომაკ კელატრშივილია ჩონჯურების თანხლებით და თავისი ორი სალაშქრით ქართული მელოდები და მოკარტის „თურქული მარში“ შესარულა და საზოგადოების აღტაცებამ უშაღვს წერტილს მიადლა, რომელიც ანე მამინ შენელებდა, როტა მოცეკვაეთა ანსამბლ „სახიანისო“ ცეცხლოვან ქართულ ცეკვებს უყურებდნენ.

მთელი საღამოს განმავლობაში თითქმის ნახევარი დარბაზი, მუხლებზე პატარა მავნიტოვრები ეღვა და ყველაფერს ფირზე იწერდნენ.

კონცერტის დასასრულს ისეთი ყიფინა და ტაში ატყლა, ვოფორე დარბაზი დაინჯყოდა გაკვირებულთა. შთაბეჭდილებებით სავსე გამოვლი თეატრიდან. იმ ალაქითში ზინა საღლაც დავკარგე. ვდგავარ თეატრის წინ, მოედანზე, დამხეულა, არ ვიცი, რომელ სსტუმბა

რომი წავიდნენ ჩვენება? სად ექვებო? ბედზე, შირს გოგი გეგვიკორს შევასწარი თვით, ვასარებულმა ხმამალა მივინახე. დამლოდი მეტეი. ჩემმა ხმამ ორი უცხოელი მოახედა, ვამიღივს და ჩემსკენ წამოვიდნენ.

— ვაი მე, გერმანული რომ არ ვიცი! — გავიფიქრე. მაგრამ ისინი ხელს მიწვიდნენ და სულთა ქართულით მეუბნებოდნენ: ქართველი სტუმარო, მოგილოცეთ და წარმატებას! ამა, ეს აქედრე ქართველები ყოფილან! ამასობაში გოგამ დამიპახა, დავმშვიდობებ მათ და გზას ვაფუყვით.

სასტუმრო „ქრისტინა“ თეატრიდან სამ კილომეტრზე მანვე აქნება. დიდილი ვარ, დავწვი, მაგრამ დღევანდელი საღამოს მნახველს ასე აფელიად რა დამაძინებს. ხელში ქართული კვირეულის მასალები მიჭიკავს. აი, ჩვენი კვირეულის ემბლემა: დედამიწის სფეროს ორი აღმართი ვადმოხუტრებს. მათ შორის ზღვარია, მაგრამ ისინი ერთმანეთისკენ ისწრაფვიან ჩემის აზრით, ეს ამას უნდა ნიშნავდეს, რომ დედამიწის მკვიდრნი მეგობრობისა და ურთობობისკენ უნდა იღვრებოდნენ. ხელოვნებას ამ მიზნს უნდა ემსახურებოდეს. ხელოვნებას საზღვარი არ უნდა ჰქონდეს, მივლი ქვეყნის ხელოვანი შეერთებულა ძალით უნდა შეედნენ სიყვითის და მეგობრობის ნათელს ვაღამიწვებ.

29 მაისს კვირეულის საზეიმო გახსნაზე ეინ უნდა გამოსულიყო სიტყვით, თუ არა მოვლი ამ ამბების ორგანიზატორი, საარბიტრების თეატრის გენერალური ინტენდატორი, ჰემიან ვედკინდი. მან დამწრეთ საამოვნებოთ მოუთხრო საქართველოში მიღებულ მთავებელეებზე, იმაზე თუ როგორ აფლტდა ქართული ოპერის სცენაზე ვახანკის „ლოვჯრინი“, დედამის პერიოდში როგორ ვაქცნო ჩვენს აღმნიანს, ჩვენს ცხოვრებას, როგორ შეიკვარა ქართველი ხალხი, მისი უწველესი და თვითმყოფალი კულტურა და როგორ ვანიზარა ეს კულტურა მშობლდერი ქალქისათვის ვაქცნონ.

შემდეგ გერმანულ ენაზე სიტყვით ვამოვდა საქართველოს კულტურის მინისტრი ოთარ თაქთაქიშვილი. მან მადლობა მოახსენა ყველას ესოდენ ვულწრფელი მიღებისათვის.

საქართველოს უძველესი კულტურის დემონსტრაცია ანსამბლმა „არქთაგმა“ უძველესი ხალხური სიმღერებით დაიწყო, შემდეგ დამსწრეებმა მოასმინეს გერამ სიღარბის მთავონებელი კითხვით თქმული „ავთონდილის ანდერძი“. გერამი ჩვენი წინამორბედი და ბედნიერი მეკლე აღმოჩნდა. მან პირველმა ვაბედა და უთარქიმოდ მოჰყინა უცხოეთს მადლიანი ქართული სიტყვა. მსმენელები მას აღტაცებით შეგვდნენ.

ბრწყინვალე წარმატებით წარსდგა გერამ-12 „მინათობა“, № 11.

ნელი მაცურებლის წინაშე საქართველოს საბ. ხელმწიფო სიმბეჭანი კვარტეტი. თემურ ჩხეიძე ვერ კიდეც ფრანკულტრის სწავლობაზე გვეუბნებოდა, რომ ასეთი წარმატება მე პირველად ენახეო. ამ აზრის დადასტურება ვახუთ ასაარბიტრენ ცაბტუნში“ მოთავსებულ ვირილი, სადაც აეტორი აღნიშნავდა: თუ ეს ნიშნა, ვერ კიდეც ახალგაზრდა ვირტუოზი ერთად დარჩება და ვანავარბოს ასეთივე სერიოზულ მუშაობას, მაშინ მათს შემდგომ ოსტატობას ვხაზე ვერაფერი დავუდგება“. შემობლია დავამწვიდო პატივცემული რეცენზენტის ოსინი ძალიან ბევრს მუშაობენ. დიდიდან საღამომდე ისილად „ქრისტინას“ დერეფანებში კონსტანტინე ვარდელის, თამარ ბათიაშვილის, ნოდარ ევანის, ოთარ ჩუბინიშვილის ინსტრუმენტების ხმები, მათი საჯაროო ვაშები... პირველსავე საღამოს თეატრის ფოიეში მოწყო ქართველი თეატრალური მხატვრების ვაშოფენა, რომელსაც ისეთი დიდი მოწონება ხედა წილად, რომ აღმოჩნდა ნამუშევრების შეყენის უმარავი მსურველიც კი.

აქ ყველაფერი ვერ ჩამოვთვლიო. ჩვენს წარვეს აქვს აქვს იმის პრეტენზია, რომ კვირეულის მიმდინარეობის სრული სურათი წარმოვიდგინოო.

საღამოთი ოთარ თაქთაქიშვილის „მინდიას“ დავესწარიო. მას აქედრი პრესა „ქართული კვირეულის მწვერვალად“ აღიარებს, ხოლო ოთარ თაქთაქიშვილს მრავალმხრივად ვანათლებულ ფართო დამაზონის შემოქმედად. დირიჟორის პულტთან მდგომ აეტორს ვერმანელი მაცურებელი ერთსულოვანი ტამით შეეცება.

გერმანულ „მინდიამ“ ყველას უვრდლებას იპყრობდნენ ქართველი სოლისტები — მედია ამირანიშვილი, ზურაბ ანჯაფარიძე. ისინი მსმენელს ხიბლავდნენ გმირის ხალხითი ჩაწვდომის უნარით, რთული პარტიების ძალდაუტანებელი ვაღმოცემით და ვაკალურა ბრწყინვალეობით.

„მინდიას“ პარალელურად, მეორე სცენაზე ვამართა ქართული პოეზიის და კამერული მუსიკის საღამო, რომელიც დიდი ინტერესით მომსმინა გერმანელმა მაცურებელმა, ვანსაკლთრებით ვულთბილად მიიღეს გერამ სილახაძის და გერმანელი მსახიობის ვენტერ კრემერის მიერ წავითხული „ფეხბისტყაოსნის“ ნაწვევებო. ეს საღამო საინტერესო იმითაც იყო, რომ შესავალ ნაწილში სიტყვით ვამოვიდა ჰერმან ვედკინდი, ქართული პოეზიის შესახებ გერმანულ ენაზე მოხსენება წავითხა საქართველოს კულტურის მინისტრის მოადგილემ ვახტანგ კვარაცამ, ხოლო ქართულ ენაზე — პოეტმა თამარ ჭილაძემ. ყველა ორატორი, თვით ჰერმან ვედკინდის ჩათვლით

საყვარელით ღამარაკობდა უძველეს, ღრმა და ამოღლებელ ქართულ პოეზიაზე.

იმევე საღამოს ანსამბლ „რუსთავს“ კონცერტი ჰქონდა ქალაქ ღარშნატში, სადაც წარმატებამ იმ დონემდე მიაღწია, რომ ანტრაქტებში განუწყვეტლავ არეკვბოდა ტელეფონები, სად და როდის არის შემდეგი კონცერტიო, და კონფერანსიე იძულებული ვახდა, ანსამბლის განრაიე გამოეცხადებია. ქალაქის მერმა ოფიციალური მიღება მოუწყო საბჭოთა შობიღერტებლ.

სტუთ იყო მოგზარობით, შობაბუქლილებით და ატრეტებებით საყვე ორი ოქნისი.

„ქრისტიანა“, სასტუმრო, სადაც ჩვენ ვცხოვრობთ, მალღ კიბარისებში მადღული ნაგებობაა. პირველ საბათლებზე, კაფეში, დიდის საუზმეზე ყველანი ერთად ვიკრამებოდით. აქ იყო კვარტეტი „რუსთავი“, „სახლინო“, „სამანიშვალეები“. ამ დროს აქ „პატარა საქართველო“ იყო, მარტო ქართულ ღამარაკს ვაიგონებდით, და მხოლოდ მოსამსახურე ქალები გამოირჩეოდნენ თავისი „ღანკე“-თი და „ბიტე“-თი.

დღეს ამ კაფეში გვიბარებს, რომ ყველანი მივდივართ ვედეკინდის სანახავად: მის ტრომბი აწებებს და საავადმყოფოში წვეს, თუმცა საღამოობით იქედან ბარება და ყველა კონცერტსა თუ წარმოდგენას ესწრება. სიაზოვნებით ენახავდით, მაგრამ, სამწუხაროდ, ატროზესმა დაიგვიანა, ვიფიქრეთ აღარ მოვყო და შეხით ვაუწყეთ ქალაქის გზას.

ღამში და სუფთა ქალაქია. შინიარე საარს, ძბილისის მსგავსად, ორშობრავი სანახარო მოსდევს. საზღვბის აივნებიდან და ქვეტყობის ღობეებიდანაც კი ყვეაიღებია ვადმოფენილი.

ბერი ვიარეთ და თეატრის წინ, პარკში მერზეზე დავისვენეთ, აქ ზურბ ანჭადარიძე და ზურბ სოტელიაე მოვიღვენ და გვიბარეს, რომ ჩვენი წამოსვლის მერე ატროზესი მალე გამოჩენილა და ყველანი წასულან საავადმყოფოში. იქ ისინი სადილზეც კი მიუწევიათ. მერე სიმღერება შეურბრულებათ, მთევა ავადმყოფება გამოფენილან და ამ სანახაობით დიდი სღლიერკესთეტიკური „თერაპია“ მიუღიათ.

დღეს თეატრში „დაისია“. იგი გიზო ქორდანიამ დაგვა ამ ქალაქის ოპერას სცენაზე მიმღანარე წლას იანვარში. მხატვრული ვაფორმება თემურ სუბბათაშვილს გუფენის, დირიჯირბს — საღირფორტი ხელოვნების ვებტარანი დიდი მირცხულავა. იგი ჩვენთან ერთად ჩამოვიდა გეშინ და მხოლოდ ერთი რეპეტეცია ჰქონდა დილით. ძალიან ღელავდა, მაგრამ მის მიმართ გერმანელმა და ქართველმა კოლეგებმა დიდი ურბადლება გამოიჩინეს, მხარში ამოუღვენ და დირიჯორის დიდ ოსტატობაა არაფერი დაჟლეზია. მსყურებელმა იგი ხანგრძლივი ტაშით დააფილდოვა.

დიდი დრამატული სიღლიერით განიკადა ღამარა ქუონიამ მაროს ბედის იმევეს ღრამატულობა შესატყვისად ეღერდა მის წყობალა ზმაში. მე არ მომეწონა გერმანელი მღზახი, და ამიზე ღამარამ მითხრა: როცა ვთამაშობ, ვერ ვამჩნევ, როგორია ჩემი პარტნიორი, ჩემთვის ის ისეთია, როგორიც მე მინდაო. ასეთი მალღ პროფესიონალიზმისათვის შეიყვარა გერმანელმა, მსყურებელმა ღამარა ქუონა. იქებდნენ მის ღამაზ ზმას და ბრწყინვალე ტექნიკას. იგი ჟერ კიდევ შარმანდელ პრემიერის პირველი აღიარებელი მარო იყო და მან — ნ. ანდღულაძესა, შ. კიქნაძესა და ვ. გენაშვილთან ერთად, „დაისი“ ეს შესიკაღური ხელოვნების სენეჟე, ქართული ცეცხლოვნებით შეავსო. ღამარას ვანსაყურებობით უყვარს მაროს როლი და მის არიბეს წარმატებით მღეროდა იაპონისია და იტალიაში გამართულ კონცერტებზე.

დიდი მიწონება ზვდა შობა კიქნაძის ძლიერ, ვაეყეურ კიაზოს, მის ხაერღლოვან ზმას.

ასაფრენად გამზადებულ არწივივით ხელებგამოღლი დასრიალებდა თეატრობინი ვახტანგ კუნაშვილი და მსყურებელი უოველ ნომერს ორ-ორკერ ამუორებინებდა.

დაებრენდით თუ არა, თეატრიდან, ღამით თემურ ჩხეიძემ სახელდაბელო კრება მოაწყო ზეალიღელი დღის გამო. არ ვერნდა ასეთი წარმატებების შემდეგ შობაბუქლილება ვაიანეღლოთ. 4 ოქნის რეპეტეციაზე ატროზესით წავეყევენეს. პარტურსა და სცენაზე საქმიანი ფუსფუსია: თემური აღმა-დაღმა დარბის და თარქიმის საშეაღლებით კონტაქტებს — მყარება რეაღისტობა და რევეიბოტობას. გოგი ვებკუქორი დაღის და გერმანულად ბეტბეტებს, რამაზი ზმას ავარყიშებს, ლილა ძიგრაშვილმა ტელაბის მავიერ შეავე კიტრი უნდა მოინატროს, რადგან აქ არავინ იცის რა არის, ტელაბი და რისი ნიშნია მისი მონატრება ამტომ ღლიელის მევეე კიტრის ქილა ვაუშხადებია: დათო უფლისამვილი ეღლისებში მოხერხებულ აღჯილს ექებს დოღის დასაკრავად, ღამზირა ჩხეიძე მღზეუშში შესატან ყვეიღებს არჩევს, ნელი მგალოღლიშვილი და ზეინაზ ბოცეაძე თავბმეყრღობიღინი სხედან და მათი ღეჭრბი იღბათ წარმოდგენას დასტრიალებს. „პერ გოგოლა თოღაყეაძე“, — გერმანიით ასე უწოდებს იგი თავის თავს, — თავისი განუყრელი ვიტარიით დაღის და ვარქიმობს: მე საკერმაღიოდ შეყირღ ამაღი ტუფლებით დაბაყუქნობ, თუმცა ვერ ვეჩვევი, ველარ წარმომიღკენია მღღაღქმულიანი შეღარო. აყაიე ბაქრძე დინაღ ზას საჩვეისირო მუღტთან, თემურის გვერდით, და როცა თარქიმანი უცხად აღდიღზე არ აღმოჩნდება, თავისი გერმანული ვეზმარება.

რეპეტეციაე ნორმალურად ჩიარა. დირექტ-

ტორმა ქალაქში წასვლის ნება არ მოგვცა და სასტუმროში წამოვედით დასასვენებლად, თუმცა რა დავისევენებს, უმიზნოდ დავბორილობთ დეკორაციებში, დროც, თითქმის ჩვენს ჯიბრზე, ნელა მიიზიანება, დღევანდელი წარმოდგენა წვილ საათსა და ოცდაათ წლზე იწყება. აქ უკვე დღე სტუდენტთა დროს იწყება წარმოდგენა. შეიძლება წაიკითხოთ— „დღეს დასაწყისი 7 საათსა და 45 წუთზე“, ან „7 საათსა და 15 წუთზე“. ეს აღბათ იმიტო, რომ გერმანელი ყოველ წელს ანკარიშობს.

ჩვენ ვიცით, რომ ჯერ გერმანელები ითამაშებენ „შეიფხუტერს“ და მერე ჩვენ; დრო ბევრი გვაქვს, მაგრამ შეიძლება ყველაზე ოთხათნი გამოცხადდეთ. ადგილებს ვიკავებთ, ჩვენს გარშემოვ დარეკების ლევა ხალხითა სავსე. შუაზე ზის პერმან ვედკინდი. ავადყოფილები სკამზე გადადევნა, თეთრი თმები შებლზე ჩამოშლია და ცქცქავს. აქვე არიან ოთარ თქვათაშვილი, ვახტანგ კუბარჯია, დიდი ალექსიძე, თამაზ კილაძე, ნელი ამაშუველი, ზურაბ კარახალიაშვილი, ავარიშობი, რომ ისინიც დღევანდენ.

დარბაზში სინათლემ იკლო. ვაისმა დები იმხნელებს სიმღერა „ჩონჯურის სიმები გაეზენ“ და დაიწყო ჩვენი ტუქმის ცალი წარმოდგენა. მისი დამდგმელიც რუსთაველის თეატრის რეჟისორი რომერტ სტურუა. პირველად ვეუყრებთ ამ წარმოდგენას მაყურებლისა და კრიტიკოსის თვლით, თუმცა კრიტიკოსი თავი სად გვაქვს. ჩვენ ჩვენი ცივ-ცხელება ვაწუხებ, მხოლოდ ის გვაღვლეებს, როგორი იქნება მეორე განყოფილება.

თავსზე გერმანული წარწერა განათდა: „სოფელი“ სიმონეთი. დავით კლდიაშვილის სახლ-მუზეუმი“. ჩვენს დროში ვიღას ვაუკვირდება რომ იმერულ მუზეუმს გერმანული მსახიობები ეწვიონ? აიღო წიგნი მსახიობმა ლიტარ როლანდმა და დაიწყო მოთხრობის კითხვა. მისი კითხვა თანდათან პლატონის სახეში გადაიზარდა. მის შეუერთდა ბეკია — ენერგიული და ლოყებდავდავ ფრიც ბარიენსკი, შემდეგ მელანო — პეტროვანი და მიწი-დველი ანტია რომი... და ასე თანდათან ყველაფერი ნაყნობი და მშობლიური ვახდა.

მე გერმანულ ტექსტს ქართულ პეკარელებს ვუფარდებ და მიძღობა ღმერთს, მიზანსცენებში ისე ენთნარია, რომ ახრი არ დამიკარგავს: — არც მთლად უცბილო ბებერი ივარგებს შეილ! — იწყინა ფრიც-ბეკიანამ და დარბაზში წამოყვებული ხარხარი აღარ შეწყვეტია.

ჩვენებს ვადიხუდე, ვოგი მთელი არსებით სცენაზე და ირველივ ირატრის ამჩნევს, რამაზა ჩემი მხერა დაიჭირა და მიღამის, კარლო ხალხს რეაქციებს ავირდება, ლეილა ისე თამაშობს მიმიკებით, როგორც სცენაზე, ნელი და

ლამზირამ არისტოკრატიული თავდაპირველმა არჩიეს.

გერმანელი მსახიობები ცუდად არ თამაშებენ. პლატონი, თუმცა ზოგჯერ აშარყებს სახეს, მაგრამ ნიჭიერი და მომზადებული მსახიობია, კირილე — მსახიობი რ. არნდტი — ძალიან ხმაურობს და აღარავის აცლის თამაშს, ბეკიანს სახე კლდიაშვილისეულ სევედას მოყვლებულია, მელანო ძალიან ახალგაზრდაა; შემდეგ წვეულებებზე ახლოს ენახე და ძალიან ლამაზიკია; არისტო დიდი ვერაფერი შეილია, სალომე — წელისგან განსხვავებით, თუმორშია გადწვეტილი; ნიჭიერი მსახიობი ხანს, შეხედულებითაც და მანერებითაც ნინო ალექსი-ტესხიშვილს ვაგას. მისი გვაჩი მხოლოდ იმატომ არ ვიცით, რომ ჩვენთვის ის მხოლოდ ვედკინდის მუღლვე იყო. ვეუყრებდით ამ სანახაობას, და ვამაყობდით, რომ დავით კლდიაშვილის მიძლიან ქართულ სიტყვას, მის იემორს, გერმანულადაც დიდი მოწონება და აღიარება სქონდა.

მაყურებელთა დარბაზი სპექტაკლს დამთავრებამდე დავტოვეთ და ჩაცმა დავიწყეთ. რადიოში გვესმოდა მაყურებლის შეუწყვეტელი ხარხარი და ძლიერი საფიხილო აპლოდისმენტები.

უნდა ვაღიაროთ, რომ არც თუ ისე მომგებანი ვითარება შეიქმნა: მაყურებელმა უკვე ნახა წარმოდგენა მისთვის გასაგებ ენაზე, ემოციები დახარჯა, ახრი ამოწურა, ცხადია, დიდი კიდევ და ამის შემდეგ ყველაფერი უნდა გამოიარდეს, თანაც მისთვის გუფგებარ ენაზე, მართალია, მაყურებელმა შინაარსი უკვე იცის, მაგრამ ვინა და კლდიაშვილის სიდიდემ — მხოლოდ შინაარსშია?

დარბაზში ტევა აღარ იყო გერმანელები დიდი ინტერესით ელოდნენ ამ ორიგინალურ შექიბრებას. თუ იმატა მაყურებელმა, თორემ არ მოყლებულა.

ფირი დატრიალდა, თავიდან აქვდა ჩვენა წილი მუსიკა და თითქმის ყველაფერმა წმინდა ქართული იერი მიიღო. მაგრამ გიორგი ვეკუკორმა აიღო წიგნი და... გერმანულ ენაზე დაიწყო კითხვა. დარბაზი გაინახა, მთელი შესავალი გერმანულად წაიკითხა, მეგრე მიღებრუნდა ბუხუტი ზაქარიაშვილს და ქართულად შეეკითხა: „— მღუპა? მამა, მღუპა? ... და აქედან დაიწყო ნიშნულად ჩვენი წარმოდგენა: „რა... და მინც და მინც ორნამენტები, შეილო?“ — ბავშვებით გაიბებრა ბეკიან-ბუხუტი და პარტირიდან გულანის სიკლი შემოგვესმა. „— კი ქერივი, მამა!“ — არწმუნებს ბეკიანს პლატონი და სიკლი ხარხარში გადაიზარდა. „— კი მარა შევიძლია ვაგ შენ? „— აღმოყოფბას გამოვთქვამ მე და ვვარძობ, რომ მაყურებელს ესმის ჩემი. თუმცა, უკვე ეჭვის წილია მივეჩვიე ამ მიზანსცენას— ჩემი და პლატონის დი-

ლოკის დროს ტაბლა ღობეს უნდა მივაღვა, რომ შეზღვევ სცენაში აეთო მახარად შეტეს იმ ტაბლაზე, მაგრამ დღეს, წერტიულობასაგან, ეს სულ დამვიწყებია. კულისებში გავედი და როცა სცენაზე გასასვლელად გამზადებული აეთო-ივანე გვერდებანიძე — დავინახე, ელდა მეთა.

— ვაი ჩემი ცოდვა, ტაბლა არ მიმიღვამს ღობეზე!
— გავიფიქრე? — შეიცხადა აეთომ, მაგრამ უკვე სცენაზე გასვლის რეპლიკა მიიღო, ტაბლა ფეხის გაყვრით მიაგდო ღობესთან და მერე ზედ შეტბა.

ეთოს ეფექტურ შესვლას და გამოსვლას მაყურებელი ტაშით შეხვდა. აეთო გაყვრვების ვერ ფრავდა, რადგან ამ სცენაზე თბილისში ტაში არასოდეს ყოფილა.

შემოვიდა რამაზ ჩხიკავაძე, მე კულისებიდან ვუყურებდი, მიწოდდა არცერთი ნიუანსი არ გამოშპაროდა, მაგრამ ჩემს უნებურად შეეყვართი ვერმანელი მაყურებლის იტაცებდა.

ყველანი ვერმანობდით, რომ ჩვენსა და მაყურებელს შორის უხილავი სიმი გაიბა და ადარების ასსოვდა, რომ სხვადასხვა ენებზე ელაპარაკობდით. შარშიდგენა ვ. ვეგეჰკორმა ისევ გერმანულად დაასრულა და მსახიობის ეს ექსტრ იქაბრმა პრესამ და მაყურებელმა მალღიერების ვრმანობით მოახსენა.

დასასრულს ჩვენ ყვეილები ზღვაში აღმოვჩნდით. გამაყრუებელი ტაშისცემა ატვდა, ქანდაკაზე ვხედავ ორ ახალგაზრდას, გერმანები გუბნდით და აღტაცების ნიშნად ქაერში აფრიალდებენ. ავანსცენაზე გამოსვლა გავამ ხელები გაუწოდა პარტერში მყოფ გერმანელ პლატონს. და სცენაზე ამოიყვანა, მის მავალით ჩვენი მიზანძეუ—ბუნებრივ ბეკინა ამოიყვანა, კარლმ—არისტო, დელიამ—დენე, დამზორამ—დარკო, ყველა, ყველა, ყველანი ერთმანეთს ვეხვეოდით და ამ დამაზმა ექსტრმა მაყურებელი საბოლოოდ მოაქაღვდა. დღებანს არ შენეუდებდა ტაში და ოვატებო ჩვენი საგრიზორი ოთახები ხალხით ავსო. ეისლა არ ნახავდით აქ, გერმანულად თუ ქართულად მოლაპარაკეს, მსახიობს თუ კრიტიკოსს, ქალს თუ კაცს. მოხუცს და ახალგაზრდას. აღარ მოგვეცა სიშუალება ტან ჩაგვეცვა და ისევე თეატრის ტანსაცმლით წყვედით სახელდახელო წვეულებაზე.

ამ წვეულებაზე ვეღვირდმა. დიდებულ სიტყვა წარმოიტვა: „დღეს თეატრში ორი გენდის შევიბრება იყო, მაგრამ ეს შევიბრება არ ჰგავდა ფეხბურთს, სადაც ერთ-ერთი გენდი უნდა დარბახდეს. ამ ორიგინალურ შევიბრებაში ორივე ვენდმა მოიგო, გომარჯვა ხელეუნებამ. მე მხარია, რომ ქართული და გერმანული ხელეუნება დამობიდა, და ეს ერთზედ

კიდევ ამტკიცებს, რომ ხელეუნებას, საზღვრები არ აქვს“.

ოთარ თაქთაქიშვილი სმარტულს ვერ ფრავს და ამბობს: „დღეს რაღაც სასწაული მოხდა, უღიღესო ამბავი, რასაც არავინ მოელოდა. მუსიკას თარგმანი არ სჭირდება და უცხოეთში მისი წარტება გასაგებია, მაგრამ დღეს გაიმარჯვა ქართულმა სიტყვამ, ქართულმა ახრმა და ყველამ დავინახე, რომ დღეი ხელეუნების უნა ზოგადსაკაცობრიო და თარგმანი არ სჭირდება“.

„რუსთაველი“ და ზურაბ სოტყიალავი „მრავალმადური“ წამოიწყეს, სმიღერას ღირსეულად შეეხმატებინდნენ ზეინბ ბოცეზე, კარლო სავანდელიძე, გავლო თალაყაძე... ერთი ქალი გაყვრვებული ამბობს: „ვეროზკენ აღუ ზინდ მუზიკალენ“ — „ქართულებო ყველა მუსიკალური არიანო“.

ამ წვეულებაზე ჩვენს გერმანულ კოლეგებს მივართეთ საქართველოდან საგანგებოდ ჩამოტანილი სამახსოვრო საჩუქრები. მხოლოდ ვერჩილეს ჩოლოს შემსარუღებელი არსად ჩანდა „ამის შეზღვე, რაც აქ ენახე, ევლარ გამოიწინდებო“. რამაზი წამოსვლამდე ელოდა მის გამოჩენას, მერე უკან წამოიღო საჩუქარი — „სად დამეძღება, ერთი წლის შეზღვე, ხომ ჩამოვა თბილისში“.

ღმის ორ საათამდე გავრძელოა წვეულება და ეს უსასრულო ვა „კრისტიანმდე“ ისე გავლოთ, რომ არ გავგოგია. ყველაზე მეტად ის გვეამაყებოდა, რომ გვიბოდიშებდნენ, არ გვეგონა, თუ საქართველოს ასე მაღალი თეატრში ჩავყვანეს, სულ ჩამდვინივე წითში თითქმის პოლონულ ზონაში აღმოვჩნდით.

ხუთ ივნისს, სავანებო მიწვევით ფირმა „ნოიფანგს“ ლტდის ქარხანა მოვიჩახუდეთ. ქერ ლდით ვაგვიმისამინდლდნენ, შეზღვე ქარხანა დაგვათვლიერებინეს. ამასი მიხვეულ-მოხვეულით გავტარეს, ბოლოს სარდაფ-მაიფივარში ჩავყვანეს, სულ ჩამდვინივე წითში თითქმის პოლონულ ზონაში აღმოვჩნდით.

მაღე გამოვედით იქიდან და სანამ ჩვენთვის სიდილს აწყობდნენ, მზეზე ქარგად ვავთბით. სიდილზე ვეღვირდო მოვიდა თავისი მეუღლით, სხვა მსახიობებიც მოვიყენეს: მერე უცებ გამოჩნდა ფირმა „ნოიფანგს“ შეფი, დასავლეთ ბერლინელი ჩამოსვლიყო. მავიღახე იგი ჩემს ყვერლით იქდა და უხერხულ პაუზებში იმთ ავსებდა, რომ უოველ წითში სიგარეტს მოვიზობდა. მე კვლტბრულად ვერჩიხებოდი უარას ნიშნად. ბოლოს და ბოლოს, მე სხვა მავიღახე ვადღეელო, ვეღვირდის ცოლთან და შეერტებული ძაღლები „სიდილი“ და „ციციანოვალი“ შევასრუდეთ. შეფმა მუღმივასწერი კალმები ამქვა ყველას, ჩემს ვარდა, ზეინბანს გა-

დმოცემით თერმე სწყენია, რომ მე სხვა მი-
გორაზე გადავქეძი.

პირველი სიტყვა იყო ფირმა „ნოიფანგის“
მმართველმა: „ბუნდოვანი ვარ, რომ ჩვენს მიწა-
ზე, ჩვენს ქარხანაში ვსაღმებო იმ ხალხის ბე-
ლოვნების წარმომადგენლებს, რომლებიც განა-
გრძობენ ჩემი ქალაქის მოვალეობას. ჩვენში
ველა დინატრებსებელია თქვენი ბელოვნებით,
თქვენს პატრესაცვად ბერლინიდან საგანგებოდ
ჩამოვიდა ჩვენი ფირმის შეფი“.

აქვე ბაქრადემ კი, მისაღმებისა და მადლობის
შემდეგ, სიტყვა ასე დამთავრა:

„გაუმარჯოს შრომის და შრომას, რომელიც
არის თავი და თავი ყველა სიკეთისა ამ ქვეყა-
ნაზე და მათ შორის ბელოვნებისათვის“.

სასტუმროში მისვლისთანავე თემურ ჩხეი-
ძემ დამიკაცნა, ქვემოთ ჩამოდი შეხვედრახეო.
ჩავდიო, რა კარგი ჩველებია აქ: პერმარულ-
ში არ ჩავახარობენ, არის სასწელები, ბეტერ-
ბროდების შეზღუდული რაოდენობა, მესიკა
და დროსტარება. ეს შეხვედრა აქერმა მსა-
ხრობებმა მოგვიწყეს მხოლოდ ჩვენ, სამანი-
შელის სიტყვით ასე ვედაკინდი გამოვიდა:
„ჩვენს ქართულ კოლეგებს გაუმარჯოს! —
გაიყინა და ოთარ თაქთაქიშვილს გადაუღა-
რავა — მე უკვე ვისწავლე თამალობა. — იმ-
დინად შეგვავიარებს თავი ჩვენმა ქართველმა
კოლეგებმა. — თქვა მან, — რომ მე ვნახობ.
რომ ქართული არა ვარ. დღეს მეთერ სევენ-
ზე მიდიოდა რ. ებრალების „გზა მზიკენ“, გე-
რმანული დასის მიერ დადგმული ქართული
პიესა, მისი დედამზი ასეთია: არსად და არა-
სოდეს არ იფეთქდეს ატომური ბომბი. ამ ბზრს
ვიზიარებ ჩვენც. გერმანული რევისორები და
სახხიობები, რადგან ბელოვანი ხალხი — პე-
მანერი, პროგრესული ხალხია მთელს ქვეყანა-
ზე. განსაკუთრებული მადლობა მიწა გამოე-
თქვა გემანდელი სადამიანთებს. თეატრის ის-
ტორიაში ეს ერთადერთი შემთხვევა იყო,
რომ ერთ სადამიანს ორმა დასმა, ერთადიკვე
წარმოადგინა თამაში და ამ სახეობის ჩვენ
თბილისშიც გაემიჯრებო. გაუმარჯოს ბელო-
ვნებს, რომელთაც ჩვენ დავეამობოლა“.

მასმინატრებს. მადლობა გადაუხადა ვახტანგ
კობახიამ: „ჩვენ უდავლეს მოვლენასთან ვვაქვს
საქმე. ეს არ არის მხოლოდ თბილისის და სარ-
ბრიეტკენის მეგობრობა. ეს ჩვენი, კეთილი ნე-
ბის აღმთაწების დამეგობრება და ეს არის
ველაზე მნიშვნელოვანი მონაბოგარი. ჩემ-
თვის დიდი სიხარული იყო იმის დანახვა, თუ
რა სიკვარულით იღებდა გერმანელი მაყურ-
ებელი ქართულ კლასიკურ ნაწარმოებს „სამანი-
შელის დედინაცვალს“ და ქართველი მსახიო-
ბების მადლო ისტრატობას. ეს სიტყვა ვახტა-
ნგმა გერმანულ ენაზე წარბოსთქვა და ქართუ-
ლად გაითარკმნა ჩვენმა განუყრელმა ნელი

ამაშველმა, ვისგანაც დიდალა დავალებელი
თბილის-სარბრიეტკენის ურთიერებებზე
გერმანელი მელონი — ანტონ [არხივი] [ხუტუს]
მიქნეს, მივედი და მისმა ქმარმა — გერმანე-
ლმა პლატონმა სურათები გადავიღეო. მერე
ქართველი პლატონი ჩავისვით მეუბო ორმა მე-
ლანომ. ანტონ ისეთი ქათინატრებია მამკობს,
წეუხერბელება გაეამბილო, იგი ჩემი „რეპერ-
ტუარითაც“ დაინტერესდა... ე, კარგო, ლამა-
ზო ანტონ!

ჩემი სიწმე ენის უცოტინანაობას დავებრა-
ლე.

შემდეგ დაწყო ვერობლი ვაიღის დასრუ-
ლებელი ცეკვები. ასე შეუძლიათ დიდალდე
იტრიალონ და სუან კონიაცი და ვისკი.

ადრე გამოვიპარე.

რ იენისი დიდას ოთხნი გამოველით სასტუმ-
როდანი: ნელი მგალობლიშვილი, აკაკი ბაქრაძე,
კარლო სეანდელიძე და მე. ეს დიდა საზღვრე-
ბის ყიდას მოვანდომეთ. ეს ყველაზე უსამო-
ნო პრიეტსია. ცილობს აღამიანს ასამოვნი
და არ იყო, მიეწინება თუ არა! დავლივართ და
ვედაფერს ვაკვირდებო. ჩვენი ბელი, რომ
ბატონი აკაკი თარქიშობას ვეწივებს, ვაუბე-
ბარ წარწერებს გვიხსნის. რამდენი რამ არის
წენთების უცხო და მიღლებული, ხოლო რამდენ-
ნი, რამ საინტერესოა. ვინა საინტერესოა, არ
არის ის, რომ თეატრის შესახებელმა კონტრ-
ობორებო არ არიან, არავეს არ მოუფა აზ-
რად თეატრში უბიღეთოდ შევიღეს, ხოლო თუ
სეთი აღმოჩნდება, ის კი აღარავის მოუფა აზ-
რად, რომ შეამოწმოს. ეს წესი ძალიან მოს-
წონს ჩვენს დირექტორს რა ვედაშველება ჩვენ-
შიც, რომ ასევე შემოიღოს?

დიდ სენაზე „პიესის ქალაი“, დავგმა ექუ-
დენის რევისორ ვიზო კორდანიას. მხატვრობა
ი სემბათამეიღს. ლიზას — ცისანა ტატიშვილი
ასრულებს. ცოტა წინა შევიარეთ „პიესის
ქალაზე“ და რადგან ცისანა ტატიშვილის წარ-
მეტება ახალი ამბავი არ არის, ვიდავწყვიტეთ,
ნეორე სენაზე ენახოთ ორი თითო მოქმე-
დებანი გერმანული წარმოდგენა. პირველს
წეოღება მკვლარი კოლეგა ვედალაზე კარგი
კოლეგა“. მისი შინაარსი ასეთია: „დაწესებუ-
ლების შემკობი თესნარიო ხროვილით სიკო-
ცხლეს უწამლავენ ერთ ახალგაზრდა და ბერს-
პეტრიელ თანამშრომელს. თეკლისწენებულ
ახალგაზრდას შოელოდნელად გული უსკდებ-
და და ცდებდა. მხოლოდ ამის შემდეგ იბადება
ამ კაცის მიმართ პატივისცემა და სინანული,
რადგან მკვლარი აღარავის ეღობება წინ“.

ნაწარმოებში დამშელება მწვევე პრობლემა:
იგი აღამიანებს მოუწოდებს სიფრთხილით მოე-
პირონ ერთმანეთის თამოყვარობას, არავეს
შეუღაბონ პრაფესიული და აღამიანური დი-
ჩსება, რადგან, ამის შეიძლება ტრავიული შე-

დღეი მოჰყვეს. ამასთან, ავტორი ამოთარბებს იმ შენიღბულ ნაძირადებს, რომლებსაც ვაჩეკველი საზოგადოებრივი მდგომარეობა აქვთ, მართალია, არ ქერდობენ, სახელმწიფო ქონებას არ იტაცებენ, გამვლელებს თავს არ ესხმინან, მაგრამ თავისი არაკაცობით, ფლიდობით და უსუღუღეობით ბევრად უფრო მეტ ზიანს აყენებენ საზოგადოებას — ხელჰყრენ მის ყველაზე ძვირფას საგანძურს — ადამიანურ ღირსებას და სიცოცხლეს. და ასეთნი იერა. დედულ დაუსყენნი რჩებიან.

ლეილას, ლაშქარის, ნელის, ზეინაბს მოსწონთ ეს ნაწარმოებები, აიტაცებენლი არიან მისი პრობლემატურობით. მე ვვყამათები: — აქ ამბის პასორი ვადმოცემა, საკითხი ვადაუპრელიან-მოქმეი. ვამბობ. ახლა კი, როცა დრო ვაგიდა, ვივარძენი, რომ მართალი არ ვიყავ: როგორ უნდა ვადასკრას თეატრში საკითხი ამანუ მეტად? თეატრი ზომ სასამართლო არ არის, რომ დამნაშავეს პატიმრობა მიუსაჯოს? თეატრი თავისი იარაღით მოქმედებს—მორალურ მსჯელობს დებს დამნაშავეს.

მეორე პიესას ჰქვია ყოვლად უწყინარი სახელი „კონცერტი დაკვეთით“. გვეგონა მხიარულ მუსიკალურ კომედია ვნახავდით. მისაზრია კი პირველზე უფრო საშინელია. სახლში შემოდის საშუალოდან დაბრუნებული ქალი ტანთ გამოიკვლის, სადილს ამზადებს, სადილობს, ამას ანდომებს ზუსტად იმავე დროს, რაც კი სოფრებში მოანდომებდა. ქალმა წიგნის ციხედა დაიწყო, ათი გვერდი მაინც წიკითხა ნამდვილად. ზვენი სამხრეთული ტემპერამენტი ამას ვერ ეგუება, მასურებელი კი ღლდის მოთამიანებით ადუნებს თეალურს. მეორე ქალ მოავგონდება, რომ ტელევიზიით მას მეორე დაკვეთილ კონცერტს ვადასკრებენ. ახლას კონცერტი მოისმინა, შევიდა ტელევიზორი გამართო და აბაზანაში შევიდა, ვაბაზა, მასურებლის თეალწინ ნამდვილად იზანავა. შემდეგ დაწვა, რადიოს ვამო არ ეძინება, ფიქრობს, ფიქრობს, ბოლოს საწამლავს სეპსს და თავს იკლავს.

როცა ვველაფერი ვათავდა, მაშინ მივხედით რა ღრმა აზრია ჩაქსოვილი ამ ნაწარმოებში. ადამიანი თავს იკლავს, რადგან სიცოცხლე მომბებრებლად ერთფეროვანია და არაკითხარა ახორ არა აქვს. რა საჭიროა სიცოცხლე, თუკი სხორად სავადდებელი ყოფილი რიტუალები უნდა შეასრულო? და ამ თეითგანაჩენში გრძნობ ადამიანის სულეირ მარტოობას და არსებობის თავზარდამცემ უაზრობას ვაპიტაღლისტურ სამყაროში.

სასტუმროში დაბრუნებულები ვაზეთ „სააბზოიუნ ცაბტუნგში“ დაბედილ რეცენზიას ვკითხვლობთ. მისი ავტორია ჰანს შალე. როგორ ვაგვაბახა ამ წერილში. „სამანაშვილებს“

ვამო მასში აღნიშნული იყო „პიესა ვერ სააბზოიუნეინებმა ითამაშეს, შემდეგ ქან ჰუესთაველელებმა წარმოადგინეს ქართულ ქანაშესტოცა, ოვაციების პირველი ტალა მიწუნარდა, ქართველმა მსახიობებმა ტაში დაეცრეს და მასურებელთა დარბაზიდან სეენაზე სათითოდ აიყვანეს. თავიანთი რილუბის გერმანელ დღმელიორები. მსახიობები ერთმანეთს გულითად ეხვეოდნენ. თეატრის გენერალური დირექტორი პერმან ვედეკინდი, რომელიც ამ შეხვედრას ინიციატორი იყო, ვველას სათითოდ ჰკონცერდა. აღფრთოვანებულმა მასურებელმა ეს დამიზობადა სადამოს ყველაზე სუვეთესო ნაწილად მიიჩნია. აღარ წყდებოდა მქუზარე ტაში, ოთხი საათი მომდინარეობდა თეატრული წარმოდგენა. თეატრის დიდი გულშემატკივარი უნდა იყო, რომ ერთ საღამოს, ერთი დიავივე პიესა ორვერ ნახო, ვრთხელ შობლიერ ენაზე, ვეორეთ კი — სულელად ვანსხვეებულ უცხო ენაზე, მითუფეტეს, თუ იგი უცხო სულეირ სამყაროში ვარკვევასაც მოითხოვს. მასურებელთა მოზღვავებამ ყოველგვარ მოლოდინს ვადაპარბა.

ეს ვარბეობდა, რომ ვერმანელების და ქართველების ეს თოსილობა თეატრების ურთიერთშედარებად არ იქცა, უბრალოდ აბსნება: ორივე ინსცენარების დამდგმელი იყო რეჟისორი რომერტ სტერვა. (ქართული სპექტაკლი რეჟისორ თებერტ ჩხვიძესთან ერთად). ვანსხვეებმა შეიძლება იყოს მხოლოდ ზოვერთ რეჟისორულ დეტალსა და ნიუანსში. პეესის მთავარი კონცეფცია კი უვეალაია. თუ მაინც დამაინც შევეცდებით ვანსხვეების მოძებნას, ეს ორივე წარმოდგენაში შეიძლება მოიხასოს. ეს არის უმთავრესად, ერთი მხრივ, თვითმყოფადი იფზორი და, მეორე მხრივ, სეედო, რომლითაც ვამსკვალელია ქართველი მსახიობების თამაში. როდესაც რუსთაველები რამბის წინ იდგნენ, ტაშის ვრიალში, დალილები და გულაბრუნებელი, მაშინდა მიხვდა ვერმანელი მასურებელი, რომ დაქვრივებულ და ხელახლა ბედის მამებელ მამის ამბავში, რომელსაც თავის ოჯახისა და ვაქიშვილის საუბედროვ ვაქი შევიძინა, დადი აზრია ჩაქსოვილი.

ორივე დადგმას შორის სხვაობას უპირატესად ვანსხვეებელი ტემპერამენტი ქქნის. მამის — ბეკინას ხელახლად დაქორწინების ამბავი ფრიც ბრიუნსკემ მეტისშეტად თავდაპირილად და შეზღუდულად წარმოგვიდგინა. ბუნებურ ზაქარაძის ბეკინა უნ ირონიული, უმმაკი და ფლორცია. ქართველების თამაში შესამწევია ერთი რამ: ქარწინება მიხეც მამაკაცებსაც კი სიამოვნებას პირდება, მაშინ როდესაც ბრიუნსკე მას ნაწილობრივ დამამამებელ მოვალეობის აღსრულებად მიიჩნევს. ამ თვალსაზრისით რომ მიუხედავთ კლდაშვი-

ლის პიესას, გასაგები გახდება რატომ შეიკავა ავტორმა თავი მისთვის კომედია ეწოდებინა. ამას მიხვდა გერმანელი მკვლევარი და ეს დასაფასებელია.

გიორგი გეგეჭკორის პლატონი ლიტარ როლანდის პლატონისაგან იმდენად ამ სახელისათვის შესაფერა სიბრძნითა და ფილოსოფიურაობით არ გამოირჩეოდა, რამდენადაც სარკისტელოზით. ლიტარ როლანდები თავგებდა შეოლის როლს კეთილი ეშმაკობით ანსაბიერებს, გეგეჭკორის პლატონი, ხმელ-ხმელი და წვეროსანი, თავის სიმძლეილს ხსნის საღარბით და არა სიხარბით. კომპარული სიზმრის სცენაში იგი თითქმის შექსპირული მასშტაბის სიტყვიერ კრეშენდოს აღწევს. მთხრობელის ტექსტი მან გერმანულად შესარქვა, რაც არ შეიძლება სავანგებოდ არ ადინიშნოთ, როგორც მკვლევარისაგან მშვენიერი ექსტა.

რუსთაველელთა ანსამბლში, როგორც ვარსკვლავი, ისე გამოირჩევა რამაზ ჩხიკვაძე ახალ კირილს როლში. იგი თავისი საარბობურენელი კოლეგისაგან, როლფ არდტისაგან განსხვავებით, რომელსაც თავი არაბუნებრივად ეპირა, შეტად გრაციოზული და დაბეწვილი ჩანდა. არნდტი ცდილობდა უფროლიათა და უფროტროლი ექსტრემულითი შეეშინებინა გარსკოვნი. მისი ქართული კოლეგა მის ქობდა სისხარტითა და ცხოვრებისეული სიმართლით. იგი დინამიკს ჰგავდა, რომელმაც ყოველ წუთს შეიძლება იფიქოს.

თუ ბევრი რამ ქართულ სპექტაკლში უფრო აკანთობს და უფრო მეტად კომპერია, ეს იმიოთა არის განაპრობებელი, რომ ქართველებისათვის პიესის ტექსტი და პერსონაჟთა სუფიერი სამყარო უფრო მახლობელია. მაგრამ მიუხედავად ამისა, მათაც ჰქონდათ ცოტადილი ხარვეზები. ქართველები უკეთ და პარპინიულად მღეროდნენ (ახლა ვლას აოცებს ეს). მაგრამ ზოგჯერ საარბობიუკნელები უკეთეს შთაბეჭდილებას ტოვებდნენ. მაგალითად, კარლი საკანდელიძის მაკანკალი არისტო ზომანუ შეტად სსსსკოლა თავისი ელვარე ღიმილით, რომელიც სრულიად მოულოდნელად შეიკივლება ხოლმე (ამით იგი ცოტათი ვავონებს ღვი და ფიქსეს). რანმარდ მიუზიკის მიერ როლის ელვარივად გაპრება უფრო მიზანშეწონილია. გრეგორ ტრანდორდი უფრო სსსსკოლა ვალოკეპს ფეხმძიმე ქალის ნერვიული ფესფესს, ვიდრე მისი ქართული კოლეგა.

მაგრამ ეს მხოლოდ რამდენიმე უმნიშვნელი ნიუანსია: რაც მთავარია, ამ სპექტაკლს მუგობრობის დიდი ელვარალობა ჰქონდა.

7 ივნისს საგანმედიო მასალებს გადაუხედა ყოველ დღე სწერია გახვლებში ჩვენივის ნაენობი სიტყვა — „გორგია“. ჩვენი კვირეული ახლა აქ ყველაზე სენსაიური მოვლენა.

„სამანიშვილი“ დღეს დილის წარმოდგენა უნდა ყოფილიყო, მაგრამ უმაღლეს მსაფეოლებში გამოცდებია. შეიძლება მსაფეოლებში წარსო, და სულ მოხსნეს. ვადაფუდა დასკენით კონცერტზე წარმოდგენის მხოლოდ ნაწიეტი გვეთამაშა. მაგრამ ნახვის მსურველები იმდენი აღმოჩნდნენ, რომ ვადაფუვატებო, იგი მთლიანად შეეასრულოთ მესამე განყოფილებაში.

...სცენაზე მარტო ვერამ საღარბე დგას. მკვლევრები სულგანაბელი უსმენს ქართულ ლექსს და გრანობს ვალაკტიონის პოეზიის სილიქსს. დარბაზს გადავხედა: ერთ კაცს თვალეზი ცრემლებით ავსებია და ორივე ხელის თითებს იჭამს, თითქმის ქეთიანს ასერებსო. იგი თავს თანდათან დაბლა ხრის, რადგან შეებრალებელია ვალაკტიონის განაენი:

**ვით სიმოხიდან აღიავირო,
შე ქოჩხებით ვარ დაფარული...**

იმ უცნობმა ქართული კარგად იცოდა. აგრ გერმანელიც, საიმოვნებისაგან სავარძელზე გადაწოლია, თვალეზი მოუნაბავს და აენანასავით ისმენს გურამის ველშიაშქელომ ხმას.

ბოლო ნომრად კვარტეტმა „სულეო“ შეასრულა, სცენაზე „რუსთავის“ მომღერლები შემოვიდნენ და სიმღერა წამოიწყეს, მათ ქართული ოპერის სოლისტები შეუერთდნენ, შემდეგ რუსთაველის თეატრი, საარბობიუკნის მსახიობები და ყველანი „სულეოს“ შელოლიას ემლოლოთ.

კონსტანტინე ვარდელი პარტესაკ ანიშნებს ავეყვიოთ, ქარ გაუბედავად შეგვიერთდნენ მსურველები, სიმღერა თანდათან მოლონიერდა და მთელს დარბაზს მოეფინა.

**ეგ არის რახაც ეძებდი,
მორჩი და მოიხვეწეო,
დღე დაიღამე აქ ტუბილად
და ღამე გაიფენეო.**

სიმღერის დასასრულს ერთმანეთს ეცილებიან ორტორები, მომლოკელები, ველშემატევირებო, სიტყვებით გამოლიან ოთარ თავთაქშვილი და პერმან ვედეკინდი. სცენაზე ქალკის ოპრბურტომისტრი ფრიც შესტერი ამოღას. იგი ჩვენს მიწისტრს გადასცემს ოფიციალურ წერის ჩვენი მთავრობის სახელზე, სადაც ნებას იბოვის, რათა შეგობრობა ჩვენს ქალკეებს შორის ტრადიციად იქცეს და ყოველ წელს მოხდეს შემოქმედებითი კოლკტივების გაცემა-გამოცემა. შემდეგ ხვეენა-კოცნა და გამოშვებობება... და ყოველივე ამის შემდეგ კ. ვედეკინდი გამოაცხადა: „შესდგება მესამე განყოფილება, დავით კლიდონის „სამანიშვილის დედნიაცვალი“ რუსთაველის თეატრის დადგმით — და რადგან ღამის თორმეტი

საათი ხედავდა, დაემატა — მსურველებს გახივთ ღარივით“.

კონკრეტი ვათვალისწინებელი ორი საათის მაგიერ ოთხ საათს ვაგრძელებდა, აღარც ვფიქრობდით, თუ ეთამამებდით. უკვე ღამის ოთრმეტს საათია. ზღაბი დაიღალა, პარტერი განხვავდა.

დავიწყეთ უხალისოდ, გოგომ აიღო წიგნი და ამჩურვალ ქართულად დაწყო:

— ბეკია სამანიშვილი ღარიბი აზნაური იყო...

გზივარ და ვფიქრობ, ვის ინტერესებს ამ შედეგზე, გერმანიაში, როგორი აზნაური იყო ბეკია? საერთოდ ვინაა, ბატონო, ეს ბეკია? ასეთი განწყობილებით ვადავებდე ბუხუტი ზაქარაძეს, იგი სახეზე წამოწითლებულიყო და გაავებულ შეიღს საყოველთაოდ მუხლებში მოხირლი ვეუდრებოდა.

— მემო ადამიანი, ვარ შეილი!

ჩემი აზრებს შემპრცხვა, ვინს მოველი და მიუხედავად, ვინც იყო ბეკია. ადამიანი იყო და ადამიანური უფლებებისათვის იბრძოდა. ყური მიუფუტე მისი შეილის — პლატონის სატყუარასა.

შემდეგ ყველაფერი ჩვეულებრივად წავიღა. პარტერიდან ჯერ სიცილი შემოიჭრა სცენაზე, მერე ზარბაზი, მერე ტაში; ჩვენ კი არაფერი გვაფარებდა და როგორც გვიოხრებს, ასე დაძაბულად, საინტერესოდ და კარგად ეს წარმოვღვეს ჩერ არ წასულა, მსახიობები თითქმის ერთმანეთს ეკიბებოდით. აღარავინ ფიქრობდა დროზე. ეს იყო ერთი ამ საუკეთესო წარმოდგენათაგანი, როცა ყველა და ყველაფერი ემორჩილებოდა მხოლოდ შთაგრეხვას. პერმანიკი კი, რეკვიზიტორი-ბიჭი — ჩვენი გულშემატკივარი გამბდარყო და სიხარულით უხიარებდა შთაბეჭდილებას გერმანულ სცენის მემანქანეს.

9 ივნისს: ქართული კვირულის დასასრულს ბერმან ვედუკინმა მივვიწყეთ თავის აგარაზე. „კვირული“ ეტყვა, ერთ კვირას უნდა გავაჩვენებელიყო, ასევე დაიბეჭდა აფიშებშიც და ამიტომ ეს სახელი შერჩა, თუმცა ათი დღე გაგრძელდა.

დალის თერთმეტ საათზე, ვედუკინდის აგარაკისკენ მსახიობებით დატვირთული ორი ავტობუსი დაძრა.

აგარაკი არც ისე ახლოს უფიდა. ორი საათით ვიმზავრეთ: აქედით მოფერი არავითარ შემთხვევაში არ დაარღვევს წესს, საგზაო ნიშანზე წერია 60 კილომეტრი და ეს კანონია. და ამ ფართო, სწორ გზაზე ასე გვიჩვენება თითქმის ურმით მივჩანანალებდეთ.

მანქანამ სულს უცლო, ჩინს მივაღწიეთ. ვე-

დუკინდს ჩვენივენი შვენიერი სურბარბი მოეწევა: ალუფის კარზე დიდ კურბით აწერია: „ვედუკინდაშვილის აგარაკი“. თვითონ „ვედუკინდაშვილს“ დაუხვრავს სენაური ქუდი, ხელში ჩონგური დაუჭერია და მსახიობებთან ერთად „სულკოს“ სიმღერით შემოგვეგება. ჩვენ სიმღერას აყვებით და ხელიხელჩაკიდებულნი შევედით ეზოში. თავის ქნვეით შემოგვეგებენ პატრონის საკმაოდ ჩასტუმბული ცხერები...

გამოვლმა ეზომ ჩვენი კაცები ფეხბურთის თამაშის ზისათზე მოიყვანა. ვენდებდალ განაწილდნენ. მგაჩრებდალ ოთარ თაქთაქიშვილი და ზურაბ სოტკიალა დაავეეს. ყოფილი სპორტსმენები კარგად თამაშობდნენ, კიდევ ახალი ნიჭი, გამოავლინეს. ოთარ თაქთაქიშვილზე აღკალობრივი პრესა იმასაც წერდა, რომ აღრეულ წლებში თვითონ სპორტსმენი პატარა მუსიკალურ ნოველებს წერდა სპორტული თამაშობებისთვისო.

მსაბინძვლმა სახლში შეგვიპატრია. მაგიდებზე ტბბლდელი უხედალ იყო, კვლავს კი ჩვენი კვირუტლის აფიშები და სურათები ამშვენებდა. მოიტანეს ჩაი, ყავა, მარწყვის, ლიმონის ტორტები, ჩვენ კი გვეთა, — და რამაზში მოხსნა ოხუნჩობის გუდას თავი: „ამ ცხერებს რომ თამოყვარებაჲ პქონდეთ, თვითონ მოიკლავდნენ თავისო“.

უკვე ემესი საათი იქნებოდა, როცა გვიოხრეს აქედან კოტეჯისკენ წავიყვანათ და იქ გავიმსაინძლდებით თქვენებური მწვანეებით“. დაიმედებულმა ჩავსხუდით ავტობუსში.

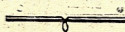
ძალიან საინტერესო აღვიღე წავიყვანეს — და მართლაც ქართული პერ-მარალით გავვიმსაინძლდნენ... სანამ შწვადები მიზინებდა სამახსოვრო საჩუქრები მოგვართვენ. ჩვენი კვირუტის ემბლემიანი კაფელის ფარები და მუდმივი კალმები, რომლებიც ორი წელი გავლენს, შემდეგ კი ისევ ჩამობრძანდებითო.

საბანკეტო დარბაზში სტუმრებიც ბეგრა დაავებდა.

გვიან ღამით დავბრუნდით. ჩინს, ვერც დღის დავისვენებთ, აღვზნებულები ვართ და დამერებებით დაფუარფუარებთ სასტუმროს დარეფებში...

11 ივნისს, დალის ექვს საათზე სამზავრო მზადებას შევედქეთ. სასტუმროსთან ვედუკინდს გველოდა. თავისი მანქანის საბარგული სულ ვარდებით აუვსია, და ახლა მათ ჩვენს მისართმეველ აწეობს.

სულ ორსაათნახევარი გავიდი და ჩვენი თვითმფრინავი მოსკოვში დაფრინდა. იქედან თბაღისისკენ გამოვწიეთ.

ბუნების პირობები

პარბი წიგნი

ნარკვევი ჩემს დღევანდელ ლატერატურულ ცხოვრებაში ერთ-ერთი მთავარი წამყვანი განრია. იგი საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე ცალკეულ მოვლენათა მხატვრულ აღწერას შეიკავს და, სოცელის მსგავსად, ადამიანის ამ საზოგადოებრივი ცხოვრების ერთ საინტერესო ეპიზოდს იღებს. მაგრამ როგორ? ეს თვით ნარკვევის ავტორის ნიჭსა და ხელოვნებაზე დამოკიდებული. კარგი ნარკვევი დიდი აღმზრდელობითა დანიშნულების პატარუბელია. ასეთი კარგი, ცოცხალი, კონკრეტული ნარკვევებისაგან შესდგება თ. ბიბლიურის წიგნი „ჩქარა“. აი, მაგალითად, „ველი შარადელი“ — აქ წარმოდგენილია კახეთი მებრძოლის, ერთ-ერთი პირველი კომკავშირელის, რევოლუციონერის — ბორის ძნელაძის ცხოვრების მხატვრული „მგზავრო შეგრები“, — აქ კი კავკასიის დამცველთა სახეობა წარმოდგენილია. პირველი — „შწყვესტური“ — ამ სათაურის ქვეშ მოცემულია ცალკე მონაკვეთები: „გახსენება“, „ნოღაეთი“, „თავაკია“, „საჩქალი“ და სხვ. მთელი ეპოპეა ავტორის მიერ შეტად საინტერესოდ მოთხრობილი, ეს მართლაც რომ პოემაა, ერთ ვრცელ ქაჭუჭ შევიდრად ჩამოშწკრავებული ამბებით. აქ მოცემულია ფერები, ხასიათები, ადამიანის გარჯისა და საქმელებთან ბრძოლის მღელვარე სურათები. ეს მოცულობით პატარა მოთხრობები თავისი ნივანებით, — მალაქმხატვრული ნაწარმოებებია, სადღე პირველ პლანზე ადამიანია, ნამდვილი შეილება ბუნებისა — მობრძიდები, ყრმები, მოხეტები, — შრომისა და დეაქლის სიტუბებთან რომ განგაცდვიანებენ და შწკრავილ მათთან არის — სელი და გულით... „უხმობის მინდისა“ — ეს უკვე ბუნების დაცვის ეხება — ტყე დედაბუნების სიცოცხლის დიდი განსახიერებააო, და ორბინალობა ავტორისა აქ იმაშია, შეტად ღრმა და აზრიან საუბართან იმდენ ცოცხალ მაგალითებს ეიწუ-

დებით, — ბუნებურად ლელავს გული, მდიდრად და ვინება.
 „ბუნების უხილავი ხელი მაჩვენებ ფლობს ფუნქსა და საქრეთელს, საოცარი სიფაქიზით წერს და აქანდაკებს...“ და ამის სააღუსტრაციო სურათები და სახეები, რომლებსაც კვათლებს მწერალი აქვე, მამატრ ემოციებს იწვევენ. ბუნების ესა თუ ის რეალური სურათი ზუსტად არის აღებული, მაგრამ აუვანილი ამ დონეზე, თითქოს თქვენ თვალწინ უნიჭიერესი ფერმწერლის ტილია გადამილილი; როგორც აუვა კემპარტი ქმნილება, ბუნების ქმნილებაც ვერ იტანს უდიერ შეხებას, — უდიერი ხელი უმადვე არღვევს „პარმონასა“, — წერს ავტორი.
 წიგნში ცალკე რუბრიკით არის წარმოდგენილი „კრიტიკული წერილების სერია სათაურით: „ლიტერატურული ფერცლებიდან“ — ამ ხასიათის წერილთა შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს „რეცენზია მუხრებელზე“, თმცა თეატრმოდენები ამ თმას ვაყვრით, აქა-იქ ეხებთან ხოლმე, მაგრამ დასახელებული წერილი განსაკუთრებული სიღრმით და შეხედულებათა სიახლით ხასიათდება. ამ წერილში პრობლემური, უადრესად სადისკუსიო და დამაფიქრებელი საკითხები წამოჭრილი თეატრალური ხელოვნებით დანტერესებული ადამიანისათვის:
 „რას წარმოადგენს, პოლის და ბოლოს მუხრებელი, როგორია მისი „სოციალური“ ესთეტიკური თუ უთიერო სახე... უკველივის ცამდე მართალია, როგორც გვიყვარს ზოლმე ხელაღებით თქმა, თუ ზოგჯერ თვითონაც სცოდნეს; თუ სცოდნეს, სად ეფიით ამ შეცდომების საფუძველი; თვად მუხრებელში თუ ხელოვნების ამ ნაწარმოებში, რომელსაც მუხრებელი იწინებს თუ იწუნებს...“
 წერილის ავტორს მუხრებელი შიანია სპეტაკელს ერთიან ნაწილად და საშართლიანად შეინშნავს, რომ თეატრალური კრიტიკისუბის მიერ ეს გარემოება სრულიად იგნორირებულია. ავტორი ერთგვარა მოკრალბით გვი-

* თამაზ ბიბლიურია — „ჩქარა“, საქართველოს კ. ც. -ის გამომცემლობა.

ზიარებს თავის აზრს, მას სურს საერთო დაკვირვებები გაუზიაროს მკითხველს (იმავე მსურველს) და ამ გზით ვინმეს აღუქრას ამ საკითხზე უფრო ფართო და საფუძვლიანი მსჯელობის სურვილი. მართლაც ბევრ საინტერესო მასალას გვაწვდის ავტორი, ეს არის სხვადასხვა ხასიათის თეატრალური სანახაობების მსურველთა პორტრეტები, გვიჩვენებს სხედლობრ, რა არის თვითმული მათგანის სპეციფიკური თვისება, როგორია მათი ემოციის გამოვლენების, სპექტაკლის დანახვის სხვადასხვა თვალი; ავტორის უურადღების საგანი ქართული მსურველებია, თუმცა, ამავე დროს, არ აკლებს ცდას მოგვეცეს საერთოდ მსურველის გემოვნებისა და ემოციურობის ზოგადი ნიშნებიც.

„სპექტაკლი უღონო, თუ მსურველები მოუზადებელი“ — ამ საკითხის ორგულე იმდენ საინტერესო მონახრებებს და მავალათებს იძლევა მკვლევარი, იმდენ საინტერესო ცნობებს, სასაიმოვნოდ მოსასმენ შემოხვევებსა და საუბრებს, საერთო დაკვირვებებსა და უშუალოდ განცდილს, რომ ყველა ამის მოტანა აქ შორს წავიყვანდა. რა უველა ეს ერთი მიზნით: ხელოვნების აღამიანებს მოგაძებნო ხალხთან მისასვლელი ახალი ფორმები და გზები. ამ ძიების ნიშნითა თუთ ეს წერბილი, სინთლით განმუქებული, საკითხის ღრმა შესწავლისა და განმარტის შედეგი. ნაყოფსაც უშუალოდ მკითხველი იმეც.

წერბილი აღმზრდელითი ხასიათისაა. ავტორი თავის მონახრებებს ამ მზრე შემდეგნაირად აუკლიბებს:

„ზავლობიდანვე შევაჩვიეთ აღამიანები ხელოვნებაზე გაიოლებულ წარმოდგენას. მან იცის, რომ ხიღის აშენებას იწინებრი სჭირდება, ოპერაციას — ქირურგი, — ეს დალოცილი ხელოვნება — კი ისეთი უზრალო რამ არის, ყველას ზელი მოუწდება...“ და მოჰყავს მავალითები, განა ვაგონილი. უშუალოდ ნახული და განცდილი. განსაკუთრებით მკაცრია ავტორი, როდესაც უნებური სარკახით აუღენს ნაყს, ზოგჯერ რბილ იუმორშიაც გადადის, რაც მკითხველში ნაღვლიან ღმიღლს იწვევს.

„მსურველის გემოვნებას ღრმა შესწავლა სჭირდება. ვერაფერს შეგპატებს მათ გემოვნებაზე არც ზრმად მინდობა, არც მხოლოდ გაიციხვით ლაპარაკი“, ერთგვარი სიტატობებითა და სიმწარით შეზავებული აღსარება ამ წერბლის ავტორისა გვამცნობს ერთს — მისივე სიტყვებით:

„თეატრს გარკვეული უნდა ჰქონდეს თავისი პოზიცია, იცოდეს რისთვის იზრტვის და რის მოპოვებას ცდილობს, რას ამვიდრტებს და რას უარყოფს“. „მსურველის აღზრდა, მისი კვშიმარტი ხელოვნების ღონემდე აყვანა თეატ-

რის მთავარი საფიქრალი უნდა იყოს“. ასეთი აზრები შეიძლება ახალი არტისტულმება ეს თეატრზე ოდითგანვე შექმნდლი მკითხველზე იყოს, მაგრამ საქმეა რა სახით მოაწოდებ მკითხველს შენს აზრს: ცოცხალი, უშუალო დაკვირვებებით, სავნის სუბარულით, ტყეულით და სიხარულით, თუ უზრალო რიტორიკული მსჯელობით! ხსენებული წერბლის ავტორისათვის რიტორიკა უცხოა.

მინდა ამ წერბლთან დაკავშირებით ჩემი პირადი მონახრება ვაუზიარო მკითხველს სწორედ მსურველის თეატრისადმი გულგრილობის ზოგერთი მიზეზების შესახებ; ვფიქრობ, ვამორჩა იგი წერბლის ავტორს:

ჩემს დღეიანდელ თეატრში ძალიან დამქვიითდა მეტყველება. ეს იმეშის თითქმის ყველა მსახიობზე. საკმაოდ ნაცადი და გაწაფულნი, შესანიშნავად მეტყველი მსახიობებიც თითქმის დემორჩილენო უმეტყველო მსახიობების გაეღენას. მოგხსენებთ, მეტყველებას და განსაკუთრებით სცენარ მეტყველებას რა მნიშვნელობაც აქვს. ამაზე საუბარი „ღია კარებში შეტრას“ ნიშნავს, მაგრამ გვაკვირვებს ამ საკითხის ასეთი იგნორირება. ამასთან შედარებით სულ უზრალა ის, რასაც რეცენზენტები და შემამებლები მტყეიუნულად განიციდან ხოლმე. მავალითად, სპექტაკლის სხვადასხვა კომპონენტებს — მსახიობის ოსტატობას, რეჟისურას, მხატვრობას, მუსიკას, ქორეოგრაფიას, ვანათებას, — ეს ყველაფერი სპირითა, მაგრამ თითქმის არც ერთგან არ არის ნახსენები ის, თუ როგორ მეტყველებს მსახიობი: იყარება ბეგრა, მარცვლი, სიტყვა და არა იშვიათად მთელი წინადადება, სცენიდან იმის ხოლმე ჩურჩული, სიტყვის ნაცვლად გემის რალაც სუნთქვის მავარი შიშინი, კბილებში, პირის ღრუში ჩახშული ბეგრები და უცებ მოულოდნელი წამოყვირება, თითქმის ესეც დიდი გრწნობის გამომხატველიაო. მაგრამ ეს ყვირილი მხოლოდ ყვირილად რჩება — ბეგრები, მარცვლები, სიტყვები, აქაც სადღაც იყარება, იჩქვალდება. მსურველები წვალბის, მაგრამ ურიგდება, ვინაიდან ასეთი მეტყველება ისე განმტკიცდა, იგი ცთდაკანონებულ მოვლენად მიანჩია, — სიმავგეროდ, თეატრში არც თუ ისე ხალხით მოემართება.

და ასე: ცუდი მეტყველება დრამატულ თეატრში ყველაფერს წახლენს ხოლმე. შემამარწუნებელია, როდესაც გატერენილია დარბაზი, იქნებ რამე ვაგიგონოთო, და მსურველები ერთმანეთს გადაუჩურჩულებენ ხოლმე — რა თქვაო მსახიობმა. და, მეორეც: კარგი იქნება თეატრის გულშემატკივრებმა მოტრიდებლად ამხიღონ ისეთი სპექტაკლები, წარმოდგენები თუ სანახაობანი, რომლებიც მხოლოდ უგემოვნო მსურველებს მიიზიდავს. სანახაობა ყოველთვის და ყველგან თავის სიმძლავზე უნდა

იდგეს, რომ თეატრმა არ დაეარგოს შეგნებუ-
ლი, დინტერესებული, რიგიანი აუდიტორია.

ავტორის წიგნის ბოლოსათვის შემოუნახავს
ბრწყინვალე ნოველები — რუმბოიკით: „ნანადი-
რევი“. ამ ნოველების წამოთხვევას ერთი აზრი
გვიპრობს: ნუთუ ეს ჭიკიტანი მასალა ამდენ-
ნის მხოლოდ მწერლის უბის წიგნაჲს საყუ-
რება იყო? ცამეტი ასეთი ნოველიდან ვერც
ერთს ვერ გამოყოფ, ყველა მათგანი საკეთარი
თემის, აზრისა და მიზანსწრაფვის გამომახატვე-
ლია. მე, როგორც მასწავლებელი, სურვილია
შემიპყრო ეს ნოველები უკლებლივ მოთანდებს
სასკოლო კრესტომათიგში: ამ ნოველებში
გარდა შესანიშნავი ენისა (რაც ამ წიგნს საერ-
თოდ ახასიათებს), — სადა, მსუბუქი ნამდვილი
დარბაზბერი ქართული ენისა, ისეთის, რომ
მელსაც ბინჯს ვერ უშოვო, მოყვებელია, უამ-
რავი შეგონებები, მაგრამ ემიგრირებ.— არა რი-
ტორიკული მსჯელობით; ეს არის სწორედ ის,
რასაც სურათებით, სახეებით აზროვნებას უწო-
დებენ. ასეთია: „შველი“, „სიტყვები“, „დამ-
შვიდობება“, „ყუაჩია“, „ცის გახსნა“ და რამ-
დენი უნდა ჩამოვთვალო, — თითქმის ყველა.
— ერთნაირი სიტყბოთი და სიამით საკითხავი...
დასასრულ კიდევ ერთი:
დღეს იმდენად განვითარებულია ჩვენი მკით-

ხელი პოპულარული გაფორმებული წიგნებით,
რომ მყიდველი წიგნებისა, წიგნის მწერლებს
ლიც კი უყურადღებოდ ტოვებს. მე, არცთუ ისე იშვია-
თად მყიდველია წიგნისა, სრულიად მოულოდ-
ნელად მალაჩის რაფაზე დაინახე წიგნი, რომ-
ელმაც მიმიხიდა უდის სისადავით. სათაური —
„ჩქარა“ — ფეროგალიფების ნაცულად ჩვეუ-
ლებრივი ქართული ასოებით არის დაბეჭდი-
ლი, თუმცა აქლია ქართული შრიფტის თვი-
სობრივი აგებულება—სიმრგვალე. მაგრამ ჩემს
ამ გამოფიქრებას ჩრდილი გადაეფარა, როდ-
ესაც წიგნის კითხვა დაეასრულე და ხელში
შემჩნა სრულიად დანგრეული ფურცლები. ეს
იმის გამო, ალბათ, რომ კითხვის დროს დაბ-
რკობება — არც თუ ისე მცირე, — მგლოზებო-
და: უხეში ჩარევის გარეშე წიგნს ვერ ფურც-
ლადღე, ისე იყო ჩაჭრილი ფურცლები ერ-
თმანეთში, მგოთხედი დაბეჭდილი გვერდებისა
აღარ ჩანდა.

მაგრამ, არა უშავს, უდამი ამ წიგნს მე თვი-
თონ ჩავსვა!

ზაზო მუხლიძე

საქართველოს სსრ სკოლის დამსახურებუ-
ლი მასწავლებელი

ლიტერატურულ-ენათმეცნიერული ნარკვევები

როცა მკითხველი შოთა ძიძიგურის ალა-
ხან გამოცემულ თითქმის ექვსასვერდიან
წიგნს „ლიტერატურულ-ენათმეცნიერულ ნარ-
კვევებს“ გაეცნობა; თაღწინ წარმოუდგება
საყუარევი საგნის დიდი სიყუარული, რომელიც
ავტორის ყოველ სტრიქონში ჩაუქსოვია, შეც-
ნიერული ყელავის სიღრმე და სიფართოვე გან-
სწავლულობის პორიზონტისა, ურომლისოდაც
ნიჭიც უქმი იქნებოდა, შრომაჲც ამოი და მი-
ზანიჲც — მიღწეველი.

ბედნიერება მთელი შენი ძალი და უნარი,
მთელი სიცოცხლე დედაენის კეთილდღეობას
შოახმარო. ეს ბედნიერება წილად ხედა შოთა
ძიძიგურსაც, რომელმაც უკვე თავისი ცხოვრ-
ების მეშვიდე ათწლეულის ზღერბზე შედგა
ფიხი და დღესაც ახალგაზრდულ ენერგიით,
დაუტყრობელი სიყუარულით ემსახურება ქარ-
თულ ენას, ქართულ ლიტერატურას, მთელ
ჩვენს კულტურას. სწორედ ამ უანგარო სამსა-
ხურის გამოხატულებაა „ლიტერატურულ-ენა-
თმეცნიერული ნარკვევები“.

სამეცნიერო ნაშრომის ენა ლალი და წარ-
მტავი უნდა იყოს, რაც ვარჯად იყის შოთა
ძიძიგურმა. მაგრამ მარტო ამის შეგნება რას

უშველიდა, საენათმეცნიერო საკითხების კვლე-
ვა-ძიება მისა სტიქია რომ არ იყოს, დიდი
ალო, საკვლევი საგნის სიყუარული, განათ-
ლება, ვარწმობა და ტემპერამენტი რომ არ
ქონდეს მომადლებელი. ალბათ ამიტომაც
არის, რომ საჩუქენო ნაშრომში მეცნიერული
კვლევის სიღრმე-სიზუსტე და ენის სისადავე-
სილამაზე ისტატურად არის ერთმანეთს შე-
ხამებული.

სარეცენზო ნაშრომის ავტორი ბერე სე-
ინტერესო საკითხსა ჰქვანს შექს. წიგნში სამი
განყოფილებაა. პირველი მწერლის ენას ეძღ-
ვნება, მეორეს „ქართული ენის თეგადასავა-
ლი“ ჰქვია, მესამე კი ქართული ენისა და კუ-
ლტურის მკვლევარობა სამეცნიერო მრლავეუ-
ბას აწეჭებს და მათი ცხოვრების უმთავრეს
მომენტებს მიმოიხილავს.

განყოფილება „მწერლის ენა“ შოთა რუს-
თაველის ენის საკითხების განხილვით იწეება.
მკვლევარი გენილური პოეტის ენის საფუძ-
ვლებს ხეხება და სიმართლიანად წერს, რომ
რუსთაველის ენა შრავლასუენოვანი ქართუ-
ლი სალიტერატურო ენის ნიადაგზე ამოიზარ-
და, რომ რუსთაველზე ადრე ქართულმა ენამ

კლასიკურ სრულყოფას მიადრია; ბიბლიის მთარგმნელებმა, ჰომეროსებმა, ქართლის ცხოვრებას ავტორებმა, შერატულემ, მთაწმინდელებმა და სხვებმა აღორძინეს და ააყვავეს ქართული ენა.

შ. ძიძიგურის „ვეფხისტყაოსნის“ ღრმა ენობრივ-მეტყველებით ანალიზით ნათეს ხდის, რომ „შოთა რუსთაველმა ხალხურ მეტყველებასზე დაურღნობით ასაღო. მიმართულება მისცა ქართულ სალიტერატურო ენას“, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორი არ თავსდება ენობრივი პარტიკულარიზმის ჩარჩოებში — მისი საყრდენია მთლიანი ხალხური მეტყველება“. ქართული ხალხური ენა კი, — როგორც იქვე ამბობს ავტორი — რაი ძირითადი ნაკადის — აღმოსავლურ-ქართულისა და დასავლურ-ქართულის გაერთიანებაა. „ვეფხისტყაოსნის“ ენის აღნიშვნაში ქართული ენის ორივე განსტოლებაა წარმოდგენილი.

შეცნიერი ცხადყოფს, რომ რუსთაველის ენას, უპირველესად, სამხრეთ საქართველოს მეტყველება ასახდრის.

„გურამიშვილის, როგორც ენის დიდი რეფორმატორის, რაღაც ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიაში განუზომელია“ — ავტორის ამ სიტყვებს დიდი პოეტის ენის გულდასმით განხილვა მოსდევს და მკითხველი რწმუნდება, რომ შერთლაც ილია-აყაყის დიდი წინაშობედან — გურამიშვილის ენის სტრუქტურა... ექვეა საწყერლო ენის განვითარების იმეც შეისტრალში, რომელზედაც იდგენს ი. ჭავჭავაძე და ა. წერეთელი... ასაღი ქართული სალიტერატურო ენის დამკვიდრების ფუძემდებლებად უნდა მიიჩნიათ დავით გურამიშვილი, ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი“.

ილია ჭავჭავაძის, ვინც აკაკი წერეთელთან ერთად სამართლიანად ითვლება ენის რეფორმატორად, ქართული სალიტერატურო ენის ფუძემდებლად, ღრმად ჰქონდა შესწავლილი თავისი დროის ენათმეცნიერების საფუძვლები. შერ, როგორც იგი: კახიშვილი წერდა, „შინდელ ქართულ მეღვთის დანახვა, თუ რაოდენ საგულისში და მნიშვნელოვანი საკითხების გარკვევა შესაძლებელი უნის ნამდვილი ანალიზის საშუალებით“. ილია ქართული ენის საკითხების შეცნიერული კვლევისათვის შედარებით მეთოდურად ერთად დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა „ლნგვისტურ ანალიზს; შეცნიერულ დავიროვნას. თუ რა დიდი ღვაწლი მიუძღვის ილია ჭავჭავაძის სალიტერატურო ქართული ენის ჩამოყალიბებასა და დამკვიდრებას, თუ რა ღრმად ჰქონდა შესწავლილი მას დედენის ბუნება და ხასიათი, მკითხველი ამას კარვად გაეცნობა, როცა შ. ძიძიგურის გამოკვლევას წაითხზავს, რომელსაც ილია ჭავჭავაძე და ქართული ენა“ ჰქვია.

შეცნიერი ქართული ენის წინაშე ი. ჭავჭავაძის დიდი დამსახურების დამადატრეზებელ ბერ საინტერესო და სასარგებლო ცნობას ვეაწვდის; ქართული ენის საწმინდისათვის ვახალხულ დიდ და სამართლიან ბრძოლას, ენის ნორმალისაციისათვის ზრუნვას ილიას დიდად უადვილებდა დედენის საბრძოლვეო საკითხებში ღრმად ჩაწვდომის უნარი, დიდი ცოდნა და გამოცდილება. ქართული ენის გრამატიკული სტრუქტურის სიმდიდრეს რომ ზედავდა, ილია თავის ნაშრომებში, კერძოდ, აღნიშნავდა ქართული ზმნის უბადლო, ჯარსნურ მოქმედობასა და დიდ გამომსახველობითს უნარანობას.

ავტორი საინტერესოდ შემეკებს ძველ, კონსერვატიულად მოაზროვნე თაობასა და ასაღ, პროგრესულ მოღვაწეთა შორის „ცისკრის“ ფურცლებზე ენის საკითხების გარშემო გამართულ პოლემიკას, გვიჩვენებს ამ პოლემიკაში ილიას და მისი თანამებრძოლების სწორ პოზიციას, არქისტთა აზრების უმწეობასა და უსუსერობას.

ილია — ქართული სალიტერატურო ენის საყრდენად ხალხური ენის გამოყენებელი, ილია — სალიტერატურო ქართული ენის ლექსიკური შემადგენლობის ასაღ ცნებებითა და ტერმინებით შემეხები და გამამდიდრებელი, ილია — ენის სიწმინდის დამცველი, პარსირებისა და ქართული სინტაქსისათვის უცხო და შეუფერებელი კონსტრუქციული ფორმების წინააღმდეგ მგზნებაზე მებრძოლი, ილია — ქართული შეცნიერული ტერმინოლოგიის დიდი მოამაგე — ასე წარმოვედგება ეს უმმარაბი მწერალი და მოღვაწე, ქართული ენის შამა შ. ძიძიგურის ნაშრომში. ეს ნაშრომი კი ავსებს და აღრმავებს მკითხველის ცოდნას.

შველევარს დიდი გულმოღვინებით, სიყვარულითა და შეცნიერული სინდისიანებით შეუწყვლია აკაკი წერეთლის, იაკობ გოკცაშვილის, ვეფ-ფშველას, ალექსანდრე კახიშვილის ნაწარმოებები, დამკვირვებია ამ ნაწარმოებთა ენობრივ ქსოვდს. სწორედ ამის შედეგია, რომ მისი დასკვნები ობიექტური და შეცნიერულად დასაბუთებულია.

„მეთოდოლოგიურად აკაკი მკვიდრ ნიადავზე დგას და მისთვის, როგორც ლიტერატურული ენის ერთ-ერთი რეფორმატორისათვის, ენის შინაგანი კანონისიერების გათვალისწინებას ფუძემდებელი მნიშვნელობა აქვს — წერს ავტორი და, დამარწმუნებლად ასაბუთებს ამ სიტყვების ჰეშმარტებას. ქართული ენის საკითხებზე აკაკის საესებით სწორი თეორიული მოსაზრებებისა და მისი დასადასტურებლად, რომ დიდი შტოსანი თავის ლექსებში, პოემებში, მოთხრობებში თუ პუბლიცისტურ წერტილებში პრაქტიკულად მორცილებდა ამ მოსაზრებებს, შველევარს შრავალი მკვალისი მოწყვას, რითაც ცოცხლად გვიჩვენებს თვალწინ

ავაის — ილიას დიდ თანამებრძოლს, გვიხატავს მის ენობრივ პოზიციას. მეცლევარი ერთმანეთს აღარებს „ციკლის“ ერთსა და იმავე ნომერში დაბეჭდილ ორ წაწარმოებს — ბარბარე ჯორჯანის ლექსსა და ავაის ცნობილ „საიღმლო ნარაის“. პირველის შიშვე, მათხველის დამტანველი, ენის მოსატევი ქართულისა და მეორის ნარნარა, მუსიკალური, ლალი ენის ჩვენებით მეცლევარი თავის სამართლიან მოსაზრებას მეცნიერულად ასაბუთებს. იგი გვიჩვენებს, რომ ავაიმ თავისი სიტყვები: „სასაღბო ენა უნდა გახდეს მწერლობის ქვეყნებზე, მისი მასაზრდოებელი წყარო“, პრაქტიკულად განახორციელა და სწორედ ამის გამო ვახდა ქართული ხალხის ფიქრების, გრძნობებისა და მოსწარმებების გამოშხატელო, გულის შესაიდუმლე და სავფარელი მგოსანი.

როგორც ცნობილია, ჯერ კიდევ გასული საუკუნის ოთხმოცდაათიან წლებში გამოიქვეყნა აზრი, რომ „გეო-ფიზიკალს პოეტური მეტყველება დაფუძნებულია დიალექტის მასაღზე, რომ მწერალი არ ემორჩილება სალიტერატურო ენის ნორმალიზაციას და არ მიქცევა საერთო-სახალხო ენის შავსტრალურ გზას“. შ. ძმივერი ღრმა მეცნიერული ანალიზის საშუალებით ამათილებს ამ საკვებით მცდარ მოსაზრებას.

საკვლევ საენის ღრმა ცოდნითა და პატრიოტული სიამაყით არის დაწერილი „ქართული ენის ელტერულ-ისტორიული მნიშვნელობა“. მასში ნახევენება, რომ ქართულმა ენამ — საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ-რესპუბლიკის სახელმწიფო ენამ, რომელსაც დღეს აღორძინების უველა პირობა აქვს შექმნილი, დიდი და შინაარსიანი გზა განვლო განვითარებისა. „ქართულმა ხალხმა უცხოეთისა და მახვილით გამოატარა თავისი დედამ ენა ისტორიული ქართველის გზაზე და შოიტანა დღემდე, როგორც უბრძველესი ნიშანი ერთგულთა თავისდავალობისა და თვითმყოფილისა“.

ნაპირში სიხუსტით, ლაონიტრად და ხატოვნად არის ჩამოყალიბებული ელტერულ-ისტორიული მნიშვნელობა ქართული ენისა, რომელიც იყო „მეგრადი და შემდღებელი მთელი ქართველობისა ისტორიული განვითარების პროცესში, ქართული საწერლობო ენა იყო უველაზე მძლავრი, ელვარე, მჭრელი და დაუმარცხებელი ხმალი, რომელიც საფუძველს უყრიდა წარსულ საუკუნეებში ჩვენი ხალხის თვისებულებასა და დამოუკიდებლობისა“.

მეცლევარი ერთლად განიხილავს ქართული ენის განვითარების გზას, ეხება ქართულ მეცნიერთა დეაწლს ქართული ენაშაქციურების, ისტორიის საერთოთა კვლევაში, აღნიშნავს, რომ ბიზანტიური მწერლობის ბევრი ძველი მხოლოდ ქართული ენის წყალობით არის შე-

მინახელი, და ზოლოს, გვაცნობს შეათე საუკუნის ქართულ ძველს — იოანე ზასიმის ნახსენებებს, რომელსაც „ქება და ღმერთთა თელის ენისაი“ ეწოდება და რომელშიც „ლამადაობითა და სისხარტათ ზაყოყალიბებულთა ფორმლები, ამსახველი ქართული ენის მნიშვნელობისა“.

ავტორი დიდი გულმოდგინებით გაცნობია ქართული ენისა და ქართველი ხალხის წარმოშობის პრობლემას, ქართული ენის წარმოშობის შესახებ არსებულ მასალებს. იგი გვაცნობს მეცნიერულ მიმოთხვენებას და ისტორიულ საბუთებს, ეტიმოლოგიური ძიების მონაპოვრებს. ეს მასალები ინტერესს არ არის მოკლებული და ადასტურებს, რომ ქართველი ხალხისა და ქართული ენის წარმოშობის ფესვები შორეულ წარსულში უნდა ვეძიოთ.

საინტერესო მასალებს შეიცავს წიგნის ის თავი, რომელშიც მეცნიერი ქართული ანბანის წარმოშობაზე გვესაუბრება. იგი დაწერილებით მიმოიხილავს ქართული ანბანის წარმოშობის თაობაზე ლეონტი მროველის (XI საუკუნე), სიმეხი ისტორიკოსის კოჩიენის, იე ჯავახიშვილის, გ. წერეთლის, ნ. მარის, კ. კეკელიძის მიერ გამოთქმულ მოსაზრებებს, ანალიზს უვეთებს თითოეულ ამ მოსაზრებას და ნათლად გვიჩვენებს, რომ იე. ჯავახიშვილმა დიდი მეცნიერული სიხუსტით, სიღრმითა და სინდისიერებით შეისწავლა ეს საკითხი და საბოლოოდ გააბათილა ის მითი, რომელიც ქართული ანბანის გამოკვლევას მესრობ მამოყის მიაწერდა.

იე. ჯავახიშვილის მიერ ჩატარებული შედარებით ანალიზის შედეგად საკვებით გვემითანელა ხდება: 1) ქართული და სომხური ასოების მონახელობა სხვადასხვა, 2) ასოთა თანმიმდევრობა სხვადასხვა პრიციპზეა აგებული, 3) ასოების რიცხობრივი გამოხატელობა სხვადასხვა წესს ემორჩილება. ქართული და სომხური ანბანების შედგენული რომ ერთი პატი იყოს, შემოსხვენული სხვაობა გაუმართლებელი იქნებოდა“ — აღნიშნავს შ. ძმივერი და ამის შემდეგ გვესაუბრება არამედლი ანბანის სახეობაზე — „არამულ დაწერლობაზე“, რომელმაც საბოლოოდ დაავიკვინა იე. ჯავახიშვილის აზრის სრული სისწორე.

საბოლოოდ, შ. ძმივერის დასაცნა ასეთივე ქართული დაწერლობის ისტორია ჩვენა წელთაღიციების მეხეთე საუკუნეიდან კი არ იწუნება, არამედ მისი ფესვები შორეულ წარსულშია გადგმული.

შეაჯამ ქართული სალიტერატურო ენის ძველები ჩვენამდის მეხეთე საუკუნეიდან არის მოღწეული. ავტორი კვლადეკლ მიქცევა ქართული სალიტერატურო ენის რეალურ ისტორიას და იძლევა ამ ენის ძველების (როგორც ორიგინალურის, ისე ნათარგმნის) ზო-

ვად დახასიათებას. ამ დახასიათებას იგი წარწერებითა და პალიმნესტებით იწყებს და უფრო გვიანდელი ძველებით ამთავრებს. როგორც წინის წინა თავებში, აქაც ძალზედ იგრძნობა მეცნიერის დიდი დაჯივრება და ველმოადგიენება, რასაც ავტორი შემდგომშიც ამჟღავნებს, ე. ი. მაშინაც, როცა მსოფლიოს ენებთან ქართული ენის კონტაქტებს განიხილავს და, მაშინაც, როცა ქართული ენის შესწავლის მოკლე ისტორიას გვაცნობს.

ქართული ენისა და ელტერის დიდი მკვლევარების — ნიკო მარის, აკაკი შანიძისა და გიორგი აბულდიანის ცხოვრებისა და სამეცნიერო მოღვაწეობისადმი მიძღვნილი ცალკეულ თავებში შ. ძიძიგური სიყვარულსა და პრაქტიკისადმი აქსოვს და ისეთ დიდ კეთილსინდისიერებასა და შრომისმოყვარეობას ამჟღავნებს, როგორც მადლიერ მოწიფეს ამაგდარი მასწავლებლების მიმართ მოუთხოვება.

სარეცენზიო ნაშრომი ბევრ საინტერესო კითხვებზე იძლევა პასუხს, რომლებიც კი შეიძლება შეათხვედს ნიკო მარის შესახებ დეობადოს. ავტორი ნათელს ჰყენს ნ. მარის ხანგრძლივსა და ნაყოფიერ მოღვაწეობას, ამ დიდ კვლევით შემოაბნა, რომელიც დიდმა მეცნიერმა მრავალ დარკში, ვინათხადა კი ქართველოლოგიაში გასწია, ვინაჲც მის დიდ მეცნიერულ ღვაწლს, გვაცნობს მის სწორ მეცნიერულ დასკვნებს, ამასთან მოწიფის მადღერი გული ხელს არ ეშლის ობიექტური იფრო და კრტიკულად თვლადეს მასწავლებლის შეედომებს, მკვდარ მეორიებს.

ნ. მარის ბიოგრაფიის გაცნობის შემდეგ შეითხველი კვლადკვალ მიჰყვება მისი მეცნიერული მოღვაწეობის გზას. იგი ინტერესით ეცნობა ქართველოლოგიის დარკში ნ. მარის წინამორბედების, ქართული ენისა და ლიტერატურის მკვლევარების — მ. ბროსეს, დ. ჩუბინაშვილის, ა. ცაგარლის და სხვათა უნაგარო და დაუცხრომელ შრომას. შ. ძიძიგური ვიზინებს, რომ ნ. მარი ამ მეცნიერთა მოღვაწეობის პერიოდის უბრალო გამგრძელებელი როლია. მარმა ჩვენს სინამდვილეში პირველმა შემოადო გამოსაცემი ძეგლების წინასწარი კრიტიკული, ფილოლოგიურ-ლინგვისტური მეთოდი. ქართული მწერლობის ძეგლთა ტექსტების გამოცემით მან მტკიცე ნაზა შექმნა ქართული ლიტერატურის ისტორიას.

ძველი საეკლესიო-სასულიერო მწერლობა; საერო მწერლობა; ქართულ-სომხური ძეგლების, სირიულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობის კვლევა; „პალეოგრაფიის“ პრობლემა; ბიბლიის საკითხები; გ. მერჩულეს „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების“ პუბლიკაცია-გამოკვლევა და გამოცემა; ქართული ფილოსოფიური მწერლობის ძირითადი საკითხების შესწავლა — აი ნ. მარის ფილოლოგიური კვლევის მნიშვნელოვანი მომენტები, რომლებიც

ბზეც დაიწვერებლად გვესაუბრება ავტორი. ამ საუბროსას, როგორც ვთქვამს, ჩვენს წინა დარკობს ობიექტრობას და სწავლასთან ერთად იმასაც აღნიშნავს, რომ ქართული ბიბლიის საკითხში მეცნიერის მოსახრება ნაშთალადევი და ხელოვნური, სრულად დავსაბუთებელი აღმორჩნდა, რომ ნ. მარმა საბოლოოდ თვითონვე შეიგნო ქართულ-სემიტური თეორიის მკდარობა, რომ „პალეონტოლოგიური მეთოდოლოგია“ არ იყო მეცნიერული, რასაც ქართული მეცნიერების სინდისი და დღდება — იგი, ჯავახიშვილიც აღნიშნავდა.

ივანე ჯავახიშვილი წერდა „რომ ჩვენში ენათმეცნიერების დარკს შექმნა სამი პირის: პრაქ. ი. ყიფშითის, პრაქ. აკ. შანიძისა და პრაქ. გ. აბულდიანის ღვაწლს შეადგენს. პირველი მათგანის, სამწუხაროდ, უდროოდ ვარდაკვალების გამო, უდიდესი ტვირთი ორს უნაწასუნდლს დააწვა“. სწორედ ამ ორი უნაწასუნდლის ღრმად შინაარსიანი ცხოვრება და მოღვაწეობა აქვს განზიდული აკადემიკოს შ. ძიძიგურს სარეცენზიო წიგნში.

აკ. შანიძემ დიდი, ფასდაუდებელი ამაგი დასდო ქართული ენის სტრუქტურისა და ისტორიის საკითხების გარკვევას, ტექსტების გამოცემას, ქართულ დიალექტოლოგიას, ლექსიკოლოგიას, ენობრაფიას (მან, პალეოგრაფიისა და ენის ისტორიის ფაქტების ჩინებულმა მკოდნემ, ბევრი „უტყვი“ წარწერა ამტეტყველა, ბევრი დახინებელი ეპიგრაფიული ძეგლი აღადგინა). კოლტერი (ჰანერ-მეგრული) და სეანური ენების აღნაგობის, მწერლის ენის შესწავლის (აქ განსაუხრებულად უნდა მოვიხსენიოთ რუსთველის ენის საკითხები), ლიტერატურისა და ფოლკლორისტიკას, ქართული ენის ნორმალიზაციას და, ვინ მოსთვლის, იმ საკითხებს, რომლებსაც ა. შანიძის — „ქართული ფილოლოგიის მამის“ ბრწყინვალე ახარის შექი მისწვდენია ყოველივე ეს, როგორც სარეცეში, ისეა ასახული შ. ძიძიგურის წიგნში.

სხვეე სისრულითა და სიღრმით არის ასახული ამ წიგნში დიდი მეცნიერისა და ჩინებული მოქალაქის, დიდი ჰუმანური აღმძიანის გიორგი აბულდიანის ადგილი, რომელიც მის გვირა ქართული მეცნიერების განვითარების ისტორიაში.

მეცნიერული სიღრმე და მგზნებარება — აი რით გამოირჩევა აკადემიკოს შოთა ძიძიგურის კაბიტალური ნაშრომი „ლიტერატურულ-ენათმეცნიერული ნარკვევები“. იგი ხანგრძლივი და სერიოზული კვლევის შედეგია; მისი ავტორის გარჯას გულმოადგიენების ბეჭედი აზის, თხრობას სინაოლისა და უბრალოების ელფერი ამკობს და მეთოდს — მეცნიერული სიღრმისიზსტე.

ალექსანდრე გვაგაშვილი

საზოგადოებრივი

მარტის 10
1977

გღრ

მოსხენება ძველ ქართულ ხუროთმოძღვრებაზე

პალეს მარტინ ლუთერის უნივერსიტეტის ახლო და შუა აღმოსავლეთის და ძველი ქვეყნების არქეოლოგიური სექციის მიწვევით მეორეჯერ შეიკრიბნენ ვდრ-ის ზელოვნებათმცოდნეები, რომლებიც ბიზანტიურ და აღმოსავლეთ ევროპის ზელოვნების ისტორიას სწავლობენ. ამ კოლოკვიუმის მიზანი იყო სპეციალისტების იმ პატარა ჯგუფს, რომლებიც ამ საკითხებით არიან დაინტერესებულნი და მათ მეცნიერულ შესწავლაზე შეშაობენ, შესაძლებლობა მისცემოდა, ერთმანეთისათვის გაეზიარებინათ ამ დარგში დაგროვილი ცოდნა და ემსახურათ ახალ მეცნიერული მიზანდასახულებათა შესახებ.

მიმდინარე წელს პალეს მარტინ ლუთერის უნივერსიტეტის ახლო და შუა აღმოსავლეთის და ძველი ქვეყნების არქეოლოგიური სექციის სხდომაზე ორი შეტად მნიშვნელოვანი მოხსენება წაკითხეს, ამას იუწყება ვდრ-ის ზელოვნების ჟურნალი „ბოლდენე კენსტი“: „ძველი რუსული ფრესკების საზოგადოებრივი ასპექტები“ და მეორე — „ძველი ქართული არქიტექტურის აღმოცენება და ვაღწევა“.

სექციის სხდომაზე სხვა მოხსენებებაც წაკითხეს, რომლებიც ვდრ-ის მეხუდემეში დატულ ამ სახის ჭეღვების ანალიზს შეეხებოდნენ.

სხდომაზე დაისახა მომავალი შეხვედრის გეგმები. მომავალი შეხვედრა გადაწედა 1975 წლის დასაწყისისათვის, ერთ-ერთი რთული და ზუსტსაგები დაპირება, რომლებიც სექციამ მიიღო არის შემდეგეთ ვდრ-ის მრავალრიცხოვან მეხუდემებსა და ევლსიებში დატულ თველეს შორის ამოარჩიონ და მეცნიერულად შეისწავლონ ბიზანტიური და ახლო აღმოსავლეთ ევროპის ზელოვნების ნიმუშები და მათ შესახებ მეცნიერულად დირსებული შრომები კიდევ გამოაქვეყნონ.

0680181

ცნობილი ავტორის უცნობი ზელნაწერები
მეცნიერებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს, როცა ამა თუ იმ ქვეყნის ლიტერატურათმცოდნეები თავიანთი ქვეყნის ლიტერატურულ

სავანჭერს ახალი მეცნიერული აღმოჩენებით ამდიდრებენ, როცა დიდი წინაპრების ზელნაწერებს მიავენებენ. ზელნაწერის აღმოჩენა სულ ცოტა ორი მნიშვნელოვანი ფაქტორითაა დირსსახსოვარი: ერთი რომ მიკვლევლია ამ დრომდე უცნობი მნიშვნელოვანი ზელნაწერი და მეორეც, ამით შეიძლება დადგინდეს და დაზუსტდეს მწერლის მსოფლმხედველობის განვითარების გზა, დადგინდეს მწერლის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ამ დრომდე უცნობი ზოგიერთი დეტალი.

ასე მოხდა ამასწინათ, ვაშინგტონში აღმოჩენილი იქნა ინგლისელი მწერლის რომან „ჯეინ ეირის“ ავტორის შარლოტა ბრონტეს ორი უცნობი ზელნაწერი — ეს არის ავტორის მიერ ზელმოწერილი მოთხრობები: „საიდუმლოებანი“ და „შრომანის ველი“ რვა გვერდის მოცულობით. ზელნაწერები საოცრად წერილი ასოებითაა ნაწერი და ზელწერაც საკმაოდ გარკვეულია. შარლოტა ბრონტეს ახლად აღმოჩენილი მოთხრობების წასაკითხად და გასამოფრად საჭირო ვახდა დიდი გამოადრებელი შემე. ზელნაწერები 1833 წლითაა დათარიღებული, ზოლი ამ დროისათვის მწერალი 16 წლისა იყო. მეცნიერები ვარაუდობენ, რომ ორივე მოთხრობა მითიურ ქალაქ ავერდოპოლისისადმი“ არის მიძღვნილი, ამ ციკლის მოთხრობებს მწერალი ქალი კი თავისი პატარა დებნათვის წერდა.

შელის ახალი კომპარი კრავალი

სამოც წელზე მეტი ვაეიდა მას შემდეგ, რაც ინგლისში უკანასკნელად გამოვიდა შელის თხზულებათა სრული კრებულები. ეს მოხდა ამ საუკუნის დასაწყისში, 1911 წელს, და აქედან მოყოლებული ინგლისელი ლიტერატურათმცოდნეები უდიდესა მონდომებითა და გულისხურით არჩეოდნენ შელის ახალ პოეტურ კრებულში შესატან მასალებს, რადგან ისინი დიდი ხანა სხვა ავტორებს მიეწერება. ოქსფორდის უნივერსიტეტმა ლონდონის გამოცემალომა „კლარენდონ პრესთან“ თანამშრომლობით გამოსაცემად მიაწვდა შელის პოეტური ქმნილებათა ორტომეული, როგორც ინგლისური ყოველკვირეული „ტიმს ლიტერარ სპალმენტმა“ აღნიშნა, ამ ორტომეულში

შევიდა შელის ყველა ის ნაწარმოებები, რომლებიც ინგლისელმა ლიტერატურათმცოდნეებმა ამ უკანასკნელი სამოცი წლის მანძილზე მიაყვლიეს.

ამ კრებულში შევიდა პოეტის პირველი დიდი პოემის „დედოდალ მების“ გამოქვეყნებული ახალი ფრაგმენტები, რომელიც განმანათლებლური ლიტერატურისათვის დამახასიათებელ სოციალ-ფილოსოფიურ ენარშია დაწერილი, აქვეა წარმოდგენილი პოეტის არქივში აღმოჩენილი რამდენიმე ათეული ლექსი, აგრეთვე რამდენიმე პოეტური ნაწარმოები, რომლებსაც ადრე შელის თანამედროვეებს მიაწერდნენ — მედვისი, ლისის, ასეთივე ბედნიერება ექვს ლექსს, რომლის ავტორად აქამდე პოეტის და ელზაბეტი ითვლებოდა.

მიმომხილველებს მაინათ, რომ შელის ლიტერატურული მემკვიდრეობის გარშემო კამათი გავრცელდება, მაგრამ იქვე შენიშნავენ, რაც არ უნდა საკამათო იყოს ზოგიერთი ინგლისელი, ლიტერატურათმცოდნისათვის შელის ახალ კრებულში მანამდე უცნობი ლექსის შეტანა თვით ფაქტი ასეთი კრებულის გამოცემაში, ძალზე სასიხარულოა.

იპოლონი

„ხელოვნებათმცოდნე“ ზიზნაზინაძე

უკანასკნელ ათეული წლების მანძილზე დასავლეთის ქვეყნებში. გალერეებიდან და საკავეზოდან ფასეული სურათებისა და ხელოვნების ძეგლების ძარცვა მოდად იქცა. ცხადია მძარცველები საიდუმლოდ მოქმედებენ და როგორც წესი, ჯგუფურად. იპონელი სურათებით მიმთვისებლები ლეგალურად და ინდივიდუალურად მოქმედებენ გალერეები, საქმისნები, ე. წ. ხელოვნებათმცოდნეები მიემგზავრებიან პარიზში, ლონდონში, ნიუ იორკში და ყიდულობენ ძვირადღირებულ ნივთებს... რათა შემდეგ ხელახლა გაყიდონ... ცხადია უფრო ძვირად. სიმაართე რომ ითქვას, ბევრ მათგანს, რომლებიც ამ ძვირადღირებულ სურათებს ყიდვს უფრო ძვირად ყიდულობენ, ხელოვნების არაფერა გეყვებთ, მაგრამ ისინი თვლიან. რომ სახელმწიფო მხატვართა სურათებით საერთო გალერეის დამშენება, მათ თანამშრომელთა, ნაცნობთა თვალში აღამაღლებს.

იპონის ბევრ ქალაქში სწორად ეწეობა ადგილობრივი და უცხოელ ხელოვნთა გამოყენება. ახლანან იპონიაში დამათავრებს სასკოლა მხატვრების ეტიუდების დიდი აუციონი: რუსული ველების თვალშეფერხებობაში, გა-

ზახხელის ჩანქერებმა, მეს კვიზაჯებმა, იპონელთა საერთო აღმართებმა, გერმანელი... იპონის ცნობილი კრიტიკოსი, გარეთ „კავან ტაიმის“ მიმომხილველი ზირისი უფრო ამის თაობაზე გამოქვეყნებულ წერილში წერს: ვასულ წლებში და მიმდინარე წელს შეიჩინება იპონისონისტებისადმი დაუპყრალი ინტერესი ინგლისში ამას წინათ ჩატარებულ იპონისონისტთა აუციონზე (იხ. „მნათობა“ № 9) ნახევარზე მეტი სურათები იპონელებმა შეიძინეს.

მიუხედავად ამისა, იპონელების დიინტერესება იპონისონისტების სურათებით თუ ხელოვნების რამდენიმე სხვა შედეგით, ძირითადად უტილიტარულია.

პოლონეთი

იპოპონს ელ ზაიკოს სურათის იპოპონალი

პოლონეთში იპოპონს ელ გრეკოს სურათის იპოპონალი. პატარა პოლონეთული ქალაქის მკობორებმა მღვდელმა კოსოვ ლასკმა არ იცოდა რომ მისი ოთახის კედელს ელ გრეკოს სურათი „წმინდა ფრანცისკას ექსტაზი“ ამშვენებდა. სურათი აღმოაჩინეს პოლონეთის აუადემიის ხელოვნების ინსტიტუტის თანამშრომლებმა: ი. ვალიცკიამ და გ. შევეტიანკიამ, როდესაც ხელოვნებათმცოდნეები კელტურის ფასეული ძეგლების ინვენტარიზაციას ატარებდნენ. ელ გრეკოს დღემდე უცნობ სურათსაც მამის წააწვდნენ. პროფ. ბ. მარკონის ხელმძღვანელობით ჩატარებულმა კელევა-იქებამ, რომელშიც ცნობილი პოლონელი სპეციალისტები მონაწილეობდნენ, დაადგინა, რომ სურათი ნამდვილად ელ გრეკოს მიერ არის დახატული.

მღვდელმა კოსოვ ლასკმა ვერ ასწავა, როგორ მოხვდა მასთან ელ გრეკოს ეს ფასდაუდებელი განაი. გამოათქვა ვარაუდი, რომ ნაოლონის ესპანეთში გადასვლისას სურათი ნადავლის სახით ხელში ჩაეუარა პოლონელ მებრძოლს, რომელმაც თავის მხრივ ეს სურათი საჩუქრად შესწირა ველცისას.

ბ. მარკონისავე ხელმძღვანელობით მხატვართა ჯგუფი სურათის რესტავრაციას შეუდგა. გააუეთეს საღებავებისა და ტილოს ნაჭრის ანალიზი, რენტგენის ფოტოები. გამოიჩვენა, რომ სურათი სამკვერ გადაუხატავთ ოქტობრ 18 სპუენეში და ერთხელ 17-18 საუკუნეში საღებავის პირველი ორი ფენის შივნიტ რესტავრატორებმა მხატვრის ხელმოწერა აღმოაჩინეს; დომენიკო ტეოტოკოპულუს — ელ გრეკოს ნამდვილი გვარი.

6360 80 333.

6360
ИНДЕКС
76128

„МНАТОБИ“

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ